

KADRO

1932 - CİLT: 1
(tıpkıbasım)

yayına hazırlayan: doç. dr. cem alpar

ANKARA İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ

KALİTE
MATBAASI
Tel:30 2345 Ankara

KADRO

1932 Cilt : I
(Tıpkıbasım)

Yayıma Hazırlayan
Doç. Dr. Cem ALPAR

Kapak çizgisi: O. Turgay Gürses

İÇİNDEKİLER

Önsöz ..... Prof. Dr. Onur KUMBARACIBAŞI

Kadro Neden Yeniden Çıkıyor? ..... Doç. Dr. Cem ALPAR

Kadro Hareketi ..... Dr. Ömür SEZGİN

Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi İle İlgili Bazı Görüşler ..... Dr. Korkmaz ALEMDAR

Kadro ve Türk Dili ..... Dr. Phil. Nevzat GÖZAYDIN

Kadroculaların Fotoğrafı ..... Şevket Süreyya AYDEMİR Suyu Arayan Adam, Remzi Kitapevi 6'cı Basım, 1974'den alıntı

Kadro 1932 Cilt : 1

Sözlük

ÖNSÖZ

1977/78 Öğretim yılından itibaren Akademi yayınlarını yeni bir anlayışla sürdürme kararı aldık. Bu yeni anlayış kısaca şöyle özetlenebilir:

Yüksek eğitim kurumları, yalnızca çok sınırlı bir çevrenin ilgisini çekecek yayınlarla yetinmemeli, fakat hem işlenen konular hem de anlatım biçimi ile, bu kurumların dışında kalan geniş bir okuyucu kitlesinin de ilgi ve beğenisini çekebilmelidir. Bu ise, toplumun sosyal ve ekonomik sorunlarını değerlendirmek amacı ile yapılmış araştırmaların basımı ile sağlanabilir.

Yeni araştırmalar yanında sayıları çok az kalan, fakat işlediği konular bakımından güncelliğini yitirmemiş olan eski tarihli bazı dergi ve kitapların yeniden basımı da bu yeni anlayışın bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

İşte 46 yıl önce yayınlanan kadro dergisi, bu ilkelerin ışığı altında tıpkı basım yoluyla yeniden yayınlanmaktadır.

Kadro ve kadrocular üzerine burada bir açıklama yapmak gereksiz olabilir. Çünkü gerek arkadaşlarımızın konu ile ilgili olarak hazırladıkları yazılar ve gerekse dergilerin içinde yer alan makaleler, kadro hareketi ve kadrocuları bütün açıklığı ile yeniden tartışma gündemine getireceği kanısındayım.

Kadroyu Akademi Yayınlarına katmada emeği geçenlerin tümüne teşekkür borçluyum.

Prof. Dr. Onur KUMBARACIBAŞI

(Akademi Başkanı)

Kadro Neden Yeniden Çıkıyor?

«Hatırlıyorum ki, **Kadro** intişar ederken maksadının Türk milletine hâs meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı.

«**Kadro**'ya bu maksadında geniş muvaffakiyetler temenni ederim.

Gazi M. Kemal

Kadro, Teşrinievvel 1933, sayı 22.

«**Kadro** neşriyatının lehinde, aleyhinde daha çok söz söylenecektir. Fakat bir nokta, zamanın buzlu camı üzerinde gittikçe daha keskin hatlarla tespit edilecektir. O da bu neşriyatın inkılâbımızın en sistemli izahını teşkil etmiş olmasıdır.»

Burhan Asaf, **Kadro**, haziran 1933, sayı 18 s. 37.

«Kadroculaın teorisi, aslında Türkiye'nin devletçiliğini izah maksadıyle ve bazı marksist fikirleri totaliter devlet kavramı ile birleştirerek meydana getirilmiş uydurma sun'i bi teori idi...»

Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s. 66

Türk yayın hayatında Kadro kadar ilgi çekmiş, tartışma ortamı yaratmış pek az dergi sayılabilir.

Gerçekte basımını tamamladığımız bu birinci cildin içinde yer alan yazılara göz atıldızında, 1930'ların tartışma gündeminde olan

ekonomik ve sosyal sorunların günümüzde de güncelliğini yitirmediği görülecektir.

Kadro'nun Akademi Yayını olarak tıpkıbasımına karar verdiğimiz zaman, böyle bir basımın gerekliliği konusunda çeşitli çevrelerden aldığımız eleştiri ve övgüler de Kadro Hareketi ve Kadrocular çevresinde 1930'larda yapılan tartışmaların bugün de canlılığını yitirmediğini göstermektedir.

İşte gerek yukarda sayılan nedenler ve gerekse Türk düşün hayatına önemli katkılar sağlamış ve sayıları kütüphane rafları ile sınırlı kitap ve dergilerin, tıpkıbasım yoluyla yeniden topluma kazandırılmasının, akademik kurumların görevleri arasında olduğuna inandığımızdan şu anda Kadro'nun birinci cildini elinizde bulundurmaktasınız.

Üç cilt olarak yayınlanmış olan Kadro'nun tıpkı basımı da üç cilt olarak düşünülmektedir. Olanaklar elverdikçe 1933 ve 1934 yıllarını içeren ikinci ve üçüncü ciltleri de yayınlanacaktır.

Birinci ciltte, *Kadro* konusunda açıklayıcı üç yazı var. Birincisi Dr. Ömür Sezgin'in; *Kadro*'da savunulan temel görüşlerin değerlendirmesini yapıyor. İkinci yazı Dr. Korkmaz Alemdar tarafından yazıldı : *Kadro*'nun basında yarattığı tartışmaları özetliyor. Üçüncü yazı Dr. Nevzat Gözaydın'ın ve dilin geçirdiği gelişimi anlatıyor. Günümüzde kullanılmayan kelimelerin karşılıklarını içeren sözlüğü de Dr. Gözaydın hazırladı.

Kadronun tıpkıbasımı'nın gerçekleştirilmesinde en büyük katkı, başka Akademi Başkanı ve Ankara Akademisi Yayın Komisyonu olmaz üzere, isimlerini burada tektek açıklamıyacağım çeşitli öğretim kurumlarındaki arkadaşlarımızdan gelmiştir. Çünkü onların öneri ve olumlu destekleri olmadan bu yayını gerçekleştirmek olanaksızdı.

Açıktırki; Kalite Matbaası çalışanlarının sonsuz sabır ve üstün yetenekleri, sınırlı olanaklara rağmen en iyinin elde edilmesinde temel faktör olmuştur. Hepsine teşekkür ederim.

Doç. Dr. Cem ALPAR

(Yayın Sekreteri)

KADRO HAREKETİ

*Dr. Ömür SEZGİN**

1932-1935 yılları arasında yayınlanmış olan KADRO dergilerinde sergilenen görüşler, Türk siyasal hayatında Kadro Hareketi diye anılan bir düşünce akımını oluştururlar. Bu düşünce akımı, temel olarak, devletçiliği savunmuştur. Ancak Kadro'nun devletçilik anlayışı, yine aynı dönemlerde hükümet politikası olarak benimsenmiş olan devletçilik anlayışından oldukça farklıdır. Kadrocular, kapitalizmin ve sosyalizmin dışında, Türkiye'nin koşullarına uygun yeni bir toplumsal sistem arayışı içindedirler. Kadro dergilerinde açıklanan devletçilik işte bu yeni toplumsal sistemin adıdır.

Bilindiği gibi 1930 lar dünya kapitalist sisteminin büyük ekonomik bunalım dönemidir. Bu sistem içinde yer almış olan Türkiye'de de ekonomik bunalım bütün şiddetiyle yaşanmaktadır. Kurtuluş savaşından sonra maddi durumlarında bir iyileşme görmeyen halk zaten hükümetten hoşnut değildir. 1929 dünya buhranının etkisi halkın sıkıntısını bir kat daha artırmıştır. İzlenilen politikada bir değişiklik yapmanın zorunluğunu farkeden hükümet siyasal alanda Serbest Fırka denemesine girişirken, ekonomik düzeyde de özel girişimciliğin yapamadıklarını Devlet eliyle yapmak üzere devletçilik politikasını uygulamaya başlamıştır. Hükümetin uygulamaya koyduğu devletçilik, kapitalizmden uzaklaşma olma-

(*) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

yıp, günün koşullarında kapitalizmin gelişmesi için belki de tek yoldur. Kadro'da savunulan Devletçilik anlayışı ise, derginin yöneticilerinin biyografilerinden de anlaşılacağı gibi marksizmden esinlenmektedir. Ama, sosyalizme karşı düşmanca tavır alan bu çok özel marksizm kaynaklı devletçilik anlayışının sonuçları bakımından dönemin resmi ideolojisi ve hükümet politikası ile uyum içinde olduğu söylenebilir.

Dergiyi çıkaranlar, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge, Şevki Yazman ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Derginin baş yazarı durumunda görünen Şevket Süreyya Aydemir ile Vedat Nedim Tör, 1927 tevkifatına kadar Türkiye Komünist Partisi üyesidirler. Hatta, 1925-27 döneminde, Şefik Hüsnü Değmer'in yurt dışında bulunması nedeniyle Vedat Nedim Tör parti genel sekreterliği görevini yüklenmiştir. İsmail Hüsrev Tökin T.H.İ.F. (Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası) adına dördüncü Komintern kongresine katılmıştır [1]. Burhan Asaf Belge'nin ismine de Aydınlık dergisinde (1925) rastlanmaktadır. Görüldüğü gibi, dergiyi çıkaranlardan dördü geçmişlerinde doğrudan doğruya Türkiye komünist hareketleriyle ilişkilidirler. 1927 tevkifatı ile her türlü ilişkileri kesilmiştir. Ne var ki, düşüncelerinde bu tarihten sonra radikal bir değişiklik olduğunu söylemek güçtür. Aslında, 1927 tevkifatına kadar varan parti içindeki anlaşmazlıkların temelinde de, sonradan Kadro dergilerinde açıklanan görüşlerin etkisi olduğunu ileri sürmek daha doğru olur.

Kadro dergilerinde savunulan görüşlerin büyük bir bölümü ilk olarak, 5 ocak 1931 tarihinde Türk Ocağı salonunda verilen bir konferansta açıklanmıştır. Konferansın konusu «İnkılabın İdeoloji» ve konuşmacı da Şevket Süreyya Aydemir'dir. Daha sonra ları Kadro dergilerinde geliştirilecek savları içeren konuşma 1932 yılında «Inkılap ve Kadro» başlıklı bir kitapçık içinde bazı ufak değişiklerle yayınlanmıştır. Böylece ortaya çıkan Kadro hareketinin anlamını, bu hareketin baş düşünürü durumundaki Şevket Süreyya Aydemir, otuz yıl sonra, şöyle açıklamaktadır:

«... (Atatürk'ün) çağında, hemen bütün Avrupaya doktrin veya doktrinleştirme çabaları hakimdir Rusya'da ihtilalci Sosyalizm (Marksizm), İtalya'da Faşizm, Amanya'da Nazizm ve

(1) Bkz. Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar (1908—1925), Bilgi Yayınevi, 3. basım, s. 276.

nihayet Demokratik Avrupa ülkelerinde İslahatçı Sosyalizm rejimleri veya aynı ülkelerde Komünizm çabaları hareket halindeydi. Bunların hepsinin temelinde Doktrincilik örgüleri yatıyordu. Halbuki Türk İnkılabında böyle çabalar, hiçbir zaman, hakim değerler halinde güçlenmediler. Hülasa öyle görünüyor ki, biz, Türkiye'de bir inkılap gerçeği ile karşı karşıyayız ama, bir inkılap nazariyesi ve felsefesi ile karşı karşıya değiliz... Madem ki, bir inkılap vardır, o halde bu inkılabın bir de izahı olmalıdır. İnkılabın izahı ise, o inkılabı tarih içinde doğuran objektif şartların araştırılması, orijinal prensiplerinin, örgüsünün, bilimsel bir açıdan derlenmesi, sentezleştirilmesi demek olduğuna ve ortada bir Türk inkılabı da bulunduğuna göre, bu kendi kendine benzeyen çağdaş hareketin izahı, Mustafa Kemal'in yukarıda verilen (2) görüşlerine de her halde aykırı olamazdı. Nitekim bir aydın kadro, hem de Mustafa Kemal'in hayatında ve onun gözleri önünde, gene de Türk inkılabının ideolojisini kendi açısından derlemek, aydınlatmak ve terkip etmek çabasına girmiştir. Bu hareket Kadro Hareketidir. (3)

Kadroculaın hareket noktası, Türk Kurtuluş savaşı ile birlikte tüm ulusal kurtuluş savaşlarının bilimsel olarak açıklanmasıdır. Türkiye'de bir devrim (İnkılap) yaşanmaktadır, fakat bunun henüz bir teorisi yapılmamıştır. Devrimin başarıya ulaşabilmesi için bu hareketin nesnel yasalarının bilinmesi, ideolojisinin yaratılması gerekir. Türk devrimi bir ulusal kurtuluş hareketidir ve ulusal kurtuluş hareketleri yirminci yüzyıla damgasını vuran hareketlerdir. Türk devriminin geleceği de, uluslararası düzenin geleceği de, bu hareketlerin bilimsel olarak açıklanabilmesine bağlıdır. Kadro bu görevi yüklenmektedir.

Kadrocular tarihsel gelişmeyi açıklamada tarihsel maddeciliği tek bilimsel yöntem olarak kabul etmelerine rağmen, marksist teorinin ulusal kurtuluş hareketlerini anlamada yetersiz olduğunu ileri sürmektedirler. Yani, tarihsel maddecilik, marksist teoriden bağımsız bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, bu bilimsel yöntem (tarihsel maddecilik) 19. yüzyıl batı Avrupa koşullarına uygulandığında marksist teori ortaya çık-

---

(2) Söz konusu görüş, Mustafa Kemalin «Biz, benzemekle ve benzetmemekle iftihar ederiz. Çünkü biz, bize benzeriz...» görüşüdür.

(3) Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, 3. Cilt, ss. 459—460, Remzi Kitabevi, 1966, ikinci basılış, İstanbul.

mıştır. Aynı yöntem, ulusal kurtuluş savaşlarının dünya ölçeğinde gündeme geldiği koşullara uygulanacak olursa, Kadro dergilerinde savunulan devletçilik teorisine ulaşılacaktır. (S.Ş. Aydemir, «Türk Nasyonalizmi», Kadro no : 21)

Tarihsel maddeciliğin marksist teoriden ayrı düşünülemiyeceği göz önünde tutulursa, Kadro hareketi, marksizmi sömürgelikten yeni kurtulan azgelişmiş ülkelerin koşullarında yeniden düşünme çabası olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yeniden gözden geçirme, marksist teorinin temel ilkelerinden ayrılmakla sonuçlanmaktadır. Gerçi Kadrocuların marksist teoriye sadık kalma diye bir sorunları yok, ama vardıkları sonuçlar, tek bilimsel yöntem dedikleri tarihsel maddecilik, ya da yine kendi deyimleri ile «tarihin maddeci anlayışı» ile çelişmektedir. Bununla birlikte, 1930'ların ülke ve dünya koşullarında, Kadro hareketinin yeni ve hatta özgün bir düşünce akımı olduğu ileri sürülebilir. Günümüzde çok sözü edilen üçüncü dünya teorileri, merkez-çevre teorileri, eşitsiz değişim teorileri vb., temelde, Kadro'da savunulan görüşlerden pek de farklı değildirler.

Tarihsel maddecilikle birlikte «tezatlar mantığını» (diyalektik) da kullanan Kadroculara göre, tarihsel gelişmenin temelinde, Marx'da olduğu gibi, üretim araçları-üretim güçleri (Teknik-istihsal vasıtaları) ile üretim ilişkileri (istihsal münasebetleri) arasındaki çelişki bulunmaktadır. Ulusal kurtuluş hareketleri de mevcut teknik ile bu tekniğe sahip oluş biçimi arasındaki uygunsuzluktan tan doğmaktadır. Kabaca söylenecek olursa, mevcut modern tekniğin uluslararası düzeyde eşitsiz dağılmış olması, bu ileri tekniğe sahip olmayan ulusların sömürülmesine yol açmaktadır. Ulusal kurtuluş hareketleri bu sömürgecilik düzenine karşı ayaklanmadır.

«İstihsal vasıtaları ile, tekniğe tahakküm tarzı, yani istihsal münasebetleri ile teknik arasındaki uyumsuzluk, muasır cemiyette yaşayan bütün tezatların ve bu meyanda müstemlekecilik tezadının unsuru aslisidir». (Ş. S. Aydemir. Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri, (Kadro, no : 8)

Kadroculara göre, kapitalizmin gelişmesi dünyayı iki kampa ayırmıştır bir yanda ileri tekniğe sahip ülkeler, diğer yanda bu teknikten yoksun ülkeler. Ulusal kurtuluş hareketleri, bu çelişkinin ortaya çıkardığı hareketlerdir. Kapitalizmin dünya ölçeğinde gelişmesine bir reaksiyondur.

Dikkat edileceği gibi, tarihsel gelişme diyalektik olarak ele alınmakta, yani tarihsel gelişmenin çelişkiler tarafından belirlendiği kabul edilmektedir. Ama bu, marksizmde olduğu gibi, sınıflar arası çelişki değildir. Daha doğrusu, sınıf mücadelesi temeline dayanan tarihsel maddecilik anlayışı, Kadroculara göre, tamamen yanlış olmayıp, 19. yüzyıl için geçerlidir. Marx'ın yanlışı, batıdaki sınıf mücadelelerinin kapitalizmin gelişmesi ile evrensel bir düzeye varacağını iddia etmesidir. Oysa kapitalizmin gelişmesi sömürgeciliğe dayanmaktadır. Yani, sermaye birikimi, işçi sınıfının sömürülmesinden önce, başka ülkelerin sömürülmesine dayanmaktadır. Gerçi sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan batı ülkelerinde sınıf mücadelesi vardır, ama bu mücadele o ülkelerdeki üretimin anarşik yapısından ileri gelmektedir. Dolayısıyla, temel olarak sömürgeciliğe dayanan kapitalizmin gelişmesi Marx'ın iddia ettiği gibi sınıflar arası çelişkinin evrenselleşmesine değil, sömürgecilik düzeninin dünya ölçeğinde yerleşmesine ve sömüren ülkelerle sömürülen ülkeler arasındaki çelişkinin evrenselleşmesine yol açmıştır. Giderek kesinleşen bu çelişki 20. yüzyılda ulusal kurtuluş hareketlerini doğurmuştur. Yirminci yüzyılın temel çelişkisi böylece azgelişmiş sömürge, ya da yarı sömürge ülkelerle sömürücü ileri kapitalist Devletler arasındadır. Dünyanın geleceği bu çelişkinin çözümlenmesine bağlıdır.

Kadroculara göre bu çelişkinin çözümü gelişmiş ülkelerdeki sınıf mücadelelerinden beklenemez. Bu ülkelerde mevcut sınıf mücadelelerinin geleceği de ulusal kurtuluş hareketlerine bağlıdır. Bu konuda kadrocular çok açık olmamakla birlikte, sömürgecilik düzeni sürdüğü sürece, sömüren ülkelerdeki proleterya — burjuvazi çatışmasının bir uzlaşmacı biçim alacağını ileri sürmektedirler : Sömürgelerden aktarılan değerlerin bir kısmının işçi sınıfının eline geçmesi çatışmayı yumuşatmaktadır. Ama, bir başka savlarına göre de, batıdaki (ileri kapitalist ülkeler) sınıf mücadelesinin temelinde sömürgelerden elde edilen değerlerin paylaşımı yatmaktadır. Her ne pahasına olursa olsun sınıf mücadelesini ikinci plana atmak, hatta sömürge ülkelerde hepten yok sayabilmek için, Kadroculaın zaman zaman çelişkiye düşmekten kaçınmadıkları kanısındayız. Daha doğrusu kadrocular için gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadeleleri o kadar önemli değil. Önemli olan ulusal kurtuluş hareketlerinin sınıf mücadelelerinden bağımsız hareketler olduğunu gösterebilmek. Ulusal kurtuluş hareketlerinin

sınıf mücadelelerinden bağımsız olduğunu göstermenin en kestirme yolu da ileri kapitalist ülkelerin sömürgesi ya da yarı sömürgesi durumundaki ülkelerde sınıfların mevcut olmadıklarını varsaymak. Kadrocuların da yaptıkları bu.

Kadrocular göre, kapitalizmin gelişmesi henüz kapitalist aşamaya gelememiş, yani, kendi deyimleri ile sanayi devrimlerini gerçekleştirememiş ülkelerin sömürülmesine bağlıdır. Sömürülen ülkelerde ise, sömürge ya da yarı sömürge ilişkileri egemen olduğu sürece batı ülkelerindeki anlamında toplumsal sınıflar ortaya çıkamazdı ve çıkmamıştır. Diğer bir anlatımla, kadrocuların sınıflar konusundaki görüşlerini şöyle özetleyebiliriz: En ileri tekniğe sahip ülkeler bugünkü gelişmişlik düzeylerine, başka ülkeleri sömürerek ulaşmışlardır. Gelişmeleri kapitalizmin «anarşik» işleyişi içinde meydana geldiğinden, bu ülkelerde sınıflar ve sınıf çatışmaları ortaya çıkmış ve bu toplumların temel sorunlarını oluşturmuştur. Ancak, kapitalizmin gelişmesi sömürgecilik düzeninin de gelişmesine yol açmıştır. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan modern teknoloji bütün dünyaya yayılmamış, belirli ulusların mülkiyetinde kalmıştır. Modern teknolojiden yoksun ülkeler ise, bu tekniğe sahip ülkelerin sömürgesi ya da yarı sömürgesi durumuna düşmek zorunda kalmışlardır. Sömürü tüm ulusun sömürülmesi biçiminde belirdiğinden, sömürülen ülkelerde sınıflaşma süreci görülmemektedir. Yani kapitalizmin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan dünya emperyalist sistemi içerisinde, sömürge ve yarı sömürge durumunda olan ülkelerde sınıfların ortaya çıkmamasının nedeni emperyalist sistemin egemenliğine bağlanmaktadır. Sanayi devrimini gerçekleştirememiş olan Osmanlı Devleti de ileri kapitalist ülkelerin yarı sömürgesi olmaktan kurtulamadığı için Osmanlı toplumunda de sınıflar belirmemiştir. Mustafa Kemal'in önderliğindeki kurtuluş savaşı da bir sınıfın değil, tüm ulusun kendisini sömüren emperyalizme karşı ayaklanmasıdır. Böylece, tarihsel maddecilik yöntemini uyguladıklarını ileri süren kadrocular, dönemin «sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleyiz» formülüyle beliren resmî ideolojisine ulaşmaktadırlar.

Yukarıda özetlemeğe çalıştığımız biçimiyle kadrocuların görüşü, bilimsellik bir yana, inandırıcı bile olmaktan uzaktır. Öyle sanıyoruz ki bilinçli olarak yapılmış bir mantık hatası söz konusudur: Genel anlamda toplumsal sınıflar ile kapitalist toplumun sınıfları

arasında bir ayrım yapılmamaktadır. Sömürge ve yarı sömürge durumunda olan ülkelerde kapitalist ilişkilerin egemen olmadığı (ki bu da tartışma konusudur) varsayılarak bu ülkelerde, burjuvazinin ve proletaryanın mevcut olmadığı saptanarak genel anlamda sınıfların olmadığı sonucuna varılıyor. Oysa, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde kapitalist ilişkilerin egemen olmadığı, dolayısıyla burjuva ve işçi sınıflarının yokluğu kabul edilse bile, bu ülkelerde sınıfların olmadığını ileri sürmenin bir mantığı olamaz; hele tarihsel maddeciliği insanlığın gelişmesini açıklamada tek bilimsel yöntem olarak görenler için hiç olamaz. Çünkü, toplumsal sınıflar ve sınıf mücadeleleri yalnızca kapitalizmle ortaya çıkmamıştır. Ne var ki, ulusal kurtuluş savaşı içindeki ülkelerde, yabancı güçlere karşı ulusun büyük bir çoğunluluğunun birlikte hareket etmesi ve sınıf mücadelelerinin ikinci planda kalmış olması gerçeği kadrocular tarafından bilinçli olarak yapıldığını sandığımız mantık hatasını gizlemek için kullanılmaktadır. Gerçekten ulusal kurtuluş savaşı, ulusun büyük bir çoğunluğunun emperyalizme karşı ortaklaşa verdiği bir savaştır. Ancak buradan da, savaşı kazanan Türkiye Cumhuriyetinde sınıfların mevcut olmadığı sonucu çıkarılamaz.

Bütün bunları kadroculların bilmediğini iddia etmek yanlış olur sanırız. Kaldı ki, bazı yazılarında, açıkça, Türkiye'deki kapitalizm öncesi sınıfların varlığından söz etmektedirler. Ancak, Cumhuriyet Türkiye'sinde sınıfların ve sınıf mücadelesinin varlığını gerçekten kabul etmek, kadroculların önerdiği Devletçilik anlayışı ile ters düşecektir. Ve biraz ileride göstermeğe çalışacağımız gibi Kadro ideolojisinin en zayıf noktası da Devlet kavramında ortaya çıkmaktadır.

Kadroculara göre, 20. yüzyılın temel çelişkisini oluşturan, sanayileşmiş ülkeler ile bu ülkelerin sömürgesi ve yarı sömürgesi durumundaki ülkeler arasındaki çelişki, ulusal kurtuluş savaşlarını başarıyla sonuçlandıran ülkelerde de modern tekniğin (üretici güçlerin) kurulması ile çözümlenecektir. Yani, modern tekniğin dünya ölçeğinde, tüm uluslar arasında eşit dağılımıyla ancak çelişki ortadan kalkabilecek, yeni bir «dünya nizamı» kurulabilecektir. Tekniğin eşit dağılımı (teknik ile tekniğe sahip oluş biçimi arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi) ise gelişmiş ülkelerdeki tekniğin yeniden uluslararası dağıtımı değildir. İzlenecek yol, bağımsızlığını kazanan ülkelerin kendi üretici güçlerini geliştirmeleri olacaktır. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sınıf çatışmaları da, yukarı-

da değindiğimiz iki çelişik görüşe uygun olarak, ya sömürgecilik düzeninin ortadan kalkmasıyla kendiliğinden son bulacaktır (eğer sınıf mücadelelerinin temelinde sömürgelerden aktarılan değerlerin paylaşımı yatıyorsa); ya da, gelişmiş ülkelerin kendi «kanuniyetlerine göre», yani üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin bir devrim yoluyla toplumsallaştırılması ile ortadan kalkacaktır.

Kadrocular için önemli olan, ulusal kurtuluş savaşı ile siyasal bağımsızlıklarını kazanmış ülkelerde (Türkiye gibi) gelişmiş kapitalist ülkelerin sahip oldukları tekniğin kısa zamanda yaratılması, kurulmasıdır. Bunu yaratırken de, sınıfsal farklılaşmalara (başlangıçta sınıfların mevcut olmadığı varsayıldığını unutmayalım) ve sınıf çatışmalarına yol açmayacak bir yol izlemektir. Bu anlamda kadro hareketi bir kalkınma ideolojisidir. Kalkınmayı sağlayacak olan da Devlettir. Kapitalizmin özel girişimciliğe dayanan anarşik üretimi yerine Devlet ve plan kavramları ön plana çıkarılmaktadır. Görüldüğü gibi kadrocular kapitalist olmayan bir yol önermektedirler. Ancak bu sosyalizm de değildir. Sınıflar olmadığına göre sosyalizm söz konusu olamaz. Ayrıca, Türkiye gibi yarı sömürge durumuna düşürülmüş bir ülkede üretim araçları teknik, zaten gelişmemiş olduğuna göre, bunların kamulaştırılması, toplumsallaştırılması diye bir konu olamaz. (Dikkat edilecek olursa burada da kapitalist üretim güçleri ile genel anlamda üretim güçleri, sınıflar konusunda olduğu gibi karıştırılmaktadır.) Sorun, yukarıda belirttiğimiz gibi, sınıflara ayrılmamış bir toplumda modern tekniğin yaratılmasıdır. Kadroculara göre, batıda olduğu gibi, bu iş, özel girişimciliğe bırakılamaz. Bu kez, bunu başarabilecek özel girişimciler sınıfı yoktur. Ayrıca, böyle bir sınıfın yaratılması yoluna gidilse ve yaratılsa bile, özel girişimciliğe dayanan bir kalkınma yolu, ister istemez batı ülkelerindekine benzer sınıf mücadelelerine yol açacaktır. Bu nedenle, modern teknik ve toplumsal kalkınma Devlet eliyle ve sınıflaşmaya yol açmayacak bir plan çerçevesinde yürütülecektir. Böylece bütün sorun Devlet anlayışında odaklaşmaktadır.

Devletin tanımında Kadrocular tarihsel maddecilik ve «tezatlar mantığından» hareket etmektedirler. İşte İsmail Hüsrev Tökin'in yazdıkları: «Devlet cemiyette menfaat farklılaşmalarının doğması ile teessüs etmiştir. Cemiyetin birbirine zıt menfaat gruplarına ayrıldığı yerlerde Devlet, bir iktidar cihazı halinde muayyen menfaatlerin hamili ve mümessili olarak sahneye çıkıyor. İçtimai

tezatların vücut bulmadığı devirlerde Devlet müessesesine de tesadüf edemiyoruz. Binaenaleyh Devlet, içtimai menfaat ayrılıklarının bir muhassalasıdır ve bu ayrılıklar sayesinde yaşamaktadır... Bu menfaat ayrılıkları, idare edenlerle edilenler arasındaki tezada indirgenemez. Vaktaki idare edenlerle edilenler mülkiyete tesahüp ettiler o zaman Devlet doğdu».

Bu görüş çerçevesinde, kadroculara göre, kapitalist devlet nasıl burjuva sınıfının bir «iktidar cihazı» ise, sosyalist Devlet de proleteryanın iktidar aracı olacaktır. Ancak 19. yüzyıl batı Avrupa ülkeleri için «büyük ölçüde geçerli» olan bu sav, 20. yüzyılın değişen koşullarına uymamaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kapitalizmin gelişmesi, dünya ölçeğinde sömüren ve sömürülen ülkeler arasında hem yeni bir çelişki yaratmış, hem de sömürülen ülkelerde sınıflaşmayı engellemiş olduğundan, ulusal kurtuluş hareketleriyle çözümlenecek bu çelişki yeni bir Devlet tipi yaratacaktır.

Aynı konuda Vedat Nedim Tör de şunları yazmaktadır :

«Her İnkılap yeni bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır... Cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler tezadının tasfiyesi tarihini, Türk İnkılabı açmıştır... O halde, İnkılap Türkiye'sinin Devleti, ne Fransız İnkılabının doğurduğu bir Burjuva Devleti, ne de komünist inkılabının kurduğu bir Proletarya Devleti olabilir... Yeni Türk Devleti, geri teknikli bir yarı müstemleke milletinin, millet olarak hem iktisaden, hem de siyaseten kurtuluşu davasının tarihte ilk mümessilidir.» (Kadro, No : 15)

Görüldüğü gibi, Vedat Nedim de, İsmail Hüsrev de, Devlet konusunda giriştikleri kuramsal açıklamayı belirli bir noktaya kadar sürdürdükten sonra, sorunu ampirist - mekanik bir yoldan çözme çabasına girmektedirler. Bunu da «tezatlar mantığını» kullanarak yaptıkları kanısındadırlar: yeni çelişki, yeni bir Devlet tipi doğuracaktır. Daha önceden, sömürge ya da yarı sömürge ülkelerde sınıfların bulunmadığını da gösterdiklerine göre, ulusal kurtuluş savaşının sonunda ortaya çıkan Devletin sınıflardan bağımsız «ye ni tip bir Devlet» olduğunu iddia edebilmektedirler.

Devlet konusundaki bu bocalama, Vedat Nedim'in yazısında bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmaktadır. İleri sürdükleri yeni Devlet tipinin, benimsediklerini söyledikleri tarihsel maddecilik ve di-

yalektik ile çeliştiğinin farkında olduklarından, yeni Türk Devletini «Türk ulusunun cibilliyeti»ne bağlamak zorunlugu beliriyor:

«Türk milleti, Devlet otoritesine inanan ve hürmet eden bir millettir. Bu saygı duygusu, onun cibilliyetinden fışkırır. Başa, yani Şefe ve Devlete o kadar büyük bir kıymet verir ki, darbı meselini bile yapmıştır. «Balık baştan kokar», «Baş olmazsa aş olmaz». «Devlet kuşu», «Allah Devlete zeval vermesin» gibi sözler, Türkün Başa ve Devlete izafe ettiği değerin en canlı birer remizleridir.» (Kadro, No : 15)

Bilindiği gibi, ekonominin Devlet eliyle ve bir plan çerçevesinde yürütülmesini önerdikleri için, Kadrocular, bazı çevrelerce «komünist» ilan edilmişler, giderek, İş Bankası çevresinin baskısı sonucu Kadro dergisinin yayınına engel olunmuştur. Diğer yandan, önerdikleri devletçilik ve planlama anlayışlarında özel girişimciliğe fazla yer verdikleri gerekçesiyle soldan da eleştirilmişlerdir. Bu iki tür eleştirinin de geçerli olmadığı kanısındayız.

Kapitalizmin bir kurtuluş olamayacağını bilen, fakat o günkü koşullarda sosyalist bir devrimin de olanaksızlığına inanan kadrocular, Atatürk'e kapitalizmin dışında bir yol önermek istemişlerdir. Bu yolun teorisini yapmışlardır. Ancak bu teorileri bir ön kabule dayanmaktadır. O da, Türkiye'de eğer «birşeyler» yapılabilecekse, bu ancak Atatürk'ün önderliğinde bir aydın «kadro» tarafından yapılabilir. Tarihsel maddeciliğe göre toplumların gelişmesini ekonomik alt yapının belirlediğini bilen bu aydın kadro (yani kendileri), o dönemin koşullarında sınıflardan bağımsız gibi gördükleri Devlet eliyle, sınıfsız ve sanayileşmiş bir Türkiye kurabileceğini sanmıştır. Kadro hareketi, bir anlamda, tarihsel gelişmenin nesnel yasaları olduğunu bilmekle birlikte, kendilerini dünyanın merkezi görmekten kurtaramayan aydınların ideolojisidir. Aynı ideoloji, 1960'larda Türkiye'de Yön hareketi ile yeniden ortaya çıkıp Doğan Avcıoğlu tarafından sürdürülmüş olduğu gibi, bugün dünyanın bir çok az gelişmiş ülkesinde çeşitli «sosyalizm» anlayışlarının temelinde de yatmaktadır.

BASINDA KADRO DERGİSİ VE KADRO HAREKETİ İLE İLGİLİ BAZI GÖRÜŞLER

*Dr. Korkmaz ALEMDAR**

Kadro dergisi 1932 yılının ocak ayında yayınlanmaya başladı. (1) Yayını, daha sonra ağır eleştirilerine uğradığı çevrelerde bile ilgiyle karşılandı. (2) Bu ilgi *Kadro*'nun 1932 yıllarının alışılan yayıncılığından farklı olmasından doğmuştur. *Kadro,* sol basının olmadığı bir dönemde, resmi görüşleri yansıtan yayınlarla, iş çevrelerinin sözcülüğünü yapan gazete ve dergilerin çoğunlukta olduğu bir ortamda yayınlandı. Bu yeni dergi, bazı eleştirilerin dışında, resmi görüşlere karşı çıkmadı; onları sistemli hale getirmeye uğraştı. Kendi deyişiyle (Kemalist) «inkılâbın ideolojisini» (3) yapmaya çalıştı: Türk devrimi sömürgeci-sömürülen ülke çelişkisinin ortadan kaldırılması dönemini başlatmıştı. Tarihte eşi

---

(*) A.İ.T.İ.A Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu

(1) **Kadro**'nun ilk sayısının ne gün çıktığını bilmiyoruz. Yayınlandığı üç yıl boyunca bu dergiye destek olan **Hakimiyeti Milliye** gazetesi, yayınını 24 ikincikanun pazar günü duyurdu.

(2) **Kadro**'ya karşı çıkanlardan biri olan Ahmet Ağaoğlu, dergiyi «ciddi» ve «heyecanlı» bulduğu için yayınını memnunlukla karşıladı. **Cumhuriyet**, 13 Teşrinisani 1932. Hüseyin Cahit Yalçın **Fikir Hareketleri**'nin birinci sayısında yayıncılıktaki canlılığa hayran kaldığını belirtiyordu. Saydığı «ciddi emek mahsulü fikir risaleleri» arasında **Ülkü, Kadro** ve **Kooperatif** dergileri de vardı.

(3) **Bkz., Kadro**, sayı 1, sunuş yazısı

görülmemiş bu olay, kapitalizm ve sosyalizmden farklı bir sistemin kurulmasını sağlayabilirdi. Bu sistem devletçilikti. *Kadro* devletçilik görüşünü sınıf gerçeğini yadsıyan resmi görüş üzerine kurdu. Devletçilik ne burjuvazinin ne de işçi sınıfının egemenliğine dayanacaktı; bu yeni sistem millet egemenliği esası üzerine kurulacaktı.

Sözü edilen bu özellik ve görüşleri *Kadro*'nun yayın hayatı boyunca önemli güçlüklerle karşılaşmasına neden oldu. Güçlük önce yönetici kesimin bir bölümünden geldi. *Kadro*'nun sahibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu anılarında, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Genel Sekreteri Recep Peker'in dergi fikrine daha başlangıçta karşı çıktığını anlatır. Peker, devrimleri açıklayacak, partiye öncülük edecek bir yayını ancak parti yöneticilerinin çıkarabileceğini savunuyordu. (4) Bu görüş, gerekli izin daha üst kademelerden alındığı için derginin çıkışı ve yayınında etkili olmadı, ancak *Kadro*'nun yarattığı tartışmalarda ya da *Kadro*'ya yöneltilen eleştirilerde onu savunabilecek çevreleri zayıflattı, hatta bazen tartışma açılmasına yol açtı. (5)

Kadro için en önemli engel, savunduğu devletçilik ilkesi yüzünden, Türkiye'de güçlenmekte olan özel kesimden geldi. CHF'nın devletçiliğini özel girişim için bir koruma devletçiliği görmek isteyen ve yeni yeni güçlenen iş çevreleri iktisadi alanda etkin bir devletçilik öneren *Kadro*'ya şiddetle karşı çıktılar. *Kadro* bütün yayın hayatı boyunca farklı gazete ve dergilerde özel kesimin kendisine yönelttiği eleştirilere karşı koymak zorunda kaldı.

Kadro'nun kurucuları arasında Türk sol hareketi içinde daha önce önemli görevler üstlenmiş, ancak sonra hareketten kopan

---

(4) Yakup Kadri Karaosmanoğlu Politikada 45 Yıl, s. 94 ve Zoraki Diplomat s. 26.

Böyle bir dergi çıkartıldı da. İlk sayısı 1 şubat 1933 tarihiyle yayınlanan derginin çıkış nedenini Recep Peker şöyle anlatıyordu: «... Ülkü karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkilâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için (çıkıyor.» Kadro'nun etkisiyle yayınlanan Ülkü'nün kağıdı, baskısı çok daha iyiydi, ama CHF'nın yayın organı olması içeriğinin Kadro kadar tartışma konusu olmasını önledi.

5) A. k., s. 96—101

kişiler de vardı. (6) Bunlar eski düşünce ve eylem arkadaşları tarafından eleştirildiler, suçlandılar. Çabalarının kendileri açısından elbette bir açıklaması vardı, ama davranışları ve izledikleri yol eski arkadaşları tarafından olduğu kadar günümüzde de sosyalistlerce bağışlanmadı.

Kadro dergisi yayınlandığı üç yıl boyunca aylık olarak çıktı. Vedat Nedim Tör, derginin ayda üç bin sayı basıldığını belirtiyor. Başlangıçta borçlanmayla başlatılan yayın, Tör'ün aktardığına göre, parasal sıkıntıyla karşılaşmadı. (7) Şevket Süreyya Atatürk'ün emriyle Çankaya köşkünün de on abone kaydolduğunu aktarıyor. (8)

1. Basında *Kadro* tartışması

Kadro dergisinin yayınladığı dönemde hükümetin basın üzerinde etkin bir kontrolu vardı. (9) Bu kontrol, Kurtuluş Savaşı ertesinde, 1925 yılı olayları nedeniyle çıkartılan Takriri Sükûn Yasasıyla başlamış ve 1929 yılı mart ayına kadar sürmüştü. (10) Bu

---

(6) Şevket Süreyya, Vedat Nedim, Burhan Asaf, Ismail Hüsrev. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar; T. Ergüder, 1927 Komünist Tevkifatı.

(7) Tör ile görüşme. Şevket Süreyya derginin ilk sermayesinin yazı yazan altı kşinin abone bedelleri olduğunu belirtiyor. Suyu Arayan Adam, 6. baskı, s. 443.

(8) Şevket Süreyya Aydemir, a.k., s. 443.

Biz, bugün müze olan Atatürk'ün köşkündeki kütüphanede **Kadro** dergisinin ilk iki cildini, yani 1932 ve 1933 yılları sayılarını bulabildik. Cumhurbaşkanlığı arşivinde de **Kadro** dergisi abone işlemiyle ilgili bir belgeye rastlamadık. Şevket Süreyya'nın sözünü ettiği on abone büyük olasılıkla özeldi ve dergi başkalarına verildi. Mustafa Kemal'in dikkatli bir okuyucu olduğu, okuduğu kitap üzerine notlar aldığı biliniyor. **Kadro**'nun iki cildinde de bu dergi üzerindeki düşüncelerini gösterebilecek notlara rastlayamadık.

9) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., İşkit, Türkiye'de Matbuat Rejimleri; Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi.

(10) Üç maddeli Takriri Sükûn Yasasının ilk maddesi şöyle der: «İrticaa ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâle bâis bilûmum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı Hükümet, Reisicumhurun tasdikiyle re'sen ve idareten men'e mezundur.

«İşbu ef'al erbabını Hükümet İstiklâl Mahkemesine tevdi edebilir.» İki yıl için çıkartılan bu yasa 1967 martında iki yıl daha uzatıldı. **Düstur.**

yasanın yürürlükten kalkmasıyla doğan boşluk 1931 yılında çıkartılan basın yasasıyla doldurulduu. (11) Cumhuriyet döneminin bu ilk basın yasası gazete ve dergi yayınlama konusunda idareye önemli kontrol olanakları verdi. Gazete ve dergi yayını 1909 tarihli basın yasasında olduğu gibi, beyanname esasına bağlandı. (madde 9) «Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı» Bakanlar Kuruluna gazete ve dergileri geçici kapatma yetkisi tanındı

---

3. Tertip, c. VI, s. 144; **TBMM Kavanin Mecmuası, 2. Devre c, 3 s 98** (İkinci baskı)

Bu yasanın Mecliste görüşülmesi sırasında Müdafaai Milliye Vekili Recep (Peker) Bey, basının devlet nüfuzu ve kuvvetine karşı mücadele ettiğini, «manzaraı za'fın sebebi aslisi» nin İstanbul basını olduğunu söylüyordu. **TBMM Zabıt Ceridesi**, c. 15. s. 139. Takriri Sükûn Yasasına karşı çıkan Kazım Karabekir «... bu yasanın kabuliyle, matbuat memleketimizde tamamiyle takyid edilmiş (bağlanmış) olacaktır» diyordu. **TBMM Zabıt Ceridesi**, c. 15. s. 146. Kemal Atatürk Nutuk'da İstanbul basınının Ankara hükümetine karşı yaptığı yayınları aktardıktan sonra, cumhuriyete karşı, yenileşmeye karşı çabaların hükümet ve meclisi olağanüstü tedbirler almaya, Takriri Sükûn yasası çıkarmaya götürdüğünü anlatır. Nutuk, c. 2, s. 653, 1966

(11) 5 temmuz 1931 tarihinde Millet Meclisi Başkanlığına üç imzalı bir önerge verildi. Önerge sahipleri (Fazıl Ahmet, Ahmet Süreyya, Ahmet İhsan) bazı gazetelerin izlediği zararlı yolun «vatandaşların ve vatanın siyasi iz'an (anlayış) ve medeni vicdanı üzerinde sarih bir fikir şekaveti (kötülüğü) icra ederek masum ruhları tamamen zehirleyecek mahiyetler almağa» başladığını, hükümetin bu konuda ne düşündüğünü soruyorlardı. Açılan görüşme milletvekillerine basının «sorumsuz» yayınlarını eleştirme olanağı verdi. Hükümet bu konuda aynı görüşteydi. İsmet İnönü basın özgürlüğü olmadan halk idaresinin kurulamayacağı kanısındaydı. Ancak bu özgürlüğün iyi kullanılmadığı zaman ülkeyi yıkıma götürebileceğini düşünüyordu: «Yedi yaşındaki çocuğa ders vermek için muallimi hususi bir çok takyidata (kayıtlara) tabi tutuyoruz, bir milletin efkârına her gün bir fikir telkin etmek iddiasında bulunan adamlar bir takım murakabelere tabi olmalıdır. Bu murakabelerin başında evvelen diğer matbuat gelir. Ondan sonra cemiyetin siyasi hayatında bulunanlar murakabe ederler. Kanuni mürakabeler son çarelerdir.» İsmet İnönü basın özgürlüğünü sağlayan, kötüye kullanmaları olabildiğince önleyen bir yasa çıkartmak istediklerini söylüyordu. Bu yasa tasarısı 16 temmuzda Meclise verildi, 25 temmuzda kabul edildi.

Bkz. Düstur, 3. tertip, c. 12, s. 1069—1085; İskit, Türkiye'de Matbuat Rejimleri, s. 730 v.d Görüşmeler için. Zabıt Ceridesi, c. 3, s. 1—44, İskit, a.k., s. 379 v.d., İskit, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, s. 258 v.d.

(madde 50). *Kadro* da bu ortamda ancak gerekli izni İsmet İnönü ve Kemal Atatürk'den alarak çıktı. (12) Önceden izin yasal bir zorunluluk değildi elbette, ama yayının devamı için yararlı ve gerekliydi.

Kadro dergisi ilk sayıdan itibaren hangi amaçla çıktığını açıkça yazdı. Devrim heyecanının büyük ölçüde söndüğü (13) bir dönemde yapmak istedikleri ve bunu anlatırken kullandığı dil çok iddialı göründü ve eleştirilere yol açtı. *Kadro*'ya karşı iki yazar, Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyin Cahit Yalçın, başından beri bu noktaları vurgulayıp karşı çıktılar. Görüşleri aslında Recep Peker'in kinden farklı değildi: Nasıl olurdu da devrimi yapanlar, idare edenler dururken *Kadro* dergisi devrimi açıklama iddiasıyla ortaya çıkardı? (14) Sonra Kadrocuların kullandıkları dil o kadar iddialıydı ki, görüşleri kabul edilmezse, devrime karşı çıkmış gibi bir duygu oluşuyordu. (15)

Şevket Süreyya ileri sürülen bu görüşleri cevapsız bırakmadı. Dil konusunda yapılan eleştirilerin aslında içerikli ilgili olduğunu vurguladı. (16) Gerçekten de Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyin Cahit Yalçın, biri bireysel özgürlükler, öteki klasik liberalizm adına *Kadro*'da savunulan görüşlere karşı çıktılar.

---

(12) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, s. 94

(13) Atatürk'ün yakın çevresinden Falih Rıfkı Atay, O'nun ilk «bezginliğini» cumhuriyetin onuncu yıldönümünde sezdiğini yazıyor. «(Atatürk) inkılâplarını bitirdikten sonra sanki artık hiç işi kalmamışa döndü. Acaba hastalığının da başlangıcı mı idi?» Çankaya, c. 2, s. 259.

Yorgunluk genel miydi? Kemal Tahir bu kanıda: «...Ülküsü arkadaşlardan bazısının içkiye, bazısının pokere...başlamaları bu onuncu yıldan sonradır. Daha otuzuna varmadan ülkücülükten yorulmuştuk. Savaş görmemişti bizim kuşağın çoğunluğu. Öyleyse, bu yorgunluk neyin nesiydi? Yorgunluk diyorum amma, aslında, yaşamaktan usanmaktı bu. Ayakları yere basmayan, gözle görünür ürün vermeyen ülkü yormuştu bizi. Bir bakıma hiçbir şey yapmadan yorulmuştuk. Çabalamadık demiyorum. Olağanüstü büyük işler yapıyoruz sanmıştık. Birden, herhangi bir aylıkçı gibi, günü gün etmekle uğraştığımızı anladık. Avuntu ile gerçek, meğer şuraltımızda çoktan beri boğuşuyormuş...» Bozkırdaki Çekirdek, s. 149

(14) Hüseyin Cahit, Fikir Hareketleri, sayı 1, s. 10; A. Ağaoğlu Devlet ve Fert, s. 10

(15) Hüseyin Cahit, a.k.

(16) Cumhuriyet, 12 kanunevvel 1932

Kadro'ya karşı olanlar sadece bu iki yazar değildi. Falih Rıfkı Beyin *Hakimiyeti Milliye*'si ve Ahmet Hamdi Başar'ın *Kooperatif* dergisi sayılmazsa *Kadro*'yu eleştirmeyen yok gibiydi. *Kadro* bunun nedenini basının niteliğinde aradı. Savaş sonu basınını kazanç basını ve devrim basını olarak ikiye ayırdı. O'na göre, birinci grup basın için gazete çıkarmak bir «iş»'ti, gelir «vasıtası» idi. Bu basın kalabalık kitlenin duygularını sömürme eğilimindeydi. Devrim basını ise, devrimin yayılması, kökleşmesi için bir mücadele aracıydı. (17)

Aynı konuya daha sonra Falih Rıfkı kendi gazetesinde değindi. Güzellik kraliçeliği yarışmalarının gazetelerde geniş yer almasına üzülen Falih Rıfkı, 1914'den beri hiç bir konunun gazeteleri bu kadar meşgul etmediğini yazıyordu. Devrim sözcüğü iki yıldanberi «yorgunluk» verir olmuştu. Devrim ve rejim kelimeleri gazetecilerin «Hâlâ mı?» sorusuyla karşılaşıyordu. (18)

Bu kaygılar haklıydı. 1932 yılında güzellik yarışmaları, futbol karşılaşmaları gazetelerin birinci sayfalarında gerçekten önemli yer tutuyordu. Ama kusur, *Kadro* ve Falih Rıfkı'nın sandığı gibi basında mıydı? Önderinin «bezgin» devrim neslinin «yorgun» olduğu bir ülkede devrimi kapitalist Avrupa modeli kalkınma için başlangıç sayanların kendi görüşlerini güçlendirmeyi çalışmaları doğal değil miydi?

A) *Kadro*'ya karşı olan basın

Bunların sayısı *Kadro*'yu destekleyenlerden çoktur. Bir başlık altında toplamamıza rağmen kendi aralarında bazı farklılıklar gösterirler. Fakat üzerinde ısrarla durdukları nokta, *Kadro*'da savunulan fikirlerin marksizmden alındığı konusudur. Hüseyin Cahit, Ahmet Ağaoğlu, Peyami Safa, Siirt mebusu Mahmut (Soydan) Bey bu görüştedirler. *Cumhuriyet* gazetesi sahibi Yunus Nadi, bu görüşten hareket etmemesine rağmen, *Kadro*'nun CHF programının ötesine gittiği görüşündeydi. (19) *Cumhuriyet*'in sahibi

(17) Kadro, sayı 9 (Ekim 1932). s. 3

(18) Falih Rıfkı, «Türk Gazetesine Bir Bakış», Hakimiyeti Milliye 12 mart 1933

(19) «Devletçilik ve Şahsi Teşebbüs», Cumhuriyet, 11 teşrinisani 1932 «... Ezcümle Kadro'cuların bellibaşlı fikirlerinden biri olan devletçilik, CHF'nın anladığı dereceden çok ileri ve adeta ferdi sıfır haddine indiren bir şekil addediliyor...»

Kadro konusunda bizzat değerlendirme yapmadı. *Cumhuriyet*'te bu konuda daha da Ahmet Ağaoğlu ve Peyami Safa yazdılar. Peyami Safa da başlangıçta özel olarak *Kadro'dan* söz etmedi. *Kadro* nun beşinci sayısı yayınlanırken Türkiye'de «yazı ve teknik şartları ile mükemmel bir dergi» çıkmadığı kanısındaydı. (20) Safa, yayınlanan dergileri gruplandırıp iki, üç tanınmış kişinin okuyuculara «sezdirmek istemedikleri hususi maksatlarla bazı şahsi ideolojileri telkine» çalıştıkları dergilerden söz ederken aslında *Kadro*'yu kasdediyordu. (21)

Kadro başından beri Türk devriminin dünyada benzeri olmadığı görüşünü savunmuş ve onun düşünsel temellerini geliştirmeye çalışmıştı. Yunus Nadi bu girişimi etkisiz kılmak ister gibi, «Türk inkılâbının derin manaları henüz tesbit olunmuş değildir ve hatta... bunları tesbit edebilmekten henüz çok uzak bulunuyoruz» diyordu. (22) Yunus Nadi'nin bu satırları yazdığı günün ertesi, Peyami Safa bazı grup ve kişilerin Türk devriminin açıklamasını yapmaya çalıştıklarını hatırlattı. «Bunlar, Peyami Safa'ya göre, Karl Marx iktisadiyatını milli bir kadro içine sokmağa çalışan telifçilerdi.» Bunların sosyalist ve kollektivist fikirlerin milliyetçilikle telif gayretleri «ister nasyonal - sosyalizm ister sosyal - nasyonalizm» densin, başka iki kelime ile daha iyi özetlenebilirdi: Türk faşizmi. «Türk faşistleri» tezlerine isim koymaktan çekinerek «herkesi önünde eğilmeğe mecbur edecek bir tabir» bulmuşlardı : Kemalizm. (23)

Peyami Safa, nasyonel - sosyalist bir rejimin Meclisi, hilafeti kaldırmayıp, kadını eve hapsedeceğini, bununla da Kemalizmden ayrıldığını yazdı, ama nasyonal-sosyalist olmakla suçladıklarının bu görüşleri savunmadıklarını bilmezlikten geldi. *Kadro*, Peyami Safa için bir sayısı okununca ikincisini okumaya gerek olmayan «tek plak çalan bir gramofon» gibiydi. (24)

---

(20) Peyami Safa, «Neden Bir Mecmuamız Yok?», **Cumhuriyet**, 19 mayıs 1932

(21) Safa'nın üçe ayırdığı gruplardan ötekiler şunlardı: Amatörce çıkarılan ve hiç bir sistemle ilgisi olmayan yazı, öykü içeren dergiler ve Milli Eğitim Bakanlığının çıkardığı resmi tebliğden farksız dergiler.

(22) «Fikirde ve Sanatta İnkılâpçı hamleler istiyoruz» **Cumhuriyet**, 28 temmuz 1932.

(23) «İnkılâbımızın İdeolojisi», **Cumhuriyet**, 29 temmuz 1933

(24) «Bir Kadrocu Dostuma», **Cumhuriyet**, 1 ağustos 1933

Cumhuriyet'te *Kadro*'ya daha geniş biçimde eleştiriler yönelten Ahmet Ağaoğlu oldu. Ağaoğlu önce Şevket Süreyya'nın İnkılâp ve Kadro adlı kitabı konusundaki düşüncelerini yazdı. Yunus Nadi'nin «ilmi fikirler» olarak gördüğü ve «iyiliği ve kötülüğü tamamen kendisine (yazarına) ait olmak» (25) kaydıyla yayınladığı bu yazıların ilki 13 teşrinisani 1932'de yayınlandı. Dizi on dört yazıdan oluşuyordu ve daha sonra kitap halinde çıktığında aynı başlığı taşıdı: Devlet ve Fert.

Ahmet Ağaoğlu, kişi özgürlüğünün ilerlemenin temel koşulu olduğuna inanıyordu. Batı, kişiye özgürlük tanıdığı için ilerlemiş, Doğu bireyi ezdiği için geri kalmıştı. Ağaoğlu, düşüncesine egemen olan kişi özgürlüğünün nasıl geliştiği konusu üzerinde hiç durmadı. Yalnız Ahmet Hamdi Başar'ın *Kooperatif* dergisine yazdığı bir cevapta görüşlerini şöyle açıkladı: «İçtimaiyatta en makul metod *cause immédiat*, yani fasılasız sebebi bulmak ve onun üzerinde durarak işlemektir. Ben şark milletlerinin gerilemeleri sebebini hürriyetsizlikte buluyorum.» (26)

Ahmet Ağaoğlu'nun *Kadro*'ya yönelttiği eleştirilerin temelinde bu düşünce yatar. *Kadro*'nun devletçiliği Ağaoğlu'nu ürküttü. Bu devletçilik Ağaoğlu'nun saptığı dört tür devletçilikten (komünist, sosyalist, müfrit burjuva (faşizm) ve demokrasi) farklıydı :

> «Bunlara (Kadrocular) göre, devlet milli hayatın her sahifesine müdahale edecek! Ve yalnız idare ve tanzim etmekle kalmayacaktır. Aynı zamanda kendisi bizzat müteşebbis olacaktır... Ve bunu yaparken tabiatile sınıf tezatlarının husule gelmesine, yani büyük sermayelerin vücut bulmasına meydan vermeyecektir...
>
> «Kadrocular komünist ve sosyalist değildirler... Çünkü özel mülkiyet esasını inkar etmiyorlar, kendi nazariyelerini zaten Türkiye'de mevcut olmayan sınıf kavgalarından ve sermaye terakümünden çıkarmıyorlar. Fakat komünist ve sosyalist metodlarının hararetli taraftarlarıdır. Çünkü komünist gibi devletin içtimai tezatları ebediyen kaldıracak kabiliyette olduğuna kanidirler. Çünkü bunun için de tavsiye ettikleri yol tıpkı komünistlerin ve sosyalistlerin tavsiye ettikleri gibi ik-

(25) Cumhuriyet, 11 teşrinisani 1932
(26) Ahmet Ağaoğlu, Devlet ve Fert, s. 140

tisat terakümlerinin devlet tarafından yapılması ve devletin benimsemesi usulünden ibarettir.» (27)

Ahmet Ağaoğlu, Kadrocuların savunduğu yeni sisteme inanmadı; bunun aldatmaca olduğu görüşündeydi. Devletçilikleri marksist anlayışın ürünüydü.

Şevket Süreyya bu görüşleri aynı gazetede cevapladı. (28) Yazdıkları İnkılâp ve Kadro kitabı ve *Kadro* dergisinde savunduklarının bir tekrarıydı. Ağaoğlu'nu ikna etmenin olanaksızlığını biliyordu. *Kadro*'da savunulan düşüncelerin «liberal anlayış» sahibi Ağaoğlu tarafından kabul edilemeyeceğinin farkındaydı. (29) Onun içindir ki Ağaoğlu'nun görüşlerinin devrini tamamladığını, savaş sonrası dönemin ihtiyaçlarına karşılık vermediğini yazdı.

Ahmet Ağaoğlu bu yazılara karşılık verdi; Şevket Süreyya bunları cevapladı. (30) Tartışma 5 şubat 1933'de Ağaoğlu'nun «Son söz»ünü söylemesiyle sona erdi. Ağaoğlu, *Kadro*'nun devrim adına özgürlüğü yadsıdığını, üretim araçlarını devlet elinde toplamak istediğini, devrim adına bu ilkeleri herkese kabul ettirmek çabasında olduğu görüşünü tekrarladı. «Kadro diktatörlüğü» savaş sonu «fikriyatı» diye gösterilmeye çalışılıyordu. Ağaoğlu «bilgisi hiç fakat yüksekten atıp tutan bir adam»la haftalarca «meşgul» olduğu için okurlarından özür de diledi

Şevket Süreyya *Cumhuriyet'te* «son söz»ünü söylemedi. Bu olanak büyük olasılıkla kendine tanınmadı. Fakat Ahmet Ağaoğlu 1934 yılı sonlarında «İçtimai Musahabe» başlığı altında sohbet yazıları yazarak *Cumhuriyet*'le ilgisini sürdürdü.

Ahmet Ağaoğlu'nun devletçiliğe karşı tutumu 1933 yılında çıkarttığı *Akın* gazetesinde de devam etti. Ağaoğlu, gazetesinde Falih Rıfkı'nın devletçilik anlayışını eleştirdi. *Hakimiyeti Milliye* başyazarına yönelttiği eleştiri aslında pek açık değildi. O'na karşı CHF'nın programındaki devletçilik görüşünü savundu. Kişinin

(27) Ağaoğlu, Devlet ve Fert., s. 55

(28) Ağaoğlu'nun yazıları 1 kanunuevvel 1932'de sona erdi. Şevket Süreyya'nın cevabı 11 kanunuevvel 1932 günü yayınlanmaya başladı. Dokuz yazılık cevap 27 kanunuevvelde bitti.

(29) Cumhuriyet, 12 kanunevvel 1932

(30) Ağaoğlu'nun yazıları 1, 3, 5, 7, 9, 10 kanunusani 1933'de yayınlandı. Şevket Süreyya bunları 21, 22, 23, 26, 27 kanunusanide cevapladı.

yapamadığı devlet yapar şeklinde yorumladığı bu devletçilik Ağaoğlu'na göre, Türk sosyal yapısından çıkan gerçekti. (31)

Ahmet Ağaoğlu CHF'nın devletçilik ilkesini istediği gibi yorumlamakta serbestti. Bunu yaparken asıl amacı Falih Rıfkı'dan çok, O'nun da desteklediği *Kadro* ve başkalarınca da savunulan devletin iktisadi hayata etkin katılımı görüşünü eleştirmekti. Ağaoğlu, devletçilik sözünden olabildiğince uzak durmaya çalıştı. Bu arada «devletçi edebiyat» deyimi basında kullanılmaya başlanınca şaşkınlığını belirtti. Avrupa'nın bile böyle bir şeyi şimdiye kadar duymadığını yazdı. (32)

Bu tutumuna rağmen *Akın* gazetesi, *Kadro* dergisi ve devletçilik fikirlerini eleştirmekten başka amaçla yayınlanmış izlenimini yaratıyor. Ahmet Ağaoğlu *Cumhuriyet'te* yürüttüğü tartışmayı hiç bir zaman kendi gazetesinde açmadı. Buna karşılık Serbest Fırka denemesinin durdurulmasıyla başarısızlığa uğrayan çevrelerin özlemlerini dile getirmeye çalıştı: «Artık milletin siyasi terbiyesine itimat lazımdır» (33), «Cumhuriyet fikir, kale mhürriyetidir» (34), «Tenkidin lüzum ve kıymeti bir kere daha anlaşıldı» (35). Ağaoğlu'nun bu çabalarını bizzat Mustafa Kemal durdu. (36)

Cumhuriyet'in *Kadro*'ya karşı yürüttüğü «iç sayfa muhalefeti» *Milliyet*'te biraz daha farklı bir biçim aldı. Bu gazete üzerinde de henüz ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır, ama sahibinin İş Bankası yönetiminde görevli olması gazetenin bu bankanın sözcülüğünü yaptığı görüşünü güçlendirmiştir. (37) Gerçekten *Milliyet* gazetesi 1932 yıllarında devletçiliği, özel kesim koruyuculuğu olarak görmüştür. (38) Bu durumda *Kadro* devletçiliğine karşı

(31) «Hakikat nerededir?» **Akın**, 9 Ağustos 1933
(32) «Devletçi Edebiyat», **Akın**, 18 haziran 1933
(33) **Akın**, 29 ağustos 1933
(34) **Akın**, 2 eylül 1933
(35) **Akın**, 4 eylül 1933
(36) Bkz. Samet Ağaoğlu Babamın Arkadaşları. s. 100—120
(37) Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, c. 1, s. 109—120
(38) Mahmut Bey 6 nisan 1932 günü «Ümit ve enerjiyi kıran rivayetler» başlığı altında sanayiyi teşvik yasasının değiştirileceği ya da kaldırılacağı yolundaki söylentilerin aslı olmadığını (olmaması gerektiğini) yazıyordu. O'na göre, bu tür haberler sanayicileri tedirgin edeceği gibi, yasalarımızda istikrar olmadığı konusunu doğurabilirdi. Özel girişimi savunan bu tür yazılar **Milliyet'te** hiç de seyrek değildi.

olması doğaldır. Ancak bu sanıldığı gibi *Kadro*'ya hemen karşı çıkması sonucunu yaratmamıştır. Tersine, gazetenin sahibi ve başmuharriri Siirt mensubu Mahmut (Soydan) Bey uzun süre Kadro'nun adını bile anmamıştır. (39) *Milliyet* ve *Kadro* arasındaki tartışma İsmet İnönü'nün *Kadro*'da çıkan «Fırkamızın Devletçilik Vasfı» yazısı üzerine başlamıştır. (40) İnönü'nün Yakup Kadri Beyin isteği üzerine, cumhuriyetin onuncu yılında yazdığı bu yazı, (41) devletçilik konusunda özde özel girişimcileri hoşnut etmemekle birlikte onların da kullanabilecekleri bazı görüşleri içeriyordu. İsmet İnönü, bir yandan devletçiliği gelişme için «temel» sayarken, öte yanda «... efradın yapabileceği bir şeyi Devletin, bahusus bizim devletimizin yapmaması şayanı arzudan da daha fazla bir şey, lâzım bir şeydir» diyordu. Hem devletin kriz döneminde pek çok özel kurumu ayakta tuttuğu belirtiyor, hem de bir işin kişiye ya da devlete ait olması konusunda «meselenin bütün memlekete alâkası veya hususi menfaatlere terkedilmesi ihtimalidir ki, bu hususta karar vermeğe esas olacaktır» diyordu.

İsmet İnönü'nün devletçilik anlayışı ne Siirt mebusu Mahmut Beyinki gibi özel sektör koruyuculuğu, ne de Kadrocularınki gibi etkin, düzenleyici bir devletçilikti. Her şeye rağmen ikinciye daha yakındı, ama Mahmut Bey O'nu hiç bir vakit açıkça eleştirmedi. Başbakanın yazısını, *Cumhuriyet*'in yaptığı gibi, (42) aynen yayınlamak yerine kendi görüşlerini güçlendirecek alıntılarla yayınladı. Mahmut Beyin yazıdan çıkardığı sonuç ilginçti: «İsmet Paşa Hazretleri (açıklamalarıyla) Fırka programındaki devletçilik vasfını komünist ve marksist bir fırkanın programına hâkim devletçiliğin aynı gibi göstermeğe yeltenen gayrımes'ul unsurların iddialarına set çekmiş» oluyordu. (43) *Milliyet*'in sahibi ve başmuharriri yazısında o güne değin belirtmediği önemli bir noktayı daha açıkladı: «Orijinal ve milli olduğu iddiasile ileriye sürülen bazı tezlerin -belki de farkına varılmadan- Komünist Fırkasının kongre mukarreratı, bu fırka müzakerelerinin zabıtları, Marksizm pren-

---

(39) **Kadro**'dan **Milliyet**'te ilk söz eden Nurullah Ata olmuştur. Gazetenin edebi sohbet köşesinde yazan Ata, gayet açık sözlülükle, yazılanları anlamadığını söyleyebilmiştir. Bkz., 3 mart 1932, 10 temmuz 1933.

(40) **Kadro**, Teşrinievvel 1933, sayı 22, s. 4—6

(41) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada..., s. 96

(42) **Cumhuriyet**, 31 teşrinievvel 1933

(43) **Milliyet**, 5 teşrinisani 1933

sipleri ve tatbik esasları meyanında yer bulması hususi bir dikkate değer...»

Söz konusu olan adını açıkça yazmamasına rağmen *Kadro* dergisiydi. Mahmut Bey, özel girişimi tahrip eden, onu «sistematik bir şekilde imha ve inkıraza sürükleyen, vatandaş faaliyetlerine meydan bırakmayan, bütün istihsal vasıtalarını ve mevzularını münhasıran kendi eline geçirmeğe azmetmiş mutlak bir devletçilik» yanlısı olarak gördüğü *Kadro*'yu ilk kez doğrudan eleştiriyordu. Bu *Kadro* tarafından karşılıksız bırakılmadı. İsmet Paşa'nın yazısının uyulması gereken direktif olduğu halde *Milliyet*'te «itiraz ve tefsire» uğradığı belirtildi. *Kadro,* Mahmut Beyi, sözünü ettiği komünist yayınları çevirip tanıtmaya çağırdı. (44) Mahmut Bey, bu cevap üzerine «vicdani bir vazife»yi yerine getirerek„ Kadro ve İnkılâp'taki esasların komünist esaslardan alındığını açıkladı. (45) Bu esasların büyük ve orta üretim araçlarının devlet elinde toplanmasını öngördüğünden CHF programı ile ilgisi olmadığını öne süıdü. Siirt mebusu, asıl kaynakları açıklayacağını da okurlarına duyurdu, ancak yazısı *Milliyet*'te yayınlanmadı. (46)

Kadro dergisinin hasımlarından biri de eski bir «Edebiyatı Cedide mensubu» oldu: Hüseyin Cahit Yalçın. Cumhuriyetin onuncu yılında yayınlamaya başladığı, çeviri ve yazılarıyla kendi ürünü olan *Fikir Hareketleri* dergisinde *Kadro*'da savunulan görüşleri eleştirdi.

Hüseyin Cahit Yalçın dergisinde Batının liberal demokratik sistemini savundu. «Ben, diyordu, proleterya hâkimiyetini, diktatörlüğünü değil, fikrin, vicdanının hürriyetini ve bütün milletin hakimiyetini müdafaa ediyorum. Milli hakimiyet rejiminde göze çarpan kusurların kızıl veya beyaz diktatörlüklerin biriyle ortadan kalkabileceğine kani değilim...» (47)

---

(44) **Kadro,** Kanunuevvel 1933, sayı 23, s. 41—44

(45) **Milliyet,** 30 kanunuevvel 1933

(46) 2 kanunusani 1934 tarihli **Milliyet** Avrupa'da tedavide olan Mahmut Beyin yazısının alınır alınmaz yayınlanacağını duyurdu. Biz bu beklenen yazıyı **Milliyet**'de göremedik. Mahmut Bey de bilmediğimiz nedenlerle gazetede uzun süre yazmadı. İmzası 4 mayıs 1934'den sonra tekrar görünmeye başlandı. Yokluğu ve yazmadığı yazı konusunda herhangi bir açıklama da yapılmadı.

(47) **Fikir Hareketleri,** 26 nisan 1934, sayı 27, s. 12

Hüseyin Cahit bunları büyük coşkuyla anlatıyordu, ama Kadrocuların böyle bir şey söylemediğini hiç dikkate almıyordu. Çünkü O'na göre, «*Kadro* Avrupa'dan ilim ve fikir almak istememiş, bir din ve iman almıştı. Tercih ettiği peygamber Karl Marx ise bütün din vaızları gibi, hakikatin yalnız kendisinde bulunduğuna» inanıyordu. (48)

Hüseyin Cahit Beye göre, *Kadro,* devrimi yapanların görüşleri açıkça ortadayken «Türk inkılâbını milli hakimiyet prensibinden ayırarak faşistliğe hayut Devlet sosyalistliğine, hatta daha ileriye götürmek» istiyordu. (49) Hüseyin Cahit Beyi *Kadro*'nun savunduğu iki nokta endişelendiriyordu. Bunlardan biri devrimin benzeri olmadığı fikri, öteki ise devrimin sürekliliği görüşüydü. O'na göre, her devrim kendine özgüydü, bu Türk devrimine özel bir şey olamazdı. Türk devrimi olsa olsa demokrasi devrimi olabilirdi. (50)

Hüseyin Cahit Bey Avrupa'yı örnek alarak yetişen kuşaktandı. «İlim, medeniyet, fikir Avrupasına» hayrandı; O'nun örnek olarak alınmasını istiyordu. Gerçekleştirilen devrimin yepyeni bir şey olduğu düşüncesi onda Avrupa'dan başka bir ülkenin örnek alınabileceği düşüncesini yarattığı için endişe kaynağı oldu.

Fikir Hareketleri'nin eleştirdiği öteki nokta, devrimin sürekli oluşu konusuydu. *Kadro,* devrimin bitmediğini ısrarla savunuyordu. Buna Ahmet Hamdi Başar'ın *Kooperatif'i* de katılınca Hüseyin Cahit Bey endişelendi. Önce «*Daimi İnkılâp*» tabirini ortaya azgın bolşevik Trotzky»nin attığını ve bunun «hayretle karşılandı»ğını yazdı. (51) Sonra «ilanihaye devam etmiş bir inkılâp gösterilirse pek memnun kalırım» dedi. (52)

Aslında belki de Şevket Süreyya Beyin belirttiği gibi, Meşrutiyet aydınının belirgin özelliği olan «yalnız nakilci ve tercümeci bir fikri temele dayanan, zahiren Avrupai ve fakat hakikatte müstear şahsiyet»e sahip olduğu için Hüseyin Cahit Beyin endişelerini anlamak mümkündü. O aslında bir şeylerin kökten değiştiğini ya da değişebileceğini düşünmüyordu. Devrim, ötedenberi özlemi du-

(48) A.k.
(49) A.k., 5 temmuz 1934, sayı 37
(50) A.k., sayı 1, s. 19
(51) A.k., s. 18

yulan Avrupa sisteminin kuruluşu için başlangıç olabilirdi. *Kadro*'yu buna karşı çıktığı için eleştirdi. (53)

B) *Kadro*'ya karşı olmayan basın

Bu başlık altında biri gazete, öteki dergi, iki yayından söz edebileceğiz. Aslında her ikisi de *Hakimiyeti Milliye* ve *Kooperatif*-Kadrocularla aynı görüşte değildiler, ama değişik nedenlerle zaman zaman onlara destek oldular.

Şevket Süreyya Aydemir ve Burhan Asaf Belge, *Kadro* dergisi çıkmadan önce de *Hakimiyeti Milliye*'de yazıyorlardı. Şevket Süreyya Bey «İnkılâbın İdeolojisi»ni bu gazetede de anlattı. (54) Burhan Asaf Bey sürekli olarak. «Yarı Siyasi» başlığı altında, çeşitli konularda görüşlerini açıkladı. *Hakimiyeti Milliye*'nin imtiyaz sahibi Falih Rıfkı, Vedat Nedim Tör'ün deyişiyle, Kadroların Çankaya ile ilişkisini sağlayan kişiydi. (55) Özellikle Falih Rıfkı ile Yakup Kadri arasındaki yakın ilişki *Hakimiyeti Milliye*'nin *Kadro*'ya karşı olumlu tutumunu açıklar.

Hakimiyeti Milliye Kadro'nun hemen hemen her sayısının çıkışını okurlarına övgüyle duyurdu. *Kadro* «bir eğlence mecmuası, yahut mütenevvi (türlü türlü) malumat ve resimlerle bir çok muhtelif seviyeli insanların zevklerine uymağa çalışan bir dağarcık» değildi. «Muayyen içtimai ve iktisadi meslek sahibi, mütesanit gençlerin ortaya koydukları bir fikir mecmuası...» idi (56) Neşet Halil, eleştirilere karşı *Kadro*'yu savundu. *Kadro*'nun özelliklerini açıklarken «... iyi fena, ileri geri, eski yeni fakat bir fikri temsil eder. Kendi görüşüyle Türk inkılâp davasını milli ve beynelmilel mikyasta formülleştirmeğe, müdafaa etmeğe çalışır» diyordu. (57)

---

(53) Bizim göremediğimiz **Akşam** gazetesi de zaman zaman **Kadro**'ya karşı eleştiriler yayınladı. Bunlardan biri Müderris İbrahim Fazıl Beyin yazısıdır: «İnkılâp devletçiliği ihtilâl devletçiliği değildir». Bkz., **Kadro** sayı 17, s. 16, **Kooperatif**, sayı 12, s. 9. İbrahim Fazıl Bey devletçiliği, bazı işleri devletin gerçekleştirip özel girişime devredeceği devletçilik olarak savunuyordu. Gençleri de **Kadro** devletçiliğine karşı dikkatli olmaya çağırıyordu. A.H. Başar, bu anlayışı «ileriye doğru hamle» silahı değil, «irtica silahı» olarak değerlendirdi.

(54) **Hakimiyeti Milliye**, 5, 24, 27, 30 ikincikanun 1932, 14 şubat 1932.

(55) Vedat Nedim Tör ile görüşme.

(56) **Hakimiyeti Milliye**, 24 ikincikanun 1932.

(57) A.k., 3 şubat 1932

Hakimiyeti Milliye, Kadro'nun savunduğu görüşleri anlatıp haklılığını ve geçerliğini öne sürmedi. Devrimi savunacak, onu ilerletecek bir dergi olarak gördüğü için ondan yana çıktı.

Ahmet Hamdi Başar'ın 1932 haziranında yayınlamağa başladığı *Kooperatif* dergisinin durumu biraz daha farklıydı. Başar, Kadroculari eleştirdi de, fakat onlarla ortak noktaları bulunuyordu ve her şeyden önemlisi birlikte «yaratmaya çalıştıkları bir fikir havası vardı» (58) *Kadro* da *Kooperatif'i* İstanbul'un «mühim fikir ve hareket mecmuası» olarak niteliyordu. (59)

Ahmet Hamdi Başar *Koiperatif*'te ve daha sonra bir kitapta belirttiği gibi, «... Türk inkılâbının ve dünya buhranı ile bizim sıkıntılarımızın sebepleri hakkındaki fikirlerde», Şevket Süreyya Bey ve *Kadro* ile tam bir görüş birliği içindeydi. (60) Ayrıldığı noktalarsa «... davanın konuluşuna ve izahına ve Türk inkılâbının esas prensiplerine taalluk etmeyen» sonuçlar üzerindeydi.

Ahmet Hamdi Başar'ın iktisadi konularla yakından ilgilenmesi, Türkiye'nin sorunlarına çözüm araması özellikle, Serbest Fırka deneyinden sonra Atatürk'le birlikte çıktığı yurt gezisinden sonra yoğunluk kazanmıştır. Başlangıçta Atatürk'ün dikkatle dinlediği Başar, büyük coşkuyla hazırladığı önerilerin CHF yöneticileri ve özellikle Recep Peker'in engellemeleriyle karşılaşıp Atatürk'ün ilgisini yitirince, görüşlerini yayınlamaya başladı. (61)

İstanbul Liman Şirketi kurucusu Başar, «serbest mübadele rejiminin» Batı sisteminin temelini oluşturduğunu, Birinci Dünya Savaşının bu sistemin pazar açmak çabalarından doğduğunu, 1929 bunalımıyla serbest değişim sisteminin ve bunun ifadesi olan batı ilminin temelinden sarsıldığı görüşündeydi. (62) Başarısızlığı bu kadar açıkça ortaya çıkan bir sistemin Türkiye'de örnek olarak alınmasına şiddetle karşı çıktı. Yeni arayışlar içindeki Ahmet Hamdi Bey, sosyalist sistemi de örnek olarak görmüyordu. Çünkü

---

(58) Ahmet Hamdi Bavar, Atatürk'le Üç Ay, s. 159.

(59) **Kadro**, sayı 28, s. 42.

(60) **Kooperatif**, Teşrinisani 1932, sayı 6, s. 15 v.d.; Atatürkle Üç Ay, s. 158 v.d

(61) Başar bu gelişmeleri Atatürk'le Üç Ay adlı kitabında ayrıntılı olarak anlatır.

(62) **Kooperatif** Nisan 1929, sayı 11.9 mart 1933 günü Halkevi'nde verdiği konferansın metni.

sosyalizmin kurulabilmesi için, sınıfların ortaya çıkması ve ülkenin bir kapitalizm devresi geçirmesi gerekiyordu. (63) Başar, Türkiye için izlenecek yolun «İktisadi devletçilik» olduğu kanısındaydı. Buna göre, devlet «iktisat ve mübadele işlerini tanzim ve idare vazifesini bizzat kendi idare makinesile değil, fakat yeni ve genç iktisadi uzviyetlerde» yaptıracaktı. Bu «uzviyetler» devletin korumasıyla doğacak ve kapitalistin yerine geçecekti

Ahmet Hamdi Başar «şahsi teşebbüs ve sermayeye» karşı değildi. Fakat devletin koruması altında gelişmelerine karşı çıktı Türk devletçiliği, ülke kapitalizme daha önce geçemedi diye «mutlak bir kapitalist sınıf yetiştirmek için, halkı ve devleti büyük mikyasta ve devamlı şekilde fedakârlığa davet etmeği» haklı göremezdi. Başar *Kadro* ile arasındaki farklılıkları da şöyle özetlldi:

> «... Ben beynelmilel mübadeleyi ve demokrasiyi insanlığın bir tekâmülü olarak görüyordum. Bunların reddedilemiyeceğini, fakat yeni şekiller alabileceğini söylüyordum. *Kadro* beynelmilel mübadele yerine otarşiyi, demokrasi yerine de inkılâp disiplinini ele alıyordu. Şüphe yok ki Kadrocu arkadaşlar, henüz fikirlerini değil, onların heyecanını ortaya atıyorlardı. Meseleleri incelemiş değillerdi. Prensipler üzerinde anlaşmak, sonra bu prensiplere göre davamızı halletmek istiyorlardı. Belki onların metodları daha doğru. Fakat ben ideolojik mahiyette çalışmaları mutlak ameli hayatımıza ait meseleleri ele almak suretiyle tamamlanmasını lüzumlu görüyorum...» (64)

Doğal koşullarda *Kadro* ve *Kooperatif* arasında daha ayrıntılı bir tartışma olabilirdi. Her ikisi de Türkiye'nin arayışlarına -hiç olmazsa düşünsel düzeyde- katkılarda bulunabilirlerdi, ama ortak düşman o denli amansız ve güçlüydü ki daha çok onunla uğraşmak zorunda kaldılar. *Kadro* için bu uğraş çok uzun sürmedi. 1934 yılı sonbaharında derginin sahibi Yakup Kadri Bey, Tiran'a Büyükelçi olarak atanınca, *Kadro* yayının «bir müddet için tatil» edileceğini

---

(63) **Kooperatif**, Mart 1933, sayı 10. Ahmet Hamdi'nin 25 şubat 1933 günü Türk İktisatçılar Cemiyetinde verdiği «İktisadî Devletçilik hakkındaki konferans» metni.

(64) Başar, Atatürk'le..., s. 159

duyurdu. (65) Bu aslında *Kadro* için verilmiş kesin hükümdü ve dergi bir daha yayınlanmadı. Hüküm en üst düzeyde verilmişti. (66)

2. *Kadro hareketi* üzerinde bazı görüşler

Şevket Süreyya Beyin 15 ocak 1931 günü Türkocakları Ankara Umumi Merkezinde verdiği konferans (67), Vedat Nedim Tör'e göre, aynı düşünceleri paylaşan kişiler arasında bağ kurulmasını sağlamıştı. (68) Tör'ün sözünü ettiği aynı düşünceleri paylaşan kişiler, Yakup Kadri, Şevket Süreyya, İsmail Hüsrev, Burhan Asaf ve kendisi idi. *Kadro*'nun sahibi Yakup Kadri Bey sayılmazsa, ötekilerin hepsi Türk sol hareketinde yer almışlardı. Yakup Kadri Beyin düşünsel gelişimi daha farklı bir çizgi izlemişti. Kurtuluş Savaşına kadar bireyci görünen yazar, daha sonra toplumcu çizgide yer almış ve *Kadro*'yu çıkaran ekiple aynı görüşleri savunmuştu. Sol harekette yer alanlar, olayların gelişmesi ve bunlar karşısında aldıkları tutum yüzünden bu hareketin dışında kaldılar. (69) Bunda bir yandan iç, öte yandan dış gelişmelerin etkisi olmuştur. Türkiye bakımından belirtilmesi gereken, sol hareketin, 1925 tutuklamalarıyla ağır bir baskı altına alınmasıdır. Birinci Dünya Savaşından sonra, Mustafa Kemal hareketinin güç durumuna göre, gelişen ya da bastırılan sol örgütlenme, 1925 Takriri Sükûn Yasası ortamında ağır bir darbe yedi. Şevket Süreyya Bey de on yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bir buçuk yıl sonra serbest bırakıldı. ama Suyu Arayan

---

(65) **Kadro, sayı 34.**

(66) Yakup Kadri, Zoraki Diplomat, s. 5—18. Yakup Kadri, yurt dışına tayinin «**Kadro** meselesi»ne hem hasımlarını tatmin eden hem de kendisinin onurunu kırmayan bir çözüm getirdiğini yazıyor.

(67) Bu konferans 1932 yılında yayınlanan İnkılâp ve Kadro kitabının inkılâp kısmını oluşturmuştur. Bkz., Aydemir, İnkılâp ve Kadro, s. 29.

(69) Vedat Nedim Tör, Yıllar Böyle Geçti, s. 125.

(69) Bu noktayı Mete Tunçay şöyle açıklıyor: «... Şevket Süreyya Beyin 1932—1934'te yarattığı **Kadro Hareketinde** 1925 öncesindeki çizgisinden sapmadığını gözlemlemiştim. Gerçekten, Kadrocular hakkında dillere dolanan «dönüş» hikâvesi pek doğru değildir. Asıl görüş değiştiren parti olmuştur... Cumhuriyetin ilk yıllarında TKP, Komünteın'in en çok ulusal bilinç gösteren seksiyonudur. Bunun sevabı ya da günahı geniş ölçüde Şevket Süreyya Bey'indir.

«TKP içinde, Komünteın'in isteklerine uygun hareket ederek onu ve arkadaşlarını alteden Dr. Sefik Hüsnü Değmen olmuştu...»
Milliyet Sanat Dergisi, 2 nisan 1976, s. 3

Adam'da anlattığı gibi, Anadolu gerçeğini görmüştü ve Kemalist devrimin hizmetine girdi.

Sözü edilmesi gereken öteki etki, dünya sosyalist gelişimiyle ilgilidir. Türk solundan önce Mustafa Kemal'i desteklemesini isteyen Komintern, daha sonra *Aydınlık* dergisinin burjuvaziyle işbirliğini savunmasına karşı çıkmıştır. Bu değişiklikte büyük ölçüde ilk sosyalist ülke, Sovyetler Birliğini savunma görüşünün güçlenmesi ve ulusal kurtuluş hareketlerinin yardımcı kuvvet olarak değerlendirilmesi rol oynamıştır. Şevket Süreyya ve Vedat Nedim bu görüşe karşıydılar.

Ülke içinde ağır baskı altında kalan, ülke dışında belki uluslararası hareket için tutarlı, ancak Türkiye'deki hareket için gerekli güvenceleri vermekten uzak, bir bakıma geçersiz, bir anlayış karşısında kalanlar kendilerine yeni bir yol çizmek zorunda kaldılar. Aslında önemli bu yolun doğru ya da yanlış olması değildir. Önemli olan, örgütlü bir güce dayanmaması, tabanında sağlam ve bilinçli bir işi kitlesinin bulunmamasıdır. Girişimin doğruluğu ya da tutarlılığı konusunda gölge düşüren büyük ölçüde bu eksikliktir Ancak 1930'ların koşullarında böyle bir gücün eksikliği herkes tarafından bilinen bir noktadır. *Kadro*'yu kuranlar bir bakıma bu tür «hareketsizlik»le «bir şeyler yapmak» arasında seçim yapmak zorundaydılar. Onlar ikinciyi seçtiler, ama bu seçim onların isteğine bağlı bir seçim olmaktan çok koşulların getirdiği bir seçimdi. Başka deyişle Şevket Süreyya ve arkadaşlarının *Kadro*'da buluşmalarının bazı nedenleri vardı. Birinci devrimin kuramı konusundaki boşluktu. Kemalist devrim önemli başarılar kazanmıştı, ama asıl gücünü ve etkisini verecek düşünsel temelleri anlatılmamış, yayılmamıştı. Devrime zaman zaman ve farklı biçimlerde gösterilen karşı koymalar Kadrocuların bu konudaki kanıları güçlendirdi. Devrim ancak kendine inanan, bilinçli bir kuşakla yaşayabilirdi. *Kadro* bu boşluğu doldurabileceğini sandı.

İkinci neden, Türkiye'nin kalkınma çabalarının ulaştığı nokta oldu. Kalkınma için önce özel girişime bel bağlayan cumhuriyet, bunun başarısızlığı karşısında devletin olanaklarını daha etkin bir şekilde harekete geçirdi ve 1930'lardansonra devlet işletmeciliği, ekonomiyi planlama çalışmaları hız kazandı. *Kadro* gerçekleştirilmeye başlanan bir uygulamayı savundu. Devletçiliği bir sosyal sistem olarak önermesi hiç de beklediği etkiyi ve sonucu yaratmadı.

Kadro'nun yayınlanmasında bir başka etken belki de siyasal hayattaki gelişmeler oldu. Serbest Fırka deneyinden sonra Mustafa Kemal'in de saptadığı ülkedeki genel hoşnutsuzluk, iktidarın -devletçilik uygulaması gibi- birtakım girişimlerde bulunmasının yanı sıra, hoşnut olmayan çevrelerin kontrolu gereğini de ortaya koydu. *Kadro* bu ortamda yayınıyla devrim görüşünü desteklediği gibi, Serbest Fırka yandaşlarıyla tartışmayı sürdürdü. İsmet Paşa bu tartışmaya *Kadro* safında katıldı. İş çevreleriyle ilişkisi bilinen bir milletvekili -Mahmut (Soydan) Bey- devletçiliğe karşı özel sektörün sözcülüğünü yaptı. Görüşler açıklanıyordu, ama kontrol önderin elindeydi. (70)

Kadro, bir bakıma yayınlayanlarla yayınına izin verenlerin ilkelerinden fazla fedakarlık etmelerine gerek olmadığı bir ortamda yayınlandı. Kadrocular o dönem için oldukça ileri sayılabilecek görüşleri ortaya koyarak mutlu olurken, siyasal yönetim, sol görüşleri yüzünden cezalandırdığı, sonra bağışladığı kişileri tamamen kenara itmemiş oldu.

Kadro dergisi toplumsal tabanı olmayan bir görüşün yayın organı oldu. O'nu çıkaranların bazıları marksist eğitim görmüşlerdi ve çözümleme yöntemi olarak ondan yararlanıyorlardı, ama marksizmin önemli öğelerinden biri olan sınıf kavgasını bir kenara atmışlardı. Bunu yapmaları bir bakıma zorunluydu, çünkü resmi görüş Türk toplumunda sınıf olmadığını öne sürüyordu. İşçi sınıfının örgütsüz ve güçsüz olması da *Kadro*'yu böyle bir tutuma itmiş olabilir. Ama sınıf kavgası sadece işçi sınıfı için yadsınıyordu. Sermaye çevreleri açısından böyle bir istek söz konusu değildi; onlar çıkar kavgalarına hiç bir zaman ara vermediler.

Kadro belki yararlı, ilginç önerilerle ortaya çıktı, ama bunların gerçekleştirilmesi her şeyden önce siyasal iktidarın yapısı ile ilgiliydi. O, devleti toplumsal yapıdan bağımsız gibi düşünüdü. Bu, bir zamanlar marksist eğitim görenler için açıklanması güç bir yanılgıydı. Bu yanılgıya düşmek için belki ağır baskılarla karşılaşmak ve kemalizmin parlak başarılarını yaşamak gerekirdi.

---

(70) Bu kontrol **Kadro** için de etkin biçimde sürdü. Falih Rıfkı'nın çok sık Çankaya'ya kabulünün yanı sıra, Yakup Kadri de 1932—1934 yılları arasında otuz bir kez Mustafa Kemal tarafından kabul edildi. Bunlardan ilki 2 ocak 1932 günü, yani **Kadro**'nun yayınlandığı ayın başında oldu. Kadro'nun kapandığı 1934 yılında sadece ekim ayında Yakup Kadri sekiz kez Çnkaya'ya çıktı. Bkz., Atatürk'ün Nöbet Defteri, 1931—1938.

Kadro devrim önderinin izniyle yayınlanmıştı. Yayını daha ilk sayıdan itibaren Çankaya'da tartışmalar yaratmış, CHF bürokratları ve iş çevrelerinin eleştirilerine yol açmıştı. Ahmet Hamdi Başar o dönemde iki cephenin belirginleşmesini şöyle anlatır:

> «Himayeler sayesinde canlanan yeni sanayiciler ve yeni burjuva bir tarafta, devletin kuvvetlenmesi nisbetinde kuvvetlenen memur sınıfı diğer tarafta. Bunlardan birincisi İş Bankası etrafında toplanmış, ikincisi de hükümet ve mecliste hakim olmağa başlamıştır. İş Bankası Gazi'nin himayesinde. Gazi işin, zenginliğin çoğalmasını istiyor. Bunun yapacağı fenalık üzerinde hiç durmuş değil. İkinci temayül ise daha çok İsmet Paşa tarafından himaye görüyor...» (71)

Kadro'yu 1932 yılında iş çevrelerinin baskısına karşı Mustafa Kemal korumuş, yayının sürmesini sağlamıştı. Ama Gazi o tarihlerde Serbest Fırka deneyi ve ortaya çıkardığı sorunlarla yakından ilgiliydi. *Kadro* bu çözüm arama uğraşı içinde kendinden yana bir organdı. Devletçilik uygulaması yoluna girdikten, Mustafa Kemal'i 1932'de meşgul eden sorunlar bir ölçüde ortadan kalktıktan sonra, iş çevrelerinin sürekli eleştirilerine karşı *Kadro*'yu kim koruyacaktı? Başar'ın çizdiği tabloda bu görev «memur»lara düşüyordu. Ancak onlar da tutumlarını Gazi'ye göre ayarlamakta oldukça ustaydılar. İsmet Paşa, Tiran'a tayinini öğrenen Yakup Kadri'nin üzüntülü halini görünce, «Gönlünü ferah tut. Politika hayatında pişkin olmak gerekir ve sakın, Gazinin emrine karşı geleyim deme.» deyip için içinden sıyrılıverdi. (72)

Yakup Kadri ve *Kadro*'yu çıkaranları üzen bu olay aslında kendi başına toplumsal gelişimi etkileyebileceğini sanan görüşlerin dramıdır. Ama ne çare ki Kadroculuk «her dem taze» niteliğini yitirmemiştir.

---

(71) Ahmet Hamdi Başar, Atatürk'le..., s. 161.
(72) Yakup Kadri, Zoraki Diplomat, s. 13.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Vedat Nedim Tör ile görüşme. İstanbul, 10 ağustos 1978

2. Kitap ve Makaleler

Ağaoğlu Ahmet, Devlet ve Fert, İstanbul, 1933.

Akder Necati, «Gökalp'in Tarih Anlayışı Açısından Atatürk İnkılâbı ve Değerlendirme Buhranı», **Türk Kültürü**, Kasım 1963, sayı 13 s. 38 v.d.

Atatürk'ün Nöbet Defteri, 1931—1938. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü vayını. Toplayan Özel Şahingiray, Ankara, 1955.

Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu, Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, Ankara, 1973.

Atay Falih Rıfkı, Çankaya, İstanbul, 1961.

Avcıoğlu Doğan, Türkiye'nin Düzeni, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969

Aydemir Şevket Süreyya, Suyu Arayan Adam, Remzi Kitabevi, 6 baskı 1976.

————, İnkilâp ve Kadro, Bilgi Yayınevi, 1968.

————, Tek Adam, Remzi Kitabevi, 5. baskı, 1975.

Başar Ahmet Hamdi, Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan sonra Türkiye, İstanbul, 1945

Boratav Korkut, Türkiye'de Devletçilik, Gerçek Yayınevi, 1974.

Ergüder J 1927 Komünist Tevkifatı, Birikim Yayınları, 1978.

Göktürk Halil İbrahim, Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir, Ankara, 1977.

İskit Server., Türkiye'de Matbuat Rejimleri, 1939.

————, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, 1943.

Karaosmanoğlu Yakup Kadri, Zoraki Diplomat, Bilgi Yayınevi, 1967.

— ————, Politikada 45 Yıl, Bilgi Yayınevi, 1968

Karpat Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul 1967.

Kıvılcımlı Hikmet, 27 Mayıs Devletçilik Yön'ün Yönü, Tarihsel Maddecilik Yayınları, 2. baskı, 1977.

Kumbaracıbaşı Onur, «50. Yılda Türkiye'de Karma Ekonomi ve Plan Felsefesi Üzerine», **AİTİA Dergisi**. (1973), s. 67—80.

Küçük Yalçın, Türkiye Üzerine Tezler, Tekin Yayınevi, 1978.

————, «Döneklerin Kadrolaşması», **Yürüyüş**, 5 ekim 1976.

Milliyet Sanat Dergisi, 2 nisan 1976.

Özgür Özlem, Sanayileşme ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, 1976.

Sağlam Dündar, «Cumhuriyetimizin 50. Yılında Devletçilik», **AİTİA Dergisi**, (1973), s. 41—66.

Sayılgan Aclan, Türkiye'de Sol Hareketler, Otağ Yayınları, 3. baskı, 1976.

Sezgin Ömür, La Recherche d'une doctrine nouvelle du développement économique. Le Mouvement de Kadro en Turquie. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Tahir Kemal, Bozkırdaki Çekirdek, Bilgi Yayınevi, 3. baskı, 1976.

————, Yol Ayrımı, Sander Yayınları, 1977.

Tevetoğlu Fethi, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, 1910 - 1960, Ankara, 1967,

Timur Taner, Türk Devrimi ve Sonrası, 1919—1946, Doğan Yayınevi, 1971.

Tökin Füruzan Hüsrev, Basın Ansiklopedisi, İstanbul, 1963.

Tör Vedat Nedim, Yıllar Böyle Geçti, Milliyet Yayınları, 1976.

Tülbentçi Feridun Fazıl, Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar, 29 İlkteşrin 1923—31 İlkkanun 1940, Ankara, 1941.

Ülken Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Selçuk Yayınları 1966.

3. Gözden Geçirilen Süreli Yayınlar (1932 — 1934)

Akın

Cumhuriyet

Fikir Hareketleri

Hakimiyeti Milliye

Kadro

Kooperatif

Milliyet

Ülkü

KADRO ve TÜRK DİLİ

*Dr. Phil. Nevzat GÖZAYDIN**

KADRO dergisinin elimizde bulunan bu ilk cildinde, her ne kadar Türk Dilinin sadeleşmesi ve gelişmesi ile ilgili sadece bir yazı (1) yer alıyorsa da, derginin devamlı yazarlarının, inandıkları ve savundukları «inkılap» düşüncesi içerisinde, ana dilimizin, gerek aydınların ve gerekse basit halk adamlarının anlıyabileceği bir duruma gelmesini içten istemiş olduklarını tahmin etmek, güç olmasa gerek. Aynı yazarların daha sonraki sayılarda ve KADRO dışında geçirdikleri yıllarda dil konusundaki tutumları ve anlayışları göz önünde tutulursa, Türk Dilinin gelişmesinde ve sadeleşmesinde, Atatürk'ün direktifleriyle kurulacak olan Türk Dil Kurumu henüz ortada yokken, bu yazarların kesin bir tavır ortaya koyamayacaklarını da kabul etmek zorundayız.

Gerek KADRO'nun yayımlandığı ve gerekse Türk Dil Kurumu'nun «Türk Dili Tetkik Cemiyeti» adı ile kurulduğu ayların aynı yıl içinde (1932) birbirini izlemesi, o yıllarda, Türk Dilinin sadeleşmesi ve Osmanlıca'nın ile diğer «yabancı dillerin boyunduruğundan» (2) bir an önce kurtularak asıl benliğine dönüşmesi özleminin, çok güçlü bir şekilde düşünce dünyamızda kendisini his-

---

(*) A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu

(1) Sayı 10, s. 3-4

(2) Atatürk'ün, Sadri Maksudi'nin yazdığı Türk Dili İçin adlı eserin başına yazdığı nottan.

settirdiği anlaşılır. Bu özlemi destekliyen ve onu en geniş anla uygulama alanında başarıya ulaştıran, Atatürk olmuştur.

KADRO'nun yazılarında kullanılan Türkçe'nin zaman i nasıl sadeleştiğini ve daha sonraki sayılarda görülecek özle daha iyi anlayabilmek ve o tarihlerdeki dil dâvâsının hang yutlara ulaştığını görmek için, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni sıl kurulduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

Atatürk'ün çok uzun yıllar öncesinde Türk Dilinin sadele ve gelişmesi hakkında beslediği düşünceleri (3). bunların ge ği devreleri ve dil devriminin hazırlanışıyle sonuçlarını başarı şekilde ortaya koyan sayın Zeynep KORKMAZ (4), «Dil Dev nin Atatürk devrimlerinin genel sırasındaki yeri öteki devri den daha sonradır. Kendi içindeki ilk evresi de yazı dev dir.» (5) diyerek dil devriminin dayanak noktasının yazı dev olddüğunu vurgulamaktadır.

Gerçekten, 1. Kasım 1928 günü Türkiye Büyük Millet Me nde açış konuşması yapan Atatürk, aynı gün kabul edilen kan yeni Türk yazısının memleket içi gezilerinde devamlı olarak ö menliğini yapmış, çevresindekileri desteklemiş ve ileride ya cak dil devriminin temelini oluşturacak düşünceleriyle kamuoy hazırlamasını gayet iyi düşünmüştü.

Yukarıda adı geçen cemiyetin Atatürk'ün emirleriyle se ilk «umumî kâtibi» Ruşen Eşref hatıralarında (6), Türk Dili kik Cemiyeti'nin resmî varlığının tescil tarihini, KADRO'nun yımını sürdürdüğü bir tarih olan, 12. Temmuz 1932 olarak b mektedir. Daha sonra 26. Eylül 1932'de Dolmabahçe sarayında zat Atatürk'ün de hazır bulunmasiyle toplanan Birinci Türk Kurultayı'nda çeşitli görüşler ve tezler ileri sürülerek, yapılan Devriminden sonra artık bir Dil Devriminin de gerekli olduğu vunulmuştur. Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılıkların bu

---

(3) a. Kaskatı, Arif Necip: Atatürk'ün Selânik'teki hülyaları, Cumhu gazetesi, 19 Ağustos 1948

b. Adıvar, Halide Edip: Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1962, s

(4) Korkmaz, Doç. Dr. Zeynep: Türk Dilinin tarihi akışı içinde Atatü Dil Devrimi, Ankara 1963, 85 s.

(5) a.g.e., s. 35

(6) Ruşen Eşref: Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kuruluşundan ilk Kuru kadar: Hatıralar, Ankara 1943 (2. Baskı), TDK yayını, 80 s.

masını sağlamak amaciyle, dilden atılmak istenen kelimeler, günlük Ankara gazetesi Hakimiyet-i Miliye'de yayımlanıyor ve bunlara gelen cevaplar da okuyuculara aynı sütunlarda bildiriliyordu. Naim Hazım tarafından hazırlanan ve Türkçe karşılıklarının bulunması istenen ilk Osmanlıca kelime listesinde hangi kelimelerin yer aldığını, bir fikir vermek için, burada tekrar etmek istiyorum : «âdab, âferin, âfet, âgâh, âhenk, âlayiş, âlet, âmade, âmir, âsayiş, âsude, âyin, âyine, âzade.» Herkesin kendine göre doğru bulduğu yayımından dört ay kadar sonra, yine Hakimiyet-i Milliye gazetesinde (7) bu konu üzerinde durulup şu iki nokta önemle belirtiliyordu :

1. Halk arasında yayılmış sözler, kaynağı ne olursa olsun, Türkçe sayılmalıdır.

2. Karşılıklar öz Türkçe olmalıdır. «Kalem» atılmayacak fakat «yazak» denilecek, hangisi tutunursa o kalacaktır.

1932'lerden önce Harf Devriminin yarattığı heyecanla dilimizin de sadeleşmesini ve gelişmesini isteyen, fakat dil uzmanı olmadıkları ve sadece anadil sevgisi ile bu işe kalkıştıkları için -günümüzde olduğu gibi...- aralarında sık sık tartışma ve sürtüşme çıkan şair, yazar ve bilim adamlarının bu çabalarını, KADRO'nun devamlı yazarlarından Yakup Kadri, daha sonraki yıllarda yayımladığı bir yazısında (8) «metodsuz» ve «ilmî bir mesnedi olmayan» çalışmalar olarak belirtmiştir.

1932 - 1934 yıllarını daha çok bir araştırma ve inceleme dönemi olarak kabul edebiliriz. Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin ilk yıllarda büyük bir hızla yürüttüğü, halk ağzından kelimeler derlenmesi ve kitapların taranması, 1934 yılında, «Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları Tarama Dergisi» ile «Türkçeden Osmanlıcaya indeks» adlı iki ciltlik eserlerin, bu yoğun çabaların ilk meyvaları olmasını sağlamıştır. Dil dâvâsına gönül verip bir an önce ağdalı Osmanlıca kelimelerden kurtulmak istiyen yazarlar, bulunan Türkçe kelimeleri hemen bütün yazılarında kullanmışlar ve birçok yeni kelimeyi okuyucularına tanıtmışlardır. Bu gelişmelere paralel ola-

---

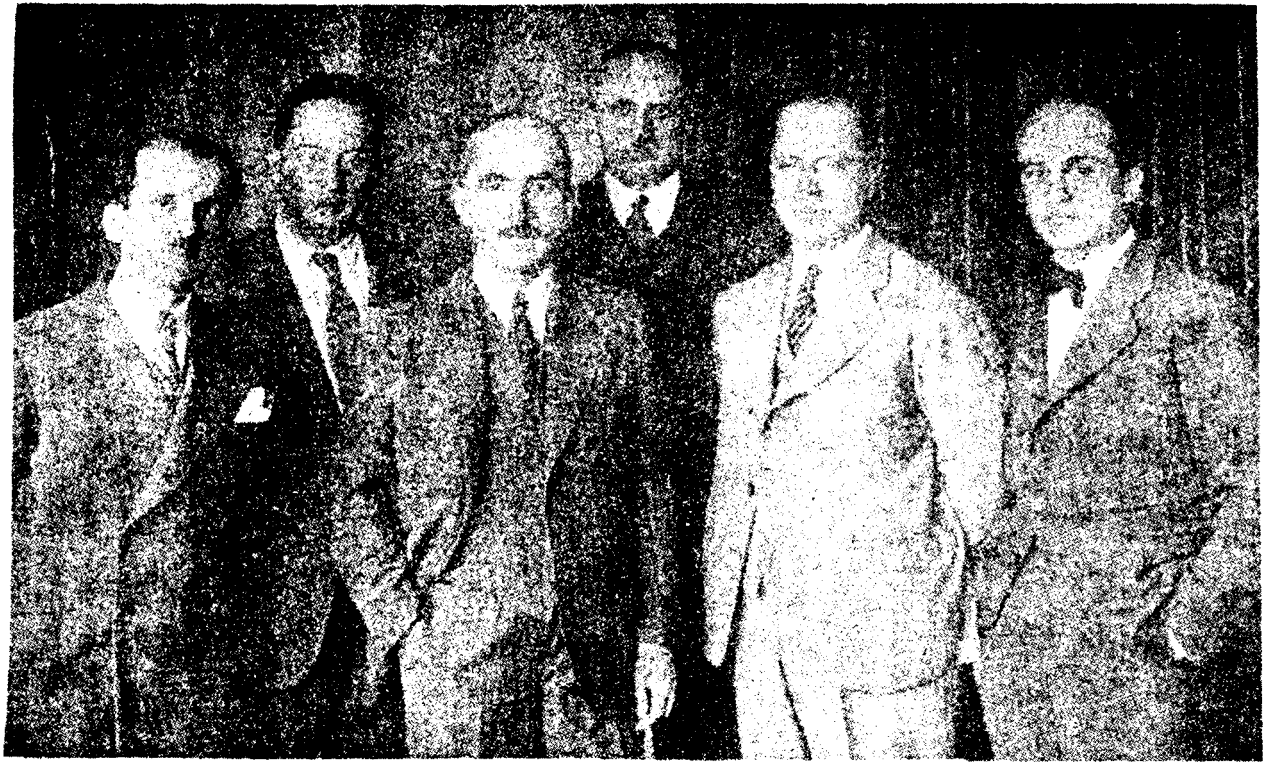
(7) Hakimiyet-i Milliye 9. Temmuz 1933

(8) Yakup Kadri; Harf ve Dil Devrimlerini anlatıyor, Türk Dili. c. 12, sy. 134 (Kasım 1962), s. 92

rak, cemiyetin adındaki «Tetkik» kelimesi yerini 18. Ağustos 1934 tarihinde toplanan İkinci Dil Kurultayı'nda, «Araştırma» kelimesine bırakmıştır. İki yıl sonra toplanan Üçüncü Dil Kurultayı'nda ise bu kelime de çıkarılarak, Kurumun bugünkü adı kabul edilmiştir.

KADRO'nun bu ilk cildindeki yazılar gözden geçirildiğinde, devamlı yazan yazarları arasında Osmanlıca kelimeleri çok sık kullanan ve alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemiyen yazar, sadece İsmail Husrev olarak görünmektedir. KADRO'nun 10. sayısında yayımlanan başyazıda, aynı tarihlerde toplanan Birinci Dil Kurultayı dolayısiyle yapılan diğer devrimlerin yanısıra ve dilin sadeleşeceği heyecanı içinde, «Enderunun bir sadık kulu daha, OSMANLICA, ömrünü tamamlamış gidiyor» dendikten sonra, Osmanlıca kelimelerden vazgeçemediklerini ve genellikle bu kelimeleri kullandıklarını itiraf ederek, «... şimdi yeni dil doğuyor. Biz hâlâ bir parçacık olsun, eskiyi yazıyoruz. Bundan sonra yazmayacağız. Yazmamak için de konuşmayacağız...» diye genel dil tutumu ortaya konmaktadır. Her ne kadar «bundan sonra yazmayacağız» denilmesine rağmen, aynı yazıda hemen alt tarafta, Türkçeleri halk arasında var olan ve kullanılan «istinat etmek, ihtişam, idrak» gibi Osmanlıca kelimelere de yer verilmiştir.

KADRO'nun daha sonraki sayıları gözden geçirildiğinde, yukarıda çok kısa olarak özetlenen dil çalışmaları ile dilin sadeleşmesi yönündeki çabaların, ne kadar olumlu meyvalar verdiğini görmek çok kolay olmaktadır. Daha sonraki ciltleri bugün yeniden eline alacak olanlar, konuları birinci ciltten daha rahatça okuyup anlayabileceklerdir. Okuyucularımıza bir ölçüde bu rahatlığı sağlayabilmek için cildin sonuna, bu cilt içindeki yazılarda geçen, fakat günümüzde hiç kullanılmıyan veya çok az kullanılan Osmanlıca kelimeleri içeren ve tarafımızdan hazırlanan küçük bir sözlüğün yararlı olacağı kanısındayım.

Kadrcular (sağdan itibaren): İsmail Husrev Tökin, Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, (arkada) Şevki Yazman, Burhan Belge.

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

1

ÜÇÜNCÜ BASIMI

II. KÂNUN
1932

KADRO.

Türkiye, bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp durmadı.
Bugüne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilâl geçirdik. İhtilâl inkılâbın gayesi değil, vasıtasıdır.

Bu ihtilâl safhasında dursaydık inkılâbımız akim kalırdı. Halbuki o, genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir. Tesviye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binası kurulabilmek için, inkılâbımız, derinleşme ve genişleme istikametindedir.

İnkılâp bitaraf bir nizam değildir. Onun içinde yaşayanların, taraftar olsunlar veya olmasınlar, ona intibak etmeleri lâzımdır. İnkılâp, ona taraftar olanların iradelerine, taraftar olmayanların iradelerinin, kayıtsız ve şartsız, bağlanması demektir.

İnkılâbın irade ve mefaati, inkılâbı duyan ve yürüten azlık, fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir KADRO nun iradesinde temsil olunur. Bu kadro, inkılâbın şeniyetinden çıkarılan ve onun seyrine uygun bir şekilde izah edildikçe şekilleşen ve nazariyeleşen prensipleri kendine şuur edinir. İnkılâbın derinleşmesi demek, her şeyden evvel, bu prensiplerin ve onların ifadesi olan inkılâp ahlâk ve disiplinin, ileri kadronun dimağından genç neslin, şehir halkının ve köylünün dimağına inmesi ve yerleşmesi demektir.

●

Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp kendine prensip ve onu yapacaklara şuur olabilecek bütün nazarî ve fikrî unsurlara maliktir. Ancak bu nazarî ve fikrî unsurlar inkilâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir. Gerek millî mahiyeti gerek beynelmilel şümul ve tesirleri itibarile, tarihin en manalı hareketlerinden biri olan inkılâbımızın, zatinde mündemiç bu ileri fikir ve prensip unsurlarını, şimdi inkılâbın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılâp münevverliğine düşen vazifelerin en acil ve en şereflisidir. İnkılâbımızın, her biri ayrı ayrı kıymettar ve orijinal olan bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılâp nesli için kriteryumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılâpçı tip böyle doğacaktır. Bu tip her nerede, her ne şerait altında olursa olsun, karşılaştığı her inkılâp sahasında, ayni hadiseyi ayni kriteryumlara vuracak, ayni ölçülerle düşünecek, ayni neticelere varacak, ve İnkılâbın kendisine has CİHANİ TELÂKKİ TARZI böyle vücut bulacaktır.

Hülâsa; Cihanın bin bir çeşit hadisata gebe olan bugünkü esrarengiz gidişi içinde, mukadderatını kendi inkılâbının mukadderatına bağlayan inkılâp neslimizin muhtaç olduğu inkılâp şevkini her zaman uyanık tutmak ve inkılâbımızın bir bakışta idrakimizi durdurur gibi görünen coşkun ve mürekkep cereyanına daima hâkim kalabilmek için, onun prensiplerini hududu muayyen kriteryumlar şeklinde bilmeye, benimsemeye ve benimsetmiye mecburuz.

KADRO, BUNUN İÇİN ÇIKIYOR.

PESİMİST.

Şevket Süreyya.

İnkılâp cephesi, harp cephesi gibidir: Burada da iki taraf çarpışır ve bu çarpışanlar iki tarafın yalnız fizik ve teknik kuvvetleri değildir.

İnkılâp cephesinde de, tıpkı harp cephesinde olduğu gibi bütün enerji şekilleri ve bütün vasıtalar bir maksat için seferber edilir. Psikoloji, mücadeleye karışır. Fikriyat işe müdahale eder. Hülâsa zahiren harekete geçen elle tutulur kuvvetlerin taktiği ve istratejisi arkasında iki cephenin bütün ruhî ve manevî elemanlarının da birbirlerine karşı amansız bir hayat, memat cidaline geçtiğini görürsünüz!

İşte şimdi Türk inkılâbı da, her cephede yere çaldığı düşmanlarının bu cinsten yeni ve sinsi bir hücumuna maruz kalmıştır: Düşman; inkilâbımızın psikolojisi üzerine kendi psikolojisini seferber etti. Bu psikoloji:

PESİMİZM dir.

Şimdi inkilâp atmosferini esrarengiz bir "Bedbinlik,, havası sarıyor. Şimdi günün her adımında ayağınıza çapran: PESİMİSTtir. Pesimist her yerde hazır ve nazırdır! Kulağınıza mütemadiyen eğiliyor ve söylüyor: Herşey fena gidiyor!

●

İnkilâp demek, hiç şüphesiz bir süt limanlık demek değildir. İnkilâpta çarpışan iki taraftan biri, diğerini kendi iradesine ve cebrüzor ile mahkûm kılacak, bir rejim diğer rejime, bir keyfiyet diğer keyfiyete istihale edecek, hülâsa cemiyetin bütün bünyesinde birşeyler dağılacak ve birşeyler yeniden yapılacaktır. İşte Pesimizm bu dağılanın, yani realitenin seyri karşısında realiteye maglûp olanın psikolojisidir!

Pesimizm, bu yürüyen realitenin icaplarına intibak edememenin ve bu icaplar karşısında aczin bir ifadesidir!

Pesimizm, değişen hayat içinde istinat noktalarını kaybedenin kendi içine dönüşü ve orada istinatgâhlar arayışıdır!

Pesimist; inkilâbın seyrinde kaybettiğini. kendi ruhunda arar ve orada bulmak ister ve aradığı âlemi kendi ruhunda yaratır! Bu âlem realitenin pervasız seyri karşısında çok hasin, fakat çok enterresan ve çok seyre şayandır:

1 — Pesimizm, pesimistin ruhunda evvelâ bir "Fatalizm„ e inkilâp eder. Pesimist kendi haricindeki âlemi kendi bitkin ruhunun zaviyesinden görür. Bu âlem onca çoktan haraba mahkûmdur! Her şey fena, her şey müteredddi, her şey inhilâl halindedir.

Halbuki bu netice pesimistin ruhunda evvelce yaşamış olan kıymet hükümlerinin artık birer birer erimiş ve birer birer manalarını kaybetmiş olmalarından başka hiç bir şeyin alâmeti değildir. Pesimizmin bu suretle ilk seyri, Pesimistin ruhundaki bütün müesses hükümlerin birer birer dejenere oluşudur.

Psimistten vefâ beklenmez!

2 — Psimizmde hareket noktası fert; ferdin sübjektif idrâki, sübjektif menfaatı, ve binaenaleyh "Ene — Ben„ dir. Bunun içindir ki, her pesimist muhakkak rasyonalisttir. Pesimistte fatalizm, pek az bir zaman içinde derhal karikatür bir rasyonalizme münkalip olur. Pesimist realiteyi yıkmak ve sonra kendi "Akl„ ına göre yeniden kurmak ister.

Eğer her pesimist kendi "Akl„ ına göre istediğini yapmıya muktedir olsaydı, bu bir tek Arz üzerinde ne kadar pesimist varsa, o kadar beşer cemiyeti, o kadar "Nizamı âlem„ kurmak icap ederdi: Fakat şükretmeli ki, pesimist ne yapmak, ne de yıkmak iktidarındadır. Onun ruhu öyle gittikçe durulan bir sudur ki, ondan etrafa sadece ufunet intişar edebilir.

3 — Kuvvetli insan, istediği için muktedir olan değil, muktedir olduğu için istiyen insandır. Pesimist ister görünür. Muktedir olduğu için ister görünür: Halbuki istemez. Pesimistte asl olan istek değil, isteksizliktir.

Çünkü istek, bir irade işidir ve isteksizliğin zıddıdır. Halbuki pesimizm bir irade hastalığıdır, bu hastalıkta her şeyden evvel irade felce uğrar! Pesimistin istek ve ihtirası da bizzat isteğin ve ihtirasın dejenere oluşudur.

Pesimist bütün kiymet hükümlerini kaybettiği gibi, artık iradesinden de mahrumdur.

Pesimist tatmin edilemez!

4 — Pesimizm; pesimistin evvelâ yanlış olarak âlemi inkâr et - mesile başlar ve sonra doğru olarak kendini inkâr etmesile niha- yetbulur!

Bu inkâr ferdin bazan manevî, bazan maddî intiharile biter!.

5 — Pesimizm bir psikoloji haleti; fakat içtimaî bir psikoloji haletidir. Çünkü bu haletin bütün malzemesi sosiyaldir. Pesi - mizm; cemiyetin seyrini, bu seyrin kanuniyetlerini idrak ede - meyen ve cemiyetten ekarte edilen ferdin dimağına inkiâsıdır. Bu suretle pesimizmi vakıa fert temsil eder; fakat cemiyet ya- ratır.

Cemiyette katastrof husule geldi ve bir inkilâp oldu mu, bu in- kilâpta mağlûp olan tarafın ruhî mümessili olarak derhal pesi- mist türer. Ve pesimizm; kurulan yeni cemiyet karşısında inhilâl eden eski cemiyetin "İçtimaî Psikolojisi„ olur.

Bunun için; pesimist fert, nasıl dejenere fertse, pesimist psikolo- ji, dejenere psikolojidir. Pesimist edebiyat, dejenere edebiyattır. Pesimist felsfe, dejener felsefedir.

Bir cemiyetin psikolojisine pesimizm hâkim olursa, o cemiyetten ümidi kesmek lâzım gelir. Çünkü böyle bir cemiyette bütün kıy- met hükümleri donmuş, içtimaî normlar, artık bütün cemiyetin vücudunu nefyüinkâr eden hal almış demektir. Roma inhilâl ederken aynen bu manzarayı verdi: İnhilâl eden Romadan, fert kendi nefsine dönmüş ve içtimaî inikşaf istikametlerini bir türlü tayin edemiyen Roma cemiyeti, kendi üstürüktürü içinde kendi kendini kemirmiş, yemiş bitirmişti.

●

Türkiyede Pesimizmin ilk kasti, inkilâp heyecanınadır:

Onlar; inkilâbımızı heyecanını kaybeden; zatında mündemiç bütün kiymet hükümlerine karşı şüphe ve tereddütlerle bakılan hülâsa sevilmeyen ve inanılmayan, donmuş bir "Yarım iş„ haline getirmek isterler.

İnkilâp; heyecanından mahrum olunca; inkilâp idealizmi ve bu idealizmi yaşatan azlık, fakat şuurlu ve disipline inkilâp kadrosu kendiliğinden parçalanır diye beklerler.

Bu bekleyişin ardında ise; Türk cemiyetinin elde edilmiş bütün fütuhatının birer birer kayboluşu, kazanılan bütün siperlerin bi- rer birer terkedilişi vardır.

Fakat renk, renk ve çeşit çeşit inkilâp düşmanlarının; inkilâbımıza karşı bilerek ve bilmiyerek harekete getirdikleri bu yeni ve sinsi hamlenin bütün mekanizmasını noktası noktasına biliyor ve tanıyoruz:

İnkilâp aleyhtarlığının pesimist psikolojisine karşı; kendi inkilâba inanışımızın en yenilmez ve en müessir kuvvetlerini seferber ediyoruz.

Bu kuvvetlerin ismi:

OPTİMİZM

Ve

İNKİLÂP HEYECANIDIR. [1]

---

[1] Bu bahis gelecek nüshada.

Müstemleke iktısadiyatından Millet iktısadiyatına.

Dr. Vedat Nedim.

İnkilâbımızın iktısat sahasındaki mânâ ve şümulü üzerinde duralım: Kapitülâsyonlar - Düyunu umumiye - Gümrük esareti gibi mefhumların Türk toprakları dışına koğulması, Saltanatın Mecellenin, Fesin, Arap harflerinin Türk cemiyetinden tarde - dilmesinden daha az mühim ve daha az manalı değildir. Hattâ bu sonuncuların kıymetini azaltmak kastinden tamamen uzak kalarak diyebilriz ki, birincilerin mana ve şümulü daha geniştir. Çünkü kapitülâsyonların ilgası, düyunu umumiye idaresinin kaldırılması, gümrük istiklâlinin istirdadı yeni Türkiye devletile haricî alâkadar Devletler arasındaki cidalin zaferleridir.

Saltanatı, mecelleyi, fesi, Arap harflerini kaldırmak için Lauzanne'lara ihtiyaç yoktu. Bunlar müstakil bir milletin kendi içinde halledeceği mes'elelerdi.

O halde inkilâbımızın iktısadî sahadaki şiarlarının tahakkuku, bizi tabiatile dış - düşmanlarımızla karşılaştırdı. İnkilâbımızın içtimaî sahadaki şiarlarının tahakkuku ise, bizi gene tabiatile iç - düşmanlarımızla çarpıştırdı..

Bu itibarla içtimaî zaferlerin korunması ve kökleşmesi için iç - irticaa karşı ne derece uyanık ve amansız davranmamız bir zaruretse, iktısadî zaferlerin yemişlerini verebilmesi için de dış - irticaa karşı o derece, silâhlı, hazırlıklı ve tetik bulunmamız icap eder.

Osmanlı Bankasının Londra'da toplanan umumî hey'et içtima - ında idare meclisi reisinin Türkiye'ye dair verdiği izahatta biz dış irticaın sesini iştikkik!

●

İktisadî inkilâbımızın manası ve hedefi nedir?

Bir müstemleke iktısadiyatı olmaktan kurtulup bir millet

iktısadiyatı yaratmak. Bu meseleyi böylece vazedebilmek bile başlı başına beynelmilel bir hâdisedir. Çünkü her müstemleke milletinin ideali, bu meseleyi böylece vazedebilmektir. Bu itibarla davamızın sadece millî değil, aynı zamanda beynelmilel bir mahiyeti vardır.

Müstakil bir millet iktısadiyatı kurabilmek için ergeç aynı yoldan geçmek mecburiyetinde kalacak olan müstemleke milletlerine örnek olmak mevkiindeyiz.

Unutmayalım ki, Çin, kapitülâsyonların ilgası ve gümrük istiklâli uğrunda hâlâ didiniyor. Ve Hindistan aynı idealler için çırpınıp duruyor.

Müstakil Türkiye'nin bir millet iktisadiyatı yaratmak cehdi düşmanlarımız tarafından da sabırlı ve dikkatli bir alâka ile takip olunmaktadır.

Hiç şüphesiz ki, Balkanların ve yakın şarkın en kuvvetli ve en istikrarlı devleti Türkiye Cümhuriyetidir. Buna rağmen garp maliye âlemi yeni Türkiye'yi, bizzat kendilerinin ölü adam dedikleri osmanlı saltanatı kadar, emniyetli bulmuyorlar. Niçin? Çünkü osmanlı imparatorluğu, garp emperyalizmi için kaybolmuş bir istihlâmdır. Onu tekrar zaptetmek ümidi ve arzusu içlerinde kıvıl kıvıl yaşıyor.

Bu hakikatı her inkilâpçı Türk vatandaşı iyice kafasına kazmalıdır.

İnkilâbın heyecanını ve mihverini artık iktisadî sahaya naklet - mek zamanı geldi. Millet iktisadiyatı yaratma davasında her vatandaş disiplinli ve şuurlu bir ordunun fertleri gibi üstüne düşen vazifeleri bilmelidir.

İşte inkılâba inananlara düşen mühim ve hayatî bir inkilâp işi!

●

Görüyoruz ki, millî kurtuluş cidali iktisadî sahada bütün şiddetile devam ediyor. Ve bu cidal, Dumlupınar bahasına oluyor. Türkiye, iktisadî zaferlerini istismar edemezse, emperyalizm'in kucağına düşebilir. Bu büyük tehlikeyi 14 milyonun yüzde kaçı biliyor?

İktisadî davalarımızı ferdlerin hasis menfaat meseleleri olmaktan kurtarıp bir millet davası haline koymak, artık günün zarureti oldu. Bütün Türkiye'de bir Dumlupınar havası estirmek lâzım.

Asekrî Dumlupınar plânlı ve sistemli bir faaliyetin yemişidi. İktisadî Dumlupınar da plân ve sistem ister.

Bir müstemleke iktisadiyatından bir millet iktisadiyatı yaratmak işi karşısında tarihte ilk defa olarak Türk milleti kalıyor.

Bu işi başarmak.. İşte yeni Türk devletinin tarihî misyonu.

Önümüzde taklit edebileceğimiz hiç bir örnek görmüyoruz. Bu büyük işin bütün hal çarelerini kendi kendimize yaratmak mecburiyetindeyiz.

İnkilâbımızın diğer unsurları gibi iktisadî inkilâbımız da orijinal bir eser olacaktır.

Zaten harp sonu iktisadiyatının üç büyük mes'elesi var.

1 — Kapitalist iktısat sistemi yerine komünist iktisat sistemini kurmak..

Bunu Rusya halle çalışıyor.

2 — Kapitalist iktisat sistemini kurtarmak.

BuişleAkvam cemiyeti uğraşıyor.

3 — Müstemleke iktisadiyatı yerine müstakil millet iktisadiyatı yaratmak.

Bu da Türkiye cumhuriyetine düşüyor.

Davamızın hususiyeti ve yegâneliği yüzünden değil midir ki, memleketimize bu güne kadar gelen ecnebî mutahassısların öne sürdükleri tedbirler inkilâbımızın ruhuna ve hedeflerine tamamen aykırı bir mahiyettedir?

Onlar, bizim millî sanayi siyasetimize muarızdırlar.

Onlar, bizim gümrük siyasetimize muarızdırlar.

Onlar, bizim maliye siyasetimize muarızdırlar.

Halbuki Türkiye Cumhuriyetinin iktisat davası ile osmanlı imparatorluğunun iktisat davası arasında hiç bir münasebet yoktur. Aradaki dünya farkını anlamıyan ve yahut anlamk istemiyen mutahassıslar bize hâlâ müstemleke iktisadiyatı tedbirlerile geliyorlar.

İnkilâp Türkiyesini sadece ham madde istihsal eden, ecnebî sanavi mamulâtına açık pazar ve emperyalist sermayelerin istismarına sahne olan osmanlı imparatorluğu ölçülerile mutalâa etmek.. İşte ecnebî mutahassısların ana hataları. Siyaset, muayyen hedeflere varmak için tatbik olunması lâzım gelen tedbirleri bulmak san'atidir.

Tedbirler, hedeflere göre kıymet kazanır. Hiç bir tedbir başlı başına, mutlak surette iyi veya fena değildir. İlâçlar gibi.. Hedefimiz, müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına geçmektir.

Biz, bize tavsiye olunan tedbirleri bu hedefe göre ölçeriz.

●

İktisadî Türkiye'yi bir inşaat yerine benzetmek kabildir:

Binayı kurmak için lâzımgelen bütün malzeme ortada yığılır.. Fakat elde mühendislerin, kalfaların, ustaların ve işçilerin zekâ ve iş kuvvetini bir hedefe doğru sevkedecek bir plân yok. Bu plânsızlık yüzünden Avrupalı mutahassıslar, Türkiye'de inşa edilen yeni iktisat binasının alacağı şekli göremiyorlar.

Bu plânsızlık yüzünden, elimizde mevcut sermaye, malzeme ve iş kuvvetlerimizi rasyonel ve vahdetli bir tarzda hedefe doğru sevkedemiyoruz.

Devletin, bir millet iktisadiyatı yaratmak cehdini, bir millet işi haline sokmadık. Bütün dünya anarşik iktisattan plânlı iktisada doğru yürüyor. Belli başlı sanayi şubelerinde gördüğümüz tröstler, karteller, konsernler, sonra konjunktur tetkikat müesseseleri, koopertifleşme teşebbüsleri v. s. hep bu hareketin neticeleridir. Biz, böyle bir plânlı faaliyete her milletten daha ziyade muhtacız. Çünkü iktisadî bünyemizi değiştiriyoruz. Şuursuz iktisat siyasetinden, şuurlu iktisat siyasetine geçiyoruz.

Şuurun en canlı nişanesi ise program ve plândır.

Ham madde memleketlerindeki para buhranının karakteri.

İsmail Husrev.

İki buçuk senedenberi devam eden buhran, her memlekette o memleketin iktisadî bünyesine göre akisler bıraktı. Bazı memleketlerde malî müşkülât, siyasî teşevvüşler, bazılarında kredi darlığı, para (valuta) buhranı ilh... gibi muhtlif reaksiyonlar tevlit etti. Bunların içinde en şayanı dikkat ve Türkiye için tetkiki en şayanı istifade olanı hiç şüphesiz para (valuta) buhranıdır.

1929 senesi buhranı ile beraber sınaî istihsal hacmında şiddetli bir sukut başladı. Bu sukut sanayi memleketlerile ham madde müstahsili memleketler arasındaki mütekabil münasebetleri fevkalâde gevşetti. Sanayi memleketleri ham madde ithalâtile ham madde istihsalini finanse eden krediyi kesmek mcburiyetinde kaldılar. İstihlâk piyasaları kapanınca ham madde memleketlerinde dağlar gibi stoklar yığıldı ve ham madde fiyatları süratle düşmiye başladı [1].

İstihsalin ve ham madde fiatlarının süratle sukutu, tesirini ham madde memleketlerinin ticareti hariciyelerinde göstermekte gecikmedi. Meselâ 1928 senesine nazaran 1931 senesinin eylûlünde Avusturalyanın ihracatı % 30, Brezilyanın % 37, Arjantinin % 55, Kanadanın % 36 gerilemiştir.

Buhrandan evvel harice olan borçlarının faizlerini tediyeden dolayı tediye plânçolarındaki açıkları emtia ihracatile kapayan ham madde müstahsili memleketler, ham madde ihracatının daralması üzerine bu faizleri karşılayamaz oldular. Tediye plânçolarındaki açığa ticaret plânçolarındaki açık ta inzimam etti.

Başlıca ham madde müstahsili memleketlerin her sene harice tediye ettikleri faiz ve temttülrin mikdarı.

[1] Vakıa kısmen bir ham madde müstahsili olan Türkiyede hiç bir zaman büyük stoklar yığılıp kalmamıştır. Bunun sebebi ise, Türkiye ham madde istihsalinin maliyet fiatına yakın ve hattâ bazan maliyet fiatından daha çok aşağıya satılmasıdır.

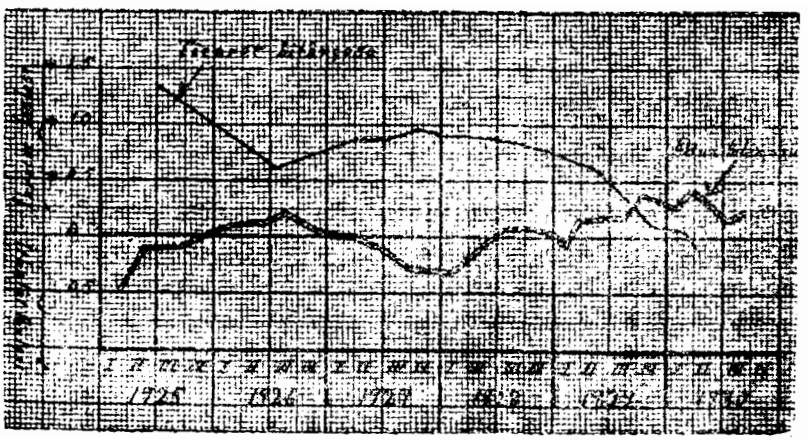
Kanada:	214	milyon	dolar
Arjantin:	188	„	„
Avusturalya:	171	„	„
Meksiko:	153	„	„
Holanda Hindistanı:	127	„	„
Britanya „ :	115	„	„
Cenubî Afrika:	77	„	„

Şili harice senevî 500 milyon Pezo faiz tediye etmek mecburiyetindedir. Kısa vadeli düyunatı da 400 milyon Pezodan fazladır. Tediye plançosundaki bu büyük açığı 1928 senesinde 800 milyon Pezoyu tecavüz eden ihracat fazlasile kapamıştı. 1929 senesinde ihracat fazlası 650 milyona, 1930 senesinde 70 milyona düşünce, Şili hükûmeti umumî bir moratoryom ilânı mecburiyetinde kaldı. Ham madde ihracatının bu kadar fazla tenakusu üzerine ham madde memleketleri, hem faiz tediyatını ifa edebilmek hem de ticareti hariciye açığını karşılayabilmek için, ellerindeki altın ve döviz mevcutlarını sarfetmiye başladılar. Bu açıklardan dolayı cenubî Amerika, şarkî ve cenubî Asya, Afrika, Avusturalya gibi ham madde memleketlerinin harice tediye ettikleri altın miktarı bir tahmine göre 2 milyar marktan fazladır.

Başlıca ham madde memleketlerinin para karşılığı olarak ellerinde bulundurdukları altınların 930 senesine nazaran 931 senesindeki tenakus nisbeti:

Arjantin	% 65,	Brezilya	% 17
Avusturalya	% 57,	Şili	% 37

Aşağıdaki grafikte de 17 yarı ve yeni kapitalist memleketin tediye plançosundaki iki mühim faslın yani ticaret plançosu ile altın plançosunu senelere göre seyrini takip edelim:

Grafikte 1929 senesinden itibaren ticareti hariciyenin açık vermiye başlamasile altın ihracatının da arttığı görülmektedir. 1926 senesinde aynı hal müşahede olunmaktadır. Halbuki ticaret bilânçosunun yüksek olduğu 1927 senesinde altın ihracatının düşük olduğu görülmektedir.

Netice olarak ham madde memleketlerinin paraları karşılıksız kaldı ve paraların kıymetleri sukuta başladı. Aşağıdaki cetvel başlıca ham madde memleketleri paralarının son aylarda Dollar paritessinden ne kadar inhiraf ettiğini göstermektedir:

Memleket	Paranın cinsi	Dolar paritesi	New-yorkte 1931 Eylûlünde vasatî kur
Arjantin	Pezo	96.48	59.87
Brezilya	Milreis	11.96	5.91
Şili	Pezo	12.17	12.04
Kanada	Sterlin	100.00	96.25

Binaenaleyh:

Normal zamanlarda millî paranın alım kuvveti, memleketin altın ve döviz mevcudile mükemmelen karşılanarak korunabildiği halde, buhran zamanlarında ihracatın tenakus etmesi üezrine memleketin altın ve döviz mevcudu dışarı akmakta ve karşılığı azalan millîp aranın kıymeti de, mukabil bir tedbir alınmadığı takdirde, mütemadiyen düşmektedir.

Türkiyeye gelince:

Türkiye de ticaret plânçosu açık veren bir memlekettir. Binaenaleyh Türkiyenin de dünya iktisadiyatına hakim olan bu kanuniyetlere tâbi olduğu gayet aşikârdır. Geçen sene bazı mehafilde şöyle bir kanaate tesadüf ediliyordu. Türkiye mahdut birkaç cins ham madde veren bir memleket değildir. Ham madde ihracatının yanında pek mütenevvi ziraî gıda maddeleri ihracatı vardır. Bu itibarla Türkiyenin dünya sınaî konjunkturana tâbi olması lâzım gelemez. İhracatımızın ham madde ihracatı kadar süratle düşmesine imkân yoktur. Halbuki ziraî gıda maddelerinin de sınaî konjunkturla sıkı bir rabıtası vardır. Depresyon zamanlarında sanayi memleketlerinde işsizliğin artması, yevmiyelerin indirilmesi, yani buhranın geniş işçi kitlelerine yükletilmesi, halkın alım kabiliyetini düşürdüğünden ziraî gıda maddelerinin de istihlâk miktarı tabiî bir surette azalır. Gıda maddelerinin istihlâkindeki tenakus umumiyet itibarile ha mmadde istihlâkâtı kadar süratle

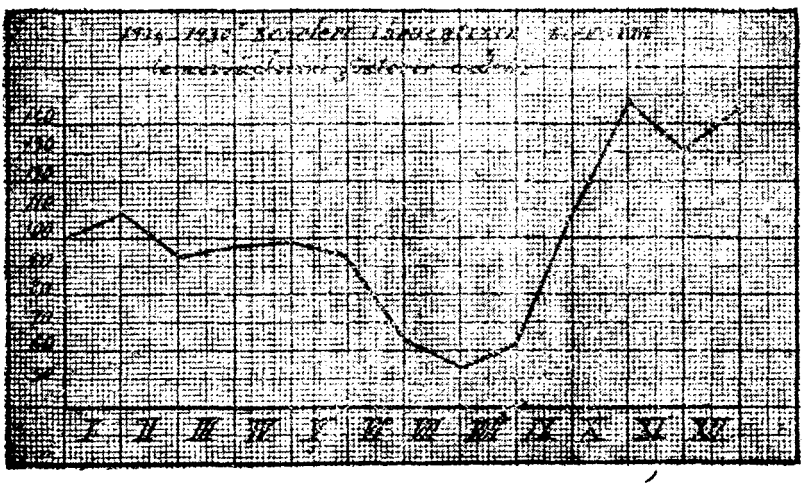
olmıyabilir. Fakat ne de olsa böyle bir sukut vardır. Binaenaleyh ham madde ihracatının tenakusundan mütevellit zararı, münhasıran ziraî gıda maddeleri ihracatının telâfi edeceği kanaatına gelmek doğru değildir. Ticareti hariciyemizin her faslı ayrı ayrı dünya konjukturunun inip çıkma hareketlerine sıkı bağlarla bağlanmıştır.

Türikye ticareti hariciyesinde üç hususiyet müşahede olunur:

1 — Senelere göre kronik bir açık.

2 — Sene zarfında mevsim açıkları.

3 — Dünya konjunkturunun siklüslerine tâbi olan periyodik açıklar. Yani her dünya buhranında ihracatın tenakusu. Bu açıklardan bilhassa sene zarfındaki mevsim açıkları pek mühimdir. Bir sene zarfındaki ihracatımızın mevsimlere göre te - mevvücünü bir grafikle gösterirsek ihracatın hangi aylarda fazla hangilerinde az olduğunu görürüz:

Grafikte görülüyor ki, ihracatımızın vasatî olarak en durgun olduğu aylar haziran, temmuz, ağustos aylarıdır. Paramız ihracat emtiası kıymetlerile en az bu aylarda karşılanmak tadır. Fakat harice olan tediyatımız, ihrcat gibi bu aylarda azalmadığından konsorsiyum da bilhassa bu aylarda fazla döviz satmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu ayların açıkları ekseriyetle ihracat mevsimlerinde telââfi edilmekte idi.

Diğer memleketler buhran devirlerinin ticareti hariciyedeki tahribatını dünya konjunkturunun inkişaf zamanlarında kapattık-

ları halde Türkiye iktisadî bünyesindeki bozukluktan dolayı haricî ticaretinde senelerdenberi devam eden kronik açık yüzünden dünya konjunkturunun ekspansiyonlarından istifade imkânları bulamıyor. Ticareti haricemizin göğdesindeki bu daimî açık her zaman paramızın alım kuvvetini tehdit eden bir amildir. Haricî ticaretimizdeki daimî açıklar (milyon lira olarak)

1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931 10 aylık [*]
35.7	49.1	48.2	52.9	49.9	100.7	2.5+	15.8

Geçen senenin ilk on ayı zarfında ithalâtımızı 118.0 milyon, ihracatımız da 120.5 milyon lira idi. Buna nazaran iki buçuk milyon liralık bir ihracat fazlamız vardı. Bu fark kambiyo mu - vazenesi noktai nazarından ehemmiyetli bir unsurdur.

Bu sene ise, senenin ilk o nayı zarfında ithalâtımız 111.5 milyon ihracatımız ise, ancak 96,7 milyon liradan ibarettir. Buna nazaran bu on aylık ithalât ve ihracat muvazenemizde 15 milyon liralık bir açık görülmektedir.

Binaenaleyh Türk parasının iki senedenberi idame edilmiş olan istikrarını tehlikeden kurtarmak için ne 1726 numaralı kanun mucibince kullanılan ihtiyat evrakı nakdiyesi mükabilinde pi - yasadan şimdiye kadar satın alınmış olan dövizler (42 milyon frank, sabit ingiliz lirası olarak 400,000 sterlin) ne de buna zamimeten konsorsiyumun mudahale akçası olan bir milyon ingiliz lirası kifayet edebilirdi. Bu vaziyet hükûmeti kat'î ve serî tedbirler almak zaruretinde bırakmıştır. Bu tedbirlerin birincisi şimdilik ithalâtın tahdidi olmuştur. Bunu başka ve daha radikal tedbirler takip edebilir. Fakat şu muhakkaktır ki, Türk parasını korumak için millî iktisadiyatın bünyesine taallûk eden kül halinde inkilâpçı tedbirler almak zarureti vardır. Tahdit, ilâh. gibi tedbirler ancak bir kül teşkil eden bir iktisat siyasetinin cüzleri olmalıdır.

Millî istiklâlini garbın finans emperyalizmine karşı müdafaa eden bir memleketin, parasını korumak için istikraz yoluna sapacağını aklımıza bile getirmiyoruz. Esasen istikraz edilen paraya mukabil her sene ödemeye mecbur olacağımız faizler, ticaret plançomuz aktif olmadığından, tediye plançomuzun açıklarını arttır - maktan başka bir işe yaramıyacaktır. Binaenaleyh her açığı kapatmak için yeni bir istikraz akti mecburiyetinde kalınacağı aşikârdır.

[*] 1930 senesinde tehlikeye olan fazla 1929 senesinin gayri tabii ithalâtından ve 1931 senesindeki açığın diğer senelere nazaran az olması ithalâtın da ihracat gibi azalmış bulunmasından müteveliittir. Memleketin alım kabiliyeti değişmemiş olsaydı bu açık pek büyük yekûnlara baliğ olabilirdi.

Dünya buhranı ne halde?

Dünya konjunkturunun ritmik hareketi (ekspansiyon, prosperite, buhran, depresyon safhaları) normal seyrine girmekten çok uzaktır. Esasen böyle bir ihtimal de yoktur. Buhran yeni yeni ihtilâtlar tevlit ederek mütemadiyen derinleşiyor: Kapitalizm tarihinde görülmemiş bir devir.

1920 senesinden sonra Avrupa iktisatçıları, Amerikanın seri inkişafına bakarak, kapitalizmin artık buhransız, daimî bir yükseliş devrine girdiği hükmüne gelmişlerdi. Marxist geçinen sosyal - demokratlar bile "American prosperite„ si karşısında kapitalizmin kurtuluşunu alkışlamışlardı. Fakat dünya iktisadiyatının için için işleyen yarası, 1929 senesinde birdenbire bütün cerahatını dışarı kusunca, bütün bu prosperite nazari - yecileri binbir türlü tevil yollarına kaçtılar. Meselâ "Kondra - tiyef„ gibi iktisatçılar başta olmak üzere birçok konjunktur ulâması, dünya konjunkturunun uzun mevceli safhalarından birinin arifesinde bulunulduğu, uzun bir depresyon safhasından sonra yine bir yükselişin başlıyacağı, binaenaleyh dünya ikti - sadiyatının strüktürel (bünyevî) değil, tamamen konjunktürel (piyasa icabı) bir hareket içinde olduğu nazariyesini ortaya attılar.

Umumî harpten sonra bütün bu nazariyecilerin dünya iktisa - diyatında görmek istemedikleri mühim bir bünye tahavvülü olmuştu. Eski iktisadî vahdet yerine harpten sonra dünya iktisadiyatı birbirile çarpışan parçalara (Millî kurtuluş hareketleri, kapitalist tarzı, sosyalist iktisat nizamı) bölünmüştür. Bugün dünya buhranının seyri üzerinde müessir olan kuvvetler bu parçaların mütekabil münasebetleridir.

İnkilâpçı memleketlerin pazarlarını kendi sanayilerine tahsis etmeleri üzerine garbın birçok sanayi şubeleri makinelerini durdurmak, kapılarını kapamak mecburiyetinde kalmıştır. Müstemlekelerin garp emperyalizmi tarafında istismarı, müstem -

lekelerin alım kabiliyetini de bitirmiş ve sanayiine satış imkânları bırakmamıştır. Finans merkezlerinin müstemlekeleri kredi şırıngasile canlandırmak ve bu suretle onların alım kabiliyetini arttırmak, sanayi stoklarını bunlara sürmek tecrübeleri muvakkat ve sathî tedbirler olmaktan ileri gidemiyor.

Sanayi memleketlerinin işsizler ordusu mütemadi bir tezayüt halindedir. İşsizler ordusu Almanyada 7, İngilterede 4, Amerikada 10 milyonu buldu. Bütün dünya işsizlerinin mikdar 35 milyon tahmin edilmektedir.

Eskiden para piyasası (Sermaye piyasası) ucuzladı mı, buhranın nihayete erdiği kanaatına gelinirdi. Yeni açılan, yahut aç - tırılan piyasaların ihtiyaçları, yeni teknik tarakkiyatın istihsale tatbiki, ucuzlıyan sermayelerle temin olunurdu. Büyük piyasa - larda bu gün de sermaye ucuzdur. Fakat bu sermayeleri plase edecek mevzu yoktur. Dünya pazarlarının en mühimleri kapa - lıdır. Teknik terakkiyatı istihsale tatbikten artık büyük kârlar elde edilemiyor. Mühim sanayi şubeleri, istihsal kabiliyetlerini ancak yüzde 50 - sine veya 30 - una kadar istimal edebiliyorlar. Almanya sanayi anketi Alman sanayiinin esas sermayesini re - alize edebilmesi için piyasanın fevkalâde geniş olması ve daimî bir ekspansiyonun bulunması lâzımgeldiğini yazmaktadır. İstihsale yatırılan sermaye miktarı pek fazladır. Bunların bugünkü şerait altında realize edilmesine imkân yoktur.

Bu vaziyet içinde bir ritmik hareketten, bir uzun mevceli kon - junkturdan bahsetmek çok acınacak bir nazariye zaafı olur. Şunu kabul etmek lâzımdır ki, dünya iktisadiyatının bünyesinde tahavvül vardır. Bozukluk sathî değil, bünyevidir.

İ. H.

Amerika sanayiinde buhranın tesirleri.

"Berliner Tageblat„ gazetesinin 11 teşrinisani nüshasında Müttehidei Amerikanın muhtelif istihsal şubelerine mensup 20 hisseli şirketin kârlarını mukayeseli olarak gösteren bir cetvel neşredilmişti. Bu cetveli aynen naklederek karilerimize "hurafevî prosperite memleketinin„ (!) geçirdiği derin buhranı göstermek isteriz.

	İkinci kânun ilâ eylûl milyon dollar		
Metalurji	1929	1930	1931
United Steel Cor.	147.6	92.1	17.3
Betlehem Steel	32.2	21.1	1.9
Joungstown Steel	17.3	7.0	4.5
Johns and Laughlin	17.6	8.8	0.7
Yekûn	214.1 +	129.5 +	15.0—
Otomobil sanayii			
General motors	215.8	123.8	97.5
Chrysler	24.7	2.5	03.8
Studebaker	13.9	2.8	2.5
Hudson motor Corp.	13.4	1.3	0.8
Yekûn	267.8 +	130.8 +	103.2—
Elektrik sanayii			
General electric	50.0	42.3	30.7
Westinghouse Electric	19.5	11.4	1.7
Yekûn	69.3 +	53.9 +	29.7—
Petrol sanayii			
Shell Union Oil	18.7	0.8	24.7
Philips Petroleum	15.0	7.7	2.4
Atlantic Refined	13.7	4.8	2.4
Yekûn	47.4 +	13.3 +	29.3—
Kimya sanayii			
Dupont de Nemur	57.2	41.5	36.8
Air red. Cor.	4.3	4.2	2.8
Atlas Powder	2.1	1.1	0.7
Yekûn	63.3 +	46.8 +	40.3—
Muhtelif istihlâk sanayii			
United Fruit Co.	16.9	10.3	7.0
Gillet Razor	11.4	8.8	3.4
William Rig.	8.5	9.1	8.5
National Cash Reg.	6.4	2.2	0.8
Yekûn	43.2 +	30.4 +	19.7—

Cetvelden görülüyor ki, bu senenin 9 ayı zarfında 20 şirketin kârı 178.6 milyon dolardır. Bu kâr geçen senenin aynı müddeti zarfında 404.3 milyon, 1929 senesinde ise, 705.6 milyon dolardı.

Bu şirketlerin vasatî kârları 1930 senesine nazaran yüzde 55.8, 1929 senesine nazaran yüzde 74.7 düşmüştür. Vaziyeti en kötü olan şube petrol sanayiidir. Şimdiye kadar plançolarını neşretmiş olan petrol sanayii kâr değil, zarar kaydetmektedir. Cetveldeki üç büyük petrol şirketinin 1930 senesinin 9 ayında 29.3 milyon dolarlık zararı vardır. Halbuki 1930 senesinde 13,3, 1929 senesinde de 47.4 milyonluk kârları vardı. Bilhassa çelik sanayiinde mühim tröstlerin kârları 1929 senesine nazaran yüzde 93.0 düşmüştür.

I. H.

Çökmekte olan Cihan Nizamı.

Burhan Asaf

Klassik iktisatçıların ortaya "buhran„ ismi altında sürdükleri ve harpten evvelki siklik ve peryodik buhranlar gibi izah etmek istedikleri cihanşümul hâdise üzerinde durmak istiyoruz. Buhranın "buhran„ olduğunu iddia edenler, bunun birçok ârazını objektif bir surette tespit ettikten sonra, davayı, ya para, ya emtia, ya tamirat, yahut da Amerika iktisadiyatı bakımından, fakat her halde yalnız bir tarafından yakalıyarak izaha kalkışıyorlar. Araz arasında, şunlara tesadüf ediyoruz: Yeni sanayi sahalarına (otomobil, elektroteknik, sunî ipek v. s.) akıtılmış korkunç miktarda sermayeler; toprak istihsalinin geniş mikyasta ve şimdiye kadar görülmemiş bir organizasyon norması üzerinden makinalaştırılması; ziraî toptan fiatların arkasından sınaî toptan fiatların da sukutu; feci fiat makasları; alım kabiliyetinin yer yer gerilemesi; işsizler orduları; istihsalin tahdidi; satılmıyan stoklar; daralan pazarlar; emtia hareketleri anarşisinin para ve kredi hareketlerine oradan da kambiyolar ve para esasları üzerine sirayetleri v. s.

Bu ârazı, harpten evvelki buhranlarda da tespit etmek kabil olmuştur. Fakat, ne böyle bir mikyas, ne de bu şümul ve heybette bir iktisadî çöküntüyü, iktisat tarihi kaydetmemiştir.

Davayı, iyice tahlil edebilmek için, Cihan harbinden evvelki vaziyete kadar gerilememiz lâzımdır. Cihan harbi, mahreçlerin ve pazarların yeni bir taksime tâbi tutulmaları için, büyük kapitalist bünyelerin çarpışmaları haraketidir. Cihan harbinden evvel, Avrupanın bir kaç büyük milletinin elinde tekâsüf etmiş istihsal cihazları ile cihanın bu cihazlara pazar vazifesi gören memleketleri arasında, gerçi bir muvazene mevcuttu. Yani, işi heyeti umumiyesi ile alınca, istihsal cihazının azameti ile mütenasip bir pazarlar manzumesi vardı. Yalnız, ne istihsal cihazı, ne de pazarlar manzumesi, tek elde bulunmıyorlardı. Almanya'nın sanayii İngiltere'ninkine yaklaşmış ve birçok sahalarda onu geçmiş

olduğu halde, İngiltere'nin elinde İngiliz sanayi istihsalâtının örtemiyecekleri genişlikte bir müstemlekeler, yani hazır pazarlar demirbaşı mevcut olmasına mukabil, Almanya, müstemlekesizdi ve mallarını sürmek için, cihanın her noktasında ve rakabet esası üzerinden sistemli bir mücadeleye girişmek, bunu emniyet altına almak için donanmasına kuvveti vermek, ayrıca da, Avrupa kıtasında, kendine nefes pencereleri açmak iztırarında idi. Çünkü muttasıl artan nüfusunu, şuraya buraya ihraç, yani israf eylemek iztirarında kalmıştı. Almanların "Drang nach Osten„ yani, *Şarka doğru abanış* ismini verdikleri bünyevî ihtiyaç, sırf bu sebepten doğmuş ve bu da "silâhlı sulh„ prensibini doğurmuştu. Yalnız Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu noktada, en büyüklerini kaydetmek şartı ile, üç büyük devletin menfaatleri çarpışıyordu: Ziraat ve ham madde ihracatı için Akdeniz'e doğru menfez açmak istiyen Rusya; Hint denizine Bağdat hattı kanalından inmek istiyen Almanya; Hint yolunu tutmak mecburiyetinde bulunan İngiltere. Cihanın yalnız bu noktasında, bu kadar menfaat çarpışıyordu. Halbuki, her noktada, vaziyet bunun aynı idi.

Yani, istihsal cihazlarının heyeti umumiyeleri ile pazarların heyeti umumiyeleri arasında, mikdar muvazenesinin mevcut olmasına mukabil, cihazlar ayrı ayrı ve pazarlar ayrı ayrı alınınca, muvazene yoktu. Harbı, bu vaziyet doğurdu.

Cihan harbı, hem istihsal merkezlerini, hem de pazarları fakir düşürdü. Yirmi milyondan fazla insanı öldürmek için, birikmiş birçok servetlerin israfına lüzum hasıl oldu. Buna mukabil, yenebilmek için manevî ve maddî kuvvet teksifi prensipi, istihsal cihazı kadar fenni de zorlamış oldu ve ileri memleketler, harpten daha ziyade inkişaf etmiş bir malûmat ve tecrübe ile çıktılar. Aynı zamanda, insanların hemen hepsinde, istihlâka karşı hudutsuz bir hasret birikmişti. Binaenaleyh, bütün ekonomi cihazının genişletilmesi için, hem fen hem de istihlâk ihtiyacı, müstesna denilebilecek bir imkânı işaret ediyorlardı.

Buna, borçluların, borçlarını ödeme mecburiyetleri ve alacaklıların da, sermayesiz borçlulara sermaye yetiştirerek iki taraflı bir kâr temin etmek ihtirasları inzımam etti. Bu, Gold Exchange (altın esaslı para) nın yanında bir de Gold Standard Exchange (altın kıymetli dövizlere dayanan para) usulünün

türemesine sebep oldu. Yani, eldeki hakikî sermayenin yanında, bir de, itibar ve krediye dayanan bir sermaye türedi ki, temsil ettiği şey, para değil paranın sulandırılmış, fakat ikraz edilirken para diye yutturulmuş şerbeti idi. Bu bol ve kolay paranın bizatihi emniyet prensibinden uzaklaşmış olması, ikrazlarda, uzun yerine kısa vadeyi, alan için de, veren için de şart koştu. Bunun yegâne garantisi, çabuk devredip kendini çabuk ödemesi idi. Bu suretle kapitalist iktisat mekanizması o derece zorlanmış oldu ki, "istihlâk hasreti„ diye harp sıkıntıları tarafından açılmış olan imkân kapanıverdi. Bunun üzerine, istihsal cihazlarını korumak için, her tarafta istihlâk kredileri açıldı. Bu sayede, makina, bir kere daha yağlanmış oldu. Fakat, hem sunî, hem de muvakkat bir surette. Nihayet zemberek koptu.

Kapitalist iktisat, böylece yani başıboş bir surette cihazını genişletirken, "tamirat meselesi„ ayrıca bir rol oynadı. Tamirat meselesi, Almanya ismini verdiğimiz iş organizasyonunun 60 sene için isticarından başka bir şey değildir. Almanya, borcu ödeye - bilmek için, aktif bir ticaret muvazenesine muhtaçtır. Ne kadar ödemesi lâzım geleceği, ancak bu muvazenenin taayyün edecek fazlası ile tayin edilmektedir. Şarta muallak tediyat, şarta muallak olmıyan tediyat, Dawes plânı, Young plânı v. s., hep bu prensipe dayanan bir takım "ehli hibre raporları„ dır.

İmdi, sermaye için Almanya'ya akmakta fayda vardır. Çünkü plasman kaidesi % 100 tatmin edilmiş bulunmaktadır. Fakat, Almanya'ya bakımından, mesele bambaşkadır. Atmış sene, başkaları için çalışmak. Buna hüsnüniyet mi dayanır? Paranın akmakta olduğunu gören Almanya, elinden geldiği kadar, bunu, menkul bir halden gayrı menkul bir hale tebdile ve bu suretle elinde hiç olmazsa modern bir sanayi cihazı ve geniş pazar organizasyonları bulundurmağa gayret etmiştir. Bu suretle Almanya, tam 26.000.000.000 altın markın başını yemiş, üste de bir kaç tamirat taksiti ödemiştir. İşte "Almanya'da donmuş krediler„ ismi verilen, Sterling lirasını tepeaşağı deviren, Dolar'ı telâşlara düşüren hâdise, budur. Şimdi kapitalist merkezlerin en büyük dertleri, Almanya'nın tamirat borçları ile yeni borçlarını telif için bir hal tarzı bulmaktır.

Almanya, herhangi bir tediyede bulunabilmek için evvelâ yeniden krediye muhtaç olduğunu, sonra da, baç ödemezden evvel, borç ödemek mecburiyetinde bulunduğunu ileri sürüyor.

İngiltere, aşağı yukarı ayni fikirdedir. Üste de, tamirat matlubunu İngiliz lirası üzerinden tahsil edeceğinden, İngiliz lirası ise kıymetini kaybetmiş bulunduğundan, tamirat meselesinin takdiminin lehine değil aleyhinde mutalea yürütmeyi, daha kârlı buluyor.

Amerika, Monroe kaidesinin en iyi kaide olduğuna bir kere daha inanmakla iktifa ediyor.

Fransa, evvelâ tamirat, ondan sonra diğer borçlar gelmesi taraftarıdır. Almanya bu esası kabul ederse, lâzım gelen krediyi açacak, Bu ise, Laval'in Almanya başvekilliğini de yapmasından farksızdır. Yani, tek başına Brüning bile, böyle bir şeyin taraftarı olmıyor.

İşte, ikide birde cihanı yeniden sükûn ve sükûnete kavuşturmasından demvurulan cihan kredi makanizmasının içli dışlı vaziyeti, bundan ibarettir: bir para ki, miktarı milyarları aşıyor; fakat, hem, mevcut altın stoklarının bile karşılayamıyacakları kadar şişirilmiş ve emniyetsizleştirilmiş, hem de, bir takım korkunç matlup ve zimmet hesaplarına girişmiş ki, her altı ayda bir yeni bir takas esasına ihtiyaç gösteriyor.

Bu dejenere para ve bu bozuk kredi makanizmasının yanında, bir de istihsal ve istihlâk münasebeti var ki, o da bugün, artık herkesin malûmu olduğu gibi, bir muvazenenin değil feci bir tezadın ifadesidir. Bugün, mahrukat yerine kullanılan buğdaylara mukabil randımanlarının ancak % 44 - ü ile çalışan fabrikalar hatsız ve hesapsızdır.

Halbuki cihanın müstemleke ve yarı müstemleke vaziyetinde olan pazarlarının teknikle teçhizi için, harpten sonra hemen hiçbir şey yapılmamış ve bu bol, fakat sahte para esası üzerinden yürüyüşte, buraları, sermaye vazı mekanizmasından hariç bırakılmışlardır. Binaenaleyh, istihsal ve istihlâk arasındaki muvazenede, cihanın bu nahiyeleri, ancak menfî bir rol oynıyabilmektedirler. Avusturalya gibi yüksek teknikle teçhiz edilmiş bir müstemlekenin nüfus başına senede 800 liralık bir alım kabiliyeti olmasına mukabil, tekniksiz bırakılmış yerlerde, bu nispet,

senede 20-30 lirayı geçmemiştir. Nüfus başına, diyoruz, halbuki, Avustralya da 6 - 7 milyon, Çin de ise 400 milyon müstehlik yaşıyor. İstismarın bütün gavamızına vâkıf olan kapitalizmin, müstehlik adedini böylece ihmal etmesi, acaba bir hesap hatasından mı, yoksa başka bir şeyden mi ileri geliyor?

Her ikisi de. Cihan harbine kadar, yukarıda da söylediğimiz gibi, kapitalist istismar, daha ziyade Asya ve Akdeniz müstemlekelerine ve bir de yarı - müstemleke halinde bulunan fakat bitmez tükenmez servetlerin tabiî vatanı olan Rusya'ya istinat ediyordu. Harpten sonra, borçlu ve kısmen pazar bir Şimal Amerikası yerine, alacaklı ve tamamile ihracatçı bir Şimal Amerikasının zuhuru, buraya yakın olan bütün deniz aşırı (Kanada, Avustralya, Cenup Amerikası v. s.) memleketler üzerine hem sermaye hem de ferdî teşebbüsün alâkasını teksif etti. Şimal Amerikası, yepyeni bir memleket tipi olarak doğmuştu. Avrupanın sanayici memleketleri, hep ufak ve dar sahalardan ibaret olduklarından, buralarda, sanayi arttıkça ziraat miktar itibarı ile gerilemiş ve o memleketleri haricin ziraat maddeleri yardımına muhtaç kılmıştı. Halbuki, Amerika hem sanayi maddeleri, hem de ziraat maddeleri ihraç etmek gibi bir yeni çığırı, bünyesi sayesinde, ortaya atmış bulunuyordu. Ve, rasyonel ve büyük istihsal ismini verdiği yepyeni bir organizasyon esası sayesinde, Avrupanın her türlü istihsal normalarını gerilerde bırakarak bunları altüst ediyordu.

Hâdisenin gelişini ve neticelerini görmek için, 1929 senesini beklemiye lüzum yoktu. Britanya sermayesi hassastı. Derhal, Dominyonlar da ayni şeyin tatbikına geçti. Hindistan ve Mısır'da ayni şeyi yapamazdı, çünkü mülkiyet esaslarını değiştirmek, bunu yapayım derken siyasî teşevvüşlere yol açmak ihtimali kuvvetli idi. Fakat, başta Şimal Amerikası olmak şartı ile, Cenup Amerikasının ve Dominyonların, birden ve en modern teçhizat ile, gerek ham madde, gerekse ziraî madde istihsalâtında büyük ve rasyonel istihsale geçmelerinin ilk neticesi şu oldu ki, bunlar haricinde ne kadar geri teknikli toprak yahut hammadde istihsali yapan memleketler varsa, bunlar, cihan mübadele mekanizmasından gittikçe daha fazla *ekarte* edilmeğe (pazar harici atılmağa) başladılar.

Bizim gibi, on sekizinci asır sonundaki sanayi inkilâbına iştirâk edemiyen, fakat, inkilâbı yapmış memleketlerde ziraî ve ham madde ihtiyacı arttığı için, oraları bunlarla besliyen ve bu itibarla, yavaş yavaş soyulmak pahasına da olsa iyi kötü bir iktisadî fonksyon almış olan memleketler, denizaşırı memleketlerin bu korkunç rakabetleri karşısında, mallarını satamamıya, satamayınca, istihlâk maddelerini gittikçe daha az almaya başladılar. Öyle ki, kapitalist âlem, onsekizinci ve ondokuzuncu asırda, cihanın sanayi monopolunu alması yetmiyormuş gibi, yirminci asırın ilk rubunda cihanın ziraat ve ham madde monopolunu da alınca, her ikisinin de müstehliki olan bir milyardan fazla insanın, bu ikinci istismardan sonra büsbütün iktisadî fonksyonsuz kalacaklarını, anlaşılan hesap etmemişti.

Kendi bünyesi haricinde kalmış memleketleri hem sanayi, hem toprak, hem de ham madde istihsali fonksyonlarından mahrum ettiğine göre, kapitalist âlem ya istihsal mekanizmasının heyeti umumiyesini kendi bünyesine göre daraltacak yahut o memleketleri alım kabiliyeti ile teçhiz edecek, yahut da gaspettiği fonksyonları onlara iade edecektir.

Girmiş olduğu çıkmazın hem para, hem de istihsal bakımından verdiği sıkıntı o kadar büyüktür ki, ve öbür taraftan, körükörüne, başıboş ve azgınca ekonomik fonksyonları cihan mikyasında inhisar altına almak pervasızlığını göstermiş bir şuursuzluk, kolay kolay yerini şuura terkedemiyeceğinden, davanın artık onun tarafından değil de, onun bu hareketinin reaksyonlarını teşkil eden iktisadî ve içtimaî anasır tarafından halledilmesi çok daha muhtemeldir, çünkü daha tabiîdir.

Kapitalist âlem, vaktiyle ham madde ve ziraî madde yetiştirmek suretiyle üzerlerine tâbî de olsa iktisadî bir fonksyon almış olan memleketleri (ki, biz de bunların arasında bulunmaktayız) istihsal bakımından tamamiyle fonksyonsuz bırakmıştır ama, istihlâk bakımından onlara son derce muhtaç bulunmaktadır. Ve, onların istihlâk kabiliyetine müracaat ettiği nisbette onları istihsal kabiliyeti ile yeni baştan teçhiz etmeye, yani, yukarıda söylediğimiz gibi, kendi öz bünyesinde bir takım çözülmelere müsaade etmeye mecburdur.

İşte istihlâklerine bugünkü Garb'ın herzamankinden fazla muhtaç bulunduğu memleketlere düşen millî vazife, kendilerini siş -

temli bir istismara tabî tutmuş olan kapitalist iktisat mekanizmasını bu sefer kendilerinin sistemli ve mukabil bir istismara mevzu tanımalarıdır. Yani, bu memleketlerin şöyle düşünmeleri lâzımdır:

"Garp, bizim istihlâk kabiliyetimize, bugün her zamankinden fazla muhtaçtır. Güzel. İstihlâk edeceğiz. Fakat, ne mamul maddesini, ne de ham maddesini istihlâk edeceğiz. Ondan, yalnız istihsal vesaiti alacağız. Mamul maddeleri ve ziraî maddelerinin ithalini sistemli ve gittikçe artan bir takyide tâbî tutacağız. İstihsal vesaiti ihtiyacımızı örttükçe, onun mamul maddelerine olan ihtiyacımız azalmış olacak. Fakat o da, yani sermaye de, talebin mamul maddelere değil de en ziyade istihsal vesaitine karşı arttığını görünce, kuvvetini oraya verecek ve bu suretle, sanayiin cihan mikyasında ve rasyonel bir tevezzüüne muvazi olmak üzere, on sekizinci asır sonlarında, bizim gibi memleketlerin aleyhine olarak başlıyan "sermaye ve sanayi temerküz hareketi„ , yirminci asrın ilk rubunda, yerini, "cihan sermayesinin ve onunla beraber cihan tekniğinin, yani bütün bir cihan sayinin bir buçuk asırlık muhassılası neticesinin çıktığı yerlere avdet etmesi hareketi„ ne terkedecektir. Ancak ondan sonradır ki, normal bir cihan iktisadiyatından ve buna dayanan normal bir cihan nizamından milletlerin, bahsetmeye hakları olacaktır.

İşte, bunun için iddia edilebilir ki, mevcut buhran, kapitalist bünyenin kendine has olan inkişaf seyrinde vücut bulmuş ritmik ve peryodik bir duraklama, yani bir alelâde ve geçici buhran değil, kapitalist bünyenin çözülmesinden kuvvet alan onun için ricî ve reaksyoner, fakat bizler için ileri ve inkılâbî bir bünye tahavvülü safhasıdır. Bu görüş, Türk inkilâbının görüşü olduğu gibi, ayni zamanda, bütün bizim gibi milletlerin gözlerini açacak, gayretlerini istikametlendirecek ve şuurlandıracak yeni ve orijinal bir hâdisedir.

EDEBİYAT:

Şairin, bize anlatacağı şey kaldı mı?

Yakup Kadri

Dört yıl içinde (1914 - den 1918 - e kadar) yüz yıllık bir hayat ve istirap imtihanını geçirdikten sonra, Dantenin "Cehennem,,ine türkülü bir film gibi bakıyoruz. Shakespaere'in eşhasını panayır sahnelerine adapte ediyoruz ve Goethe'yi acayip bir cinsiyet örneği olarak - nerde ise - Dr. Freud'un teşrih masasına yatıracağız.

●

Çık karşıma, söyle bakalım, "Şer Çiçekleri,, sahibi Baudelaire, on dokuzuncu asrın korkunç ve harükulâde heyulası; şu, hançer, zehir, afyon, yangın, akrep, baykuş ve hortlak dediğin şeyler ne biçim çocuk oyuncaklarıdır? Şu, (ihtiyar orospunun sarkık memeleri), şu (zenci karısının kapkara kucağı) bugünkü günde hangi züppe delikanlının denemeğe tenezzül edeceği zevklerdir?

●

Elimize ne geçerse - ruh, akıl, söz, kitap, cemiyet - hepsini didik didik etmedeyiz. Leonardo da Vinci'nin Jeconda'sına palabıyıklar taktık ve Meryem Anayı boş bir tuval ortasında kocaman bir mürekkep lekesi şeklinde gösterdik. 1931 çocukları, kudemanın mübarekleşmiş eserleriyle böyle oynuyor.

●

Ekspresyonizma, bir eski masal. Futurizma, bir bulanık seziş. Dadaizma, ne varsa kırıp geçirmek. Surrealizma, bu kaos unsurlarını sarmak istiyen buluttan bir bağ.

●

Yeni bir nizam var mı?

Yeni bir nizam olmalıdır. Lâkin, bunun için, önce yeni neslin, şu münkirlik, yıkıcılık, didikleyip dağıtıcılık hummasından yakayı sıyırması lâzım. Bu da, kolay değil. Çünki, kaos devam ediyor. İmkân deryasından bir ilâh çıkıp ta bu kaosa "dur!,,

dediği gün, yeni dünyanın, yeni insanlığın Homiros'u doğmuş olacaktır. Edebiyat ta medeniyet gibi muayyen bir nizam, muayyen bir sistem demektir.

●

Bu nizamın, bu sistemin düsturlarını, belki de, Tevrat gibi anonim bir kitapta bulacağız. Bir Ana-Kitap.
İlk Anayı kim doğurdu? Ana, kendi kendini doğurdu. İşte, bu kitap da umumî istirapların, umumî heyecanların içinden, bir muazzam feryat halinde, kendiliğinden fışkıracaktır. Tıpkı yüzbin kişilik bir insan ormanının uğultusu gibi.

●

Kırk katlı beton arme binalarda hep bir arada yaşayışın, onbinlerce kişi alan sallerde hep bir arada eğlenişin, tekrarını imkânsız kıldığı birçok eski tahassüs motifleri vardır: Romeo ile Julietta'nın balkon muaşakaları, Verther'in yürek paralayıcı nahvet krizi ve bülbül sesi...

●

Yeni hayat, yeni insanda, yepyeni tahassüs kabiliyetleri uyandırdı. Fakat, buna göre ifade şekilleri, henüz keşfedilmemiştir. Bu, yalnız bir âlet değiştirme meselesi değildir. Üç telli sazı atıp bir nikel boru içine üflemekten bir şey çıkmaz. Nefesin başka bir nefes, melodinin başka bir melodi olması lâzım gelir.
Köhne temrinleri alt üst edip, bir taze hüner gösterdiklerini zanneden köşe başı şairlerinin ömrü kısa sürecektir. Lâkin, ne olursa olsun, bunlar, beklediğimiz hakikî halk şamanlarının pişdarlarıdır. Asıl peygamberler gelmeden evvel bir takım meczuplar ve sahte peygamberler türer.
Zamanenin alâmetleri böyledir.

●

Zamane alâmetleri yalnız bundan ibaret değil. Yuvalarıyle beraber derilerini de değiştirmekte olan insanlar, yerini ve nevini, henüz kendileri de tayin edemedikleri bir takım sızılar ve gidişmelerle mustariptirler. Buna, bir istihale krizi diyebiliriz.

●

İnsanlar, eski Yunan ve Roma medeniyetile, yeni Avrupa medeniyeti arasında böyle bir istihale devresi daha geçirdiler: Orta Çağ (Moyen-Age).

Bizim bulunduğumuz şu devre ikinci Orta Çağdır.

Birinci Orta Çağda her şey Sıtma, Korku, Evham, Sar'a ve Cehennemazabı idi. Bu büyük beşerî ihtilâç, günün birinde, Gotik katedralde kendine yakışan kalıbı buldu ve onun içine gömülüp gitti.

İkinci Orta Çağ, Gotik'e mukabil, Kubik'i çıkarmıştır. Kubik, resim ve mimarî de, bütün hususiyetlerile bir istihale devrini temsil eder. Yalnız resim ve mimarîde mi? Evet. Çünkü, muasır edebiyatın hareketleri, henüz kendisine, bir ad verilebilecek kadar meydana çıkmamıştır.

Bütün bu sözler, hep Avrupaya göredir.

Bir ruh fantazisi.
Yahut
Yerli Peygamber.

Şevket Süreyya

İnkilâp devri ekstremler devridir. Gerek insan hareketleri gerek ruh ve fikir temayülleri en zıt, fakat en karakteristik misallerini bu devirde verirler.

Cemiyetin bünyesinde olduğu gibi, ferdin ruhunda da sezilir, sezilmez bütün tezadlar bu devirde en yüksek inşişaf hadlerine varır. En büyük cemiyet adamı gibi, en mistik ruh ve fikir anarşisti de bu devirde yetişir. En eşsiz içtimaî idealizme ve en aykırı ruh ve fikir reaksiyonlarına bu devirde tesadüf edilir.

Fakat inkilâbın menfaatı, kendi dairesine aldığı beşer kütlelerinin fiil ve hareketleri gibi, bu kütleleri teşkil eden fertlerin ruh ve fikir temayülleri üstünde de kendi kontrolünü tesis etmesindedir. Çünkü inkilâp devri, ne kütle, ne de fert enerjilerinin her birinin kendi beğendiği istikamette başıboş kalması ve israf edilmesi devri değildir.

Çünkü beşer tarihinde bin bir inkilâp hareketinin kaydı ve işareti vardır. Fakat bu inkilâp hareketleri içinde muvaffak olanlar ancak; bu hareketleri yaşatan ileri kadro ve kendilerini temsil eden ileri fikirler etrafında, her parçası bir tarafa ayrılmaya müsait dağınık ekseriyeti, iradesile veya iradesi haricinde toplamaya muvaffak olabilenlerdi:

●

Bu sözleri şu vesile ile söylüyoruz:

İstanbulda Felsefe muallimi Hilmi Ziva Beyin bir kitabını okuduk:

Halka rağmen Halk için kitap

Yahut

Aşk Ahlâkı.

Bu "244„ küçük sayıfalık kitapta tam "116„ bahis teşkil eden "116„ mühim mesele ele alınmış, tetkik olunmuş, halledilmiş; ve neticelere bağlanmıştır: İki sayfada bir mesele!....

Bu meselelerde lâalettayin bir kaçına işaret edelim:

Ruh ne demektir? Zulüm bir imtihandır. Vahdetçilik. İsa ve Kayser. Piyanko. Realizim. İltimas. Müstakbel cemiyet.. V. S. Bir bakışta bu büyük davalar, diğer taraftan o büyük davaların üzerlerinde teşhir edildiği küçük çerçeveler, insanda kitabın ciddiyeti hakkında şüpheler uyandırabilir. Filvaki daha ilk sayfalar okuyucunun bu şüphesini tamamlar ve katileştirir. Fakat biz, daha aşağıda işaret ettiğimiz sebeplerle bu ktap üzerinde duracağız.

Evvelâ kitabı verelim:

Kitap iki kısımdır denilebilir: İlksöz ve Metin.

Müellife göre bu eser bir terkiptir. Heyeti umumiyesi kendisinin "Cemiyet ve şuur„ hakkındaki telâkkilerini telhis eder. İlksöz kısmının iddiası, bu telâkki sistemnin nazariyesini ve bu nazariyelerin tarihî orijinlerini izah etmektir gibi görünür.

Müellif burada kendini müstakil bir felsefî meslek vazıı gibi sayar. Kendi sistemi için felsefî tefekkür tarihinden orijinler bulur. Fikirlerinin parça parça müşabihlerini Eflâtunda, İsada, Mütesavvıflarda, Mevlânada bulabileceğimizi söyler.

Filvaki, kendisinde orijinal bir felsefî mektep sahibi olmanın bütün şartlarını ve olgunluklarını bulan bir adam için böyle "şahsî bir sistem„ vazıı gibi görünmek bittiabı aykırı bir şey olmaz. Mamafih Hilmi Ziya Bey bu "şahsî sistem„ inin bir parçalı bohça manzarasını vermesine her nedense adeta itina etmiştir! Ona göre kitabının asıl seciyesi "İsa ile Niçeyi birleştirmektir!„ Ancak bu acayip ittifaktan, felsefe tarihinde ismi geçen başlıca tefekkür eshabının hariç bırakılması mü - nasip olmıyağı için Platondan, Şopenhavr ve Froyda kadar her fikir merhalesi bu "Telhis„ içine alınmıştır: Ondan sonra da bu garip Eklektizme bittabi bir ad aramak lâzım gelmiş. Müellif sayıyor: Bana Vitalist, Pannatürist Vahdetçi, yeni realist, Affektivist, Entellektüalist..... v. s. diyebilirsiniz diyor!

●

İlksöz kısmının bu alacalı fikir ve ıstılah sayıfalarının sizi

ne de olsa bir felsefî eser okumaya hazırlamak istediğini zannedersiniz. Zaten müellife göre de kitabın gayesi "Bir taraftan kendisile münevverler efkârı ammesi arasında bir fiil ve fikir iştiraki aramak, diğer taraftan münevverlerle halk arasında müşterek hissî ve teessürî köklere malik bir AŞK AHLAKI tesis etmek„ tir. Ancak burada müellifin ufacık bir kaydı var: "Eserdeki bütün meseleler her ne kadar mantıkî bir insicam ile biribirine merbut ise de, kitabın TELKINÎ İFADESİNİN vahdetini bozmamak için bunlar arasında bir tasnif yapılmamış, BİBLİK bir ifade, nassî bir lisan ihtiyar edilmiştir.„ Fakat daha bu mütaleadan itibaren hakikatta eserin mevhal kısmı ile metin arasında artık hiçbir alâka kalmamıştır: Bu metin artık, methal kısmında işaret olunan garip eklektizm ile dahi hiçbir rabıtası olmıyan serbest bir ruh fantazisidir.

Burada müellif, artık kendisini kendi ruhunda yaşattığı marazî bir âlemin cezbesine kaptırmış gibidir: Aşk Ahlâkı artık bir dindir. Müellif de artık bir müellif değil, bir din vazıı!.. Ona göre ne filosofların, ne de peygamberlerin yapamadığı bir şey var:

"İsa maddeye hükmetti. Sokrat, maddeye hükmetti. Muhammet dünyaya hükmetti. Gandi, Sultana hükmetti. Bu büyük sultanlar ancak bir gün için taç giydiler:„

Halbuki Hilmi Ziya Bey artık bütün bu yarım kalan işleri tamamlamak ve beşeri son ve katî dine davet etmek için memurdur: Kendilerine Dört kitap ve yüz iki suhuf indiği rivayet olunan yirmi sekiz peygamberin yirmi sekizi de nasıl konuşmuşsa, Hilmi Ziya Bey de artık onlar gibi konuşuyor:

"Yarabbi! Bu âciz tenime öyle nihayetsiz bir yanmak iktidarı ver ki, bütün günahgârların, dalâlette ve gaflette kalanların yerine cehenneminde ben yanayım!„

Ümmeti için bol bol cehennemlerde yanmayı göze alan bu yerli peygamberin dini o kadar da mürekkep değildir:

1 — "Size aşkı teklif ediyorum„ Aşk halinden memnun olmak, ıztıraptan en büyük hazzı duymaktır.„

2 — Aşka varmak için kinin geçidini aşmak lâzım! Vahdete ulaşmak için hesret köprüsünden geçmek lâzım!„

"Ruhumuzdaki açlığı doyurmak için bu iki hakikati size yol gösteren iki ışık gibi veriyorum!„

Eğer bu aşka inanırsak dünyada olacak eyiliklerin kaddi, hesabı yoktur:
"İran - Turan düşmanlığı yerini dostluğa bırakacak, açlarla tokların cidalinden meratip ve nizam doğacaktır!,,
Vakıa yerli peygamber kini ve cidali inkâr ettiği için bu açlarla tokların cidali ne demek olduğu anlaşılmıyorsa da, kendi dinine inanmayanlar için gösterdiği felâketler ve tehlikeler az değildir:
"Veyl o müstehzilere ki aşkı inkâr ederler! Veyl o gün gelir gelmez can kaygusuna düşüp feryat edenlere! Veyl o aşkı inkâr edenlere! Feragatı hor görerek kurban ile istihza edenlere!,,
Hilmi Ziya bey kendisine istediği kadar felsefî titrler intihap edebilir. Fakat bize göre bu muallim dejenere bir mistisizm içindedir!

●

Çünkü:
Yeni lisan öğrenenlerle, sistemsiz felsefe tarihi okuyanların müşterek, fakat bir haddi geçmedikçe masum kalan bir zaafları vardır:
Yeni lisan öğrenen, öğrendiği lisanın perakende kelimelerini lüzumlu lüzumsuz kendi dili içinde kullanmaktan haz duyar. Sistemsiz felsefe tarihi okuyan için de lüzumlu lüzumsuz felsefî mefhumlar israf etmenin büyük bir zevki vardır.
Felsefe kitaplarının ilk okunduğu yaşta, kendinde orijinal bir felsefî istidat his etmemiş kaç genç bulabilirsiniz? Felsefe mekteplerinin ve felsefî kategorilerin yalnız ıstılahlar şeklinde bellendiği ve aralarındaki sınırların kolay idrak edilmediği bu yaşta her genç okuyucu kendinde müstakbel bir filosof kabiliyeti duyar. Hattâ bu "Hayal galatı,, nı bazan saçlarını uzatmak, bazan tenhalarda tefekkürata dalmak şeklinde izhar eder!
Fakat, dimağda sentezler yapmak kabiliyeti normal bir şekilde inkişaf etmezse, yaş ilerledikçe, bu hayal galatının marazî şekiller aldığı da görülür. O zaman şeniyetten tecerrüt ederek kendi mahdut malzemesile sun'î sentezler yapmak iptilâsına kapılan dimağ nihayet bir gün gelir, sahibini kendi yarattığı bu sun'î âlemin orijinalitesine inandırır!
Meczuplar, yarı deliler, ve deliler arasında bu tipin derece derece misalini bulmak kabildir: Âmirinin yerine kendisini

koysalar, bir emirle işleri düzelteceğini iddia eden zararsız gevezelerden tutunuz da, bir proje ile bir günde ıslaha kalkışan çeşit çeşit ıslahatçılar, yahut halkı imana davet eden renk renk sahte peygaberlere kadar muhtelif tipler bu tefekkür sistemsizliğinin hep birer misalini teşkil ederler.

Aşk Ahlâkı kitabının methal kısmında da aynı suretle ıstılahların israf edilişi vardır: Felsefî kategoriler ve mektepler arasındaki sınırların ihmal edilişi vardır: Mefhumlar yerine ıstılahlarla sentezler yapılışı vardır! Hulâsa tefekkür sistemsizliğinin bütün unsurları ayrı ayrı ve derece derece mevcuttur! Metne gelince; bir tarih hikâyesini hatırlatalım:

Eski Filistin de, Roma imperatorluğunun sert ve kuvvete müstenit rejimi altında bütün istiklâlini ve millî müesseselerini gaybeden ve esasen hiç bir zaman istiklâle liyakat gösteremeyen hakir bir kavim yaşıyordu. İstiklâlin ve "Millet„ olmanın içtimaî şahsiyetinden mahrum kalınca bu kavmin efradı ayrı ayrı kendi nefsine ve kendi menfaatine döndü. Bir kısmı ahlâk spekülâsyonları, bir kısmı ticaret spekülâsyonları yaptı.

Rivayete göre bunların arasında bir de "İsa peygamber„ vardır. Bu da kendi nefsine döndü. Fakat bunun dönüşü ne bir ahlâk tereddisi, ne bir menfaat endişesi değil, bir ruh spekülâsyonudur. İsa kendi nefsine dönüşte hürriyetin reaksiyonunu, kendi ruhunda fert ve millet esirliğinin ahlâkını yaptı:

"Bir yanağınıza bir tokat vururlarsa, öbür yanağınızı çeviriniz;„ dedi. Halâsını milletin esarete karşı isyanı yerine, ruhunu zulme alıştırmakta buldu!

İşte Aşk Ahlâkının metninde de, aynı miskin ruh esaretinin karikatür bir hasreti var. Bu edada; insan dimağının güzel güzel işlerken bir gün, bütün objektif elemanlarından tecerrüt etmesinin ve kendi kendine sentezler yapmak iptilâsına tutulması nın bütün alâmetleri aynen görülmektedir!

Hulâsa; bir kitap değil bir ruh fatazisi karşısındayız.

Memleketimizin münevver efkârı ammesi arasında ahlâkî ve filî sahada müşterek noktalar bulmak endişesini takip ettiğini söyleyen bu hastalıklı ruh haletinin müşahedesi, inkilâbımızın İdeoloji cephesinde de vakit geçirmeden girişmek mecburiyetinde bulunduğu mücadelenin genişliği ve ehemmiyeti hakkında epi fikirler verecek kadar dikkata şayandır.

Biz Aşk ahlâkındaki sinik mistisizmde, inkilâbın mukadderatile alâkası bir mücrimin polisle alâkası kadar dürüst ve kanun dahilinde cereyan eden bir kısım ruhan kenarda kalmış münevverliğin yeni bir ruhî reaksiyonunu seziyor ve buna işaret ediyoruz.

"Aşk, halinden memnun olmaktır ve ıztıraptan en büyük hazzı duymaktır„ diyen bu hasta peygamberin davetine, bir inkilâp içinde yaşayan memleketimizin münevverler efkâr ammesi ne der bilemeyiz? Fakat "Kadro„ sayfalarında çalışan ve telâkkilerinin esas noktası, mistisizmin passif ruh esareti yerine, cemiyetin yaratıcı kudretinin doğurduğu dinamik inkilâp felsefesi olan münevverler kadrosunun bu miskin ruh irticaı ile ne ahlâkî, ne de filî sahada bir zerre bile iştiraki olmayacağını ilân etmeyi borç biliriz. Çünkü:

Memleketimiz büyük bir inkilâp içindedir. Kendi şeniyetine uygun nazarî bir izahtan ve bir felsefî tefekkür tarzından mahrum kalan bir inkilâbın kendini devam ettirecek idealist genç nesli yetiştirmesi kabil olmayacı da aşikârdır. Ancak, inkilâbın meşruiyetini ve istikbalini izah ve müdafaa edebilecek bir felsefî tefekkür tarzı, hiç bir zaman pesimist ve mistik bir endividualizm olamaz!

Filosof, içinde yaşadığı cemiyetin mahsulüdür. Felsefî tefekkür tarzı ise, içinde yaşanılan cemiyetin içtimaî - iktisadî gidişinin idrakimize bir kül halinde aksetmesidir!

Asl olan ne fert, ne de ferdî şuurdur. Asl olan Cemiyet ve içtimaî idraktir. İçtimaî idrak, cemiyetin içtimaî seyri ile mukayyet ve ona tâbidir.

Bu itibarla inkilâbın ideolojisi, Cemiyetin İçtimaî - İktisadî seyrinin, ferdî temayüllerimizden mücerret olarak, şeniyetin seyrine göre izah ve idrak edilişi demektir.

Halbuki Endividüalizmde idrak, temelini cemiyetten değil "Ene = Ben„ den alır ve yine "Ene = Ben„ e intikal ederek ferdin idrakini meydana getirir. Bu itibarle endividüalizmde "Ene„ hem baz ve sebep, hem aynı zamanda bazın inikâsı ve netice olarak daha ilk hareket noktasından inkişaf imkânını kaybeder ve dejenere olur:

Endividüalizmde asl olan "Obje„ değil "Süje„ dir. Halbuki inkilâp içinde yaşıyan bir memlekette, inkilâbın menfaati için

asl olan "Süje„ değil "Obje„ dir. İçtimaî şekiller ve o meyanda idrak ve şuur kategorileri, her devirde o devrin hem mahsulü ve hem mümessilidir. İsanın endividüalist mistisizmi, esir Yahudi cemiyetinin bir ifadesi idi. Gerek bu, gerek buna benzer herhangi bir dinî veya felsefî endividüalizm veya mistisizm ile inkilâbımızın ideolojisi esasen ve berveçhipeşin taaruz eder. İşte bu itibarladır ki, Mistisizim, inkilâbın meşruiyetini idrake karşı bir reaksiyon ve binaenaley tam bir nazariye ve ruh irticaıdır!

Kronik :

İnkılâbımız ve Hilâfet

Emperyalitlerin foyaları meydana çıkalı tam dokuz sene oluyor. Bir vakitki zengin Çin, bir vakitki zengin Hint, bir vakitki zengin Şark Avrupası, nasıl soyulup soğana çevrildiler. Bunu artık herkes biliyor. Bundan yarımasır evel, bunun sırrını talim ve terbiye ile, bundan bir asır evel, silâhların zafı ile izah edenler vardı. İzahlar esassız ve kifayetsiz olduklarından, tedbirler kısa ve mücadele neticeleri kısır kalmışlar ve emperyalizma, namertçe işine kaygusuzca devam edebilmiştir.

Fakat, Türk inkılabı, cihanın istismar edilmiş ve edilmekte olan milleterine ilân etti ki, milletleri topyekûn esir pazarlarına çeviren kuvvet iki cephelidir. Bunardan birisi, milletleri ya temamile iktisadî fonksyonsuz yahut da ancak tâbî fonksyonla bir kalabalık haline getiren istismar mekanizmasıdır. Diğeri de, bu mekanizmanın gavamızına hiçbir millet vakıf olmasın diye, emperyalizmanın yardımcı kuvvet olarak kabul ettiği teokratik nizamdır. Teokratik nizam, dünyanın her noktasında, başka başka çeşit ve nevidedir. Fakat. bir esas prensibi vardır ki, o hiçbir yerde değişmez: Dünyadan fazla ahreti düşünmek ve terakki amilleri ile birer birer mücadeleyi başlıca gaye bilmek.

İşte Türk İnkilâbı, istismar mekanizmasını, her iki unsurundan da tecrit etmiş ve binaenaleyh onu dişsiz ve pençesiz bırakmış olan cihanşümul hâdisedir. Yalnız, teokrasiyi tasfiye edecek olan ileri düşünce ve ileri duygu malzemesini vermekle kalmış ayni zamanda, müstemlekenin bir müstakil ve millî pazara inkilâbı için üzerlerinden yürünmesi elzem iktisadî prensipleri de ilân etmiştir.

Dokuz sene var ki, istismarcı merkezler, inkilâbımızın seyrini endişe ile takip etmektedirler. Bugüne kadar, sandalyasız kalmış Abdülmecidi, dokuz kere dünyanın bir tarafında halife ilân edebilirlerdi. Yapmadılar. Niçin? Dediler ki: Siyasî rejimin değişmiş olması, Türkiye'nin istismarımızdan çıkıp kurtulması için kâfi değildir. İstismarımız, iktisadî bir kuruluşa, da -

yanmaktadır ki, rejim meselesi, bu kuruluşu, ancak çok seme - reli yahut az semereli kılmakla kalır. İstismarımızın kuruluşunu hakiykaten parçalıyabilecek olan şey, Türkiye'de iktisadî re - jimin bizim mekanizmaya taban tabana zıt bir halde işlemesi- dir. Bu olmadıkça, rahat uyku uyuyabiliriz.„

Fakat çok geçmeden gördüler ki, Türkiye, iktisadî nizamını da kuvvetli dümen darbeleri ile, kendilerinin o meşhur makaniz - malarına zıt bir istikamette yollandırmaktadır. Türkiye ferdi- yetçi bir iktisat nizamını, gittikçe ikinci plâna ve devletçi bir iktisat nizamını da gittikçe birinci plâna almaktadır. Türkiye, istikrazların, muvazenelerinde daima açık veren milletler için aldatıcı ve devamsız bir refah devreciği temin ettikten sonra, bir taraftan faizleri ve bir taraftan resülmalleri ile, bütçeyi, yani milletin en semereli ve gıdalı bir millî sermaye kaynağını gittikçe daha fazla zedeleyip gittikçe daha fazla, bir kalkınma ve iymar âmili halinden bir tutunma ve bir aylıklar hesabı hali- ne getirdiğini anlamıştır. Ve dokuz senedir böyle bir tuzağa yanaşmadığı gibi, bugün yani iktisadî sıkıntıyı en fazla hisset- meğe başladığı bir dakikada bile krediyi, ancak büyük bir millî sanayiin kurulması yahut başlıca istihsal emtiasının büyük ve plânlı bir istihsal bakımından teşkilâtlandırılması esası üzerin- den teemmül ediyor. Son kontenjan kararnamesi, millî iktisadın korunmasını ne ileri hadlere kadar tatbik etmek azminde oldu- ğunu, şüphe ve tereddütlere yer vermiyecek bir şekilde ilân et- miş oluyor.

Emperyalist merkezler, anlamıya başlıyorlar ki, Türk inkilâbı, bir Tanzimat yani körü körüne ve onlara pazar vazifesi göre- bilmek için yapılmış bir hareket değil, "a„ sından "z„ ine ka - dar, Millet şeniyetinin kurtarılması hareketidir. Ve derhal, böyle bir hareketin diğer ümmet parçaları üzerinde yapabilece- ği tesiri düşünerek, bu camiaları, *ümmet şartlarının muhafazası namına* teokrasi bağlarının içinde yeniden haps ediyorlar.

Halife ve hilâfetin, istismar için hiç bir tehlike teşkil etmedik- lerini Cihan harbi ve bizim o meşhur "Cihadı mukaddes„ fiyas- komuz isbat etmişlerdir. Bugün, istismarcının düşündüğü, ken- disi için hiç bir tehlike teşkil etmiyeceği muhakkak olan hilâ - fetin, acaba emin ve sadık bir uşağın elinde, Mllli kurtuluş hare- ketlerine karşı bir silâh olarak kullanılıp kullanılamıyacağıdır.

Böyle bir düşüncenin ilk tatbik zemini de, elbette ki, bu hareketlerin fikir ve iyman kaynağı olan Türkiye Cumhuriyeti'dir. İstismarcı, zannediyor ki, hilâfet ve halife kuklaları ile bizim inkilâpçı millet camiamızı çözmek mümkündür. Onu bu kanaatinde bırakalım. Buna nekadar saplanıp kalırsa, okadar yanlış bir tektiğe sapmış olacaktır. Fakat, buna mukabil, bizim de yapacağımız bir şey vardır ki, o da, kabuğunun içine çekilmiş ve inkilâp ideolojisini de bu kabuğun içine hapsetmiş bir millet camiası ve bir millet rejimi alâmetlerini süratle ve şiddetle reddetmektir. Yani, İnkilâbımızın hakikaten cihanşümul olduğunu ve hakikaten dünyada ne kadar ümmet varsa, onların millet olmaları prensiplerini verdiğini ve müdafaa ettiğini, mütaaddi bir iman hamlesi halinde ilân etmektir. Dünyanın bugünkü gidişinde, istismarcının tuttuğu mevki, daha doğrusu düştüğü çukur o kadar hâkim olmaktan çıkmıştır ki, kuvvetli fikir hareketi ve kuvvetli millet hamlesi, bu gidişin gönülsüz ve kendi halinde yolcusu olmayı değil, bu gidişin mutlak surette ele başısı ve mutlak surette iddialı ve safarın başını tutmuş bir yolgöstericisi olmayı talep ediyor.

Kuvvetin bugünkü şartı, çekingenlik değil, ataklıktır. Türkiye'nin inkilâp saflarını ve Türk İnkilâp Fırkası'nın ana ideolojisini, hudut içeri bir tahassun esasından hudut aşırı bir fikir ve iman akıncılığı dinamizmine sevketmemiz zamanının geldiğini Abdülmecit ile efendilerini, kendi karargâhlarında yakalamamız lüzumu da gösteriyor. İnkilâbımızın kanlı mücadelesini kendi topraklarımızda kabul ettik amma, İnkilâbımızın fikir mücadelesini, eğer inkilâbımızın muvaffak olduğuna kani isek, topraklarımızın dışında yapmaklığımızı, tabiî ve yerinde telâkki etmeliyiz.

Abdülmecit kuklası ile bizi korkutmak isteyenlerin vasıflarını ilân edelim. Milletleri, nasıl ümmet halinde, nasıl esir bir iktisadî pazar halinde muhafaza ederler, bunu anlatalım. Bakalım o zaman, o ellerinde tuttukları kuklayı, o bulundukları noktaların insalnarı, onların kafalarında paralarlar mı, yoksa paralamazlar mı? Ve, bakalım o zaman, istismarcılar, bize karşı o gibi kuklalarla vaziyet almanın zamanı geçmiş hem de *dokuz sene denberi geçmiş* olduğunu, anlarlar mı, yoksa anlamazlar mı? Ne halifeden ne de Efendilerinden, ne korkumuz, ne de perva-

mız vardır. Fakat, bunu onlara ispat etmemiz için, halife ve hilâfetin fonksyonlarını "İlmi Fıkıh„ a nazaran değil, Millî Kurtuluş'un, Millî İktisat prensiplerine göre iyzah etmemiz lâzımdır. İnsan, tabiyeyi hangi zemin üzerinde kabul ederse, mücadeleyi de o zemin üzerinde kabul etmeye mecburdur. Medrese ilmini iyi bildigimizi değil modern manada istiklâl mücadelesini iyi yaptığımızı ispat edelim. Halife kuklası ile o kuklayı oynatanlara karşı alınacak kuvvetli ve, İnkilâp noktai nazarından, semereli vaziyet budur, o değildir. — B. A.

Kitap günü.

Bütün kültür memleketlerinde kitap günleri yapılır.

Kitap günü, muharrirlerin bizzat kitaplarını caddelerde, meydanlarda önlerine bir masa koyarak sattıkları gün demektir.
Son iktisadî buhran neticesinde kitap satışında da buhran var. Ve bu buhran her yerde hissedilmektedir!

Bizde ise kitap satışı buhranı ezelîdir.
Bizdeki kitap buhranının başlıca sebeplerinden biri de reklamsızlıktır. Halk, çıkan eserleri bilmiyor. Halk, neşriyatı takip edemiyor.
Kitap için yapılan el ilânları, prospektüsler her yerde hiç bir resme tabi değilken bizde adî ilân muamelesi görür. Onun için bizde çıkan bir eser ancak gündelik gazetelerin son sahifelerinde «matbaamıza gönderilen eserler» başlığı altında bir iki satırla okuyucu halka arzolunur.

Halbuki kitap ta diş macunu, Jilet bıçağı, gramofon plakları gibi bir maldır. Bugün reklamsız hiç bir malın satılmasına imkân yoktur. Biz, kitaplarımızın bu kadar bile satıldığına şaşıyoruz!

O halde diğer memleketlerdeki meslekdaşlarımız gibi biz de kendi kitaplarımızı caddelerde, meydanlarda bizzat satabilmek için bir (Kitap günü), hattâ haftası tertip etmeliyiz.

Bu suretle, hem okuyucu halkla muharrir arasında doğrudan doğruya bir temas temin edilmiş olur, hem de kitap satışı artar.

Meselâ: Abdülhak Hâmit B. Bayazit meydanında, Ahmet Haşim B. Eminönünde, Yakup Kadri B. Taksim meydanında, Peyami Safa Bey Fatih'te ve ilâh eserlerini bizzat satarlarsa ve bu, halka günlerce evvel gazetelerle ilân edilirse biz, kitap stoku kalmıyacağından eminiz.
Yalnız bu işi organize edecek teşkilât nerede?

●

Bu yazı yazıldıktan sonra haber aldık ki, Burhan Ümit bey ve arkadaşlarının teşebbüsü ile bir «Kitap sevenler cemiyeti» kurulmak üzeredir. İşte bu Cemiyet, pek âlâ «Kitap günleri» de yapabilir.

V. N.

Ümmilikle mücadele için köy kampları.

Harf inkılâbı

İşte inkilâbımızın orijinal ve bakir bir cephesi daha..

Harf inkilâbı temamile türk inkilâbına hâs bir hamledir. Türk dehası, amelî ve cezrî bir dehadır. Her şeyin daima en maksada uygun olanını bulur ve benimser. Arap harflerini islâh tecrübesine kalkışan gülünç zihniyet türk değil, osmanlı zihniyetidir! Millî kurtuluş hareketile kendini bulan ve Gazi Mustafa Kemalin şahsında en kuvvetli mümessilini yaratan türk dehası, derhal "islâhcılık„ zihniyetinden "inkılâpçılık„ zihniyetine geçti. İçtimaî inkilâbımızın her safhasında aynı zihniyetin yaratıcı hamlelerini görüyoruz. Saltanat yerine Cümhuriyet, Mecelle yerine Medenî kanun, Fes yerine Şapka, arap harfleri yerine yeni türk harfleri.

Yeni harflerimizi millî kurtuluş hareketimizin en modern bir silâhı olarak tanıyoruz. İnkilâbı, halkın ruhuna sindirmek için en mükemmel vasıta yeni harflerimizdir. Halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltmek için yeni harflerimiz en kuvvetli bir maniveladır.

Halka yeni harfleri öğretmek için millet mektepleri kâfi gelmedi. Şehirlerde ve ille köylerde okuma, yazma bilmeyenlerin adedi zannedildiğinden daha çok üstündür.

Ümmiliğe karşı daha radikal ve daha geniş mıkyaslı mücadele şekilleri bulmak lâzım.

Meselâ: Tatil aylarında şehir kenarlarında kamp kuran, avarelikten canları sıkılan, kahvelerde pinekliyen mekteplileri seferberedip köylere gönderemez miyiz?

Kamplarını köylerde kursunlar ve her okuma yazma bilen mektepli bir ümmî köylüye okumak ve yazmak öğretmek mecburiyetinde olsun. Bu vazifesinde muvaffak olanlara ümmilikle mücadele madalyaları dağıtılarak bu işe ideal bir mahiyet de verilebilir.

Bu sayede şehir çocuğu, köylülerimizi ve köylerimizi tanıyacak; köylülerimiz, şehirli gence ısınacak. Köy ile şehir arasında bir kanal açılmış olacak.

Şehirli genç, üstüne aldığı içtimaî vazife ile inkilâbı daha iyi benimseyecek. Evvlce hazırlanması lâzımgelen vahdetli bir programla köylerde takip edilecek müsamereler, konferanslar, oyunlar, spor, idman şenlikleri, gramofon, radyo, fotograf hattâ sinema gibi köyün yabancı olduğu kültür vasıtaları köyün durgun ve geri muhitini devâsa bir motör gibi harakete getirecek.
Hele kamplarda bir kaç muallim, ziraatci, doktor da bulunursa köyün yalnız okuma yazma vaziyetinde değil sihhat, ziraat, hayvan bakımı işlerinde de bir değişiklik doğacak.
Kısaca köy kampları inkilâp kampları olacak.
Fakat sadece yeni harfleri öğretmek yetmez. Okutmak ta lâzım. Neyi okutmak?
Köylüye verebileceğimiz kaç eserimiz var?
O halde sistemli bir halk neşriyatına da şiddetle muhtacız.
Bütün bunlar yapılsa - ki yapılabilir, yapılmalıdır - o vakit daha geçenlerde bir köylü kızile aramızda geçen şu tarzda bir muhavereye bir daha şahit olmayız:
— Kız okuma, yazma öğrendin mi?
— Hayır..
— Neden?
— Çarşıdan hoca efendiye kâğıt gelmiş artık halkı okutma diye..

Çarşıdan, yani kasabadan, yani hükûmetten köyün hoca efendisine gelen o kâğıt, tabiî ki, halkı Arap harflerile okutma diye idi.
Bakın köyün yobazı bu inkilâpçı emri nasıl bir irtica propagandasına âlet ediyor?

Şehirli gençleri tatil aylarında köylere seferber etmek, harf inkilâbına yakışır inkilâpçı bir tedbirdir.
Her inkilâp, inkilâpçı tedbirlerle yaşar, yayılır ve gürbüzleşir.

V. N.

Çin ve Hindistan.

İki büyük pazar ki, her birinde 300-400 milyon insan yaşıyor. Bu kadar mıdır, yoksa daha fazla mı, belli değil. Çinli diyoruz, Hintli diyoruz. Var mıdır böyle bir şey, bu hele hiç belli değil!

Çin, on iki sene var ki, bir takım jenerallerin ihtiraslarına teslim edilmiş bir cirit arsasıdır. Vaktile Nehirlere ve dağlara göre taksim edilmiş ve değişmiyen hudutlar dahilinde İmparatorun "mandarin,, lerine teslim edilmiş eyaletler, şimdi sanki lâstikten imişler gibi, büyüyüp küçülüyorlar, açılıp büzülüyorlar. Jeneralin hükmü ve nüfuzu artıyorsa, eyalet büyüyor. Jeneralin hükmü ve nüfuzu eksiliyorsa, eyalet küçülüyor ve bazan bir iki şehirden ibaret kalıyor. Bu Jeneraller, bir takım derebeylerdir ki, modern silâhlarla teçhiz edilmiş ordulara malik oldukları halde, eski derebeyler kadar olsun devamlı bir feodalizmi, hiç bir tarafta kuramıyorlar. Meydana getire getire, bir göçebe derebeylik getiriyorlar.

Modern silâhlar dedik. Bu da doğru değil. Çünkü, bazı Jenerallerin 100,000 kişilik ordularında, ancak 10,000 tüfek var ki, bunların 9,000 tanesinin mermisi yok! Geri kalan kalabalık, ağızdan dolma av tüfekleri, yahut sopalar ve pençere demirleri ile teçhiz edilmiş.

Bu işin heyeti umumiyesine, Çin Millî Hareketi diyorlar. 300,000,000 insan ve bu hudutsuz anarşi. Bu bir milletin ifadesi olabilir mi? Olamaz. Bu olsa olsa, bir ümmetin ifadesi olabilir. Ümmet, milletlere gebe bir kalabalık demektir. Ve, milletler, ümmetin koynunda, bizim anladığımız manada milletler değil, milletin ham maddeleridir.

Çin'deki bütün bu bitmek tükenmek bilmiyen ve her defasında neticesiz kalan hareketler, neyin aksülamelleridirler? İstismarın kanlı pençesinden, bir karışık camialı pazar, kurtulmak istiyor. Buna bu şekilde imkân yoktur. İstismarın ağları, limanlarda yani top menzillerinin himayelerinde, duruyorlar. Mal alış verişi, Çin'in aleyhine olarak devam ediyor. Dahilde,

Jeneral kavgası bitince, mubadele mekanizması işlemeğe başlıyor, içerlere kadar sokuluyor, parayı limanlara ve istismarcının kasalarına çekiyor. Bu suretle, istismarın mekanizması normal bir şekilde işlemiş oluyor. Fakat, Jenerallar kavgası başlayınca ve içerideki emniyet kalkınca, bu sefer bütün para, panik halinde, limanda soluğu alıyor. Limanda, istismarcının malı bekliyor. Ya, dahilde sükûnun yeniden teessüsünü beklemek var, yahut parayı istihlâke yatırmak. Nihayet, çinli tüccarın insan, yani müstehlik tarafı galip geliyor ve parayı, istismarcının kasası, bu sefer bir de anormal bir yoldan toplamış oluyor. O silâh ve mühimmat ticareti, gümüş para üzerinde spekülâsyonlara girişmek faaliyetleri, onlar da, istismarcının, çeşni değiştirme yahut spor yapma kabilinden, boş saat ağlenceleri. Bu ne müthiş bir çapuldur? Güpegündüz, insan mefhumunun ırzına, bu ne iğrenç bir tasalluttur?

Çinli, Çin münevveri, bunu bilmiyor mu? Biliyor; fakat arkasındaki şey, bir millet değil, bir ümmet. Ve, burada, irade bükülüyor, kararın gözleri kararıyor.

Yukarıda, demir madeninden yani anahtar sanayiin başmaddesinden mahrum olan Japonlar, Mançuri'yi işgal ediyorlar. Mançuri katliâmının başka hiçbir sebebi yoktur. Japonya, kendi anahtar sanayiini karşısındaki topraklarda kurmak istiyor. Bu işi bütün Çin biliyor, fakat bunun önüne geçilmesine, yalnız Jeneral Ma tayin ediliyor. Onun da kim bilir kaçtane çakaralmaz tüfeği vardır. Baksanıza, karşılaşmaların birinde 300 Nipponluya mukabil 5000 Çinli kurban gitmiş!

İşte Çin'in bilânçosu budur. Fakat, Çin, kaynıyor. Parçalanıyor. Parçalanması, çok iyi. Çünkü, ümmet olan Çin parçalanıyor. Parçaların her birinden bir millet doğacaktır. Ancak ondan sonradır ki, istismar mekanizmasının karşısına şuurlu aksülamel, yani millet mukabelesi çıkacaktır. Bu hususta Çinlilerin bizden öğrenecekleri çok şeyler vardır. Anahtar sanayi için can çiğneyenlere karşı; limanlarda, istismarın anahtarlarını tutanlara karşı, Ankara, Kurtuluşun anahtarını veriyor. Buna şimdilik uzanan el yok. Fakat, el uzanacaktır. Çünkü dünya ne de olsa küçüktür ve yüksek fikir, bir yerde doğdu mu, zaman ve mesafeyi zorlayıp dağıtması, iman ateşinin ilk kıvılcımına bakar.

●

Hindistan'ın Çin'den bir farkı varsa, o da, çakaralmaz tüfekli ordularla kuşanmış haris ve çapulcu Jeneraller yerine, çakaralmaz fikirli, ihtirazsız ve bir dilim ekmeğe kanaatkâr bir Gandi'nin peşinden seyretmesidir. Çin'de ümmetin maddesi kaynıyor ve bir beyaz ateş haline gelinciye kadar kaynıyacak ve bu madde, yeni kalıplara dökülerek, yeni Çin milletlerini verecek. Hindistan'da halbuki, ümmet maddesi, eski ve beş para etmez kalıbından çıkmamak için, donuyor, Müslüman şef, Dürrüşehvar'ı gelin etmekle meşgul. Mecusî şef, istismarcıya karşı, mukaddes keçilerini, süt besisinde kedisini ve çıplak bacaklarını gösterek, nümayiş yapmak peşinde.

Burada da, kim bilir kaç tane milletin özlü ham maddesi, buzlaşmış ümmet pıhtısının içinde, için için kaynıyor. Ganj, adamı muttasıl aldatamaz. Gün gelir, ona, kurban vermek yerine, mükemmel bir sopa çekmek lüzumunu herkes anlar. Ve, o zaman, beton kuşakların inzibatında, aldığı canları, kilovatlarla ödemeğe mecbur olur. Bunun lâzım bir hareket olduğunu, bir millete, gramofon, radyo, elektrik ütüsü ve fotoğraf gibi masum âletçikler bile ispat edebilir. Medeniyetin önünden kaçandan istiklâl nefret eder. Gandi'nin afsunları, bu hakikatin anlaşılmasına daha bir kaç yıl mani olabilirler. Fakat ondan sonra, söz, cihanı gittikçe idaresine alan "bugünkü medeniyet bugünkü cihanındır„ parolasının olacaktır. — B. A.

Tasarruf ve yerli malı haftası.

«Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti» nin her sene 12 birinci kânunda Türkiyenin her tarafında tertip ettiği «Tasarruf ve yerli malı haftası» nın bu sene ikincisi yapıldı.

Bu seneki hafta, bütün Türkiyede bir «Millî İktisat Seferberliği» nin başlangıcı gibi canlı ve manalı oldu.

Haftayı açan Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin nutku iktisat siyasetimiz için tarihî bir vesika ve ayni zamanda canlı bir proğram mahiyetindedir.

Bu hafta bütün mekteplerimizde dersler, iktisadî istiklâlimizin hedefleri etrafında cereyan etti. Müsamereler terip edildi. Konferanslar verildi.

Millî istiklâlimizin koruyucusu olan Ordu da iktisat seferberliğinde üstüne düşen vazifeyi kuvvetle benimsedi. Efrada iktisadî istiklâlin yolları ve gayeleri telkin edildi.

Camilerde yapılan vaizlerde halk bugünkü dünya işlerinin en mühimmi olan iktisat ve tasarruf meseleleri etrafında irşat edildi.

Türkiyenin hemen her tarafında mahallî yerli malları sergileri açıldı. Mitingler yapıldı. Gerek sergilere, gerek mitinglere gelen halkın heyecanı asil ve kuvvetliydi.

Büyük şehirlerimizde yerli mallarile vitrin müsabakaları tertip edildi. Beyoğlundaki büyük mağazaların bile vitrin müsabakalarına iştirak etmeleri yerli malının en kozmopolit bir muhitte bile zaferine bir delil teşkil etmez mi? Bu haftanın faaliyetinde «Radyo» dan kuvvetli bir telkin vasıtası olarak istifade edildi. Ankara radyosunda her akşam, vekil beyefendiler tarafından çok dikkate şayan konferanslar verildi. İstanbul radyosu da hafta müddetince her akşam verdiği konferanslarda bu millî davamızın halk arasında yayılması işinde şerefli bir rolaldı.

Hafta zarfında millî bankalarımızdaki tasarruf hesabı adedinin ve mevduatın arttığını da büyük bir memnuniyetle haber aldık.

Bütün Türkiye matbuatı da bu haftanın faaliyetine en canlı ve en müessir tarzda iştirak etmeği bildi.

Bizce çok dikkate değer bir nokta da bu hafta münasebetile Anadolunun muhtelif yerlerinde tasarruf etmek, yerli malı kullanmak mevzuları üzerinde cidden manalı ve kıymetli müteaddit «Halk destanları» nın yazılmış olmasıdır. Gelecek sayımızda Yakup Kadri Beyin bu destanlar hakkında bir yazısı çıkacaktır.

«Tasarruf ve yerli malı haftası» iktisat seferberliğinde de milletin şurunu ve hareket kabiliyetini görmeğe ve göstermeğe canlı bir vesile teşkil etti.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

2

ŞUBAT
1932

İÇİNDEKİLER

		Sahife
KADRO		
ŞEVKET SÜREYYA	*İnkılâp heyecanı*	3
Dr. VEDAT NEDİM	*Müstemleke iktısadiyatından Millet iktısadıyatına*	5 9
İSMAİL HUSREV	*Köy iktısadiyatında teknik inkılâbı* . .	15
BÜRHAN ASAF	*Merhumun dolaşık işleri*	22
YAKUP KADRİ	*Millî tasarruf ve halk edebiyatı* . . .	26
ŞEVKET SÜREYYA	*Ziya Gökâlp*	29
KRONIKLER		
Ş. S.	*Türk tütüncülüğü ve iktısadî devletçilik*	41
İ. H.	*Gümüş para mes'elesi*	45
Y. K.	*Mutahassıs*	47
İ. H.	*Dünya buhranı hakkında bazı rakamlar*	48

KADRO.

Alman edebiyatının temel direklerinden Lessing, «Nathan der Weise» *isminde bir piyes yazmıştır. Piyeste Salahattini Eyyubî'nin «hak din hangisidir?» sualine ihtiyar ve akıllı bir bezirgân olan Nathan, şu hikâye ile cevap verir:*
«Bir baba, ölürken, aynı derecede sevdiği üç oğluna birer yüzük bırakır. Yüzüklerin her üçü de (Yahudilik, Hiristiyanlık ve Müslümanlık..) bir hakiykî yüzüğün farkedilmez taklididirler. Hakiykî yüzük ise, hak dini temsil eder.

Üç kardeşin her biri, hakiykî yüzüğün, kendisine verilmiş olduğu iddiasındadır. İş, nihayet, hâkimin huzuruna kadar intikal eder.

Hâkim der ki:

Hakiykî yüzük kaybolmuştur. Birinizden birinde olması da muhtemeldir. Kimde olduğunu, iddialarınızdan değil, yüzüğün malûm olan vasıflarından *anlıyacağız. Yüzüğün hepinizce malûm olan vasıflarına göre, yüzük kimde ise, hakiykî dindarlık onda tecelli edecektir. Davayı reddediyorum. Gidiniz, ve, hakiykî yüzüğe malik olduğunuzu, iddialarınız ile değil, hareketleriniz ile ispat ediniz!.„*

●

Millî kurtuluş inkılâbını noksansız ve, bütün diğer mazlum milletlere örnek bir surette tamamlamağa çalışan Türkiye'de herkes, «milliyetçilik» *yüzüğünün yalnız kendinde olduğu iddiasındadır. Millî Mücadeleden bergüzar kalan yüzüğün kıymetini, bukadarı bile teyit ediyor. Yalnız tarihin hür, müstakil ve müsavî haklı milletlerin doğuşuna gebe kaldığı o büyük günlerde, yüzüğü inhisar altına almak kimsenin aklına gelmez.. onu her değerli cephe neferinin parmağına, hâdisenin kendisi takardı. İddia, zaten yoktu. Hareket, zaten esastı. Zaten bütün inkılâp cephesi, yapanlardan ibaretti.*

Cephenin bugünkü durgunluğu kimseyi aldatmasın. İnkılâp, bütün hızı ile devam ediyor. Yapının en çetin muvazene hesaplarını tatbik etmek sırası gelmiştir. İnkılâbın öylece fikriyatını yapmak lâzım ki, cihana «tezatsız yeni millet» *i vermek için*

canından kanamağa katlanmış olan Türk Milleti, bu işte her hangi bir tağşiş teşebbüsünün kale duvarına çarpan bir zehirli ok gibi ikiye bölüneceğinden emin olsun.

●

Hakiykî yüzük kimdedir?

KADRO bu suale, millet davasına bağlı olmasındaki ileri şuur ve ileri iymanla cevap vermeği daima tercih edecek ve hakiykî yüzüğün kimde olduğunun tayinini, Türk Münevverliğine ve Türk Tarihine bırakacaktır.

İnkilâp Heyecanı (Antuziasm)

Şevket Süreyya

Durgun sular gibi, durgun cemiyetler de vardır.
Yeni kaynaklardan yeni dalgalar almıyan bu durgun sular içinde hayat, nasıl yosunlaşırsa, yeni kıymet hükümlerinden yeni hamleler almıyan bir durgun cemiyette de, terakki unsurları öylece dibe çöker, durulur.
Toprak üstünde durgun suların ve tarih içinde durgun cemiyetlerin bin bir misalini bulmak kabildir. Durgun cemiyet, kendi hareketsizliği ve heyecansızlığı içine çekilip, kendi kedine eriyen, eski kıymet hükümleri çürüyen, fakat yeni kıymet hükümleri vermiyen, ne sanatkâr, ne mütefekkir,ne de kahraman yetiştirmiyen, kısır ve nekes bir cemiyettir.
Bir durgun cemiyette, bütün cemiyet kuvvetlerinin otoritesi perişan ve fert ise bezgindir. Bir şeye karşı mücadele etmenin, bir şeye inanmanın ve yeni bir şey yapmanın heyecanı, bir durgun cemiyette yoktur.

●

İnkılâp yapan ve bir inkılâp içinde yaşıyan cemiyet, durgun bir cemiyet değildir. Çünkü bir inkılâp nizamında, evvelâ cemiyetin bünyesi kül halinde bir hareket içindedir. Bu hareket içinde ise fert, ya yıkılan cemiyetin bir bakiyesi olarak menfî, ya kurulan nizamın bir unsuru olarak müspet, fakat, her zaman aktif ve her zaman müteaddidir.
İşte, şimdi Türkiye böyle bir inkılâp içindedir. Türk cemiyetinin bünyesi kül halinde bir istihale yaşıyor. Geri teknikten, ileri tekniğe, geri cemiyet müesseselerinden ileri cemiyet müesseselerine doğru, her gün biraz daha derinleşen sert bir cidal, hiç durmadan yürüyor. Bu cidal arasında, bir taraftan eski yarı müstemleke ve kapitülâsyon rejiminin bakiyeleri, diğer taraftan eski otokratik ve teokratik müesseselerin enkazı, psikolojilerile, nazariyelerile, hülâsa bir cemiyet mücadelesinin

bütün vasıtalariyle, her tarafta Yeniye, yani inkılâbın getirdiğine ve temsil ettiğine karşı, keskin bir mukavemet içindedir.
Hepsi de inkılâbımızın olduğu yerde donmasını ve bütün fütühatımızın inkâr edilerek, inkılâp nizamımızın bir durgun cemiyet gibi durulmasını beklerler.
Bunun içindir ki, inkılâbımızın menfeatı, onların, istinatgâhlarını kaybetmedikçe daima aktif ve müteaddi kalan bu menfî kuvvetlerine karşı, inkılâbın maddî, manevî bütün mücadele vasıtalarının seferber edilmesindedir.
Bu manevî mücadele kuvvetlerinin en başında ise, İNKILÂP ANTUZYASMI, yani inkılâbı sevmenin ve ona inanmanın yenilmez heyecanı gelir.

●

Kendi inkılâp heyecanını yapan ve kendi *antuzyazmını* yaratan bir inkılâp, yaşama ve mücadele etme kuvvetlerinin en emin ve müessirini artık meydana getirmiş demektir.
Antuzyazm ne anarşik bir ruhun, ne de teşkilâtsız bir cemaatın kendi insiyaklarına tabi olarak coşması ve taşması demek değildir.
Meşrutiyeti müteakip sokakları dolduran nümayişçilerin heyecanı bir İNKILÂP ŞEVKİ=ANTUZYAZMI değildi. Bir takım kahve unsurları tarafından sürüklenen bu avare kalabalıkların sesinde, uzak bir hedef üstünde anlaşmış olmanın ve bu hedefe doğru müşterek prensiplerle yürümenin, devamlı ve emin ruh heyecanı yoktu.
Bazan bir papasla bir tekke şeyhinin, bazan bir asayiş adamiyle bir çete reisinin kucak kucağa gezdikleri bu sokak kalabalıklarında coşan şey, mütecanis ve kollektif bir ruh disiplinin nümayişi değildi.
Bu nümayişlerin havasında, her unsuru biribirinden, binbir sebeple ayrı, fakat muvakkaten bir araya gelmiş geçici bir CEMMİ GAFİRİN insicamsız ruhu esiyordu.

●

Fransız ihtilalinde heyecan, sokakta bir sel gibi akardı. Fakat bu heyecan selinde de sokağın, yani *endividüalizmin* ve insicamsızlığın, silinmez bir damgası vardı.
Fransız ihtilâlcisi havada esen ve üstlerinde o kadar da mutabık kalınmıyan ihtilâl prensiplerinden ziyade, kendi ruhî

şevkının, serbest cilvesine esir olarak, mücadelesinde fert kahramanlıklarının şaheserini verir, fakat, mahiyeti muayyen hedeflerin arızasız istihsali için kollektif bir ruh disiplini göstermezdi.

Halbuki, harpsonu ihtilâllerinde heyecan, kollektif bir ruh disiplinidir. Harpsonu ihtilâllerinde sokağın ve endividüalizmin damgası yoktur.

Şimdi, inkılâp nesli sokağın kalabalığı içinden kendi kendine ve kendi başına doğmaz. Muayyen bir inkılâp terbiyesi içinde, muayyen bir cemiyet kuruluşu için yetiştirilir ve hazırlanır. Şimdi inkılâbı benimseyen ve mukadderatını bu inkılâbın mukadderatına vakfeden herkes; çocuk, kadın, genç, ihtiyar bu devamlı ve prensipli inkılâp terbiyesinin bir mevzuudur. İnkılâp nesli, böyle kollektif bir yetişiş, duyuş ve hareket ediş disiplinine mevzu olan nesildir. Ferdî bir ruh macerası değil, toplu arayış, ve hareket ediş ahlâkının, ruha verdiği "sonsuz tatmin„ yahut inkılâp heyecanı, ancak böyle bir inkılâp nesli içinde yaşar ve kökleşebilir.

●

Çünkü:

Antuzyazm bir şuur hadisesidir. Mükteseptir. Ve ancak teşkilâtlı bir cemaat içinde doğar ve tekâmül edebilir.

Lâalettayin bir fert, heyecan duymaz. Lâalettayin bir cemmi gafir, heyecan duymaz. Bunların zahiren heyecanı andıran hareketleri bir takım sevkitabiîlerdir. Bunlar devamsızdır. Renksiz ve karaktersizdir. Bunlar bir takım ihtilâçlardır ki, bu ihtilâçlar biribirine zıt işlere ve biribirine zıt istikametlere kolaylıkla sevkolunabilir. Başıboş ferdin ve avare cemaatın, bazen kendi menfaatleri aleyhine, hattâ kendi dostlarını hırpalamak için harekete gelebildiğininin, bizzat kendi tarihimizde binbir misali vardır.

Fakat gerek mektep içinde, gerek mektep haricinde, prensipleri muayyen, mütecanis bir terbiye stajı altında kalan bir cemiyet unsurunun, memleket işlerinde rey sahibi olduğu zaman, artık kendisinin gerek şuurunu, gerek tahteşuurunu teşkil eden fikrî unsurlara muhalif bir şahsiyyet olabilmesi ancak ruhî bir galatı hilkat eseri olabilir. Ve böyle bir tezahür, şuurun, kendisini teşkileden intibalar ve hükümler

haricinde eser vermesi gibi, nadir, hattâ ihtimalsiz bir hadise teşkileder.

●

Hulâsa;

İnkılâp nesli, lâalettayin bir cemmigafir değildir. Severek inanmanın ve inanarak kendini vermenin bir inkılâp nesline vereceği ruh emniyeti ve heyecanı, lâalettayin bir *sürülüp itilme* arasında doğamaz ve yaşayamaz.

Başı boş bir kalabalık içinde sürülüp itilmenin ruha verdiği in'ikâs, ancak bir kırgınlık ve bezginlik olabilir. Bezginlik ise, sevmenin, inanmanın ve inandığı şeye kendini vermenin zıttıdır.

Bezgin, tek kalan, müttekâsız kalan, istinatgâhları dağılan ve yeni istinatgâhlar bulamıyan adamdır.

Milletler yayılırken, dinler yayılırken, bir inkılâp, bir cemiyette bir bünyeyi dağıtıp, bir bünyeyi yaparken, yeni ufuklara aşamıyan, kendi daralmış ve akimleşmiş ufkunda kalan adam, BEZGİNdir

Bezginlik, ya durgun cemiyetlerin, ya yıkılan cemiyetlerin psikolojisidir. Bir ruh hastalığı, fakat cemiyete sarî bir ruh hastalığıdır.

Bezginliğin kuyu gibi derinleşen ve derinleştikçe susan ve mezarlaşan karanlığından, inkılâbımızın selâmetini yarın kendilerine emanet edeceğimiz inkılâp neslinin masun kalmasını istiyorsak, inkılâp heyecanını, hattâ sade bir ahlâk değil, yeni bir din gibi mukaddesleştirelim!

Müstemleke iktısadiyatından millet iktısadiyatına

2

Dr. Vedat Nedim

Tarih müstemleke iktısadiyatından millet iktısadiyatına geçmenin *ilk* örneğini Türkiyeden, millî kurtuluş hareketiniu ileri mümessilinden bekliyor.

Onun için, çizeceğimiz iktısat riyasetinin tarihte bir nümunesini arıyanlara, önceden haber verelim ki, aradıklarını bulamıyacaklardır.

Türkiye'nin iktısat riyaseti de "*Yeni*„ ve "*orijinal*„ olmak mecburiyetindedir.

Klâsik yollar bizi istediğimiz hedeflere götürmezler.

Türkiye, kendi yolunu *kendi* bulacaktır.

Bu yeni yolu açacak bir tek kuvvet tanıyoruz: *Devlet.*

Türkiye'nin iktısadî talihinin mimarı, gerek Türkiye, gerek cihan iktısadiyatının her gün değişen şartlarını, adım adım kollıyan bir "İKTISAT DEVLETİ„ olacaktır.

Fert, bu muazzam inkılâp işinde *Malzeme*dir.

Ve ancak *Millî iktısat plânının* tatbik ameliyesinde işe yarar bir malzeme oldukça müspet bir kıymet ifade edebilir.

İktısadiyatımızın talihini *tabiî tekâmül*ün cilvelerine terkedemeyiz.

İnkılâp, inkılâpçı hamlelerle tekâmül eder.

Her vatandaş, şapkanın lüzumuna kani olsun diye beklemedik!

Her vatandaş, yeni harflerimizin zaruretine inansın diye beklemedik!

Her vatandaş, mecellenin köhneliğine isyan etsin diye beklemedik!

İktısat sahasında da *aynı* ölçünün hâkim olmasını istemek hakkımızdır.

Ve bu, hâdiselerin emrettiği bir zarurettir.

İktısat sahasında da aynı hamleyi yapabilmek için, herşeyden

evvel, Devletin iktısat hayatındaki rolünü *telâkki* tarzımızı değiştirmeliyiz.

Memleketin düşmanlara karşı *müdafaa*'sı işi devletleştirilmiştir. Devlet, memleketin düşmanlara karşı müdafaasını temin için ferdin hayatına cemiyet namına müdahale edebiliyor. Ve biz, bunu gayet tabiî ve zarurî buluyoruz.

"Bu işe Devlet ne karışıyor? Bir düşman tecavüzü karşısında her fert kendi başının çaresine baksın„ demek akla bile gelemez.

Öyle ise memleketin müdafaası işinde devletin *hâkim* ve *nâzım* rolü münakaşa kabul etmez bir mütearifedir.

Hukukî münasebetlerin tanzimi işi de devletleştirilmiştir.

"Bu işe Devlet ne karışıyor? Fertler kendi davalarını kendi aralarında halletsinler„ demek te gene kimsenin aklına gelmiyor.

Öyle ise fertler arasındaki hukukî münasebetlerin tanzimi işinde de Devletin hâkim ve nâzım rolü münakaşa kabuletmez bir mütearifedir.

Memleketin *Maarif* işleri de devletleştirilmiştir.

"Bu işe Devlet ne karışıyor? Her fert, istediği gibi yetişsin, istediği gibi mektep açsın, istediği programı tatbik etsin„ diyeni hiç kimse ciddiye almaz.

O halde maarif işlerinde de Devletin hâkim ve nâzım rolü gene münakaşa kabuletmez bir mütearifedir.

Fakat, *iktısat* sahasında?

İşte burada iş değişiyor!

Devlet, memleketin müdafaa kuvvetlerini tanzimedebilir.

Devlet, fertlerin hukukî münasebetlerini tanzimedebilir.

Devlet, milletin terbiye sistemini tanzimedebilir.

Fakat devlet, memleketin *istihsal* ve *mubadele* işlerine elini uzatırsa, o vakit binbir kafadan binbir garip sestir çıkmaya başlar!

Çünkü tanzimattan sonra Avrupa sanayi emteasile beraber memleketimize giren fikir emtaası arasında *liberalizma* da vardır.

Avrupa sanayi emteasının memleketimize serbestçe girebilmesi için "*Bırakın yapsın! bırakın geçsin!*„ perensibinin de beraber girmesi şarttı. Fakat şimdi gümrük kapılarımız kontrolümüz

altındadır. Kafalarımızın da gümrük kapılarını yabancı, çürük ve zararlı fikir emtaasına karşı kapatalım.
İktısat siyasetimiz, *yerli* prensipler istiyor!

●

Türkiye, cihan buhranına rağmen, hattâ cihan buhranı sayesinde *inkişaf eden* bir memleket olabilir.

Muasır iktısat nizamına has buhranlar artık tarihe karıştı. Bugün buhran dediğimiz şeyin, *klasik* iktisadiyatın bize öğrettiği buhran mefhumile hiçbir alâkası ve münasebeti yoktur. Yedi senede bir gelip geçen bir buhran içinde bulunmuyoruz. İçinde bulunduğumuz devir, doğrudan doğruya buhranları doğuran sistemin *inhilâli* devridir. Onun için, aldığımız ve alacağımız tedbirlerin gelip geçici bir buhrana karşı koyabilmek için alınmış ve alınacak *muvakkat* tedbirler olduğunu sanarsak yanılırız.

Cihan iktısadiyatı dediğimiz muvazene sarsıldı. Şimdi, yeni bir muvazene teessüs etmek üzeredir. Bu yeni muvazene eskisinin ayni olmayacak.

Eski muvazenede Türkiye, irapta mahalli olmıyan bir kemiyetti.

Yeni muvazenede Türkiye, müstakil bir *cüz'ütam.* müstakil bir *keyfiyet* olabilir.

Cihan iktısadiyatının muvazenesinde nâzım rolünü *döviz* oynadığı zaman Türkiye, döviz hegemonyasına tâbi bir memleketti. Şimdi döviz rolünü *mal*'a terketti. Eskiden beynelmilel muvazene *altın* veya altın kıymetinde *döviz* mübadelesi veya *kredi* esastı.

Şimdi, *mal mubadelesi*'nin tanzimi suretiyle millî ve beynelmilel sahalarda yeni bir muvazene tesisine çalışılıyor.

Mal devrinde Türkiye, *bambaşka* bir Türkiye olabilir.

Muvazenenin mihveri mala inkılâp edince, bütün dünyada *kontenjan, gümrük harbi, aynî mubadele, yerli malı* davaları baş gösterdi.

Hâdiselerin inkişafı, bütün dünya ile beraber bizi de bu noktaya kadar getirdi. İşte bu nokta, bizim için çok mühim bir devrenin başlangıcı olabilir. Çünkü mal bakımından Türkiye çok müsait bir vaziyettedir.

Başka memleketlerde fabrikalar kapanıp dururken Türkiye'de

fabrikalar gece, gündüz çalışıyor. Ve yeni yeni fabrikalar kurmak ihtiyacı şiddetle duyuluyor. Başka memleketlerde *işba* halinde bulunan istihsal şubelerinden bizde eser yok. Meselâ, cihan piyasalarındaki fiyat sukutundan müteessir olan pamuklarımızı, yünlerimizi pek kolaylıkla *dahilde* istihlâk edebiliriz.

Pamuklu mensucat sanayiimizi, senede elli dört milyon lirayı bulan pamuklu mensucat ithalâtımızın hattâ yarısını dahilden temin edebilecek bir seviyeye yükseltebilsek, pamuk ekim sahasını *genişletmek* icap edecektir.

Bugünkü piyasa şartları içinde bile ihracat mallarımıza -sürüm tekniğimizi islâh ettiğimiz takdirde- *daha iyi* fiyatlar temin edebilmemiz kabildir. Türk emtaası dünya piyasa fiyatlarının azamîsini temin etmekten uzaktır.

Satılamıyan tütünlerimiz beceriksizliğimizin haykıran kurbanlarıdır.

Dahilî istihlâk piyasamızı tanzim edebilsek üzüm, incir, fındık zeytinyağı gibi ihracat mallarımızın istihsalini artırmak zarureti bile doğacaktır.

O halde?

O halde, Türkiye dünya buhranının bu safhasından menfî bir surette *müteessir* olan değil. müspet bir surette *istifade* etmesi icap eden bir memleket olabilir.

Cihanbuhranının bu safhası, Türkiye için bulunmaz bir fırsattır. Bundan istifade etmesini bilelim.

●

İşte, *liberal* iktısat siyaseti bu fırsattan istifade edemez.

Bırakırsak, ihracat emtiamızın daha çok ve daha değerli bir tarzda dünya piyasalarında sürümünü temin için ihracat tacirlerimiz akıllansınlar ve *kendiliklerinden* tedbirler alsınlar diye; bırakırsak, Türkiye de *rasyonel* bir istihsal hayatı tesis edebilmek için köylülerimiz ve teşebbüs erbabımız *kendiliklerinden* tenevvür etsin diye, o vakit bu fırsatı da kaçıracağımız muhakkaktır.

Türkiye *fert*, dünya iktısadiyatının bugünkü şartları içinde yapabileceğinin azamîsini yapmıştır. Ondan daha çok şey beklenemez. Bu, ferdin beceriksizliğinden değil, davanın münferit cehitlerle, münferit teşebbüslerle hallolunmıyacak kadar *mürekkep* olmasından ileri gelmektedir.

19- uncu asrın başlarında bulunsaydık, o vakit iktısadî inkişafı mızı "ferd„ in eline bırakabilirdik. Halbuki 20- inci asırda "fert„, bilhassa Türkiye gibi memleketlerde, ancak *teşkilat* içinde ve bir *planlı* faaliyet içinde bir kıymet ifade edebiliyor. Çünkü 20- inci asır yüksek ve ileri teknik asrıdır.

Yüksek ve ileri teknik ise ancak teşkilatlandırılmış bir cemiyet ve planlı bir iktısat hayatı ister.

"Ziraî mahsullerimizin maruz kaldıkları sürüm sıkıntısı, iktisadiyatımızı o derece kuvvetle tehdit etmektedir ki, modern sürüm şartlarının belli başlı ziraî istihsal sahalarında yavaş, yavaş tesisü için 10 - 20 sene, hattâ belki de daha fazla beklemeğe tahammülümüz yoktur.

"Eski zamanların "bırakınız yapsın, bırakınız geçsin„ prensibinin vatanımız için bu kadar hayatî bir meselede artık yeri olmasa gerektir.

Ziraî mahsullerimize ait bülün sürüm şartlarını ihtiva eden validetli bir plana ve bu planın sür'at ve şiddetle tatbikına muhtacız„ [*]

Bu sözleri biz söylemiyoruz. Bunları, bir *Alman* iktısatçısı Almanya için yazıyor.

Almanya bile ziraî istihsal sahasında Amerika, Danimarka, Hollanda gibi kendisinden daha iyi organize memleketlerin rakabetine karşı koyabilmek için tedricî tekâmülü ret ederken ve vahdetli bir plânın sür'at ve şiddetle tatbikine ihtiyaç gösterirken, bizim, kurunu vusataî ziraat, esnaf zihniyetli ticaret, geri ve iptidaî teknikli sanayi mekanizmamızla tutunabileceğimizi sananların tahayyül ve avunma kabiliyetlerine gıbte ederiz!

İleri teknikli ziraat, rasyonel sanayi, modern ticaret "kendiliğinden olmaz„; "şuurlu ve sistemli bir faaliyetle yapılır„

İşte bu yapma azminin ifadesi de "*plan*„ dır.

Kendiliğine terkedilmiş bir iktısat bize bugünkünün devamından başka bir şey vermeyecektir.

Ziraat sahasında: en az randman, yüksek maliyet fiyatı, ve cinsi karışık, daima tabiatın cilvelerine esir, rakabet kabiliyeti geri mahsuller.

Sanayi sahasında: Gümrük ve vergi himayesine rağmen küçük bir sarsıntıya tahammülü olmayan, halinden daima şikâ-

[*]Planmässige Absatzgestaltung in der Landwirtschaft. Dr. Otto Jüngst S. 47-48

yetçi, daima daha fazla himaye isteyen bir zanaat zümresi ve gümrük resmi veren ecnebî malına karşı bile zar zor rekabet edebilen, gerek istihsal, gerekse idare ve sürüm sahasında geri ve iptidaî bir tekniğin bütün mahzurlarını taşıyan mamuller.

Ticaret sahasında: yapancı rekabet karşısında daima gerileyen, modern ticaret usullerinin her emrine menfî, her nehyine müspet cephe alan küçük tacir zihniyeti. [*]

Bu rekabet şartlarına ayak uyduramıyan mal malzemesi ve bu iptidaî teknik yüzünden, mal devrinde dekendi millet iktısadiyatımızı yapamazsak cihan içinde ebediyen tabi ve geri bir iktısat memleketi olarak kalmıya katlanmak icabedecektir.

Bilhassa mal devrinde: Çünkü bu devirde her memleket mallarını ancak en iyi, aynı zamanda en ucuz mallarla değişmek istiyecektir. Sonra en iyi organize memleketler bu mübadele işine girişebileceklerdir. Ve artık fertler değil, teşkilâtlar karşılaşacaktır.

Görülüyor ki, dünyanin *yeni* müvazenesi daha müterakki, daha mürekkep bir sistem üzerine kurulmağa doğru gidiyor. Bu sistemin icaplarına kendilerini uydurmıyan memleketler ve iktısat bünyeleri, âlemin gidişine uzaktan seyirci kalmağa mahkûmdurlar.

Cihan iktısadiyatının yeni muvazenesinde uzaktan seyirci kalmak demek, bu muvazenin dışına atılmak demektir.

Cihan iktısadiyatının dışında kalmamak için *plânlılaşmak* lâzım!

---

[*] Bu sözlerimizden kimse alınmasın. İstisnalar olabilir ve vardır. Fakat bir gülle bahar olmadığı gibi, birkaç nümune sanayici, ziraatçı ve tacir de bir milletin iktısat hayatı için miyar olamaz.

Vaziyetin böyle olmasında hiç şüphesiz ki, kast yoktur. Objektif şeraittir ki, bu neticeleri doğurmuştur.

Köy iktısadiyatında teknik inkılâp.

İSMAİL HÜSREV

Köy iktısadiyatındaki teknik inkılâpları, içtimaî münasebetler çerçivesi haricinde müstakil bir teknik hâdise olarak mütalea edemeyiz. Böyle bir mütalea usulü ancak bir ziraat teknisyeninin işi olabilir. Her teknik tahavvülün de cemiyet münasebetlerine tesir eden ve bu münasebetleri kırıp yenisini doğuran gizli bir kuvveti vardır. Bunun için teknik inkılâpların hakikî manasına ancak içtimaî bir görüş tarzile varabiliriz.

Konkre vakıalara ve bunların neticelerine bakalım:

XIX-uncu asrın başlarında yeni tekniğin ziraata tatbiki sanayide olduğu kadar süratle cereyan etmedi. Meselâ ilk defa 1820 senesinde kullanılan demir pulluk, XIX- uncu asrın ikinci nısfında taammüm etti. 1825 senesile 1855 senesi arasında beygirle müteharrik harman makinelerinin kullanılmıya başladığı görülür. 1870 senesinden sonra demet yapma makinesinin istimali, ziraatin makineleşmesine fevkalâde yardım etti. Bu makineleşmenin tabiî bir neticesi olarak 1890 senesinde sürme, tırmıklama, ekme ameliyeleri için akr başına yapılan masraflar, 1830 senesi masraflarının dörtte birine indi. El harman sopalarile bir amele yevmiye 6-12 buşel buğday harman ederken beygir kuvvetile müteharrik harman makinesi yevmiye 100-160, buharlı harman makinesi ise, 2000 buşel ve daha fazla buğday harmanına başlamıştı.

Köy iktısadiyatındaki içtimaî istihsal münasebetlerinin kucağında inkişaf eden bu yeni teknik kuvvetlerin asırlardanberi müesses münasebetleri yıkarak köy iktisadiyatının içtimaî bünyesine yepyeni bir çehre vermesi tarihî bir zaruret halini almıştı. Nitekim XIX- uncu asrın nihayetinde, istihsal kuvvetlerindeki tekâmülün neticesi olarak köyde şöyle bir vaziyet karşısında bulunuruz:

1 — Köyde tabiî iktısat sistemi (aile ihtiyaçları mikyasında istihsal) kalkmış, yerine, (pazar için istihsal) tarzı, yani

mübadele nizamı gelmiş. Köy şehire, şehir köye pazar olmuş.
2 — Topraklarındaki köylüden derebeylik hukukile istifade etmiş olan büyük toprak sahipleri, yeni mübadele munasebetleri karşısında malikânelerini büyük sermayedar çiftliklere tahvil etmişlerdir. Makineler, yüzlerce amele kullanıyorlar.
3 — Serbest köylü sınıfı, bir tarafta müteşebbis küçük köy burjuası, diğer tarafta kol kuvvetini satan köy amelesi olmak üzere kendi içinde bir içtimaî farklılaşmıya (differansiyasyon) uğramış.

Köyün kurunu vustasî mülkiyet münasebetleri yerini teknik inkilabın icap ettirdiği sây ve sermaye münasebetlerine bırakmış.

1880-1910 senelerinde yalnız Müttehidei Amerikada ziraat amelesi miktarının % 47, toprak sahiplerile müsteciren toprak işletenler miktarının % 28 artmış olması, köy iktisadiyatındaki bu bünye tahavvülüne kâfi bir misal teşkil eder.

XIX- uncu asrın ikinci nısfında zirai teknikteki sây müsmiriyetinden mütevellit iktısadî buhranlar, köydeki içtimaî farklılaşmayı daha derinleştirdi ve müteşebbis köylü mülkiyeti, sây ve sermaye münasebetleri esası üzerinde mütemadiyen büyüdü. Bu hadiseyi rakamlarda görelim:

Müttehidei Amerikada 1850-1910 seneleri arasında çifliklerin (farmların) vasatî vüsatî (aker olarak)

	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910
Kansas	—	39.0	51.6	79,2	133.9	144.7	163.1
Nebreska	—	42.6	52.6	86.8	134.2	151.7	188.0
Şimal eyaleti	—	17.2	24.8	66.0	108.7	212.8	275.1
Cenup eyaleti					138.7	214.5	203.8
Montana	—	—	99.5	172.9	163.4	139.9	138.9
Illinois	66.1	91.4	95.3	102.1	106.7	104.9	111.9
Iowa	55.7	62.0	80.8	107.2	125.9	130.8	135.9
Minnesota	32.1	30.6	49.9	78.4	95.2	119.2	125.8
M. Cumhuriyetler	78.0	79.8	71.0	71.0	78.3	72.2	75.2

Mülkiyet hacminin büyümesi, istihsal vasıtalarının daha mükemmelleşmesini icap ettirdi. Küçük mülkiyetin istihsal vasıtası olan beygir ve demir pulluk, büyük mülkiyetin ihtiyacına kâfi gelemezdi. Büyük mülkiyete, verimi yüksek teknik vasıtalar lâzımdı. Tekniğin tekâmülü, mülkiyet münasebetlerinin şeklini

değiştirdiği gibi bu değişen münasebetler aynizamanda tekniğin yerine de müessir olmuştur.

Traktör, büyük mülkiyetin aradığı vasıtaydı. Büyük mülkiyet ancak traktör gibi bir teknik vasıta ile geniş topraklarını pazarın emrine verebilirdi. Eski işleme metodlarile bir akrlık bir buğday tarlası 10 - 16, bir akrlık bir mısır tarlası da 40 - 50 iş saatına lüzum gösterirken traktör sayesinde iş saati buğdayda akr başına 2 - 3, mısırda 5 saata inmiştir. Bir traktör, 10 kadem genişliğinde 4 bıçaklı pulluklarla bir insanın sürme ve tırmıklama kabiliyetini 25 - 40 akra çıkarmıştır. İlk müteharrik traktör, 1901 de imal edilmişti. Traktörün geniş mıkyasta istimali bilhassa harpten sonradır.

Müttehidei Amerikada 1922 - 1927 senelerinde traktör istihsalât ve ihracatı (bin olarak)

Sene	İstihsal	İhraç	Sene	İstihsal	İhraç
1622	100	10	1925	168	46
1923	135	17	1926	182	48
1924	119	26	1927	201	58

Müttehidei Amerikada, 1925 senesinde 506.745, 1928 senesinde 768.825, 1929 senesinde 852 000 traktör çalışıyordu. Traktörle ziraat usulü 1918 senesinden 1930 senesine kadar 8 buçuk milyon beygiri istihsal harici bıraktı.

Traktör, pulluklarla tırmıkların bilhassa diskli pullukların verimini fevkalâde yükseltmiştir. Amerikada iki beygirle çekilen bir bıçaklı bir pullukla bir akr toprak 3 - 4 dolara sürülürdü. Traktörle cerredilen üç bıçaklı pulluklarla bu masraf 1,5 dolara düşmüştür.

Ziraî teknikte traktörden sonra büyük inkılâp hamlesinin Kombayn (Combine) makinesi (biçme, harman ilâh. ameliyelerini bir arada yetiren makine) yapmıştır. Ziraatta Kombayn devri, divasa makineler devridir. 1220 senesinde imal olunan Kombaynların % 9.4 nün tulü 10 kadem iken bugün bu tul Amerikanın birçok mıntakalarında 40-48 kademdir.

1920 - 1928 senelerinde Müttehidei Amerikanın Kombayn istihsalât ve ihracatı:

Sene	İstihsalât	İhracat
1920	3.627	929
1923	4.012	2.980
1926	11.760	4.707
1927	18.307	4.072
1928	27.800	6.800

Kombaynin istihsal masraflarına tesiri: Kombayn, demet yapma ve sabit harman makinelerine nazaran akr başına işçi ihtiyacını beşte bire, hasat masraflarını da dörtte ikiye indirmiştir. Bunun neticesi olarak buğdayın büşelinde istihsal masrafı % 15 - 20'e düşmüştür.

Yeni tekniğin rakabeti fiat seviyesini ancak büyük çiftliklerin (Farmların) tahammül edebileceği, küçüklerin ise iflâstan başka çare bulamıyacakları bir seviyeye düşürmüştür. Nitekim 1920 senesinden 1930 senesine kadar Amerikada 150,000 farın (çiftlik) iflâs etmiş ve yine ayni müddet zarfında mülkiyetinden tecerrüt eden farmer (çiftçi) adedi 4.400.000'i bulmuştur.

Büyük ve motörlü traktörlerin, Kombaynlerin ziraatteki eski malzemeyi istihlâf etmesi, yeni yeni içtimaî bağlarla karşılaşmıştır. Yeni istihsal kuvvetlerinin, içinde bulundukları mülkiyet münasebetleri çerçivesine sığamıyacak derecede inkişaf etmiş olduğu görülüyor. Bugün artık münferit şahısların elinde bulunan büyük çiflikler yani büyük ferdî mülkiyet dahi bu kuvvetlere dar gelmektedir. Birkaç misal verelim: Bir traktörün en yüksek rantabilitesini alabilmek için 300-500 akrlık bir mülkiyet sahasına lüzum vardır. 16-20 kadem tulünde olan bir Kombayın ise, rantabilitesini 3000,5000 akrlık bir çiflikte verebilir. Halbuki son bir tahrire nazaran Müttehidei Amerikada ziraatta vasatî mülkiyet vüsatı ancak 78, Kanada da 99,4 akrdır. Her iki memlekette vasatî mülkiyet vüsatı 148-198 akrdır.

Müttehidei Amerikada Montanada 1924-1928 seneleri arasında vasatî farm (çiftlik) hacmının inkişafı

Sene	Farmın genişliği çkerklarak	Beygirlerin Vasatî miktarı	Traktörlerin
1924	1045	8.77	0.52
1925	1130	8.09	0.73
1926	1254	7.24	0.95
1927	1626	5.21	1,29
1928	1903	2.64	1.69
1929	2445		

Rakamlarda mülkiyet hacmında yeni teknik vasıtaların inkişaf seviyesine intıbak edebilmek için bariz bir genişleme temayülü görülüyor. Kombaynın ve bunun mütemmimi olan malzemenin rantabl olarak istimali için mülkiyet hacmının daha 5-10

misli tevessü etmesi lâzımdır. Ferdî büyük mülkiyet (vasatî vüsati yukarda gösterilmiş olan tek bir müteşebbisin büyük çifliği) tekniğin inkişaf temposuna yetişip ayak uydurmadığı için, yerini tedricen anonim mülkiyete bırakmıya başlamıştır. Bügün Amerikada teessüs eden cesim ziraî hisseli şirketler büyük korporasyonlar, ferdî işletmelerin yerine kaim olmiya ve daha şimdiden bütün Amerika ziraî istihsalâtının % 6 sını vermiye başlamıştır. Bu şirketlerden herbirinin sermayesi elli binle beşyüz bin arasındadır.

Modern istihsal vasıtaları, azîm sermayeler, büyük işletme ve hudutsuz bir mülkiyet istiyor. Bir çiflik sahibinin, tek bir ferdin elleri bu kadar büyük teşebbüsleri avuçlıyacak kadar geniş değildir.

●

Türkiyeye gelince:

Geniş bir teknik inkılâba namzet olan Türkiye köy iktisadiyatı, bugün henüz istihsal kuvvetleri cihetinden pek iptidaî bir seviyede bulunuyor. Türkiyede teknik inkılâba mani olan birçok içtimaî engeller vardır. Memleketimizin ziraî vaziyetini ziraati müterakki memleketlerin 19 - uncu asrın başındaki vaziyetlerine benzetebiliriz. Makalemizin başında söylediğimiz gibi geçen asrın ilk nısfında tekniğin ziraata girişi, sanayide olduğu kadar seri cereyan etmemişti. Bunun başlıca sebebi ise, köyde tabiî iktısat sisteminin ve tabiî mübadeleye müstenit derebeylik mülkiyet tarzının mübadele nizamına mukavemet etmiş olmasıydı. Pazar için istihsal yapmıyan, binnetice pazarın elâstikî ve mütehavvil taleplerine tabi olmıyan bir müstahsıl için teknik terakkiyatın tatbikinde şüphesiz bir iktısadî faide yoktu. Diğer taraftan malikânesinde ucuz işçi kuvveti bulan ve mahdut piyasalara mahsul veren bir malikâne sahibi de aynî derecede teknik terakkiyatla alâkadar değildi. Fakat, pazar için ihtihsal tarzının ittisaile bu bağlar birer birer çözülerek ziraattaki teknik inkılâbın seri inkişafına yol açılmış oldu.

Türkiye köy iktisadiyatının da henüz mühim bir kısmı mahallî ihtiyaçlar nisbetinde istihsal tarzından ve derebeylik bakayasından kurtulamamıştır. Mütekâmil bir tekniğe istinat etmiyen ticarî ziraat (üzüm, tütün, ilh,) ise muayyen mıntakalarda, kasabalarla şehirler etrafında temerküz etmiştir. Şehir ve kasabalardan uzaklaştıkça, ziraat, ticarî karakterini kaybeder. Ma-

hallî ihtiyaçlara münhasır kalır, yahut fazla mahsulünü satar. Şehir ve kasabalarda gördüğümüz içtimaî farklılaşma, dahilî bir teknik tekâmülden değil, haricî tesirlerden mütevellittir. Türkiyede köyün hakikî içtimaî çehresi, şark hudutlarımızdan Ege denizi sahillerine kadar kesafeti mıntakalara göre değişen derebeylik izleri taşır. Garba geldikçe bu izler istihaleye uğrar, ortakçılık şeklini alır. Tabiî mübadeleye müstenit kurunu vüstaî mülkiyet münasebetlerinin bir istihalesi olan ortakçılık bütün Anadolu köylerine damgasını vurmuştur. Ortakçılığın köy iktısadiyatımızdaki mevkiine mutlaka bir misal vermek lâzımgelirse meselâ yalnız Alaşehir kazasında müstahsil halkın % 60 ının ortakçılık ettiğini söylemek kâfidir. [*]

Bu şerait dahilinde ziraattaki teknik terakkiyatın tatbikile ne mahsulün mühim bir kısmını toprak sahibine ortaklama veren müstahsil, ne de büyük teknik masraflara girmeden hazır mahsul bulan toprak sahibi alâkadar oiur. Kurunu vustaî istihsal münasebetlerinin mümeyyiz vasfı olan tabiî mübadele unsurlarını taşıyan böyle bir içtimaî muhitte modern iktısat sistemine mahsus herhangi bir rasyonel istihsal faaliyeti için henüz zemin mevcut değildir.

Teknik vasıtaların girdiği bazı mıntakalarda ve ticarî ziraat yapan sermayedar çifliklerde makine ile kol kuvvetinin rekabeti vardır. Kol kuvvetinin bu ucuzluğu tekniğin ziraata girişine mani olan amillerin mühimlerinden biridir. Anadolunun diğer mıntakalarda kurunu vustaî cemiyet münasebetlerinin unsurları baki kaldıkça serbest kol kuvvetinin tekniğe her zaman rekabet edeceği aşikârdır. Binaenaleyh Türkiye köy iktısadiyatında teknik inkılâp için evvelemirde içtimaî zemini hazırlamak, yani derebeyliği ve bunun istihalesi olan geri içtimaî şekilleri tasfiye suretile toprak meselesini millî inkılâbın ileri menfaatlarına uygun bir şekilde halletmek lâzımdır. Bu kurunu vustaî cemiyet bağları yaşadıkça, şumullü bir teknik inkılâbın tahakkukunu beklemek beyhudedir.

Türk heyeti içtimaiyesinde yapılan inkılâpların türk köyünün içtimaî bünyesine de inmesi bizzat inkılâbın selâmet ve bakası için tarihî bir zarurettir. Teknik inkılâp için yollar te-

[*] Köy iktısadiyatımız hakkında fazla malûmat almak istiyen "Millî iktısat ve tasarruf cemiyeti„ nin 1931 senesi ziraat kongresi raporlarına müracaat edebilir.

mizlendikten sonra kollarımızı kavuşturup istihsal kuvvetlerinin kendi kendine, tedricî inkişafını beklemek de kâfi değildir. Nasıl fabrikalarımız için modern teniği, modern teşkilâtı aynen almak istiyorsak, ziraat için de derhal ve bir hamlede modern tekniği almak ve modern tekniğin, içinde işliyebileceği modern teşkilâtı yaratmak lâzımdır. Gerek cihan iktisadiyatının gidişi, gerek millî inkılâbın her sahada büyük ve rasyonel tekniğin tatbikini icap ettiren inkişaf istikametleri, Türkiye köy iktisadiyatının inkişafı için kurunu vustaî ve geri istihsal münasebetlerinde müterakki işletmeye atlamayı emrediyor. Teknik inkılâpta bizi geride bırakmış olan millet-lere ancak böyle dev sıçramalarile yetişebiliriz.

Merhumun dolaşık işleri

Burhan Asaf

Bir varmış bir yokmuş. Allahın budala kulları kadar, açıkgöz kulları da çokmuş. Bir gün bu sonuncular, "makina„ diye bir şey keşfetmişler. Bu keşifleri sayesinde, kumaş gibi, deri gibi, çanak-çömlek gibi insanın nekadar muhtaç olduğu şeyler varsa, o zamana kadar insan elinin yapabildiği miktardan 10 kere 100 kere daha fazlasını bir çırpıda yapmağa başlamışlar. O kadar çok yapmışlar ki, bütün bu eşyayı kendi pazarları almamağa başlamış. Düşünmüşler: "bari başkalarına satıp para kazanalım„ demişler. Yollara revan olmuşlar, o kapı senin bu kapı benim, o pazar senin bu pazar benim diyerek günün birinde mal denklerini Osmanlı İmparatorluğunun başlıca limanlarına çıkarmışlar.

Bu ismi geçen İmparatorluk, o sıralarda, gözleri örümceklenmiş, damarları kemikleşmiş, saçı sakalı ağarmış, bir ayağı mezarda ve bir gözü cennette ihtiyar bir adammış. Fakat elinden tespih, önünden amber hokkası ve harem dairesinden genç kadın kişnemeleri eksik olmıyan bu bunak, bir hayli zengin ve bir hayli müsrif imiş.

Açıkgöz çelebiler, vaktiyle naraları ile Viyana surlarını döven aslanın bu hazin dişsizliğini görünce, sevinmişler, şaraplar sunarak toka etmişler. El oğuşturarak meserreten göz etmişler, Kompas kurmuşlar. Tuzağı şöyle tasarlamışlar: Buna diyelim ki, ya adam olursun, yahut memleketini aramızda taksim ederiz. Bak şu insancıklara, senin ve bizim gibi. Ne hakla sen onlara raaya diyip zulmedersin? Hele bakalım onlara bir müsavî tebea gözü ile bak. Hem sonra, senin memleketinde ne mal ne de can emniyeti varmış. Olmaz. Malmülk tanıyacaksın ve asayiş tesis edeceksin. Hem öyle bir asayiş ki, bizim mallarımızı içerilere kadar sürecek olan bu raayacıkların burunları bile kanamıyacak. Eğer bu işleri yapmazsan, memleketini aramızda taksim ederiz.„

Aksakallı bunak, âhır ömründe marazaya girmekten ürkmüş. Raayaya verilmesi mevzuubahs hakkın, yahut denk denk mem-

leket içerlerine girecek malların arkasından ne gelebilir, pek de o kadar fikir yormağa değer mi değmez mi demeden, divitle kaleme sarılmış ve o meşhur "Hattı Humayun„ u tastir etmiş. Mallar girdikçe yerli tezgâhlar kapanmış. Yerli tezgâhlar kapandıkça, yerli esnaf aç kalmış ve her türk kasabacığında, yeni yeni zengin mahalleleri yükselmiş. Kimine "Ermeni mahallesi„ kimine "Rum mahallesi„ kimine de "Firenk mahallesi„ denmiş. Aksakallı bunağın vezirleri, bu işlere şaşmışlar ve türk mahallelerinin geri ve sefil kalmasını, hep, türk unsurunun tembelliği ve beceriksizliği ile izah etmişler. Kör olsunlar, hiç akıllarına gelmemiş ki, "Hattı Humayun„ Türk İktisadiyatının ve dolayısı ile Türk milletinin idam kararından başka bir şey değildir.

Gümrük hiylesini ve mal sokup hammadde çıkarma dalaverasını Mısırlı Mehmet Ali bile anlamış da onlar anlıyamamışlar. Firenklerin, Mısırlıya karşı bize muzaharetinin de sebebini, kendi güzel gözlerimize atfetmişler. Halbuki, eloğlu, budala Osmanoğulları elindeki bir Suriyeyi akıllı ve sanayileşmek kararını vermiş bir Mehmet Ali Suriyesine tercih ettiği içindir ki, İbrahim Paşayı apaltopal geldiği yere iade etmiş. Hulâsa, çelebilerin kurdukları tuzak, mükemmel işlemiş. Yerli tezgâhlar ölmüş, zenaat ehli rençperleşmiş, bütün ticaret kârları birinci elden firengin, ikinci elden Raayanın olmuş. Malları dışardan içeriye doğru, hammaddeleri de içerden dışarıya doğru sürüp sürükledikçe, tabiî, limanlara ve demir yollarına ihtiyaç olmuş. Firenk, bu masrafı da Aksakallıya daha doğrusu zavallı Türk rençperine ödetmenin yolunu bulmuş. Mağşuş bir kesenin ağzını açmış ve: Haydi bakalım, artık sen de medeniyleş. Böyle limansız, trensiz memleket olur mu imiş? Al bakalım sana istediğin kadar para. İlerde kazanır, geri ödersin. Yaz şuraya 100 liralık bir senet. Al sana 60 lira. Hem bak fukara olduğun için, fazla faiz de almıyorum. Sade sen işini ve hesabını pek bilmezsin. Şu, şu ve şu varidatını ben tahsil edeceğim. Buna mahsus bir de idare kuracağım ki, sen bu hususta hiç zahmete girme. İşte. Adını "Düyunu Umumiye„ koyuyoruz. Şimdi buna bir takım memurlar lâzım. Şu Rumcuklar ve Ermeniciklerden seçersek daha iyi olur, çünkü onlar iyi hesap bilirler. Hem, söz, aramızda, Türklerden daha çalışkandırlar. Malûm a, siz efendi milletsiniz: sizi daha ziyade devlet kapısı paklar.„

Hiylekâr firenk, bir taraftan memleketi soymuş. Bir taraftan, memlekette en cüz'î bir millî sermayenin bile terakümüne mâni olacak bir gümrük ve mal mubadelesi sistemini zorla kabul ettirmiş. Bir taraftan da, böyle bir memleketin hiç bir zaman borç ödeyemiyeceğini bildiği halde, para ikraz etmiş. Hem nasıl bir ikraz. Daha ilk adımda, verilenin yarısını bir takım finans dalaveraları ile katıklıyarak yutmak şartı ile. Sade bu kadarla kalsa neyse. Hayır, bir taraftan da, Aksakallının memleketinden her gün bir başka parça koparıp almış. İkide birde, ya Ulahı, ya Sırbı ya ötekini kışkırtarak onları müstakil ilân etmiş ve hazineyi her gün yeni varidat membaından mahrum bırakmış.

Yani, asırlardan beri birikebilmiş servetleri, bir takım hokkabazlıklarla, gâh güzellikle gâh zorla kendi cebine akıtmış; ve hiçbirisi yetmiyormuş gibi, nihayet Sèvres muahedesi ile soyup soğana çevirdiği adamın iflâsını talep etmiş, İflâs kararı çıkmış. Malın, yani memleketin haczi lâzım gelmiş. - Firenk, bu kararı tatbik için, yola tahsildarlar ve jandarmalar çıkarmış. Günün birinde, hem tahsildarlar hem de jandarmalar, kafaları ve gözleri patlamış bir halde geri gelmişler. - Firenk, neye uğradığını anlamamış. Gözlerine inanamamış. "Ne oldu? "demeğe kalmamış, mubaşir, Lausanne için bir celpname getirmiş.

Hikâyeyi, burada keselim.

Dava nedir? Osmanlı borçları. Davacı kim? Hâmiller. Borçlu kim? Osmanlı İmparatorluğu. İyi ya, bulsunlar Osmanlı İmparatorluğunu ve alacaklarını tahsil etsinler. O İmparatorluktan ve onun cinayet ortaklarından, biz de davacıyız. Bizim de alacağımız var. Bir Fransa ile bir Türkiye arasında ne kadar servet farkı varsa, o hem soyan hem de soyduran bunaktan o kadar matlubumuz var. Bu, bir.

İkincisi de, ondan alacaklı olduklarını iddia edenler, yalan söylüyorlar. Alacaklarını, belki 5, belki 50, belki de 500 defa tahsil etmişlerdir. Biz, dava ile meşgul olacak mahkeme heyetine, bu şehadetimizin delillerini birer birer göstermeğe hazırız. Yalancı alacaklılar, ceplerini yoklasınlar. Yelek ceple-

rinden bile, en aşağı Mısır, yahut Tunus, yahut Kıbrız büyüklüğünde parçalar çıkar. Bu, iki.

Üçüncüsüne gelince, maktulün hem cesedi, hem katilleri, hem de cihan tarihi gibi vak'anın bir şahidi meydanda iken, mesele bir "borç davası„ değil, olsa olsa bir "cinayet davası„ dır. Borç tahsilinden hâlâ bıkmamış gözüken Firenkten, talep ediyoruz: evvelâ, katilin kendi olmadığını ispat etsin. Kimin kime borçlu olduğunun tespitine, ondan sonra geçebiliriz.

1918 den beri insanlığın huzurunu, bir bakıma göre de, şu "borç ve borçlar„ mefhumu kaçırmıştır. Meşhur borçların hepsini bir gözden geçiriniz. İçlerinde, en hayasızca bir iddia ve esasa dayananları, hiç şüphe yok ki, Osmanlı borçlarıdır. Daha Almanya dipdiri duruyor. Tamirat borçlarının tasfiyesi lüzumuna halbuki, artık kargalar bile inanmış. Kimin borcunu kimden istiyorlar? Osmanlı İmparatorluğunun varisi addediliyorsak, merhumun mallarını iade etsinler. BİN SEKİZ YÜZ ON BEŞ teki demirbaşa göre, çalınanı iade etsinler... borç senedini tecdit ederiz.

Hâmiller varmış. Hâmiller, haklarını isterlermiş. Efendim, iki saat süren bir borsa spekülâsyonu neticesinde, Osmanlı borçlarının kaç misline varan senedat haklarının sıfıra müncer olduğunu, daha dünkü tarihli bir gazetede takip edebilirler. Cihan Harbi gibi muazzam ve kanlı bir politika spekülâsyonunda kocaman bir Osmanlı İmparatorluğu batmış. Bu yüzden de, bir takım mevhum hâmiller, zarar etmişler. Çok mu?

●

Gösterilen borç, bize ait değildir.

Millî tasarruf ve Halk edebiyatı.

YAKUP KADRİ.

Millî tasarruf hareketi halkın yüreğinde akisler uyandırmağa başladı. Anadolunun şurasından burasından, sadelikleri ve tabiîlikleriyle insanın gözlerini yaşartan destanlar, türküler ve koşmalar geliyor. Bunlar bütün eşleri gibi her türlü sanat ve marifet cilalarından aridir. Hattâ, bazı tarafları o kadar bozuk düzen, o kadar çocukçadır ki insanı güldürebilir. Fakat, bu en gülünç parçalarda bile Yunus Emre'nin ulvî safiyetinden bir şemme var. Bu şemme içinde manto, moda, şampanya ve iskarpin gibi müptezel ve baya kelimeler dahi kulağa hoş geliyor. Şu İstanbul'un bazı romancılarında olduğu gibi ruha azap vermiyor.

Bir kadın mantosu binlerce lira,
Elbette dayanmaz buna hiç para,
Hangi servetine behey budala,
Bir gün olacaksın sersem perişan.

●

Sivri iskarpin, ipekli çorap,
Her gece içersin şampanya şarap.
. . . . . .
. . . . . .

●

Türkiyede halk şairleri daima devirlerinin heyecanlarını ifade etmişlerdir. Fakat, bu, eski devirlerin bazı dalkavuk saray şairlerinde, yeni devirlerin bazı politikacı kalem sahiplerinde olduğu gibi ısmarlama bir uysallık eseri değil doğrudan doğruya millî şuurun derinliklerinden çıkan duyguların yankısıdır. Onun içindir ki, bazı suni cereyanların, resmî ve konvansiyonel hareketlerin halk edebiyatında izi bulunmaz. Hattâ, çok defa, resmî ve konvansiyonel gidişin tamamiyle zıttına

bir istikamet alır. Kırım muharebesi esnasında klasik şairler nefiyane kasidelerini şişirirlerken halkın bağrından şu yanık ses duyulur:

Ey gaziler yol göründü gene garip serime

O muazzam Çanakkale destanından İttihad ve Terakki muharrirleri tantanalı ve şatafatlı şeyler çıkarmağa uğraşırken (Ah, gençliğim, eyvah) nekaratlı halk türküsü hepsinin elini derin bir hüzün raşesiyle titretir.

İstiklâl marşını yapan şair (Hakkıdır hakka tapan milletimin îstiklâl) tarzında yani kendi diliyle konuşurken Anadolu kasabalarının dolambaçlı sokaklarından, halis bir Anadolu bestesiyle, tiz ve canhıraş, şu feryat yükselir:

Ankara'nın taşına bak Gözlerimin yaşına bak
Biz Yunana esir olduk Şu Allahın işine bak

Türk intelektüeli, sahte, cılız ve "çorak„ bir âlem içinde, bu âlem kadar sahte, cılız ve çorak bir dille, aldatan kadının, aldatılmış kızın, dar ihtiraslar içinde çırpınan delikanlının, züppe şehir beyinin psikolojisiyle meşgulken, engin deniz gibi uzak, engin deniz gibi yakın halk binbir türlü sesle derin ve nihayetsiz istiraplarını terennüm ediyor. Ve sesler tıpkı denizin sesleri gibi beyhude yere havalarda dağılıp kayboluyor. Halbuki, bunlar, asıl hakıkıy ve büyük millet edebiyatının kendi kendine topraktan fışkıran tabiî ve halis malzemeleridir. Lâkin, Türk intelektüeli bu geniş hazineyi bırakıp kendi yazı odasının çıplak duvarlarından hakikat ve güzellik usaresi çıkarmağa uğraşır. Ve kafasını iki elleri arasında bir kurumuş limon gibi sıkar, sıkar.

İşte, kim bilir, kaç yıl, kim bilir kaç asır var ki bu kafa, bu ellerin arasında sıkılıp durmadadır. Daima boş yere mi? Hayır, bazan bir damla, tek bir damla akıyor. Ve o damlada, kafanın sahibi, kendi varlığının hendesesini seyrediyor. Minicik fert minyatürü!.. En kuvvetli lupla bakılsa bile ne olduğu

anlaşılamıyacak. Onun için, bu şey kendi kendini bir muamma sanır. Başkalarına da bu zanni vermeğe çalışır.

●

Hem kendini, hem âlemi aldatan bu gözbağcısı, ancak, halk dediğimiz büyük kitlenin bir cüzü olduğunu hissettiği gündür ki, kuru kafasını avuçları kanayıncaya kadar sıkmaktan kurtulacaktır. Yıllardan beri bir türlü bulup ifade edemediği hakikati onda keşfedecek; söyleyemediği dili ondan öğrenecektir. Türk intelektüeli ile halk arasında ne mukadderat, ne sınıf, ne de irfan farkı vardır. Halkın istiraplarıyle bizim istiraplarımızın sebebi, menşei ve mahiyeti birdir. Ayni iktisadî ve içtimaî kanunlar bizim üstümüzde hükmünü sürüyor. İşte, Türk intelektüelinin kabul ve tasdik etmediği şey halkala kendi arasındaki bu eşliktir. Başdöndürücü bir gurur ona hep göklerde uçuyorum hissini veriyor. Türk intelektüeli, gerçi göklerde uçuyor. Fakat, sabun köpüğünden bir balon gibi...

ZİYA GÖKÂLP

Şevket Süreyya

Son aylarda Ali Nüzhet Beyin bir kitabı çıktı :

Ziya Gökâlpın hayatı

ve

Malta mektupları

Evvelâ kitabı verelim :

Eser üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda Ziya Gökâlpın hayatı vardır. Diyarbekirde geçen çocukluğu ve ilk gençliği, Istanbulda geçen tahsil hayatı, son istipdat senelerindeki ilk mücadeleleri, siyasî ve fikrî terbiyesinin ilk unsurları burada hülâsa edilmiştir.

Filvaki bir büyük adamın eserini anlıyabilmek için, onun yetiştiği muhiti ve ilk hayat şartlarını bilmek lâzımdır denilir. Vakıâ ben bu fikirde değilim. Bana kalsa, bir milletin tarihine ve şuuruna karışmış bir büyük adamın tekevvün ediş şartları daima meçhul kalacaktır. Bir büyük adam nasıl doğar? Nasıl kendini yaratır? Bu yaratışta çocukluğun, genç çağın, aile, mektep, şehir muhitinin tesirleri ne kadardır? Zannediyorum ki bu suallerin kat'î cevapları hiçbir zaman bilinmiyecektir.

Mamafih, bu indî telâkki bittabi bize tesirler yapan büyük adamların ilk hayatlarını ve yetişme devirlerini ihmal edelim demek değildir. Netekim Ziya Gökâlpin gençliğine tahsis olunan sayfalar da, Ali Nüzhet Beyin kitabının tam alâka ile okunan bahislerinden biridir. Bu saiyfalarda biz, bir temiz idealistin, nekadar dar bir muhit ve nekadar müsaadesiz şartlar içinde olsa bile, hem bu dar muhite, hem bu müsaadesiz şartlara rağmen, kendi benliğini tehvin ve kendi otoritesini halk edebilmesinin güzel misallerinden birini okuyoruz.

İkinci kısımda Malta mektupları vardır. Bu mektuplar, Ziya Gökâlpın eseri değil, fakat ahlâkı ve seciyesi hakkında en güzel vesikalardır.

Eseri hakkında değil diyoruz. Filhakika Ziya Gökâlpın telâkkilerini, Malta mektuplarile izaha kalkarsak emin neticelere

varamayız. Çünkü **mahpes veya menfa**, idealist bir fikir ve hareket adamının hürriyetinden ve hürriyetile beraber muhit ve realitesinden tecrit edilişidir. Mahpes veya menfa, realitesinden, yani kendi fikir ve hareketlerine istikamet veren bütün objektif şartlardan tecerrüt eden bir idealistin kendi dimağına kapanışı ve bütün hükümlerine artık, kendi sübjektif telâkkilerinin hâkim oluşu demektir.

Bölye bir devir,bir idealistin hayatında; âdeta, kendinden uzaklaşıp hayata karışmak için o güne kadar aştığı yolları, bu defa hayattan uzaklaşup kendi ruhuna ulaşmak istikametinde geri geri geçmesine benzer.

Filhakika olgun bir fikir ve hareket adamı,böyle bir tecerrütte de,kendi ruhiyle yaşar ve kendi ruhunda kendi tatminini bulur. Fakat,realiteden mücerret bu derunî yaşayış içinde vardığı hükümler artık hiç bir zaman, kendi haricinde kalan hayatın akışının tam bir ifadesi olamaz.

Ziya Kökâlpın Malta mektuplarında da, bu hayattan tecerrüt edişin ve hükümlerde sübjektifleşmenin sayısız misalleri vardır: Malta'da Ziya Gökalp, artık kendi ruhunda yaşadığını ve kendi ruhunun kendini tatmin edişini anlatır. Maltada Ziya Gökalp, artık her şeyden evvel bir insaniyetçidir. O güne kadar mevcut olanın artık doğru olmadığına, artık yıkıldığına emin olarak, harpsiz, darpsız, istismarsız yeni bir beşeriyet hayatının muhayyele tarikiyle tasvirini yapar.

Filhakika Ziya Gökâlpın o devirde içinde yaşadığı maddî ve manevî atmosfer düşünülünce,onun bu kendi ruhuna dönüşü kendiliğinden anlaşılır: bir taraftan, bir azda kendi eseri olan Genç Türkler Türkiyesinin, içinde yuvarlandığı muzlim hava, diğer taraftan harpsonu Avrupasının karma karışık manzarası, nihayet Istanbulda, ziyaretleri günden güne seyrekleşen son iki üç dostun tesellesine emanet ettiği masum fakat muztarıp ailesini düşünerek vardığı nefis mürakabelerinin iztırabı.. v. s.

Bir zaman,siyasî hudutlarla bile mukayyet olmıyarak bir geniş ırka bir yeni dünyayı görüş ufku açan bir enerji adamının, bu şartlar altında,Polveristadaki kale odalarının mahsur ufku ve bu kaleye sürülen (bir vakitki büyük) adamların mütefessih muhiti içinde kendi ruhuna kapanışından başka nasıl bir iltica-gâhı olabilirdi?

Bunun içindir ki, **Malta mektuplarını**, bir büyük idealistin eşi hakikaten az bulunur bir ahlak ve seciye imtihanı gibi alıyor, fakat bu mektuplarda varılan ve Ziya Gökâlpın, normal şerait altında vardığı bütün telâkki unsurları ile de zıt olan passif ve ütopist insaniyetçiliğini onun fikrî şahsiyetile karıştırmıyoruz.

Mamafih,Malta mektuplarının bir diğer ve çok müspet manasını da ayrıca işaret etmek lâzımdır:

Bu vesikalar neşrolunmasaydı, Ziya Gökâlpın kendisi hakkında yine kendisinin en sadık şehadetlerinden mahrum kalırdık:

"Kitaplar ve feylesoflar beni tatmin etmediği zaman kendi kendime dönerim. Müşküllerimi kendi kafamla hallettiğim için bütün içtihatlarım, bütün tahkiklerim tamamile şahsî oldu. Fikirlerim de evlâtlarım gibi benimdi.!„

Filhakika mütefekkir, fikri nakleden değil, fikirleri terkip ve iymal eden adamdır.

Çünkü, insaniyetin tarihinde fikir hayatının seyri, bir takım donmuş ve tekemmül etmiş fikirlerin, birbirine karışmaksızın parça parça sıralanması demek değildir. Fikrin tekemmülü denilen şey, biribirinden çıkan, birîbirine bağlanan ve biribirini tamamlıyan fikrî unsurların bütün tarih içinde hiç durmadan akışı şeklinde cereyan eder.

Bunun içindirki, kitaplar ve feylesoflar kendini tatmin etmediği zaman kendi müşkülünün cevabını kendinde bulamıyan, kendinin ve cemiyetinin muammalarıyle karşılaştığı zaman, bu muammalara yalnız yazılı kitaplardan hazır kalıplar ve cevaplar arıyan adam bir mütefekkir değil, ancak bir bedbahttır.

Üçüncü kısımda Ziya Gökâlpın sistemi telhis olunuyor. Müellif bu telhiste, sistemin esas prensiplerini aynen nakletmiye, binaenaleyh, bunlar üzerinde indî bir takım tahlil ve muhakemelere düşmemiye itina etmiş ve bunda hakikaten muvaffak olmuştur.

Binaenaleyh eserin bu kısmında müellif değil, Ziya Gökâlpın artık kendisi vardır. Fakat burada, Ziya Gökâlpın kendisini mütalâaya mevzu kılarak bahse devam etmeden evvel, işaret edilmesi icap eden bir hazin hakikat vardır.

Çünkü:

Ali Nüzhet Beyin eseri, eğer yanılmıyorsam, Ziya Gökâlp hakkında kitap şeklinde çıkan tetkiklerin henüz ilkincisidir! Ben bugünkü Türk münevver neslinin de Ziya Gökâlpı sevdiğine eminim. Fakat zannediyorum ki, bir millete tarihinin, en muhtaç olduğu devrinde bir büyük irfan borcu ödeyen bir mütefekkiri sevmek, onu unutmak demek olmasa gerektir! Ziya Gökâlpın cenazesini geçirdikleri günü hatırlıyorum Cenazenin peşinde, onun -kısmen kendi bulduğu ve yetiştirdiği- fikir dostları, daha arkada gençler ve çocuklar geliyordu.

Onun cenazesinin peşinden giden, fakat daha o sağ iken onu terkeden bu fikir dostlarının yüzünde, bizim tarihimizin bir devrinde kendine bir yer ve bir ad yapmış olan "bahtsız„ adamı, daha toprağa girmeden unutmuş olmanın âvâre mânâsızlığı vardı.

Sert bir fikir adamını sağ iken anlıyacak ve öldükten sonra duyacak ve tamamlıyacak olanlar böyle âvare bir kafile olamazdı. Ogünden bu güne geçen zaman, bu ilk hissimin bir hazin teyidi oldu. Bizden gelen ve bizim terakki zencirimizin bir noktada kesik kalmaması için tam vaktinde gelen Ziya Gökâlpın bu cenazesi peşinde gidenler, onun cesedini nakleder, fakat eserini nakledemezdiler!

●

Vakıa, Türk milleti nümayişli sevgileri sevmez. İnanıp bağlandıklarına karşı en büyük hediye diye gönülden teslimiyetini verir.

Türk milletinin ruhunu ve ahlakını yapup ta, onun bu gönül teslimiyetinden başka armağanını duymayan ve bugün Anadolunun ıssız dağ başlarında, harap dere içlerindeki türbelerinde uyuyan isimsiz halk adamlarının misali, bu nümayişsizlik seciyemizin bin tecellisinden biridir.

Bu adamların kimisi din, kimisi tarikat, kimi masal, kimi saz, kimi destan diliyle, bütün hayatlarında halk için konuşmuş, halk içinde ölmüş ve yine halkın hafızasında gömülüp kaybolmuşlardır.

Hepsine bir tek isimle "Erenler„ denilenlerin ve halk içinde *fenâfilhak* olup halka erenlerin, ne adları ne nişanları mevcuttur. Daha dün yaşayan ve halka, halk içinde kaybolmanın cezbesini bir din gibi bırakan Yunus Emrenin, halkın tahteş-

şuurunda minneti ve saltanatı yaşar, fakat toprak üstünde mezarı halâ belli değildir.

Fakat iş bir gönül babsından çıkıp ta bir irfan bahsına dönünce, halkın irfanına hizmet edenlere karşı minnetin mahiyeti oldukça değişir.

Çünkü bir fikir hizmeti, bir dogmun, yahut bir gönül heyecanının, bir an'ana halinde nesilden nesile nakledilişi kadar kolay ve basit degildir. Fikrin intikaline benzemez.

Bir milletin fikir tarihi, mütemadî arayışların, mütemadî buluş ve işleyişlerin öyle bir zencirlenmesidirki, bu zencirin halkalarında o millet içinden çıkan mütefekkirlerin ismi ve nişanesi ne kadar çoksa, o fikir sistemi o kadar milli ve orijinal sayılır. Binaenaleyh münevverlik bahsında minnet, eski fikir unsurlarının yeni fikir unsurlariyle tamamlanması ve devam ettirilmesi şeklinde ahlaklaşır.

Münevverin borcu, memlekette, cihan seviyesinden hiç te geri kalmayan ve cihanın bütün fikrî terakkileri ile beslenen bir münevverlik yaşatırken bu seviyeyi, milletin içinden gelmiş olan millî fikir unsurları ile daima zenginleştirmeye çalışmaktır.

●

Ziya Gökâlp, Türk tarihinde bir devrin ideolojisini en güzel temsil eden adamdır. Bugünkü neslin görüş ufku normal inkişaf etmiş her münevverinin tahteşşuurunda, Ziya Gökâlpten muhakkak bir eser vardır.

Devrinde temsilettiği ideolojinin bütün anasırını, efsanesini, şiirini, tarihini, felsefesini ve siyasetini herkese rağmen ve yalnız başına yapan ve tesir sahalarının hududu itibariyle bu kadar verimlilik gösteren bir mütefekkirin tarihimizde misalini bulmak kabil değildir.

Filhakika, Harpbaşı Türkiyesile bugünkü Türkiye artık iki ayni keyfiyet değildir. Filhakika, bugünkü millî hayat şartlarımızla, Ziya Gökâlpın müessir olduğu devrin hayat şartları ve meseleleri arasında esaslı farklar mevcuttur. O gün gaye olan bir çok şeyler bugün tehakkuk etmiş. o gün mevcut olmıyan yeni gayeler bugün peydâ olmuştur. Ziya Gökâlpın şahsiyetini yapan ve ona fikrî sisteminin esas unsurlarını veren pekçok şeniyetler değişmiş, yahut eskimiştir.

Meselâ aşikar bir şeydir ki, esasen cihanşümul bir hadise olan Türk inkılâbının bugün cihan mikyasında genişlettirilmiş

davaları önünde, artık, medresenin mekteple birleşişi, kadının hayata atılışı, vakıfların millileştirilmesi, yahut meselâ devletin her sabah besmeleyle dükkânını açan bir küçük esnaf, yahut gözlerini kapıyan ve vazifesini yapan bir otomatik insanlar devleti oluşu gibi, o devr için cidden manalı olan gayeler bugün artık birer gaye unsuru bile değildirler.

Fakat, bir fikrî görüş tarzının, zaman ile anasırını, hattâ kısmen tehakkuk ettirerek hareketten kalışı, o görüş tarzının akametinin bir delili olamaz.

Bugün bir çoklarımıza, tehayyülü bile cüretkârane görünen bir çok millet veya cemiyet telâkkileri vardır ki, cihanın bugünkü seyrine ve millî inkılabımızın bugünkü inkişafına bakılırsa, bunların birer gaye telâkki edilişi ve sonra birer birer tehakkuk edip hareketten kalışı, ancak kısa bir zaman fasılasının işi olacaktır gibi görünüyor.

Binaenaleyh, Ziya Gökâlpı da kendi şartları ile mukayyet olarak alınca, onun telâkki unsurlarından bir çoklarının hareketten kalışını, bu unsurların hayatiyetinin ve şe'niyete uygunluğunun bir delili gibi almak icabeder.

Netekim, Ziya Gökâlp, kendi devrine kadar kozmopolit bir idare altında tecanüssüz bir kalabalık gibi yaşıyan bir milletin ham maddesini, dil birliği, din birliği, dilek birliği gibi müşterek bir nesç içinde birleştirdi. Onun devrine kadar adını bile söylemek memnu olan bu camıaya bir ad verdi. Sonra adını bulan bu millet camıasına bir efsane, bir tarih, bir sosyoloji yaparak ona ümmetler, medeniyetler, ve milletler arasında yerini gösterdi. Artık adını ve yerini bulan, ümmetçe islam, medeniyetçe Garplı ve milletçe Türk olan bu tarihî kategorinin harsını ve ahlâkını yapmak için çalıştı. Filvaki, bugünün görüş ölçülerine göre bu tarihi kategori bize çok parçalı ve tecanüssüz görünür. Fakat biz, her içtimaî hareketi, o hareketin doğduğu ve yaşadığı zaman şartları içinde mütaleaya mecburuz. Bunun aksi çok indî ve mücerret bir muhakeme tarzı olur.

Binaenaleyh eseri bu şekli ile alırsak, aşikâr bir şeydir ki, Ziya Gökâlp, tarihimizin bir devrinde bir ideolojinin en ileri mümessilidir. Ondan evvel ne ahlâk, ne hukuk, ne san'at telâkkileri millî idi. İlk tasfiye onunla başlar. Bir cemiyet hayatının bütün agyarından tasfiye edilip tecanüsünü alışının ise bir müceddidin hayatına sığabilen bir misali yoktur.

Hulasa Ziya Gökâlpın tarihimizde, hiçbir zaman ihmal olunamaz bir yeri vardır. Fakat, yine aşikâr bir şeydirki bu yer, bize her zaman için " mamulünbih „ ve değişmez naslar getiren klasik bir peygamber yeri değil, devrinden evvel müesses bütün nasların tagayyürünü ve yeni ahlak, yeni hukuk, yeni siyaset, hulasa yeni cemiyet şartlarının ve kaidelerinin geleceğini haber veren bir mübeşşir yeridir.

Ziya Gökâlp, bütün yazılarında, şartları ve kaideleri değişmez ölü bir hayatı değil, daima değişen bir yeni hayatı arar. "Eski hayatı değiştirmek, iktisadî, ahlâkî, ailevî, bedii, felsefî, siyasî hususiyetlerile yeni bir yaşayış yaratmaktır.„ der.

Filvaki, yeni Türkiye de yeni bir hayat peşindedir. Yeni Türkiye de, yeni iktısat, yeni ahlak, yeni hukuk, yeni siyaset normlarını arıyor, Hızını çok evvelden alan ve Ziya Gökâlple süratlenen bu arayış hareketinin durmaması ve arayışın hiç bir merhalede kesilip tereddi etmemesi için, daima değişen hayat şartlarına uygun yeni normlar peşinde hiç durmadan koşmak lâzım!

Bu itibarla Ziya Gokâlp, Türk fikriyatının terakki seyri içinde, geri dönülüp dayanılacak tefekkür sistemi değil, ileri gidip işlenecek ve tamamlanacak bir telakki tarzıdır.

●

Ali Nüzhet beyin kitabının üçüncü kısmı a mevzu olup, Ziya Gökâlpın telakkî sistemini teşkil eden unsurların hepsi üstünde tevakkufa bittabi imkân yoktur.

Ziya beyin, esasları bilhassa iki broşüründe hulâsa edilen usul ve prensiplerini, bu vesile ile ve doğrudan doğruya bu broşürler üzerinden tekrar okuduk.

Bu prensiplerden bir kısmı, ya zaman ile hallini bulmuş, ya tetkik mevzularından bir kısmı (meselâ Türk esatiri, Eski Türk hukuku, Sosyolojisi) bizim iştigal sahamızın haricinde kalmıştır. Meselâ, İslâmcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük teslisi, yahut Şarklılaşma ve Garplılaşma tedahülleri gibi, o zaman münevver fikirleri derinden işgal eden meselelerin ve bu meselelerle beraber, onlar üzerinde varılmış hüküm ve neticelerin, artık hayat ile nasıl kat'î bir tasfiyeye oğradığı aşikârdır. Artık, *dini, din ile beraberde bütün din telâkki ve vasıtalarını*, devletin iştigali sahasından ayırıp, dinin dünya ve fikre

müdahalesini -hattâ Rus ihtilâli de dahil olduğu halde- bütün inkilâplara nümune olabilecek bir mükemmeliyetle halleden inkılâbımız için din ve millet mefhumlarının ayrılığı tamamiyle teayyün etmiştir. Dünkü Kozmopolit Osmanlılık bünyesile hiç bir iştirakimiz yoktur.

Bizatihi, ileri tekniği ve bu teknik üstünde tezatsız bir millet bünyesini istihdafeden millî inkilâbımızın inkişafı bahsinde bir Şarklılık ve Garplılık davasının esasından yeri olmadığı da âşikârdır. Ziya Gökâlpın (Türkçülüğün programı) nda tetkik olunan dil aile hukuku, tedrisatın tevhidi, kuranın Türkçe okunması.. v. s. gibi o devr için esas olan meselelerin nasıl bir tarzı halle iktiran ettiği de malûmdur. Mamafih bu umumî müşahedelerden sonra ayrıca teması zarurî kılan bir kaç nokta üstünde kısaca tevakkuf zarureti vardır:

1 — İçtimaî hadiselerin tefsir ve izahında Ziya Gökâlp bir birine hem yakın hem uzak iki sosyoloji sistemi görür. Bunlardan biri tarihî maddeciliktir ve Karl Marks tarafından ortaya atılmıştır. Diğeri içtimaî mefkûreciliktir ve Dürkhaym tarafından tedvin olunmuştur.

Ziya Gökâlp Türkçülüğün esaslarında bu iki telâkki sistemini karşılaştırarak tarihî materyalizmayı ret ve Dürkheim'ın cemiyeti tetkik tarzını ve bilhassa içtimaî zümrelerin (zümrelerin, sınıfların, milletlerin) şuurlaşmasını, kendi kıymet hükümlerini bulmasını alarak kendi (İlmi mefkûreciliğine) varır.

Ziya Gökalpın, içtimaî telâkki tarzlarını bu şekilde ikiye ayırarak, Dürkheim'ı bütün idealist telâkkilerin istikamet verici mümessili gibi tarihî materyalizmaya karşı koymasının mavakaa uygun olduğunu zannetmiyorum. Fakat Türkiyenin gerek dünkü gerek bu günkü münevver nesli içinde Dürkheim üstünde en ziyade derinleşmiş bir mütetebbi olan Ziya Gökâlpa karşı Dürkheim'ı tenkit aklımdan geçmez.

Ancak, (Türkçülüğün esaslar) ında tarihî materyalizmin, yahut Marksizmanın bazı nazarî esasları üstünde varılan mütaleaların, dar sathî ve acele olduğuna eminim. Ziya Gökâlpın Marksizm hakkındaki tenkitlerini, şimdi hattâ daha sakin bir ruhla okuduğum halde bile yine kendisinin tasvir ettiği Marksizmle, Marksiz-

min sosyolojisi, yani tarihî materyalizma prensipleri arasındaki ayrılığı, tamamen telifi gayri kabil buluyorum.

Ziya Gökâlpın bahsettiği gölge hadiseler Tarihî materyalizmde yoktur.Filvaki tarihî materyalizma, Cemiyet münasebetlerinin esasında yatan istihsal münasebetlerile, bunlara irtikazeden içti maî ve fikrî münasebetler arasında kademe farkları bulmuştur. Fakat bu kademelerin biribirlerine karşı mütekabil münasebetleri naza riyesini de tedvin etmek suretile, cemiyet içinde passif, yani sadece münfail bir takım gölge hadiseler tasavvuruna yer bırakmamıştır.

2 — Millet mefhumunun telâkki tarzı:

Türkçülüğün esaslarında Ziya Kökâlp milletin sadece ırkî, kavmî, coğrafî, dinî.. gibi tek cepheli bir kategori şeklinde iyzahını reddederek bunları kül halinde alır ve milleti "ırkî, kavmî, cografî, dinî, iradî ve harsî bir birlik„ şeklinde tasvir eder. Bu tasvir o devrin edebiyatında, zannederim, kısaca "dilde birlik, dinde birlik, dilekte birlik "şeklinde ifadesini bulmuştu. Bu tasvirin tek cepheli millet iyzahlarına karşı şümulü, fakat bugünkü hayat şartları bakımından isabetsizliği aşikârdır.

Aşikâr bir şeydirki, bizatihî bir tarihî kategori olan milletin tarihî orijinlerini tarihin derinliklerinde perakende unsurlar şeklinde buluruz. Bu unsurların, milletin tarih içindeki kıdemini ve beşer medeniyetinin seyrindeki yerini ve ehemmiyetini göstermek itibarile aranmasının ve benimsenmesinin bir manası vardır.

Fakat, modern bünyesile milleti, tarih içinde ve bir kül halinde bulmanın imkânı yoktur. Meselâ bugünün Avrupasındaki büyük millet bünyelerinin ancak bir buçuk, iki asırlık bir hayatı var. Bir buçuk, iki asır evvel bu bünyelerin yerinde, ırk, lehçe ve yaşayış tarzı itibarile gayrı mütecanis kalabalıklar yaşıyor ve bunlar bugünkü manasıyle bir ırk, lehçe ve iktisat vahdeti arzetmiyordu.

Bugünkü millet vahdeti her şeyden evvel bugünkü tekniğin işidir. Ve en ileri millî birlik, en ileri teknikli memleketlerde bulunur.

Teknik, millî hudut içindeki perkende elemanları, perakende iş ve hayat adamlarını biribirine rapteder ve biribirile karşılaştırır. Bugünkü millet birliğinin esasında her şeyden evvel iktisadî hayat iştiraki ve İŞ BİRLİĞİ vardır. Bir milli hudut içinde bir iş birliğini, yahut bir iktisadî mukadderat iştirakini

temsil etmeyen bir millî vahdetin tam ve bakaya namzet olduğu iddia olunamaz.

Binaenaleyh, bazı yazılarında perakende bazı unsurlarına temas edilmiş olmakla beraber, bu iktisadi unsurun, yani iş birliği ve iktisadî mukadderat iştirakinin, Ziya gökâlpın milleti tarifinde hiç yer almaması, onun telakkilerinin, eksikliği gün geçtikçe anlaşılacak noktalarından biridir.

3 — İktisadî Türkçülük:

Ziya Gökâlp İktisadî Türkçülük hakkındaki telakkilerini, (Türkçülüğün esasları) isimli kitabında ve dört sayfa halinde telhis etmiştir. Bu telhis Ziya Gökâlpın Maltadaki ruhi mürakebelerinin ve daha sonraki harpsonu hadiselerinin tamamile tesiri altındadır. Binaenaleyh burada tasvir olunan iktisadî Türkçülüğü, kendi telâkki sisteminin, yahut diğer bir tabirle o devirdeki İlmi Türkçülüğün tagşişe uğramamış bir unsuru gibi almakta isabet yoktur.

Bu sayfalarda konuşan Ziya Gökâlpa göre " Türkler refaha nail olmalıdır. Hem de kazanılacak servetler umuma ait olmalıdır. Türkler hürriyet ve istiklâli sevdikleri için iştirâkçi olamazlar, fakat müsavatperver olduklarından dolayı fertçi de kalamazlar.„ "Ferdî mülkiyet ictimaî tesanüde hâdim bulunmak şartile meşrudur. İctimaî tesanüde hâdim bulunmıyan mülkiyetler meşru sayılamaz.„ "Bundan başka mülkiyet yalnız ferdî olmaz. İçtimaî mülkiyet te olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı, yahut bir zahmeti neticesinde husule gelen ve fertlerin hiçbir emeğiyle hasıl olmıyan fazla temettüler cemiyete aittir. Fazla kıymetlerin cemiyet hesabına toplanmasiyle husule gelecek büyük meblâğlar cemiyet hesabına açılacak fabrikaların, tesis olunacak büyük çiftliklerin sermayesi olur. Hatta bu içtimaî servet kâfi miktara baliğ olunca artık milletten vergi almıya da hacet kalmaz. Yahut hiç olmazsa vergilerin miktarı azaltılır.„ "Demekki Türklerin ictimaî mefkûresi, ferdî mülkiyeti kaldırmaksızın, ictimaî servetleri fertlere gaspettirmemek, umumun menfaatına sarfetmektir.„

Ziya Gökâlpın harp sonundaki iktısadî telakkilerini veren bu solidarist tasvir ile, günün iktısat edebiyatına mevzu olan Devletçilik arasında büyük müşabehet vardır. Fakat, Ziya

beyde bu devletçilik, hiçbir zaman Türk realitesinin tetkikinden doğan ve bütün prensipleri bu realitenin cihan içinde seyrinden çıkarılarak tavsiye olunan bir *iktisadî devletçilik* değildir. Bu bahiste Ziya Gökâlp bey, Garpta, bilhassa Fransada ifadesini bulan ve iktısadî zaruretlerden ziyade, hissî bir takım esbabı mucibe mahsulü olan Solidarizmin sadece bir nâkili vaziyetindedir. Esasen bunu kendisi de hissettiği içindir ki, Ziya Gökâlp iktısadî Türkçülüğünü, Türk iktısatçılarından, evvelâ Türkiyenin iktısadî şeniyetini tetkik ve saniyen bu objektif tetkiklerden. millî iktisadımız için ilmî ve esaslı bir program meydana getirmeleri talebiyle bitirir.

Aşikâr bir şeydirki Ziya Gökâlptan kül halinde bir millet iktısadî görüşü beklemek ve onu bu görüşü bize vermemekle itham etmek hakkımız değildir. Çünkü Ziya Gökâlp, her şeyden evvel, harpten evvelki Türkiyenin bir nazariyecisidir. Harpten evvelki Türkiye, iktısadî hürriyeti kapitülasyonlar ve malî kontrollarla mukayyet, büyük sanayı memleketlerine ham madde menbaı ve açık pazar olan passif ve iptidî bir yarı müstemleke idi. Bu iktisaden tâbi memleketi, bazı bünye değişikliklerine sahne kılan Genç Türklerin bu hareketleri, milletin iktisadî nizamında bir istihale ile müterafık olmadığı için tabiatiyle sathî kalıyor ve dilekleri bir küçük burjuva iktisatçılığının görüş ufkunu bir türlü aşamıyordu. Bu devirde iktisadî görüş sahibi sayılanların bütün cehti; Türkiye ile ecnebî pazarlar arasında, o vakta kadar lövantenler ve akaliyetler elinde kalan tavassut muamelelerini bir takım idarî tetbirlerle, hiç olmazsa kısmen türkleştirmek ve bu suretle, iktisadî fonksiyonu mahdut sun'î bir Türk sınıfı mütavassıtı yaratmaktan daha ileri geçmiyordu. Bu hava, bir millî sanayı, bir milli transport, bir millî kredi, hulasa bütün şartlarıyle bir millî iktisat sistemi yaratmak arzu ve temayüllerinin doğmsına ve yaşamasına müsait bir hava değildi.

Daha henüz, mürakabesiz bir idareye, ve taarruzdan masun bir gümrük huduna bile malik olmıyan ve binaenaleyh müstakil bir millet iktisadiyatının en basit şartlarından ve unsurlarından mahrum bulunan kozmopolit bir Osmanlı kala-

balığı içinde müstakil bir milii iktisat görüşünün taazzuvu esasen imkânsızdı.

Binaenaleyh, Ziya Gökâlpın harpten evvelki içtimaî görüşlerinde de millî iktisat telâkkilerinin hacmı, o devirdeki şartların bu müsaadesizliğile mukayyettir, Dardır, Tezsizdir.

Bizim topraklarımızda da bir millî iktisat mücadelesinin kendi şı'arlarını atması, bir *müstakil millet iktisadî* görüşünün kendi ideolojisini yaratması için bir zaman fasılasının ve bir takım hadiselerin geçmesi lâzımdı.

KRONİKLER.

Türk Tütüncülüğü ve İktisadî devletçilik

Bir tablo:

Türkiyede her sene vasatî 790.000 dönüm toprak, yani bütün nebatatı sınaiye zeriyat sahasının %24 ü tütüne tahsis edilir. Bu sahada 9.500 köy vardır. Bu köylerde her sene vasatî 160.000 köylü filen tütün zeriyatı yapar. Bunları aileleri efradı ve yardımcılarıyle alıreak 1.000.000 Türk köylüsünün mukadderatının tütüne bağlı olduğunu görürüz. Bu tütün köylülüğünden sonra şehirlede tütünün manipülasyon işleriyle geçinen, hattâ bir aralık sayıları İstanbul, İzmir, Bursa'da 30,000 i bulan bir işçi kütlesiyle bunların aileleri vardır.

Tütün, Türkiyenin bütün ihracatının kıymet itibarile % 32 sini teşkileder. Bu nispetin Türk lirası olarak ifadesi 45 - 67 milyon Türk lirasıdır.

Türk bütcesi ise tütün köylü ve işçisinin, yahut tütün tüccarının bütceye ödediği muhtelif vergiler haricinde, yalnız tütünün inhisar dahilineki işletmesinden senevî 32.000.090 lira alır.

Hulâsa hiç mübalâgasız denebilir ki, Türk millet iktisadiyatının ve Türk devlet varidatının mukadderatı % 30 nispetinde doğrudan doğruya Türk tütüncülüğünün mukadderatına bağlıdır. İşte bu Türk tütüncülüğüdür ki şimdi tam bir karışıklık içindedir! Filvakl, köylü istihsalden henüz vaz geçmemiştir. Türk tütününün ananevî şöhret ve nefaseti hâlâ yerindedir. Cihanda tütün içenlerin sayısı azalmıyor, artıyor. Tütün piyasasında Tütk tütünü için istediğimiz fiyatlar, hattâ bizzat Türk tütününün maliyet fi yatından aşağıdır! Fakat, buna rağmen Türk tütüncülüğü, bütün tütün tarihimizin en elverişsiz bir zamanını yaşıyor. Bugün Türk tütününe, meselâ en eyi tütün mıntakalarımızdan biri olan İzmir veya Akhisarda teklifolunan fiyat, hem bu tütünün tarihi şöhretine, hem Türk tütün müstahsılının eşsiz gayret ve meharetine karşı adeta bir hakaret ifadə edecek kadar düşüktür! Meselâ Urla'da bu düşkünlük ve satış tıkanıklığı; her zaman kendi alın terile yaşıyan ve devlet bütçesine borcunu her zaman vaktinde ödeyen köylüyü, vergilerini veremiyecek ve hayır teşkilâtlarından yardım isteyecek bir vaziyete düşürmüştür!

Vekayı sathî görenler için bu vaziyetin izahı basittir. Bunlar: «Efendim! Tütün işlerinde buhran var!» derler ve hadişeyi iyzah ettiklerine kani olarak kendi kendilerini tatmin etmiş olurlar. Bu kolay iyzah başkalarını tatmin ededursun. Biz hadiseyi evvelâ rakamların diliyle konuşturalım:

Cihan Tütünleri, Şark tütünleri ve Türkiye:

Cihanın tütün istihsalâtı mecmuu her sene vasatî (3.000.000.000) kilo olarak hesap olunmaktadır.

1909-1913 vasatisi	2.683.000.000	kilo
1924-1925 senesi	2.902.000.000	„
1925-1926 „	3.116.000.000	„

926 dan itibaren cihan tütün rakkamları Akvam cemiyeti iktısat bürosu tarafından neşrolunur. Bu neşriyat ile yukardaki rakkamlar arasında bazı farklar vardır. Fakat Cemiyeti Akvam neşriyatına istisnasız bütün memle-

ketlerin ithali henüz kabil olmamaktadır. Maamafih gerek yukarki rakkamlara, gerek Cemiyeti Akvamın istatistik neşriyatına göre tahakkuk eden şudur ki; cihanda tütün istihsalâtı daima artmaktadır! Buna mukabil istihlâk miktarlarında da keza bir tezayüt meşhuttur. İnsanlar, her gün daha ziyade tütün içiyorlar!

Cihan tütün istihsalâtı içinde Şark tütüncülüğünün, yani Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan tütüncülüğünün müstesna bir mevkii vardır. Şark tütünleri, diğer memleketlerde yetişen tütünlere karıştırılmak ve onlara nispî bir nefaset vermek için kullanılır:

Şark tütünleri istihsalâtı (Üç sıfır ilâvesile)

	Türkiye	Yunanistan	Bulgaristan	Yekûn
1922	20.450	17.661	26.343	64.548
1923	26.090	53.925	53.955	133.970
1925	26.862	60.826	39.968	157.656
1927	59.398	63.215	31.530	154.144
1929	42.000	61.924	32.592	136.516
1930	45.000	50.529	25.000	120.523

Bu hesaba göre bütün Şark tütünleri cihan tütün istihsalâtının %1.3ünü teşkil eder.

Şark tütünlerinin umumî yekûnundan vasatî 19.500.000 kilosu bu müstahsil memleketler dahilinde sarfolunur:

Türkiye	10.050.000	kilo
Yunanistan	3.500.000	„
Bulgaristan	4.000.000	„

Binaenaleyh Şark memleketlerinin cihana verdikleri harmanlık tütün miktarı umumî yekûn itibarile her sene vassti 100.000.000 kiloya düşer. Halbuki cihanın her sene Şark tütünleri ihtiyacı vasatî, (hattâ son senelerin talep darlığına rağmen) 120.150.000.000 kilo arasındadır. En son intişar eden bir mütehassıs raporuna göre, hattâ bu cihan ihtiyacının takriben 48.500.000 kilosu Türkiyenin 24 tütün mıntakasına rasyonel bir şekilde tevzi olunduğu taktirde her zaman müşterisini bulur (1).

Halbuki Türkiyenin bugün bütün tütün istihsalâtı ancak (45.000.000) kilodur. Bu miktarın ihracata tahsis ettiğimiz kısmı ise 32.750.000 kiloyu geçmez.

Bu bahsin daha iyi tenviri için bütün Şark tütünleri ihracatı tablusunu verelim: (kilo olarák)

Şark Tütünleri ihracatı (üç sıfır ilâvesile)

	Türkiye	Yunanistan	Bulgaristan	Yekun
1923	23.400	21.300	17.100	61.900
1925	33.700	41.160	33.600	108.500
1627	29.300	54.600	26.900	108.900
1929	32.600	49.000	20.200	111.800
1930	32.700	49.100	22.300	104.200

Ancak şunu da işaret etmek lâzımdır ki, Şark tütünlerinin nefasetine ve cihanın bu tütünlere muhtaç oluşuna rağmen, satışı rasyonel bir şekilde tanzim olunmamakta ve elde her sene bir miktar stok kalmaktadır;

(1) 1931 ziraat kongresi İhtisas raporları. Cilt 1. Sayıfa 14.
Türkiye Millî İktisat veTasarruf cemiyeti neşriyatı.

Şark tütünleri ihracatı

(üç sıfır ilâvesiyle)

	İhracat	Dahili Sarfiyat	Yekun	İstihsalât	Bakiye
1923	100.200	19.100	119.300	133.900	+ 14.500
1926	123.500	18.500	142.100	143.400	+ 1.300
1929	102.200	19.800	122.000	136.500	+ 14.400
1930	104.200	10.800	124.000	120.500	— 3.500

Hali hazırdaki fiyat tıkanıklıklarında elde mevcut stokların bir hadde kadar müessir olduğu aşikârdır. Fakat bu sitoklar cihan piyasasının istignasından ziyade, Şark tütünleri sürümünün teknik itibarile geri ve teşkilatsız oluşundan doğuyor. Bu tekniksizlikten ise, enziyade muztarip olan bütün Şark tütünü yetiştiren memleketler arasında, en iyi tütün veren Türkiyedir! Tavzih edelim:

Şark tütüleri mücadelesinde Türkiye:

Şark tütünleri alan piyasalarda, bu tütünleri yetiştiren üç memlekette her birinin kendi tütününü plasa etmek için yaptıkları pazar mücadelesi 1923 ten itibaren çok dikkate şayan bir seyr arzetmiştir. Bu günkü vaziyete nazaran mücadele şimdiki halde Yunanistanın gerek Bulgaristana gerek Türkiyeye galebesiyle neticelenmiş sayılmak icap eder.

Şark tütün ihracatında muhtelif memleketlerin hissesi

	923	924	925	926	927	928	929	930
	%	%	%	%	%	%	%	%
Türkiye	37	27	31	34	27	36	32	32
Yunanistan	34	41	38	44	48	44	48	47
Bulgaristan	20	32	31	22	25	20	20	21
	100	100	100	100	100	100	100	100

1923 senesind Şark tütüncülüğünde Türkiyenin hissesi % 37 ve Yunanistanın % 34 iken 1930 da Türkiyenin hissesi % 32 ve Yunanistanın hissesi % 47 olmuştur. 1923 e nazaran Türkiye piyasalarını $\frac{32}{37}$ nisbetinde yani % 14 kaybetmiş ve Yunanistan piyasalarını $\frac{34}{37}$ nisbetinde yani % 36 genişletmiştir.

Fiyat bahsına gelince: Burada iş daha dikkata şayan bir vaziyet arzeder. Aşağıdaki cetvel ihrac edilen Şark tütünlerinin mukayeseli fiyatlarını gösteriyor:

"Aynı senelerin şanj farkına nazaran Amerikan senti„

	Türkiye T. Lira	Yunanistan Drahmi	Bulgaristan Leva	Türk	Yunan	Bulgar
1925	1.79	37.4	69.2	94.8	58.0	50.5
1926	1.63	—	75.0	85.2	—	54.0
1927	1.49	—	77.9	76.4	—	56.0
1928	1.35	65.5	97.9	68.8	85.0	70.4
1929	1.21	80.0	143.2	58.5	103.2	103.0
1930	1.31	—	114.0	61.7	—	82.0

Bu tabloya göre, vasatî fiyatı 1925 te 94 sent olan Türk tütününün bu fiyatı 929 da 58 sente düştüğü halde vasati fiyatı 1923 te 58 sent olan

Yunan tütününün fiyatı 1929 da 103 sente fırlamıştır!

Bu mukayeselere şunu da ilâve edelim: Berlin Türk Ticaret odasının tetkikatına nazaran Yunanistandan Almanyaya ihrac olunan Yunan tütünlerinin miktarı 1926 ya nazaran 1930 da % 60 ve fiyati ise % 160 artmıştır!

Türk tütüncülüğündeki hazin karışıklığı hâlâ "Cihanda buhran var!„ klişesiyle izaha çalışanlara bu vesikalar üstünde düşünmeyi tavsiye ederiz!

HULASA :

Cihan tütünleri üstünde Şark tütünleri henüz kendilerine layık olan mevkii almış olmaktan uzak bulunmakta ve Şark tütüncülüğü içinde ise Türk tütüncülüğü gerek piyasa, gerek fiyat seviyesi itibarile dikkata şayan bir rüc'at halinde görülmektedir. Muhtefil tütüncü şehirlerimizde son aylarda kaydedilen tütün fiyatlarının seviyesi (1) tetkik olununca bu gerilemenin memleket iktısadiyatında çok ciddi bir takım sarsıntılar yapmak istidadında olduğu görülecektir. Bu vaziyet, bu ay içinde Ankarada toplanan tütün kongresinde bahse mevzu olmuştur. Burada varılan hükümler ve verilen malûmat Türk tütüncülüğünün çok seri, ve çok cezrî bir tanzime muhtaç bulunduğunu teyit edecek mahiyettedir. Yukardanberi teşrih olunan bu vaziyete karşı alınması icabeden tetbirler üzerinde henüz hâkim bir noktai nazar yoktur. Tetbir muvzuubahs olunca göze çarpan bu noktai nazar perişanlığı, illetin teşhisindeki görüş farklarından geliyor.

Bu mesele ile bir kısım alâkadar olanlar vardırki, bunların davayı kül halinde ihata edebilmek için malzemeleri kıttır. Bir kısım alâkadarlarda vardır ki bunların şu veya bu şekildeki şahsi menfaatları keza meseleyi kül halinde mütalea ve tetkik etmelerine manidir. Binaenaleyh her tetbir mevzuu bahs olunca yapılacak işlerin en başında, evvelâ işi bir millî iktısat meselesi ve bir devlet davası olarak dar ve indî mütalealar haricinde ele almak gelir.Türk Tütüncülüğü artık tam ve etraflı bir tanzim istiyor!

Bu ay içinde Ankarada toplanan tütün kongrasının ruznamesi bu meseleyi ehemmiyetiyle mütenasip bir şekilde vaz ve ihata edecek mahiyette değildi. Kongradan evvel esaslı ihzari tetkikler yapılmamış ve kongra randman verici bir mesai şekline sevkolunmamıştı. Binaenaleyh, İktisat vekilimizin oldukça geniş manalı nutkiyle ve tam bir hüsnü niyetle başlayan bu toplu tetkik işini bitmiş saymamak ve onu iyi bir çalışma tekniği ve yeni kuvvetlerle ilerletmek ve tamamlamak lâzımdır.

Türk tütüncülüğü gibi en mühim bir millî iktisat şubemizi ne şunun nede buhun keyf ve hevesine bırakmayacağımız aşikârdır. Hükûmetten koparacağı günlük yardımlarla çöplenmek isteyerek işin kül halinde vazına mani olanların, yahut meselâ istihsalâtın tahdidi, istihsal işlerinin küçültülmesi ve parçalanması gibi menfi ve zararlı tetbirlerle sakin bir istikamet üstüude yürüyenlerin iykaz ve itşat edilmeleri lâzımdır.

Türk tütünü cihan için fazla gelen bir meta değildir. Türk tütününün piyasalarından oluşu ve fiyatlarını kaybedişi cihandaki buhranın bir neticesi değildir. Tütüncülük mücadelesindeki hezimetimizin bütün sebeplerini ve kaybolan siperlerimizin yeniden istirdadı ve yeni siperler fethi çarelerini hep kendi millî şartlarımız içinde aramaya mecburuz!

Türk tütüncülüğünü bugünkü noktasından kımıldatacak ve ona yeni bir

inkişaf hamlesi verebilecek olanlar artık perakende fertler değildir. Bilâkis bu fertlerin kendileri, bulundukları yerden kımıldatılmaya ve yeni bir istikamet üstünde yeni direktiflerle ilerletilmeye muhtaçtırlar.

Türkiyede tütüncülük meselesi diğer birçok millî iktısat meselelerimiz gibi artık bir (İKTİSADÎ DEVLETÇİLİK) meselesidir.

Türk tütüncülüğü Türk devletine seri, cezrî, fakat iktısat devletçiliginin bütün şartlarına uygun yeni bir müdahale vazifesi veriyor. — Ş. S.

Gümüş para meselesi

Son günlerde İstanbul gazetelerinde ve bazı iktısat mecmualarında gümüşün ve gümüş para tedavülünün ateşli müdafilerine tesadef ediliyor. Bunlar, altının artık, - para maddesi olarak hüküm sürdüğü - tahtından indirilmesini, yahut hiç olmazsa bu tahtın kıyısında gümüşe de yer ayırılmasını istiyorlar.

Altının yanında gümüşe yer ayırmak, yani "Bimetalizm„ yahut altını tahtından indirmek, yani kıymetlerin umumî ölçülüğü işini münhasıran gümüşe vermek gibi taleplerin bir nazariye teşevvüşünden başka bir şey olmadığını zannediyoruz.

Parayı; kıymet ölçüsü ve tedavül vasıtası olarak ikiye ayırmak lâzımdır. Bir tedavül vasıtası teneke parçasından, kâğıttan, gümüşten, altından imal edilebilir. Fakat bütün bu muhtelif maddelerden mamul paralar, hakikati halde birer remz, birer semboldür. Bunların her biri, kıymetlerin umumi ölçüsü olan, mücerret altını temsil ederler. Her birinin tedavül kıymeti, temsil ettikleri mücerret altınla kendi aralarındaki temsil nisbetinin daralıp genişlemesile taayyün eder.

Tedavül vasıtası altından da mamul olur dedik. Nitekim harpten evel altın meskûkât tedavül ederdi. Fakat meskûk altında, yani tedavül vasıtası olan altınla mücerret kıymet ölçüsü olan altın arasında o zamanlar da fark vardı. Bu fark aşınmadan ve saireden mütevellitti. "Sikkenin aşınmasile para idealize edilmiye başlar. Cemiyet parayı kıymet ölçüsü ve tedavül vasıtası olarak ikiye ayırır. Kıymet ölçülüğünü, kafamızda yaşıyan mücerret maden, tedavül vasıtalığını da vezni bu mücerret madenden dun olan "Sikke„ ifa eder. Sikke altının bir sembolü haline gelir. Meselâ eski Rusyada aşınmış rublenin tedavülünden kıymet ölçülüğünü 17.424 kısımlık saf altın, tedavül vasıtalığını dâ 17.424 kısımdan noksan altını ihtiva eden müteâvil ruble ifa ederdi. Filvaki kafamızda yaşıyan mücerret kıymet ölçüsü vahidi kıyasisile tedavül vasıtası vahidi kıyasisi (sikke) ayni isimleri taşır. Meselâ her ikisine de lira, ruble, frank ilâh deriz.„ Fakat bunların edavül seyrindeki iktisadî halleri arasında bir mahiyet farkı vardır.

Binaenaleyh herhangi bir madde, kıymetlerin umumî ölçsü olan altını temsil etmek şartile her zaman tedavül vasıtası olabilir. Bu noktai nazardan gümüşü tıpkı kâğıt para gibi bir tedavül vasıtası (altın mümessili) olarak kabul etmekte -teknik mahzurlardan sarfı nazar- nazarî bir imkânsızlık yoktur. Esasen Hindistan uzun

seneler altını temsil eden gümüş para kullanmıştı.

Gümüş para tedavülü meselesi bu şekilede vazedilmiş olsaydı belki tenkite mevzu omlazdı.

Fakat gümüşçüler altının atılmasını ve gümüşü altının yerine kıymet ölçüsü olarak alınmasını (bimetalizm) teklif ediyorlar Halbuki gümüşün yerini kıymet ölçüsü olarak altına bırakmasının başlıca tarihî sebebi gümüş kıymetinin pek ziyade mütemevviç bir hal almasından mütevellitti. Teknik tarakkilerinin her sahaya girmesi gümüş istihsalini de pek ziyade ucuzlattı. Esasen gümüş diğer madenlerle birlikte istihsal edildiğinden diğer madenlerin istihsali arttıkça gümüşün de istihsali arttı. Geçen asırın başlarında fevkalâde genişlemeğe başlıyan dünya ıktisadiyatı, kıymeti sabit ve yüksek kıymetlere makes olabilecek bir kıymet ölçüsüne ihtiyaç gösterdi. İşte bu ihtiyaç ilk defa İngiltereyi 1816 de altını "Valutarisch Chartale„ para maddesi olarak kabule sevketti. İngiltereyi takiben diğer devletler de tedricen altın esasına geçtiler.

Filvaki gümüş son zamanlara kadar para maddesi olarak uzak şarkta kullanılabildi. Fakat bugünkü dünya buhranı gümüşü bu son ilticagâhından da koğuyor. Artık dünya yüzünde kıymet ölçüsü olarak tek bir madde kalmıştır: Altın.

Bir İngiliz mütehassısı, "gümüşün borsalarda kıymetli maden telâkki edilmeyip patates yahut kauçuk gibi kote edileceği zamanı görmek pek yakındır„ diyor. Hakikaten gümüşün bugünkü vaziyeti, patatesin, bakırın veya kauçuğun vaziyetinden, pekte farklı değildir. Hattâ Karteller tarafından sun'î olarak yüksek tutulan bazı metaların fiatları gümüş fiatından daha müstakardır. Meselâ harpten evel gümüşle nikelin nisbeti 1: 24.5 iken harpten sonra 1:13.7, bakırın ise 1913 te 1:58 iken bugün 1:38 olmuştur. Yalnız 1930 senesinde, gümüşün fiatı 1929 senesine nazaran yüzde 40 düşmüştür. 1932 senesinin birinci ayında, gümüş fiatlarının 1920 senesindenberi vasıl olduğu en yüksek seviye 89.50 buçuk şilin, en düşüğ seviyede 11 şilindir! Son aylarda gümüşün altınla nisbeti 1:70 olmuştur. Halbuki 1910 senesinde muzaaf-para sistemi (Doppelwaehrung) için normal nisbet 1:15 olarak kabul olunuyordu. Bütün bunlar gösteriyor ki kıymeti bu kadar mütemevviç bir madenin, piyasada kıymetlerin umumî ölçüsü olamasına iktisadî imkân yoktur. Hadisat, bir Alman iktisatçısının ağzile gümüş hakkındaki son hükmünü şöyle vermiştir: "Gümüş, mevcudu büyük miktarlara baliğ olan, ve mütemadiyen büyük miktarlarda istihsal edilen ve istihlâk miktarı ise gittikçe azalan ve sanayide kabili istimal madde olarak bugüne kadar pek az ehemmiyet kazanmış olan bir matadır.„

Gümüş tedavülü lehinde Avrupa ve Amerikada yapılan propagandanın arkasında, ellerinde azim gümüş stokları kalmış olan trustların menfaati gizlidir. Bilhassa Şarkta gümüşün idamesi veya ihyası yolunda ortay atılan her fikrin ve her teklifin, gümüşlerini satmak istiyen trustların menfaatına hızmet etmekten başka bir faidesi yoktur.

Avrupa ve Amerika sermayedarları bize gümüş stoklarını sürmek istiyorlar. dikkat edelim.

İ. H.

Mutahassıs.

Edebiyat ve güzel san'atlar gibi ilim de muayyen bir muhitin mahsulü ve ifadesidir. Kurunu vustada teknik ve sosiyal seviye itibarile aralarında hemen hiç bir fark olmayan şark ve garp milletlerini, bugün, geçilmez uçurumlarla biribirinden ayıran amiller öyle kendiliğinden peydah olmuş şeyler değildir. Türlü türlü tesirler, Avrupalının kafasını yeni bir tempoya göre akordetti. Dünyayı görüş ve anlayış tarzını değiştirdi. Bu değişmede bir kaç yıl içinde oluvermedi. Sosiyal muhitte her bir hüceyrenin istihalesi ve yeni şeraite uyması için kâh yüzlerce senelik tecrübelerin yığın halinden çıkarılıp düzene konması, kâh cemiyetlerin bünyesini kökünden sarsan kanlı ihtilâllerin zuhur etmesi lâzımgeldi. Bugün garp âleminde hayret ve takdir ile seyrettiğimiz müesseselerin her biri işte bu uzun ve büyük hadisatın neticesidir.

(Darülfünun) dediğimiz müessese de böyledir. Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekâleti büyük bir hüsnüniyetle bizde de bir Darülfünün tesisini istiyor. Ve bunun için, son günlerde İsviçre'den bir de mutahassıs getirtti. Mevcut Darülfünunumuz, pek iyi hatırladığımıza göre, bundan onbeş, onaltı yıl evel, gene Avrupalı mutahassıslar tarafından kurulmuştu. Hâlâ bazı kürsüleri ecnebi profesörler işgal etmektedir. Statüsü, Avrupa Universiteleri statülerinden kopye edilmiştir. Buna rağmen, hâlâ herhangi bir Avrupa Darülfününu evsafını haiz olmaktan uzaktır.

Yeni gelen İsviçreli mutahassıs ne yapacak? Eski Bâbı-Seraskerî binasının çatısına bir peri asasiyle dokunup içini bir ande garp irfanının aydınlığına mı garkedecek? Öyle olsa bile, itiraf edelim ki, bize bu tepeden inme garp ilminin hiç bir faydası olmayacaktır. Oradan çıkacak bir hikmetşinaş, bir kimyaker, bir sosiolog veya bir iktisadiyatçı, memlekette kendisine mahsus ilmî muhiti bulamayacağı için bütün müktesebatını fazla bir yük gibi taşımak ıstırarında kalacaktır. Böyle bir adamın bir cemiyette, bir pul koleksiyonu meraklısından, veya bir satranç oyunu şampiyonundan farkı nedir? Almanya'da arkeologya, Fransa'da ziraat, İngiltere'de mensucat mühendisliği öğrenmiş gençlerimizden kendi ihtisasları sahasında hangi istifadeleri temin edebildik? Bunların büyük bir kısmı, hemen hepsi diyebilirim, ya hükûmet dairelerinde, ya alelâde şirketlerde birer memurdur.

Demek ki, her ilim bir muhitin mahsulü olduğu gibi, her ilim şubesindeki mutahassıs da bir muhitin adamıdır. Eğer. bir memlekette bu meslekî muhitler henüz tekevvün etmemiş ise büyük bir ihtisas lâboratuvarı olan Darülfününun bize yetiştireceği meslek ve ihtisas adamlarına şimdiden acımak lâzımdır.

Türkiyede ömrü yarım asrı geçen bir tıp mektebi âlisi, bir tıp fakültesi vardır. Fakat, ortaya henüz tek bir Tıp âlimi çıkmamıştır. Belki, Avrupalı hekimlerle boy ölçüşecek kıratta hekimlerimiz vardır. Fakat, yüksek ve spekülatif manasıyle ilmî otoriteyi haiz bir tek doktorun adını zikredemeviz.

Hukukcularımız da böyle değil mi? İstediğiniz kadar avukat, istediğiniz kadar Adliye memuru... Lâkin, hani bir tek Türk legisti, kelimenin bütün şümüliyle hani bir tek Türk hukukşinası?

Y.K

Dünya buhranı hakkında bazı rakamlar.

I — Toptan emtia fiatlerinin sukutu. İrwing Ficher'in endekslerine nazaran (1926 = 100):

	1931 İkinci kânun	1931 birinci kânun
M. Amerika	79.3	68.1
Almanya	82.6	72.4
İngiltere	73.0	70.6
İtalya	73.9	66.1
Fransa	84.5	75.5

II — Maden izabesile çelik istihsalâtının 1929 senesine nazaran 1931 senesindeki sukut nisbetleri: (% de hesabile)

	Demir izabesi	Çelik istihsali
M. Amerika	57	53
Almanya	54	49
Fransa	21	20
İngiltere	51	48
Belçika	20	22
Diğer memleketler	45	47

III — 1931 senesi nihayetinde sınaî istihsalin 1929 senesinin en yüksek seviyesine nazaran sukut nisbeti: (rakamlar birinci teşrine aittir.) Almanyada %40, İngilterede %30, Fransada %19, M. Amerikada 1/3 42.

IV — Sınai istihsaldeki bu daralışın neticesi olarak işsiz amele miktarı da 1931 senesinin Eylülünde şu adetlere baliğ olmuştur:

Almanya : 4.3 milyon (1931 birinci kânununda bu miktar 5 milyonu bulmuştur.
Fransa : 38 bin
İngiltere : 3 milyon
M. Amerika: 7 milyon

V — Bütün bunlara zamimeten mühim devletler, gümrük duvarlarını şu nisbetler dahilende yükseltmiştir:

	1927 senesine nazaran 1931 senesinde	1930 senesine nazaran 1931 senesinde
M. Amerika	25	19.9
İngiltere	139	70.6
Almanya	83	53.8
Fransa	130	63.9
Bu dört memleketin vasatisi	85	50.0

VI — Dünya iktisadiyatının her sahasındaki bu inhitatların dünya ticaretine de tesir etmesi gayet tabii idi.

Nitekim 48 memleketin ticareti hariciyesi 1925 senesine nazaran 1931 senesinin üçüncü rubunda yüzde 40 sukut etmiştir.

Yine ayni 48 memleketin harici ticareti 1930 senesini üçüncü rubuna nazaran 1931 senesinin üçüncü rubuda da yüzde 24.8 düşmüstür.

Bu bir kaç rakam, Dünya iktisadiyatının 1932 senesine hiç te yüz güldürecek bir hamule ile girmediğini gösteriyor. Düşük bir sanayi istihsali, gittikçe kabaran bir işsizler kitlesi, pazar arayan memleketlerin biribirlerine pazarlarını kapaması, Dünya ticaretinin sönmesi, Aksavı şarkta harp gibi hadiseler, 1932 senesinde de cihan karışıklığının duıulmak istidadında olmadığına birer delildir.

Bütün bu tezatları bir harbin mi, yoksa bir ihtilâlin mi temizliyeceği hakkında kehanette bulunamayız. Fakat muhakkak olan şey şudur ki, Dünya iktisadiyatının 1932 senesile bu seneyi takip edecek senelerdeki vazizeti pek karanlıktır.

İ. H.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

3

MART

1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

ŞEVKET SÜREYYA — *İnkılâp bitti mi?* . . . . . .
BÜRHAN ASAF — *Asya* . . . . . .
YAKUP KADRİ — *Edebiyat* . . . . . .
ŞEVKET SÜREYYA — *İnkılâbın plânı* . . . . . .
İSMAİL HUSREV — *Türk köyünde borçlanma* . . . . . .
BÜRHAN ASAF — *Polemik* . . . . . .

KRONİKLER

KADRO

Yuhanna'ın İncili şöyle başlar: «İptidada kelâm var idi.» Faust, on dokuz, yirmi asır sonra: "İptidada fiil (action) vardı.,, diyecektir. Yuhanna ile Faust, bin dokuz yıl fasıla ile, hemen ayni mefhumu ifade etmişlerdir. Her ikisi de, tabiatin, vücudun, yani, maddenin evveline mutlaka bir şey getirip koymak istemiştir.

Dünyanın bu teolojik *taarifi, Eflatun'dan Hegel'e kadar insanlığın bütün fikir tarihinde hüküm sürer.*

●

Bu tarihin, bin türlü hata ve dalâletle yüklü oluşunun sebebini, işte, burada aramak lâzımgelir. Bütün maceralarımızın, bütün didişmelerimizin, bütün perişanlığımızın sebebi de bundadır. Obje *ile* süje, *tabiatle insan, veya, cemiyetle fert arasındaki gözkararıtıcı uçurumu, bu, kazmıştır.*

●

Aklın bu çatlağından, sahte putları, serkeş cinleri, kahhar devleri ve korkunç canavarlariyle, bütün bir âlem, bir uydurma evham ve hurafe dünyası doğdu. Asıl dünya, kendi cevherine göre, kendi mahlûkları ve kendi kanunlariyle yaşarken, beşeriyetin büyük bir kısmı, hemen bütün beşeriyet, kendi eliyle kurduğu bu cehennemin içinde çırpınıp duruyordu.

●

Kadim ve batıl teolojia'nın *bir temadisi demek olan* idealismanın *da, eski dinlerde olduğu gibi bir takım* mitleri *vardır. Bunlar, zavallı insan üzerinde, istedikleri gibi, hükümlerini sürerler. Onu, kâh itikâf hırkasına bürünmüş bir münzevî halinde murakabanın çorak tepesine nefyederler, kâh esaretin marazî cezbesi içinde kendini yerden yere atan bir derviş şekline sokarlar, kâh, içi boşalmış bir torba gibi inkâr ağacının dalına asıp idam ederler.*

●

İnsan, eşya ile fikir üzerindeki hükümranlığını kaybetmemelidir.

Descartes'in "Düşünüyorum, demek ki varım.,, sözünü "Varım, demek ki düşünüyorum.,, hakikatine çevirmelidir. Aksi takdirde vay onun haline.

●

İptidada vücut vardı. İptidada madde vardı. Kelâm, fikir ve fiil onun mahsulüdür. Bunlar, ne bir prensip, ne bir illet, ne de bir gayedir. Aslanda pençe ne ise insanda fikir odur. İnsan, tabiat üzerine ve —dolayısile— kendi üzerine aksülâmelini bu âlet ve bu vasıtayla yapar.

Yalnız murakabe ve "mücerredat,, sahasında kalan ve kendi kendine, boşlukta bir çark gibi dönen fikrin, realite âleminde, onun için hiçbir kıymeti yoktur.

İnkılâbın ideolojisi:

İNKILÂP BİTTİ Mİ?

ŞEVKET SÜREYYA

Ankara Radyosu konuşuyor:
"Arkadaşlar!

"Arasıra inkılâbın bittiğinden ve her işin artık tâbiî seyrine "bırakılması lâzımgeldiğinden bahsedenlere tesadüf olunur. "Bu görüş tenbel, yorgun ve cesaretsiz ruhların görüşüdür. "Biz, kaybettiğimiz zamanları - bizi beklemek niyetini izhar "etmeksizin süratle ilerliyen başka milletlerin peşinden tabiî "diye tavsif olunan mecrada sahna sahna yürümekle kaza- "namayız!
"Biz, tedricî tekâmül kaidesini yolumuzun üstünde çiğneyerek "ve irfan yolunda tekâmülümüzü inkılâplar sürat ve şiddetiyle "yapmak, içtimaî kanunlara yeni bir kanun ilâve etmek mecburiyetindeyiz!„ (1)

Ankara radyosu az konuşur. Fakat konuştuğu zaman iyi konuşur. Ankaranın hakiki sesi, Ankara radyosu iyi konuştuğu zaman duyulan sestir.
Ankara radyosu iyi konuşunca verdiği sesler, hem hududumuzun içinde, hem hududumuzun dışındaki hava mesafelerinde sert akisler yapar. Bu akisleri duyanların onlara karşı bitaraf kalmaları kabil değildir!

●

Biten inkılâp, bittiğine inanılan inkılâptır.
Bir inkılâp, biter mi? Bitebilir. Müdafaa ettiği bütün gayeler artık tâbiî kaideler haline gelen; ahlâkını, hukukunu, sanatını yapan; tezatlarını ve reaksiyonlarını yenen, hulâsa getirdiği cemiyet şekilleri artık tabiileşen inkılâplar görülmüştür. Fakat, harpsonundaki cemiyet değişikliklerinden hiç biri için henüz son kaidelerini vermiş, kat'i nizamını bulmuş, artık durulmuş ve tabiileşmiştir, denilemez:

(1) Halk Evi'nin açılma merasiminde Dr. R. Galip Beyin söylediği bir nutuktan.

Dünya küresinin yüzü yeni bir "CUMUDİYELER ÇÖZÜLMESİ„ devri yaşıyor. Bu çözüntü, cemiyet içinde düne hâs ve düne uygun olanın, donan ve yaşamaktan kalanın eriyişi ve kayboluşudur.

Bu çözüntü seyrinde dünün bütün cemiyet usulleri reaksiyonlarını vermiş, fakat, bu günün cemiyet şekillerinden hiç biri henüz tezatlarını tasfiye edememiştir:

Henüz, her şey akıyor. Her şey değişiyor. Bütün sebepleri biribirine zincirlenmiş ve bütün sebepleri biribirini iten bir hercümerç içinde, şekiller, kaideler bir büyük boranın biribirine kattığı ecsâm gibi karışıyor, havalanıyor.

Her şey mesnedinden kopmuş gibidir.

Bu hercümerç nereye varır, bilinemez. Çünkü, cemiyette inkılâplar, filvaki, insan iradesinin müdahalesile yürür. Fakat, irademizle başlamaz ve irademizle bitmez. Yalnız şu muhakkak görünüyor ki, harpsonu tarihinin çetin günleri henüz geride değil, ilerdedir.

Bugünkü dünya cemiyetinde bazan ihtilâl, bazan iktisadî dağılış, bazan ahlâk, san'at, zevk kaidelerinin iptizali, yani bir ruh sarhoşluğu şeklinde sıralanan işaretler, dünya mikyasında bir cemiyet istihalesinin; bir eski cemiyetler muvazenesinden bir yeni cemiyetler muvazenesine doğru gidişin parça parça tecellileridir.

Şüphe edilmez ki cihan bir yeni cemiyetler muvazenesine doğru gidiyor. Türkiye bu yeni dünya nizamında, bu nizama uygun bütün iktisat ve cemiyet şartlariyle müstakil bir iktisadî ve siyasî cüzütam olmak mecburiyetindedir.

Cihanda inkılâp devam ediyor ve Türkiyede inkılâp bitmemiştir!

●

Bütün cihan bir "TEK NİZAMI ÂLEM„ e doğru mu gidiyor? Hayır! Biz bu kanaatta değiliz.

Filhakika, Modern tekniğin, yeni istihsal vasıtalarının, beynelmilel iktisat usullerinin bütün cihanı birleştiren ve bütün cihana bir "TEK MUKADDERAT„ tayin eder görünür bir manzarası vardır. Fakat, bu manzara altında, bu zâhirî istikamet ve mukadderat birliğini nefy ve inkâr eden tezatlar ve müessirler yaşıyor. Bize göre cihanda yeni cemiyetler muva-

zenesi, her biri ayrı ayrı, siyaseten ve iktisaden müstakil, siyasî ve iktisadî cüzü tamlar muvazenesi olacaktır.

Harpten evvel cihan, Avrupanın iktisat ve fikir hegemonyası altında yaşarken, cihanın mukadderatı, âleme Avrupanın mukadderatı gibi görünürdü. Avrupa hangi tesirler altında ve nereye giderse, cihan aynı tesirlere tabi olarak oraya gider sanılırdı.

Âlemin cihanı telâkkı tarzı, Avrupanın cihanı telâkkı tarzından ve âlemin rüyet ufku, Avrupanın cihanı rüyet ufkundan ibarettir zannedilirdi. Dünya cemiyetlerinin inkişaf kanunlarının, Avrupa cemiyetlerinin inkişaf kanunlarının ayni; dünya mukadderatının Avrupa mukadderatiyle bir olduğuna inanılırdı. Hulâsa, eski Yunan kollegyumunda Atina, Orta asırlar hiyerarşisinde Kilise ne ise, Harp başına kadar devam eden- on dokuzuncu asır demokrasisinde de Avrupa o idi.

Bir buçuk milyar müstemleke halkı, Avrupa için çalışır, dünya kaidesinin ortasında yükselen Avrupa ehramı bu bir buçuk milyar insanı ve Avrupa ehramının tepesinde yerleşen bir avuç ekaliyet, ehramın bütün alt tabakalarını kendi arzusuna göre harekete getirirdi. Gerek bu alt tabakalar, gerek bu bir buçuk milyarlık insan kalabalığı için, doğru ve hakikat olan nizam, bu hiyerarşinin devamından ibaret sayılırdı. Her tarafta cemiyet ilmi ve ilmî olan kaideler diye öğretilen ve münakaşasız kabul edilen şeyler bu teessüs etmiş hiyerarşinin mazmunları ve kaideleri idi.

Halbuki, bu nizam, bugün gibi o zaman da, kendi bünyesinden doğan ve her biri kendi istikametinde inkişaf edip, kendi istikametinde kuvvetlenen iki büyük tezat elinde mustaripti:

1 — Bir tarafta bir buçuk milyarlık bir müstemleke ve yarı müstemleke halkının yarattığı fazla kıymetlerle yaşıyan dört yüz milyon başlı bir Avrupa ehramı vardı ki bu ehramı teşkil eden içtimaî tabakalar arasında, günden güne keskinleşen bir (sınıflar kavgası) bizzat Avrupa cemiyetinin kendi nizamı aleyhine inkişaf edip duruyordu.

2 — Diğer taraftan, bütün teknik vasıtaları kendi emrinde tutan ve cihanı kendi fikir ve iktisat diktatörlüğü altında, kendi istediği gibi kullanan bütün sanayi Avrupasına karşı,

bir buçuk milyarlık müstemleke ve yarı müstemleke halkının için için kaynayan (Millî kurtuluş mücadeleleri) vardı.
Şimdi bu tezatlar artık halledilici safhasına girmiştir. Sınıflar ve milletler her biri kendi saflarında, kendi yerlerini buluyorlar. Büyük sanayi konfetlerini toplayan ve bütün ıstırabı bu sanayi konfetinden doğan Avrupada, cemiyetin mukadderatı kendi şartlarına göre istediği şekilde hallolunabilir. Fakat, Türkiyenin yeri Millî kurtuluş hareketleri cephesindedir.
Yeni Türkiye, geçen asrın müstemleke ve metropol münasebetlerine karşı, yeni cemiyetler muvazenesinin kaydüşartsız müstakil milletini ve geçen asrın tabi ve metbu milletler nizamı içinde, diyanetçe masun ve iktısaden kendine yeten milleti temsil ediyor.

●

Ancak şu da var ki, kendi hudutları içinde, kendine yeten millet, yahut yeni manasıyle İKTISADÎ VE SİYASÎ CÜZÜ-TÂM, dünyadan mücerret ve kendi içine çekilmiş bir iptidaî cemiyet demek değildir. Cihanın yeni cemiyetler muvazenesinin unsurlarını teşkiledecek olan bu cüzü-tamların her biri, kendi hudutları dahilinde, filvaki, kendilerine göre birer içtimaî çehre arzedebilirler. Fakat, bu dahilî bünye tefavütü, onların bu günkü metropol ve müstemleke münasebetlerine mukabil, müsavi haklar ve şartlar dahilinde cereyan eden yeni ve ileri bir mübadele nizamı üstünde anlaşmalarına mani değildir. Türkiye, bu yeni cüzü-tamlar muvazenesinde, kendi mikyasında inkişaf ettirilmiş ve tanzim edilmiş sanayii, kendi kanunlarına göre cereyan eden Millî kredi ve emtia hareketleriyle kendi kendine yeten ve kendine hâs iklim şartları sayesinde istihsal ettiği MÜSTESNA EMTİA, sıyla cihan mübadelesine iştirâk eden müstakil milleti temsil edecektir.
Bunun içindir ki sadece, büyük istihsal vasıtalarını elinde toplayan memleketlerde, bu istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet tezatlarının halli, o istihsal vasıtalarından esasen mahrum olan Türkiye ve Türkiyeye benzer memleketler için büyük bir mana ifade etmez. Biz, büyük istihsal vasıtalarını elinde tutan memleketlerde bu istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin değişmesinden ziyade,büyük sanayi memleketleriyle, sanayiden mahrum edilmiş memleketler,yahut, iktısadî müstemle-

keler arasındaki iktısadî tabiiyet ve metbuiyetin tasfiyesini istiyoruz.

Cihan içinde Türk inkılâbının, hatta, yalnız Türkiye için değil, Türkiyeye benzer bütün memleketler için asıl olan, karakteristik olan büyük manası buradadır.

●

Hulâsa, bize göre cihanın mukadderatı yalnız Avrupanın mukadderatı demek değildir. Çünki, cihan içinde Avrupa, cihanın diğer aksamiyle ayni kanuniyetler altında işliyen bir bünye tecanüsü arzetmiyor. Çünki, cihanın diğer aksamiyle Avrupanın tezatları, muharrik kuvvetleri ve inkişaf istikametleri arasında farklar, ayrılıklar vardır.

Cihanın geçirdiği derin bünye istihalesi aşikârdır. Fakat, bize göre bu istihalenin temayülü, cihanın yeni bir Avrupa nizamına kaydüşartsız intıbakı değil, bilâkis, unsurları müstakil cüzü tamlar olan yeni bir cemiyetler muvazenesinin cihan mikyasında teessüsüdür. Bu muvazenede her cüzü tamın, dahilî çehresi ne olursa olsun, kendi bünyesinden gelen ve kendine hâs olan bir inkişaf istikamet ve kanuniyeti olacaktır. Binaenaleyh, Türkiyenin, yaşadığımız zamanın bu tarihî seyri içinde mevkii, ne şu âlemin, o âleme hâs kaidelerine, ne bu âlemin o âleme elverişli kanunlarına uymadan, kendi bünyesinden gelen ve kendine uygun olan şartlara ve kanuniyetlere göre kendi yeni nizamını yapmasıdır.

Türk inkılâbı, Türkiyenin, içinde yaşadığımız zamanın şartlarına ve kanuniyetlerine göre yeniden yapılış ve kuruluşudurki, bu hareket ancak sistemli hamleler, hedefleri evvelden muayyen sıçrayışlar ve bir zerresi bile boş yere israf edilmiyen mütemerkiz bir millî enerji ile inkişaf edebilir.

Bunun içindir ki inkılâp, havada kalmıyan, yeni iktisat ve cemiyet müesseseleri şeklinde esere intikal eden, yeni maddede şeklini bulan bir cemiyet hareketidir.

İşte, yine bunun içindir ki, cihanın yeni muvazenesi ve Türk cemiyetinin mütekâmil ahengi henüz oluş seyrinde bulunduğu içindir ki, cihanda inkılâp devam ediyor ve Türkiyede inkılâp bitmemiştir diyoruz.

Filvaki, bitmiyen bir inkılâba bitti de denilebilir. Fakat, zahirî hayatın sessiz akışı altında hâdisat, yeni tehavvüller için yeni

zaruretler biriktirmekte devam ederse, kendi ruhumuzda hasıl olan sükûna kendimizin inanmamızdan ne çıkar?

Vakıa, inkılâbımızın manasını şümuliyle duymıyan, onun yapıcılık ve kuruculuk imkânlarına inanmıyan, hulâsa onun her gün yeni bir inkişaf istikametinde akışını inkâr edenler vardır. Hâdisatın baş döndüren seyrini kendi küçük ruhunun bir damla suyu andıran durgunluğu içinden seyredipde başlarında sükûn uykuları duyanlar, hulâsa vekayiin bu engin akışından bıkanlar ve yorulanlar bulunabilir. Bunlar bir takım "KERVANA KARIŞANLAR„ dır.

Onlar bir köprüden geçer gibi ve bir köprüden geçmek için karıştıkları bu inkılâp kervanına bir gün bile istinâs etmeden yoruldular. Düştükleri yol kendi rüyet ufuklarını çoktan aştı.

Şimdi, kendi ruhlarının yetiştiği ve alıştığı cihanı özlüyorlar! Halbuki, bizi o cihandan ayıran köprü çoktan yıkılmıştır!

Asya

BÜRHAN ASAF

Batlamyos'a göre, her şey kürenin etrafında dönerdi. Yüz yıllarca sene, insanlık, Yunanlı felekşinasın sakat sistemine inandı. Her şeyin ve her şeyle beraber kürenin de güneşin etrafında döndüğünü, ilk, Kopernik iddia etti.

Bir buçuk asırdan beri, kürenin üzerinde bulunan canlı ve cansız her şey, Avrupanın etrafında ve Avrupanın arzusuna göre döndü. Tarihin devreleri bile, Roma'yı tasfiye eden barbarların medenileşmelerine göre taksim edildi. "İlk-çağ,, , "Orta-çağ,, dendi. İlk-çağdan evvel doğup geçen Asya medeniyetleri, Aztek medeniyetleri "tarih-ötesi,, devrin ardına atıldı. "Avrupalı,, , medenîlerin , "asyalı,, , barbarların vasfı oldu.

Türk, Çin, Hint ve Acem medeniyetleri, manyak müsteşriklerle santimantal şark dostlarının ilim ve sanat pastişlerine mevzu oldu. Fağfurları nakışlıyan, bahçeleri halılara döken, musikıyi çinilerde yaşatan ruhun iyman eşerleri, simsar elinden ve borsa yolundan, paraya tapanların zina mabetlerini süsledi. Bir tekmede sokağa atıldıktan sonra etleri dirhem dirhem kıymetlendirerek tekrar salona alınan orospunun pabucu, ihtiyar bir tebrizin üzerine devrilip düşerken de, halıyı örenlere "barbar,, , pabucun sahibini meydana getirenlere "medenî,, denildi. Neler olmadı ki? Zavallı Hayyam bile, dudakları boyalı modern bir köçek gibi, yer yer teşhir edildi. Avrupa, ortada idi. Ve, her şey, onun etrafında, onun arzusuna göre dönüyordu.

●

Bir buçuk asır, ihtiyar Asya, dinlerin, teokrasilerin ve cihangirlerin beşiği Asya; makinanın verdiği kudrete, zekî ve duygulu elin yarattığını değişmek istemedi. İstiylâcının üstün silâhlarından ve üstün bilgisinden, bir günahtan sakınır gibi sakındı. Avcı kurşununun tehlikesinden kaçınmak için kafa-

sını kumlara gömmeyi kâfi tedbir addeden safderun deve kuşu gibi, selâmeti tasavvufun tevekkül halvetinde aradı. Ruhunu oraya hapsetti ve vücudünü yer yer teslim etti. Asya, bu gafletini, köleleşmekle ödedi.

Bir buçuk asır sürmüş olan bu gaflet, acaba sadece gaflet midir? İstiylâcının hiylesini bu uzun müddet zarfında keşfedememek, onun tekniğine bu uzun müddet zarfında bir türlü sahip olamamak, hazin bir dirayetsizlik ve anlaşılmaz bir kabiliyetsizlik midir? yoksa bunun ardında, derin bir mürakabe ve bir mizaç hususiyeti mi vardır?

Her medeniyetinin üzerinde birkaç bin sene dinlenmesi, ana kıtanın mizacı hakkında bir işaret sayılamaz mı? İddia edeceğim ki, Asya, teokrasilerini adım adım ve ruhunun kabında tasfiye etmedikçe, getirdiğine inhimak göstermek istemedi. Onun bir köşesinde, 1932 senesinde bile bir Gandi'nin, ayağa kalkmış bir maşa gibi dolaşabilmesi için, ruhunun içlerine doğru çok dolambaçlı ve çok derin dehlizlerin açılmış olması lâzımdır.

●

Hıristiyanlık gibi oldukça özlü bir "mit„ ten altın buhurdanlar, sırma binişler ve epkem hareketler dekoru içinde ziynetli bir şano meydana getirmek hafifliğinden sonra, onu, bütün dışlaşma (haricîleşme) unsurlarından tecrit ederek luteranizm ve puritanizm gibi reformasyon hareketleri ile keleşleştiren Avrupalı, elbette ki, makine tekniğinin felsefe ve tasavvufunu yapmıyacaktı. Elbette ki, hayvana karşı kendini korumak için yonttuğu baltayı, daha büyük lokma kendisinde kalsın diye, öz kardeşinin kafasına çalan yarı hayvan gibi; 2 beygir kuvvetinden 300.000 beygir kuvvetine çıkardığı harikulâde eserle kendini ve insanlığı ıstırap içinde bırakacaktı. Elbette ki, tabiatı çözerken, bunu içten gelen bir inanışla yapmıyacak ve cahil putperestin adak kurban etmesi gibi yaratmış olduğu canavarı ele geçirebildiği insan kalabalıkları ile besliyecekti. Pazarlar tekniğini, pazarlar ahlâkıyatını ve pazarlar zilletini tedvin edecekti. Canlı ve cansız tabiatın hudutsuz ve ölçüsüz istismarında, elbette ki hiç bir beis görmiyecekti.

İddia edeceğim ki Asyanın bir buçuk asırlık kölelik pahasına bir buçuk asır süren mürakabesi, bilerek kabul edilmiş bir gaflettir. Asya, "Makine„ adını verdiğimiz istihsal vasıtasını bütün kanuniyetleri ile beraber anlamak istedi

Tabiat, istihsal vasıtası makine ve insan arasındaki karşılıklı münasebetleri ve bu münasebetlerin putperest ellerde doğurduğu tezatları görmeden ve ihata etmeden, "elişi„ inanış ve tasavvufunun afyonunu reddetmek istemedi. Yoksa, kötü Japonyalının yaptığını yapmak, Asyanın birçok milletleri için mümkündü.

●

Bugün, bütün Asya, boyanlaşan bir ateş gibidir. Makinayı ve makina insanlığını paralayıcı, dayanılmaz bir ihtirasla istiyor. Çünkü artık teokrasilerinin hemen hepsi ufalanmıştır. Çünkü artık Asya, makinaya inanıyor. Maşinizm canavarını besleyip büyütenler gibi, nadan ve nankör bir sathîlik ve faydacılık bakımından inanmıyor. Yağmura "rahmet„ , buğdaya "nimet„ diyenler bakımından inanıyor. Tıpkı o zeki ve duygulu ellerin ördüğü halılarda ve yoğurup nakışladığı fağfurlarda teşhis edebileceğiniz dimağ-ürpermesi ve ruh-coşkunluğu ile inanıyor. Putperest maşinizmi, bir buçuk asırlık istırapların ateşinde dövdükten sonra, özlü mizacının haddesinden geçirerek, ahlâkileştirerek ve dinleştirerek alıyor.

Sovyet Rusya'daki harekete, sınıf davasının içinde sıkışakalmış bir tecrübe olarak bakanlar olduğu gibi, bu hareketin, çoktan ruslaştığını ve Rus tasarrufunun kucağına geçtiğini iddia edenler de var. Fakat, hem onların hem de bunların bir arada olarak tasdik ettikleri nokta, dünyanın altıda biri büyüklüğünde bir memlekette 160 milyon insanın, mukadderatlarını, dişten ve tırnaktan arttırarak kurmağa başladıkları makina medeniyetine, inançla vakfetmiş olmasıdır.

Dört yüz milyondan fazla canın, istismar cehenneminden kurtulmak için, bir mahşerin kalburunda gibi, ihtirasla çalkalandığı ve içten gelen bir isyan ve gazapla dalgalandığı Çin'de, aynı Asyalının kurtuluş hasreti hâkimdir. Medeniyeti ve onun bugünkü şartı olan büyük ve modern tekniği, Çin'de, faydacılık bakımından değil, millet halinde kurtuluş kararı ile özlüyor.

Nirvana sarhoşu Hintlinin, tahammül ve tevekkül miskinliği, henüz temamile geçmemiştir. Menfî surette kendi içine doğru dönüşün dibini bulmadıkça, kaplanları uyuşturup esneten ve yılanları çöreklendiren bu acayip iklimin insanından, ümmet çığlıkları yerine millet naraları beklemek abestir.

Komşumuz İran, ticaret monopolü gibi ileri iktısadî tedbirlere rağmen, milletin derinden kaynaması devresine henüz girmemiştir. Osmanlı İmparatorluğunun "Avrupalılık,, düzgünü altında, içeri doğru feodal ve teokratik, dışarı doğru ise yarı-müstemleke ve tâbî bir içtimaî ve iktısadî harita manzarasını, iyi bakarsak, Pehlevi'nin ülkesinde de görebiliriz.

Bize gelince, Millî Kurtuluş hareketini temsil eden inkılâbımızın son derece karakteristik bir devresine varmış bulunuyoruz. İmparatorluktan mevrus tanzimat sonu görüş ve telakkilerini tamamiyle tasfiye ederek, inkılâbımız için, millî şeniyetlerden başka kaynak tanımamak. Tanzimatın Avrupa hayranlığı yerine, milletin verimliliğine inanmak fikrini ikame etmek, millet davalarını hal için, kamusta kelime arar gibi, Avrupa mevzuatını döke saça beriye taşımak yerine, o davalar üzerine iğilerek onları bilgili ve müstakil bir tetkike tâbî tutmak itiyadını koymak. Hükümlerin ve kaidelerin milletlere ve zamanlara göre değiştiğini unutmıyarak eskicilikten ve taklitçilikten sakınmak. Bütün cihanın, yeni bir dönüm noktası üzerinde, yeni yollar aramakta olduğunun farkına vararak, bunun sebeplerini kendimize göre izah etmek ve yabancı görüşlerin uysal abonesi olmamak. Yani, inkılâbımızın fikir sistemini kurmak. İşte, varmış olduğumuz devrenin bizden istediği ve beklediği budur.

Bu devrenin geldiğini, geçen seneki fırka mücadeleleri işaretlemişti. Politika sahasında kalmakla beraber, o sıralarda da, için için iki sistem çarpışmıştı. İki görüş tarzı çatışmıştı. Politika sahasında zamanında ve yerinde olarak paydos edilen ihtilâf, fikir sahasını terketmedi. Bu sayededir ki genç Türkiye, fikir bakımından belki en verimli devresine girmek üzeredir. Eğer münakaşanın zaviyesi gittikçe açılır ve gittikçe derinleşirse (ki, bütün zavahir bunu gösteriyor) ve münevver Türk gençliğini iyice kendine cezbedebilirse, netice itibariyle kimsenin kimseden şikâyete hakkı olmıyacaktır.

Bütün diğer Asya milletleri kadar büyük ve modern tekniği almak cehtinde olan Türkiye, inkılâbını sistemleştirmekle, Asyanın öncü milletleriden biri olacaktır. Eğer, Türkiye, bu işi, şamil bir felsefî görüşe ve ahenkli bir içtimaî nizama bağlıyarak başarırsa, yani: modern tekniğe malik olur ve tezatsız millet tipini yaratabilirse, Türk milleti, yirminci asrın, Asyanın kur-

tuluşu asrî olmasında ve yepyeni vasıfta bir Asya milliyetçiliğinin doğuşunda en büyük emeği geçmiş millet olacaktır.

●

Bir buçuk asırlık bir müstemleke hayatı, Asyanın bütün milletlerine istiylâcının görüşünü aşılamıştır. Öyle ki, bu milletlerin bir çoğunda, millî kudrete inanmak duygusu körleşmiştir. Hele Asyanın, Orta-çağ İtalyası imiş gibi, mütevali ve devamlı istiylâlara uğramış olan Hindistanda,bir taraftan da din ayrılıkları ve kastlar (müstemleke kalabalıklarında haddızatında güç doğan) millî şuuru o kadar uyuşturmuştur ki, oradaki kımıldanışlara, ancak ümmet zihniyetinin kendini son bir müdafaaya vermesi nazarı ile bakabiliriz.
Fakat uyanma ve ayağa kalkma ihtiyacı, Asyanın mahmur gövdesini çaprazvarî dolaşmaktadır. İstiklâl ateşi, ana kıtanın hemen bütün eteklerini sarmıştır.
Derhal işaret edelim ki, Asyanın avrupalaşması, hiç bir zaman bu hareketin mevzuunu teşkil edemez. Avrupa, meydana koyduğu ileri bilgi ve ileri teknikle, insanlığın şüphesiz en ileri merhalelerinden birini kaydetmiştir. Fakat, yarattığı tezatlar yüzünden milletleri milletlere parçalatan ve şimdi de, sınıfları sınıflara parçalatmağa hazırlanan böyle bir "hastalık kutusu,, , Asya milletleri için hiç bir zaman örnek olamaz. Davayı daha ziyade şöyle koymak lâzımdır: Asya, Avrupanın ileri bilgi ve tekniğini, bu tekniğin şart kıldığı ileri içtimaî görüşle alıyor. Bunu yapabilmesinin en büyük sırrı, ileri tekniği, onsuz kaldığı müddetçe kâfî derece fetişleştirmiş olmasıdır. Bu bakımdan, teknik, milletin bünyesi kadar mukaddes ve o bünyenin sağlamlığını temin eden bir içtimaî "unsuru esasî,, oluyor.

Bnnun içindir ki, Avrupalı millet için millet bünyesini çözücü bir unsur olarak gelişmiş olan ileri teknik, en ileri şeklinde de alınsa, Asyalı millet tarafından milletçe alındığı için, lisan ve yurt kadar lâzım, mukaddes bir milletleşme harcı oluyor. Burjuva, amele, sermayedarlık rejimi, sosyalizm gibi, ancak avrupalı milletlerin hastalıklarına ait isimler ve çereyanlarla, Asya milletlerinin hiç bir alâkaları olmıyacaktır. Nasıl ki, Pasteur'den sonra doğan çocuklar, "Çiçek hastalığı,,' nın ismini duymuşlar, fakat, kendisini tanımamışlardır.

Asyalı milletler, kendilerine yepyeni millet yapıları yaparken Avrupada çökmekte olanların sakat muvazene hesapları ve hiyleli temellerinden sakınmalarına, sosyalistlik adını takanlar; ya masum bir takım cahiller, yahut, her şeyi Avrupanın diline tercüme etmedikçe rahat edemiyen avare ruhlu gevezelerdir.'

Ham madde ve halkla sanatkâr.

Yakup Kadri

Bütün fikrî istihsallerin saikı aşktır. Onun için değil mi ki, fikrin en hâlis mahsulü olan edebiyat, herkese, kalbin yanık ve divane bir feryadı gibi gelir. Paul Verlain, "Ben, sembolisma, romantisma nedir, bilmem. Bir kuş nasıl öterse, öyle öterim.„ demiş. Lâkin, biz, bu söze, bir şakadan fazla ehemmiyet vermiyeceğiz. Paul Verlain'nin şiirleri, mevsim ateşiyle ötüşen kuşların cıvıltısından büsbütün başka bir şeydir.
Kuşun sesi hançereden, şairinki kafadan çıkar.

●

Evet, bizce de, şiir aşkın evlâdıdır. Fakat, ona gebe olan bir dişi cinsiyet uzvu değil bir er beynin müteaddi hüceyreleridir. İnsandaki, his, havas ve instenkt cihazının bütün unsurları, karışık ve bulanık bir madde halinde buradan geçip süzülür. Kâh, musaffa altın suyu, kâh, büyülü eksir olup buradan dişarı akar.
Bizim gözlerimizi kamaştırıp başımızı döndüren şarkılar, cümleler ve ahenkler, işte, bu süzgecin sızıntılarıdır.

●

Bunlar, kişinin mizacına ve bünyesine göre muhtelif şekillere ve derecelere ayrılabilir. Fakat, ruhta gömülü ham maddelerin nevi ve miktarı ne olursa olsun, bunların hiçbiri, zekâ denilen ince ve dolaşık makinada işlenmeden evvel, bedii ve edebî kıymetini alamaz.

●

Beynelmilel edebiyat pazarında, Türk matamın sürümden o kadar mahrum oluşunun başlıca sebebini burada aramak lâzımgelir.
Biz, her hususta olduğu gibi, fikir sahasında da ham maddeciyiz. Hislerimizi, heyecanlarımızı hiçbir süzgeçten, hiçbir elekten geçirmeksizin hiçbir kontrola, hiçbir disipline tabi tutmadan, tıpkı tabiatın verdiği gibi meydana atıyoruz.

●

Halbuki, sınaatçı kadar sanatkârın işi de, tabiatı kendi hükmüne almak, tabiatı, terbiye etmek, tabiatı düzeltmek, yontmak ve onun anarşik kudretlerini sıkı bir nizam altına sokmaktır.

●

Sanatkârın sınaatçıdan farkı şudur ki, birinin iş âletleri objektif, öbürününkü sübjektiftir.
Sınaatçı, tabiatla teknik ve makina arasında bir vasıtadır. Lâkin, sanatkâr hem tabiatın, hem teknik ve makinanın bizzat kendisidir. Ruhunun tarlasından kendi mahsulünü kendi biçer, kendi toplar. Onları, kendi ölçüsile tertip tasnif eder. Kendi bünyesinin muhtelif cihazlarında eleyip öğütür; pişirip işler.

●

Sınaatçı gibi sanatkâr da, mevcut olmak ve vazifesini yapabilmek için bir içtimaî muhite muhtaçtır. Kendim için yapıyorum, diyen bir sınaatçı tasavvur etmek nederece imkânsızsa, kendim için yazıyorum, diyen bir sanatkârın sözüne inanmak da o derece müşküldür.

●

Sanatkâr, herkesten ziyade, cemiyet ve kalabalık adamıdır. Boş bir sal önünde Hamlet'in tiradlarını okuyan aktöre hakikî bir deli nazarile bakmamak mümkün müdür?
Sanatkârın yegâne gayesi, gıdası, mükâfatı halkın alkışı-yani, kabul ve tasdikıdır.

●

Halk, neyi kabul ve tasdik eder?
Yalnız *kollektif* olan duyguları, heyecanları...
Filân veya filânın, cılız bir saz üstünde mırıldandığı bir takım şahsî ve hususî neşvelerden, hırslardan, öfke veya ıstıraplardan; filân kadınla filân erkek arasında geçen gönül maceralarından ona ne?

●

Edebî mahsulâtın anası aşktır. Fakat, aşk, edebiyat değildir.

Tabiata tehakküm. [1]

ŞEVKET SÜREYYA

Büyük işler büyük enerjilerin işidir.

Bugünkü Türkiyeyi veren ve onun, tarihin bir eşref sabahında, bir hamle ile hududunu çizen enerji, bir büyük enerji idi. Yeni Türkiye, ileri teknikli Türkiye, ovasından, merasından, dağından, ormanından kalabalık, şen ve nizamlı bir hayatın sesi gelen yarının Türkiyesi, yine böyle büyük enerji eserlerinin en büyüklerinden biri olacaktır.

Yoksul ve dağınık bir millet bünyesinin, cihanın bugünkü şartları ve yarınki şartları içinde, müstakil bir mevkı alması ihtimali zayıftır. Türk hudutları içinde Türk milletinin, hem bugün, hem yarın emin, rahat, sıhhatli ve zengin yaşaması için, bütün şerefsizliklere yol açan yoksuzluğu ve dağınıklığı yenmek lâzımdır.

●

Bir yarı müstemlekede, cemiyetle tabiatın, cemiyet lehine inkişaf eden bir mücadelesi yoktur. Bunun içindir ki yarı müstemlekede teknik daima geridir ve bunun daima geri kalması matlûptur.

Yarı müstemlekede cemiyet bünyesi, daima tabiatın kör kuvveti elinde esirdir. Cemiyet hayatı, ya müstereddî bir hiyerarşi, ya iptidaî bir takım din ve dünya müeyyidelerile bağlanmış, terakkıden kalmıştır. Böyle bir cemiyetin siyaset ve iktisat şeklini ise, millî icaplar değil, haricî ve yabancı menfaatların iycapları tayin eder.

Eski Osmanlı Türkiyesi, kendi mukadderatına kendi hâkim olamayan böyle bir yarı müstemleke, böyle bir İKTİSADEN TABİ MEMLEKETti.

Eski Osmanlı Türkiyesinde köy, hudut haricindeki büyük sanayi merkezleri için çalışır ve köyün yarattığı fazla kıy-

[1] Kadroda "Millet İktisadiyatı„ bahislerini yazan arkadaşlarımızdan Dr. Vedat Nedim Beyin Almanyada bulunması hasebile bu sayıfalar diğer bir arkadaşımız tarafından yazılmıştır.

metler hudut haricindeki ecnebi sermaye piyasalarında toplanırdı. Eski Osmanlı Türkiyesinde şehir, ucuz ecnebî mamulâtına sadece bir transit ve tevzi merkezi olan passif bir geri pazardı. Bu şehrin fazla kıymetleri de, görünür, görünmez binbir kanaldan geçer, hudut haricine akar ve oralarda birikirdi.

Eski Osmanlı Türkiyesinde cemiyet hem tabiata, hem yabancı sanayi memleketlerinin iktisadî hegemonyasına karşı kül halinde esirdi. orada millî sây yabancı menfaatlara ve idare edici zümrenin düşünme kabiliyeti yabancı telâkkilere vakfedilmişti.

Yeni Türkiye ise eski Osmanlı Türkiyesinin bir reaksiyonudur ve bütün şartlariyle, eski Türkiyeden ayrı bir cemiyet nizamını, gittikçe tekemmül ettirmek mecburiyetindedir.

●

Yeni Türkiyenin iktisat bünyesi köyde yeni bir toprak işleme sistemi ve şehirde yeni bir sanayi tekniği ile teşkilâtlanmış, bütün yarı müstemleke şartlarından "itici ve büyük kümelere rehberlik edici,, bir inkılâp kadrosunun zoru ile temizlenmiş ileri bir iktısat bünyesi olmak zaruretindedir.

Yeni Türkiyede köy, artık yalnız ecnebi sanayiine ham madde menbaı ve ecnebi sanayi mamulâtına pazar olan kötü bir müstemleke unsuru olarak kalamaz.

Yeni Türkiyede şehir, artık, geri Türk pazarıyle ileri metropol sanayii arasında passif bir tevzi ve transit yeri olamaz. Böyle bir şehir, iktisaden uşak ve iktisaden mürteci olan bir şehirdir.

Cihan iktisadiyatının, bugünkü Türk bünyesi üstündeki ölçüsüz tahakkümüne ve Türk bünyesinin, bugünkü cihan iktısadiyatı karşısındaki ölçüsüz aczine ve hükümsüzlüğüne rağmen, iktisat bünyemizin bu yeni teknik inkılâba sahne kılınışını, bizzat inkılâbımızın mahiyeti bize emreder.

●

Yeni Türkiyenin tabiatla mücadelesi herşeyden evvel, toprğı istismar tarzını; yani toprak işleme tekniğini değiştirmekle başlıyacaktır.

Yeni Türkiyede sâyin toprağa galebesi, toprak

işlerinin verimli, toprak işçisinin kalabalık, tok, artar oluşu ancak yeni bir toprak işleme tekniğini hayata tatbik ile kabildir.

Yeni toprak işleme tekniği altında Türk toprağı, artık 700.000 kilometro mürabbaına yalnız 14.000.000 can düştüğü halde onu da yarı aç ve yarı çıplak dolaştıran kısır, nekes ve huysuz bir toprak olmaktan çıkacaktır.

Hâdisata tahakküm ederek cemiyetin taliini değiştiren ve Türk tarihine bir başka mecra gösteren bir inkılâp neslinin Türk toprağına da vereceği bir emir vardır:

Dönümünden 60.000 meşakkatla 60 okka buğday gelen ve insan sâyinin bedelini mahsul şeklinde insana değil, sel, dolu, kıtlık, kuraklık şeklinde âsi tabiata kurban eden bu müstehzî toprağa karşı bizim ancak hıncımız ve ancak ona tahakküm aşkımız vardır!

Bize verdiği bu bir avuç cinsi karışık, piyasası kıt buğday taklidi yerine ondan, her dönümüne en az 160 kilo düşen ve mülkümüzün yarıdan fazla yerlerinde bu miktar, 260. 360 kiloyu geçen sıhhatli, mutecanis ve itibarı yerinde bir buğday istiyoruz.

Tarihin en eski merası ve hayvan yetiştirme kültürünün öz vatanı olan Anadolu yaylasının tarih içindeki bu şöhretine, kendisinin hıyanet etmesine göz yumamayız.

Esâtir devri şairlerinin, altın yapağılı koyunlarından asırlarca ilham aldığı küçük As ya yaylalarında, hayvan yetiştirme ilmini ve hayv an

sevgisini yeniden bir din, bir kült haline getirmek zamanı gelmiştir.

Bu topraktan, meralarında en az 50.000.000 koyun, 20.000.000 süt ineği ve bütün cinslerile alındığı zaman, ilk adımda 100.000.000 baş hayvan beslemesini istiyoruz:

Bu ormanlar gelin gibi nazlı nazlı salınsın diye yaratılmadı. Hayır!

Evlâtlarını doyurmayan, onları ya devlet kapısında odacılığa, ya limanlarda hamallığa, hademeliğe, hulâsa doğdukları yuvanın haricinde açlığa ve dilenciliğe gönderen bir orman deryası bizim gözümüze bir yeşil deniz gibi değil, bir kara bataklık gibi görünür!

Kuş uçmaz, kervan geçmez Köroğlu dağlarından elektrikle işleyen hızarın ve kurt yatağı derelerden, bacaları her zaman tüten, neşesi elektrikleşmiş köyün sesi gelmezse, bu yeşil dağlar bu yurdun etrafında bir yakışıksız süs, yahut bir tutam kel saçı gibi kalır.

Yerimizin bağrı zengindir deriz? Yalnız Karadeniz yalılarında (340.000.000.000 = Üç yüz kirk milyar) ton kömürümüz hesap olunuyor.

Fakat, bizim bundan çektiğimiz kara elmas senede ancak (1.000.000 bir milyon) tondur! Bu hesapla yalnız bugün bildiğimiz kömür hazinemizin hakkından gelebilmek için, en az (34.000 otuz dört bin) yıl lâzım! Halbuki Tuna ve akdeniz havzaları kömürsüzdür. Tuna ve Akdeniz havzaları, aşağı maliyet ve aşağı satış fiyatlı kömür bekliyor.

Aşağı maliyet ve aşağı satış fiyatı ise ancak ileri tekniğin işidir.

Tencerede iplik boyayan ve el tezgâhında kumaş dokuyan çulha; dere kenarında deri işleyen dabağ, kara dükkâncığında kara demir döğen demirci modern Türkiyenin tipi değildir:
Fabrika demek, metrûk Haliç sahillerinde tozu dumana katan ve bu toz, duman içinde bir taraftan millî sayi ve sıhhatı en geri, en randımansız ve en himayeye değmez bir şekilde israf eden, havaya savuran bir kötü teknik demek olmaz!

Yeni Türkiye bir sene içinde ve nihayet bir seneye kadar, en az 300.000.000 liralık bir sanayi sermayesine muhtaçtır.

Köyle şehir arasında aylak dolaşan, ya kırlardaki yol kenarlarında, ya şehirlerdeki han, kervansaray harabeleri içinde, haysiyet kırıcı bir kıyafet ve kut-lâyemut bir ücretle insanlığından geçen kol kuvvetinin (İş) e hasreti var!

Halbuki, hem Avrupada hem Amerikada sanayi parçalanıyor. Harpten evvelki müstemleke şartlarına göre kurulmuş sanayi kesafeti işsiz ve lüzumsuz kalıyor. Her tarafta fabrikaların vasatî yüzde 50si kapalıdır. Sanayi rantı baş aşağı düşüyor. Ucuz sanayi aksiyonları birkaç elde toplanıyor.

Hulâsa büyük sanayi memleketlerinde sermaye ve istihsal âletleri, milliyetlerini inkâr ederek göç etmek, iltica etmek için emin ve mahfuz pazarları arıyor. Bu emin ve mahfuz pazarlar müstakıl gümrük duvarlarile çevrilmiş bu geri teknikli, fakat ileri teknik için yüksek rantlı pazarlar ise, ancak, millî kurtuluş hareketini yapmakta olan yeni memleketlerdir.

Ne kapitülâsyon ne de imtiyaz kayıtları olmaksızın, milliyet kast ve terkiplerinden tecerrüt ederek, bedeli muayyen bir müddet zarfında ıtfâ olunmak ve bu müddet sonunda gerek mevzu sermaye, gerek işleme hakkı doğrudan doğruya devlet mülkiyetine intikal etmek şartile, memleketimize istediğimiz mıktar sınaî tesisat sermayesi tehcir edebilmek için, beynelmilel şartlar en müsait anındadır.

Hulâsa, Türk tarihinin önümüzde duran merhalesi, ileri teknikli, şen ve zengin Türkiyenin, geri teknikli, yoksul ve dağınık Türkiyeye yani Türk milletinin Türk toprağına ve tabiatına galebesi olacaktır.

Bu galebenin tehakkuku bütün ruh ve madde unsurlarının, prensipleri evvelden muayyen bir İŞ DİSİPLİNİ altında, merhaleleri evvelden muayyen bir millet iktisadî nizamının istihsali için, millet mikyasında seferberliğine bağlıdır.

Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri

İSMAİL HUSREV

Türkiyede köy müstahsılının ne şekillerde borçlandığını anlamak için evelemirde Türkiye köy iktisadiyatının karakteristik hatlarını ve borçlanmanın ne gibi şartlar altında cereyan ettiğini görmemiz lâzımdır.

●

Türkiye köy iktisadiyatında iktisat münasebetleri noktai nazarından mütecanis bir manzaraya teesadüf edemeyiz. Bir taraftan muhtelif tarihî devirlerin bakayası, diğer taraftan yeni doğan iktisat tarzlarının unsurları, Türk köyünde yer yer ve yan yana yaşamakta ve bu hal Türk köyünde henüz şümullü bir sistem vahdetinin tessüs edemediğini ve köyün bir intikal safhasında bulunduğunu göstermektedir: Ticaret yollarından veya şehirlerden uzak mıntakalarda iktisat faaliyetleri henüz geniş pazar için istihsal safhasına (münkeşif mübadele nizamına) girmemiş, istihsalâtın mühim bir kısmı mahallî ihtiyaçların hududunu aşamamıştır. Lâalettayin bir iki misal verelim: Bitliste hububatın takriben yüzde sekseni dahilde istihlâk ve ancak yüzde yirmisi Siirt, Diyarıbekir gibi civar vilâyetlere sevkedilir. Daha garba gelelim: Bolu vilâyetinin Gerede kazasında yetişen buğday, arpa, kaplıca gibi hububatın yüzde yetmiş beşi kaza dahilinde sarf olunur. Yüzde yirmi beşi de civar kazalara gönderilir. Görülüyor ki bu mıntakaların müstahsılı, mahsulâtının en mühim kısmını kendi istihlâk etmektedir. Bu gibi mıntakalarda müstahsılın piyasa ile alâkası mahduttur. Bu alâka fazla gelen cüzi mahsulü satarak ya muayyen mükellefiyetlerin edası yahut ta bazı istihlâk eşyası tedariki maksadiledir. Buna mahallî bir misal verelim: Bileciğin "Kurtköy„ köyü muallimi anlatıyor. [*]: "Bizim köy, kasabaya gitmek için giyecek bir çift ayakkabı ve kasabadan köye gelecekleri ağırlamak için bir okka kahve ve şekerinden

[*] Köylerimizin tarihinden. Hakimiyeti Milliye de münteşir bir yazıdan. 11 Teşrinisani 1931.

başka bir şeye para vermez. Haşhaştan aldıkları yağı yerler. Köyümüz eskidenberi pamuk eker. Bunun için kadınlar kendi iğlerile bu pamukları bükerler. İplik yaparlar. Bildikleri otlarla boyarlar. Öyle sanırım ki, evinde dokuma tezgâhı olmıyan aile yok gibidir. Kadınlar üstlüklerini, don ve gömleklerini ve çarşaflarını bu pamuktan yaparlar. Terzileri de kendileridir. Erkeklerin ayağındaki dizlikler ve dolaklar, sırtlarındaki kebe ve saltalar Kurtköyü yünündendir. Kadınlar kendi kirmanlarile yün ve yapağıyı iplik haline getirir ve sonra çulhalıklarında dokurlar„.

Halbuki senede vasatî olarak 800.000 kantar fındık istihsal ve bir o kadar İhraç eden Giresun fındık mıntakası yahut Aydının incir sahası karakter itibarile bu kapalı mıntakalardan nakadar farklıdır... Birincilerde Kurunu Vustaî bir kapalılık, bir ananecilik hâkim olduğu halde, iktisadî nesiçleri münkeşif mübadele münasebetlerile örülmüş olan ikincilerde bütün istihsal faaliyetleri ve zaruri levazımın temini işleri temamen pazar vasıtasile cereyan eder.

Türkiye köy iktısadiyatında mübadelenin münkeşif olduğu mıntakalar üzüm, incir, tütün, afyon ilh. gibi ticaret maksadile yetiştirilen mahsulât mıntakalarıdır. Fakat bu mıntakaları da kâmilen mübadele nizamının nüfuzu altına girmiş addedemeyiz . Çünkü Türkiyede ticaret maksadile ziraî istihsal tarzı ekseriyetle şehir ve kasabalarla [*] bunlara mücavir köyler etrafında temerküz etmiştir. Buraları adeta mübadele münasebetlerinin düğüm noktalarıdır. Şehir ve kasabalardan uzaklaştıkça, bu mübadele münasebetleri gevşiyerek zayıflamıya ve istihsalât mahallî ihtiyaçlara inhisar etmiye başlar. Binaenaleyh mübadele noktai nazarından Türkiye köy iktisadiyatında ekstansif ve entansif olmak üzere iki nevi mübadele mıntakası tespit etmek mümkündür. Birinciler istihsal ve mübadele faaliyetlerini mahallî ihtiyaçlar çerçevesinden çıkararak geniş pazarlara göre organize etmemiş mahaller, ikinciler de ticaret mahsulâtı yetiştiren şehir ve kasabalarla bunlara mücavir köylerdir.

[*] Mülkî bir teşkilât ifade eden kasabanın iktisat noktai nazarından köyden farkı büyük köy olmasındadır. Bunun için kasabaların hepsini köy kategorisine ithal etmek lâzımdır.

Türkiye köy iktisadiyatında mübadelenin ittisalile ticarî mahsulât istihsalâtı muayyen mıntakalara inhisar etmiş ve bu mıntakalar şu veya bu mahsulün yetiştirilmesinde ihtisaslamıştır (spesyalizasyon). Eskiden meselâ Anadolunun pamuk ziraatına müsait her yerinde pamuk yetiştirilirken bugün pamuk istihsalâtı aşağı yukarı iki mıntakanın (Adana ve İzmir) işi olmuştur. 1836 senesinde "Urquhart", "La Turquie" ismindeki eserinde (cilt 2, sayfa 54) bütün Osmanlı imperatorluğu dahilinden Halebe gelen emtianın menşelerini (müfredat itibarile) gösterirken Anadolunun bir çok yerlerinden Halebe pamuk ve pamuklu sevkedildiğini anlatır. Mahallî müşahedelere istinat eden bu malûmat, o zamanlar Türkiyenin her yerinde her nevi mahsulâtın yetiştirildiğini ve mıntakalar itibarile bir ihtisaslaşmanın olmadığını göstermektedir. Bugünkü pamuk mıntakalarımız, Türkiyenin XIXuncu asrın sonlarından itibaren pamuk işinde cihan ticaretinde bir mevki almış olmasından mütevellittir. Bu itibarla diyebiliriz ki, bizde bütün ziraat sahalarında gördüğümüz ihtisaslaşma hareketleri, memleket dahilindeki mübadelenin ittisaı neticesi değil, bilâkis cihan mübadelesine iştirakimizin mahsulüdür. Bunun için hattâ Türkiye köy iktisadiyatında mübadelenin inkişafına dünya ticaretinin bir eseri addetmek mübalâgalı olmaz. Bizde mübadelenin münkeşif olduğu mıntakalar, ihracat emtiası yetiştiren mıntakalardır. Halbuki Avrupanın bugünkü sanayi memleketlerinde dahilî ihtisaslaşma hareketleri daha ziyade memleket dahilinde nüfusun artarak şehirlerin büyümesi ve sanayiin inkişafı gibi millî ve dahilî âmillerin tesirile cereyan etmişti. Türkiyede muayyen sahalarda ihtisaslaşmış mıntakaların teessüsü, bu mıntakalar arasında zarurî bir mübadele münasebeti kurmuştur. Meselâ Adananın pamuk sahası, kâfi gelmiyen gıdalık hububatını Konya, Eskişehir gibi hububat mıntakalarından getirir. Hububat mıntakaları da mensucat ihtiyaçlarını kısmen Adananın mensucat fabrikalarından temin ederler. Ecnebi mensucatının rekabeti olmasa, bu mütekabil münasebet daha kesif bir şekil alabilecektir. Binaenaleyh ihtisaslaşmanın tevlit ettiği bu iş bölümünü, bütün bu mıntakaları birbirine bağlıyarak mütezayit bir süratle her birini yekdiğerine pazar yapmak temayülündedir.

Türkiyede ticarî faaliyetlerin pek kesif olduğu ticarî mahuulât mıntakalarında mübadele nizamı Türk köylüsünün içtimaî vaziyeti üzerinde de müessir olmuştur. Buralarda köylü sınıfının bir tarafta müteşebbis köy müstahsılı, diğer tarafta da kol kuvvetini satan köy amelesi olmak üzere içtimaî bir farklılaşma (differansiyasyon) seyrine tabi olduğunu müşahede ederiz. Bu farklılaşma seyri, piyasının buhranlı zamanlarında şiddetlenir, iyi zamanlarında hafifler. Bugün bu seyir şiddetli safhasını yaşamaktadır. Buhranın tesirile birçok tütün, hububat v. s. müstahsilleri artık kâr bırakmıyan tarlalarını ellerinden çıkararak iktisadî fonksiyolarından tecerrüt etmekte, tarlaları, yahut diğer gayri menkulleri iktisaden daha mukavim unsurların ellerinde toplanmaktadır.

Ticarî mahsulât mıntakalarının müstahsilleri ile meselâ Bitlis veya Gerede'nin köylüsü arasında esaslı içtimaî tip farkları vardır. Yukarda gördüğümüz gibi geri mahallerin müstahsili iktisadî rüiyet ufku mahallî hudutları aşamıyan kurunu vustanın bize miras bıraktığı ve kendi kendine yeten köylü tipi olduğu halde iktisaden ileri mıntakaların müstahsili artık "Köylülük vasfını kaybetmiş„ istihsal faaliyetlerini geniş pazarlar için organize etmiş, bütün ihtiyaçlarını pazardan tedarik eden sermaye sahibi müteşebbis bir iktısat unsurudur. Bu müstahsilleri aşağı yukarı şöyle bir misalle de anlatabiliriz: nasıl bir aspirin fabrikatörü, aspirinlerini kendisinin yahut ailesinin başağrıları için istihsal etmiyorsa, meselâ pazar için istihsalde bulunan Aydının incir, İzmirin üzüm müstahsilleri de mahsullerini kendileri için yetiştirmiyorlar.

Türkiye köy iktısadiyatındaki içtimaî farklılaşma hakkında bir iki misal verelim: Mevcut malûmata nazaran[*] Edremitte zeytinlikleri keşif olan mahallerde 100 ağaçtan fazla zeytin ağacı olan (100 ağaçtan aşağısı küçük zeytincilik addolunur) 1.7ü2 kişi arasında yapılan hususî bir tahrirde 100 ağaçtan 700 ağaca kadar ağacı olanların 1.602 ve 700 ağaçtan yukarı ağacı bulunanların da 130 kişi olduğu görülmüştür. 700 ağaçtan yukarı ağacı olanlar arasında 2 binden fazla ağacı olan 28 kişidir. Konya Hububat mıntakasında küçük çiftçinin vasatî tarla vüsati

[*] Türkiye köy ihtısadiyatı hakkında fazla malûmat almak isteyenler Milli İktısai ve tasarruf cemiyetinin 1931 senesi Ziraat kongresi raporları ile zabıtlarına müracaat edebilirler.

30—80, orta çiftçinin 100—300, büyük çiftçinin de 300-1000 dönümdür. İska altı ve kurak mıntaka da zürraın takriben yüzde 20 si küçük, yüzde 70 i orta yüzde 10 u da büyük çiftçidir. Vasati olarak küçük çiftçi senede 300, orta çiftci 1000, büyük çiftçi de 2000-10.000 liralık mal kaldırır.

Köydeki içtimaî farklılaşmanın tevlit ettiği ikinci tip, köy amelesidir. Bizde üç nevi köy amelesine tesadüf olunur: 1 — muhtelif amillerin tesiri altında mülkiyetinden tecerrüt etmiş ve müteşebbis köylü nezdinde amelelik eden köylü. 2 — Köyündeki toprağını terkederek ameleliğe çıkmış ve herzaman köyüne tarlasının başına dönmek arzusunu besliyen köylü. 3 — Mevsim icabı ticarî mahsulât mıntakalarına gelerek çalışan ve mevsim sonunda köyüne dönen köylü. Bunları Şarkî ve Orta Anadolu ihraç eder.

Bu sözlerimizden mübadelenin münkeşif olmadığı kapalı mıntakalarda içtimaî bir farklılığın bulunmadığı zannı hasıl olmasın. Buralarda da eskiden kalma derebeyliğine ve toprak ağalığına müstenit nevi şahsına mahsus içtimaî meratip vardır. Fakat bu içtimaî meratibin unsurları, karakter itibarile muasır münasebetlerin bir çocuğu olan müteşebbis müstahsilden çok farklıdır. Bunlar da mıntakalarındaki herhangi bir köylü gibi kendi kendine yeten iktısat süjeleridir. Maamafih mübadele nizamının müterakki olduğu mahallerde bu içtimaî unsurlar, derebeylik, yahut toprak ağalığı mahiyetlerini tedricen kaybederek büyük sermayedar müteşebbislere tahavvül etmişlerdir, yahut etmek üzeredirler. Meselâ Adananın pamuk mıntakasında asgari dönümleri iki binden aşağı olmıyan ve modern teknik vasıtalar ve yüzlerce amele ile pamuk zeriyatı yapan büyük çifliklerin mühim bir kısmını bu nevi müteşebbislerin arazisi teşkil eder. Şu arada bir noktaya da temas etmeyi faideli buluruz: Türkiyenin bilâ istisna her yerinde mahallî şartlara göre şekli değişen bir toprak meselesi vardır. Bu toprak meselesi bazı yerlerde (Şark vilâyetlerinde) derebeylik münasebeti bakıyyesi halinde bazı yerlerde derebeyliğin bir istihalesi, yeni münasebetlere intibak etmiş bir şekli addettiğimiz "toprak ağalığı„ yani ortakçılık (Şark vilâyetlerinden Ege denizi sahillerine kadar olmak üzere Anadolunun her yerinde) tarzında tezahür eder. Topraksız yahut toprağı az fakat sây vasıtalarına malik küçük köylü, daima iyi toprakları elinde bulunduran büyük toprak sahiplerine müracaata mecburdur. Meselâ Alaşehirde, Alaşe-

bir ovasının en münbit kısımlarını ve yarısından fazlasını işgal eden 4 - 5 çiftlikte köylü ortakçılıkla çalışır.

Ortakçılık toprağı olmıyanla toprak sahibi arasında aynı mübadeleye müstenit bir münasebettir.

Ortakçılık teamülü mahsulün cinsine göre değişir. Meselâ hububatta: Toprak sahibi tarla ve tohum verir. Ortakçı tarlayı işler. Mahsulün idrak mevsiminde tohum iade edildikten sonra mahsul yarı yarıya taksim edilir. Yahut üçte ikisini toprak sahibi üçte birini de ortakçı alır. Pamukta: Toprak sahibi tarla ve tohum verir. Tarlayı çapalar yahut ortakçıya çapalatır. Diğer bütün ameliyat ortakçıya aittir. Mahsul yarı yarıya yahut üçte bir olarak paylaşılır. Tütünde: Tarla, sahibi tarafından sürülür ve fidanile birlikte ortakçıya verilir, diğer bütün masraflar ortakçıya aittir. Tarla sahibi yalnız bilâhara istirdat edilmek üzere 7 - 15 lira kadar dayama (avans) verir. Akhisarda tütün müstahsilinin yüzde ellisinin ortakçı olduğu tahmin edilmektedir.

Bir kaç nümunesini verdiğimiz ortakçılık tarzları gösteriyor ki, toprak ağalığı bizde sây ve sermaye münasebetlerine tahavvül etmekte olan içtimaî bir kategoridir. Ortakçılık eden köylünün serbest piyasada iş alan bir ameleden farkı, naktî ücret almayıp sene sonunda mahsulün bir kısmına iştirak etmesindedir. Toprak sahibi ile ortakçı henüz biribirlerile nakit değil mahsul vasıtasile yani aynen iş verip iş alma münasebetinde bulunuyorlar. Bu içtimaî münasebette derebeylikten bakiye kalan unsur, bu ayni mübadeledir. Binaenaleyh ortakçılığın muasır iktisat münasebetlerine intikal edebilmesi için ayni tediyeden naktî tediyeye geçilmek suretile bir inkişaf kademesinin daha atlanması icap eder.

Ticarî mahsulât mıntakalarında müstahsilin temas ettiği harici alem, geri mıntakaların köylüsünden çok vâsi ve mütenevvidir. Buralardaki differansiye olmuş müstahsil pek çapraşık içtimaî ve iktisâdî münasebetlerle çevrilmiştir. Sanayi, ticaret ve bankalarla daimî bir temas halindedir. Bu temasın bir hususiyeti vardır: müteşebbis köylünün sanayile alâkası, istihlâk eşyası (melbusat ve sair levazımı zaruriye) başta olmak üzere istihsal vesaiti (ziraî alet ve edevat, makineler kimyevî vesait ilh.) almak, ticaretle münasebeti istihsal ettiği

mahsulü satmak yahut sanayi mamulâtını getirmek, bankalarla münasebeti kredi bulmak maksadiledir. Meselâ İzmirin üzüm müstahsili, göztaşı, kükürt, potas, tenekâ ilh. Eskişehirin hububat müstahsili traktör, mibzer, pulluk ilh. gibi istihsale matuf sanayi muamelâtına muhtaçtır.

Köy amelesi ise pazarla ancak istihlâk eşyası tedarik etmek için münasebette bulunur.

Binaenaleyh köylü kitlesinin içinden bir taraftan bir müteşebbis köylü tipinin çıkması diğer taraftan bir kısım köylünün kol kuvvetini satan amele haline gelmesi sanayie pazar, ticarete satış imkânları yaratmaktadır. Halbuki meselâ Kastamuninin kenar bir köyünde oturan ve istihsalini pazar şartlarına göre organize etmemiş bir köylünün ne traktöre ne batoza, ne kimyevî gübreye, ne de istihsal kredisine ihtiyacı olacağı gayet aşikârdır[*]. Türkiye köy iktisadiyatının mütekâmil kısımlarında müteşebbis köylünün haricî âlemle bu sıkı temasıdır ki, onu teşkilâtsızlığı, himayesizliği ve bilgisizliği yüzünden birçok yabancı içtimaî unsurların istismar mevzuu yapmıştır. Bu unsurların adedi ve nevi mahsulün cinsine ve mıntakalara göre değişir ve bunlar derece derece müstahsilin fazla kıymetlerine iştirak ederler. Sermayeye, istihsal vesaitine muhtaç ve emtiasını satmıya mecbur olan köylü, harice borçlanmak zaruretinde kalmıştır. Bu borçlanmanın şekilleri pek mütenevvidir. Bununla beraber bunları üç ana tipe irca edebiliriz: 1 — Nakit üzerinden borçlanma, 2 — Mal üzerinden borçlanma, 3 — İş üzerinden borçlanma. Bunları ayrı ayrı tahlil edelim

1 — Nakit üzerinden borçlanma:

Müteşebbis köylü her yerde olduğu gibi bizde de amele ücretlerini vermek tohumluk, malzemei ziraiye, hayvan ve saire almak ve bu suretle istihsal faaliyetini idame ve takviye etmek için sermayeye muhtaçtır. Sermayeyi ya bankadan yahut ta sermaye ikraz eden mürabahacıdan tedarik eder. Mürabahacı müteşebbis köylü ile beraber sahneye çıkmış ve

[*] Köyle sanayiin birbirine pazar olabilmesi için mübadele münasebetlerinin bütün köylü kitlesini kucaklamış olması lâzımdır. Fakat derhal şunu da ilâve edelim ki, Türk müstahsilinin sanayi ile münasebeti daha ziyade ecnebi emtiası almak şekline münhasır kaldıkça ne köyün millî sanayie ne de millî sanayiin köye pazar olmasına imkân vardır.

onun sermaye ihtiyacından yüksek faizlerle müteneffi olan parazit bir içtimaî iktisat süjesidir. Müstahsille mutavassıt arasındaki bu münasebet hakkında bir iki misal verelim: Tirede mürabahacılar, adamına göre ayda yüzde beşten 12 ye kadar bazan haftada yüzde beş faiz alırlar. Tirenin meşhur tefecilerinden biri "bizim bir kuruşumuz, günde bir paraya işler,, demiştir. Bu hesaba göre nizamî faiz senede yüzde 9 olduğu halde mürabaha faizi yüzde 900 demektir. Konyada faiz yüzde 30-120 ye kadar çıkar. Aydında ayda yüzde beş ilâ ondur. Mürabahacılar tarafından borç olarak verilen 500 liranın müruru zmanla ve tecdidi senet suretile 500 liraya çıktığı görülmüştür. Mürabahacılığın en yıkıcı olanı, borç ödenemeyince gayrı menkulün tefeciye intikal edenidir. Meselâ faizin 120 - 600 olduğu Armutluda yüzbinlerce liralık bahçe, tarla gayet cüzi bir para mukabilinde mürabahacılara ipotek edilmiş ve para ödenemeyince bu gayri menkulâtın hepsi mürabahacılara intikal etmiştir. Orduda faiz ayda yüzde 3 ilâ yüzde 7 dir. Borcunu vermiyenin gayrı menkulünü almak adet olmuştur. Giresunda müstahsillerin mühim bir kısmı, borçlarını ödeyemedikleri için bahçelerini tefecilere devretmişlerdir. Bunun için mevcut ve mamur fındık bahçeleri yarıcıların lâkaydisi yüzünden harap olmaktadır. Müstahsil kendi mülkü olan fındıklıklarda şimdi yarıcılıkla (ortakçılık, yahut amelelik) çalıştığı için bahçelerin imarına ehemmiyet bile vermiyor.

Tefecilerin kendi aralarında müstamel tabirleri bile vardır. Meselâ Eskişehirde katlama, katmerle, kıvrıma, hendekleme tabirleri mürabahacıların argosuna dahil kelimelerdir Hendekleme, katmerle, borcunu veren köylünün safiyetinden bilistifade parayı aldıktan sonra senedi iade etmiyerek ikinci dafa icra muamelesine tevessül etmek demektir.
Türkiyede mürabahacılık, müteşebbis köylüyü dağıtan, Türkiye köy iktısadiyatında içtimaî farklılaşmayı derinleştiren amillerin en mühimlerinden biridir.

2 — Mal üzerinden borçlanma:
Mal üzerinden borçlanma, köylünün tüccar mutavasıtla münasebetinden tevellüt eder. Bunun en basit ve iptidaî şekline iç köylerde tesadüf olunur. Buralarde mürabahacılık pek nadirdir. Kasabanın manifatura tüccarından basma alır. Ve mukabilinde de idrak mevsiminde mahsul verir.

Bu muamelede basma, köylüye daima fiatından üç dört misli fazlasına mal olur.

Mal üzerinden borçlanmanın mütekâmil ve hakikî şeklini mübadele münasebetlerinin kesif olduğu yerlerde görürüz. Bu usul ekseriyetle nakit üzerinden borçlanmanın neticelerini verir. Bu nevi borçlanmada da müstahsil kısa bir zaman zarfında gayrı menkulünü mutavassıta devreder. Yukarıda Edremit misalinde farklılaşmış zeytincilerden bahsetmiştik. Halbuki hakikatı halde 100 ağaçtan aşağı ve yukarı ağacı olan zeytincilerin mühim bir kısmı, müstakil zeytinciler olmaktan çıkmış zeytinyağı fabrikatörlerine bağlanmışlardır. Zeytinciler "seneteyn„ usulile iki sene müddetle zeytinlerini zeytin fabrikatörlerine devrederler ve buna mukabil peşin para alırlar. Fakat son senelerde zeytinyağı fiatlarının fevkalade düşmüş olması yüzünden fabrikatörler, köylünün yeniden mal tutmak tekliflerini istiğna ile karşılıyorlar. Parayı muhtaç olan zeytinciler neticede zeytinliklerini pek ucuza kapıyorlar. Evvelce iki ilâ dört sene olan isticar müddeti bugün on seneye çıkmıştır. Müstahsil aldığı parayı derhal sarfettiği için tekrar ağır şartlar altında borçlanıyar ve zeytinlikler üzerindeki mülkiyetini kaybediyor.

Orduda her tüccarın betahsis mübayaatta bulunduğu köyler vardır. Bu köylerdeki müstahsil, fındığını sattığı tüccara bağlanmıştır. Bunun sebebi ise piyasayı tanımaması ve tüccarın kendilerine gûya yardımda bulunmasıdır. Köylü müşkül gördüğü işlerin başarılmasını kendi tüccarına müracaatla halleder. Binaenaleyh bu bağlanma bir an'ane halini almış ve köylerin çoğu muayyen tüccarların nüfuzu altına girmiştir. Aydında Tüccar mahsulün idrakinden evvel köylüye avans verir. Sureti zahirede bu ikraz muamelesi faize tabi değilse de hakikatı halde temamen köylünün aleyhine ve tüccarın lehindedir. Çünkü, müstahsil, mutlaka mahsulünü avans aldığı tüccara vermiye mecburdur. Faizsiz kendisine para ikraz eden mutavassıtın bu iyiliğine karşı fiat hususunda itimadı kadirşinaslık telâkki ettiğinden bu alış verişte paranın faizi yüzde yüz tediye edilmiş olur. Mutavassıt her muameleyi kendisi yaptığı halde vize, simsariye, hamaliye, ardiye masraflarını fiatten tevkif ederek müstahsile yükler.

3 — İş üzerinden borçlanma:

Bu tarza ortakçılıkta tesadüf olunur. Ortakçılık eden köylü, toprak sahibine istihsal maksadile yahut herhangi bir şekilde

borçlanmıştır. Bu borcu şu şekillerde öder: Mahsulün idrakinde tohum ve diğer masraflar çıktıktan sonra mahsul üçte bir yahut yarı yarıya taksim olunurken ortakçı kendi hissesine düşen mahsulü borcuna mukabil toprak sahibine verir ve elinde birşey kalmaz. Yaşayabilmek için tekrar borçlanır. Ekseriyetle büyük çiftliklerin yanında bulunan köylerin halkı, çiftlik topraklarında ortakçılık etmek mecburiyetinde kaldıklarından toprka sahiplerine bu şekillerde borçlanmışlardır.

Bütün bu misaller Türkiye köy iktisadiyatında müstahsil lehine hiçbir sermaye teraküm ünün olmadığını ve Türkiyede ziraî istihsal ve mübadele münasebetlerinin millî iktisat bünyemizin temelini teşkil eden Türk köyü için katiyen kârlı ve verimli cereyan etmediğini gösteriyor. Bu hal Türk müstahsilinin alım ve tediye kabiliyetini gittikçe düşürmekte ve köylü iktisadî manasile kül halinde fakirleşmekte binnetice millî iktisadiyatın kaidesi mukavemet ve rasanetini kaybetmektedir. Halbuki inkılâbın mevzuu, her şeyden evvel millî iktisat sistemimizin yeniden ve kül halinde verimli bir şekilde kuruluşunu temin etmektedir. Bu kuruluşta köyün en müterakki teknik teçhizat ve teşkilâtlarla tanzimi, köylünün yarattığı kıymetlerin şu veya bu istikamette heba olmıyarak köyde, kalması hayatî bir zarurettir. Halbuki bugünkü şeklile köy ve hakikî müstahsil adeta meflûç bir vaziyettedir.Onun ne buhrandan ne de fiat temevvüçlerinden haberi vardır. Buhrandan müteessir olan, mahsulü müstahsilden yok bahasına alıp satamıyan mutavassıttır. Hakikî müstahsil esasen mahsulünü hakikî fiat seviyesinden pek aşağıya vermekte ve köyde bu yüzden gelirin seviyesi her zaman sıfırın altında kalmaktadır. Asırlardanberi toprak üstünde alın teri döken Türk köylüsünün hiç bir şey teraküm ettirmemiş olması, Türk köyünün bütün teraküm şartlarından mahrum olduğuna delâlet eder.

Hulâsa köyü yeniden kurmak için bedavaya mal satan müstahsilin mahsulünü kendi lehine kıymetlendirmek lâzımdır. Türk köyünün refaha kavuşabilmesi için istihsal olunan kıymetler köyde kalmalıdır. Türkiye millî iktisadiyatı rasin temelini ancak bu suretle kurabilir ve iktisadî muvazenemiz ve devlet maliyesinin emniyeti ancak bu suretle teessüs edebilir. Her şeyden evvel yapılacak iş, köyde, köyün bu günkü metruk bünyesinden gelen borçlanma şekil ve teamüllerini ve bunları gıdalandıran şartları, devletin plânlı bir müdahale siyaseti dahilinde esasından değiştirmektir.

Halk Evleri.

Yeni devrin muharrik kuvveti "İş,, in heyecanıdır.

Yeni devirde iş, perakende insanların, dağınık köşelerde, perakende ve dar menfaatler içine bütün saatlerini ve bütün enerjilerini hapsetmeleri demek edğildir.

Yeni nesil, yeni bir memleket yapmaya mecburdur. Bu yeni memleket yani Yeni Türkiye, eşsiz kahramanlıkların, dökülen hesapsız kanların haklı bedeli olan yeni Türk vatanı, eski Osmanlı Türkiyesi gibi *bütün anasırı biribirinden ayrı ve bütün anasırı birbirinin aleyhine yaşayan, perişan bir (DAĞINIK İNSANLAR MEMLEKETİ)* değildir.

Yeni Türkiyede fert, evvelâ memleketin, sonra kendinindir. *Günümüzün, yarısı bizim, yarısı devletindir.* Bütün saatlerimi kendi nef'ime aldığım, bütün gün kendi köşemde kendim için kapanıp kâldığım zaman, devletin yarı hakkını çalmış bir adam gibi olurum!

Sessiz sadasız köşesinde çalışan, kendi çerçevesinde kendisi için yaşayan vatandaşın; muhassalasının bir kısmını vergi şeklinde tahsildara ödemekle, ne vazifesi, ne de borcu bitmiş değildir. Onun daha vermeye mecbur olduğu bir şey, ve alacağı daha birçok şeyler vardır. Ondan istenen; bu güne kadar kendi menfaatine mevkuf olan; ya tarlası, ya tezgâhı, ya hususî veya resmî masası başında, sadece hayatını kazanmak için ayırdığı zamandan gayri bir Fazla vakittir. *İçtimaî işe, yani başkalarile beraber başkaları için çalışmaya* vakfedilecek bu zaman işte bizim anladığımız hakikî İŞ içindir. Bu başkaları için, başkalarına vakfedilen zamanda vatandaş, millet şeklinde yaşamanın ve milletin umumî davaları içinde haşir-neşir olmanın zevkini duyacaktır!

Yeni Türkiyede her vatandaşın bir de İÇTİMAÎ İŞ sahibi olması ve bu işin onun ruhunu doyurması lâzımdır.

Harp sonunda bir inkılâba sahne olmuş her yerde, Rusyada, İtalyada hattâ yeni Çinde, genç nesil kül halinde bu içtimaî iş ve terbiye plânının içine alınmıştır. Buralarda genç neslin her mensubu, kendi meslek veya tahsil saatleri haricinde bir gençlik ve kültür müessesesi içinde yaşar ve orada kendi ruhunun zevkini ve tatminini bulur. Meselâ İtalyada bir gençlik kulübü, gencin siyaset, cemiyet, kültür ufkunu her gün biraz daha açan ve onu bir (*Dağınık insanlar cemiyeti*) nin menfi enstenktlerine göre değil, muayyen prensipler ve gayeler etrafında birleşmiş insanların müşterek ihtiyaçlarına ve zaruretlerine göre hazırlar.

Yeni Türkiyenin bu cins müesseselerden şimdiye kadar mahrum olduğunu itiraf etmek lâzımdır. İtiraf etmek lâzımdır ki, bizde genç neslin her mensubu, tahsili veya mesleki için vakfettiği saatler haricinde, *ya ne yapacağını bilmiyen bir aylak, ya kendi başına ve kendisi için bir meşguliyetler bulmaya çalışan bir TEK ADAM dır.*

İlk zamanda bütün vatandaşları değilse bile, hiç olmazsa genç nesli *tekliktен ve aylaklıktan* kurtarmak için, Halk evleri, tam zamanında atılmış bir adımdır. Halk evleri talimatnamesine nazaran bu adımın manası (millet içindeki kültür telkinlerini ve hareketlerini bir merkez etrafında toplamaktır) diye hulâsa edilebilir. Gençliği toplayış ve tatmin edişte, kültür silâhları kadar emin ve tecrübe edilmiş diğer bir vasıta hatırlanamaz. Halk evlerinin tam bir isabetle çerçevesi içine aldığı bu faaliyet tarzı bize, bu emin zemin üstünde mütalealarımızı işaret etmek fırsatını vermiştir:

Haddi zatinde kültür, çok mücerret bir mana ifade eder. Bize göre, bizim için aslolan kültür hareketleri ve kültür telkini, ancak *bir gayeye müteveccih* kültür telkinidir. Meselâ yüksek kültürlü olan, fakat bizim istediğimiz gibi halkçı, milliyetçi, inkılâpçı, devletçi olmayan insanlar vardır. Bu insanlar filvaki kozmopolit bir cemiyet için birer eyi vatandaştırlar. Fakat veni Türkiye kozmopolit bir cemiyet değildir. Yeni Türkiyede her vatandaşın bu vasıflara uygun bir içtimaî hüviyeti olmalıdır.

●

Bir içtimaî faaliyete zemin olabilen, fakat bir gayeye tevcihi kabil olmıyan herhangi bir hareket bulunamaz. Meselâ Spor, her şeyden evvel ferdin fizik kabiliyetlerini terbiye eden, nemalandıran bir hareket gibi görülebilir. Fakat millet içinde bir sürü şampiyonlar yetiştiren, milletin bedenî tekâmülünü, müşterek hareket etme kabiliyetini kül halinde ve mütevazin olarak ilerletece ği yerde ferdî rekabetler, dedikodular altında seciyesi sarsılmış, disiplinsiz insanlar meydana atan bir spor hareketi, ancak bir intizamsızlıktır. Bir enerji israfıdır.

Değil insan hareketlerinin, kör teknik kuvvetlerin bile ancak onları idare tarzına göre. cemiyetin seyrine müspet veya menfi bir tesiri vardır. Meselâ radyo bir teknik vasıtadır. Bu teknik vasıta, siz ona ne verirseniz onu aksettirir. Fakat aksettirdiği şeyin, onu dinleyenler üstünde, müspet veya menfî içtimaî bir tesiri vardır. Meselâ Arjantin çiftliklerindeki öküz çobanlarının tabancalı tangoları şimdi günün modasıdır. Bu vahşî müzik, Avrupanın izbe meyhanelerinde hareketten kalmış sarhoşların son damla kanını harekete getirdiği için seviliyor. Çünkü onlar, böyle kamçılayıcı bir havaya muhtaçtır. Fakat biz genç neslimizi ne zenci kabilelerinin, ne arjantin melezlerinin vahşî zevklerine göre yetiştiremeyiz.

Filvaki radyo çalar ve radyo konuşur. Dünyanın bir başka memleketinde radyo istediği gibi çalar ve istediği gibi konuşabilir. Fakat yeni Türkiyede onun içinden gelen sesin, bir nizam altına alınması lâzımdır. Meselâ "Allo! Allo! Ankara konuşuyor„ denildiği zaman, bu konuşan hakikaten Ankara olmalıdır!

Hulâsa kültür telkini, prensipli, disiplinli, kontrollü ve esasları bütün teferrüatiyle evvelden muayyen, sistemli bir telkin işidir.

Bu işin şümul ve manasını tamamile takdir eden ve inkılâbımızın yüksek esaslarından ilham alan Halk evleri rehberlerinin, tahammül ettikleri büyük vazifenin muvaffakıyetle başarılacağına eminiz. *Gençliğin inkılâp esaslarına*

göre hazırlanması ve daima inkılâbın emrinde kalması şiarları büyük şefimiz tarafından her vesile ile işaret olunmuştur. Halk evleri, bu işaretin tahakkuku için müracaat edilebilecek en emin vasıtalardan biridir.

Halk evlerinin muvaffak olması için bütün maddî ve manevî şartların mevcut olduğunu ayrıca kaydetmek icap eder. Her şeyi yapmaya ve gösterilecek her millet işi üstünde heyecanla çalışmaya âmâde bir nesil en güzel ilim, kültür ve heyecan eserlerini vermek çağına gelmiştir. Bu kütleyi yürütecek ve onu millî san'at, millî birlik yolunda fütuhata sevkedecek rehber unsurların ise yetişmiş olduğuna tamamiyle emniyetimiz vardır:

"Arkadaşlar! [1]

Bu mahiyette bir Halk evi teşkilâtını bütün halk için esas olarak yetiştirecek olgun insanlardan mürekkep bir rehber unsura ihtiyaç vardır.

Şuurlandırılacak, yetiştirilecek büyük tabakanın önüne düşecek bu rehber unsurun yokluğundan, kifayetsizliğinden şikâyet edenleri her zaman görürüz. Bu şikâyetçiler her zaman, bu götürücü, yetiştirici, büyük kümelere rehberlik edici insan unsuru nerededir? diye sorarlar. Bizim kanaatımıza göre en yanlış zihniyet Türkiyede insan olmadığı davasıdır.

Arkadaşlar!

Arzu ediş, isteyiş değildir.

Fakat memlekette hakikaten mevcut bütün anasırı bizzat görmüş bir adam kanaatiyle ve bir görüş, inanış neticesi olarak arzederim ki;

Türkiyede Halk evlerini idare edecek, yetişmiş insan unsuru mevcuttur.„

Ş. S.

[1] Halk fırkası umum kâtibi Recep Beyin ankara Halk evi açılma merasimindeki nutkundan.

KRONİKLER.

Leipzig sergisinde Türk sesi.

Dr. Vedat Nedim, çok iyi anlattı
ve
onu dinleyenler sözlerini çok iyi anladılar.

Beynelmilel Leipzig ilkbahar sergisi 6 Mart 1932 Pazar günü resmen açılmıştır. Sergi münasebetile Leipzig şehrinin bütün caddeleri arı kuvanı gibi işlemiye başlamış, kırk iki muazzam sergi binasının stantları dolmuş ve boşanmıştır. Bu meyanda Türk paviyonunun bulunduğ Ring-Messhaus binası ecnebî paviyonlarını ihtiva ettiği için ziyaretçilerin bilhassa tehacümüne sahne olmuştur. Paviyonumuz bu binanın en müsait yerini, işgal ettiğinden ilk tehacüm Türk paviyonunda görülmüştür. Sergide memleketimizin bütün ihracat maddelerile ihraca müsait istihsalâtı âzamî bir muvaffakıyetle teşhir edilmiş ve fevkalâde alâka uyandırmıştır.

Paviyonumuzdaki eski Türkiye ve yeni Türkiyeye dair fotoğraflı propaganda şubesi ve garafikler ziyaretçilerin büyük alâkasını celbediyor ve Türkiyemizin az zaman zarfında geçirdiği mes'ut istihaleyi ziyaretçilere gösteriyordu.

Leipzig şehremini ve Almanyanın mühim şahsiyetlerinden madut olan Dr. Herr Gördeler sergi münasebetile şehremanetinde sefirimiz Kemalettin Sami Paşa ile ticaret mümessili Nuri ve Türk sergisini idare eden Dr. Vedat Beyi bir öğle yemeğine davet etmiş ve bu ziyafette Leipzigin yelri ve ecnebi bütün mühim şehsiyetleri bulunmuştur. Yemek esnasında şehremini iyrat ettiği bir nutukra bilhassa Türklerden, Türk paviyonundan uzun uzadıya bahsetmiştir. Bir gün sonra Harmoni salonlarında Alman ve ecnebi matbuatı erkânına verilen ziyafette, ecnebi memleketlerden munhasıran sergi için gelen heyetler arasında yalnız Türk heyeti davet edilmiş ve sergi idaresi reisi ile şehremini ve daha birçok mühim zevat tarafından söylenen nutuklardan sonra ecnebi olarak yalnız türklere söz söylemek için müsaade verilmiştir. Bu fırsattan istifade eden Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Müdürü arkadaşımız Dr. Vedat Bey aşağıdaki nutku Almanca olarak söylemiştir:

"—Leipzig sergisi münasebetile böyle bir matbuat akşamı ilk def'a olarak yaşanmıyor. Fakat bir Türk ilk def'a olarak Leipzig'de sergi hasebile verilen matbuat ziyafetinde konuşuyor. Bu itibarla her şeyden evvel bana bu fırsatı bahşedenlere teşekkür borcumu ifa etmek isterim. Evvelâ yeni Türkiye ile eski Türkiye arasında siyasî ve içtimaî hiçbir benzerliğin bulunmadığını tespit edelim. Nasıl ki zeytinyağı ile su biribirlerine kaynaşamaz ise yeni Türkiye ile eski Türkiyeyi de biribirlerile birleştirmenin imkânı yoktur. Hasta adam öldü. Şimdi arada bir uçurum vardır. Bir çöküş ve bir yeniden yaratılış vardır. Kısaca yeni

Türkiye vardır. Biz yeni Türkiyemizle gurur duyuyoruz. Yarı müstakil bir memleketten diğer milletlerle ayni haklara malik, kayıtsız ve şartsız müstakil bir millet canlandı. Kurunu vustaî ve Asyaî bir sultan ve halife devletinden modern ve lâyık bir devlet çıktı. Haremi ve fesi ile medenî dünya için bir garibeler diyarı olan eski Türkiyeden hâlâ hürriyet ve istiklâllerini kazanmamış yüz milyonlar için bir istiklâl timsali doğdu. İşte biz bu yeni Türkiyeyi millî kahramanımıza Gazi Mustafa Kemale, borçluyuz. Gazi Türkiyesi dünyada artık bir kültür unsurudur. Gazi Türkiyesi asırların geriliğini vo durgunluğunu yenmek istiyor. Gazi Türkiyesi teknik inkılâbın heyecanını çekiyor. İptidaî bir ziraat memleketinden müterakki ve muntazam işliyen bir millet iktısadiyatına geçmek istiyor. Ve bu gayeye en kısa bir zamanda varmak azmini taşıyor. Yavaş, yavaş tabiri artık Türkçe değildir. Fakat maddî vasıtalar itibarile fakiriz. Çünkü nihayetsiz harplerle yıpranan Türkiye ayni zamanda bir istismar mevzuu idi. İşte bu mahdut vasıtalarımızla memleketimizin gayri mahdut inkişaf imkânlarını tahakkuk ettirmeğe çalışıyoruz. Türkiye sanayi memleketleri için şayanı dikkat bir mahreçtir. Ayni zamanda ecnebi sermayesi için de kazanç vadeder bir plasman memleketidir. Fakat yalnız bir şartla: Yaşamak ve yaşatmak... Münhasıran bir tarafa kazanç temin eden işlerle yaptığımız tecrübeler bize çok pahalıya oturmuştur. Memnuniyetle satın alırız ve gittikçe daha çok satın almak isteriz. Fakat ayni zamanda satmak ve gittikçe daha çok satmak isteriz. Çünkü bilirsiniz ki bir memleketin satın almak kabiliyeti satmak kabiliyeti ile mütenasiptir. İşte Leypzig sergisine iştirakimiz diğer milletlerle olan iktisadî münasebetlerimizi bu suretle takviye etmek arzumuzun en canlı misalidir.)

Dr. Vedat Nedim Beyin bu nutku üç muazzam salonda hazır bulunan birçok Alman ve ecnebi maruf simalar ve matbuat erkânı tarafından (bravo!) sadaları ve şiddetli alkışlarla karşılanmışrır.

İktısadî kronik:

Cümhuriyet merkez bankası:

Eski Türkiyede millî bir sermaye hareketi yoktu. Ve ecnebî sermayesi hareketleri, devlet siyasetinin iktisadî kontrolü altında değil, hiçbir müsbet iktisat fonksiyonu olmayan devletin, bütün malî ve siyasî faaliyetleri ecnebî sermayesinin kontrolü, altında cereyan ederdi.

Yeni Türkiyede devletin, siyaseten kaydü şartsız müstakil olduğu kadar, iktisaden de cüz'ü-tâm olan yeni bir vatan yaratmak gibi geniş bir iktisadî fonksiyonu vardır. Tarihin zaruretlerinden ve inkılâbın icaplarından doğan bu misyonunu cümhuriyet hükûmeti, her gün daha çok kuvvetlenen bir "ŞİDDETİ TASMİM„ ile başarmak yolundadır.

Eski Türkiyede Türk müstahsılının, her gün biraz daha artan sâyine ve alın terine rağmen memlekette bir santimlik (Millî sermaye terakümü)

vücut bulamamıştı. Bu alın terlerinin hakkı ve yaratılan fazla kıymetler, bir takım görünmez kanallardan harice akıyor ve hudut haricindeki ecnebî sermaye merkezlerinde, ticaret sermayesi, sanayi sermayesi, malî sermaye şeklinde birikiyordu. Bu göze görünmez kanalların en başında, Türkiyede çalışan ve ecnebî sermayesiyle işleyen (Bankalar cihazı) vardı. O devrin Türk iktisadiyatına, bu ecnebî sermayesi tarafından, münhasıran ecnebî sermayesinin kârları için çalışan bir yarı müstemleke iktisadiyatı, bir iptidaî ham madde müstahsılı, bir açık pazar şekli verilmişti.

Yeni bir millet iktisadı kurmak davasını güden ve onu bütün şartlara ve müsaadesizliklere rağmen tahakkuk ettirmek mecburiyetinde olan bir memlekette para ve sermaye karekterlerinin başıboş cereyanına imkân olamaz.

Yukarıda işaret olunan menfî seyrin bugün de tamamile tasfiye edildiğini iddia edecek mevkide değiliz. Hâlâ bütün ihracatımız, münhasıran ziraî gıda maddeleriyle ham maddelerdir. Memleketimizin bu münhasıran ziraî bünyesi, Türkiyede para piyasasına periyodik bir temevvücat karakteri vermektedir. İhracat mevsimimizde Türk parasına, ithalat bedellerini tediye zamanlarında ecnebî dövizlerine[1] olan talep artmakta bu sutetle de ihracat maddelerimize mukabil memleketimize giren kıymetlerin bir kısmı, ithalat tediyatı zamanlarında, ecnebi parasına farkı fiyat şeklinde ve ecnebi bankaları kanallarından yeniden harice akmaktadır. Son zamanlarda kısmen idarî tedbirlerle önüne geçilen bu seyrin külliyen tasfiyesi için, evvelâ şanj piyasasının tamamiyle devlet kontrolü altına alınışı, ecnebi bankalarının gölgesi altında işleyen spekülatörlerin tavassutunun izalesi, nihayet bu tarik ile Türk parasına, evvelâ nispî, daha sonra iktisat faaliyetlerimizin istikrarından gelen filî bir istikrar temini şarttı. İşte Cümhuriyet merkez bankası bu zaruretlerden doğmuştur.

Bir devlet hankasının teessüsü için zaruri olduğu zannedilen klâsik iktisat şartlarına göre, Gümhuriyet merkez bankasının, çetin bir vaziyet içinde işe başladığı aşikârdır. Fakat bir inkılâp içinde yaşayan ve mukadderatı bu inkılâbın her ne pahasına olursa olsun inkişafına bağlı olan Türkiyede, her hareketin bir parça da inkılâbî bir mahiyet arzetmesinden ve normal şartlar yerine, icabında inkılâp zaruretlerinin de birer yaratıcı faktör gibi hesaba ithal olunmasından daha tabiî bir şey olmaz.

Bu itibarla biz, şeraitin müsaadesizliğine rağmen, yapılacak işi kül halinde kavramaktan ve yapılacak iş etrafında millî ve beynelmilel bütün şartların kül halinde idrakinden gelen bir emniyet ve bilgi mevcut oldukça neticenin muhakkak müspet olacağına eminiz.

●

Cümhuriyet Merkez Bankasının 7 Kânunusani 932 tarihinden itibaren neşrettiği haftalık vaziyet cetvellerinden:

1 — Merkez Bankası kanununa ve bu kanuna müzeyyel Türk parasının kıymetini koruma kanununa tevfikan bankanın hariçte ve dahilde mübayea ettiği altın ve dövizler ile bunlar mukabilinde yeniden tedavüle vazettiği banknotlar miktarını,

2 — Bankanın menabiini,

[1] Çünkü ticareti hariciye hareketlerimiz ve hattâ bazı maddelerin dahildeki toptan ticareti maalesef münhasıran bu dövizlere göre cereyan eder,

3 — Bankanın plasmanlarını,
4 — Uhtesine aldığı millî paranın karşılığını teşkil edecek ve devlet tarafından kendisine tevdi edilen kıymet hareketlerini,
5 — Tedavül eden bankanotların altın ve döviz karşılığını tetkik etmek imkân dahilindedir.

Bankanın mübayea ettiği altın ve döviz hareketleri:

Bankanın mübayea ettiği altın ve dövizleri hariçte yani ecnebi muhabirleri nezddinde ve dahilde olmak üzere biribirlerinden ayrı olarak mutalea etmek lâzımdır.

Dahilde kendi kasasında bulundurduğu altınları;
1 — Mukabilinde banknot ihraç ettiği altınlar,
2 — Mukabilinde bankanot ihraç etmediği altınlar
olarak ikive ayırabiliriz.

Bunlardan birincisi 6 milyon küsur ve iki milyon küsur olarak iki partide Merkez Bankasının mevcut dövizlerile hariçten mübayea ettiği altınlardır ve Banka bunlar mukabilinde emisyon yapmıştır.

İkincisi yani mukabilinde emisyon yapmadığı altınlar ise Banka meclisinin tesbit ettiği bir fiat üzerinden mübayea edilen meskûk ve külçe altınlar yekûnudur.

Merkez Bankasının 7 Kânunusani 1932 den itibaren neşrettiği haftalık vaziyet cetvellerinde bu hesapların temevvücatı şöyle olmuştur.

Tablo — 1

	Mukabilinde evrakı naktiye çıkarılmış altın mevcudu	Mukabilinde evrakı naktiye çıkarılmamış meskûk ve külçe altın	Mukabilinde emisyon yapılacak altın yekûnu
7/ I/932	6.357.222	2.281.297	6.638.519
14/ I/932	6.403.164	2.249.353	6.652.517
21/ I/932	6.403.164	2.294.137	8.697.301
28/ I/932	6.448.973	2.250.235	8.699.208
4/II/932	6.501.640	3.099.753	9.601.393
11/II/932	6.501.640	3.099.753	9.601.393
18/II/932	8.572 528	3.152.293	11.724.817
25/II/932	8.609.278	3.146.238	11.755.516
3/III/932	8.655.762	3.132.580	11.788.342

Görülüyor ki 7 Kânunusani 1932 de 6.638.519 liralık banknot kıymetinde olan dahilde bulundurulan altınlar yekûnu 3 Mart 932 de 11.787.342 liralık evrakı naktiye kıymetine tekabül edecek miktara yükselmiştir.

Hariçte yani Bankanın ecnebî muhabirleri nezdinde bulundurduğu altın ve dövize gelince bunlar bankanın vaziyet cetvellerindeki:
1 — Ecnebî muhabirler nezdindeki döviz mecudu,
2 — Ecnebî muhabirler nezdinde altın mevcudu,
3 — Ecnebî muhabirler nezdinde serbest döviz mevcudu hesaplarında görülen kıymetler yekûnudur.

Hariçteki döviz mevcudu:

Tediye muvazenemizin lehte olduğu zamanlarda, fazla döviz arzlarını muayyen bir fiatla mübayea, ve tediye

muvazenemizin aleyhte olduğu zamanlarda da, ayni fiatla satmak suretile paramızın periyodik temevvücatına mani olacak bir tedbir olarak, evvelce konsorsiyom tarafından yapılan muamelenin bankaca devamıdır.

Hariçte bulundurduğu altınlar ise: İsterlini takiben bir çok ecnebi paraları kıymetindeki sukut tehlikesi karşısında, Merkez bankası ihtiyatkâr bir tedbir olarak mevcut dövizlerinden bir kısmını altına tebdil etmiş ve hariçte bulundurduğu bu altınları da haftalık vaziyet cetvellerind döviz hesabından ayırarak «ecnebi muhabirler nezdinde altın mevcudu» namile açtığı diğer bir hesapta göstermiştir.

Üçüncü hesapta görülen serbest dövizlere gelince: Bunlar kısmen bankaya döviz olarak yapılan mevduatın karşılığı ve kısmen de Bankanın mukabilinde emisyon yapmadan kendi hesabına hariçte bulundurduğu dövizler yekûnudur. Şu halde merkez bankasının, muhtemel döviz taleplerini karşılayabilecek hariçteki kıymetler yekûnu: Hariçte bulundurduğu döviz ve altınla kendisine yapılmış döviz mevduatı tenzil edildikten sonra geriye kalacak serbest döviz bakiyesi teşkil eder.

7 Kânunusani 1932 den 3 Mart 1932 ye kadar hariçteki döviz ve altın hesaplarının temevvücatı şöyle olmuştur:

Ecnebi muhabirler nezdinde

	Altın mevcudu	Mukabilinde evrakı naktiye ihraç ettiği döviz mevcudu	Kendine yapılmış döviz mevduatından fazla serbest döviz bakiyesi	döviz ve altın yekûnu
7/ I /32		5.637.763	1.075.191	6.702.954
14/ II /32		5.920.115	983.319	6.903.434
2/III /32		6.266.317	933.123	7.199.440
28/ I/32		6.416.408	712.995	7.129.403
4/ II /32	1.056.960	5.413.347	895.979	7.366.286
11/ II /32	1.066.960	5.485.904	847.673	7.390.537
18/III /32	1.066.960	3.769.515	391.561	5.218.036
25/ II /32	1.056.960	3.810.967	327.171	5.195.097
31/III /32	1.056.960	3.827.146	248.566	5.132.672

Bankanın 7 kânunsani tarihli vaziyetine nazaran 6.702.954 Türk lirası kıymetinde olan bu dövizler yekûnu 11 Şubatta 7.390.537 liraya kadar yükseldikten sonra bu tarihi müteakip bir sukut arzeder.

Bu sukutun birinci sebebi bankanın bu dövizler ile mübayea ve ithal ettiği 2 milyon küsür Türk lirası kıymetindeki altındır. İkincisi cüz'i olmakla beraber 11 şubattan itibaren döviz arzlarının döviz talepleri dununda kalmasıdır.

Merkez Bankasının hariçte bulundurduğu kıymetler acaba önümüzdeki aylar zarfında muhtemel döviz taleplerini karşılayabilecek midir? Bu hususta bir tahminde bulunabilmek için, evvelâ geçen sene zarfında konsorsüyom tarafından yapılan döviz alım ve satımlarını, saniyen önümüzdeki aylar içindeki muhtemel haricî ticarete muvazenemizi tetkik etmek icap eder. Malûm olduğu üzere döviz arzü talepleri, tamamen tediye muvazenemizin lehte veya aleyte olduğuna nazaran tehavvül eden bir keyfiyettir. Tediye muvazenemiz lehte olduğu za-

manlar döviz arzları döviz taleplerini ve tediye muvazenemiz aleyhte olduğu zamanlarda ise döviz talepleri döuiz arzlarını tecavüz eder.

Memleketimiz tediye muvazenesinin en mühim faktörünü ticaret muvazenemiz teşkil ettiğine güre, haricî ticaret istatistiklerimiz tetkik edilecek olursa görülür ki. umumiyet itibarile haricî ticaretimiz Teşrinievvelden Şubat ayına kadar lehte ve Marttan Eylüle kadar da aleyhtedir. Harici ticaretimizdeki bu karekteristik ve periyodik temevvücatın tediye muvazenemiz üzerice olan tesirini konsorsüyomun geçen seneki muamelâtını tetkikle anlayabiliriz: Aşağıdaki tablo konsorsüyom tarafından mübayea edilen dövizler mukabilinde yeniden tedavüle çıkarılan ihtiyat evrakı nakdive miktarını gösterir.

2	Teşrinievyel	1.138.182
6	Teşrinisani	9.420.431
4	Kânunuevvel	10.759.834
8	Kânunusani	12.119.702
5	Şubat	10.311.146
5	Mar	7.245.552
2	Nisan	4.906.422
7	Mayıs	3.371.019
4	Haziran	1.160.698

11 haziranda Konsorsüyom, elindeki dövizleri tamamen sattığı için artık tebliğ neşretmemiş ve bu tarihten sonraki döviz taleplerini de kendi sermayesile temine çalışmıştır.

Görülüyor ki geçen senenin Teşrinievvelinden Kânunusani ortalarına kadar 12 milyon küsur Türk lirası kıymetinde döviz mübayea eden konsorsüyom bu dövizleri Haziran ortalarına kadar tamamen sarf etmiş ve bu tarihten ihracat mevsimimiz başlayıncaya kadar kendi sermayesinden tahminen dokuz milyon liraya yakın kıymette döviz satmak suretile Türk parasının filî istikrarını idame ettirebilmiştir.

Şu halde tediye muvazenemiz geçen senenin şartlarını aynen muhafaza edecek olursa 932 ihracat mevsimimiz başlayıncaya kadar Millî paramızın filî istikrarını idame ettirebilmek için Cümhuriyet Merkez Bankasının mart ayında takriben 16 milyon Türk lirası kıymetine muadil döviz bulundurması lâzım gelecekti.

Acaba 932 senesi mart-eylül ayları tediye muvazenesi 931 senesi ayni aylarındaki şartları muhafaza edebilecek midir?

Bu hususta hakikate yakın bir tahminde bulunabilmek için ticaret muvazenemizin temevvücatını tetkik etmek lâzım gelir:

Haricî ticaretimizin geçen seneden farik vasıfları şöylece hulâsa edilebilir:

1 — Başlıca ihracat emtiamızın bu seneki fiatları (Üzüm' fındık müstesna) geçen sene fiatlarının pek dunundadır. Halbuki ithal ettiğimiz emtia fiatlarındaki sukut ayni derecede değildir. Bunun neticesi olarak [İthalatta kontenjan usulünün tatbikine kadar] teşrinievvel nihayetine kadar on aylık ihracatımız geçen sene ayni aylarına nazaran kıymet itibarile %24 tenezzül ettiği halde ithalâttaki tenakus ancak %5,5 nisbetinde olmuştur.

Teşrinievvelden itibaren tatbik edilen kontenjan usulünün mart bidayetine kadar ithalâtımızın fevkalâde azalmasını temin edebilmesi ancak "Şeker, kahve, kaput bezi ilâ... gibi bir kısım emtia stoklarının tamamen ve diğer bir kısım emtia stoklarının da kısmen tükenmesi sayesinde olmuştur.

Bazı emtia stoklarının bitmesi ve ihtiyaca tekabül edecek miktarın kontenjan listesine konmamış olması, daha şubat ayı içinde birçok emtia fiatlarının gayri tabiî yük-

selişine ve bir ihtikârın başlamasına sebebiyet vermiştir.

İstihlâkin azalması ancak istihlâk emtia fiatlarının yükselmesile imkân dahiline girebilir. Zira ithalât emtiası fiat seviyesini muhafaza ettiği müddetçe müstehlik şimdiye kadar istihlâk ettiğinden daha az istihlâk etmek mecburiyetinde kalmaz. Fakat eşya fiatlarının yükselmesi müstehlikin mübayea kabiliyetini daraltacağından bu gibi emtia istihlâkinin dolayisile ithalâtın azalması zaruridir.

Şu halde ithaline müsaade edilecek emtia miktarı hakiki ihtiyaca tekabül etmeyecek olursa arzlar ile talepler arasındaki muvazenesizliğin ithalâtçı lehine olarak fiatların yükselmesini intaç edeceği gayet tabiidir.

Şayet Mart ayından sonra tanzim edilecek kontenjan listeleri ithalât emtiası fiatlarının yükselmesine mani olmak için dahilî talepleri karşılayabilecek bir şekide yapılırsa, mart ayını takip edecek aylardaki muhtemel ithalât, geçen seneye nazaran -teşrinisani 931 ilâ şubat 932 aylarında görülen tenezzül kadar- ehemmiyetli olabileceği ni zannetmeyiz.

İhracatımıza gelince: henüz ihraç edilmemiş başlıca emtia istoklarımızı; tütün, afyon, tiftik gibi maddeler teşkil eder. Geçen seneye nazaran bu emtia fiatlarındaki büyük sukutlar ve bilhassa hariç pazarlarını bu emtialar için tıkanıklığı düşünülürse önümüzdeki aylar ihracatının pek te ferah verecek bir şekilde olacağını tahmin biraz lüzumsuz nikbinlik olur.

Hulâsa:

Ticaret muvazenesinden gayri tediye muvazenemize tesir eden sermaye hareketi, ikraz ve istikrazlar, haricî tediyat gibi faktörler de geçen seneye nazaran lehte ehemmiyetli bir tebeddül olmayacak olursa ve bugünkü parite üzerinden filî istikrarda ısrar edilecek olursa önümüzdeki aylar zarfında döviz taleplerinin geçen senenin dununda olamayacağı kanaatına varılmış olur. Bu vaziyet karşısında Merkez Bankasının mart bidayetine kadar temin ettiği 14 milyon liraya yakın dövizin ne maksatla 8,5 milyonunu büyük masraflarla altına tebdil ve memlekete ithal ettiğini tahmin biraz müşküldür. Önümüzdeki aylar zarfındaki döviz talepleri, Merkez Bankasının hariçte bulundurduğu kıymetleri tecavüz ettiği takdirde Bankanın harice altın ihraç ederek bu talepleri karşılaması zaruridir. Halbuki altın ihraci bir taraftan Banka için masraflı ve pahalı bir iş olacağı gibi, diğer taraftan da halkın psikolojisi üzerine çok fena tesir edecektir.

●

Merkez Bankanın menabii:

Bankanın menabiini, tahsil ettiği sermaye ile kendisine yapılmış mevduat teşkil eder. 15 milyon lira olan sermayenin henüz hepsi Bankaca talep edilmediğinden 3 mart 932 de tahsil edilmiş sermaye 7.282.217 liraya baliğ olur. Mevduata gelince: Bankanın neşrettiği haftalık vaziyet cetvellerine nazaran bu hesabın temevvücatı şöyle olmuştur:

Tarih	Hususî mevduat	Devlet mevduatı	Yekûn
7 Kâ. S.	3.207.964	805.796	4.013.761
14 „	3.911.868	402.615	4.314.483
21 „	4.007.804	485.474	4.493.278
28 „	3.857.201	728.282	4.585.483
4 Şubat	3.545.387	823.250	4.368.637
11 „	3.611.364	1.005.261	4.616.626
18 „	3.855.846	685.707	4.541.553
25 „	4.810.067	716.564	5.526.631
3 Mart	4.159.179	614.639	4.773.818

Görülüyor ki 7 Kânunsanide 4.013.761 lira olan mevduat yekûnu ufak temevvüçlerle 25 şubatta 5.526.631 liraya kadar yükselmiştir.

Bankanın neşrettiği bilançoların pasif tarafında görülen bu menabiin ne suretle istimal ve ne şekillerde işletildiğini blânçoların aktif kısmından etkik edelim:

	7/I/932	4/II/932	3/III/932
Kasada mevcut Banknot	5.296.837	6.260.912	8.199.654
Mukabilinde evrakı naktiye ihraç etmediği ve Bankanın kendi hesabına mübayea ettiği altınlar:	2.288.297	3.099.753	3.132.580
Yekûn	7.585.135	9.360.665	11.332.234
Hariçteki muhabirler nezdinde kendi hesabına bulundurduğu dövizler:	1.065.191	895.979	248.566
Dahildeki muhabirler:	1.640.240	1.335.797	446.962
Altın üzerine avans:	626	626	626
Senedat iskontosu:	000.000	000.000	000.000
Yekûn	10.291.192	11.593.067	12.028.388

Görülüyor ki Merkez Bankas tahsil ettiği sermaye ile kendisine tevdi edilen mevduat yekûnu olan 12 milyon küsur liranın henüz ancak (626 lirasını) işletmektedir.

7 Kânunusanide dahildeki muhabirler nezdinde bulundurduğu bir milyon 600 bin küsur liralık mevduatını 3 Martta 400 küsur bin liraya indirmiştir. Bugün memlekette hissedilen kredi darlığı karşısında Merkez Bankasının kendine temin ettiği menabiinin % 95 ini kasalarında muhafaza etmesi eğer bilemediğimiz bazı sebepler mevcut değilse cidden şayanı dikkat bir hâdisedir.

Son zamanlarda Amerika bankalarına olan itimatsızlık neticesi halkın paralarını evde saklamalarının mazarraı hakkında Hoover'in beyanatındaki şu cümleyi kaydedelim: "İşlenilmeyen ve saklanan 1 dolar 18 dolarlık krediyi tahdit eder„.

Şüphesiz bu birin on sekize nisbeti kredi sistemlerinin bize nazaran fazla tekâmül ettiği Amerikadadır. Fakat herhalde memleketimizde kullanılmayan 12 milyon liranın millî krediyi 12 milyonun pek fevkinde daralttığını kabul etmek lâzımdır.

Bankanın takip ettiği bu deflosionist hareket nasıl izah edilebilir?

Cihandaki bütün merkez bankalarında olduğu gibi Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankasının da yapacağı muameleler ve parasını işletme şekilleri pek mahduttur. Bunların başlıcaları; reeskont yapmak, tahvilât ve altın üzerine avans vermektir. Fakat Merkez Bankası kanununa nazaran reeskont ve tahvilât üzerine avans muameleleri de bazı tahdidata uğramıştır. Meselâ Merkez Bankası istikrar kanunu mevkii meriyete konmadan evvel tahvilât mukabilinde avans veremez. Kanunun 20 inci maddesi mucibince de banka ancak sermayesi tamamen tahsil edildikten beş ay sonra reeskont mukabili

emisyon yapabilir. Binaenaleyh bankanın bu tarihe kadar yapabileceği reeskont tahsil ettiği sermaye miktarını tecavüz edemiyecektir. Halbuki bugün tahsil edilmiş 7 milyon küsur lira millî bankalara (icabında reeskontta müracaat edebileceğini düşünerek) kredilerini genişletmek için cesaret verecek bir miktar değildir.

Esasen bir iki ufak banka istisna edilirse büyük millî bankalarımız devam eden iktisadî buhran karşısında fevkalâde ihtiyatkârane davranmakta ve mevduat sahiplerinin muhtemel talep lerini düşünerek kasa mevcutlarını daima yüksek bulundurmak siyasetini takip etmektedirler. Binaenaleyh bu bankalar ancak bugün tahmin edilemeyen hâdisatın zuhurunda belki merkez bankasına müracaat etmek mecburiyetinde kalabileceklerdir.

İşlenmemiş külçe veya sikke halinde altın mukabili ikrazata gelince: memleketimiz sanayiinin altına olan ihtiyacının darlığı düşünülürse bu muamelenin genişlemesi ancak millî paraya iytimatsızlık neticesi yapılacak bir spekülâsyona vasıta olacaktır. Dahilde altın fiatlarının yükselmesine sebebiyet verecek bu spekülâsyon da hiç şüphesiz millî iktisadiyatımız için pek de teşvik edilecek mahiyette değildir.

Görülüyor ki Merkez Bankası temin ettiği menabiini (tahsil ettiği sermaye ve mevduat) işletebileceği yerler hemen hemen tamamen tıkanıktır. Şayet memleketimizde tedavül eden para miktarının fazla olmadığı kanaatinde haklı isek reeskont muamelesi yapılmadığı müddetçe Merkez Bankasının menabiini hiç olmazsa dahildeki muhabirler nezdinde bulundurması hem memleketteki kredinin büsbütün daralmamasına ve hem de ne kadar cüz'î olsa bile bie kâr temin etmekle kanunen devlet bütçsinden kendine yapılan yardımın biraz hafiflemesine vesile olur zannındayız.

Tedavül eden millî paranın karşılığını teşkil eden ve devlet tarafından Merkez Bankasına tevdi edilen kıymet hareketleri evvelce devlet tarafından tedavüle vazedilmiş ve bankanın uhdesine aldığı evrakı naktiye miktarı 158,748,563 liradır. Hükûmet Merkez Bankası kanununa tefikan bu para için %1 faizli hazine bonolariyle bankaya borçlanmıştır. Bu borç şu şekilde ödenecektir:

1 — Devletin elinde bulunan ve istikrar kanuniyle hakikî kıymetler tespit edilecek olan 500,000 Türk altıniyle itibarî kıymetleri 116 milyon frank olan esham ve tahvilâtın bankaya devrile,

2 — Her sene umumî mülhak ve hususî bütçe varidatları yüzde birinin bankaya tediyesile.

Merkez Bankasının haftalık vaziyetlerine göre bütçelerden tediye edilen yüzde birler ve hazine bonoları mukabili tedavül eden banknotlar miktarı şöyle olmuştur:

	Tediye edilen %1 lerle tadavülden çekilen	mukabili hazine bonosu olarak tedavülde bulunan
7 Kânunsani	146.573	158.601.989
14 „	584.735	158.163.827
21 „	784.735	157.963.827
28 „	984.735	157.763.827
4 Şubat	1.200.000	157.548.563
11 „	1.300.000	157.448.563
18 „	1.400.000	157.348.563
25 „	1.550.000	157.198.563
3 Mart	1.600.000	157.148.563

Görülüyor ki 3 marta kadar hükûmetin, muhtelif bütçe varidatlarının %1 lerile Merkez Bankasına ödediği borç 1.600.000 liraya baliğ olmuş ve mukabili hazine bonosu olarak tedavül eden evrakı naktiye de ayni miktarda tedavülden ref edilmiştir.

Hükûmetin bankaya devrettiği kıymetlere gelince, bunlar:

Bankanın 7 ve 14 Kânunusani tarihli vaziyet cetvellerinde (kanunun 6 ıncı maddesine tevfikan tevdi edilen kıymetler) namiyle açılan nâzım bir hesapta:

500.000 Türk altını 4.625.000 banka-not olarak ve 116 milyon frank iytibarî kıymeti olan esham ve tahvilât da 13.907.402 lira olarak kıymetlendirilmiştir.

Yalnız bankanın 7 ve 14 Kânunusani tarihli vaziyet cetvellerinde bu kıymetlere ilâve edilmesi lâzım gelen "tahsil edilecek kuponlar„ namında bir hesap açılmış ise de, 7 Kânunusanide 197.162 lira olan bu hesap 14 Kânunusanide 623.685 liraya yükseldiği halde 14 Kânunusaniyi takip eden vaziyet cetvellerinde bu hesaba hiç tesadüf edilemediği gibi alâkadar bir hesaba ilâve edildiği de müşahede edilmemiştir.

18 Şubata kadar nâzım hesaplarda bulundurulan iytibarî kıymeti 116 frank olan esham ve tahvilât bankanın cüzdan hesabına alınmış ve Türk lirası olarak mukabil kıymette 13.907.402 liradan 24.704.837 liraya iblâğ edilmiştir.

İytibarî kiymetleri 116 milyon frank olan bu esham ve tahvilâtın hakikî kıymeti değil hattâ borsa kıymetini tesbit müşküldür. Maamafih bu kıymetlerin 10,12 milyon Türk lirası kıymetinde olduğu tahmin edilmektedir.

3 Martta tedavül eden 170.688.433 liralık banknotların karşılıklarını şunlar teşkil eder:

11,788,342	liralık dahilde mevcut altın
	hariçte
5,132,672	hariçte mevcut altın ve
16,921,014	döviz
	bu yekûna ilâve edilmesi lâzım gelen
4,625,000	lira kıymetinde hükûmetin bankaya devrettiği altınlar ile tedavül eden banknotların altın ve döviz karşılığı
21,546,014	liraya baliğ olmuş olur.

Bu miktar altın ve dövizde tedavül eden banknotların %12,62 karşılığını teşkil eder.

M. Z.

Birkaç söz.

Mecmuamız, devrin alacalı neşriyat kargaşalığı içinde, birçok cihettten, nazarı dikkati kendi üzerine celbetmesini bildi. Bazı insaflı ve fikir hareketlerine karşı hürmetkâr kimseler bizi takdirlerine lâyık buldu. Bazıları, açık sözlü ve açık yürekli insanlara mahsus bir civanmertlikle kusurlarımızı yüzümüze vurmaktan çekinmedi. Kimi, hayırhah bir merakla, köşesinden, tekâmülümüzü takibe koyuldu.

(Kadro) bütün bu dostluk ve iyilik tezahürlerine, samimiyetle teşekkürü kendisine tatlı bir vazife bilir.

Lâkin (Kadro) yalnız bu mülâyim hava ile karşılaşmamıştır. Böyle bir iddiada bulunmak, bizim tarafımızdan tuhaf bir vurdum-duymazlık olur. İstanbul'un gündelik matbuatında, bir iki gazetenin sütunları arasından, birkaç kısık ve boğuk sesin, o köhne Babı Âli caddesi şivesiyle bize bazı şeyler söylemek istediğini sezdik. Bunlar kendilerine cevap vereceğimiz zannında bulunmasınlar. Her şeyin fevkinde, İnkılâpçılığı şiar edinen (Kadro) Baba Tahir an'anelerine dönmeği bir manevi iflâs telâkki eder.

Bu tarz polemik haricinde bize yapılan iytirazlar başlıca iki noktaya irca olunabilir: üslûpta vüzuhsuzluk, ve, yabancı ıstılahların çokluğu... Lâkin, üslûptaki vuzuhsuzluğumuza misal olarak gösterilen şey kırk sekiz sayfalık yazı içinde tek bir cümledir. Bu cümlenin kusuru da, ancak birkaç sayfada, deliller, misaller ve kıyaslarla iyzah edilmesi lâzım gelen bir fikri kendi dar çerçevesine almış olmasındandır. Eski, retorik usüllerine göre okuyup yazmağa alışmış olanlar için bu kısa, dolgun ve tıkız ifade şekli anlaşılmaz bir muamma halini alabilir. Lâkin, ne yapalım ki, Kadro, haddi zatinde girift ve mütekâsif olan fikirleri basitleştirmek gibi bir vazifeyi üzerine almamıştır.

Yabancı ıstılahlar bahsine gelince, Kadro muharrirleri, bu ıstılahlara, Türk münevverlerinin büyük bir ekseriyeti tarafından gösterilmekte olan inhimakten daha fazlasını göstermediklerine kanidirler.

Bunun kabahati ne o münevverler ekseriyetine, ne de Kadro muharrirlerine aittir. Türkler, fikir ve medeniyet malzemelerini Garp âleminden almağa başladığı gündenberi, hemen bütün okur yazarlarımızın uğradıkları zorluk, en ziyade, bu tabirler ve ıstılahlar sahasındadır. Frenkçe kelimelere mukabil Arapça unsurlardan yapılan terkipler dilimize Frenkçelerinden daha uygun gelmedi. *Kollektif* yerine *ma'şerî*, *ideal* yerine *mefkûre*, *normal* yerine *selim* veya *sâlim*, *feminist* yerine *nisaî* v. s. yüzlerce uydurma kelimelerin, asıllarını bilmeyen kimselere neyi ifade ettiğini öğrenmek isterdik. Türk münevveri, zaten, bu Arapça kelimeleri zihnimde, ya Almancaya, ya Fransızcaya tercüme ettikten sonra anlıyabilmektedir.

Biz, mutlaka, yabancı ıstılahların taraftarı değiliz. Fakat, bunlar öz Türkçede tam ve *munis* mukabillerini buluncaya kadar uydurma Arapçalarından sakınmayı Türk dilinin sıhhat ve asâletine daha muvafık görüyoruz.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

4

NİSAN

1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

ŞEVKET SÜREYYA	*Genç nesil meselesi* . . . . .
İSMAİL HUSREV	*Türkiyede köy iktısadiyatında toprak rantı*
YAKUP KADRİ	*Hâile unsuru* . . . . .
MÜMTAZ ZİYA	*Afon meselesi* . . . . .
Dr. VEDAT NEDİM	*Kreuger, Hitler, Göthe* . . . . .
ŞEVKET SÜREYYA	*Polemik: Nazım Hikmet*

KRONİKLER

KADRO.

Fikir hareketi, yaşama ve yaratma kabiliyetinde olan cemiyetlerin işidir.

Dahilî bünyesi, çölde kalan bir İsrâil sıptının mekanizması kadar basit bir «iptidaî cemiyet» te fikir hareketi olamaz. Bir Orta Çağ iskolastizminin, her şeyi ebedî kaidelere rapteden muzlim durgunluğu içinde bir fikir hareketi olamaz.

Fikir hareketi vermiyen, bulunduğu noktada kalan, yeni fütuhat peşinde yeni hamleler yapmıyan bir donmuş ve terakkiden kalmış cemiyetin havasında ise, ancak inhilâl unsurları gıda bulabilir.

Biz, inkılâbımız ilerledikçe ve derinleştikçe, onun nazarî mahiyeti ve ideolojik esasları etrafında büyüyen fikir taharrilerinin de genişliyeceğine ve derinleşeceğine eminiz.

İdeoloji nedir?

İdeoloji, bizi ihata eden cemiyet şartlarının, bizim dimağımıza in'ikâsı ve bu in'ikâsların muayyen formüller ve doktrinler şeklinde ifadesidir.

Bizi ihata eden cemiyet şartları, başlıca iki şekil ve istikamette bize tesir ederler:

1 — Bu şartların bir kısmı, insanla tabiatın münasebetleri şartlarıdır. Bunlara teknik şartlar *derler. Teknik, cemiyet hayatının bakası için, insanla tabiatın temasına vasıta olan (istihsal vasıtaları) demektir.*

Bu vasıtalar cemiyetin içtimaî iktısadî nescine, ve dolayısile ahlâk, hukuk san'at, v. s. telâkkilerine tesir ederler. Teknik şartları geri bir cemiyette, ileri bir kültür hayatının teessüsüne ihtimal yoktur. İleri cemiyet, müterakki istihsal usul ve vasıtalarına istinat eden, yüksek ilim, ahlâk, san'at telâkkilerine, hulâsa yüksek bir kültür hayatına sahip olan cemiyet demektir.

2 — İkinci nevi şartlar, insanların kendi aralarında, yani insanlarla, insanlar arasındaki münasebet şartlarıdır. Bunlara da Sosyal şartlar *denir.*

Cemiyet içinde tekniğin, yani istihsal usul ve vasıtalarının değişen, ve fakat aynı zamanda, bizzat usul ve vasıtalar üzerine de müessir olan bu sosyal şartların heyeti mecmuası, cemiyetin manevî bünyesini verir.

İşte bir cemiyetin ideolojisi, *o cemiyetin içinde yaşadığı bu teknik ve sosyal şartların, muayyen prensiplere göre ve onların inkişaf istikametleri dahilinde izah ve ifadesidir.*

●

Fikir arayışı ve fikir hareketi, membaları kuruyan ve yosunlaşan yorgun, argın bir suyun akışı gibi, sessiz, sadasız cereyan etmez.

Fakat, fikri taharriye sevkeden asîl münevverlik heyecanı, *bu heyecana yol gösteren mütecanis bir* usul *elde baki kaldıkça, yani arayış tereddi etmedikçe, fikir hareketlerinin şiddetinden cemiyet, ancak istifade eder.*

Fikir hareketinden çekinen cemiyet, ancak, kendine uygun ve kendine hâs olan âlemi telâkki tarzını *bulamıyan, yani kendi İDEOLOJİSİNİ yapamıyan cemiyettir.*

Biz inanıyoruz ki, Türk inkılâbı kendi ideolojisini tedvin etmekte ve Türk cemiyetinin âlemi telâkki tarzı, hiç bir içtimaî telâkki sistemi karşısında, zayıf, mücadeleye elverişsiz ve mücadeleden müçtenip kalmamatkadır.

Gençnesil meselesi

Şevket Süreyya

İtalyada bir faşist lideri bir "Balilla„ ya soruyor: [1]
— Doçenin Buğday siyaseti nedir?
Balilla, Faşist liderinin sualine derhal cevap veriyor:
— Doçenin buğday siyaseti, yiyeceği buğdayın bir kısmını hariçten getiren İtalyayı, kendi buğdayını kendi yetiştiren memleket haline getirmektir. Çünkü Faşist İtalya, yiyeceği ekmeği başkalarının elinden kabul edemez! „
Bundan sonra Balilla, bu siyasetin proğram haline getirilmiş tatbik maddelerini; kurutulacak bataklıkları, açılacak fundalıkları sayıyor.

Filvaki, gerek Doçenin buğday siyaseti, gerek Balillanın cevabı basittir. Fakat zaten işin güzelliği de, millî siyasetin bir mühim unsurunun, böyle 14 yaşındaki bir Balillanın dilinde bile, üç satırlık bir düstur şeklinde ifadesini bulacak kadar kristalleşmiş ve basitleştirilmiş olmasında değil midir?
Balilladan bu cevabı alan lider biliyor ki, İtalyanın en şimal nahiyesindeki Karentiya yaylasından, Kalabriya yarım adasının en cenup ucuna kadar, memleketin her noktasında her Balilla bu suale böyle cevap verir.

●

İsmet Paşanın 1930 yazında Sivas istasyonundaki nutkunu hatırlıyoruz:
İlk lokomotifin vardığı noktaya bir büyük tâk yapılmıştı ve tâkın üzerinde şu kelimeler vardı:
— Dumlupınar... Lozan... Sivas... ve daha ileri.....„

Dumlupınarı, Lozanı birer birer geçip Sivasa gelen Başvekil, bu çıplak Anadolu platformunda ve yakıcı bir yayla güneşi altında, kendi demiryolu siyasetini izah ediyordu.
Alnı terden yanıyor, sesi susuzluktan bunalıyordu. Meçhul ufuklara karşı sıkılan yumruklarında, bir eseri çamurlara

[1] Faşist gençlik teşkilâtında bir derece

çalınmak istenen bir sanatkârın, bir akidesi hakarete uğramış bir müminin, zaptolunmaz tehevvürü vardı.
Sivas nutku günlerini unutmayanlar, bu tehevvürün manasını hatırlarlar:
Dumlupınar, Lozan yolu ile Sivasa gelen ve daha ilerilere gitmek isteyen Türk Başvekili, Sıvas istasyonunda devletin demiryolu siyasetini izah ederken, İzmirde bir fırka lideri, bize, Akvam Cemiyetinin kontrolü altında bir (mahmî) memleket olmak yolunu gösteren Mösyö Müllerin diliyle konuşuyor, İzmir sokaklarında bir kalabalık bu sesin peşinden alabildiğine koşuyor ve İstanbulda bir gazete, Sivas istasyonuna ilk treni götürenleri, cepleri şampanya şişeleri dolu bir bedmest kafile gibi tasvir ediyordu.
O günlerde bir gence:
— Başvekilin demiryolu siyaseti nedir?
Diye, bilmem ki sordunuz mu? Eğer sormamışsanız bile inanınız ki, alacağınız cevap, Sivasta başka, İzmirde başka olacaktı.

●

Gençlik çağı, içtihat çağı değildir.
Bu çağın insanına hayat ve cemiyet bilgileri, âdeta evvelden hazırlanmış bir sistem halinde verilir.
İtalyada Balilla, mücerret manasiyle alındığı zaman, belki ideal bir tip değildir. Fakat Balilla, bugünkü İtalyan cemiyetinin, İtalyanın bugün içinde yaşadığı cemiyet ve tabiat şartlarının muhtaç olduğu tiptir.
Türk milleti filvaki özentiyi ve imrenmeyi sevmez. Onda, yaşadığı uzun tarih devirlerinin mahsulü olan bir irsî ruh hâleti vardır. (Kendi kudretine inanma seciyesi) şeklinde ifade edebileceğimiz bu ruh hâleti, onda artık ahlâk haline gelmiş öyle bir Psikoloji hassasıdır ki, kendisine nümune diye gösterilen her yabancı insan tipine karşı derhal bir reaksiyon şeklinde vücudünü hissettirir.
Milletin asliyetinden ve şahsiyetinden gelen bu irsî ruh haletini zedelememek lâzımdır ve bir Balillayı Türk çocuğuna nümune gibi vermek bizim aklımızdan geçmez.
Fakat biz bir genç nesle muhtacız ki, onun Ararattan Akdeniz kıyılarına kadar Türkelinin her bucağında yaşayan her mensubu, kendisine:

— Devletin filân millî dava üzerinde siyaseti nedir? denildiği zaman, cevabını; hiç olmazsa üç satırda kıristalleşmiş bir düsturla ifade edebilsin ve bilinsin ki, Türk yurdunun her yerinde her genç, bu suale böyle cevap verir.

●

Genç neslin yetiştirilmesi bahsında, üstünde en mutabık kalınan terbiye kaidesi, *telkin edilecek mücerret mefhumların muhakkak maddede bir harekete raptedilmesi*dir.

Bütün filimler, gazete resimleri, radyodan gelen sesler, okuduğumuz hayat telakkileri bizi Kozmopolitliğe, bizi ahlâk lâübâliliğine sürüklemek için bir sistem halinde işlerken, kapalı bir odada yapacağımız mücerret ahlâk telkini, havada kalmaya mahkûmdur.

Maddenin hareketi, yani filimde vaka, kitapta hikâye ve sokakta bizzat hayatın kendisi şeklinde, gencin maddesine hitap eden menfî müessirlere karşı, müspet ve mukabil telkinleri de, bizzat maddenin hareketi şeklinde seferber etmeye mecburuz.

Şimdi dünyanın her yerinde genç nesil, etrafında bin bir kademeli bir harp çenberi çevrilmiş bir mahsur kale gibidir. Her hücum edenin hedefi, genç neslin seciyesidir.

Evvelce mektep, yalnız sokakla çarpışırdı. Fakat şimdi mektebe saldıran menfi silâhların şiddeti okadar keskinleşmiştir ki, mektebin duvarları, içine aldığı genç nesli bunlara karşı siyanet etmek için artık kâfi değildir.

Şimdi genç nesle, mektep haricinde ve hattâ bizzat mektebi de kendi içine alan geniş bir cemiyet hayatı, yâni gençliği, cemiyetin ihtiyaçlarına göre hazırlamanın bütün usulleriyle çalışan bir (*teşkilât muhiti*) lâzımdır. Bu itibarla gençliği, inkılâp esasları dahilinde ve inkılâp avangardının hem yardımcı, hem istihlâf edici bir kuvveti olarak hazırlamak işi artık günün davasıdır.

●

Gençlik yaşları insan hayatının en âsî çağı değildir.

Âsî genç, disipline uymıyan ve nizamı bozan genç ancak, birarada yetişmenin heyecanı kendisine duyurulmayan gençtir. İnsan oğlu, hayatının hiçbir merhalesinde, kendisine gösterilen yerde ve kendisine gösterilen şeye inanmaya gençlik çağında olduğu kadar müstait değildir.

Âsî gençlik, nizamı bozan ve nizama uymayan gençlik, ancak kendi haline terkolunan gençliktir. Kendi haline terkolunan, yani sokağın, zevk ve duygu anarşisinin eline başı boş bırakılan bir genç neslin eğer günün birinde, hayatında avârelik ve düşüncelerinde bir takım iman teşettütleri görülürse, burada müttehim olan, hiçbir zaman genç neslin kendisi değildir. Yoksa *genç nesilde verileni almak ve kendini tatmin edene inanmak, adeta bir insiyak halinde yaşar.*

Türkiyede genç neslin, bilhassa mektep haricinde kalan genç kalabalığının, bütün prensipleri üstünde mutabık kalınmış ve bu prensiplerin tatbik yolları teferruatiyle tayin olunmuş bir gençlik hareketi içine alınması zamanı gelmiştir .

4-Nisan-Cuma günü Ankara Halkevinde verilen Konferans [1] bu hareketin hayırlı bir başlangıcı olabilir. Gençliğin yetiştirilmesi işine müdahale etmenin, genç neslin müttehit bir terbiye sistemi altına alınmasının esbabı mucibesini ve bu terbiyenin millî mahiyetini tespiteden bu konferansı *geniş ve plânlı* bir gençlik faaliyetinin takibetmesi kabildir.

Bu faaliyetin ilk kademesini, genç neslin hazırlanması hareketinin bütün müdir fikirlerini konkre prensipler halinde tespitedecek olan ve bu prensiplerin hayata tatbik tekniğini, günün usullerine ve icaplarına göre veren bir program vücude getirilmesi teşkileder. Millet içindeki kültür hareketlerini merkezleştirmek ve istikametlendirmek gayesini istihdafeden Halkevleri programının böyle geniş manalı bir "Gençliği yetiştirme„ faaliyeti için kâfi olmadığı tabiîdir. Genç nesli inkılâp esaslarına göre hazırlama ve yetiştirme işinin, memleketin en yüksek idare ve kontrol cihazlarına merbut, müstakil bir faaliyet halinde teşkilâtlandırılması ve genç neslin siyasî terbiyesinin bu teşkilâttan istenilmesi zarureti vardır.

Millî inkılâbın prensiplerini kendine ahlâk edinmiş, memleketi yaşatmak ve ilerletmek meseleleri içinde yuğurulmuş ve yetişmiş bir genç nesil, ancak böyle devamlı ve sistemli bir siyasî terbiye faaliyeti içinde yetişebilir.

Bu siyasî terbiyenin mevzuu, günlük mücadeleleri değil, millî siyasetin istikbale şâmil ana prensiplerini ve bu prensiplerin inkişaf istikametlerini vermektir.

[1] Halk fırkası idare heyeti azasından Bolu meb'usu Hasan Cemil bey tarafından (Gençlik nasıl yetiştirilir?) mevzuu etrafında verilmiştir.

Genç nesil millî inkılâbın seyrini ve cihanda kendisini alâkadar etmesi icabeden hâdiselerin mana ve mahiyetini ancak böyle yaşayan bir teşkilât içinde takibedebilir.

Bu itibarla Halkevinde verilen ve bu defa Gençlik meselesinin mahiyet ve ehemmiyetini tamamile ifade eden konferansın, konkre bir gençlik faaliyetinin program, teşkilât meselesi ve çalışma usulleri üzerindeki müteakip konferanslarla şümullendirilmesi lâzımdır.

Sokağın, dağınıklığın, zevk ve duygu teşettütünün menfi atmosferinden kurtarılan, inkılâp heyecanının, inkılâp disiplininin havası ve çatısı içinde teşkilâtlanan bir genç neslin, milletin ruhuna vereceği gurur ve emniyet şevkini düşünüyorum. Türk yurdunun her bucağına serpilmiş, binlerce, yüz binlerce, milyonlarca Türk çocuğunun aynı teşkilât içinde aynı kıyafet, aynı hareket temposu, aynı telâkki altında vereceği şen, kendinden emin ve muhteşem birliğin manzarası ruhu sarsan bir şeydir.

İnkılâbı yapan ve kaybolmuş bir memleketten cihan tarihinin akla gelmez meşakkatları içinde, bir mucize yaratır gibi bir müstakil vatan yaratan inkılâp rehberlerinin, yarın kendi eserlerini, böyle zinde, teşkilâtlı ve kendinden emin bir nesle emniyet ederken duyacakları ruh huzurundan, daha mes'ut birşey tasavvur olunabilir mi?

Türkiye köy iktısadiyatında toprak rantı

İSMAİL HÜSREV

Türkiye köy iktısadiyatında toprak üzerinde müesses içtimaî iktısat münasebetlerini tetkik ederken, toprak rantı meselesine temas etmemenin imkânı yoktur. Bugün Türk köyünde toprak rantı meselesi, gerek köydeki içtimaî münasebetlerin devlet tarafından millî iktısat menfaatları lehine şu veya bu istikamette tesviyesi, gerekse, devletin, iktısadî hayatın insiyakî seyrine tahakküm etmesi bakımından çok şayanı dikkat bir mahiyet arzeder.

●

Makalelerimizi takip edenler, geçen nüshada köydeki borçlanma şekillerinden bahsederken, Türkiye köy iktısadiyatında mevcut bazı içtimaî-iktısat münasebetlerinin karakteristik hatlarına nazarı dikkati celbetmiş olduğumuzu görmüşlerdir. Orada bilhassa bir "oluş„ safhasında bulunan ortakçılık tarzı üzerinde bir parça tevakkuf olunmuştu. Bu yazımızda mevzu icabı tekrar temas edeceğimiz ortakçılık usulü, köydeki rant meselesile sıkı bir surette alâkadardır. Bu itibarla, bu içtimaî müessesenin bazı hususiyetlerini biraz daha etraflıca tasvir etmemiz lâzımdır.

Alelûmum toprak sahibi, toprağı olmıyan veya kâfi gelmiyen köylüye arazi, tohum ve bazan ziraî alât, çift hayvanı verir. Mahsulün idrâk mevsiminde tohum ve diğer masraflar çıktıktan sonra her iki taraf evvelden taayyün etmiş bir miktar üzerinden mahsule iştirâk eder. Toprak sahibi ile ortakçı arasında istihsal münasebetleri, sistem safiyetini muhafaza ettiği müddetçe, nakdî olmaktan ziyade aynîdir. Mübadelenin münkeşif olduğu mıntakalarda müstahsiller arasındaki münasebetler, nakit vasıtasile teessüs ettiği halde ortakçılıkta bu münasebetlerin bağlanmasına mahsul tevassut eder. Birincilerde içtimaî münasebetler nakidde, ikinciler de emtiada teşahhus etmiştir. Maamafih ekseri istihsal mıntakalarında mübadelenin ileri olmasına rağmen ortakçılığın "aynî„ şeklini mu-

hafaza ettiği görülür. Bunu şöyle izah mümkündür: Bu gibi mahallerde nakte müstenit münasebetler harice karşıdır. Müstahsil, tüccar mutavassıtla mübadele münasebetini nakden ve mübadelenin icabettirdiği teamüller dairesinde temin eder. Halbuki, mıntaka dahilinde ortakçılık tarzında istihsal faaliyetinde bulunan müstahsiller arasındaki istihsal münasebetleri, henüz derebeylik veya toprak ağalığı istihsal şartlarile takyit edilmiş olduğundan mahsul vasıtasile biribirlerile bağlanır.

İçtimaî karşılaşmalar noktai nazarından bir iktısatçı için ehemmiyetle tetkike değer bir mevzu olan ortakçılığın Türk köyünde muhtelif şekillerine ve bu şekillerin kucaklarında sentez olarak sakladıkları ve bazı yerlerde doğurdukları yeni münasebetlere tesadüf edilir.

Şimdilik tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

1 — Ortakçılık, istihsal olunan mahsule her iki tarafın iştirâk tarzına göre degişir:

Toprak sahibi, tuhum ve diğer masraflar çıktıktan sonra

a — mhsulün yarısını

b — Üçte birini yahut üçte ikisini

c — Dörtte birini, alır.

Kendi Envanteri v.s. ile veya tuttuğu amelesile istihsale iştirak veya istihsali organize etmiş olan ortakçı müstahsilin hissesine de, mahsulün mütebaki kısmı düşer. Anadoluda en mütam ve sistem halinde mevcut olan ortakçılık yarıyarıya ve aynen olan ortakçılık tarzıdır.

2 — Ortakçılık, istihsal olunan mahsulden aynen veya nakten istifade olunması şekline göre değişir. İdrak mevsiminde toprak sahibi, ortakçının istihsal ettiği mahsulden hissesini aynen değil, hissenin tutarı miktarınca nakten alır. Bu tarz, birincinin daha münkeşif şeklidir. Mahsulün yerini nakte bırakmıştır. Sistem safiyeti bozulmuştur, fakat bu nakit bir icar bedeli değildir. Mahsulün nısfının, yahut üçte birinin yahut dörtte birinin muadili bir paradır. Bu şekli ile bir istihsale halinde olan bu tarz, modern icar ve isticar münasebetlerine tahavvülü icap ettiren temayülleri taşımaktadır.

3 — İkinci tarzın daha mütekâmil ve icar şekline daha yaklaşmış olanı "kesi„ usulüdür. Müstahsil işlemek için arazi tutarken, mahsulün keşfi üzerinden toprak sahibine maktuan bir miktar mahsul vermegi taahhüt eder. Meselâ toprak sahibi

fındıkta elli dönümlük bir bahçeyi, otuz kantar fındığa ksiye verir. "kesi„ nin miktarı pazarlıkla taayyün eder.
Anadolunun muhtelif mıntakalarında tesadüf ettiğimiz bu üç tip ortakçılıkta ekseriya sermaye sahibi olan ortakçı müstahsilin, amele tutmak suretile istihsalde bulunduğu da görülür. Bu takdirde ortakçı ile amele arasında da bir iş alıp iş verme, toprak sahibi ile ortakçı arasında da. bir nevi İptidaî icar ve isticar münasebeti teessüs etmiş olur. Bu tarz bilhassa tütün işlerinde müteammimdir.

4—Ortakçılığın bu üç tipten karakter itibarile tamamen başka bir şekli daha vardır.Köylü yalnız sâyini göstererek ortakçı olur. Toprak sahibinin verdiği tohumdan, ziraî aletlerden çift hayvanlarından istifade eder. Mahsulün idrakinde emeğinin mukabilinde muayyen bir miktarda mahsul alır. Bu usulün, istihsali organize eden müteşebbisle istihsale bilâvasıta iştirak eden müstahsil arasındaki iş alıp iş verme münasebetinden farkı, bu anlaşmanın nakit değil, mahsul vasıtasile cereyan etmesindedir. Bu tarz, ortakçılığın tamamen başka bir istikamette inkişaf etmekte olanıdır. Henüz bu şekli muhafaza etmesinin sebebi, köydeki mübadele nizamının pek geri olmasıdır .

Ortakçılık şeklini tamamen kaybederek mukaveleye müstenit hakikî icar ve isticar münasebetleri şeklini almış mütekabil anlaşmalara, mübadele rabıtalarının pek kesif olduğu ticaret mahsulâtı mıntakalarının şehir ve kasabalarile bunların civarında tesadüf olunur. Bu mahallerdeki toprak sahipleri, çiftliklerini veya topraklarını muayyen bir kira mukabilinde müteşebbis müstahsile verirler.
Ortakçılığın yukarda arzettiğimiz muhtelif şekilleri, toprak münasebetlerinin Türkiye köy iktısadiyatında pek mütenevvi bir çehre taşıdığını göstermeğe kâfidir. Bu münasebetler, derebeyliğin bir istihalesi addettiğimiz, "toprak ağalığı„ şeklinde henuz Anadolunun her yerinde mevcuttur. Fakat bazı yerlerde bunlar, muhtelif afakî şartların tesiri altında artık mucir ve müstecir münasebetleri şeklini almak, bazı yerlerde de, iş verip iş alma anlaşmalarına tahavvül etmek istikametinde inkişaf yolu tutmuşlardır.Her birinin hakikî şekillerini ayrı birer sistem halinde alabilmesi, ancak mübadele rabıtalarının kemale gelmesile mümkündür.

Türkiyede toprak rantının karakterini anlayabilmemiz için verilmesini zarurî gördüğümüz bu izahattan sonra, rant meselesine gelebiliriz. Rant, alelûmum topraktan alınan bir kâr, insanla tabiat arasındaki teknik münasebetin bir muhassalası değildir. Bizde ekseriyetle toprak rantını bu manada kullanırlar. Halbuki, rant, toprak sahiplerile toprak isticar edenler arasındaki istihsal münasebetinin bir ifadesidir. Yani, toprak isticar etmiş müteşebbis müstahsilin vazettiği sermayenin vasatî kârı çıktıktan sonra toprak sahibine düşen kısımdır [1]. Binaenaleyh fazla kıymetin bir parçası olan rantın tezahürü için köylünün "müteşebbis müstahsil„ haline gelmesi lâzımdır. Rantın bu şekline modern iktisat tarzının müterakkî olduğu garp memleketlerinde tesadüf ederiz.

Türkiye köy iktısadiyatına gelice: Bizde de rant sâi seyrinden mütevellit bir fazlanın toprak sahibine düşen kısmıdır, bir mahsul bir hizmet, fazlasıdır. Fakat şu farkla ki Ortakçılığın yukarda arzettiğimiz ilk iki şekline nazaren bizde rant; mahsul rantı ve para rantı olmak üzere iki şekil alır:

1 — Ortakçının toprak sahibine mahsul olarak verdiği rant, biz buna "*aynî ortakçılık„ rantı deriz.*

2 — Toprak sahibine rant, verilecek mahsulün muadili kadar para halinde tediye edilir. Buna da " *nakti ortakçılık rantı„ deriz.*

Mübadele sisteminin müterakki olduğu şehir ve kasabalarla civarlarında tesadüf ettiğimiz mukaveleye müstenit icar ve isticar münasebetlerindeki rantın umumiyetle Avrupa memleketlerinde mevcut ranttan farkı pek azdır. Türkiyede Müstahsilin toprak sahibine tediye ettiği ranta ekseriyetle borcu mukabilinde verdiği mahsul da inzimam eder. Pek mücerret olmakla beraber şöyle bir misal alalım: Farzedelim ki, müstahsil yüz kilo tütün istihsal etmiştir.Bunun yarısı toprak sahibinindir. Müstahsilin toprak sahibine ayrıca borcu olduğu için, borcuna mukabil ayrıca yirmi beş kilo tütün verir. Geriye yirmi beş kilo kalır. Bu miktarın parasile hem kendisinin bir senelik iaşe hem de işçilerin ve diğer hususatın masraflarını

[1] Yalnız icarla rantı her zaman ayni katagori addetmek doğru değildir. Rantın nakdî ifadesi olan icara bazen toprağa evvelden sarfedilmiş sermayenin (mebani, toprağa karıştırılmış gübre, sabit malzeme ilh gibi), masrafı da dahildir.

karşılar. Yine farzedelim ki, ekseriyetle vaki olduğu gibi müstahsil tüccara da borçludur. Binaenaleyh yirmi beş kiloyu tüccara vermek mecburiyetindedir. Bu vaziyet müstahsili tekrar borçlandırır ve bu ilânihaye devam eder.

Bizde toprak sahipleri ekseyiyetle şehir ve kasabalarda oturan tüccar, esnaf, serbest meslek erbabı yahut şehir veya kasabada oturmayı tercih etmiş hal ve vakti yerinde köylülerdir. Büyük toprak sahibinin köyde oturduğu nadirdir. Onun şehirde muhtelif alâkaları vardır. Tüccar, esnaf, serbest meslek erbabı ise, ekseriya tediye edilemeyen borçlar mukabilinde köyde toprak sahibi olmuşlardır. Bu vaziyete göre köyde vücuda gelen rant ve diğer kıymetler şehir ve kasabalarda toplanmaktadır. Yani köyde teraküm etmesi icap eden millî sermaye bu tarik ile şehir ve kasabalarda teraküm ediyor. Bizde bu vaziyetin şu hususiyeti de vardır: Başka memleketlerde şehir ve kasabalarda teraküm eden bu millî sermayeler, sanayie, ticarete yahut diğer bir iş sahasına akdığı halde bizde pek kârlı olan mürabahacılık sahasında kullanılır. Köyde istihsal olunan fazla kıymetler şehir veya kasabaya gelir ve oralardan mürabaha kanalile tekrar köye döner. Bir çığ gibi büyüyerek devam eden bu devran bugün köy müstahsilinin tediye kabiliyetini ve vergi ödeme iktidarını gittikçe eriten iktisadî bir maraz halini almıştır.

●

Türk köyünde toprak rantını tetkik ederken vardığımız bu netice Türkiye köy iktisadiyatında derin ve derhal devletin müdahalesini icap ettiren bir ıztırabı tebarüz ettirmektedir. Türk köyünde ziraat müstahsil bakımından kârsızdır. Köyün yarattığı fazla kıymetler, millî iktisadiyatımızın en rasin temelini teşkil etmesi lâzım gelen köyün, gerek piyasaya gerekse devlete naktî tediye kabiliyetini öldüren menfi bir mürabaha sermayesi şeklini almaktadır. Binaenaleyh Türk köyünde toprak Rantı meselesini memleketin her mıntakasında aldığı hususî şekillere göre tetkik etmek lâzımdır. Ancak bu suretledir ki, millî iktisadiyatımızın en mühim unsurunu teşkil eden köyün toprak işlerini ve bunların tevlit ettiği menfi neticeleri emin ve şe'niyete uygun bir siyasetle nizama sokabiliriz.

Hâile unsuru.

Yakup Kadri

Büyük sanatkâr, bir hulya ve mürakaba adamı değil, bir kahramandır. O, hayatın en sarp ve en yalçın realiteleriyle durmadan çarpışır.
Herkül, Nemee aslanını; Siegfrid, Fafner ejderhasını bir defa hakladı. Lâkin, sanatkârın boğduğu aslanlarla boğazladığı ejderhalar sayısızdır.

●

Bir frenk şairi, eserinin adını (Cenk ganimetleri) koymuştu. Her iyi sanatkâr, her iyi eserine bu ismi verebilir. Hakikaten, Julius II lâhdinin parçaları birer cenk ganimetidir, hakikaten, Makbeth, Faust birer cenk ganimetidir. (Cürüm ve Ceza), (Harp ve sulh) birer cenk ganimetidir. Bunlardan bazılarının coşkun bir düayi, bazısının bir kâbus sayıklamalarını veya bir ruh çöküşünün çatırdılarını andırmasına bakmayınız. Gerçi, (Cürüm ve ceza) bir feragat ve inkıyat iniltisine, gerçi, (Harp ve sulh) bir hezimet uğultusuna benzer. Lâkin, büyük sanat ölçüsünde bunların hepsi birer zafer narasıdır.

●

Napoleon Bonaparte, Göthe için "İşte, bir Adam„ demiş. İena kahramanının, Weimar saraylısı bakkındaki bu sözünü kuru bir hükümdar iltifatı gibi telâkkı etmemelidir. Göthe'nin tarifi bu sözdedir.
İena yolu, Bonaparte'ı Moskova'ya, Lâyipzige, Waterlo'ya götürecektir. Fakat, büyük şair, Saksonya dokasının düşman askerlerine teslim edip kaçtığı kaleden bir kartal gibi irişilmez yüksekliklere uçacaktır.
Niçin?
Zira, bu iki kahramandan biri ihtiraslarının elinde bir oyuncaktı. Öbürünün altında, ihtiraslar, sanki, birer serkeş attı. Büyük sanatkâr, yabani ve yırtıcı hayvan terbiyecileri gibi

bunları istediği yere sevkeder, istediği hızla yürütür, istediği noktada durdurup şaha kaldırmasını veya geriye çekip manialar atlatmasını bilir.
Ve bütün bunlar, nekadar ceht mukabilinde! Nekadar kan ve ter pahasına!

●

Yalçın kaya üstünde zincire vurulmuş ve ciğerlerini kartallar didikliyen Promethe, bu heyetinde, bir zavallı mahlûktur. Lâkin, onu, zincirlerini şakırdatarak ve ciğerlerini sürükleyerek ayağa kalkmış tasavvur edin; işte, o zaman büyük sanatkârın ne olduğunu görmüş olacaksınız. İçeri hayatından bize böyle bir hâile ifşa etmeyen sanatkâr ya bir meddah, ya bir pandomimacı veya bir canbazdır. Burada, biz, artık sanat hududundan çıkıp marifet sahasına girmiş oluyoruz.
Mevlâna, Yunus Emre ve Fuzuli'den başka Türk şairlerinin yeri, işte, bu sahadadır. Bize verdikleri heyecanlar, bunun için sathîdir. Bizim üstümüzdeki tesirleri, bunun için, çok sürmeden dağılır; bunun için derimizin altındaki tabakaya nüfuz edemez.
Bütün bu şair ve nasirleri okuduğumuz vakit, kendilerinde, daima esaslı bir şeyin noksanını sezeriz. Tıpkı bir yemekte tuzun eksikliği gibi... Ve itiraf edelim ki, bunlarda eksik olan şey de tuzdur. Hâilenin, hâile unsurunun keskin tuzudur.

●

Keskin tuzu diyoruz. Çünkü, yirmi yaşındaki sevdalının gözyaşlariyle âteşin maşukanın tenindeki nem de tuzludur. Lâkin buradaki tuz, bize, nihayet, Alfred de Musset'nin Gecelerindeki lezzetle, Nedim'in şarkılarındaki çeşniyi verebilir. Bir çerez sofrasının faydasız tatları... Hiç, ruh ve dimağ bu cins gıdalarla beslenebilir mi?

●

Hayır. Ona bir İlâhlar ziyafeti lâzımdır ki, orada, her yemek, parçalanmış bir büyük avın henüz titremekte olan etidir ve halk denilen yüz bin başlı diğer ülûhiyeti, biz, ancak böyle bir doya çağırabiliriz.

●

Diyonizos'un bakirelerini coşkun seller gibi dağdan dağa, beldeden beldeye koşturan ve Celâleddin Rumî'nin genç telmizlerini, başları göve değinceye kadar raksettiren kudret, işte, bu ilâh sofralarından alınmış olan ruh gıdasıdır. Hâlis şiirin anası, koca Trajedia, eski zamanların bu mistik ve şeyda rakıslarından doğdu. Ve binbir türlü şekiller alarak, bugüne kadar, insanların ruhu üstünde hüküm sürdü.

Eğer, ruhlarımıza, bu nefhadan, bu acı ve yakıcı nefhadan bir şey katılmamış olsaydı, kahramanlık nedir bilmiyecektik. Yaratıcı, bulucu ve kurucu dehanın ne olduğunu bilmiyecektik.

●

İnsanlar, dar, düz ve nafile bir hayat içinde nebatlar gibi yaşayıp ölecektiler.

Onun içindir ki, medeniyetin başlangıcı, çok defa, güzel sanatların mebdeiyle karıştırılır ve bütün dinlerin neşir vasıtası güzel sanatlardır, denilir. İlahlar, ebediyete onun sayesinde eriyor. İnsanın, hatalar üzerine tam bir zaferi demek olan iyman onun sayesinde tekevvün ediyor.

●

Bu da gösterir ki, sanat, her şeyden evvel ve her şeyden fazla, bir cehit, bir cidal ve bir inkılâp unsurudur. Bir ruh ihtilali, ruhta bir kanlı mübareze, haykırışmalar, düşüp kalkmalar, cançekişmeleri ..

Korkmayın. Sanat eseri doğuyor. O, düzgün, duru ve berrak bünyesi içinde bu cehennemî âlemin bütün uğultularını hapsedilmiş bir ses yığını gibi taşıyarak, size, yeni bir nizamını, düsturlarını getirmektedir.

Afyon meselesi.

Mümtaz Ziya

Afyon, Cemiyeti akvamın kontrolü altında bir beynelmilel ticaret mevzuu olmuştur. Cihanın en yüksek kaliteli mühim bir afyon müstahsili olan Türkiye için bu itibarla afyon meselesinin hususî bir mana ve ehemmiyeti vardır.

Son günlerde bu ehemmiyeti lâyıkıyle takdir eden hükûmetin almak teşebbüsünde bulunduğu isabetli tedbirler afyon alım ve satımının millî iktisadiyatımız aleyhine olmak üzere dağınık bir şekilde devamında menfaattar olanları tam bir telâşa düşürmüştür. Afyon meselesini de bütün millî meseleler gibi lâubalilikle telâkki eden ve dava üzerinde ciddî hiç bir fikri olmayan bazı gazetelerin memleket için zararlı bir şekilde uyandırdıkları dedikodular hükûmetin isabetli kararları üzerinde bazı vatandaşlara şüphe verecek bir mahiyet almıştır.

Milletin ileri menfaatları mevzuubahs olduğu zaman perakende menfaat mücadelecilerinin daima ihdas edegeldikleri bulanık havaya rağmen en isabetli tedbirleri tereddütsüz ittihaz eden hükûmetimizin bu meselede de inandığı yolda tereddütsüz yürüyeceği tabiîdir.

Harpten evvel memleketimize temin ettiği para bir aralık 12.000.000 liraya kadar çıkan 929- da 8.681.000 lira getiren afyon ihracatı 930- da 3.396 000 lira ve 931 senesinde ise ancak 2.817.000 lira temin edebilmiştir. Bu gelir tenezzülü, afyon ihracatımızın miktar itibarile azalmasından değil, hususi sebeplerin doğurduğu keskin fiat sukutlarının neticesidir. İhraç ettiğimiz beher kilo afyonun 929 senesinde 23 lira 86 kuruş olan vasatî kıymeti 930- da 12 lira 48 kuruşa ve 931 de 8 lira 2 kuruşa düşmüştür.

Hiç bir emtiada görülmeyen bu keskin fiat sukutunun sebeplerini tesbit edebilmek için afyonculuğun umumî vaziyetine bir göz gezdirmek lâzımdır:

Afyon, ya alkoloit mürekkebatı istihsal eden fabrikalar tarafından ve yahut keyif ve iptilâ hasebiyle tütün gibi içilmek ve yenilmek için kullanılır. Afyonun böyle biribirinden

ayrı maksatlarla kullanılması, dünya üzerinde biribirinden ayrı hareketleri olan iki pazar meydana getirmiştir.

Birincisi: Morfin, eroin ve mürekkebatı istihsal eden Avrupa ve Amerika pazarları

İkincisi: Keyf için afyon kullanmanın taammüm ettiği Aksayı Şark pazarlarıdır

AVRUPA VE AMERİKA PAZARLARI :

Bu pazarlarda ham afyonun yegâne alıcısı adetleri mahdut ispençiyarî fabrikalarıdır. Alkoloit mürekkebatı imalinde morfin miktarı esas olduğundan Türk ve Yugoslav afyonları daima diğerlerine tercih edilir. Avrupa pazarlarında biribirine rakip bu iki memleket mahsulü karşısına son zamanlarda üçüncü bir rakip çıkmıştır: Rusya.

Kendi ihtiyacını evvelce Türkiyeden temin eden Rusya; son senelerde istihsalâtını tezyit ve ıslah ederek, morfin miktarını % 8- den % 12- ye ve afyon istihsalâtını da ihtiyacından fazla bir dereceye çıkarmakla Avrupa pazarlarında afyonlarımıza ciddî bir rakip olmuştur.

Avrupa ve Amerika pazarlarının senelik afyon ihtiyaçları 600.000 kilo kadar tahmin edilmekteydi. Fakat son senelerde Akvam cemiyetinin mukarreratı mucibince imalât üzerine vazedilen tahdidat, bazı fabrikaların kapanmasına sebebiyet vermiştir. Morfin, heroin ve mürekkebatının hattâ lejitim ihtiyaçlarda bile sarfının geniş bir kontrol altına alınması ve bu kontrolun ihdâs ettiği müşkülât afyonlara olan talepleri ehemmiyetli bir nispette azaltmıştır.

929- da 6.000 sandık ham afyon istihlâk etmiş olan Almanya, İsviçre ve Fransadaki alkoloit fabrikalarının istihlâkleri 930-da 3.000 sandığa ve 931- de 2.500- sandığa tenezzül etmiştir.[1] 930 senesinde yalnız başına 1,200 sandık afyon istihlâk etmiş bir alkoloit fabrikası 931 senesinde ancak 50 sandık mal mubayaa etmiştir.

Bu şekilde daralan taleplere mukabil bu pazarlara mal veren memleketlerin afyon istihsalleri ise muntazaman tezayüt ediyor.

AVRUPA PAZARLARINA MAL VEREN MEMLEKETLERDE AFYON İSTİHSALÂTI :

Bu memleketlerin başında dünya alkoloit fabrikaları ihtiyacının üçte ikisini temin edene Türkiye gelir.

TÜRKİYENİN AFYON İSTİHSALÂTI :

Burada şunu bilhassa işaret etmek isteriz ki, memleketimizde

[1] Bir sandık 77 kilodur.

usulü dairesinde tertip olunmuş ziraî istatistiklerin bulunmaması ve neşredilen rakkamlar arasındaki tefavüt herhangi bir mesele üzerinde doğru bir fikir serdini imkânsız kılıyor.

Diğer tetkiklerimizde de karşılaştığımız bu karışıklığa bir misal olmak üzere hakikî afyon istihsalâtımızı tesbit edebilmek için müracaat ettiğimiz resmî neşriyatın birbirini tekzip eden rakkamlarını verelim:

Türkiyede afyon istihsalâtı

	1926	1927	1928	1929
İktisat Vekâletinin resmî neşriyatına nazaran[1]	105.000	114.000	210.000	—
İzmir Ticaret Odası raporlarına nazaran	315.000	231.000	330.000	190.000
Afyon Tacirleri birliğinin neşriyatına nazaran	330.000	262.500	360.000	225.000

Bu tabloya şunu da ilâve edelim:

İstatistik yıllığında neşredilen tahriri ziraî rakkamları arasında 927- de umum Türkiyenin afyon istihsalâtı 112.257 kilo olarak gösterilmiştir. Halbuki aynı yıllığın diğer bir sayfasında yalnız İzmir mıntakasının 927- deki afyon istihsalâtı 180.000 olarak gösterilmektedir. Diğer taraftan ise gümrük istatistiklerinde 926- dan 929- a kadar afyon ihracatımız şöyle tesbit olunuyor:

1926	1927	1928	1929
364.170	267.717	313.721	367.847

Biribirini tekzip eden bu rakkamlar arasında ihraç ettiği müsbet miktarla en uygun gördüğümüz afyon tacirleri Danışma yurdunun neşriyatını esas itibarile kabul etmek mecburiyetinde kaldık:

Avrupa ve Amerika pazarlarına afyon veren Türkiye ve Yugoslavyanın son on senelik rekoltesi

Seneler	Türkiye	Yugoslavya [2]	Yekûn
1920		62.000	
1921		33.000	
1922		25.000	
1923		42.000	
1924		21.000	
1925		148.000	
1926	330.000	100.000	430.000
1927	262.500	55.000	317.500
1928	360.000	205.000	565.000
1929	225.000	38.000	263.000
1930	450.000	150.000	600.000

[1] Büyük Millet Meclisine takdim edilen iktisadî raporlardan

[2] 29-8-930 tarihli La Bulgarie gazetesinden

Görülüyor ki, Yugoslavya 925 - den itibaren afyon istihsalâtını evvelki senelere nazaran yüzde yüz arttırmıştır. Bilhassa Avrupa pazarlarına mal veren bu iki memleketin 930 senesi istihsalâtı bir rekor teşkil etmektedir.

Son seneler rekoltesinin yüksek olmasına rağmen Avrupa ve Amerika pazarlarına afyon ihracatı evelki senelere nazaran artmamıştır. Bilhassa dahilde büyük bir himaye gören Yugoslav afyonlarının ihracatı rekolteye nazaran pek cüz'idir.

Türkiye ve Yugoslavyanın afyon ihracatı (Kilo)

Seneler	Türkiye	Yugoslavya	Yekûn
920		66.300	
921		69.600	
922		36.500	
923	358.019	52.500	410.519
924	202.663	10.300	212.963
925	266.041	112800	378.841
926	364.174	87.500	451.674
927	267.617	82.300	350.017
928	313.721	146.500	460.221
929	367.847	69.700	437.547
930	272.280	36.000	308.280
931	351.012	22.000	373.012

Avrupa ve Amerika pazarlarına ihraç edilen Türkiye ve Yugoslavya afyonları yekûnuna son zamanlarda bu pazarlarda büyük bir rol oynıyan Rus afyonlarını da ilâve etmek lâzımdır

HARİÇ PAZARLARDA TÜRK AFYONLARININ, RAKİPLERİ ARASINDA MEVKİİ.

İstihsalâtı 925 - den itibaren ehemmiyetli bir nisbette ziyadeleşen Yugoslav afyonları Avrupa pazarlarında yegâne rakibimiz idi. Fakat Yugoslavya afyonları, maliyet fiatının yüksekliği nazarı itibare alınırsa hariç pazarlarda afyonlarımız için ciddî bir rakip sayılmaz. Fiyatların yüksek olduğu zamanlarda Avrupa piyasalarında İran afyonları da görülmüştür. Fakat İran afyonlarının kalite itibarile düşüklüğü ve İranda afyon ihracatının gayet ağır vergiye tabi oluşu bunların Türk afyonlarına rekabet etmesine mani olmaktadır. Afyonlarımız için Avrupa pazarlarında asıl tehlike Rus afyonlarındadır. Bütün ihracat emtialarında olduğu gibi Rusyada maliyet fiatının hususî şartlara tabi oluşu, fiatlar nekadar düşkün olursa olsun, hariç pazarlarda Rus afyonlarının sürümünü temin etmektedir. Geçen ay Hamburg piyasasında % 12 dereceli Türk afyonlarının kilosına 18-20 İsviçre frangı

talep edilirken, Ruslar % 12 dereceli afyonlarını 16,5 İsviçre frangı üzerinden satmakta idiler. Halihazırda Rusyanın afyon istihsalâtı senevî 150-200 bin kilo tahmin edilmektedir. Bu miktar cihan alkoloit fabrikaları ihtiyacını temin etmekten uzaktır. Fakat Rusyada şayet, afyon ziraatinin inkişafı birbirini takip eden beşer senelik programlara ithal edilmiş ise Avrupa ve Amerika pazarlarında yeni ve çok ciddî bir rekabetle karşılaşacağımızı şimdiden düşünmek mecburiyetindeyiz.

Cihan alkoloit fabrikalar ihtiyacının üçte ikisini veren Türkiye, Avrupa ve amerikanın afyon pazarlarında hâlâ merkezi sikleti teşkil etmektedir. Bu pazarlarda görülen diğer memleketler afyonlarının afyonlarımıza rekabeti değil, bilhassa afyon ihracatçılarımızın hariç pazarlarda biribirlerine rekabeti, fiatların tezayüdüne mani olmaktadır.

Avrupa ve Amerikada 20-24 fabrikayı teşkil eden bütün alıcılar, aralarında tesis ettikleri bir kartelle afyon satıcılarına karşı tek bir cephe almışlardır.

Halbuki Türk afyonlarının satışı hâlâ ve hâlâ tam bir dağınıklık ve teşkilâtsızlık içindedir.

Binaenaleyh bu vaziyet karşısında ittihazı icap eden hareket tarzları kendiliğinden tebarüz eder:

1 — Tek cephe almış alıcılara karşı Türk afyonunu tek elden arz etmek suretiyle ihracattaki perakendeciliğe nihayet vermek.

2 — Avrupa pazarlarına mal veren memleketlerle anlaşmak suretiyle piyasalara arz edilecek afyon miktarını kontrol altında bulundurmak.

3 — Şimdiye kadar bağlandığımız pazar haricinde ve bunlara ilâveten yeni pazarlar tahari etmek.

Ve bu suretle Türk müstahsilinin emeğini kıymetlendirmek ve millî ticaret muvazenemizde mühim bir unsur olan afyon maddesinin ehemmiyetini kaybetmesine meydan vermemek lâzımdır.

Ancak bu tarikledir ki, 929-da memleketimize 8.681.000 lira temin eden afyon ihracatımızı hattâ yine bu seviyeye çıkarmakla kalmayarak bu mata yüzünden memlekete giren kıymet yekûnunu 15-20 milyon liraya iblâg etmek imkân dahilindedir.

Türk afyonculuğunun şimdiye kadar bildiği piyasalar,

alkoloit mürekkebatı istihsal eden Avrupa ve Amerika pazarlarıdır. Ve bu pazarların ihtiyacı - yukarda işaret olunduğu gibi- senevî ancak „2500„ sandık kadardır. Halbuki bu piyasalara mal arzeden Türkiye, Rusya ve Yugoslavyanın senevî rekolteler mecmuu vasatisi "6.500„ sandık tutar. Buna şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, hali hazırda bu müstahsil memleketlerin elinde ayrıca bütün Avrupa ve Amerika pazarlarının iki senelik ihtiyacını karşılayacak kadar stok mal vardır. Binaenaleyh bu pazarlar artık tıkanmıştır. Bize yeni pazarlar ve yeni mahreçler lâzımdır. Bu mahreçler ise ancak, *içmek* için afyon kullanan ve bir zaman esasen müşterilerimiz olan (Şark pazarları) dır. Avrupa ve Amerikanın senevî " 3.500 „ sandık ihtiyacına ve buralara yapılan senevî "6.500„ sandık arza ve eldeki iki senelik stoka mukabil, şark pazarlarının senevî istihlâki " 20.000 „ sandıktır. Buraya yapılan arzlar ise aşağıda izah edileceği gibi günden güne düşmektedir. Bu itibarla şark pazarları Türk afyonculuğu için yeni ve zarurî fütuhat sahalarıdır.

Tütün gibi içilmek için ham afyon mübayaa eden Uzak Şark pazarları.

Bu pazarların ham afyon istihlâkleri senevî 20.000 sandık demiştik. Bu miktar 1.540.000 kiloya; yani memleketimiz istihsalinin dört misline teadül eder.

Yemek ve yahut tütün gibi içmek suretiyle ham afyon istihlâk eden Şark memleketlerinin başlıcaları şunlardır:

Birmanya, Felemenk Hindistanı, Siyam, Hindi Çini, Hong - Kong, Makao, Formos, Mançuri ilâh... ilâh...

Birer müstemleke olan bu memleketlerin hepsinde afyon ticareti Cemiyeti Akvam kararları mucibince yerli hükûmetlerin inhisarındadır.

Bu memleketlerde ancak bu inhisar idareleri afyon ithal eder ve dahilde perakende satış yapabilirler.

Bu rejiler hep afyon ihtiyaçlarını harpten evvel Hindistan, Türkiye ve İrandan temin ederlerdi. Fakat:

1 — Kaçakcılığa mani olmak maksadiyle ithalâtın bir nizam altına girmesi

2 — Müstehlikelere her zaman aynı cinsden mal verebilmek maksatlariyle

Afyon ihracatını devlet inhisarı altına almış, Hindistanın afyonlarını daima tercih etmişlerdir. Bir taraftan bu müstehlik

memleketlerdeki valiler, diğer taraftan Hindistan umumî valisi arasında aktedilen mukavelelerle biribirlerine bağlanmışlardır. Bu akitler perakende bir şekilde zaman zaman ortaya çıkan rakipleri bertaraf ederek Hint afyonlarına emin ve gelirli satışlar temin etmiştir. Diğer taraftan, bu suretle de afyon ithalâtını bir nizam altına alan müsteklik memleketler, afyonkeşlere daima aynı cinsten mal vermek imkânını bulmuşlardır. Fakat; cemiyeti akvam mukarreratı mucibince Hindistan bir plan dahiiinde istihsalini tahdit etmektedir. 924-te 1.430.000 kilo istihsal eden Hindistanın 929-da afyon rekoltesi 800 bin kiloya tenezzül etmiştir. 935-ten sonra Hindistan artık afyon ihraç etmeyecektir.

Hindistanın afyon ihracatını seneden seneye azaltması müstehlik memleket rejilerini daha 929-da çok müşkül bir vaziyete sokmuştu. Bütün müstehlik rejiler meslâ:

"Hong-Konk rejisi halihazırda (929 da) Hindistanın kendisine,,
"sattığı afyonlarla dahilî talepleri karşılayamamaktadır. Sene-,,
"den seneye azalan Hindistan satışlarının yerini Türkiye ve,,
"Acemistan ithalâtta bulunmak suretiyle itmam için şimdiye,,
"kadar hiçbir tedbir alınmamıştır. [1] ,,

Görülüyor ki, Aksayı Şark yeni afyon satıcıları bekliyor. Afyon ihracatını bir elden idare eden Acemistan, yaptığı teşkilâtla Aksayı Şarkta yavaş yavaş Hindistanın yerine kaim olmaktadır. Senevî 100-150 bin kilo afyon ithal eden Felemenk Hindistanının, hariçten ithal ettiği ham afyonlar hakkında cemiyeti akvam raporlarında deniliyor ki:

"1916 senesinden evvel afyon rejisi Türkiyeden mal alırdı,,
"fakat 916 ile 926 seneleri arasında mübayaatını, aktettiği,,
"bir mukavele ile münhasıran Hindistandan yapmıştır. 927-de,,
"birinci defa İrandan 133.182 kilo ve 928 de yeniden Tür-,,
"kiyeden 10.000 kiloluk bir parti mal ithal etmiştir. (Cilt 2 sayfa 192) ,, denilmektedir.

Bu günkü afyon istihsalâtımızın yalnız başına yarısını istihlâk edebilecek Felemenk Hindistanı, demek evvelce Türk afyonu istihlâk eden bir pazardı. Mukavele ile bağlandığı Hindistan ihracatının azalmasiyle satıcılar arayor. Fakat Türkiyede afyon ihracatı tek elden idare edilmediği için Türkiye afyonlarına bağlanmıyor. Felemenk Hindistanı 928-de

[1] Aksayı Şark memleketlerinde afyon hakkında resmen tetkikatta bulunan Cemiyeti akvam komisyonun raporlarından Cilt: 2- Sayfa: 246

Türkiyeden yaptığı mübayaatı memleketimizdeki Hollanda konsoloshaneleri vasıtasiyle yapmıştır.

Hindistan ve iran ihracatlarını inhisar altında bulundurdukları için Aksayı Şark pazarlarına mal verebilmektedir. Ve satışlarını daima yüksek fiatlarla yapmıya muvaffak oluyorlar. Meselâ: iran hükûmeti beher kilo afyondan 22 şilin (22,5 T. lirası) ve Hint hükûmeti 80 rupiye ihracat resmi aldıkları halde mallarına müşteri bulurken biz afyonlarımızı, kilosunu 7 liradan bile elden çıkaramıyoruz.

Hulâsa; memleketimiz istihsalâtının dört misli afyon istihlâk eden Aksayı Şark memleketleri, kendi ihtiyaçları olan afyonu tedarik edemedikleri, telâş içinde oldukları ve mütemadiyen yeni satıcılar aradıkları bir zamanda Türk afyonları pazarsızdır. Bütün tetkikler gösteriyor ki bu memleketler, Türk afyonlarını belki beher kilosuna 22,5 lira ihracat resmi vererek kendilerine satılan Acem afyonlarına tercih edeceklerdir.

Hattâ bu hususta Türkiyeye yapılmış bir teklif te mevcuttur. Ingiltere ve Hollandadaki Türkiye Ticaret mümessili Kurtoğlu Faik Beyin ziraat kongresine verdiği rapordan şu malûmatı aynen alıyoruz:

"928 senesinde Lahide Somatra, Cava afyon rejisiyle alâkadar zevat ile„
"temasa gelinerek ve Amisterdamişe Bankın 4 milyon florenlik azamî %7„
"faizli malî müzaheretinin de temini suretiyle bir millî afyon kontuvarı tesisi„
"hakkında İktisat Vekâletine bendeniz tarafından tam bir proje takdim edilmişti.„
"Hattâ Amisterdamişe Bank bu iş için sureti mahsusada Türkiyeye bir zat da„
"gönderdi. Bu paralar afyon çiftçilerine bir kredi olarak dağıtılacak ve muay-„
"yen müddet zarfında İzmirde modern bir afyon müstekatı fabrikası yapıla-„
"caktı. Bu projenin istihdaf ettiği hedef daha o zamandan beliren afyon„
"vaziyeti karşısında Hollanda rejisini, Hollanda sermayesini işe koşturmuş„
"olmak suretile alâkadar etmek ve en başta bu reji olmak üzere diğer„
"rejilerin de temelli müşteriler sırasına sokmaktı. Bu proje halen İktisat Ve„
"kâletindedir ve tekrar arz ederim ki, hem bugünün iktisadî tekniğine ve„
"hem de cemiyeti akvamın siyaset ve telkinatına tamamen uygundur. Ve„
"bugün için de Türkiye için bu projeyi tehakkuk ettirmekten daha muvafık„
"bir yol olmadığı kanaatindeyim. Afyon vaziyetini tehdit eden ve gittikçe„
"inkişaf eden vaziyet karşısında geç kalmamalıyız.„

30 - 40 liraya kadar afyon satabildiğimiz 928 ve 929 senelerinde bu teklifler belki nazarı dikkatı celp etmedi.

Hulâsa Türk Afyonculuğunu tanzim işini artık bir millî iktisat davası ve bir devlet meselesi olarak ele alınmak zamanı gelmiştir. Memlekete temin ettiği gelir iki sene içinde 8,5 milyon lirada 2,5 milyon liraya düşmüştür. İki sene evvel beher okkasına 40 lira ödenen Türk afyonu bugün ancak 8 liraya satılıyor.

Kreuger.
Hitler.
Göthe.

Dr. Vedat Nedim

İntihar eden cihan kibrit kralı Kreuger, göçen cihan iktisadiyatının tipik bir timsalidir.

Temeli, kibrit kullanan bütün memleketlere dayalı bir finans abidesi kuran mimar, muazzam eserinin kibrit çöpünden olduğunu ve yıkılmak üzere bulunduğunu hissedince, canına kıydı. Bu hailevî akibette bütün bir sistemin talii haykırıyor.

Oswald Spengler'in son neşrettiği "İnsan ve teknik„ adlı eserden naklettiğim şu satırlar bu taliin mahiyet ve istikametini bilhassa bizce çok dikkate şayan bir vuzuhla gösteriyor:

"Geçen asrın son yarımında garbî Avrupanın ve şimalî Amerikanın iktisadî, siyasî, askerî, malî kısaca her sahadaki hakimiyeti sanayi monopoluna dayanır. Büyük sanayi ancak bu şimal memleketlerindeki kömür madenlerinden doğdu. Dünyanın diğer kısımları sadece bir mahreçti. Ve müstemleke siyaseti daima yeni istihsal sahaları değil, sürüm ve ham madde mıntakaları aramak istikametinde inkişaf etti. Başka memleketlerde kömür vardır. Fakat onu yalnız **"beyaz„** *mühendis çıkarabilirdi. Bizim hakimiyetimiz yalnız* **"madde„** *nin değil, maddeyi kullanmak için icap eden* **"metot„** *ların da yegâne sahibi bulunmaktan ileri geliyordu. İşte renkli işçiye nisbetle beyaz işçinin lükse varan yaşayış tarzındaki farkın sırrı. İşte Marxismin kendi akameti hesabına gizlediği hakikat. Fakat bu, bu gün intikâmını alıyor. Beyaz işçinin kendi varlığı için artık bir tehlike halini alan yevmiye yüksekliği münhasıran sanayi monopolünün bir neticesiydi. Fakat bu gün Asyad'a cenubî Amerikad'a, cenubî Afrika'da yeni, yeni sanayi mıntakaları doğmuş ve doğmaktadır. Bunlardaki yevmiye seviyesinin alçaklığı öldürücü bir rekabet teşkil ediyor.*

İşte bu, istismar edilen dünyanın, efendilerinden aldığı intikamdır!

Renklilerin aynı meharetle ve çok daha mütevaziane çalışan sayısız elleri beyazların iktısadî temelini sarsıyor. Beyaz işçinin alışık olduğu "lüks„ artık kendisi için bir felâket oldu. Beyazın işi lüzumsuz bir meta haline giriyor.
İstihsalin sıklet merkezi yerini hiç durmadan değiştiriyor. Beyaz memlekeilerdeki işsizliğin en son sebebi işte budur. Ve bu bir **buhran** *değil, bir* **"katastrof'***un başlangıcıdır.„*
Oswald Spengler "renkli„ den Ruslar da dahil olmak üzere bütün müstemleke ve yarı müstemleke milletlerini kastediyor. O halde biz de, Spengler'in hesabınca, renklilerdeniz!
Katastrof diyarlarında dolaşmak bir renklinin içinde ne garip duygular coşturuyor:
Bütün gördüklerim, bütün konuştuklarım, bütün okuduklarım hep "Kadro„ da ortaya atılan tezleri teyit eder mahiyette: Yeni dünyanın hakikatı bizde.
Beyazlar, hâlâ bilmece hallile meşguller. Bizim için bir müterife kadar basit olan, onların bir çogunca hâlâ bir muamma. Beyazlar memleketi modern bir babil kulesi:
Herkes konuşuyor, herkes münakaşa ediyor, herkesin bir iddiası, bir izah tarzı, bir felsefesi, bir sistemi var. Fakat hiçbiri diğerini anlamıyor, herbiri diğerile mücadele halinde.
Bütün beyazlar diyarı ufuksuz ve karanlık bir ummanda bir buz kayasına çarpmış bir transatlantik gibi: Yolcular afallamış, herkes kendi canına düşmüş. Kaptan nerede? kaptan yok. Herkes kendi kendinin kaptanı.
Hiçbir zaman hotbinlik bu derece azgınlaşmadı. Hiçbir zaman "irade„ bu derece instinktin esiri olmadı. Milletlerin arasında, milletlerin içinde, ailelerin ve hattâ fertlerin içinde "harp„ var. İnhilâl ve tecezzi hareketi umumîdir.
Oswald Spengler'in hakkı var:
Katastrof başlamıştır.

●

İntihar eden *Kreuger* **inhilâl eden iktısat sisteminin** *Hitler* **de intihar eden liberal - demokrasi rejiminin timsalidir.**
Bugünkü Almanyanın Versailles muahedesinden ziyade Fransız demokrasisinin kurbanı olduğuna şüphem kalmadı. Bir millet, demokrasi hesabına ancak bu kadar istismar edilebilir. Otuz fırka - belki de daha fazladır - her Almanın kafasında cirit oynatıyor!

Otuz fırkanın otuzu da ayrı, ayrı Alman milletini hak yoluna davet ediyor.

Her Almanın kafası, şamatalı bir kadın hamamının kubbesi gibi, manasız bir uğultu içinde!

Bir Almanya, *bir* Alman milleti yok. *Otuz* fırka var. Otuz fırkaya bölünmüş bir millet, otuz fırkaya ayrılmış bir memleket var.

Hitler, demokrasinin aleyhinde. Fakat kendi mevcudiyetini bizzat demokrasiye borçlu. Demokrasinin o herşeyi hazmeden geniş işkembesi olmasaydı, Hitler olmazdı!

●

Oturduğum evin hizmetçisine sordum

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hitler'e*
— *Niçin?*
— *Yandaki oturan efendi on beş fenik vadetti de ondan!*

Oturduğum evin hıristiyan sahibine sordum:

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hindenburg'a*
— *Niçin?*
— *Çünkü oğlum ses muallimidir ve birçok yahudi talebesi vardır. Hattâ havrada cumartesi günleri yapılan ayinde ilâhi okur. Eğer Hitler kazanırsa yahudileri memleketten koğacak, o vakit oğlum işsiz kalacak.*

Bir boya ustasına sordum:

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hitler'e*
— *Niçin?*
— *Geçen sefer Hindenburg'a vermiştim. Bakalım bu sefer de Hitler'i deneyelim!*

Bir garson kıza sordum:

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hitler'e*
— *Niçin?*
— *Daha genç te ondan!.*

İşte dostlarım, Alman milletinin siyasî talii, böyle en çürük pamuk ipliğinden daha çürük binbir tesadüfe, binbir endişeye bağlı...

●

Liberal iktisat devrinin siyaset sahasındaki ifadeleri olan fırka, intihabat mücadeleleri, parlamento gibi bütün müesseselerin de Avrupa'da tereddisine şahit oluyoruz.

Çünkü liberal nizama dayanan bir cihan, iktisadiyatı, yani sanayici memleketlerin ham maddeci milletleri kayıtsız ve şartsız istismar imkânları devam ettiği ve millî hudutlar içindeki siyasî mücadelelerin mevzuunu da gerek millî sâyden, gerekse müstemleke milletlerinin metropoller hesabına temin ettikleri fazla kıymetlerden mütevellit gelirlerin sınıflar arasında tevezzuu teşkil ettiği müddetçe siyasî fırkaların bir "hikmeti vucud„ u vardı. Ve o vakit siyasî fırkalar, millet içinde bariz menfaat tezatlarile biribirlerinden ayrılan zümrelerin ve sınıfların mücadele organlarıydı. Bugün beynelmilel pazar şartlarının değişmesile sanayi memleketlerinde istihsalin ve millî gelirin mahiyeti de değişmiştir.

Eğer bugün Almanya'da altı milyon işsiz varsa, bunun mesuliyetini sanayi erbabının sınıfî hotbinliğinde ve işçi sınıfını istismar etmek, ezmek arzusunda aramak gülünç olur.

Komünistler de, Hitler de iş başına gelseler, onların da pazarsızlık ve işsizlik meseleleri karşısında ayni suretle âciz kalacakları muhakkaktır. Çünkü artık meselenin mihverini, gelirin şu veya bu nispet dahilinde sınıflar arasında tevezzuu veya istihsal vasıtaları üzerinde şu veya bu sınıfın hâkimiyeti değil, beynelmilel pazar şartlarının tahavvülü ve doğrudan doğruya cihan iktisadiyatının bünyesindeki inkılâp teşkil ediyor. Artık sınıfî ve hattâ millî bir mesele değil, tam manasile bir cihan meselesi vardır.

İşte bunun içindir ki, sınıf mücadelesi ananesile yetişen fırkalar bu muazzam hâdise karşısında tamamile bocalıyorlar. Bilhassa Almanya'da sınıf mücadelesinin en ziyade artması icap eden şu devirde - altı milyon işsiz - komünist fırkasının ihmali caiz bir kemiyet haline düşmesi ve günden güne ehemmiyet ve nüfuzunu kaybetmesi bu iddianın en canlı bir müeyyidesidir.

İşte Almanya'daki son intihabat mücadelesinin şeenî ihtiyaç-

lardan alınma şiarlarla değil de, en bayağı demagoji vasıtalariyle sevk ve idare edilmesindeki hikmet te buradadır.

●

Göthe'nin yüz senelik cesedi "Cemiyeti akvam,, ı kıskandırcak bir meharet ve cazibe ile milletleri kendi etrafında birleştirdi. "Bugün,, ün boğucu havası içinde bunalanlar, yüz sene evvel ölen büyük adamın ruhu önüne - sanki taze havaya açılan bir pençereye gibi - üşüştüler.

Göthe, ıstırap çeken ve çaresizlikler içinde bocalanan insanlığın sükûn ve intizama olan hasretinin bir timsali oldu.

Göthe'nin ölüm tarihinin 100 - üncü dönüm senesi, eğer bundan altı yedi sene evveline, yani konjunktur dalgasının yukarıya doğru çıktığı ve prosperite devrinin bütün gözleri kamaştırdığı zamanlara tesadüf etseydi, eminim ki, insanlık onu bu sene olduğu gibi aramıyacaktı.

İnsan, maddeden ümidi kestiği zaman mistikleşiyor:

Göthe'nin ruhuna hasret çekenlerde, muhakkak ki, açık denizlerde kara yele tutulmuş bir kayığın içinde dua edenlerin hali vardı!

Göthe'nin yüzüncü ölüm senesi münasebetile yapılan beynelmilel muazzam tezahürler bu ölmez faninin şaşaa ve haşmetine hiçbir şey ilâve etmedi. Fakat zamanımızın maddî ve ruhî depresyonundaki karanlığı biitün şaşaa ve haşmetile aydınlattı.

Benerji kendini niçin öldürdü?

Şevket Süreyya

1920 sonlarında bir gündü.
Batumun, engin deniz ufuklarına bakan bir evinde İstanbullu bir gençle tanıştım. Bu genç ateşli bir şairdi ve bize son şiirini okudu:

Suları soğuk pınar
Suları soğuk pınar

Ateş dudaklarını göğsüne koydu da yar,
Sen neden ısınmadın? Sen neden ısınmadın ?...

1920 sonlarında tanıdığım bu ateşli şair, şimdi gönlünde ne bir pınar serinliği, ne bir "yâr„ taşıyan bugünkü Nâzım Hikmete istihale etti.
O günkü genç şairi bugünkü Nâzım Hikmetten ayıran mesafe, 1920- yi 1932- den ayıran zaman fasılasına sığmayacak kadar uzun görünüyor.

●

1921 yazında bir akşamdı. Moskovada gürültülü bir meydandan geçiyorduk. Meydanın ortasında iki kamyon durdu. Birinin üzerine bir sinema perdesi çektiler. Ötekinde makine işlemiye başladı ve perdede filmin ismi göründü:
A ç l a r.

Meydandaki insan kalabalığı gittikçe arttı, kenetlendi. Tramvaylar, arabalar geçemediler, kenarlarda kaldılar,
Filmi seyretmeye başladık:
Açlıktan yanan bir hava içinde, Kuban, Don, Volga ovalarındaki şehirler birer birer boşalıyordu. Toprakları kuraklıktan çatlamış ve çatlakları, anasının eteğine yapışan mecalsiz çocukları habersizce yutacak kadar mezarlaşmış uçsuz bucaksız stepler ortasında, eğri büğrü kafileler, sonu gelmez ufuklara doğru yürüyor, koşuyordu.
Gök yüzünün hâin aydınlığı içinden baykuş kahkahaları geliliyor, beyaz kefenine sarılmış açlık ve ölüm iskeletinin tırpanı hiç durmadan işliyordu. Güneş, baykuş kahkahası ve ölüm

tırpanı altında kaybolmuş gibi sürüklenen perişan kafileler ilerledikçe azaldı ve azaldıkça hazin'eştiler. Öyle ki, Kuban, Don, Volga ovalarının, açlıktan şehirlerini bırakan insan dalgalarında arta kalanlar, göç etmek için koştukları nehir iskelelerine eriştikleri zaman, artık kendilerini, sürü sürü akar sulara atacak kadar kudurmuş, çıldırmıştılar.
O gecenin sabahında Nâzım Hikmet "Açların göz bebekleri,,ni yazdı:

Açlar, dizilmiş açlar,
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız,
Sıska, cılız,
Eğri büğrü kollariyle,
Eğri büğrü oğaçlar.....
Bunlar,
Yürüyen parçaları,
O kurak
Toprakların...
. . . . . .
Açlar dizilmiş açlar,
Değil bir kaç,
Değil beş on,
Otuz milyon,
Aç,
Bizim...
. . . . .

"Açların Göz bebekleri,, onun - kendi tabirince - ilk fütürist şiiridir. [1] Bugünkü Nâzım Hikmeti eski "genç şair,, den ayıran dönüm, işte, bu kasvetli filimle başlar.

1922 mayısının onuncu gecesi bir etüdyan grupu, ilk fütürist şiirini yazalı o gün tam bir sene olan genç şairin şiirlerini dinlemek için küçük bir ictima tertip ettiler.
Hazır olanlardan biri, "Gabriyel Danunçiyo,, dan bahsetti. Danunçiyo o zaman beynelmilel bir sanatkâr olduğu kadar, 1922 - deki İtalya hadiselerinin en idealist bir aksiyon adamı, en ileri kahramanlarından biri idi.
O gece Gabriyel Danunçiyoyu, Nâzım Hikmete bir nümune gibi gösterdiler:

[1] Bu janra Konstrüktüvizm denildiğini bilâhara anladık.

— İdealist bir aksiyon adamı ve san'at itibarile beynelmilel.

1922 mayısı ile 1932 arasında tam on yıllık bir mesafe vardır. 1922- de on dokuz yaşında olan Nazım Hikmet, şimdi yirmi dokuz yaşındadır.

●

Hintli bir genç doktor tanırdık. Adı: Benerji.

Benerji ağır bir münevver ve eyi bir adamdı. Fakat onun da, Moskovaya, ya okumak, ya görmek için gelen her hintli gibi, sakin, lâkin kapalı, aradığını bulmamış, tatmin edilmemiş insanların, acıklı hali vardı. Zaten, asırlardanberi kendi içinde yaşayan, gerek tabiatın, gerek cemiyetin zulmüne, kendi içinin silâhlarile mukavemeti daima bir din gibi yaşatan Hintli ruhu, maddenin, makinanın, hareketin, hulasa, iptidaî sükûnetinden ayrılmış Avrupa tabiatının havasında daima rahatsız olur.

Benerjinin mazisinden çok az bir şey bilirdik. Acaba şimdi neredədir? Öldü mü? Yaşar mı? onu da bilmiyorum ki, Hintli doktor başka memleketlerde doyuramadığı idealist ruhuna yeni gıdalar bulmak, yeni bir şeye inanmak için geldiği bu yeni memleketten, geldiğinden daha perişan, geldiğinden daha müttekâsız bir gün çıkıp gitmiştir:

Bizim onu tanıdığımız müddetçe, içinde yaşadığı binaların taştan kalbi içinde Benerji, etrafındaki hayu-huydan, etrafında esen kolaycacık inanıp, kolaycacık bağlanma havasından, kendi engin ruhuna bir damla bile sindirmeden, daima muhitinden ayrı ve daima muhitine yabancı yaşadı.

●

Nazım Hikmetin son eserinin ismi şudur:

— Benerji kendini niçin öldürdü?

Eser bir manzum hikâyedir. Vak'a Hindistanda cereyan eder. Eserde Benerji bir müfrit amele ihtilâlcisi tipinde tasvir olunmuştur. Kalkütedeki amele mahallelerinden birinde yaşar ve eğer bu mahalleler halkını ayaklandırırsa, bütün Hindistanın kurtulacağına kanidir.

Fakat bir aralık Benerji bütün arkadaşları tarafından terkolunur. Cünkü kendisinde bir takım zaaflar sezinilmiştir. Bundan sonra hikâyeye bir de küçük tez konur: Bir ihtilâlci ne vakit intihar edebilir?

Fakat biz, Benerjiye gelmeden bir az Hindistanı bilmezsek eser üstünde varacağımız hükümler havada kalır.

Hindistanı bilmeyen var mı?

Hesapsız servet hazineleri, her milletin dilinde bin bir efsane mevzuu olan Hindistan, dünyanın en aç memleketidir.

Yalnız 1875-1900 seneleri arasında geçen yirmi beş sene zarfında, Hindistanda kıtlıktan ölenlerin sayısı 56.000.000 dur! Halbuki yalnız, kıtlığın en şiddetli olduğu senelerden biri olan 1899 senesinde, Hindistanın açlık mıntakalarında geçirilen trenlerle, ecnebî memleketlere ihrac olunan buğdayın bedeli 60.334.000 İngiliz lirası tutar!

Hindistanda bir İngiliz, ve üç bin kadar da İngiliz himayesinde yerli hükûmet vardır. Bu suretle siyaseten Hindistan, Hintlilerin (3.001) parçalı vatanını teşkil eder.

Hindistanda insanlar sayısız dinlere ayrılmıştır. Meselâ (232.000.000) Hindu, (80.000.000) müslüman, (10.000.000) Animist (100.000) ateşperest vardır!

(232.000.000) Hint mecusisi, dinen ve iktisaden dört büyük Kast'a ve her Kast, kendi içinde yüzlerce, binlerce tâlî kastlara ayrılmıştır.

Meselâ çiftçiler ayrı, esnaf ayrı birer kast teşkil ederler. Fakat esnafın da her şubesi birer tâlî kasttır. Bengalda küp yapanlar ile desti yapanlar ayrı birer kasttırlar. Küpçülerle desticiler, bir sofrada yemek yiyebilir, fakat biribirlerile kız alıp veremezler. Fakat bir köylü ile bir komsiyoncu, bir arada yemek yiyemez. Bir Mecusi ile bir Müslümana gelince, dinen bunların teması bile memnudur.

Bu tâlî kastların sayısı Hindistanda (50.000)-e varır. Hint milleti, dinen ve içtimaen, 50.000 parçaya bölünmüş bir bedbaht millet taklididir:

Bu parçalı vatan ve parçalı millet üstünde, bütün, vazifeleri halkı, bu parçalı bigçanın lüzum ve makuliyetine inandırmaktan ibaret olan geniş bir BREHMEN ve MOLLA tufeylîliği ve hepsinin üstünde de (234.000.000) köy müstahsılını kendi sefahetleri için çalıştıran bir avuçluk bir zemindarlar, racalar ve mihracalar tabakası vardır! [1]

[1] Hindistana ait malûmat, Hakimiyeti Milliyenin 27-1. 30-1. 14-2-1932 tarihli nüshalarında neşrolunmuştur.

Bir müstemlike olan Hindistan, bütün müstemlikeler gibi sanayiden mahrum, hattâ memnundur. Yani sanayi, mahdut şehirlerde müşkülâtla inkişaf eder. Limanlarda, İstanbulun eski hammal loncaları nizamında yaşayan bir kısım nakliyat amelesi vardır. Ve kül halinde aldığı zaman amele nüfusu, nüfusu umumiyenin (% 0.5)- ini teşkil eder.

●

Her şairin fantazi yapmak hakkıdır. Fakat fantaziye, hiç bir zaman, realitenin bütün kaydü-şartlarını ifade eden objektif bir "hüküm eseri„ denilemez. Nazımın eserindeki Hindistan, bildiğimiz Hindistana benzemez ve Nazımın Benerjisi, bizim tanıdığımız Benerji değildir.

Haydi biz Benerjiyi bir senbol gibi alalım ve kendi tanıdığımız Benerjiyi de bir tarafa bırakalım:
Kalkütenin nakliyat ameleleri mahallesinde yaşayıp, bu mahaller halkını ayaklandırırsa, Hindistanın kurtulacağını sanan Benerji, ayakları toprak üstünde olmayan bir köksüz tiptir.

Hindistan, hiç şüphe yok ki, bir Millî Kurtuluş hareketi içindedir. Fakat bu hareket içinde Nazımın Benerjisi, ancak bir yabancıdır, cemiyete bağlı olmayan ve cemiyetten ekarte edilmiş bir müteassıp, ihtilâl mürşididir.

Müteassıp bir ihtilâl mürşidine idealist belki denebilir, fakat hiç bir zaman bir halk adamı ve bir organizatör denilemez. Cemiyetin kaydü-şartlariyle mukayyet olmayan bir avuç müteassıbın, cemiyetin nizamını bir hamlede değiştirebileceğine inanan tip, her yerde ve her devirde görülmüştür. Hattâ bu dilin edebiyatında bunlara "Blankist„ derler.

İşte Nazımın eserindeki Benerji böyle bir Blankisttir. O, filvaki Kalkütede bir Hintli inkilâpçı tipinde tasvir olunmuştur. Fakat bu tasvir olunan tipin, ne cemiyetin realitesi, ne de Hindin kurtuluş davalariyle hiçbir alâkası yoktur.

Hintlilerin (3.001) parçalı vatanını ve (50001) parçalı Hint milletini, hem istilâcının, hem Brehmenin, hem Zemindarın esaretinden kurtaracak hareket, ancak bir Millî Kurtuluş hareketidir ki, bu hareket, gerek mahiyeti, gerek manasının şümulü itibarile, Nazımın eserinde tasvir olunan ve hakikî Hindistana hiç benzemeyen mücerret bir memlekette cereyan

eden köksüz bir Blankizm hareketinden çok daha başka bir şeydir. [1]

●

Nazım Hikmet bütün yazılarını, bir içtimaî tezadın ifadesi sayar. Fakat bana kalırsa bu ifade Nazımda, bizzat bu içtimaî tezadı, cemiyet harici kılacak kadar mücerretleşmiş ve sübjektifleşmiştir. Ve bu ifade galatı da şundan gelir ki, bizzat Nazımın kendisi, dünyanın bütün memleketlerinin davasını bir, ve dünyanın bütün insanlarını birbirine benzer görecek kadar, realitenin ve cemiyetin haricinde kalmıştır. Vestfalyadaki madencinin hayat şartlarını ve Ren havzasında cereyan eden sınıf mücadelesini tahlil kabiliyetinin bütün kuvvetlerile muhitinden, kaydü şartlarından, hulâsa objektif mahiyetinden tecrit ederek, yani metafizikleştirerek, hayalimizde Ganj vadisine nakletmemiz kabildir. Ganj Paryasının hayat şartlarını, ıztırabını ve kurtuluş davalarını, keza maddiyetlerinden soyarak, Hem Ren ve Hem de Ganj havzaları için, binnazariye bize doğru görünen ve hattâ bizi tatmineden mücerret kriteryumlarla ölçmemiz ve hükümlere vasıl olmamız kabildir. Fakat realitenin haricinde çıkarılan ve realiteye uymayan, hulâsa hâdisatın seyrile her adımda tekzip edilmesi mukadder bulunan böyle bir hükmün, yalnız sahibini aldatmaktan başka ne manası olabilir?

1922- de bize, memleketler arasındaki hudutlar daha silik görünürdü. Çindeki (Mandarin) le, London Siti deki (Finans Kapitalisti) ni ve Şanghaydaki (Kuli) ile, aldığı işsizlik primi bile kendisine Belçikada orta halli bir şato hayatı temineden, İngilteredeki amele aristokratını bir sayardık.

Halbuki bir müstemleke memleketin oğlu olan ve yarattığı fazla kıymetlerle, hem kendi (Komprador) [2] larını, hem de kendi vatanını müstemlekeleştiren Britanya sanayiinin bütün fazla kıymetlerini besleyen bir Kuli ile, hattâ işsizlik zamanlarında bile, müstemlekelerden çekilen fazla kıymetler hesabına yaşayan bir İngiliz işçisi arasında bir (Iztırap iştirâki) olmasa gerektir.

---

[1] Bir Millî kurtuluş hareketinin mahiyet ve manası Kadro serisinin ilk numarası olarak basılmakta olan (İnkilâp ve kadro) da izah edilmiştir.

[2] Komprador: Ecnebî istilâcıların dahildeki iktısadî istilâsına tavassut edenler. Eski İstanbuldaki Levantenler ve ekalliyetler gibi.

Nazımın eserinde tasvir ettiği Benerji, gerek hayat, gerek mücadele şartları itibarile bir (Kuli) dir ki, bu eserde ona, bir Ren nehri işçisinin mukadderatı, ariyet olarak verilmiştir. Halbuki, aşikârdır ki, Kuli sessiz sedasız çalışırsa, Ren nehri sahilinde sükûn vardır. Sınıf cidali yerine sınıf ahengi hüküm sürer. Müstemlekeden çekilen fazla kıymetler, Ren nehri veya Tayms sahillerinin, biribirine karşı cephe almış bütün muhasım sınıfları arasında kardaşça paylaşılır! Fakat eğer kuli, kendi bileklerine vurulan müstemlike şartlarına itaatkâr olarak sessiz sadasız çalışmazsa, meselâ Mavi nehir, Mekong veya Ganj kıyılarında - Nazımın tasvir ettiği gibi bir mahalle nümayişi değil de - bir millî kurtuluş hareketi meydan alırsa, o zaman, müstemlikelerin fazla kıymetlerini kardeş payı yapan medenî insanlar arasında derhal bir sınıf kavgası başlar.

Acaba eski terbiyeli ve disiplinli Almanyada, harp sonunda meydan alan sokak ve barikat mücadeleleri, şimdi alman burjuvazisinin daha zalim, ve Alman amelesinin daha şuurlanmış olmasından mı geliyor, yoksa bu keskinliğin sebebi, Almanyanın müstemlike ve yarı müstemlikelerden çektiği fazla kıymetlerin arkası gelmiş ve Almanyada taksim olunacak fazla kıymetlerin azalmış olması mıdır?

●

Trotzki hatıratında, İstanbuldaki hayatından bahsederken, bu "en intizar edilmeyen„ günleri, ancak "maziyi yaşamakla„ geçirmekte olduğunu söyler. Filhakika İstanbuldaki, Trotzki içinde yaşadığı atmosferi adeta duymadan ve muhitinin maddiyetine adeta dokunmadan, mazisinin odalarını dolaşan bir sairi-filmenâm gibidir.

Trotzkide hiçte garip olmayan, bu istigraka benzer tecerrüdü ben, Nazım Hikmetin yazılarında da sezerim. Nazım Hikmet için, İstanbulun taşı, toprağı üstünde ve bir realite içinde yaşar denilmez. Bütün eserlerini o, eski yaşadığı âlemin ve mazide aldıklarının ve münhasıran bunların istigrakı içinde dokur.

Muhitinden mücerret bir istigrak adamı ile, Somnanbul arasındaki fark ise o kadar fazla olmasa gerektir.

Ancak burada bir noktayı da işaret edeyim:

Eski bir Rus münevveri olan Lunaçarskinin bir yazısını hatırlarım: "İnsan sınıf cidaline, ya bizzat sınıf mücadelesi yapa-

rak, ya ilim tarikile gelir.„ der. Bence Nazım bu cidalde, hem mücadelenin, hem de ilmin haricindedir. O sadece "sezdiği„ bir mefhuma bağlanan ve inanıp bağlanma kabiliyetini bizzat kendine ahlâk yapan bir heyecan idealistidir.

●

İdealist bir aksiyon adamı ve beynelmilel san'atkâr demek, muhitinden mücerret bir istigrak adamı, ruyada gezer gibi kafasındaki odalarda gezen bir somnanbul mu demektir?
Üstünde yaşadığı bu topraktan ve içinde yaşadığı hayat şartlarından Nazım Hikmetin alacağı bir şey yok mudur?
Onun elinde bu kadar güzelleşen, bu kadar erkekleşen Türkçe, bugünkü genç nesle "benimdir!„ diyebileceği bir ses veremez mi?
Niçin veremesin?
Asırlardanberi dünya küresinin en terkolunmuş parçası olan Anadolu toprağı üstünde, insaniyetin en engin ruhlu ve en sevilmeye değer parçası olan Türk milleti için müstakıl, şen, ileri teknikli ve türlü inhilâl amillerinden beriy, nizamlı bir vatan kurmanın ruha vereceği sonsuz heyecan, bir idealisti tatmin etmezmi?

Asırlardanberi mahkûm kılındığı iktısat esaretinin bütün malûliyetlerini ve ufuk darlığını taşıyan bugünkü cemiyet şartlarına rağmen, ve bugün âsî olan, bugün evlâtlarını yarı aç ve yarı çıplak dolandıran bu kör tabiata karşı, tekniğin ve millî enerjinin bütün silâhlarıyle açılacak mücadelenin heyecanı bir şaire ilham veremez mi?

Dinledik taşlı tarlaların sesini,
Gördük ki vermiyor
Toprak altın başaklı nefesini
Kara
Sapanlara!
. . . . . .
Bağların, tarlaların özlediği,
Arzulu bir kadın gibi şehvetle gözlediği,
Her tırnağında 1.000 manda kuvveti demirleşen,
ve su çalkalar gibi toprağı eşen,
ruhu buhar
makinalar!
. . . . . .

İşte şu,
Ekşimiş uyku kokan çömlek gibi şehrin,
Kara sevdası değil öyle romantik,
Onun
Ruhunun
İki kıvrak kelimelik hasreti var:
b u h a r
e l e k t r i k !

Bunları yazan şair kendi ilham membaını bulmalıdır. 1922 ile 1932 arasını ayıran tam on yıldır. Bu on yılın içinde fertlerin, sınıfların, milletlerin kendi yerini buluşu vardır. Şimdi Gabriyel Danonçiyo şatosunda bir tariki dünyadır. Ve 1922 - de açlığı filmlere çekilen Don, Kuban, Volga ovalarında, lokalize olmuş bir mücadele var. Ren, Volgaya benzeye bilir mi? Benzeyebilir. Fakat Sakaryanın yeri, Millî Kurtuluş hareketleri cephesindedir.

●

Benerjileri, Si-Ya-U ları, Dalbanezoları, bir sirkte gezdirilen garip mahlûklar gibi, yetiştirdiği güzidelerden kendini doyuracak bir şey bekleyen bu bakılmaya muhtaç neslin karşısında dolaştırmak niçin?

Benerji kimdir? Kimdir o bütün bağlandıkları tarafından terkolunmuş adam ki, bize yalnızlığının, bize müttekâsızlığının ıztırabını bir mukaddes meczupluk şeklinde göstermek istiyor? Halbuki üstüne aldığı abânın deliklerinden sırıtan, sadece ıztırabıdır. Bu sürüklenen ıztırabı bir sürü "mik'ap kafalı,, seyirciler sarmıştır ki, onlara bu önlerindeki, bir takım garip marifetler yapan bir temaşa nesnesi gibi görünüyor! Anlamıyorlar, fakat endişeleri hoşca vakit geçirmektir.

●

Benerjide Nazım Hikmet kendisini konuşturdu ve Benerji, Nazımın kendisidir!

KRONİKLER.

Zeytindağı.

Falih Rıfkı'nın son eseri (Zeytindağı) Cümhuriyet devri edebiyatının en büyük hâdiselerinden birini teşkil etti. Bu eser, henüz kitap haline girmeden evvel, geniş bir kari yığını içinde, zaten, ençok rağbeti kazanmıştı.

Bazı genç muharrirler, sanat eserlerine karşı halk tarafından gösterilen alâkanın hiçbir şey ifade edemiyeceğini söylerler. Gerçi, halk arasında kötü yazıların da alâka ve heyecan uyandırdığı olmuştur. Son zamanlarda, gündelik matbuat sütunlarında dolup taşan bir nevi romanımsı ve tarihimsi hatıra edebiyatı tirajı düşük nice gazetenin canını kurtardı. Bunlar, her türlü sentezden, fikir, his ve zevk unsurlarından mahrum bir takım manasız yazılar olmakla beraber adeta kapılırcasına okundular.

Biz, bu çeşit neşriyata karşı halkın tehalükünü müphem bir mazi hasretine atfediyoruz. Halin sıkıntıları içinde bunalmış bu halk, velût bir muhayyileden mahrum bulunduğu için, güzel ve tatlı bir istikbale vücut veremiyerek bütün derdini maziyi tekrar yaşamakla avutuyor.

Ne yaparsanız yapınız, ister lehinde ister aleyhinde bulununuz, fakat, mazi tayfını diriltiniz. Gülünç olsa da, kaba ve bayağı olsa da, o, bizim bütün çocukluğumuz, gençliğimiz, rahatlık, sükûn ve neş'e devrimizdir.

Aptülhamit'ten mi bahsediyorsunuz? Gerçi, o, padişahların en korkuncu, en karanlığı, belki de, en fenası idi. Fakat, ne yapalım ki, Aptülhamit denince, tabiî bir fikir zincirlemesiyle, kimimiz yirmi yaşındaki aşklarını, kimimiz babasından kalma geniş ve ferah evdeki kolay maişet tarzını, kimimiz otuz üç yıllık derin ve uzun sulhu, kimimiz ruhumuzun ve dimağımızın sütlimanlığını hatırlıyor.

Onun içindir ki, (Kıvırcık Paşa) masalının galiz ve müstehcen fıkraları herkesin hoşuna gidiyor. Onun içindir ki, muharrir, taze bir anket mevzuu bulmak kaygısına düşünce bundan yirmi yirmi beş sene evveline dönmek ihtiyacını hissediyor. Bunun içindir ki, eski (Menfa yolları) ve (Zindan kapıları) yeniden açılıyor.

Bir vakitler, gene aynı mazi hasretinin sevkiyle muharrir, ressam, şair ve müverrih, bize, Lâle Devri'nin Saadâbad eğlencelerinden bahseder dururdu. Diyebilirim ki, halkın, hele İstanbul halkının mühim bir kısmı, umumî harpte yegâne ucuz gıda olarak bununla beslendi.

●

Falih Rıfkı'nın bize hatırlattığı devir, Türk milletinin geçirdiği ve geçirebileceği felâket devirlerinin en facialisi, en dehşetlisi ve ruha en çok bezginlik verenidir. Eğer, muharririn keskin ve yüksek zekâsı bu devir üstüne berrak bir aydınlık gibi aksetmemiş olsaydı, biz ona doğru başımızı çevirip, tekrar bakmak arzu ve cesaretini kendimizde bulamıyacaktık. Fakat (Zeytidağı) nda, bizi, harbi umumî

Suriye'sinin levhaları, Cemal Paşa'nın çehresi veya Dördüncü Ordunun vaziyeti değil, bütün bunlar üstüne vuran ışığın müheyyiç parıltısı alâkadar ediyor. Bu ışık, Türk münevveri dediğimiz garip ve münzevi mahlûkun ruhundaki sinsi yangından çıkıyor. Fakat, haddi zatinde duman ve isle karışarak bulanık bir madde haline girmiş olan bu ateş unsuru, ince ve mütekâmil bir zekânın süzgecinden geçerek o kadar duru ve şeffaf bir aydınlık haline girmiştir ki, bunun her aksettiği yerde âdeta bir şafak, söker gibi oluyor. Ve şafak nerede sökerse söksün ruha yeni bir fer ve taravet verir.

Her memleketin muharrirleri kendilerine göre Cihan Harbi'nin fecaatlerinden bahsetmişlerdir. O cehennem kapısı kapanalı on iki yılı geçiyor. Fakat, Cihan Harbi mevzuu, hâlâ üstünde dumanı tüten en taze ve en sıcak mevzulardan biridir. Buna dair en güzel kitap, daha geçen yıl Almanya'da çıktı. Buna dair en güzel ikinci kitabın doğuş şerefi de bizim memlekete düştü. Onun içindir ki, bu eser bizce enternasyonal bir kıymeti haiz olmak lâzımgelir.

Bilmem, Cihan Harbinin umumî mikyasında, Türk ordusu Filistin ve Suriye cephelerinin veya Mısır seferinin siyasî ve askerî ehemmiyeti ne idi. Ona dair yazılmış askerî ve siyasî muhtıra ve kitaplarda bunun, içyüzü müthiş bir haile unsuruyla dolu ve dışyüzü kabaca gülünç, zavallı bir cihangirlik tecrübesinden başka bir şey olmadığını öğreniyoruz.

●

(Zeytindağı)nın tezi, belki, münhasıran bu değildir. Esasen müellif, kitabın başında hiçbir tezi olmadığını söylüyor ve maksadının bugünün gençlerine (... saltanatın. Suriye'de, Filistin ve Hicaz'daki son senelerinin manzarasını göstermek) ten ibaret olduğunu haber veriyor.

●

(Zeytindağı) bir bakıma göre, bize, Beni-israil'in Mısırdan "Huruc,, u gibi geldi. Falih Rıfkı'nın birer âyet şeklindeki cümleleri kısa, veciz, dolgun ve tamam fıkraları, içten gelen bir ahenkle dolu çıplak ve alâyişsiz üslûbu da, bizdeki bu hissi - yani Tevrattan bir (hicret) veya (ukubet) kıssası okuyorum hissini tekit eder.

Evet, Cemal Paşa'nın Mısır seferi bir (hurucu) andırıyor. Fakat, tersine bir huruç.. Ve bu defa, Beni- israilin yerini almış olanlar, Tiyh sahrasında, kendi fesat ve isyanları yüzünden değil, başlarında yürüyenlerin günah ve hatası yüzünden nikbet ve perişanlığa uğruyor.

Binbir türlü dersler yüklü olan bu küçük kitapta en ziyade gençlik için üzerinde durulması icap eden nokta budur. Falih Rıfkı'nın 1914-de "üç, beş, yedi,, yaşlarında olduğunu tahmin ettiği bugünkü Türk gençliği, şefler ve rehberler tarafından muttasıl aldatılıp yarı yolda bırakılmanın zehirini asla tatmamıştır. Gene, Falih Rıfkı'nın dediği gibi bugünkü kırkını boylamış nesle mensup olanların hemen hepsi, ömürlerini hep bu zehrin meraretleriyle ve bu nevi iyman ve hayal bozgunluklariyle geçirmiştir. Bu bakımdan, bize göre, Cihan harbinin en büyük ve en tüyler ürpertici iki hailesi, Sarıkamış'la Mısır seferi olmuştur.

Bu iki badireye karışmış olan Türk gençleri için, yürekte en unulmaz yarayı bırakan şey, alelâde bir harp mağlûbiyetinin hıncı değildir. Enver

Paşa'yı, Türk ordusunun en seçme cüzülerinden birini parçalanmış bir dev naaşi gibi düşmanın ve düşman tabiatin eline terk edip Sultan Hanımın aguşuna koşarken görenler ve Süveyş kanalı dönüşü ferdasında Cemal Paşa'nın, bir Asyalı hükümdar haşmetile Avrupa seyahatine çıktığını işitenler, yalnız Osmanlı imparatorluğunun atisinden değil, yalnız harbin neticesinden değil, vatandan, milletten bütün iyilik, doğruluk ve fazilet prensiplerinden ümitlerini kesmişlerdi.

(Zeytindağı) nın bazı yerlerindeki sinizim, işte, bu ümitsizlikten, bu ahlâkî füturdan geliyor.

Eğer, bu eserde lirik unsur, kritik unsura galip gelmiş bulunsaydı, Musset ile Falih Rıfkı arasındaki bütün tezatlara rağmen, (Bir asır çocuğunun itirafları) nı hatırlamak kabil olacaktı Biz, o neslin evlâtlarıyız ki, romantik şairin dediği gibi "çok eskimiş bir dünyaya çok erken gelmiş„ bulunuyorduk.

Bugünkü cemiyet müesseselerinin bile kuruluşunu kâfi derecede plânlı ve nizamlı bulmayacak kadar modern telâkkilerin önünde yürüyen Falih Rıfkı'nın, baştan başa feci bir kahostan ibaret Osmanlı imparatorluğunun içinde ve bu kahosun en tipik ferdiyetlerinden birinin emrinde nasıl vazife aldığını ve nasıl çalıştığını tayin etmek, bize, dolaşık bir facianın tahlili kadar müşkül ve acıklı geliyor. Bu itibar ile, Falih rıfkı, eserinin adına (Zeytindağı) değil (Golgota tepesi) demeli idi.

Gene bunun içindir ki, insan, Falih Rıfkı'nın kitabını okuyup bitirdikten sonra - eserin edebî kısmının bütün tadına rağmen - adeta bir kâbustan uyanmış gibi oluyor. Çöl, Mekke yolu, namazda su satan arap, hacılar, Buharalı çocuk, Ortodoks patrikinin tacı, Havran şeyhlerinin kokusu, bir süprüntü arabasından sarkan kol, Şefikül Müeyyed'in sakalı, Göz yaşları duvarı, Kamame kilisesinin kapısı, anahtarlı hoca, urban elinde parçalanan Türk zabiti, bir ziyafet gecesinin sonunda siyah örtülü kadının tayfi ve kildan maskeli adam... Ve daha bilmem ne, ve daha bilmem ne...

Bütün bu haşin ve korkunç tezatlarla dolu, bu karma karışık âlemden şimdi nekadar uzağız! Hamdolsun uyandık. Bu bir fena rüya idi.

Hayır. Bu, bir rüya değil, bir hakikatti Bu, bizim bütün ömrümüzdür. Biz, gençliğimizi bu cehennemin içine gömdük.

Eğer, arasıra, içimizden biri, bunun küllerini deşmek lüzumunu hissediyorsa, bu, gözlerini yekpâre Türk vatanı içinde açmış olan Türk gencinin yüreğinde herhangi bir mazi hasretini ebediyyen söndürmek içindir.

Y. K.

İktisadî kronik:

Asyada nüfus hareketleri

Asyayı, mütemadiyen oğul veren bir arı kovanına benzetmek mümkündür. Kadim medeniyetlerin beşiği, asırlarca kendi dışına insan oğulları verdi. Bu arı kovanının faaliyeti, bazen büyük medeniyetlerin hayatına mal oldu. Bazan yeni ve muhteşem medeniyetler kuran nesiller verdi. Arı kovanı bugün

de çalışıyor ve şark, garp, şimal, cenup verdiği yeni oğullarının daimî akını halindedir.

Sıkışık insanlar kıt'ası Asyada yüzler hanesini aşan milyonlarca insana hudutlar dar geliyor. Orada milletlerin fazla yer kapmak için bazen sessiz sedasız, bazen ölüm makineleri altında cereyan eden bir gırtlaklaşma hareketi vardır. Bazen semavî bir afet bir hamlede milyonlarca insanı silip götürür. Bunların boş kalan yeri yine bir hamlede yeni insanlarla dolar. Hulâsa Asya, insan kalabalıkları akıllara hayret veren bir kıt'adır.

Garp tekniğinin, garp kültürünün Asyaya girmesi, nüfus hareketleri üzerinde çok müessir olmuştur. Meselâ Japonya kapılarını Avrupa ticaretine açmadan evvel, Japon nüfusu, yüz elli sene evvel 26 ile 27 milyon arasında sıkışmış kalmıştı. 1871- de ise yani Avrupa ile serbest münasebetin teessüsü tarihinden üç sene sonra yapılan bir tahrirde nüfus miktarının birdenbire 32 milyon 9 yüz bine fırladığı görüldü. Bugün Japonya'da bu miktarın iki misli insan vardır. Tevellüdatta henüz tenakus yoktur. Bilâkis bir tezayüt vardır. 10 sene evvel senelik vasatî nüfus artışı 600 bin iken bugün bir milyondur.

Kora'da Japon istilâcılığının mahallî iktisadiyat üzerine olan tahripkâr tesirlerine rağmen nüfus miktarında bir tezayüt müşahede edilmektedir. 1906- da 9.781 bin yerli sayılmıştı. 1929- da bu miktar 19.331 bine çıktı. 23 sene zarfında iki misli bir tezayüt.. Çin'den, Mancuri'den, şarkî Sibiryadan hicret eden milyonlarca insan bu miktara dahil değildir.

Çin nüfusu bugün 500 milyon tahmin ediliyor.Bu miktarın nısfı(Yangtse) nehrinin münbit sahillerinde toplanmıştır. Çin iktisadiyatı, modern teknikle teçhiz edilse, nüfus tezayüdünün fantastik adetlere baliğ olacağı aşikârdır. Çin'de bugünkü meskûn sahalardan maada daha yüzlerce milyon insan yaşatacak mıntakalar vardır. Modern teknik, modern kültür, Çin için açlığın, müstevli hastalıkların, feyezanların, vefiyat miktarının tenakusunu hattâ külliyen kalkmasını ifade eder. Bunlar kalktığı takdirde yüz sene zarfında Çin nüfusunun 8 milyara çıkmasını bekliyebiliriz. Her kırk senede bir nüfus miktarı iki misli artarsa, yüz sene sonra Asya, üç milyarlık bir Çin nüfusunu yani dünyada mevcut insanların yekûnundan bir milyar fazla insanı beslemiş olur.

Hindistan nüfusu, 40 senede 50 milyon yani yüzde 20, Malinezya hükûmetlerinde nüfus yirmi sene zarfında iki misli artmıştır. Cavada nüfus 32 milyondur. 1800 senesine nazaran on misli bir tezayüt vardır. Filipin adalarında insanların adedi 25 sene zarfında iki misli olmuştur.

Halbuki Asyada nüfusun tezayüdünü arttıracak medeniyet şartları henuz teessüs etmemiş, olduğu halde Avrupada bu şartlar teessüs etmiş ve maziye karışmağa bile başlamıştır. 1815 te Napoleon harplerinin hitamından sonra Avrupanın nüfusu, 210 milyondan fazla değildi. Bu miktara menşei, Avrupa olan deniz aşırı memleketlerde sakin insanlar da dahildi. Bir asır sonra Cihan harbinin başında (Amerika nüfusile menşei Avrupa olan diğer memleketler sakinleri de dahil olmak üzere) Avrupa nüfusu 645 milyonu bulmuştu. Bu tezayüt temposu bir asır daha devam ettiği takdirde dünya yüzünde kanı Avrupai insanların adedi iki milyar olacaktır. Fakat şunu da unutmayalım ki, As-

yada bu müddet zarfında bundan tabiî servetlerinden istifade ettiği modern tekniği bütün şümulile tatbik ettiği takdirde nüfusunu milyarlara çıkarabilir. Meselâ yalnız Çin nüfusu 8 milyar olabilir. Müstemlike hakkını hakir gören imperyalist Garbin tabirlerile söyliyelim "beyazla„ la "renkliler„ in nüfusu daima "renkliler„ lehine artacaktır.

Sövyetlerde nüfus senede vasatî olarak 3 milyon artmaktadır. Moskovadaki demoğrafi müessesesinin bir tahminine göre önümüzdeki yirmi sene zarfında Sövyetlerin nüfusu 170 milyondan 250 milyona çıkacaktır.

Türkiyeye gelince, bizde 1927 senesinde yapılan tahrirde Türkiye nüfusunun 14 milyon olduğunu öğrendik. Bu miktarın azalıp veya çoğaldığını ancak ileride yapılacak bir tahrirle anlıyabiliriz. Fakat şu muhakkak ki, Türkiyede teknik seviye yükselmedikçe, istihsal fazlası temin edilmedikçe, en kuytu yerlere kadar modern kültürün icabatı girmedikçe, nüfusun seri bir tezayüdünü beklemek manasız olur.

Neşet Halil Beyin neşrettiği bir nüfus kitabından Türkiye tevellüdatın bin kişide 35 olduğunu öğreniyoruz. Halbuki başka memleketlerde bu miktar bin de âzamî kırktır. Birkaç satır aşağıda yine öğreniyoruz ki, binde 53 tevellüdata mukabil binde 48 vefiyat vardır. Görülüyor ki, Türkiye fazla çocuk doğuruyor fakat hepsini yaşatamıyor.

Binaenaleyh Türkiyenin kalabalık bir memleket haline gelmesi için modern teknikin, modern kültürün memlekete sür'atle girmesi lâzımdır.

I. H.

Eskiler almayalım!

Avrupa'da bir nizamın çöktüğüne dair alâmetler çoğalıyor. Bunları görmeyen bir biz varız. Tanzimattan beri gözlerimizi kamaştıran garp medeniyetinin, bütün debdebe ve tantanasıyla artık tarihe karışmak üzre olduğunu itiraf etmekte, hakikaten nefse giran gelen birşey var. Bizim gençliğimizin tadını, kuvvetini ve imanını yapmış olan bir ideoloji sisteminin - haydi daha şairane bir tâbir kullanalım - bir fikir mabedinin birden bire yıkıldığını hissetmek.. bu, kendi kendimizi inkâr ile müsavî bir hareket değil midir? Bahusus, biz ki, Garp medeniyetinin eşiğine henüz ayak basmak üzre idik. Hattâ bazıları basmış olduğumuz kanaatindedirler. Tam bu sırada içimizden birinin çıkıp da «yahu, o eşiğine bastığınız bina çöküyor.» diye feryadı basınca çok tabiîdir ki, herkesin keyfi kaçar.

Lâkin, Avrupa'daki müesses nizamın batmakta olduğunu söyleyen yalnız biz değiliz. Bu söz Avrupa'da artık harcı âlem lâflarından biri haline girdi. Hattâ, çoktan bu nizamın hesapları görülmeğe başlandı. Harıl harıl tasfiye ameliyesi yapılıyor ve terekesi satılıyor. Bunlar içinde birçok hırdavat sanayi ve banka malzemesi olduğu gibi aynı derecede hırdavat eşyadan madut fikir ve ilim malzemesi de vardır. Hukuku Düvel, hukuku şahsiye, ilmi iktisat,

ve Sosyologya gibi... Bunlara Aristot an'anesinden gelen mantıkı ve Kant'ta en metafizik ifadesini bulan Felsefeyi de ilâve edebilirsiniz. Daha unuttuklarım varsa onları da lûtfen siz kendiniz hatırlayınız.

Her biri, çöktüğü haber verilen ve gözle görülüp elle dokunulan eski dünyanın içtimaî iktisadî ve harsî şeraitinden doğmuş bütün bu müdevvenat tıpkı kurunuvustanın skolastik ilimleri ve şarkın fıkhı gibi artık bütün canlılığını kaybetmiştir. Mekteplerimizde hâlâ Bonfis'in eserlerinden memleketler arasındaki münasebatın şeklini öğrenmek veya Charles Gide'den iktisadî cihan strukturununa dair ahkâm çıkarmağa çalışan hocaların vaziyetini ufak bir mubalâğa ile eski müneccim başıların yıldızlardan siyasî hâdiselere dair istidlâllerde bulunanlarına benzetebiliriz.

Türk intelektüelleri, güç belâ kurtuldukları bir skolastikten ikinci skolastiğe düşmemek için sabık Avrupa irfanı işportasında yığılı duran bu hantal ve battal eşyaya el uzatmamalıdırlar. Eskileri, eskiler alanlara bırakalım!

Y. K.

Dünya konjonkturuna umumî bir bakış

1932 senesinin ilk dört ayı zarfında dünya buhranının vasıfları:

Kredi darlığı, para (valuta) piyasalarında teşevvüs, muhtelif memleketlerin biribirlerine kapılarını kapamaları, dünya ticaretinin aralması, işsiz ordularının yeniden artması.

●

Dünya sanayi istihsalinde durmak bilmeyen bir tenakus vardır. Cihan sanayi istihsal indeksi, 1931 senesinin temmuzunda 84.3 iken kânunuevvelinde 80.2 ye inmiştir. 1929 senesinin en yüksek seviyesine nazaran sukut yüzde 30 dur. Bu hesaba göre dünya sanayi istihsali 1931 senesi seviyesinden de aşağı düşmüştür. Geçen senenin son rubunda en şiddetli sukutlar bilhassa istihsal vasaiti istihsal eden sanayide müşahede olunmuştur.

Bütün memleketlerde bilhassa altın esasından inhiraf etmiş olanlarda amele yevmiyeleri terkrar indirilmiş ve geniş halk kitlelerinin alım kabiliyeti tekrar daraltılmıştır.

●

Denizaşırı memleketlerde zeriyat sahasını daraltmak suretile zirai istihsal hacmını kısmak ve bu sayede dünya ticaretine arzolunacak zirai emtia miktarını azaltmak teşebbüsleri vardır. Bilhassa Müttehidei Amerikada hububat sahası takriben yüzde 10, pamuk sahası da yine ayni miktarlar da daraltılacaktır. Kanada, Arjantin, Avusturalyada da ayni tarzda tedbirlere müracaat olunmaktadır.

●

Bütün bu ihtilâtlardan en ziyade dünya ticaretinin umumî hacmı müteessir olmuştur.

Geçen senenin üçüncü rubu ile dördüncü rubu arasında dünya ticareti yüzde 17 tenakus etmişti. Denizaşırı

memleketlerden ziyade Avrupa memleketlerini müteessir etmiş olan bu tenakusun en büyük sebebi, himayeciliğin kusuva haddine vasıl olmasıdır. 1931 senesinin nihayetinde 48 memleketin ticareti hariciyesi 1925 senesine nazran (kıymet itibarile ve her senenin en yüksek seviyesine nazaran) yüzde 57, 1926 senesine nazaran yüzde 46, 1927 senesine nisbeten yüzde 58, 1928 senesine nisbeten yüzde 57, 1929 senesine nazaran yüzde 55, 1930 senesine nazaran da yüzde 25 sukut etmiştir.

Birçok memleketlerde altın esasının kaldırılması, dünya iktisadiyatının bağlayıcı tellerini kırmıştır. Paraların altın esasından inhirafından tevellüt eden emtia fiatlarının yeniden sukutu hâdisesi birçok memleketleri, tediye blânçolarını korumak, istihsallerini himaye etmek gibi mukabil tedbirlere müracaata mecbur bıraktı. Hattâ istihsalâtının maliyet fiatını, paralarının kurunu düştürmek suretile tenzil edebileceklerini ümit eden memleketler bile paralarının daha fazla kıymetten düşmemesine mâni olmak için ticari, siyâsî tedbirlere baş vurmayı muvafık bulmuşlardır.

Dünya piyasalarında satış imkânlarının kısılması tekrar emtia fiatlarını düşürmüş ve bu sukut peşi sıra hem ham madde hem mamul madde fiatlarını sürüklemiştir. 1930 senesinin kânunuevveline nazaran 1931 senesinin kânunuevvelinde hububat buğday fiatları yüzde 23, arpa fiatları yüzde 22, kahve yüzde 10, şeker yüzde 17, taş kömürü yüzde 32, Ham demir yüzde 21. benzin yüzde 40 sukut etmiştir.

Deflasyonist siyaset ve nakit sermayelerin immobilize edilmesi bu sene de devam etmektedir. Garbî Avrupanın sermaye ihracatçisi olan memleketleri (Fransa, Hollanda, İsviçre) bankalarına mütemadiyen altın istif etmektedirler. Şimdiye kadar ihraç bankaları ve hususî müessesat 3/4 milyar marklık altın toplamıştır.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

OKUNACAK ROMANLAR:

		Kuruş
Kızılcık dalları	Reşat Nuri	125
Yaprak dökümü	„	100
Olağan işler	„	100
Abdülhamit ve Afrodit	İ. Fahrettin	150
Bizansın son günleri	„	75
İstanbulu nasıl aldık?	„	75
Aşk güneşi	Ethem İzzet	150
Halâs	Merhum Mehmet Rauf	150
Aşk politikası	Bürhan Cahit	100
Çapkın Kız	Aka Gündüz	125
Türk Korsanları	Abdullah Ziya	200
Örümcek Dede	Halide Nusrat-MehlikaEmir	75
Gözlerin sırrı	Nur Tahsin	40
Aşk dersleri	Esma Z.	25
Mollah Mehmet	Sinan Reşat	50
Don Kişot	„	50
Kılıcımı sürüyorum	Reşat Enis	50
Garp cephesinde yeni bir şey yok	Römark	150
Sonra (Dönüş yolu)	„	100
Kızıl ölümün maskesi	Kenan Halet	10
Bir yudum su	K. Hulûsi	50
Yakut kayalar	Şükûfe] Nihal	50
Serbest insanlar ülkesinde	Ağa oğlu Ahmet	75
Özelden köşeler (mensure)	Behiç Enver	50
Cem (Dram)	Mustafa Ali	75
Donogoo (Asrî Komedi)	B. Avni	75

KIYMETLİ ESERLER:

Alman ruh tarihine dair tetkikler	Hasan Cemil	100
Ocak ağaları	Ahmet Refik	50
Trihte kadın simaları		50
Genç kızlara muaşeret usulleri	Feliha Sedat	50
Tahsin Paşanın hatıratı	Tahsin Paşa	150
Oğullarımız	Hüseyin Cahit	100
Kızlarımız	„	100
Genç kalınız	Dr. Poşe	75
Saadet yolu	„	125
Çoçuk hayata nasıl hazırlanmalı?	„	100
24 saatin hıfzıssıhası	(Aalmancadan)	30

Bir rapor üç konferans	Dr. Cevdet Nasuhî	45
Blânço ve tahlilleri	Asım Süreyya	150
İktisadî devletçilik	A. Hamdi	100
Türkiyede koopreratif hareketleri	Remzi Saka	100
Türkiye ve Krom	S. Enver	125
Parmaklarile konuşan kız	Helen Keller	50
Edison	Merhum Mübahat	50
Dostum edison	Hanri Fort	40
Yeni Rusya	Falih Rıfkı	150
Denizaşırı	„	230
Zeytindağı	„	125

MANZUN ESERLER:

Divan edebiyatı antolojisi 14üncü asır	Köprülüzade Fuat	25
„ „ „ 15 inci „	„	25
„ „ „ 16 ıncı „	„	25
„ „ „ Fuzulî	„	25
855 satır	Nâzım Hikmet	40
Varan 3	„	50
Jokond ile Siyau	„	30
1 + 1 = 1	„	20
Gayya	Şükûfe Nihal	50
Geceden dertler	Halide Nusret	50
Ant (Manzum masal)	Azmiye Asım	20
Arabadan şiirler	Nâbedit	40
Salkımlar	Celâlettin Tevfik	50
Hokkabazın defteri	Şeref Şadi	20
Ege kızları (mensur)	Osman Ulug	25
Sakaryadan Akdenize	Âlişan Reşit	25
Onar mısra	Yaşar Nabi	25
Deniz sarhoşları	Ömer Bedrettin	50
Dalgalarla engine	T. Abdurrahman	63
Palangadan iki ses	Taha Ay - İlhami	35
İzmirden sesler	İzmirli Yedi genç	30
Yediveren	„ „	50
Tul daireleri	İffet Halim	25
Gül ve lâle bahçelerinde	Yahya Saim	35
Memleket şiirleri	(Halk bilgisi derneği)	30
Halk şiirleri	„	25
Yunus Emre	„	25
Bilmeceler	„	75
Erzurum oyunları	„	30

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

5

MAYIS
1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

ŞEVKET SÜREYYA — *Plan meſhumu hakkında*
Dr. VEDAT NEDİM — *Değişen cihan münasebetleri içinde Türkiye*
İSMAİL HUSREV — *Türkiye el - sanayii*
BÜRHAN ASAF — *Emtia kredileri ve Türkün alınteri*
YAKUP KADRİ — *Maxim Gorki ile mülâkat*
ŞEVKET SÜREYYA — *Polemik: Çok nufuslu Anadolu*

KRONİKLER

KADRO.

Werner Sombart, en son eserinde Almanya'nın Gazi, Lenin, Mussolini çapında bir «irade adamı» *na muhtaç olduğunu, aksi takdirde kaos'a doğru yuvarlanacağını söylüyor.*

İnsan zekâsının tecellî ettiği bütün sahalarda yarattığı kabiliyetlerin bolluğile mümtaz bir mevki kazanan Alman milleti, bugün irade kısırlığının ıstırabını çekiyor:

Yapılması lâzım geleni bilen, fakat yapamıyan; yapmak için her vasıta ve imkâna malik bulunan fakat bütün bunları emrine râmedemiyen; bolluk içinde kıtlık çeken; varlık içinde yoksulluk geçiren Alman milletinin kuvvetli bir irade adamına olan hasretinin şiddetini, ancak yoktan var olan Türk milleti takdir edebilir.

O Türk milleti ki, her türlü vasıta ve imkânlardan mahrumdu; bolluk içinde değil, kıtlık içinde idi; varlık içinde değil, yoksulluk içinde idi; fakat bir «tek irade» *nin etrafında birleşmesini bildi.*

●

Alman milletinin ıstırabı beynelmileldir.

Onu tatmayan mes'ut milletleri saymak için beş parmak bile çok gelir!

Muhakkak ki, dünya buhranı var. Fakat irade adamı buhranı daha keskindir..

Yıkılmaya mahkûm olanı bir hamlede yıkmakta tereddüt eden, «eski»*nin lime lime bezini,* «yeni» *nin katı demirine dikmeğe yeltenen, mazinin kanserli rahminden istikbalin gürbüz çocuğunu bekliyen, kösemeni «idarei maslahat» olan idare adamlarının dünyası, ne mümkün, bugünkünden başka olabilsin?*

İnsanlığın kurnaz politikacılara değil, acar kahramanlara hasreti var!

İÇİNDEKİLER

KADRO

ŞEVKET SÜREYYA	*Plan mefhumu hakkında*
Dr. VEDAT NEDİM	*Değişen cihan münasebetleri içinde Türkiye*
İSMAİL HUSREV	*Türkiye el - sanayii*
BÜRHAN ASAF	*Emtia kredileri ve Türkün alıntıları*
YAKUP KADRİ	*Maxim Gorki ile mülâkat*
ŞEVKET SÜREYYA	*Polemik: Çok nufuslu Anadolu*

KRONİKLER

KADRO.

Werner Sombart, en son eserinde Almanya'nın Gazi, Lenin, Mussolini çapında bir «irade adamı» *na muhtaç olduğunu, aksi takdirde kaos'a doğru yuvarlanacağını söylüyor.*

İnsan zekâsının tecellî ettiği bütün sahalarda yarattığı kabiliyetlerin bolluğile mümtaz bir mevki kazanan Alman milleti, bugün irade kısırlığının ıstırabını çekiyor:

Yapılması lâzım geleni bilen, fakat yapamıyan; yapmak için her vasıta ve imkâna malik bulunan fakat bütün bunları emrine râmedemiyen; bolluk içinde kıtlık çeken; varlık içinde yoksulluk geçiren Alman milletinin kuvvetli bir irade adamına olan hasretinin şiddetini, ancak yoktan var olan Türk milleti takdir edebilir.

O Türk milleti ki, her türlü vasıta ve imkânlardan mahrumdu; bolluk içinde değil, kıtlık içinde idi; varlık içinde değil, yoksulluk içinde idi; fakat bir «tek irade» *nin etrafında birleşmesini bildi.*

●

Alman milletinin ıstırabı beynelmileldir.

Onu tatmayan mes'ut milletleri saymak için beş parmak bile çok gelir!

Muhakkak ki, dünya buhranı var. Fakat irade adamı buhranı daha keskindir..

Yıkılmaya mahkûm olanı bir hamlede yıkmakta tereddüt eden, «eski»*nin lime lime bezini,* «yeni» *nin katı demirine dikmeğe yeltenen, mazinin kanserli rahminden istikbalin gürbüz çocuğunu bekliyen, kösemeni «idarei maslahat» olan idare adamlarının dünyası, ne mümkün, bugünkünden başka olabilsin?*

İnsanlığın kurnaz politikacılara değil, acar kahramanlara hasreti var!

Asyanın ve Afrikanın esir milletlerine haşmetli bir «kurtuluş timsali» olan Türkiyenin irade bereketi, muhakkak ki, birçok garp milletlerinin de içinde gizli bir arzu gibi yanıyor..

Tabiati iradesine râmeden medenî insanın cemiyet şartları karşısındaki aczi ne hazin bir tecellidir!
İrade adamının yakın ve cezrî bir müdahalesi olmazsa, korkulur ki, yeni bir âleme gebe olan insanlık bir cenin düşürtsün; irade adamının nâzım kudreti, mevcut objektiv imkân ve şartları kanalize edemezse, korkulur ki, müzminleşen tereddî ve anarşinin sonu bir katastrof olsun..

Plan mefhumu hakkında

Şevket Süreyya

Bir filozof, muasır cemiyetin yüksek teknikli [1] insanını, eski devrin, yer altından bir takım cin tayifelerini davet edipte, sonra bu cinlerle başa çıkamayan cincisine benzetir. Ve "kendi çağırdığı, fakat sonra bir türlü başa çıkamadığı cinler, tılısımını kaybetmiş cinciyi bir gün nasıl boğarsa, korkulur ki, insanın yarattığı, fakat sonra bir türlü nizam altına alamadığı bu yüksek teknik te, bu nizamsız inkişafı ile, bir gün muasır cemiyetin başını öylece yiyecektir.„ der.

Filhakika muasır cemiyette teknik, alabildiğine terakki ediyor. Fakat şu da var ki, onun her terakki adımı, cemiyet içinde bir başka tezada meydan vermektedir. İstihsal nispetsizlikleri, buhranlar, işsiz orduları, içtimaî harpler, hulâsa, cemiyeti her gün biraz daha artan bir şiddetle, akibeti meçhul katastroflara mahkûm kılan cemiyet sarsıntıları, cemiyette tekniğin, bu alabildiğine fakat başı boş inkişafının neticelerinden başka bir şey değildir.

İşte şimdi bunun içindir ki, harp sonrası devrinin bütün inkılâplarının ve hareketlerinin en evvel göze çarpan ciheti, her şeyden evvel, cemiyet içindeki tezatların ve bu tezatları doğuran muharrik kuvvetlerin (bilhassa teknik üstündeki münasebetlerin) bir nizam, yani planlı bir mürakaba altına alınabilmesidir.

Bunun içindir ki, şimdi Avrupada herkes "tezatların tasfiyesi„ ve "PLÂN„ namına konuşuyor. [2] Bu sebepledir ki, PLAN, şimdi Avrupanın fetişleştirilmiş remzidir.

[1] Yüksek teknik, müterakki istihsal vasıtaları ve makinalar manasında kullanılmıştır.

[2] Avrupada, bilhassa Fransa ve Almanyada bir kısım münevverler, bu günkü Avrupa cemiyetinde tekniğin, yeniden ve ihtilâlsizce planlı bir tanzime tabi tutulabileceği kanaatındadırlar. Bu kanaatı neşreden mecmua ve kitaplar mühim bir yekûn tutmaktadır. Bu münevver plan taraftarlarının arasıra kongreleri toplanır. Gerek neşriyat gerek müzakerelerinde, demokrasi kaidelerinin eskimiş ve ihtiyaca gayri kâfi olduğunu ve Roma hukukundan hukuku beşer

●

Plan nedir?

Plan, bir *direktif* (yani cemiyetin gidişine hariçten ve şeraite rağmen bir müdahale ediş) midir, yoksa bir *önceden görüş* (yani cemiyet kuvvetlerinin inkişaf merhalelerinin evvelden müşahede ve tespiti) midir ?

Bu bir davâdır ki, "planlı bir cemiyet nizamı„ nı, bizzat bir ihtilâl içinde tahakkuk ettirmek tecrübesine girişen bugünkü Rusyada fikir münakaşalarının en baş mevzuunu teşkil eder.

Bu dava bir bakışta basit gibi görünür. Filvaki sade klasik mantık kaidelerine göre değil, hattâ en son, en materyalist bir determinizim için bile yukarıdaki mânasile direktif, yani hariçten ve şeraite rağmen cemiyetin gidişine müdahale ediş, gayri kabili idraktir, denilebilir. Bir bakışta böyle bir müdahale, bizzat cemiyetin "kanun„ larile taaruz eder gibi görünür. Kanun, hâdiseyi veren ve neticeyi yaratan sebeplerin, şartların ve unsurların biribirine öyle bir zincirlenmesidir ki, bu şartlara ve sebeplere onların zıddına bir müdahale ediş, bize bizzat cemiyette "kanuniyet„ lerin nefy ve inkâr edilişi hissini vermektedir. Fakat bu kaideler, bu mefhumlar, determinizimin, hattâ tarihî materyalizmin o bütün fetişleştirilmiş katgorileri, şimdi, kendi istihraç edildikleri cemiyetten gayri bir cemiyet nizamını mütaleaya tatbik olundukları zaman acaba ne dereceye kadar doğrudurlar?

Alıştığımız cemiyet hâdiselerini müşahede ederken bütün tefekkür seyrimizde hükümlerimize rehber olan ve bizi tatmin eden kaideler, yeni hayat mefhumları karşısında, sakın birer mugalâta kalmasın?

Mevzua devam edelim:

Filvaki meselâ harp sonu edebiyatına "Plan„ mefhumunu veren yeni Rusyada da bazı âlimler,planlı bir inkişaf seyri takip eden yeni rus cemiyetinin de, kendine has bir "kuvvetler muvazenesi„ ve bu itibarla bir (spesifik kanuniyeti) bulunduğunu, binaenaleyh "plan„ denilen şeyin, her şeyden evvel bu kuvvetler muvazenesinin, rus cemiyetinin spesifik kanu-

---

beyannamesine kadar bütün hukuk ve siyaset kaidelerinin iflâs ettiğini iddia eden bu plancılar, kendi aralarında muhtelif zümrelere ayrılmışlardır. Daha ziyade münakkit vaziyetinde kalan ve daha hissî mebdelerden hareket bu cereyanın. bugünkü Avrupa cemiyetindeki derin bir ıstırabı ifade etmekle beraber, o cemiyetin maddî bünyesinden gelen ve ona uygun olan reel bir kütle hareketini temsil etmediği de aşikârdır.

niyetine göre "tespit„ i demek olduğunu iddia ederler. Bunlara göre bu kuvvetler muvazenesi, meselâ muhtelif iktisat branşları, bilhassa toprak istihsalâtile sanayi mamulâtı hacmi arasında mevcudiyeti zaruri olan ve gayet ince hesaplarla tesbiti kabil bulunan "Nisbet„ muhafaza edilmez ve bir branşın inkişafı, diğer branşın inkişafiyle mütenasip kılınmazsa, kendine hâs bir takım buhranların Sovyet bünyesini de sarsacağını iddia ederler. Meselâ onlara göre Avrupada bir takım iktisat buhranları olduğu ve bunlar bir "*istihsal fazlalığından*„ neş'et ettiği gibi, Rusyada da bir takım iktisat buhranları olacak ve bunlar da "*istihsal kifayetsizliğinden*„ doğacaktır. Çünkü muhtelif branşlar arasındaki istihsal hacmi nisbeti tam hesap olunamazsa ve daima nazarı dikkatte tutulmazsa, fazla inkişaf ettirilmiş istihsal branşları karşısında, geri kalmış şubelerin istihsal hacmi daima kifayetsiz kalacak ve bu (*nisbetsizlik*) biri diğerine tabi olan ve biri diğerini besliyen bütün istihsal şubelerinin umumî sarsıntısını yani (*planlı cemiyette buhran*) ı zarurî kılacaktır.

Plan mefhumunu, bir muvazene, bir nisbet ve nisbetlerin "önceden görülüşü„ diye anlayan nazariyecilere göre, hali hazırda Rus sosyalist iktisadiyatında asıl olan bu "*ademi kifayet*„ dir. Binaenaleyh onlarca plân, bir direktif (yani şaraite rağmen empoze ediş) değil; bir (önceden görüş) yani kuvvetler muvazenesinde *nisbetlerin ve muvazeneli inkişaf merhalelerinin evvelden tesbit olunuşu* ve bu suretle de bir *zaruretlere tabi oluş*tur.

Bir bakışta tam deterministçe ve binaenaleyh, diyalektik materyalizmin bütün şartlarına uygun görünen bu telâkki tarzı, rus iktisadiyatının hali hazırda hâkim olan rehberleri ve nazariyecileri tarafından mahkûm kılınmakta ve iktısadî plan işlerinin sevk ve idare cihazlarından bu nisbet ve muvazene taraftarları uzaklaştırılmaktadır.

Bu son nazariyecilere göre plan, hayatın gidişine ve iktisadî şartlara, hâdisatın rağmına bir müdahale ediş, binaenaleyh, bir "direktif„ tir. Bu direktif unsurlarını, istihsal branşlarının inkişaf nispetleri biribirine uygun *ahenkli tekâmülünden değil*, inkılâp hayatının *bu nisbetler ve şartlarla hiç te mukayyet olmayan ve bu muvazeneler haricinde vücut bulan icaplarından ve zaruretlerinden* alır.

Bu itibarla, *iktisat hayatının muvazeneli akışı planı değil, inkılâbın icapları ve zaruretleri* iktısat branşlarının inkişaf derecelerini tayin eder.

Rus Sosyalist cemiyetinin bugünkü keyfiyeti düşünülünce, her iki noktai nazarın kendi bakımından doğruluğunu müşahede etmemek kabil değildir. Aşikârdır ki, yeni rus cemiyeti, eski cemiyetin şartlarından uzaklaştıkça ve eski cemiyetin unsurlarından bünyesini kurtardıkça, orada insanın, cemiyetin kör kuvvetlerine karşı olan tabiiyeti gittikçe azalacaktır. Fakat bu eski şartların ve unsurların yaşayabildiği müddetçe ve yaşayabildiği nispette, plan mefhumunun, cemiyetin seyrine tam ve kaydü - şartlarla fazla mukayyet olmadan bir müdahale ediş şeklinde alınamayacağı da tabiidir.

İnsan, cemiyetin seyrine ve kanunlarına tehakkümünü, cemiyet kanunlarının idraki nispetinde temin edebilir.

Mamafih biz "planı„ ister bir direktif, ister inkişaf merhalelerinin bir takım şartlar ve muvazeneler içinde önceden tesbiti diye alalım, ve planlı bir cemiyet nizamını, ister Rusyada olduğu gibi bir ihtilâl mevzuu, ister Avrupada düşünüldüğü gibi muslihane bir Renesans, ister bizim gibi memleketler için aslolan *tanzim olunmuş bir millî iş birliği* şeklinde anlayalım, muhakkak olan şudur ki, plan mefhumu artık devrin en karakteristik mefhumudur ve yarının cemiyet nizamı, - sosiyal mahiyeti ne olursa olsun - ancak *planlı bir cemiyet nizamı* olabilir.

●

Almanyada Werner Sombart, hem kapitalist, hem sosyalist âleminde otorite olarak tanınmış yegâne iktisatçıdır denilebilir. Sombartın son eseri "plan„ mefhumunun mütaleasına tahsis edilmiştir.

Plan, bir millî iktisat mevzuu mu, yoksa bir sosiyalist (yahut beynelmilel) iktisat mevzuu mudur? Bizce Sombart'ın yeni tezinin orijinalitesi, bilhassa bu davanın, tam olarak ortaya konuluşundadır.

Klassik Marksizme göre plan, büyük istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin bir ihtilâl ile tasfiyesi tarikile, istihsal anarşisinin ve bütün iktisat sirkülasyonlarının tanzimi demektir. Bu telâkkiye göre planlı iktisat, ancak bir "Dünya iktisadiyatı„ olabilir.

Sombart'a göre ise plan, bir millî iktisat mevzuudur. Ve yeni

manasiyle *millet iktisadiyatı, ancak bir planlı iktisadiyat* ve *planlı iktisadiyat ta ancak bir millet iktisadiyatı* olabilir. Filvaki Sombart bu planlı millet iktisadiyatına, istihsal vasıtaları müterakki, binaenaleyh sınıf ve mülkiyet tezatları keskin garp memleketlerinde ne tarik ile varılacağını işlemiş değildir. Bu bahiste Sombart ta, diğer bütün münvver plancılar gibi adeta 1848-den evvelki utopist sosiyalistleri hatırlatan saf bir emniyet içindedir. Plansız Avrupayı, planlı Avrupaya bağlayacak köprünün, geçen asrın utopistleri gibi Sombart ta, kendi kendine kurulmakta olduğunu zanneder.

Fakat bu noktayı bir tarafa bırakınca Sombartın bu tezi, cihanın yeni nizamını, *hem siyaseten, hem iktisaden cüzütam, hür ve müstakil milletlerin müsavi kayıtlar ve şartlar dahilinde karşılaşması* şeklinde izah eden telâkki tarzımıza tamamile uygundur. [1]

Sombart'ın tezinde diğer bir nokta da şudur:

Planlı iktısat nizamı, ancak bir millet iktısadı nizamıdır. Fakat bu nizam, *millet içindeki bütün iktısat unsurlarını ve bütün iktisat faaliyetlerini tamamile içine almaz.* Millî iktisat sistemi içinde tanziminden, bir faide memul olmayan küçük sanayiin, perakende ziraî teşebbüslerin, dağınık esnafın ve el sayıcısının, hattâ mevcudiyeti millî iktisadiyatın gidişile taaruz etmiyen, diğer daha geniş ticaret ve sanayi teşebbüslerinin, millî iktisat planı içine alınmasını hattâ manasız bulur. Bu itibarla planlı bir iktisat rejiminde, plan dahiline alınmış *büyük istihsal ve mübadele branşlarının* yanında *serbest köylü ticaret ve san'at erbabı da serbestçe mevcudiyetini koruyabilir.*

Sombart'ı bu telâkkiye götüren objektif zaruretleri duymamak ve takdir etmemek kabil değildir. Filhakika, meselâ Türkiyenin içinde bulunduğu millî kurtuluş hareketi noktai nazarından plan ancak *memleketin başlıca iktisat mıntakalarında faaliyette bulunan ve millî iktisadiyatın mukadderatına hâkim olup onun vasfını ve mahiyetini tayin eden başlıca iktisat branşlarının tanzimi veya kurtuluşu* şeklinde ifade edilebilir.

●

Tekniği alabildiğine terakki etmiş ve binaenaleyh tezatları

[1] Bu bahisler basılmakta olan "İnkilâp ve kadro„da izah edilmiştir.

keskinleşmiş bir garp cemiyetinde ve bugünkü hudut dahilinde cemiyetin bir mürakabe şekil, ya ihtilal (Rusyada olduğu gibi) ya bir idarî müdahale (İtalyada olduğu gibi) süper emperyalizim (yani malî sermayenin devletle müşterek cezrî kontrolu Almanyada ve kısmen Amerikada olduğu gibi) tamamen veya kısmen temin edilmektedir.

Bu temin şekilleri arasındaki içtimaî mahiyet farkı ne olursa olsun, o cemiyetlerin kendi bünyelerinden gelen bir reaksiyon yahut o memleketlerde inkişaf eden teknikle, bu tekniğe tahakküm tarzı arasındaki içtimaî uygunsuzluğun birer neticesidir. Plan mefhumunu ve planlı bir cemiyet nizamını, sadece plansız bir cemiyet şeklinin, yahut müterakki istihsal vasıtaları üstündeki *anarşik istihsal münasebetlerinin bir reaksiyonu* olarak alırsak, bu *mefhum* ve *nizam* ile, bugünkü Türk cemiyetinin davaleri arasında bir münasebet bulamıyacağımız aşikârdır.

Çünkü Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf hamlelerinde, kendi millî sanayiinden mahrum kılınan ve Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf anından itibaren, *mahkûm kılındığı yarı müstemleke şartları* içersinde, geri, iktisaden tâbi ve passif bir iptidaî memleket hayatı geçirmiş olan Türkiyede, ne büyük istihsal vasıtaları üstünde - başka memleketlerde doğan - keskin sınıf tezatlarını, geniş iktisadî menfaat mücadelelerini, hulâsa plansız bir cemiyet nizamının, planlı bir cemiyet şekline istihalesini zarurî kılan büyük istihsal anarşini görürüz.

Fakat şu da var ki, tekniğin terakkisi neticesinde teknik, yani istihsal vasıtalarile; tekniğe plansız tahakküm tarzı, yani bugünkü istihsal usulleri arasında meydan alan uygunsuzluk, yalnız büyük sanayi memleketlerindeki tezatların, sınıf cidallerinin , buhranların , katastrofların sebebi olmakla kalmamıştır. Bu uygunsuzluk ayni zamanda, hattâ iki asırdanberi Türkiyeyi geri ve iptidaî bir yarı müstemleke rejimine mahkûm kılan ve cihanı iktisaden tabî ve metbu memleketler diye iki ayrı karargâha ayıran müstemlekecilik antagonizminin de anasıdır.

Yüksek tekniğin ve büyük iktisat faaliyetlerinin her tarafta cemiyetin planlı murakabası altına alınışı, şimdi Türkiye ve Türkiyeye benzer memleketlerde cereyan eden *millî kurtuluş*

hareketleri nin objektif mahiyet ve inkişaf istikametlerine iki sebeple tevafuk eder.

1 — Milletler arasındaki iktisadî tabiiyet ve metbuiyet tezadının tasfiyesi.

2 — Millet içinde tezatların ve iktisadî menfaat mücadelelerinin doğamaması.

Milletler arasında mevcut olan ve bizi tarihimizin son asırlarında o kadar bedbaht kılan iktisadî tabiiyet ve metbuiyet tezadının müstemlekecilik antagonizminin tasfiyesi ve bu suretle, tekniğin irrasiyonel inkişafından doğan pazar ve müstemleke cereyanlarının kalkabilmesi için her tarafta tekniğin planlı bir mürakabe altına alınması, millî kurtuluş hareketlerinin inkişaf ve selameti için şarttır.

Millet içinde bir takım iktisat tezatlarının ve iktisadî menfaat mücadelelerinin doğmasına meydan vermemek noktasına gelince milletin ahenk ve insicamı üstündemenfî rol oynayan ve binnetice millet bünyesini - bugünkü büyük sanayi memleketlerinde görüldüğü gibi - keskin sınıf mücadelelerine, buhranlara, katastroflara ve nihayet millî bünyesinin inhilâline mahkûm kılan tezatlar ve iktisat mücadeleleri, oralarda büyük tekniğin ve büyük iktisat faaliyetlerinin başı boş inkişafının birer zarurî neticesidirler.

Halbuki şimdi millî kurtuluş hareketlerinin cereyan ettiği bütün memleketlerde ve bilhassa bu hareketlerin en ileri mümessili olan Türkiyede ne büyük istihsal tekniği, ne bu tekniğe müstenit büyük para ve mülkiyet faaliyetleri esasen inkişaf etmiş değildir ve bunların on dokuzuncu asır Avrupasında olduğu gibi, fertlerin serbest mücadelesi, ve liberal bir millî sermaye terakümü ile inkişafı için zarurî olan şartların, iptidaî terakümlerin, müstemlekelerin, serbest pazarların hiçbiri yoktur. Binaenaleyh, bizde yüksek teknik ancak milletin, yani milletin ileri menfaatleri namına cemiyeti tanzim ve sevku idare eden millî, müstakil ve planlı bir iktisat devletçiliğinin müdahle ve mürakabesi altında doğar ve inkişaf edebilir.

Türkiyede devlet; on dokuzuncu asır Ayrupası için tamamen meçhul olan ve o asrın şartlarile hakikaten kabili telif olmayan " Tesahup ve İdare edici bir İktısat faktörü „ halinde yeni Türk cemiyetinin seyrini istikametlendirecektir.

Büyük teknik, büyük mülkiyet, büyük iktisat sirkülâsiyonları,

bizzarure bu yeni cemiyet faktörünün elinde toplanacak, Millî iktisat nizamının menfaatlerile taaruz etmeyen ve cemiyet içinde hâkim tezatlara meydan vermeyen iktisadî teşebbüsler, bu hâkim faktörün gölgesi altında serbestçe yaşayabilecektir. Bu itibarla tekniğin müterakki bulunduğu memleketlerde, bazen bir ihtilâli, bazen katastroflarla müterafik bir bünye istihalesini ifade eden planlı cemiyet mefhumu, bir millî kurtuluş hareketi yaşayan Türk cemiyetinde tezatsız ve mücadelesiz bir cemiyet doğuşunun, mes'ut bir kurtuluşun ifadesidir.

Ne tezadın. ne reaksiyonun, ne millet bünyesinde bir inhilâlin ifadesi olmayan, siyaseten müstakil ve iktisaden cüzütam, tezatsız ve reaksiyonsuz bir yeni millet tipinde tam manasını alacak olan yeni bir nizamı âlem, ilk defa Türk Millî Kurtuluş hareketinde kemalini bulacaktır.

●

Bir yabanî ottan ilk defa bir altın başak yapan, ilk hayvanı ehlileştiren, kara yerin bağrından ilk parça cevheri alıp ilk madeni eriten insanların çocukları şimdi yeni bir medeniyet misyonunun önünde yürüyorlar.

Hem müstakil, hem tezatsız milleti, bütün fonksiyonları nizam altına alınmış, bütün mekanizması idrak edilmiş, hem kendi cemiyeti içindeki kanuniyetleri, hem üstünde yaşadığı tabiatin bütün kör ve asi kuvvetlerini tahakkümü altına almış, fakat bütün millî bünyesi ve millî hususiyetleri masun yeni bir millet tipini cihana ilk defa Türk milleti veriyor.

Türk milletinin bu yeni misyonunu duyuyoruz ve milletimizin bu taliile mağruruz.

Değişen cihan münasebetleri içinde Türkiye.

Dr. Vedat Nedim

Liberalizmin beynelmilel ticaret âlemindeki son istihkâmları da göçüverdi.

"En ziyade mazharı müsaade millet„ prensibine dayanan ticaret muahedeleri, ismi var, cismi yok bir kuşa benzedi. Her tarafta tatbik olunan Kontenjan, Klering, Döviz Kontrolü gibi tedbirler "*Serbest ticaret*„ i tarihe mal etti.

"Tacir„ denilen mahlûk, şimdi, kafeste hapsedilen aslan gibi, etrafına örülen tedbirlerin demir çubukları arasında salınıp durmakta ve geçmişin hürriyetine hasret çekmektedir.

Demir kafesteki aslanın çölün ufuklarına bir daha dönmiyeceği muhakkaktır. Fakat serbest ticaretin mümessilleri, hâlâ geçmişin avdetine intizar içindedirler.

Yalnız hâdise, - bu acar despot - fantaziye tahammül edemez. Fantaziyi fantastlara bırakalım. Ve biz, demir kafes içinde hürriyetimizi kurmağa çalışalım.

Bugün her millet, kendi etrafına, çevirdiği demir kafes içinde kendi hürriyetini ya kurmağa, ya korumağa çalışıyor:

İşte Autarkie - otarki - denilen hareket, [redacted] cehdin bir ifadesidir.

Türkiye, mütevazin ticaret bilançosuna, ilk defa olarak serbest ticaretin kalktığı sene —1931— kavuştu. [1]

[1] 1930 senesindeki ticaret bilançomuzun aktif olması, 1929 senesinin yeni Gümrük tarifesi dolayisile anormal ithalâtından kalma stokların bir neticesiydi.

Halbuki, 1931 senesinin ilk on ayında on dört milyon liralık bir açık arz eden ticaret muvazenemizin sene sonunda mütevazin, hattâ biraz da müspet olması, ihracatımızın artmasından değil, 16 teşrinisaniden itibaren ithalâtın bir sene evvelki ayni aylara nispetle yüzde elli tahdidinden ileri gelmiştir.

Yalnız alelitlak mütevazin ticaret bilançosu bir ideal değildir. İthalatı azaltmak suretile muvazeneyi temin etmek, belki ânın zaruretlerine cevap veren bir tedbir olabilir; fakat bu, işin yalnız menfî ve passif tarafıdır. Şimdi gaye, serbest ticaret devrinde irademizin haricinde cereyan eden ihracat ve ihracat münasebetlerini bir "zabtu rabt„ altına almaktır. Memleket iktisadiyatını koruma kararnamesile açılan devir haricî ticaretimizin artık ihracatçı ve ithalâtçının keyfine göre değil, millî iktisadiyatımızın zaruretlerine göre tanzim edilme devri olmalıdır. Şimdiye kadar memleketimizin aleyhine işliyen ticaret muvazenemiz, bundan sonra, iktisadî inkişafımızın en mühim manivelası ve Devletin en müsbet gelir menbaı olmak mecburiyetindedir.

İthalâtımızın kemiyet ve keyfiyeti üzerinde müessir olmak vaziyetinde bulunan Devlet, artık irade ve otoritesini iktisadiyatımızın *"bünyevî„* tahavvülü istikametinde kullanabilir. Serbest ticaret devrinde, sadece gümrük himayesine dayanan ticaret siyasetimiz, istediğimiz bünye tahavvülünü temin etmekten uzaktı.

Bünye tahavvülü demek, Türkiyenin dahilde istihsal ve iymali kabil olan gıda maddelerini ve sanayi mamulâtını ithal edici müstehlik bir memleket olmaktan kurtulması ve bunları bizzat yapıcı müstahsil bir memleket haline inkılâbı demektir.

İthalatımızı sadece "kemiyet„ bakımından daraltmak değil, "keyfiyet„ bakımından değiştirmek.. İşte iktisadî taliimizin anahtarı buradadır.

Meselâ: senede vasatî 50 milyon lira pamuklu mensucat ithalatımızı kırk milyona, otuz milyona, yirmi milyona, hattâ hiçe indirebiliriz. Eğer bu azalma, sadece tahdidin bir neticesi ise, o vakit memlekette pamuklu mensucata olan ihtiyaç tamamen tatmin edilmiyor demektir. Fakat eğer bu azalma, memlekemizde pamuklu mensucat sanayiinin inkişafından doğan bir netice ise, o vakit millî iktisat bünyemizde bir inkılâbın mevcudiyetinden bahsedebiliriz. Çünkü o vakit azalan pamuklu

---

Yani, "Memleket iktisadiyatını koruma kararnamesi„ nin bir buçuk aylık tatbikatı 1931 senesindeki ticaret muvazenemizi menfilikten kurtarmıştır.

İşte adetler:	1927	1928	1929	1930	1931
İkinci teşrin ithalâtı (milyon lira)	18	20	10	14	7
Birinci kânun „ „	19	21	15	15	8
İkinci teşrin İhracatı „	17	23	7	17	15
Birinci kânun „ „	11	22	28	13	15

mensucat ithalatının yerini bu sanayiin teessüsü için icap eden istihsal vasıtaları ve ham maddeler almış olacaktır. İstihlâk emtiası yerini, istihsal emtiasına terkedecektir. Yani ithalâtımızın terki binde bir keyfiyet tahavvülü vücut bulacaktır.

Görülüyor ki, ithalât cephesinden alınacak tedbirlerin millî iktisadiyatımızda bir bünye inkılâbına tahavvül edebilmesi için her şeyden önce aktif bir siyasete ihtiyaç vardır. Fakat bu aktif siyasetin taşıyıcıları kimler olacaktır? Müteşebbis fertler mi? Müteşebbis Türkiye iktisadiyatında bir bünye inkılâbı yaratacklardır?

Eğer bu muazzam işin hallini müteşebbis fertlere bırakırsak o vakit ya kontenjan ve gümrük himayesi duvarlarına arkasını dayayarak gayri iktiradî çalışan, geri teknikli ve ihtisastan mahrum *"küçük esnaf sanayii"* nin uzun seneler zarfında yavaş, yavaş teessüsünü beklemeğe, yahut ta çikolata, konserve, çimento sanayiinde olduğu gibi, gayri millî unsurların dahilî piyasamızı istismar etmelerine rıza göstereceğiz.
Halbuki ne uzun seneler beklemeğe, ne de istismar edilmeğe niyetimiz var.

Mensucat sanayii, şeker sanayii gibi millî iktisadiyatımızın bünye tahavvülünde mühim roller oynamağa namzet olan sanayi şubeleri, küçük esnaf sanayii değildir.
Bunlar, ileri teknik, yüksek ihtisas ve büyük sermaye isterler. İşte Devlet, memleketin müterakim sermayelerini tespit edeceği bir *"sanayi plânı"* dahilinde bu sahalara kanalize edebilir.

Bu sanayiin teessüsü için icap eden istihsal vasıtalarını hariçten *"mal"* mukabilinde satın almanın mümkün olduğunu Sovyet Rusya ile yapılan son anlaşma ispat etti. Diğer devletlerle de ayni tarzda anlaşmamız kabildir.

Müteşebbis ferdin kabiliyeti haricindeki büyük sanayii - tıpkı demiryolu, liman, irva ve ıska tesisatı yapar gibi - Devletin yapması kadar zarurî ve tabiî bir yol yoktur.

Sınaî tesis teşebbüslerine Devletin ya doğrudan doğruya, ya bilvasıta el atmasile iş, yalnız iktısadî bünyemizde özlediğimiz tahavvülün sür'atle vücut bulmasından ibaret kalmı-

yacak, ayni zamanda Devlet bütçesi için de gayet gelirli bir menba yaratılmış olacaktır.

Müstahsıl Devletin bütçe pınarları da istihsalden gelir. Halbuki şimdi bütçemizi en ziyade besliyen menba istihlâktır. İstihlâki tazyik eden bütçeler ise daralmağa mahkûmdur.

İşte bir taraftan iktisadî istiklâlimizi tamamlamak, diğer taraftan Devlet bütçesini besliyecek ve genişletecek yeni, yeni menbalar temin etmek için Devletin aktif bir tesis ve istihsal faaliyetine geçmesi artık bir zaruret halini almıştır.

●

Meseleye *ihracat* cephesinden bakınca, bu zaruret daha âcil ve daha şedit bir manzara arzeder.

İhracatımız kıymet itibarile seneden seneye azalıyor:

1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
		(Milyon lira olarak)				
192.4	186.4	158.4	173.5	155 2	151.4	127.2
		(1925 senesi 100 itibarile)				
100	96	82	90	80	78	66

Yani 1931 senesindeki ihracatımız 1925 senesine nisbetle % 44 kıymetten düşmüştür.

Zaten kronik bir tarzda menfî olan ticaret muvazenemizin bu suretle büsbütün menfileşmesi tehlikesidir ki, memleket iktisadiyatını koruma kararnamesile başlıyan devri açtı.

İhracat kıymetlerimizin sukutunu üç esaslı sebebe irca edebiliriz:

1 — Fiatların düşmesi.
2 — Rekabetin şiddetlenmesi.
3 — Pazarların kapanması.

Fiatların düşmesi, irademizin fevkinde bir hâdisedir.

Bununlaberaber, belli başlı ihracat mallarımızın hemen hiçbiri için dünya piyasa fiatlarının azamîsini alamıyoruz. Bu, ya pamukta, yünde, deride olduğu gibi, kalite fenalığından, ya yumurta, arpa, fındık ve üzümde olduğu gibi, standart ve ambalaj tekniğimizin geriliğinden, ya tütün ve afyonda olduğu gibi, satış teşkilâtımızın noksanlığından ileri gelmektedir.

Rekabetin şiddetlenmesinde bir taraftan dünya piyasalarına yeni, yeni rakiplerin çıkması, diğer taraftan büyük ticaret şartlarına intibak edememiz âmil olmaktadır.

Pazarların kapanmasında ise ya doğrudan doğruya ithalâtın tahdidi, döviz ihracının men'i gibi tedbirler, ya buhran dolayisile istihlâkin azalması, ya ayni mahsulün dahilde istihsal[*] veya başka bir mahsulle ikamesi, yahut ta yerli mahsulât ve mamulâtı tercih hareketi müessir oluyor.

Görüyoruz ki, bu neticede değişmesi irademizin haricinde olan sebepler bulunduğu gibi, irademizin dahilinde bulunan sebepler de var.

Mallarımızın kalitesini yükseltmek, maliyet fiatını düşürtmek, standart ve ambalaj meselelerini tanzim etmek, cihan piyasalarının şartlarına uymak, ticarette şarklılıktan kurtulmak gibi irademizin dahilinde bulunan noktaların ihmali bizi,hiç şüphesiz ki, buhranın umumî tesirlerinden daha ziyade sarsmaktadır. Dünyanın hiçbir memleketinde Türkiyedeki "*ihracat taciri*„ kadar masuniyeti ve imtiyazı olan bir şahsiyet yoktur! O, hiçbir mercie karşı mesul değildir. Fakat ihracat emtiamızın itibarı, şerefi ve ticaret muvazenemizin talii onun eline bırakılmıştır. Cümhur Reisinin bile bir takım mesuliyetlerle mukayyet bulunduğu bir memlekette ihracat tacirinin bu hudutsuz başıboşluğu garip değil midir?

Eğer irademiz dahilinde bulunan sebeplerin ortadan kaldırılmasına doğru tedbirler almazsak ihracat vaziyetimizin daha fenalaşacağını tereddütsüz iddia edebiliriz.

Fakat bugünkü manasile iktisadî tedbirler, ancak millî iktisat bünyesi taazzuv etmiş memleketlerde alınabilir. Millî iktisat bünyesi taazzuv etmemiş, yani iktisadî fonksiyonlara göre bir takım teşkilâtlara bağlanmamış memleketlerde iktisadî tedbirler satıhda ve havada kalmağa mahkûmdur. İktisadî tedbir, millî iktisat bünyesinde muayyen bir fonksiyonun ifadesi olan bir "teşekkül„ün muayyen bir faaliyyet şeklinden başka bir şey değildir. *İktisadî teşekküllerden mahrum bir millî iktisat bünyesinde alınacak tedbirler, idarî, yani iktisat hayatının yanında ve dışında kalmak mecburiyetindedir.*

Bu itibarla umumî iktisat faaliyetimizin bir muhassalası ve bir neticesi olan haricî ticaretimiz hakkında alınacak tedbirlerin hayatiyet ve müessiriyeti, her şeyden önce,bütün iktisat

[*] İtalya'nın tütün istiklâlini, Rusya'nın pamuk istiklâlini ilân emeleri gibi.

hayatımızın bir plân içinde taazzuvuna ve teşkilâtlandırılmasına tabidir.

Ticarî münasebetlerin cihan mikyasında değişen şartları içinde Türkiyemizi gittikçe daralan bir ticaret muvazenesinden, gittikçe inkişaf eden bir iktisadî varlığa götürebilmek için, ithalâtımızın yalnız devlet ve resmî devair hissesine düşen kısmını değil, tekmilini ihracat emtiamızın takasına bir karşılık olarak elde bulundurmak en mühim silâhımız olacaktır. Devlet ve resmî devair hissesine düşen ithalâtımız, yirmi otuz milyon lira tahmin ediliyor. Halbuki bu millet, hariçten senede azamî 250, asgarî 127 milyon liralık mal ithal etmiştir. İşte bu hariçten satın alma kuvvetimizi terazinin bir kefesine koyarak, sürümü gittikçe güçleşen ve daha da güçleşecek olan ihracat emtiamızın satışını temin etmek ve hattâ arttırmak mümkündür.

Bu yol, bir haricî ticaret monopoluna götürebilir mi? Bu, cidden mühim bir tetkik mevzuu olabilir. Herhalde bugünkü ithalât ve ihracat ticaretimizin mahdut ve çoğu ecnebî ellerde olduğunu, milletin gerek istihlâk kabiliyetinin, gerekse istihsal faaliyetinin, bunlar tarafından istismar edildiğini düşünürsek ve ayni zamanda hususî fertler arasında cereyan eden beynelmilel serbest ticaretin yerini, gittikçe devletler arasındaki anlaşmalara terkettiğini hesaba katarsak, yeni cihan şartlarına uygun yeni bir şekil bulmanın zaruretini tastik ederiz.

Tacir, rolünü yapmış bir aktör gibi, sahneden çekiliyor. Onun yerini devlet ve millet teşkilâtı alıyor.

Bu değişen dünya şartlarına kendisini en çabuk uydurmağa muvaffak olan milletler, davayı kazanacaklardır.

Tükrkiyede el - sanayii.

İsmail Husrev

Garpta kapitalist iktisat sisteminin zuhur ve inkişafı, Türkiye'nin millî iktisadiyatı üzerinde üç büyük bünye tahavvülüne tekabül eden üç büyük tesir yaptı. Biz bunlara *1. — yıkıcı, 2. — yapıcı, 3. — bağlayıcı* tesirler ismini verebiliriz.

1. — Yıkıcı tesir, mahallî ve millî ihtiyaçları karşılayan muayyen sınaî istihsal faaliyetlerimizin Avrupada sanayi kapitalizminin inkişafile, yani makinanın sınaî istihsale tatbikile dumura uğramasıdır. Bu tesir, kâmil bir halde aşağı yukarı XIX- uncu asırda başlar.

Bir kaç konkre misal [1] verelim: Eskiden Türkiyede mahallî ve millî piyasaların ihtiyaçlarını tatmin eden, hattâ mühim miktarda ihracat yapan Bursa, Bilecik, Şam,Amasya, İşkodra, Tırnava ilh. gibi mensucat sanayii merkezleri vardı. Bu merkezlerde bilhassa ipek ve ipekli mensucat sanayii pek müterakkidi. Fakat garpta makinalı istihsalin şarka döktüğü ayni cinsten emtianın rekabeti, bütün bu merkezleri tarumar etti. Bu rekabetin mesucat sanayiinde üç nevi bünye değişikliği yaptığını müşahede ederiz.

a. — Garp emtiası berveçhi peşin büyük sanayi merkezlerindeki kendi cinsinden emtia imal eden sanayii öldürdü. "1812 senesinde İşkodrada 600 ipek tezgâhı varken 1821 senesinde ancak kırkı kalmıştı. Yine 1812 - de Tırnavada iki bin mensucat tezgâhı çalışırken 1830 - da bu miktar yüze inmişti.„ [2] "Şarl Teksiye„ , 1836 - da Anadolu'da seyahat ederken gördüğü Ankarayı anlatıyor: "Geçen asırda Ankarada müteaddit ecnebî müessese çalışıyordu. Şimdi hiç biri kalmamıştır. O vakit yirmi beş bin balyadan ziyade kumaş, çorap ve saire gibi mamul eşya ihraç edildiği halde

[1] Makalenin hacmi nazarı itibara alınarak misaller mensucat sanayiile dokumacılıktan intihap edilmiştir.

[2] La Turquie. D. Urquhart. t. II. p. 57. 1836. İngilizceden Fransızcaya tercümesinden.

bugün bu ihracat, beş bin balyaya çıkamaz„ [1]. XVIII- inci asrın sonlarına doğru Türkiyede yaşamış ve Türkiye hakkında kıymetli bir eser yazmış olan "Eliss Abessi„ , Garp sanayiinin rekabetini daha XVIII- inci asrın ikinci nısfında görmüştü: "Halkın istimal ettiği ve orduya sarfolunan yün çuhalar, Edirne ve Selânikte imal olunur. Bunlar son zamana kadar İstanbulda da yapılırdı. Fakat bu sanayi, kendi çuhalarına mahreç arıyan Avrupalıların rekabetile sukut etti„ [2].

b. — İpekli imal eden sanayi, ham ve yahut işlenmiş ipek ihraç eden sanayie istihale etti. Dahilde Avrupa ipekli mensucatı revaç bulunca, millî sanayiin yaşama imkânlarını kaybetmemek için hiç olmazsa ham veya işlenmiş ipek veren hammadde sanayiine ricatı gayet tabiidi.

c. — Bir kısım mensucat sanayii, başta ipek olmak üzere geniş istihlâk piyasalarının mevzuu olmıyan şarka mahsus nadir kumaşlar imal eden sanayi işinde spesyalize olarak kaldı.

Bütün sanayi sahalarında gördüğümüz bu nevi bünye tahavvüllerinin neticesi olarak millî iktisadiyatımız, sanayileşme imkânlarını kaybetti ve Türkiye ham ve ziraî maddé veren bir köylü memleketi haline geldi.

2. — *Yapıcı tesir*, ehemmiyetini memleketin coğrafî şartlarına medyun olan muayyen millî mahsulâtımızın ham ve yarı işlenmiş bir halde dünya ticaretinde mübadele mevzuu olmasile millî istihsal ve mübadelenin cihan ticaretinin kanuniyetlerine göre inkişafı ve köy iktısadiyatında "*Zatî iktisat sistemi*" nin (Eigenwirtschaft - pazar için istihsalde bulunmıyan iktisat tarzı) yıkılarak cihan piyasaları için çalışan bir "*Emtia - mübadele iktisadı sistemi* „ nin teessüsüdür. Türkiye kendi içinde sanayi ve ziraat faaliyetleri halinde keskin bir farklılaşmıya (differenciation) tabi olacağı yerde, cihan mikyasında sanayi memleketlerine nazaran bir köylü memleketi olarak differansiye olmuştur.

3. — *Bağlayıcı tesir*, Türkiye millî iktisadiyatının istiklâlini kaybetmesidir. Türkiye, kapitalist sanayi memleketlerine ham ve ziraî madde veren bir memleket olduktan sonra kapita-

[1] Küçük Asya. Şarl Teksiye. Cilt II. S. 447. 1862. Türkçeye tercümesinden 1922.
[2] L'Etât actuel dé L'Empir Ottoman. Par Eliss Abessi. t. II. p. 231. 1792.

lismin bütün kaprislerine esir ve garp sanayiine pazar olmuştur. Türkiye harice muhtaç olmadan kendi kendine yeten bir memleket halinden çıkmış ve sınaî mamulât ihtiyacını ihraç ettiği ham ve ziraî maddeler mukabilinde ve kâfi gelmeyince millî servetinden ilâve ettiği kıymetlerle ödemek mecburiyetinde kalan bir memleket haline gelmiştir. Avrupa mamulâtı, XIX- uncu asrın ikinci rub'undan itibaren Türkiyeyi öyle bir istilâya başlamıştı ki, bu mamulâtı satmak için yetmiş yıl içinde Trabzon gibi 33 bin nüfuslu bir şehir içinde 1232 dükkân hattâ Kastamonuda 16 nufus başına bir dükkân açılmıştı„ [1]. Hattâ harpten sonra bile mütareke senelerinde gümrük kapılarını aralık bulan garp emtiasının bir hamlede nasıl Anadolunun göbeğinde soluk aldığını gördük. Meselâ: Balıkesir piyasasında köylü alışverişile tutunan manifatura cının adedi yirmi ikiden birdenbire 65 - e çıktı ve mevcut on iki adet iplikçinin adedi de dörde indi.„ [2]

●

Garp sanayiinin boğduğu el sanayii, millî kurtuluş hareketinin zaferinden sonra, gümrük duvarlarının muhafazası altında bazı yerlerde yeniden canlandı, bazı yerlerde de yeni ihtiyaçlara intıbak ederek yeni şekillerde doğdu. Yalnız burada mensucat sahasında dikkat olunacak bir nokta vardır. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin Ankarada tertip ettiği yerli mallar sergisine gelen dokumacıların ifadelerile de teeyyüt ediyor ki, el sanayii, millî makineli sanayiin rekabeti karşısında kalmıştır. Bu rekabet tıpkı Avrupa sanayi emtiasının Türkiyede yaptığı gibi, Boldan, Kadiköy ilh. dokuma sanayiinde bir bünye tahavvülü tevlit etmiye başlamıştır. Meselâ yerli bezler imal eden yerli makineli sanayi; ayni cinsten imalâtta bulunan el dokumacılarını, köylü ve kasabalının hoşuna giden cicilibicili yani makineye gelmiyen, kitlevî istihsal maddesi olmıyan kumaşlar imaline sevkediyor.

●

Bugün Türkiye el sanayiinin karakteri nedir? El sanayii de-

[1] Anadolunun taksimi. Rusçadan Türkçeye çeviren: Hüseyin Rahmi s. 6. Palgrafin 1872 de neşrettiği "Anadolu eyaletleri„ ismindeki eserinden.

[2] Memleketin umumî servetine aşağıdan bir nazar. Bilecik meb'usu Hayrettin. 27. 11. 1932 tarihinde Büyâk Millet Meclisine verilen bir rapor. S. 14

yince, istihsal seyrinin yalnız el vasıtasile cereyan ettiği anlaşılmamalıdır. Meselâ bir sermayedar organizatörün bir çatı altında topladığı el işçilerile tek bir atelyede çırağı ile çalışan bir usta arasında, yine dükkânında küçük bir makinesi olan bir usta ile evindeki trikotaj makinesile tüccara çalışan bir elişçisi arasında hem iktisadî kademe hem sistem itibarile farklar vardır. Rusların " remeslo „ Almanların " Handwerk „ dedikleri el sanayii, tüccarın tavassutu olmadan doğrudan doğruya müstehlike iş yapan küçük istihsaldir. İstihsale iştirak eden ferite organizatörlük ve müstahsillik vasıfları differansiye olmamıştır. Ankara yerli mallar sergisine gelen dokumacılardan misal alalım: Meselâ Boldanlı dokumacı Cemal efendi, bir elişçisidir. Mutavassıta lüzum görmeden müstehlikle doğrudan doğruya temasa gelir. Kasaba müstehliki müşterisidir. Zengin olduğu için sergilere de iştirak edebiliyor. Fakat Cemal efendinin yanındaki pavyonda mallarını teşhir eden Boldanlı Asım efendi, bir müstahsil değildir. Boldandaki el dokumacılarına sipariş veren ve bu dokumaları Diyarbekire kadar götürüp satan bir mutavassıttır. Asım efendinin sipariş verdiği dokumacılar müstehlike değil siparişçi mutavassıta çalışan ev işçileridir. Binaenaleyh Cemal efendi cinsindan dokumacılarla bunlar arasında bir içtimaî bünye farkı vardır. Birinciler, satış piyasasile kendileri temasa gelirler. İstihsal ve ticaret fonksiyonları ayrılmamıştır. İkinciler, mutavassıt tüccar vasıtasile piyasadan tecrit edilmiştir. İstihsal fonksiyonu müstahsılda kalmış, ticaret fonksiyonu mutavassıt tüccara intikal etmiştir. Cemal ve Asım efendilerin dediğine nazaran mutavassıtlar da ekseriyetle dokumacılardandır. İçlerinden zengince olanlar tedricen istihsalden ayrılmışlar, satış işinde spesyalize olmuşlardır.

Kadıköy dokumacılarının aşağı yukarı hepsi mutavassıta çalışan ev işçileridir. Bunlar arasında 1. - *tabî*, 2. - *serbest* olmak üzere iki tipe tesadüf olunur.

1. — *Tabî dokumacılarda* ayrıca *a.* - *satış*, *b.* - *parça* üzerinden tabî iki kısma ayrılıyorlar.

a. — Satış üzerinden tabî dokumacılar, dokumalarını daima temas etmekte oldukları tüccara satmak mecburiyetinde olanlardır. Bu tarzda, müstahsille tüccar arasında zahirî bir serbest anlaşma vardır. Fakat hakikati halde müstahsıl tücca-

rına borç tarikile veya hammadde iştirası suretile iktısaden bağlanmıştır.

b. — Mutavassıt tüccar, her müstahsile işi. parça olarak tevzi eder. Hammadde hattâ bazan istihsal vasıtaları bile tüccara aittir.

Bilhassa İstanbuldaki ev trikotaj işinde bu usûl pek müteammimdir. Evlere parça dağıtan tüccar, ev işçilerini hem hammadde iştirası, hem satış cihetinden kendine bağlamıştır. Bu tarz, ev işçisini ezen bir usuldür.

Tabî tipte dokumacıların fabrika amelesinden farkı evlerinde çalışmalarıdır.

2. — *Serbest dokumacılar*, hammaddeyi kendileri tedarik ederler. Dokumalarını istedikleri tüccara satmakta serbesttirler. Bunlar iktısaden kavi unsurlardır. Fakat serbest dokumacıların tabî dokumacılara tahavvül ettiği de görülmektedir. Meselâ son buhranlı seneler, Boldanın birçok dokumacılarının istiklâlini elinden almış, onları borç ilh. tarikile tüccarlara bağlamıştır.

Ev işçiliğinin gençlik çağları Türkiye'de birkaç asır evvele çıkar. Bilhassa Avrupa piyasalarile temasa gelen istihsal şubelerinde el işçiliği sür'atle ev işçiliğine istihale etmiştir. "Şarl Teksiye„ yi dinliyelim: "Bursa şehrinin şöhretine bais olan ipekçilik san'atinin hiçbir büyük fabrikası yoktur. Amele liyonda olduğu gibi odalarda çalışırlar. Kumaşçılar bunlara tartı ile ipek verirler. Bunlar da bu ipeği dokuma farkı ile beraber işlenmiş bir halde iade ederler„ [1]. "Debbağlık san'atından başka Aydın'ın pamuk mensucat işi de vardır. Bundan maksat evler ve odalardaki tezgâhlardır. Çünkü Fransa'da olduğu gibi büyük imalâthaneler, şarkta malûm değildir„ [2].

●

Burada tarif ettiğimiz manada Türkiyede kaç el işçisi bulunduğunu rakamla göstermiye imkân yoktur. Anadoluda kasaba ve köylerde bulunan el işcilerinin hattâ ev işçilerinin mühim bir miktarı ayni zamanda ziraatle mesguldür. Meselâ Boldan dokumacıları bağcılıkla da uğraşırlar. Bunun için birçok yerlerde çiftçi ile el işçisininin tefriki güçtür.

●

[1] Küçük Asya. Cilt I. S. 221
[2] » » » II. S. 114

Modern büyük tekniği kurmak, millî iktisadiyatı plânlaştırmak ve bu büyük modern teknik üzerinde tezatsız cemiyet münasebetleri yaratmak davasında bulunan millî kurtuluş hareketinde el sanayiinin mevkii ne olabilir? El sanayii bize kurunu vustaî, ananeci istihsal tarzının mirasıdır. Halbuki, modern cemiyet, ananevî istihsal yerine rasyonel istihsal tekniğini ikame eden bir cemiyettir. Binaenaleyh bu farklara nazaran el sanayiine karşı iki cephe alınabilir:

1. — Ya el sanayii küçük esnaf teşkilâtlarile (kooperatifler, ilh.) modern iktisat nizamının rasyonel kaidelerine intibak ettirilir,

2. — Yahut ta inkilâpçı bir haraketle büyük modern teknik kurularak el sanayinin kurunu vustaî mevcudiyeti tasfiye edilir. Bu tasfiye ediş, ayni zamanda el ve ev sanayinin yarattığı kıymetlerden müteneffi olan mutavassıtların tasfiyesi işi olur. Cemiyetin plânlı müdahalesile büyük tekniğe istinat eden sây seyrinde mevki alan müstahsiller hem kendilerini plânsız iktisat hayatının insiyakî ve yıkıcı dalgalarından, hem de mutavassıtların elinden kurtarmış olurlar.

Plânlı cemiyet el ve ev sanayiine refah ve emniyet vadeden cemiyettir. Millî kurtuluş hareketi ileri bir hamle, el sanayii de kurunu vusta mirası olduğuna nazaran millî kurtuluş hareketinin iktisadî nizamında el ve ev sanayii küçük ve cılız teşekküllerle mevcudiyetini idameye çabalıyacak değil, büyük teknikli ve plânlı istihsal içinde kaynıyacaktır.

Emtia kredileri Ve türk'ün alınterl.

Burhan Asaf

Hayat dediğimiz harikulâde şeyin herzaman değişik ve her zaman çeşitli tecellileri, ilim ve müşahede gözünün irişip tespit edemediği bulutlu bir başlangıçtan sonsuzluk adını verdiğimiz bir sona doğru.. her insan neslinin önünden yalnız bir kere akar. O nesil ile onu ihata eden madde âlemi arasındaki münasebet, o neslin ismini koyar. O, ya bir fevkalâde ânın gönüllüsü, yani bir yapıcı ve inkılâpçı nesildir. Yahut, bir tamamlayıcı nesildir. Yahut, bir mirasa konmuş nesildir. Bugünkü Türk nesli, bunların birincisidir. Bir inkılâpçı nesildir. Bir gönüllü ve kendini kendinden sonrakiler namına bağışlamış nesildir. Ve bunun için: büyük bir nesildir.

Bizim önümüze tesadüf eden hayat parçası da, bir kerecik akacak. Akıyor. Ve bu akışta, mehabetin ebadı; yıkılırken kuruluşun dağ çatışmalarını andırır sarsıntıları; yapı arsasının şen gürültüleri var.

●

İşte tam bizim büyük neslimizin tespit etmesi lâzım geliyor ki: Bir eski dünya yıkılmakta ve bir yenisi, kurulmaktadır. Böyle bir tarihî ânın kucağında, kaide fiili değil, fiil kaideyi dikte eder. Tecrübe cesareti değil, cesaret tecrübeyi doğurur. Statik herşey, şüpheli ilân edilmiştir. Dinamizmin, nabızları 41 - e uyduran humması esecektir.

Şimdiye kadar istismar mevzuu olan milletler, ötekilerin neden bahtiyar, kendilerinin neden bedbaht olduklarını anlamışlardır. Anlamışlardır ki, ötekilerin on dakikalık alınterlerini kendilerinin on saatlik alınterleriyle değişe değişe, bir lokma ekmek için kan terleyesiye üste ödemişlerdir. İstanbul'dan Bağdat'a mermer cadde döşemiş bir Türk milleti.. kaza ve vilâyetleri var ki, bir kötü dereyi bir kötü köprü ile aşamamamak mevkilerine düşmüştür. Neden? Çünkü ötekiler, modern tekniğin inhisar ve ihtikârını bir buçuk asır-

danberi yapagelenler, o tekniğin yardımı ile meydana getirdikleri cicilibicili "mamûl emtia„ yı, tekniksiz bıraktıkları berikilerine, karasabanın bağışladığı nefaka ve tırnakların kopması, sırtların bükülmesi pahasına elde edilmiş hammaddeler ile ödetmişlerdir.

Bu haksız mübadelenin sırrı, artık anlaşılmıştır. Bu istismarın foyası, artık meydana çıkmıştır. Bunun içindir ki, kapı ve pencerelerini kaparcasına ticaret ve tediye müvazenelerinin arkasına sığınmak cereyanı, bugün varmış olduğu inkişaf merhalesinde dahi, eski cihan mübadelesinin iflâs ve tasfiyesini müjdelemektedir. Mala mal, para takası, emtia takası, ancak makina ithalâtı uğuruna ithalât anlaşmaları, para kredisi yerine emtia kredisi gibi yeni yeni tabirler ve yeni yeni iktisadî şiarlar.. döviz, altın, ticaret ve gümrük harplerinin gürültüleri arasından duyulan bu yarı-artiküle sözler, yıkılmanın onlar için devam ettiğini, kuruluş ve kurtuluşun da bizler için çoktan başlamış bulunduğunu müjdelemektedir.

●

Emtia kredileri. Malı malla, alınterini alınteri ile ödemek. İyi amma, malın onlar lehine teessüs etmiş bir fiat kaidesi var ki, irkilse de aksasa da, devam ediyor. Önümüzdeki senelerde, aradaki kıymet farkının, yani şu "fiat makası„ nın çok daha lehimize kapanması mümkün, hattâ muhtemel. Fakat, ne de olsa, onlarla emtia kredilerine yanaşmak bir taşlı dikenli ve meşakkatli yol. Bunu, sökeceğiz. Sökmeğe mecburuz. Büyük bir dikkat, âzamî açılmış gözlerle. Yalnız elzemi alacağız. Onlar için mübrem olanla değişeceğiz. Kendi modern, büyük ve millî tekniğimizi tamamlayıncaya kadar, "emtia kredisi„ ne dayanan mübadeleleri diğerlerine tercih edeceğiz.

●

Son zamanlarda Sovyetler İttihadı komşumuzla yapılan anlaşma da, bir nevi "emtia kredisi„ dir. Bir nevi, diyoruz. Çünkü Sovyet mallarının fiat ve kıymet esasları, diğer memleketlerinkilerden ayrı mahiyettedir. Sovyetler mal satarken, kârına mı, zararına mı, yoksa hattâ bedavaya mı veriyorlar.. Şu bizim bildiğimiz fiat ve kıymet esaslarına göre bir şey söylenemez. Bu, büsbütün başka türlü birşeydir. Ve Sovyet Rusya, dost bir memleketle yaptığı bu ilk anlaşmaya, milletler arasında teessüsü lâzım "istismarsız mubadele„ nin mahiyetini

vermek istiyorsa, yani bu anlaşma ile Rus ve Türk milletlerinin bütün dünyaya gıllügışsız mubadelenin ilk nümunesini göstermelerini istiyorsa, bizimle bir "piyasa anlaşması„ değil, bir "istihsal anlaşması„ yapar. Bunu, izah edelim.

●

Bizim de prensipimiz, "mamul madde„ ithalâtımızı, günün birinde, ancak memleketimizde kabili istihsal olmıyan maddelere inhisar ettirmektir. Bizim de prensipimiz,m emleketimizi biran evvel ileri ve modern teknikle teçhiz etmek, yani "istihsal vasıtaları„ ithalâtına germi vermektir. Rusya'nın bize yapacağı "emtia kredisi„ , asıl bu fasla girecektir. Krediyi ödemek için bizim kendisine yapacağımız ihracat ise, bugün ve ilerisi için, ancak spesifik ziraî maddeler ve bazı hammaddeler olabilir.

Bize makina ve tesisat satan Rusya, bugün dahi bilir ki, Türkiye, "büyük istihsal vasıtaları„ istihsaline salih bir memleket değildir. Binaenaleyh, gerek ilk tesisat gerekse yedekleme ve yenileme bakımından, biz, bize sanayi teçhizatımızı satanlara, pazarız. Gayet tabiîdir ki, Böyle bir bağlanmanın karşısında bir mukabil bağlanma olmalıdır, Yani, emtia kredisini ödemek için bugün ihraç edeceğimiz spesifik (sade bizim topraklarımızda yetişebilir) ziraî emtiamız Rusya için yalnız bugüne mahsus değil daimî bir ihtiyaca tekabül etmelidir. Yani, bu gibi emtiamız bakımından, Rusya da, bizim daimî pazarımız olmalıdır. Öyle ki, iki memleket arasındaki mal mubadeleleri, inkılâplarımızın ateşinde dövülmüş dostluk gibi, müddet ve muvakkatlik kaydinden berî olsun ve masun kalsın.

Bir kere, ayni malın rakipleri olmıyalım. Olmak ıztırarında isek, anlaşarak ve beraber satalım. Rusya 160 milyondur. Biz , şimdilik 14 milyon canız. Herhangi bir maddenin müşterek müstahsilleri olsak bile, aradaki nüfus farkı, bizim lehimize bir ihracat kontenjanı bırakılmasına daima müsaittir.

●

Bu seferki anlaşma için, 8 milyon dolar kadar gönülsüz bir miktar tespit edilmiştir. Rusya, bir tek fabrikasını 50 — 100 milyon dolardan aşağı kurmıyan memlekettir. Başlangıç için ufak bir rakamın daha makul olduğunu kabul ederiz. Fakat 15 senelik dostluğun "tecelli etmesi payı„ öyle zannediyoruz

ki, şimdiki rakamı "birler hanesi„nde bırakacak gibi olmalıdır. Bunu böylece işaret ettikten sonra, gene mubadelemizin esaslarına dönerek deriz ki: bahsettiğimiz şekilde bir mubadelenin 1.) bir "prensipler listesi„, 2.) bir "plan„ı olmalıdır. Çünkü, böyle bir mübadele, sadece bir mal mubadelesi değil, iki memleket millî iktisadiyatına ait prensip ve program noktalarının karşılıklı ve samîmî takviyesidir. Bundan başka da, cihana, hakikî millet anlaşmaları hakkında, bir derstir.

●

Gelelim şimdi, bunun kadar mühim olan ikinci noktaya.
Bu mal mübadelesini ve bu mal kredilerini, nasıl bir ölçü üzerinden yapacağız? Piyasa fiatları üzerinden mi?
Biz, burada, rus inkılâpçılarını, kendi prensiplerinden birinin başına davet edeceğiz. Rusya ile Türkiye arasındaki mal mubadeleleri, kapitalistlerin elinde olarak taayyün eden "plus-value„lü piyasa fiatları ölçüsü ile mi, yoksa, alınteri ölçüsü ile mi yapılmalıdır? Sovyet iktisatçıları iyi bilirler ki, Türkiye gibi bir memleket istihsalâtında, "plus-value„ değil, olsa olsa, bir "moins-value„ vardır. Kendi memleketlerinde ise, "plus-value„ kaldırılmıştır. Binaenaleyh, iş ve iş randımanı üzerinde pek güzel anlaşabiliriz. Yani, "piyasa anlaşması„ değil "istihsal anlaşması„ üzerinde durmamız lâzımdır. Bu, daha ziyade teknik bir mesele olduğu için, şimdilik yalnız prensipini işaret etmek istedik.

●

Bu iki esasa dayanan bir mal mubadelesi, yeni cihanın temeli olacak kadar ileridir. Herhangibir şekildeki emperyalizm ve istismar temayüllerini bunun kadar izale edici ve her şekildeki millet anlaşmalarına bunun kadar müsait bir formülü, yazılı olarak, şimdiye kadar hiçbir yerde görmedik. Fakat Rus ve Türk İnkılâpları arasındaki cephe arkadaşlığı milletleri artık biribirlerine yedirmemek şiarı uğuruna bu kadarcık olsun Yaradıcılık Kabiliyeti göstermesin mi?

Maxim Gorki ile mülâkat.

Yakup Kadri

Büyük rus müellifi, yarınki rus edebiyatının, proletarya sınıfı arasından çıkacağını ve hattâ çıkmakta olduğunu söylüyor. Sovyet diyarında bütün gazete ve mecmualar meslekten yetişme muharrirlerin yazısından ziyade, "muhabir„ denilen muhtelif sovyet âzalarının gönderdikleri mektuplara açıktır. Bu mektuplar ki, ya bir fabrika, ya bir kolhoz amelesinin imzasını taşır, en gündelik ve en mahallî işlerden, en umumî ve en prensipal meselelere kadar çeşit çeşit mevzular üzerine yazılmaktadır.

İşte, Gorki, bunları, yarınki edebiyatın ufukta teressüm eden ilk çizgileri gibi seyrediyor.

●

Niçin seyretmesin? Kendi eserleri de bu müstakbel halk edebiyatının ilk tan ağartıları değil midir? Gorki, eski, Çarlık ehramını teşkil eden içtimaî katların en altından bir yabanî ot gibi fışkırıp yalnız Rusya semasına değil bütün yer yüzüne dal budak salan bir ulu çınardır.

Büyük rus müllifinin dünyaya nasıl geldiğini ve ne gibi şartlar içinde yetişip büyüdüğünü bilmiyen var mı? O, bazı yerde hamurkâr yamaklığı, bazı yerde aşçı çıraklığı ve bazan da limanlarda hamallık etmiş olmasına rağmen, hattâ, proletarya sınıfına bile dahil değildi. Bir sınıf, nekadar aşağı tabakayı temsil ederse etsin gene muayyen bir kültür seviyesine maliktir. Gorki, bundan bile mahrumdu. O, kendi kendini yaratanların en yüksek bir örneğidir.

Proletarya edebiyatı? Peki, ama, burjuva veya aristokrat edebiyatını yapanlar kimlerdir? Homiros'tan Shakspaer'e kadar en yüce şiir zirvelerinin üstünde hükümdarlık eden büyük insanların hangisi bir büyük adam çocuğu idi? Eski Yunan ve Latin edebiyatlarının en belli başlı kurucuları "Pleb„ ve "Yesir„tabakaları arasından çıkmıştır. Renesans'ın en şanlı başları esnaf ve amele yığınları içinden yükselmiştir. Engin

ve kozmik Romantizmanın babası bir saatçi çocuğu idi. Şu halde Gorki, bize yeni bir şeyin tekevvününden haber vermiş olmadı. Yalnız, gelecekteki sanatkâr veya muharririn, artık, müteredd î asilzadenin zevkine hizmet etmeğe; karnı şişmiş görgüsüz bankerin takdirini kazanmağa, yufka yürekli ve yufka beyinli burjuva karısının gözlerini yaşatmağa mahkûm olmaktan kurtulacağını söylemek istedi. Yarının sanat eseri artık, Cotty'nin lavantası, Cartier'in elması veya Peroujia'nın iskarpini gibi lüks eşyaları sırasından çıkacak, içtimaî bünyenin esaslı ve hayatî ihtiyaçlarını tatmin eden âmillerden biri olacaktır.

●

Şimdiden S. Ş. C. B. de san'at ve edebiyat bu hale girmekte, bu kıymeti iktisap etmektedir. Moskova sokaklarında fırınların önü, tiyatro gişelerinin önü kadar kalabalık değildir.

Ankara.
Moskova.
Roma.

Yakup Kadri Beyin, bu üç merkez tarafından temsil olunan üç büyük cemiyet hareketi etrafındaki yazıları bu başlık altında gelecek sayımızdan itibaren çıkmağa başlıyacaktır.

Çok nüfuslu Anadolu.

Şevket Süreyya

Doğanımız ne kadar, ölenimiz ne kadar? Çoğalıyor mu, yoksa azalıyor muyuz?

Bu bir davadır ki, ilk defa "Himayei Etfal Cemiyeti,, tarafından ortaya atılmış bulunuyor.

Cemiyetin son broşürünün ismi sudur. *Davamız.* [1]

" Davamız,, ın tezi şudur:

"Türk kadını dünyanın en velût kadınıdır. Fakat medenî dünyada çocuk, en çok Türkiyede israf edilir. Şu halde Türk nüfusunu çoğaltmak için, Türk çocuğunu korumak lâzımdır. Fakat Türk çocuğunun korunuşu ve bu suretle Türk milletinin zinde, şen ve kalabalık bir hale gelişi, öyle bir millî davadır ki, bu dava ancak, bütün millet işlerinin, millî bir devlet ve siyaset *sistemi* nin, içinde, ve onlarla beraber kül halinde alınabilir. Binaenaleyh, Türkiyede çocuğun korunuşu ve nüfusun çoğaltılışı meselesi, Türkiyenin iktisadî terakkisi, geniş nüfus temerküzlerine imkân veren müterakki bir iktisat tekniğinin Türk bünyesine tatbiki, millî terbiyenin, millî hukuk telâkkilerinin, Türk çocuğunu ve Türk nüfusunu koruma endişesile telif ve tanzimi suretinde ancak hallolunabilir.,,

"Binaenaleyh Türkiyede Nüfus meselesi, millet mikyasında bir mes'eledir.,,

"Nüfus meselesi ortaya bir millî mesele olarak konmadıkça, milletin iktisadî, siyasî her türlü hareket kabiliyetleri bu mes'elenin istikametlerine göre tayin edilmedikçe, bir milletin sınaî, ziraî, terbiyevî, ilah. faaliyetlerini, millî mikyasta organize edebilmek imkânsızlaşır.,,

"Hulâsa bir milletin adetçe artması veya eksilmesi, keyfiyetçe terakki veya tereddi etmesi, o milletin içinde yaşadığı nizamın, her türlü münasebetlerini tayin ve tahdit eden teknik münasebetlerin o şekilde bir eseri dir ki, o nizam bir taraftan kendi tekniğini, diğer taraftan bu teknik üstündeki

[1] Davamız : Himayei Etfal Cemiyeti neşriyatından. 1932 - Ankara Muharriri: Neşet Halil Bey.

cemiyet münasebetlerini, nüfusun korunması ve çoğaltılması bakımından tanzim ettikçe nüfus artar. Aksi takdirde eksilir. Adetçe artan ve keyfiyetçe ilerleyen muasır milletler karşısına Türk milleti, hem adetçe artan, hem keyfiyetçe ilerleyen bir millet olarak çıkabilmek için, Türkiyede çocuk ve nüfus meselesinin bu şekilde konulması ve telâkki edilmesi bir zarurettir.„

"Davamız„ın tezi böyle hulâsa edilebilir. Kitaba, bu tez etrafında toplanılmış vesikalar, mukayeseler ve anket neticeleri ilâve edilmiştir. Kitap bir nüfus plânı şemasile biter.

●

Bu broşürün intişarı, millî sıhhat işlerile alâkadar kimselerin ve müesseselerin üzerinde muhtelif tesirler uyandırmış ve bir aralık Büyük Millet Meclisi içtimalarına kadar intikal eden bu tesirler, broşürün yalnız bir cephesi, yani verilen bazı rakamların isabet veya isabetsizliği üzerinde düğümlenmiş kalmıştır. Halbuki bize kalırsa bu eserin iki cephesi vardır. Birinci cephesi, Türkiye nüfus meselesinin vaz'ı ve telâkki tarzıdır. Ve bizce kitabın bu cephesi diğer kısmından çok mühimdir. Bu meselenin etrafında verilen rakamlar onun ikinci ve üzerinde tevakkuf edilmesi en az kabil olan tarafını teşkil eder.

Evvelâ şunu kaydetmek icap eder ki, rakam, haddi zatinde mücerret bir kategoridir. Ona mana izafe eden ve kendi görüş tarzımızın, kendi tahlil metodumuzun ve nihayet kendi gaye ve hedeflerimizin mahiyetine göre onu hükümlere isal eden, insanın içinde yaşadığı devrin, kendi dimağına akseden haletidir. Binaenaleyh rakam doğru veya yanlış olur. İş o rakamın, devrin haletini en yakın ifadeden, yani devrin o rakama mevzu olan keyfiyetindeki *temayülü* en yakın gösteren bir şekilde hükümlere raptedilebilmesidir. Binaenaleyh, rakamın hükümlere raptedilişinde aslolan, ancak, tahsis olunduğu mevzuun *umumî temayülünü*, şeeniyete aykırı olmıyarak yani *nisbî bir isabetle* verebilmesidir. Yoksa bir *kemmî* münasebetin *mutlak* surette ifadesi olan rakam, ya bir kasa mevcudunu, ya bir bakkal faturasını, ya bir mühendisin, içtimaî hayatın dinamizminden mücerret teknik hesaplarını veren rakamdır. İçtimaî münasebetlerin ifadesi olan rakam ancak *nisbî* olabilir. Bu nisbî rakam, o içtimaî müna-

sebetlerin tamamiyle aykırı bir ifadesi değilse, o münasebetlerin *hâkim temayülünü* ifade edebiliyorsa doğrudur.

Halbuki nüfus hareketleri, bütün içtimaî münasebetlerin en giriftini ve en gayri kabili idrakini teşkil eder, denilebilir. Buna rağmen dünyanın her yerinde nüfus hareketlerinin grafikleri ve istatistik tabloları yapılmaktadır. Fakat bunlarda ifade olunan *kemmî münasebetlerin nisbî* olduğu ve burada verilen hükümlerin, ancak o sahada bir *hâkim temayülü* ifade ettiği berveçhipeşin kabul edilir ve bilinir.

Türkiyede ilk tahriri ve ilk fennî istatistik terkibini yapan Belçikalı mütehassısın, kendi küçük ve adeta her taşı damgalanmış kadar sayılı olan memleketinde, bin bir itina ile yapılmış öyle umumî tahrirler olmuştur ki, bunların neticeleri en basit bir sondaja bile ihtiyaç göstermeyecek kadar ve adeta gözle takip olunabilen şeeniyetin zıddına görülmüş ve milyonlarca franklık masrafa malolan bu rakamların ilânından bile sarfınazar olunmuştur.

Bu itibarla, içtimaî münasbetler sahasında rakam, hiç kimsenin üzerinde ayak diremeye hakkı olmayan çok *seyyal* bir zemin teşkil eder.

Bilhassa Türkiye gibi, değil içtimaî münasebetlerin, meselâ nüfus *hareketlerinin seyri*, hattâ bir istatistiği terkip eden en basit teknik malzemesi bile lâyıkıyle müşahede olunmamış bir memlekette, rakam üstünde hükümler mevzuubahs olurken ya bunların nisbiliğini evvelden kabul etmek, ya "Davamız„ da yapıldığı gibi bu hükümleri, mahdut mıntakalara münhasır anketlere bağlamak, fakat bittabi bu takdirde de neticenin mahalliliğini işaret etmek zarureti vardır.

Bu noktai nazardan tetkik olununca görülür ki, broşürde ve Türkiyeye müteallik olarak verilen ıakamları soğuk kanlılıkla ve bunların Türkiyede o vadideki şeeniyeti - mutlak olarak değil, fakat umumî temayülleri itibarile - ne dereceye kadar ifade edebildiği noktasından mütalea etmek icap eder.

Burada verilen rakamlardan, mahallî veya kısmî anketler neticesi olmaları, O sahada yeni bir anketle neticenin aksi alınmadıkça, O mahal veya anket yapılan içtimaî zümre için doğru saymak zarureti vardır. Fakat bu mahallî anketlerden ahnan neticelerin bütün Türkiyeye teşmilinden içtinap etmek te doğrudur.

1927 Nüfus istatistiklerinde, nüfusun yaşlar arasındaki inkisamı tablolarına istinat edilerek varılan hükümlere gelince, bunları sadece ve teknik manada, yani nüfusun dinamik hareketleaini ifade etmeyen birer malzeme olarak almak daha isabetlidir zannediyoruz.

Broşürün uyandırdığı münakaşalar arasında gazetelere akseden ve bilhassa Türkiyedeki çocuk vefiyatı üzerinde toplanan rakamların, ancak perakende materyeller şeklinde bulunduğunu nazarı dikkate alarak, bunları da, ferdî veya mahallî müşahedeler mahsulü, binaenaleyh *mahdut* bir hakikati ifade eden şeyler gibi almak icap eder.

Bize kalırsa, ister doğru, ister yanlış olsun, Türkiyede rakamdan ve "kelimeden korkan rejim daha 1908- de yıkılmıştır[1]." Binaenaleyh, Türkiyede içtimaî hayatın inkişafı tarihinde faaliyetleri temiz bir yer tutan bir Cemiyetin broşürü üzerinde, " bize verdiği rakamlar korkunçtur " diye, çekinmekten ve peşin hükümlere sapmaktansa, onu hüsnü telâkki etmek, fakat üstünde şüphelendiğimiz ve tereddüt ettiğimiz rakamların, şeeniyetin hâkim temayülünü ne dereceye kadar ifade edip etmediğini, yeni ve bu broşürdeki kadar heyecanlı ve canlı bir alâka ile taharriye çalışmak yapılacak işlerin en dürüstüdür.

Memleketimizdeki içtimaî münasebetlere ve meselâ nüfus hareketlerine müteallik bir rakam üzerinde kim hakkını iddia ve kim kimi haksızlıkla itham edebilir? Bu davada haklı veya haksız taraf yoktur. Bu davada yalnız haksız taraf vardır ve haksız olan da hepimiz, yani bu memleketin münevver geçinen neslidir.

Eğer biz, Türkiyede bizi besleyen canın sayısı üstünde mutabık kalamıyorsak, eğer doğanımız nedir, ölenimiz nedir? Artar mı, eksilir miyiz? bunu bilmiyorsak, ilk adımda itham edeceğimiz, evvelâ kendimiziz:

Aşikâr bir şey ki, Anadolu Türkü müteredddî bir ırk değildir ve Türk kadını çok doğuran ve doğurmayı seven bir kuvvettir. Fakat gene aşikâr bir şey ki, dağlarımız, ovalarımız nüfus kalabalığından taşmıyor. Ne köylerde, ne kasabalarda

[1] 1930 - 1932 muharriri Falih Rıfkı.

yaşayan çocuklar, sokaklara sığmayacak kadar bol ve sayısız değildir.

Çocuğuna karşı şefkatsiz olan ana tipi, bizim memleketimizin tanımadığı, işitmediği bir şeydir. Fakat doğuran ananın elinden çocuğunu hastalık, bakımsızlık, fakirlik vaktinden evvel kapıyorsa, bunda müttehim olan, o ananın kendisi değildir. Büyük şehirlerin, hattâ Türkiye haricindeki büyük merkezlerin pahalı lâboratuarlarında keşfolunan pahalı aşıları, temiz ve mikropsuz südü, güneşli bahçeyi, temiz mektebi, güzel ve sıhhî hayat şartlarını, bulundukları yerlerde arayıp, çocuğu üstüne titreyen Türk anasına getirecek olan, o ananın kendisi değildir.

Anaya çocuğunu ve çocuğa sıhhatini temin etmek işi, dünyanın her yerinde artık bir devlet meselesi olmuştur. Ananın çocuğunun sıhhatini, artık her yerde devletten beklemesi hakkıdır.

●

Çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus istiyoruz. Anadoluyu boş, yoksul, yaslı ve viran bırakan dünkü mazimize karşı, günden güne eşelenen ve alevlenen bir kinimiz vardır. Kalabalık, şen ve zengin bir Anadolu yaratmanın enerjisini, bu kinimizin, gittikçe tazeleşen ve taravetleşen şiddetinden alıyoruz.

Dünün idaresinden teslim aldığımız bugünkü Anadolu, bütün tarihinin tarih devirlerinin, en tenha ve en bakımsız bir Anadolusudur. Bütün medenî kabiliyetleri ihmal edilmiş, ihtiyaçları azaltılmış, adeta medeniyet harici kılınmış, 14 milyonluk bu memleket halkını en kısa bir zamanda hiç değilse iki misline çıkarmazsak, yarının çok nüfuslu ve ileri teknikli milletleri karşısında bekamızı tehlikeye atmış oluruz.

Hiç şüphesiz ki, Anadolu, bugünkü nüfusunun birkaç mislini, bugünkünden birkaç misli daha tok ve daha giyinik olarak barındırabilir. Bu engin yaylalar, bu derin ve haşmetli vadiler kadar, ruha şahsiyet ve insana toprağa bağlanmak aşkı veren erkek bir tabiat parçasının eşi dünya küresinde güç bulunabilir.

Burada herşey, eski bir medeniyetin, maddî tecellileri erimiş fakat manevî temellileri, asîl bir ahlâk, müstağni ve mert bir ahlâk halinde bugüne kadar erişmiş bir zenginliğin,

entansif bir ziraat kültürünün, müstesna bir duygu inceliğinin beliğ birer şahididir.

Bugün metruk vadilerde, Murat, Fırat, Kelkit vadileriyle şimali Anaduludaki orman deryasının kenarlarında, artık yozlaşmış ve yabanileşmiş öyle meyva ağaçları bakayası görülür ki, bunlar ancak asırlarca süren devamlı bir yetiştirme san'atının ince mahsullerini verirler. Meyva işleme tekniği, dünyanın hiçbir yerinde Fırat ve Yeşilırmak havzasında olduğu kadar ince bir san'at halini almamıştır. Bu havzalarda yaşayan kadar ruhan incelmiş, yaşayışında, işinde ve bestelerinde san'atkârlaşmış bir köylü kütlesine dünyanın hiçbir yerinde rastlanamaz. Hulâsa Anadolu, bugün bize metruk gibi görünen, bugün bize verimsiz gibi görünen yolunmuş tabiatı altında, yeni bir cennet hayatının bütün şartlarını saklayan bakir bir ülkedir. Bu ülke, Türk milletinin kalabalıklaşmasını ve çoğalmasını bekliyor.

Hedefimiz, ileri teknikli, tok, şen ve kalabalık bir Türk milletidir.

KRONİKLER.

(Kadro) yu teyit eden bir eser:

Die Zukunft des Kapitalismus· Werner Sombart.

Beynelmilel tanınmış Alman profesörü Werner Sombart'ın şubat ayında Berlinde "Para ve kredi iktısadiyatını tetkik cemiyeti„ nin bir içtimaında verdiği konferans son defa küçük bir broşür halinde neşredildi.

İktısatçılar âleminde büyük bir akis uyandıran bu eseri hülâsaten verelim: Sombart'a göre kapitalisma, bilhassa harpten sonra hâkim vasıflarını kaybetmiş bulunmaktadır:

Evvelâ, kapitalizma nizamına hâs iktısadî zihniyette bir tahavvül olmuştur. Müteşebbis fertlerin atılgan ve cesur iradesi gevşemiştir. Ferdî teşebbüsler yerini teşkilâtlı müesseselere terketmiştir. İktısadî hayatta bir "memurlaşmak„ temayülü vardır. Karteller, Trustlar, Anonim şirketler, Kooperatifler müteşebbisin rolünü tahdit etmişlerlerdir,

Saniyen kapitalizma nizamına has hudutsuz hürriyet, gittikçe tahdidata maruz kalmıştır. Erken ve yüksek kapitalizma devirlerinde müteşebbis, bütün hareket ve fiillerinde serbestti. Halbuki şimdi, ya (içtimaî sigorta, ücret tarifeleri, devlet mürakabası gibi) bir takım kanunî, yahut ta (Kartel, Birlik v. s. gibi) bir takım ihtiyarî tanzim edici kuyudata tabi bulunmaktadır.

Salisen, kapitalizma nizamına has piyasa mekanizması bozulmuştur. Eskiden piyasadaki arz ve talep eşyanın fiatını, eşya fiatları amele ücretlerini, amele ücretleri ise kârı tayin ederdi. Halbuki şimdi fiatı Karteller, üereti sindikalar tespit etmektedirler.

İşte Sombart, katitalizmanın bu devresine Spaet- kapitalismus- geç yahut son kapitalizma devri diyor,

●

Sombart, bu vaziyet karşısında üç cephenin mevcudiyetini tesbit ediyor:

1 — Muhafazacı cephe, "mevcut olan„ın muhafazasını temin için müdafiî bir takım tetbirler ve kararlar alarak idarei maslahat etmek siyasetini güder.

2 — İrticacı cephe, serbest ticaretin, serbest iş münasebetinin, serbest piyasa teşekkülünün, kısaca liberalizimin avdetini ister. Sombart, buna "filmin tersine çevrilmesini istemek„ diyor.

3 İnkılâpçı cephe, geçmişin plansız serbestiyisine, tesadüfî, keyfî iktisadına ve halin sistemsiz haliytasına mukabil geleceğin planlı, ahenkli ve manalı iktisadını kurmak ister.

Sombart'a göre planlı iktisat, vahşî. kaotik, nizamsız ve manasız iktisadın zıddıdır. Bugünkü iktisat hayatı bir "kül„ halinde tanzim edilmemiştir Parçaları arasında bir manalı ve gayeli rabıta bulunan ve birbirine nazım bir prensibin bağlarile bir uzviyyet halinde kaynamış olan bir iktisat hayatından mahrumuz.

●

Sombart, planlı iktisadın esas vasıflarını şöyle tesbit ediyor:

Planlı iktisadın ilk vasfı, (Umfassenheit) kavrayıcılık, (Totalitaeet) bütünlüktür. Yani plan, iktisat hayatının bütün parçalarını kavramak, içine almak mecburiyetindedir.

Planlı iktisadın ikinci vasfı, vahdettir. Yani plan, bir tek merci tarafından tanzim edilmelidir. Bu da ancak millî vahdeti temsil eden "Devlet„ olabilir. Onun için istikbalin planlı iktisadı, daima bir millet iktisadı ve millet iktisadı da daima bir planlı iktisat olmak zaruretindedir.

Planlı iktisadın üçüncü vasfı, tenevvüdür. Yani plan, mekanik bir şema olamaz; her milletin iktisadî ve içtimaî şartlarına göre değişir.

Bir memleketin büyüklüğü, ictimaî bünyesi, seciyesi, teknik ve kültür seviyesi, tarihî plânın tanziminde müessir olan amillerdendir.

Onun için her milletin kendisine göre bir iktisat planı olacaktır.

Millî plan iktisadiyatı ile beynelmilel cihan iktisadiyatı biribirlerile nasıl kaynaşacaklar? Sombart, bu meseleyi şöyle tahlil ediyor:

Yüksek kapitalisma devrinde cihan iktısadiyatı demek, beyaz ırkın, daha doğrusu Garbî Avrupa ile Şimalî Amerikanın cihan üzerinde hâkimiyeti demekti. Hali hazırda ve bilhassa istikbalde cihan iktisadiyatının manası tamamen değişmiştir. Millî mikyasta olduğu gibi beynelmilel mikyasta da serbest ticaret mekanizması bozolmuştur. Beyaz ırkın hâkimiyeti muvakkat değil. ebedî bir zevale mahkûmdur.

Burada Sombart, millî kurtuluş hareketlerinin beynelmilel ehemmiyetini, ziraat ve ham madde memleketlerinin kendi millî sanayilerini kurma teşebbüslerinden doğan bünye tahavvüllerini mütevekkilâne bir cesaretle ortaya atıyor.

İşte bu tevekkülün iktisadî ifadesi, otarki hareketidir. Yarının cihan iktisadiyatını, birbirini tamamlayan memleketler arasındaki "iktisadî bloklar„ teşkil edecektir. Artık "en ziyade mazharı müsaade millet„ prensibine dayanan serbest ticaret değil, kontenjan, gümrük ittihatları, imtiyazlı gümrük resimleri, mal mübadeleleri gibi kategoriler, istikbalin beynelmilel iktisadî münasebetlerini tanzim edecektir.

Sombart'ın bu eserini okuduktan sonra çıkardığımız neticeler şunlardır:

1 — Her milletin kendi bünyesine göre bir iktisat siyaseti, kendi şartlarına göre bir iktisat nizamı olacaktır. Siyaset sahasında yabancılardan öğrenebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Siyaset öğrenilmez, yaratılır.

2 — Cihan iktisadiyatındaki bünye inkılâbı, millî kurtuluş hareketlerinin bir neticesidir.

3 — İstikbalin iktisadî nizamı, "planlı iktisat„ tır.

Planlı iktisadın nâzımı ise "Devlet„tir.

Sombart'ın bu kronikte bahse mevzu olan eseri, Kadro'nun millî kurtuluş hareketi tezinin ve ideolojisinin kısmî bir teyididir. Almanyada, kendisile yaptığımız temasta Sombart bu ideolojinin ana hatlarını ve vardığımız hükümleri daha geniş bir şekilde teyit ve takviye etmiştir. Kendisinin bu hususta "Kadro„ için yazdığı mektubu yakında neşredeceğiz.

V. N.

1932 = 1913

"Berliner Tageblatt„ tan:

Dünya sanayi istihsalâtının gerilemesi son aylarda daha şiddetlenmiştir. Sanayi istihsal indeksi, 1928 = 100 itibarile, 1931 senesinin birinci kânununda 83 iken, 1932 senesinin martında 75- e düşmüştür.

Dünya sanayi istihsalâtı indeksleri
1928 = 100

	Rusya	Avrupa (Rusya hariç)	Dünya
1928	100	100	100
1929	124	106	108
1930	156	95	94
1931	189	81	83
1932 (marta kadar)	198	72	75

Bu suretle dünya sınaî istihsal hacmi 1913 senesinin seviyesine avdet etmiş bulunmaktadır. Sanayi memleketlerinin istihsal vaziyetini ayrı ayrı tetkik edersek görürüz ki, 1913 seviyesini aşan memleketler bulunduğu gibi onun altında bile kalan memleketler vardır.

1913 = 100

1932 başlangıcında:

Dünya	100	İngiltere	83
Rusya	251	Almanya	62
Japonya	222	Lehistan	46
İsveç	168		
Kanada	147		
Amerika ünyon	100		
Fransa	100		

Bu adetlerden anlaşıldığına göre Rusyanın sınaî istihsal hacmi harpten evvelkine nispetle iki buçuk misli fazlalaşmıştır.

Japonya da 1931 senesine nispetle ve buhrana rağmen iki misli fazla istihsalâtta bulunmuştur.

İsveç ve Kanada gibi genç sanayi memleketlerinde sınaî istihsal harpten evvelkinin çok üstündedir. Amerikanın Müttehit devletlerinde ve Fransada sınaî istihsal hacmı harpten evvelki seviyeye düşmüştür. Almanyada ise 1896 senesinin seviyesine yuvarlanmıştır.

Muhtelif memleketlerin dünya sınaî istihsalindeki yüzde hisseleri:

	1928	1932
Almanya	10.6	7.6
İngiltere	8.5	10.0
Fransa	6.4	6.9
İsveç	0.8	1.1
Polonya	0.7	0.5
Rusya	4.2	11.0
Japonya	2.2	2.7
Kanada	2.0	1.9
Amerika Müttehit devletleri	41.1	34.8

1928 senesinde sırasile Amerika Müttehit devletleri, Almanya, İngiltere, Fransa, Rusya en önde gelirken, 1932 senesinde bu sırada bir tahavvül olmuştur: 1932 -de yine birinciliği Amerika Müttehit devletleri muhafaza etmekle beraber Rusya, Almanyanın yerini alarak, ikinci, İngiltere üçüncü, Almanya dördüncü, Fransa beşinci olmuştur.

Bu rakamlar çok dikkate şayandır Bütün vesikalar, dünya iktisadiyatının geçirmekte olduğu bünye istihsalesinin mütemadi bir derinleşme seyrinde bulunduğunu gösteriyor.

Tükiyede ziraî kooperatifler.

Türkiyede ziraî kooperatif hareketini iki kısma ayırmak lâzımdır;

1 — Hususî kooperatif hareketi.

2 — Ziraat Bankasının idaresi altındaki kooperatif hareketi.

1 — Hasusî kooperatifler, köy müstahsilinin kendi teşebbüsile meydana getirdiği teşekküllerdir. Bunlar en ziyade ihracat emtiasının (üzüm, incir, pamuk, tütün ilh.) satışını organize etmek üzere kurulmuştur. İçlerinde bugün cidden muvaffak olanı ve kooperatifçilik prensiplerine yaklaşanı "kooperatif Aydın incir müstahsilleri ortaklığı„ ile bu ortaklığa merbut "İtibar kooperatif Bankaları» dır.

Son neşrettiği vaziyete nazaran "Aydın incir müstahsilleri kooperatifi„ nin ortak adedi 521, taahhüt olunmuş sermaye miktarı 125.280 lira, tahsil edilmiş sermaye 75.643 liradır. İhtiyat sermayesi 185.000 liradır.

2 — Ziraat Bankasının idaresi altındaki kooperatif hareketinin üç cephesi vardır: a — kredi kooperatifleri. b — kredi kooperatifleri birlikleri. c — Satış kooperatifleri.

Banka, sütçülük ve yağcılık kooperatifleri kakkında da tetkikatta bulunmaktadır. Binaenaleyh yakında bu üç harekete bir de imâlât kooperatifi hareketi ilâve edilmiş olacaktır.

Bankanın bu vasi kooperatif hareketinde tahakkuk ettirmiye çalıştığı büyük iktısadî gaye, Türkiye köy iktısadiyatını, kredi, satış, ve imalât sahalarında birbirini tamamlıyan kooperatiflerle teşkilâtlandırarak müstahsilin istihsal ve alım kabiliyetini yükseltmektir.

a — Ziraat Bankası, kredi kooperatifi teşkiline 1470 numaralı kanunun verdiği salâhiyet dairesinde 1929 senesinde başlamıştır. İlk kredi kooperatifi 1929 senesi 18 eylûlünde Giresun vilâyetinin Bulancık nahiyesi merkezinde kurulmuştur.

Kredi kooperatifleri1 — gayri mahdut mesuliyetli köy, 2 — Gayri mahdut mesuliyetli şehir ve kasaba 3 — Mahdut mesuliyetli şehir ve kasaba olmak üzere üç tip üzerine kurulur. Köy kooperatiflerinde asgarî ortak adedi 30, şehir ve kasaba kooperatiflerinde 60- dır. Mahdut mesuliyetli kooperatifler ekseriyetle nüfusu 25.000- den dun olmıyan merkezlerde teşkil olunur. Kredi kooperatiflerinin maksatları: Kooperatif, bir seneyi geçmemek üzre ortaklarına amele ücretleri, tohomluk, gübre, edviye ve sair levazımı ziraiye ile küçük alâtı ziraiye ve çift hayvanatı için ikrazat yapar.

Bugün kredi kooperatiflerinin en kesif olduğu yerler garp vilâyetlerile Giresun vilâyetidir. Ziraat Bankası, kooperatif teşkilinde daha ziyade mühim ihracat emtiamızı yetiştiren mıntakaları intihap eder.

Aşağıdaki cetvelde de görüleceği veçhile 1932 senesi 15 mayısında mevcut kooperatif adedi 407, ortak adedi 38.035- di. Taahhüt edilmiş sermaye miktarı 4.643.205, tahsil edilmiş adî sermaye 1.775.315 [1], ihtiyat sermayesi 279.434 liradır.

1931 senesi kânunuevveli gayesinde kooperatiflerin ortaklarına yaptığı ikra-

[1] Ortaklar, hissel iştiraklerini beş sene zarfında müteaddit taksitlerle ödeyeceklerinden adî sermaye mikdarı taahhüdatın dununda görülmektedir.

zat 7.544.714 liradır. Bu mikdarın 4.284.326 lirası Ziraat Bankasının kooperatiflere yaptığı ikrazat,3.260.388 lirası da kooperatiflerin kendi menabiinden ortaklara verdiği kredilere aittir. Ayni tarihte ortak mevduatı, 788.447 liraya baliğ olmuştur. Bu mevduat, ortaklara yapılan ikraz muamelelerinden ortaklar lehine (ortakları tasarrufa alıştırmak maksadile)icra edilen yüzde on tevkifattan teşekkül eder.

b — Henüz resmen faaliycte geçmiş kredi kooperatifi birliği yoktur. Yalnız İzmirde teşekkül etmiş olup esas mukavelenameleri tasdikte bulunan "İzmir kredi kooperatifleri birliği„ vardır. Birlikler asgarî on keredi kooperatifinin iştirakile teşekkül eder. Birliklerin maksatları: "Faaliyet muhiti dahilindeki çifçilerin tohumluk hububat, sun'i gübre, ziraî, hayvanî hernevi edviye ve mualecat, hasat, harman, kalbur makineleri ve sair levazımı ziraiye ile çift hayvanatı, ve sair ziraî ihtiyacata hadim mevat ve malzemeyi ucuz fiatla alıp satmak veya isticar etmek. Ziraî mahsulât ve malzemenin muhafazasına mahsus olmak üzre ambarlar, depolar, silolar ve ahkâmı mevzuaya tevfikan umumî mağazalar tesis ve inşa eylemek ve işletmek, alâtı ziraiyenin imal ve tamiri için atelyeler ve tamirhaneler vücude getirmek, icabında tohumluk için nümune tarlaları ve istasyonları tesis eylemek. Satış kooperatifi teşekkül etmemiş olan yerlerde ham mevaddın işletilmesine ve mahsulâtın şekil ve mahiyetini tebdile matuf sınaî tesisatı vücuda getirmek ve işletmek, depolarda ve umumî mağazalarda çiftçinin ve diğer istihsalât erbabının mahsul ve emtiaları mukabilinde ahkâmı mevzuaya tevfikan varanlar ihdas etmek. Satış kooperatifi teşekkül etmemiş olan yerlerde lüzum ve zaruret halinde kooperatiflere dahil ortakların mallarının füruhtuna da tavassut etmek (Birlik esas mukavelenamesi M: 4)

c — Resmen teşekkül etmiş 4 satış kooperatifi vardır. 1 — Adana mahsulâtı ziraiye satış kooperatifi. 85 ortağı vardır. Taahhüt edilmiş 21.500 liralık sermayesinin 19.800 lirası tahsil edilmiştir. İhtiyat sermayesi 1.345 liradır. 2 — Mersin satış kooperatifi. 51 ortağı vardır. Taahhüt edilmiş 10.540 liralık sermayesinin tamamı tahsil edilmiştir. İhtiyat sermayesi 1.345 liradır. 3 — Tarsus pamuk müstahsilleri satış kooperatifi mevsim sonunda teşekkül etmiş olduğu için muamelesi henüz tekemmül etmemiştir. 4 — Giresun fındık satış kooperatifi. 114 ortağı vardır. Taahhüt edilen 4.620 liralık sermayesinin 1.130 lirası tahsil edilmiştir. İhtiyat sermayesi 570liradır. Satış kooperatiflerinin hepsi mahdut mes'uliyet esasına göre kurulmuştur.

Bunların Ziraat Bankasile alâkaları yalnız malî cihettendir. Esas mukavelenamelerinin 56-ıncı maddesi mucibince dahilde ve hariçteki bilûmum malî ve naktî muamelelerini Ziraat Bankası vasıtasile yaparlar.

Türkiye ziraat Bankası

Zirai Kredi Kooperatiflerinin Vilâyet itibarile 15 Mayıs 932 tarihindeki vaziyetleri:

Vilâyeti	Koop. adedi	Ortak adedi	Taahhüt edilmiş Sermaye	Tahsil edilmiş Adî sermaye	Tahsil edilmiş İhtiyat sermaye
Adana	10	565	76.285	26.802	3.920
Afyon	15	974	82.304	40.867	5.592
Aksaray	1	260	72.470	33.700	2.831
Ankara	15	834	51.753	30.246	6.984
Antalya	5	244	16.947	7.797	1.960
Aydın	27	2.666	378.906	116.601	27.333
Balıkesir	27	1.845	153.271	47.956	11.557
Bilecik	9	513	23.890	13.665	4.695
Burdur	2	157	14.499	11.491	1.285
Bursa	20	1.226	100.208	30.580	9.482
Çanakkale	6	239	7.320	3.085	1.500
Çankırı	2	273	5.600	2.740	1.365
Denizli	17	1.050	61.745	24.336	5.832
Edirne	6	315	12.445	3.735	2.830
Eskişehir	14	1.044	50.305	34.736	6.838
Gaziayıntap	3	158	4.680	1.170	1.114
Giresun	36	2.888	109.225	108.500	20.834
Gümüşhane	1	173	27.060	12.418	1.840
İsparta	6	400	31.330	13.391	3.250
İstanbul	5	252	27.420	7.766	1.921
İzmir	68	11.846	1.972.048	720.315	83.328
Kars	3	216	55.240	26.090	1.210
Kastamonu	5	324	18.943	9.336	1.916
Kayseri	2	179	19.565	10.032	1.640
Kırklareli	1	60	1.200	300	600
Kocaeli	4	482	61.030	23.564	3.756
Konya	7	452	49.572	16.952	4.134
Kütahya	8	514	23.375	9.635	3.930
Manisa	25	1.943	247.879	96.996	16.044
Mersin	7	512	101.364	41.835	3.563
Muğla	8	1.585	143.030	51.613	10.376
Niğde	5	420	41.770	15.426	2.873
Ordu	10	600	64.260	16.881	2.990
Rize	1	74	3.545	2.386	740
Samsun	2	95	7.260	1.815	475
Tekirdağı	9	596	57.100	24.036	5.441
Trabzon	16	2.081	468.361	137.027	13.507
	408	38.035	4.643.205	1.775.315	279.434

Ottawa konferansı.

Radyodaki paraztiler kadar kötü bir tesir yapan "Konferans„ kelimesine bir kere daha tesadüf ediyoruz. Niçin bir kere daha olsun? Adım başında ayağımıza, yerinden oynamış bir kaldırım taşı gibi dolanan; iki cuma arasında bazan bir, bazan iki kere ve hep ayni kurbağa haykırışmalarile kulağımıza gelip bize gene bir batağın yanından geçmekte olduğumuzu hatırlatan hep bu "konferans„ kelimesi değil midir?

Bu seferki konfrans, Ottawa ismini taşıyor. Fakat bir ismi de "İmparatorluk konferansı» dır. Britanya, buhranın azgın fırtınasında rahneler almış olan heybetli teknesini kendi kızaklarında değil, Kanada'nın hükûmet merkezi olan Ottawa'da tamir etmek istiyor. Britanya ananın bütün evlâtlarına bir cemilesi. Fakat bir taraftan da Britanya ananın en sevgili yavrusuna bir cemilesi. Kanada'ya. Gerçi Hindistan gibi milyonlar sayan bir çocuğu daha vardır. Fakat bu, onun öz yavrusu değil, bir beslemesidir. Ahretliği. (yoksa, dünyalığı mı!?) Onu, ötedenberi horca kullanmıştır. Fakat Kanada, Britanya nın nazlı, hem de yetişmiş bir kızıdır. Sam Amca gibi tehlikeli bir hovarda ile kapıkomşu olması, kızcağız için bariz bir tehlikedir.

Hudutsuz ormanları, ileri buğdaycılığı dericiliği ve gıdamaddeciliği ile imparatorluğun değerli bir mensubu olan Kanada, cihan harbindenberi, anavatandan ziyade Amerika birleşik hükûmetlerile münasebettedir. Fiatlarile, Londraya değil Mew-York'a bağlıdır. Münasebetler okadar ilerlemiştir ki, günün birinde, aradaki hududun tebehhur edivermesinden korkulur. İşte Britanyanın imparatorluk işlerini Ottawa'da görüşmek istemesinin bir sebebi de budur.

Ottawa konferansının şamil mevzuu imparatorluğun autarchie'ye yani "kendi kedine yetmek„ politikasına sığınmasıdır. Britanya ve onun iki temel direği olan sanayi ile City, şimdiyekadar, dahaziyade cihan ile olan münasebetleri tercih ederlerdi. Beritanya, bütün cihan iktisadiyatının nazımı idi. Cihan harbinden sonra bu rolünü ifa edemez oldu. İfa etti ise de, hep zarar gördü. Sanayii geri kaldı, para plasmanları tehlikeye girdi ve nihayet "İsterling„ ismindeki yıkılmaz kale, yıkıldı. Şimdi Britanya, bütün yavrularını yanına alarak, şamata ve şantaj panayırına dönen cihandan ayrılmak, kendi manastırının sükûnetine sığınmak istiyor. Cihanla olan münasebetlerini gene muhafaza edecek, fakat başta evvelâ imparatorluk iktisadiyatının tarsini, ondan sonra cihan işlerinden istifade parolası gelecek.

Londra'daki cereyanlara bakılırsa, Britanya, bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerini sanayi ile teçhiz etmeğe bile hazırdır. Sanayi monopolünden vazgeçecektir. Yarı müstemleke ve müstemlekeleri hammaddeci ve ziraatçi memleketler kalmak zilletinden affedecektir. Onları azat edecektir. Onların da sanayi memleketleri olmalarınıa müsaade eyleyecektir. Yani; Avrupadaki adada tekâsüf etmiş olan sanayii, bütün imparatorluğa dağıtacaktır. Bir şartla: Sermaye merkezi Londra'da kalacak, City; eski imparatorluğun olduğu gibi, yeni imparatorluğun da kalpgâhı kalacaktır. Bütün imparatorluk, ayni parayı "Sterling Standard„ı kullanacaktır. Ve bu para bir "dümenli para„ (monnaiee dirigée)

olacaktır. Düşse de kalksa da, bütün imparatorluk, beraber düşecek beraber kalkacaktır. Bittabi imparatorlukla mukadderat iştiraki olan (İskandinavya memleketleri v. s.) memleketler de imparatorluk vahdetine girmekte kendi menfeatlerini bulacaklardır.

İşte bütün bu düşünceler Ottawa'da görüşülecek.

Konferansın mesaisini, Kadro, yakından takip edecektir.

Şimdilik şunu tespit edebiliriz ki, cihanın en eski emperyalisti, sanayi monopolunden vazgeçmek iztırarını bugün bilfiil itiraf ediyor. Yani müstemleke veya müstemlekeler, istiklâllerine doğru bir adım daha ilerlemiş bulunuyorlar. Artık sanayi kanalından istismarlarına imkân görülmemektedir. Artık istismar merkezzi, ric'at halindedir ve bir mühim siperi teslim etmeğe amadedir. Bu siper, "sanayi siperi,, dir. Teslim edeceği ikinci siper, "para siperi,, olacaktır.

İstismarın elinden, siperleri birer birer istirdat eden milletler olduğu gibi, bir arada olararak ve birden istirdat edenler de vardır. Türkiye, bu sonuncular arasındadır. Hem millî sanayiini, hem millî sermayesini benimsemek azmindedir.

Ne gariptir ki, "millî kurtuluş,, inkılâbımızın esas şiarlarına, Britanya gibi memleketler bile müeyyedeler yetişitirmektedir.

Ve Kadro için ne mutludur ki, bütün bunları. önceden görmüş ve önceden haber vermiştir.

B. A.

Japonya ve Mançuri meselesi

Mançuri meselesi, aylar var ki, gazetelerin hemen hergün bir kaç sütununu kiralar. Şangay'ın işgali, Şangay etrafında muharebeler, bitaraf mıntakalara tecavüz, muvakkat silâh mütarekeleri, Japon amiralına karşı suikast, ikinci bir Rus-Japon muharebesi tehlikesi ve nihayet, Japon baş vekilinin katli hâdisesi, Mançuri meselesi, etrafında verilen *şimdiye kadarki* haberlerin en mühim başlıklarıdır.

Japonya, Mançuriyi niçin işgal ediyor?

Japonya, *Uzakşark* ın en mühim devletlerinden biridir. 1868 ihtilâlinden beri, sanayileşmek ve Garplılaşmak programını tatbik etmektedir. Bu programında o kadar muvaffak olmuştur ki, 1905 te Ruslara karşı olan muvaffakıyetinden sonra, cihan devletlerinin birinci sınıfına geçmiştir. Onlar kadar sanayileşmiş, onlar gibi silâhlanmış ve nihayet "cihan buhranı,, batağına onlar kadar batmıştır.

Japonyanın başlıca pazarları, kendine civar olan memleketlerdir. Çin, bunların en mühimidir. Japen sanayiinin büyük bir kısmı, çinden çekilmiş paralarla ve Çin hesabına kurulmuştur. Bir taraftan cihan buhranının sanayi memleketlerini zedelemesi ve bir taraftan da Çinin kendi kendine bir sanayi kurmak arzularını gütmesi, Japonyayi bir değil iki tehlike karşısında bırakmıştır. Bugün Japonya (bütün İmparatorluk) 90 milyon kadar nüfusa maliktir. Eğer Çin pazar olmaktan çıkarsa, milyonlarca Japon işsiz ve

açtır. Çinin sanayileşmesi henüz ufak bir nisbette tahakkuk etmiş olduğu halde, Japon mallarını boykotaja tabi tutması Japon parasını sarsıp devirmeğe, birçok fabrikaların kapanıp birçok insanların işsizleşmesine kâfi gelmiştir. Boykotaj gibi muvakkat bir tedbir, yerini, millî Çin sanayii gibi esaslı ve devamlı bir unsura terkederse ne olacak ?

İşte Japonya: Bir taraftan nüfusunun çoğalmakta olduğunu ve bir taraftan da eski pazarlarının daralmakta, hattâ kopup gitmekte olduğunu görünce, "kudretin tevessüü„ kaidesine göre, kendine karşısında arazi tahsis etmeğe kalkmıştır. Japonyanın hareketi hiç te yeni bir şey değildir. Bize yoksa bu türlü neşriyat aksetmiyor. Japon matbuatı, Mançuri meselesi başladı başlayalı, kendilerini "mütecavizlik ve dürüşt emperyalizm„ ile ittiham ve tenkit eden Avrupalı ve Amerikalı emperyalistlere gayet açık ve gayet şiddetli cevaplar vermiştir. "Bu yaptığımızı sizden öğrendik. Sizin bir buçuk asırlık medeniyet tarihiniz bu gibi istilâlardan ibarettir!„ demiştir. Japon matbuatının bu açık cevapları son derece meraklıdır, çünkü cihan harbindenberi birçok haksızlıklar karşısında kalan Almanya, bu gibi açık ittihamlarda bulunmamıştır. Emperyalizm sahasındaki eski cürüm arkadaşlarının kabahatlerini suratlarına çarpmaktan, hususî bir itina ile çekinmiştir.

Japonya, Mançuri'nin işgali ile kolay bir işe teşebbüs etmemiştir. Mançurinin işgali, *Uzakşark* pazarlarının yeni tarihine ancak bir girizgâh olacaktır. Önümüzdeki senelerde *oralarda* şayanı dikkat hâdiselere şahit olacağız. Bu nüshamızda Ottawa konferansına ait kroniği de okursanız, göreceksiniz ki, *Uzakşark* pazarlarının tahsis işinde, Japonya, hiçbir zaman yalnız kalamıyacaktır.

Mançuri işinin kolay olmadığını gösteren bir diğer delil de, Japon Başvekilinin öldürülmesi hâdisesidir. Japon Başvekilini öldürenler, ayni gün ayni saatte Japon bankasına ve hükûmet fırkasile Hariciye Nezaretine bombalar atarken şöyle ilânlar gezdiriyorlar:

"Kahrolsun mali oligarşi ve imtiyazlı sınıflar Memleketi kurtarmak için doğrudan doğruya harekete geçmekten başka çare yoktur. Biz, nasyonalistiz. Ne sağın ne de solun malıyız! İstediğimiz şey, imparatorun otoritesini yeniden tesis etmektir!„

Dikkat edilirse, bu sözlerin Hitler karargâhından dikte edildiği zannedilir. O karargâhın lehcesinden, o derece istifade edilmiştir. Hitler'in böyle bir hareketle bittabi zerre kadar alâkası yoktur. Yalnız şurası şayani dikkattir ki, bir takım genç Japon zabitleri de, memleketlerinin içinde yuvarlandığı, sıkıntıları, aynen Hitler gibi, finans derebeyliğine, sınıf imtiyazlarına ve hâdiselere galebe çalmaktan âciz demokrasiye atfediyorlar.

Japon faşistleri bilmiyoruz ne kadar kuvvetlidirler. Fakat *kanlıelli* ve *kısagörüşlü* oldukları şundan anlaşılıyor ki, Mançuri ve Şangay hâdiseleri ile kendi millî tarihlerini dışarı doğru ve başvekile karşı işledikleri cinayetle de içeri doğru lekelemişlerdir. Bundan başka da, Japonya için bir muharebenin, zaferle neticelense dahi bizzat Japonyanın ikinci hattâ üçüncü derecede bir memleket vaziyetine girmesini intaç edeceğini göremiyorlar. Ve hiç düşünmiyorlar ki, eğer böyle bir tehlike olmasaydı, o beğenmedikleri ve yıkmak istedikleri finans derebey-

Uçüncü Millî Sanayi sergisi münasebetile

Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin teşebbüsile Ankarada açılan Üçüncü Millî Sanayi sergisinin «Memleket iktisadiyatını koruma kararnamesi» ile başlayan devrin ilk sergisi olmak münasebetile hususî bir ehemmiyeti vardır.

Sınaî istihsal, dünya mikyasında —bu sayımızda gördüğümüz üzere— 1913 senesinin seviyesine düşmüş bulunmaktadır. Türkiye'de sınaî inkişafın merhalelerini adetlerle takip edebilmemize imkân olmamakla beraber, gayet iyi biliyoruz ki, memleketimizde bu sahada 1913 senesine nispetle muazzam ve müspet bir fark vardır.

Bu farkın yüzde nispeti nedir? Bu suale cevap vermemek mevkiinde bulunmak cidden acıdır. Çünkü dünyanın hiçbir memleketinde bu sual cevapsız kalmaz. Bu sualin cevabını istemek hakkımızdır. Onu vermek te güç bir iş değildir. Hele masraf bakımından hiçbir külfeti yoktur. Yalnız onu (İş edinmek) lâzımdır.

İstatistik Umum Müdürlüğü, bu işi de pek âlâ başarabilir. Her müessese, İstatistik Umum Müdürlüğüne istenilen suallerin cevabını vermeğe kanunen mecbur tutulmuştur. Bu salâhiyetten istifade ederek, bize mukayeseli bir sanayi istatistiği hazırlamasını İstatistik Umum müdürlüğünden ehemmiyetle rica ederiz.

●

1913 senesinde Türkiye'de bir millî Sanayi sergisi açamazdık. Bugün açabiliyoruz. İşte bu farkı, Millî Kurtuluş Hareketimizin zaferine borçluyuz.

1913 senesinde ecnebî mamulâtına açık pazar olan Türkiye'de artık bir millî sanayi teessüs etmeğe başlamıştır. Bu, yalnız millî değil beynelmilel bir hâdisedir. Evet, sanayiimiz daha yenidir, teknik itibarile ileri değildir. Fakat bugün bir sergiyi besleyecek bir seviyeye varmıştır.

Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Umumî kâtibi İzmir meb'usu Rahmi Beyefendinin açma nutkunda söylediği gibi:

"Avrupa ve Amerikanın ananevî sanayi memleketlerinde iktisadî buhranın amansız tırpanı fabrika bacalarını ekin gibi biçerken, Türkiyemizde pek taze bir mazisi olan millî sanayiinizin bir çocuk gibi seneden seneye gürbüzleşmesi, hiç şüphesiz ki, millî iktisadiyatımızın müspet inkişafı lehine iftiharla kaydedebileceğimiz bir hâdisedir.,.

●

Şimdi mesele, sanayiimizi, paramızın kıymetini koruyabilmek için tatbiki zarurî olan kontenjan dolayısile memleketimizde başlayan (mal açlığı) nı

liğinin bizzat kendisi, şimdiye kadar böyle bir muharebeyi japonyanın lehine çoktan ilân etmiş ve bitirmiş olacaktı. Japonyayı bugün idare edenler iyi biliyorlar ki, Çinin ve Soviyet Rusyanın tedmiri, Japonya için bir Pirüs zaferidir. Böyle bir zaferin akabinde, *Uzakşark*'ın öteki talipleri, pişmiş kestaneleri harp ve anarşi mangalından çekip almak için japonyacığı bir maşa gibi kullanacaklardır.

Jopon faşist hareketi, Japonyanın 1868 ihtilâlini kopya etmek istiyor. Fakat ihtilâller filim değildir ki, onları istediğiniz zaman istediğiniz memlekette yeniden çeviresiniz. İhtilâller muayyen şartların ve muayyen devirlerin evlâtlarıdır. Bu kaideyi tanımak istemeyenler, neticede, İspanyol ihtilâlcileri gibi gülünç olurlar!

1868 de, Mikado, Şogun'ların ve Daimyo'ların, yani büyük toprak ve şehir derebeylerinin esiri idi. Bu derebeyler, avrupalılarla Japonya aleyhinde anlaşıyorlardı. Japonyaya tıpkı bizim tanzimat devrindeki tatlısu türkleri ve tatlısu frenkleri gibi, Avrupaya bir lokma halinde taktim etmek istiyorlardı. Mikado, o zaman, Samuray'lar yani fakir asilzadelerle birleşti ve memleketi toprak derebeyliğinin elinden kurtardı. Fakat derebeylik Japonyada yalnlz şekil değiştirmiş oldu. Eskiden toprak ve ticaet birkaç âilenin elinde idi. Bu sefer, bütün sanayi ve bütün para birkaç âilenin eline geçti. Öyle ki, Japonya, hiçbir zaman Avrupanın garp milletleri gibi, geniş bir demokrasiye gidemedi. Demokrasi maskesi altında, Japonyayı idare eden daima bir oligarşi oldu. Cihan buhranı, bunu meydana çıkardı. Çok mu? Cihan buhranı, daha nice hastalıkları meydana çıkaracak...

Genç Japonlar eğer hakikaten milliyetperverseler, evvelâ çinle ve Çin millliyetperverleri ile hakikî ve samimî bir anlaşma yaparlar. Çin sanayileşmek istiyor diye onu istilâya kalkmazlar, onun sanayileşerek müstakil olmasına yardım ederler. Yani, Japon emperyalizmini ret ve inkâr ederler. Halbuki bu seferlik bulup buluşturdukları şiarlar ve yapıp yakıştırdıkları marifetler, Japonya ve japonluk davasını, ne harice ne de dahile krşı halledecek mahiyettedir. Bunlar, Japonya ve japonluğu, cihanın hak talep eden milletleri nazarında ancak daha sevimsiz ve daha mürteci gösterirler.

B. A.

doyuracak bir hale getirmektedir. Sanayi memleketlerinde fabrikalar kapanırken, mal bolluğundan ve sürüm darlığından şikâyet edilirken, Türkiye - de (mal açlığı) ndan bahsedilebilmesi, dünya buhranı içindeki müsait mevkiimizin en kuvvetli bir delildir.

Türkiye, buhrana rağmen ve hattâ buhran sayesinde millî sanayiini kurabilecektir.

Bu fırsatı kaçırmayalım.

V. N.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

6

HAZİRAN

1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

	Kadro ve Die Tat . . . . .
ŞEVKET SÜREYYA	*Geri teknik ve Say'in sefaleti* . . . . .
Dr. VEDAT NEDİM	*Niçin ve nasıl sanayileşmek lâzım?* . .
YAKUP KADRİ	*Bedii heyecan* . . . . .
İSMAİL HUSREV	*Cemiyeti Akvam istikrazları ve malî müdahaleler*
BÜRHAN ASAF	*Bir icmal* . . . . .
YAKUP KADRİ	*Ankara, Moskova, Roma* . . . . .
ŞEVKET SÜREYYA	*Polemik: Derebeyi ve Dersim* . . . . .

KRONİKLER

KADRO

Ankara, Moskova ve Roma, harpsonu devrinde, her biri bir başka mahiyet ifade eden üç büyük cemiyet hareketinin, üç merkezi ve üç mihveridir.

Ankara, Moskova ve Roma arasında müşterek olan nedir? Dar görüş ve manasız görüş, bu sualin cevabını derhal, dar ve manasız bir politika kombinezonu içinde aramak ister. Halbuki bizce her üç harekette de asıl olan, bu hareketlere sahne olan her üç memleketin, klâsik yollar ve kaideler haricinde «yeniden ve teknik kuruluşu» dur. Bu kuruluş cidalinde şart olan inkılâp idealizmi ve nefs feragati, her üç hareketin rehper kadrosu için, zarurî bir ahlâk iştirakini ifade eder.

Metot ve ahlâk iştiraki, Ankara, Moskova ve Roma'nın müşterek seciyesini teşkil edecektir denilebilir.

Fransız ihtilâli, Osmanlı İmparatorluğu siyasetinde ifadesini, bir «reisülküttâp Atıf Efendi lâyihası» nda bulmuştu. Bu lâyihada Fransız ihtilâli bir «hurucu - alessultân» ve Fransız ihtilâlcisi bir «zındık» diye tarif olunuyordu.

Lâkin Yeni Türkiye, eski Osmanlı Türkiyesi gibi, hudutları ve gümrükleri dünyanın bütün müdahalelerine açık, fakat müşahede ve idrak kapıları, âlemi hariciye sıkı sıkıya kapalı, bir uykulu memleket değildir.

Bunun içindir ki, Yeni Türkiyenin hükûmet reisi şimdi, Atıf Efendi an'anesine hâlâ bağlı yaşayanların vebalı ilân ettikleri iki muasır cemiyet hareketini, kendi akışlarında bizzat görmek ve kendi içlerinde bizzat tanımak cesaretini kendisinde duymuştur.

Büyük adam ve cesaretli adam, içinde yaşadığı zamanın bütün şartlarını ve bütün unsurlarını ayrı ayrı gören ve ayrı ayrı hesaba katan adamdır.

Büyük adam ve cesaretli adam, kendi etrafında yaşayan bütün cemiyet hareketlerile hesaplaşmasını bilen, bu hareketlerin cereyan ettiği sahanın bütün topografisini adım adım tanıyan ve

bu saha üstünde harekete gelen bütün kuvvetleri göz önünde bulundurup kendi tabiyesini kendi idrakinin isabetine ve istiklâline istinat ettiren adamdır.

Bu itibarla biz, hükûmet reisimizin ve onunla beraber bugünkü Türkiyenin idaresinde mes'uliyet sahibi olan bir kısım fırka unsurlarının, iki büyük cemiyet hareketini temsil eden iki komşu memleketteki tetkik teşebbüslerini, hem doğru, hem cesaretli bir hareket olarak alıyor ve takdir ediyoruz.

Yeni Türkiyenin ahlâk, tecrübe, metot ve teknik mübadelesi yapabileceği memleketler, ancak, cemiyetin maddî bünyesinin yeni den ve teknik kuruluşu mücadelesi içinde ilerliyen ve bu cidalde silâhı, her şeyden evvel, inkılâp entuzyazmı ve «nefs feragatinde kahramanlık» olan yeni memleketler olabilir.

Kadro ve Die Tat.

Kadro, ilk Türk mecmuasıdır ki, Türkiye haricinin en ileri fikir cereyanları arasında müsavi bir seviye alıyor.
«Kadro», neşriyatının henüz yeni olmasına rağmen, Türkiye haricinde gittikçe artan bir fikrî alâka ile karşılanmaktadır. Bu alâkanın bizce en kıymetli tarafı, harpsonu devrinin ileri fikir mümessilleri tarafından inkılâbımızın müstakil bir ideolojisini tedvin yolunda attığımız adımların ve vardığımız fikir merhalelerinin adım adım teyit olunmasıdır.

Bu nüshada, okuyucularımız yeni Alman münevverliğinin güzide bir mümessili olan Hans Zehrer' *in «Kadro» ya cevaplarını okuyacaklardır.*
Hans Zehrer, *harpsonunda siyasî ve iktisadî istiklâli kayıt altına alınan Almanyanın ne istismar eden, ne de istismar edilen bir nizam altında olmadan kurtuluşunu ve yeniden doğuşunu güden geniş bir içtimaî hareketin en tanınmış mümessilidir. Bu hareket, ideolojisini «*Die Tat*» mecmuasile neşreder.*
«Die Tat» *Almanya'da olduğu kadar, Almanya haricinde ve hattâ Türkiye'de alâka ile okunan bir fikir mecmuasıdır.*
«Die Tat»,*ne demokrasinin ve liberalizmin, ne de sınıf diktatorasının ve ihtilâlin cemiyeti kurtaracak bir vasıta olmadığını ve cihan nizamının yeniden kurulması için cemiyet içindeki tezatların, herşeyden evvel, tekniğin plânlı bir mürakabe altına alınması suretile tasfiyesini müdafaa eder.*
Bütün taliini müstemlekelerin istismarına ve cihanda liberal münasebetlerin devamına istinat ettiren ve bütün millî bünyesini ona göre kuran eski emperyalist Almanya'nın şimdi cihan emperyalizminin adım adım tasfiyesi neticesinde içine düştüğü çaresizlikler ve böyle bir Almanya'da ne demokrasinin, ne de bir sınıf ihtilâlinin herhangi bir çıkış noktası veremiyeceği hakkındaki tecrübeler, «Die Tat» *ideolojisinin maddî müeyyedeleridir.*

Bugünkü Almanya, hem eski Almanya'nın anormal sanayi kesafetinden, hem de bugünkü Almanya'nın siyasî ve iktisadî tabiiyet bağlarından kurtulmak istiyor. Yeni bir cihan nizamında milletlerin siyaseten ve iktisaden müsavî haklar ve şartlar dahilinde karşılaşmaları tezi, yeni Alman münevverliğinin de ileri şiarıdır. .

1. — Müstemleke ve yarı müstemleke memleketlerdeki kurtuluş hareketlerinin cihan iktisadiyatının bünye tahavvülünde oynadığı rol nedir?

HANS ZEHRER

— Müstemleke ve yarı müstemleke memleketlerdeki kurtuluş hareketlerinin rolünü en kat'î bir âmil olarak telâkki ediyorum. Garp kapitalizması kendine daima yeni pazarlar açarak ve bunları istismar ederek yaşıyabildi ve inkişaf edebildi.

Şimdiye kadarki, kapitalist buhranların hemen hepsi yeni pazarlar bulmak suretile bertaraf edilebildi. Fakat bu ihtimal şimdiye kadar iktisaden tâbî bulunan ve istismar olunan memleketlerde başlıyan kurtuluş hareketlerile gittikçe azalmaktadır. Çünkü bu memleketler, eğer millî istiklâllerini tamamen kazanmak istiyorlarsa, herşeyden evvel kendilerini yabancıların malî ve iktisadî bağlarından kurtarmak mecburiyetindedirler.

Bu vaziyet, yüksek - kapitalizma memleketlerini zarurî bir tarzda büyük bir içtimaî buhrana sevketmiştir. Bunun neti-

cesinde ise şimdiye kadarki iktisat şeklinin pek yakında yeni bir şekle istihalesi kuvvetle muhtemeldir.

2. — Millî kurtuluş hareketleri iktisat sistemi olarak kapitalizmi ve içtimaî rejim olarak da demokrasiyi örnek telâkki edebilirler mi?

— İktisaden tâbî memleketlerdeki millî kurtuluş hareketleri kapitalizmayı ve demokrasiyi örnek olarak alamazlar. Çünkü bizzat bu hareketler, arkasından siyasî tâbiiyeti de beraber getiren bir ecnebî iktisat ve maliye hakimiyetine karşı meydan almış cepheleşmelerdir.

Millî kurtuluş hareketleri, millî iktisat kuvvetlerinin büyük bir kısmını devlet idaresine ve devlet mürakabesine tâbî kılan kuvvetli bir devletçi sistemi zarurî kılmaktadır.

3. — Sınıf farkları bariz bir mahiyet almamış olan bu memleketlerde milletin burjuva ve proletarya sınıflarına bölünmesine meydan vermeden devletin iktisadî sevk ve idaresi altında bir millî sermaye teraküm̈üne imkân var mıdır ?

— Bu memleketlerde devletin iktisadî sevk ve idaresi altında millî bir sermaye teraküm̈üne herhalde imkân vardır. Yalnız, devlet otoritesini taşıyan zümrenin içtimaî vazifelerini daima müdrik bulunması şarttır. Sermaye terakümü, millî iktisat lehine değil de, devlet otoritesini taşıyan zümrenin nef'ine temin edilirse, o vakit sınıf tezatlarının önüne geçilemez.

4. — Müstemleke ve yarı müstemleke memleketlerde başlıyan millî kurtuluş hareketleri arasında bir mukadderat ve mahiyet iştiraki mevcut mudur?

— Bütün ezilen milletlerin kurtuluş hareketleri arasında bir mukadderat ve mahiyet iştiraki mevcuttur.

Bu mücadelede Almanya'ya da büyük bir vazifenin düştüğüne kaniim. Çünkü harbi kaybeden Almanya, yüksek- kapitalist bir bünyeye malik bulunmasına rağmen, tıpkı müstemlekeler gibi, tâbî bir memleket haline girmiştir.

5. — Türk millî kurtuluş hareketinin harpsonu hareketleri arasındaki mevkii nedir?

— Türk istiklâl cidali ecnebî hakimiyetlerine karşı ilk muzaffer bir hareket olmak itibarile, bence harpsonu inkilâplarının en mühimmididir.

Türk millî kurtuluş inkılâbı, temamile sınıfî ve içtimî mahiyette olan Rus inkılâbından tamamile ayrıdır. Bu itibarla, inkılâbınız, diğer müstemleke ve yarı müstemleke milletlerinin kurtuluş hareketleri için nümune olmağa daha ziyade müsaittir. Yalnız, siyaseten muzaffer olan millî kurtuluş hareketinizin iktisaden de idamesi, yani yabancı iktisadî tesirlere karşı koyarak, kendi iktisadî kuvvetlerinizin müstakillen inkişafının temini şarttır.

6. — Ziraat memleketlerindeki sanayileşme hareketi hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bence küllî bir sanayileşmeden kaçınmalıdır. Her memleket kendi tabiî imkânlarına ve ihtiyaçlarına göre millî sanayiini kurmalı ve iymali rantabl olmıyan mamulâtı ziraî mahsullerile mübadele etmelidir.

Fakat bu mübadele, şimdiyekadar olduğu gibi serbest ticaret yolu ile değil, birbirlerini iktisaden tamamlıyan ve siyaseten dost olan memleketler arasında kurulacak "iktisat sahaları„ içinde cereyan edecektir.

7. — Meselâ Türkiye gibi millî kurtuluş hareketinin muzaffer olduğu bir memlekette iktisadî istiklâlin temini için planlı iktisadın bir zaruret olduğuna kani misiniz?

— Millî kurtuluş hareketinin muzaffer olduğu her memlekette iktisadî istiklâlin temini için planlı iktisadın içtinap edilmez bir zaruret olduğuna kaniim.

Geri teknik ve Say'in sefaleti

Şevket Süreyya

Bizim fikrî telâkki tarzımız ile hükümlerimizi tayin eden, kendi felsefî kültürümüzdür. Halbuki bu kültür, harpten evvelki Avrupanın hayat ve cemiyet şartlarının felsefî izahına istinat eder. Bunun içindir ki Türk münevverinin âlemi telâkki tarzı, harpten evvelki Avrupanın klâsik inkişaf kanunlarından tamamile gayri bir istikamet takibeden yeni Türk cemiyetinin ideolojisini idrakte, bir felsefî engel oluyor. Binaanaleyh Türkiyenin yeni inkişaf istikametlerinin izahı davasında bizim ilk mücadele edeceğimiz şey, Türk münevverinin, eski bir âlemin telâkki tarzına istinat eden felsefî kültürüdür.

●

Bugünkü Türkiye nasıl bir tarihî seyrin mahsulüdür ve bugünkü Türkiye nasıl bir tarihî inkişafa gebedir?

Bu bir davadır ki, bu davanın gerek konuluşunda, gerek tahlilinde, gerek hükümlere raptedilişinde; fikir mekanizması, eski bir âlemin telâkki usulleriyle işleyen münevver, tamamile kuvvetsiz ve techizatsızdır denilebilir.

Meselâ, gafil Avrupalı müverrih, bize son asrın Çin tarihi diye, 1841 de bir Afyon harbi, 1900 de bir *boxer* muharebesi veren 400.000.000 luk bir insan kütlesinin bir asırlık uykusunu tasvir eder. Halbuki bu devrin Çin tarihi, Çin tezgâhile Manchester dokuma makinası, Çinli "kuli„ ile, Manchester'deki mensucat amelesi ve sanayicisi arasındaki amansız harbin; Çinde Çinli sayinin kıymetsizleştirilmesi ve sefilleştirilmesi seyrinin bir hazin hikâyesidir.

Öyleki, 1841 de, afyon içmek istemiyen Çinlilerin kurşuna dizilişi ve 1900 de, Pekin sarayının bir takım uniformalı jeneraller tarafından yağma edilişi, Çinin bütün bir asır boyunca soyulması ve müstemlekeleştirilmesi macerasının ancak bir nümayişidir.

Fakat gâfil Türk münevveri, gâfil Avrupalı müverrihin bu hikâyesini aynen alır ve bir lokma afyon gibi yutar ve uyuşur. Bu yarı- uykulu adamı konuşur ve yazar gibi göründüğü zaman dinlerseniz, birden, bir şeyleri aynen alan ve aldıklarını aynen satan bir medyumun karşısındayım sanırsınız: Onun bize anlattığı şeyler, âdetâ, bir afyonlu uykunun bir sarı perdeye akseden hayali kadar kâbuslu ve hazindir.

●

Siz, tam bir asır süren bir soyulma hikâyesi tasavvur eder misiniz? Meksikada Fernand Kortez "Aztek„ medeniyetinin bütün meyvalarını bir yağmada bitirdi ve medenî kisvesinden soyulan Aztekli, bir gün içinde, Roşoz çalılıklarına sürülmüş bir "kırmızı derili vahşi„ haline geldi.

Halbuki Sarıdeniz kıyılarından Ege denizi sahillerine kadar yayılan bütün ülkelerde "hayat hakkı„nın ve "say kıymeti„nin sıfıra indirilmesi seyri tam bir asır sürer.

Bu ülkelerin bütün şehirlerinde, her çeşit maden üstüne minyatür işler yapan sanatkârın; sanatında kudreti bir sır halini alan ipek dokuyucusunun ve mensucat işçisinin; toprağa "çini„ nin derinliğini ve deriye ateşin rengini veren haysiyet ve iytibar sahibi sanayi erbabının: çay, pirinç, pamuk tarlalarında açlığı bir din haline getirip bedâva çalışan adam, yahut büyük şehir sokaklarında hamallık arayan birer perişan gurbetçi tipine gelmesi için tam bir asır geçmiştir.

Garpta sanayiin inkişafı, Şarkın ve o meyanda memleketimizin sanayisizleşmesi ve hakirleşmesi hesabına maloldu.

●

Garptaki sınaî inkişafın netiycesi, bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerde "Say„ in kıymetsizleştirilmesi oldu. Millî kurtuluş hareketlerinde ve o meyanda bu hareketlerin en ileri örneğini veren Türkiyede, sınâî inkişafın gayesi, "Say„in kıymetlendirilmesi olacaktır.

"*Kıymetsiz say„ geri tekniğin ve geri teknik müstemleke rejiminin ifadesidir.*

Bunun içindir ki Türk inkılâbının; cemiyetin yeniden kuruluşu bahsında objektif mevzuu, herşeyden evvel, geri teknikli Türk cemiyetinin, ileri teknikli Türk cemiyetine istihalesi ve bu suretle de Türkiyede "say„in "kıymet„ ve "itibar„ kazanışıdır.

Binaanaleyh Türk inkilâbının şimdi içinde yaşadığımız merhalesi, ileri tekniğin geri teknikle, ileri tekniğe hâs olan usul,

kaide ve müesseselerin, geri tekniğe hâs olan usul kaide ve müesseselerle mücadelesi devridir. Türk inkilâbının kendi tarihî misyonunu tamamlıyabilmesi için, ileri tekniğe hâs olan usul, kaide ve müsseselerin bu mücadelede galebesi ve Türkiyede yerleşmesi lâzımdır.

●

Bir zaman müstemleke ve yarı - müstemlekelerin sefalet haddini, büyük sanayı memleketlerinde tekniğin terakki derecesi tayin ederdi. Şimdi müstemleke ve yarı- müstelekelerle iktisaden tâbî memleketlerde tekniğin terakki derecesi, büyük sanayı memleketlerindeki sanayı dağılışının haddini ve şiddetini tayin edecektir.

Meropollerin, yani başka memleketlerden çekilen fazla kıymetler hesabına yaşıyan memleketlerin teknik temeli günden güne sarsılıyor. Müstemleke ve yarı müstemlekelerin istismarına istinat eden rejim, artık tabiî ömrünü yaşamıştır. Bize "Buhran„diye anlatılan şey, hakikatta, eski istismar nizamına göre kurulmuş eski metropol hegemonyasının teknik bazının bir sarsıntısından başka bir şey değildir.

Binaenaleyh buhran, bünyeleri dağılmıya yüz tutan büyük sanayi memleketleri için bir ıztırap, fakat kendi millî iktisat sistemlerini kurabilmeleri, ancak bu müesses sanayı hegemonyasının tasfiyesine bağlı olan bizim gibi memleketler için sadece bir "doğum ağrısı„ dır. Siyaseten olduğu kadar iktisaden de müstakil bir Türkiyenin teessüs edebilmesi için, Garpta "buhran„ denilen şeyin biraz daha devamı ve biraz daha derinleşmesi lâzımdır. Çünkü bizim ve bize benzer memleketlerin iktisadî inkişafı, garptaki sanayı buhranının baş amillerinden biridir.

●

Garp tarihinde sanayiin ve tekniğin m i h a n i k î bir inkişâf seyri vardır. Mihanikî inkişaf; cemiyetin tabiata karşı mücadelesinin değil, cemiyetin kendi parçaları, yani şahıslar, zümreler ve sınıflar arasındaki rekabetin ve menfaat mücadelesinin zarurî kıldığı teknik inkişaftır. Vakıa tekniğin bu fütuhatı da bir bakışta, insanın tabiata karşı bir zaferidir gibi görünür. Filvaki bu görüş de tam hatalı değildir.

Fakat şu da varki, cemiyetin tabiata karşı bu zaferi bir takım cemiyet parçalarının, yani öte taraftaki fertler ve zümreler karşısında beri tarafta, top yekûn memleketlerin esirliği ve sefaleti pahasına malolmuştur.

Türkiyenin ve Türkiyeye benzer memleketlerin iktisadî esareti Garpta tekniğin bu mihanikî ve mütearrızane inkişafının bir neticesi ve binaenaleyh Türkiyede ve Türkiyeye benzer memleketlerdeki Millî kurtuluş haraketleri de, her şeyden evvel, tekniğin bu mihanikî inkişafının bir reaksiyonudur.

Mihanikî inkişafın zıttı, cemiyet içinde teknik terakkilerin, bir kısım cemiyet unsurlarının diğer kısım cemiyet unsurlarına karşı bir rekabeti değil, cemiyetin tabiata karşı bir mücadelesi şeklinde seferber edilişidir.

●

İleri teknik, kıymetli say ve planlı inkişaf, Türk inkilâbının bugünkü merhalesini karakterize eden ve bize bu inkilâbın, kendine hâs inkişâf istikametini veren üç sembolüdür.

Binaenaleyh bizim için millî iktisadiyat demek: her türlü müdahalelerden masun bir millî hudut içinde bir millî hükûmet ileri teknik plânlı inkişaf kıymetli say demektir.

Türk vatanının ovalarını, dağlarını dolduran insan kalabalığının adele kuvveti, her türlü dahilî tezatlardan tasfiye edilmiş ileri bir ziraat ve sanayi tenkiği içinde ne zaman bir "kıymet,, iktisap ederse, Türk inkilâbının millî iktisat sistemi o vakit kurulmuş olur.

Hindistanda "fakir,, , geri tekniğin ve kıymetsiz insan sayinin bir sembolüdür ve "fakirizm,, istismar norması yüzde 1000 e varan bir cemiyyette "Say,, in ve dolayisile heyatın bedavalaşması demek olan "say sefaleti,, nin bir mezhep haline getirilişidir.

Bir cemiyette insan ne kadar hakirleşebilir? Bir cemiyette sefaletin hududu ne mertebe genişler? Bir cemiyette istismar norması ne hadde kadar artabilir? Bunu görmek isteyenler, Avrupanın on dokuzuncu asırdaki teknik terakkilerinin bütün Şark memleketlerine hediye ettiği acı ve insanlık için haysiyetşiken hayat seviyesini bir defa gözden geçirebilirler:

Benares meydanlarında akrobatik marifetler gösteren fakir ile, dağ başında inzivaya çekilmiş derviş ve yeraltı inlerinde bir okkası bir kuruşa iplik büken çulha, Şarkın hücra köşelerinde bin ilmiği bir kuruşa halı dokuyan kız, iptidaî tekniğe mahkûm kılınmış cemiyetin ve kıymetsizleştirilmiş insan sayinin hazin misalleridir.

Fakir, derviş, inde çalışan çulha ve halı tezgâhına köle olan kız, bizim tipimiz değildir!

Niçin ve nasıl sanaylleşmemlz lâzım?

Dr. Vedat Nedim

Osmanlı İmperatorluğunda düyunu umumiye, kapitülasyon, ve gümrük esareti rejimini kuranlar bu rejimin devamını temin edecek mükemmel bir formül de bulmuşlardı:
"*Türkiye, bir ziraat memleketidir ve bir ziraat memleketi kalmalıdır.*„
Bu formül, Türkiyeyi emtia ve sermayeleri için "açık pazar„ olarak kullanmak isteyenlerin menfaatlerine, hiç şüphesiz ki, çok uygundur.
Onun için Lozan sulhunun, ilk hedefi Türkiyeyi "açık pazar„ vasfından siyaseten kurtarmak oldu. Şimdi bu siyasî zaferin iktisadî temellerini atmakla meşgulüz. Bu yol, yalnız bizim değil, bütün istiklâline kavuşmak isteyen müstemleke ve yarı müstemleke milletlerinin gitmek mecburiyetinde oldukları yoldur. Onun içindir ki, millî kurtuluş hareketimizin "ilk„ olması, ayni zamanda onun bir "örnek„ olmasını da icap ettirir, diyoruz.
Bu itibarla bize, müstemleke siyasetinden devrolunan bu formülü millî kurtuluş ideolojisinin mikroskopu altına almak ve onun irticacı mahiyetini açığa vurmak zarureti vardır.
Osmanlı İmperatorluğu, yalnız fabrika emtiası ve banka sermayesi için değil, ayni zamanda fikir emtiası için de bir açık pazardı.
Meselâ, "Edebiyatı cedide„ mektebi, garba karşı san'at sahasındaki manevî kapitülasyonumuzun sadık bir ifadesi değil midir? Ayni tabiiyeti, fikir hayatımızın bütün tecellilerinde müşahede edebiliriz.
Netekim iktisat ilmi de memleketimize Garbın liberal kanallarından akmıştır. Sanayi emtiasına ve müterakim sermayesine pazar arıyan memleketlerde yetişen, "serbest rekabet„, "şahsî teşebbüs„, "serbest mübadele„ v.s. gibi siyaset pren-

sipleri Darülfünunumuzda bile ebedî iktisat nazariyeleri ve idealleri halinde ulu orta tamim olundu.

İşte " *Türkiye bir ziraat memleketidir ve bir ziraat memleketi kalmalıdır.*„ düsturu da böyle, millî iktisadiyatımızın inkişaf imkânlarını ve zaruretlerini hiç hesaba katmadan yabancı telkinlerin tesirile kabulleniverdiğimiz aykırı bir fikir unsurudur.

Mes'elenin bizde çok müteamel olan "ziraat memleketi mi, sanayi memleketi mi?„ tarzında vaz'ı da menfaatlerimize katiyen tetabuk etmez. Bu da, dünyayı sanayi meleketleri ve ziraat memleketleri diye ikiye bölen müstemlekeci siyasetinin doğurduğu bir tasnif şeklidir.

Türkiyenin sadece bir sanayi memleketi olmasını istemek kuru bir fantezidir. Fakat Türkiye'nin sadece bir ziraat memleketi kalmasını istemek de onun müstemlekeliğe rucuunu özlemekle birdir.

Çünkü: ziraat memleketleri ile sanayi memleketleri arasındaki mübadele münasebetlerinde, birincileri aleyhine bir kıymet farkı vardır. İşte müstemlekelerin istismar mekanizmasını işleten motör budur.

Müstemlekelerde bir millî sermayenin teraküm edememesi, bundan ileri gelir. Her müstakil ziraat memleketinde sanayileşmeğe doğru temayüllerin de saikını bu noktada aramalıdır.

Bunun içindir ki, bugün dünya yüzünde, saf manasında müstakil bir ziraat memleketi kalmadı. Nümune ziraat memleketleri olarak gösterilen memleketler bile kendi şartlarına göre millî sanayilerini kurmuşlar ve kurmaktadırlar.

Bugün artık saf manasile ziraat memeleketi olarak yalnız ve yalnız en geri müstemlekeler kalmıştır.

O halde: Müstakil Türkiye, ayni zamanda hem mütenevvî ziraat, hem mütenevvî sanayi memleketi yani bir iktısadî cüzütam olmak mecburiyetindedir.

Müstakil bir iktisadî cüzütam uzviyeti içinde, muhtelif iktisat şubeleri arasında okadar sıkı ve karşılıklı münasebetler vardır ki, birinin terakki veya tedennisi diğerinin terakki veya tedennisini icabettirir.

Bu iytibarla ziraatle sanayiden birini tercih veya ihmal mua-

melesi karşısında değil, her ikisinin mütekabil muvazenesi ve birbirini itmamı dâvâsı karşısındayız.

Öyle ise, ne mutlak bir tarzda ziraat, ne de mutlak bir tarzda sanayi..

Ziraati sanayie, sanayii ziraate pazar yapacak ve ziraatle sanayiin biribiri için ahenkli inkişafını evvelden tespit edilmiş bir plana göre tanzim edecek bir millî iktisat siyaseti... Davamız budur.

●

Ticaret müvazenemizin müzmin açığında en ziyade müessir olan âmil, ithalât emtiamız fiyatlarile ihracat emtiamız fiyatları arasındaki aleyhimize olan farktır.

Toptan fiyat indeksleri (altın esasına nazaran

	İthalât emtiası	İhracat emtiası
1913/14	100	100
1927	175	125
1928	173	124
1929	171	118
1930	149	85

Yani ithalât emtiamızı, 1930senesinde 1913 senesine nispetle % 49 daha pahalıya alıyoruz Ve ihracat emtaamızı ise % 15 daha ucuza satıyoruz. Yani hem satarken, hem satın alırken, iki taraflı zarardayız.

Bu ne demektir? Bu, Türkiye iktisadiyatının dünya piyasasına olan tabiiyeti gittikçe artıyor demektir. Yani Türkiye muayyen kıymetteki ithalât emtiasını ödeyebilmek için gittikçe daha fazla kıymette ihracat yapmak mecburiyetindedir. Yapamadığı taktirde, ticaret müvazenesindeki açığın gittikçe artması, yahut ithalâtımızın tahdit olunması zarurîdir.

Halbuki, gittikçe daha fazla ihracat yapmak, hariç piyasaların alım kabiliyetine bağlıdır. Biliyoruz ki, dünya ticaret hacmi gittikçe daralıyor ve hariç pazarlar gittikçe kapanıyor. İhracatımızı kıymetlendirmek ve arttırmak, hiç şüphesiz ki, üzerinde durulacak en esaslı dâvalardan biridir.

Bu noktada mümkün olanın âzamîsini elde etmiş olmadığımız da muhakkaktır.

Fakat mes'eleyi yalnız bu cepheden halle çalışmak.. İşte bu, kâfi değildir.

Çünkü ihracatımız ekseriyet üzere ziraat mahsullerine ve ithalâtımız ise ekseriyet üzere sanayi mamullerine inhisar ettiği için bu iki emtia zümresi arasındaki fiyat makası daima aleyhimize işleyecektir.

Elimizde bir ikinci imkân var ki o da memleketimizde hammaddeleri ve piyasası bulunan sanayi şubelerinin bir nizam dahilinde teessüsünü temin ederek ithalât kanalile harice akan kıymetleri millî sermaye terakümü için bir menba olarak kullanmaktır.

Bu iytibarla millî sanayi dâvâsı, Türk iktisadiyatının yabancı iktisatlar hesabına işlemekten, Türkiyenin hariç pazarların haraçgüzarı olmaktan kurtulması, kısaca iktisadî istklâlimizin tamamlanması davasıdır.

●

Memlekerimizde bir sanayileşme hareketi başladı. Teşviki sanayi, gümrük himayesi ve son zamanlarda kontenjan siyaseti bu hareketi besliyen tedbirlerdir.

Yalnız şunu açıkça itiraf edelim ki, bizim sanayi siyasetimiz bütün bu himayeci ve koruyucu idarî tedbirlere rağmen, temamen liberaldir.

Devletin rolü, teşviki sanayi kanunile, gümrük duvarlarile ve son zamanlarda ithalât tahdidatile ferdin teşebbüsünü azamî himayeye matuftur.

Memleketimizde ananesi olan yetişkin bir sanayici zümresi olsaydı, belki bu tedbirlerle iktifa olunabilirdi. Fakat sanayiimiz gibi, sanayicimiz de yenidir, tecrübesizdir, görgüsüzdür. Modern sanayiin, modern tekniğin icabettirdiği evsafa malik değildir. Bu itibarla bizde sanayii himaye siyaseti ekseriyet üzere geriliğin ve rekabet kabiliyetinden mahrumiyetin himayesi şeklinde tecelli ediyor. Hiç şüphesiz ki, gaye bu değildir. Memleketimizde teessüsünü isiediğimiz sanayi ileri teknikli, rekabet kabiliyetli bir sanayidir. Bu gayenin tahakkuku için her şeyden önce devletin sanayi siyasetini telâkki tarzında bir tahavvülün vücudü elzemdir. Bu tahavvülün ilk emarelerine son zamanlarda şahit oluyoruz.

Teşviki sanayi kanununun tadili, sanayi ofisi ihdası, sanayi planı tespiti gibi teşebbüsler yeni bir istikametin müjdecileridir. Fakat bütün bunlarda eksik olan şey, ferdî teşebbüsü de millî iktisadın bir parçası olarak gören zihniyettir.

Gerek sanayi ofisi, gerekse sanayi plânı hep devlet tesisatı için yapılıyor. Hususî teessüsler yine ofisin ve plânın haricinde bırakılıyor.

Ferdî teşebbüslerin kabiliyeti fevkinde olan sınaî tesisata devletin doğrudan doğruya girişmek azminde olması hiç şüphesiz ki iktisadî zihniyetimizde mühim bir inkılâbın âlâmetidir. Fakat millî sanayiimizin bugünkü anarşik devresinden kurtulması ve nizamlı bir devreye girmesi için hususî teşebbüslere de şamil umumî bir sanayi plânına ihtiyacımız kat'îdir. Ayni sanayi şubesine akan serbest sermayelerin biribirlerine karşı açtıkları rekabet mücadelesinden ne büyük zararlar doğduğunu biliyoruz.

Hesapsız bir tarzda kurulan sınaî teşebbüslerin daha açılmadan veya bir müddet işledikten sonra birer birer kapandıklarını biliyoruz.

Kısaca bugünkü başı boş tesisat devrinde memleketimizin sermaye, sa'y ve malzeme fakirliğile acı bir tezat teşkil eden müthiş bir israfın mevcudiyetini biliyoruz. Bu vaziyet karşısında ferdiyetçi bir zihniyetle "herkesin zararı kendisine,, diyip işin içinden çıkamayız.

Eğer 1932 senesinde değil de, 1850 senesinde olsaydık o vakit biz de sanayi hayatına yeni adım atan milletlerle beraber bu yeni işi öğrenmek pahasına bir takım tecrübelere girişebilir ve bu yüzden edeceğimiz zararları çıraklık parası, acemilik ceremesi hanesine kaydederdik. (1)

Fakat bugün artık sanayi tekniği de müşahhas ve müsbet bir mahiyet almıştır. Tıpkı mühendislik ve tıp gibi.

Nasıl, diploması olmayana mühendislik ve doktorluk yapmak memnu ise, ayni suretle herhangi bir sanayi şubesinin muvaffakiyetle teessüsü için icabeden şeraite (kâfi sermaye, teknik cihaz, ihtisas, sürüm sahası v.s. gibi) malik bulunduklarını ispat edemiyenlerin de sanayicilik tecrübesine girişmelerine müsaade edilmemelidir.

Çünkü bu zararlı tecrübelerden yalnız fertler değil, ayni zamanda millî iktisadiyatımız da müteessir olmaktadır.

Türkiyede sermaye terakümü gayet ağır inkişaf ediyor. Eli-

(1) O milletler, bu gibi masrafları müstemleke ve pazarlarına ödetirlerdi. Bizler için 1932 de böyle bir imkân da yoktur. Kendi bünyemiz, her bakımdan yegâne sermayemizdir.

mizdeki sermaye, iş ve malzeme kuvvetlerinden en kısa zamanda en çok randman alabilmemiz için, sanayi tesisi ve işletme işlerimizi bir zabtırapt altına koymak zarureti vardır. Her kurulan fabrika,millî servetin bir parçaşı olduğuna göre, onun taliile devlet alâkadar olmak mecburiyetindedir.

İşte bunun için kısmî değil, umumî bir sanayi planına ihtiyacımız vardır. Türkiye'de hangi sanayi şubeleri en ziyade inkişafa müsaittir? Hangi sanayie en ziyade muhtacız?Hangilerini evvelâ, nerelerde ve ne mikyasta tesise başlamalıyız? Bütün bu ana suallerin cevaplarını bütün teferrüatile tespit eden bir plân, hem ferdî teşebbüsleri zararlı tecrübelerden kurtaracak hem millî sanayiimizin en salim ve en seri bir tarzda teessüsünü temin edecek yegâne yoldur.

●

Millî iktisat bir kül olduğuna nazaran onun yalnız sanayi parçasının plân altına alınmasına ve diğer parçalarının başı boş bırakılmasına imkân yoktur. Sanayi meselesi, ayni zamanda hammadde meselesidir. Meselâ memleketimizde pamuk sanayiinin inkişafı, pamuk ziraatinin inkişafına bağlıdır. Yünlü mensucat sanayii ve deri sanavii hayvancılık meselesile sıkı sıkıya alâkadardır.

O halde sanayi siyaseti, bir hammadde politikasına dayanmak mecburiyetindedir. Sanayi plânı, tabiatile bir ziraat plânını da icabettirecektir.

Kuvvei muharrikenin sanayi havatındaki rolünü kim inkâr edebilir?

Kredi ve münakale şeraitinin ehemmiyetini kim takdir etmez? İleri teknik unsurlarının yetiştirilmesi işi aynı suretle mühim değil midir?

Görülüyor ki, plân mefhumu, bütün iktisadî hayata teşmil edilmezse, aksar. İçinde bulunduğumuz iktisadî cidal, tıpkı bir askerî seferberlikte olduğu gibi, milletin bütün maddî ve manevî kuvvet ve kabiliyetlerinin muayyen bir plan ve muayyen bir tabiye altında sevk ve idare edilmesini âmirdir.

Edebiyat

Bedîî Heyecan

Yakup Kadri

Benim mektep arkadaşım Şehabeddin Süleyman muttasıl bir "heyecanı bedii„ den bahseder dururdu.

"Heyecanı Bedii„ ! Bu, onun ağzında mukaddes bir söz idi. O kadar mukaddes ki hepimize tahlili imkânsız, tarifi müşkül ve reddi gayri kabil bir nas gibi gelirdi.

Hâlâ, " Heyecanı Bedii „ denildi mi, başımı önüme eğer, bir nevi huşua kapılırım.

●

Fakat, onu, artık, tahlil etmekten korkmuyorum.
Bedii Heyecan bir kurtuluş, bir azat oluş, bir eriştir. Bedii Heyecan bizi dar kabımızdan taşıran hâdisenin adıdır. Bir sanat eseri önünde kendi kendimizden geçeriz. Yani kendi benliğimizin hudutları dışına çıkarız. Birdenbire bir kapı açılmış gibi olur; göğsümüze gözle görülmiyen bir engin denizin havası dolar, ve ruhumuz beklenmeyen, bilinmeyen ufuklara doğru yelken açar.

●

Mübarek olsun o el ki, bize bir hapishanenin kapısını açmıştır. Velev bir saat, velev bir gün için olsun bizi açık havaya, engin denizlere kavuşturmuştur.

O el, bir halâskârın elidir.

●

O el, yalnız bir halaskârın değil, bir muammayı halledenin, bir davayı fasledenin elidir. Bizim, bazı kendi kendimizle bazı içinde yaşadığımız cemiyetle, bazı da kâinatla bir takım hükme ermemiş davalarımız vardır ki biz onları tek başımıza fasl ve halledemeyiz. Ne dinde, ne mantıkta, ne hukukta bunları çözen kudreti bulamayız. Günün birinde bir sanat

eseri önünden geçerken bizi boğan kördüğüm birdenbire gevşeyiverir. Bir hamlede içinden sıyrılıp çıkıveririz.

Onun için, bir usta- işini(1) her anlayış yeni bir kurtuluştur. Hakıykî hürriyete doğru bir yeni adımdır

Gene onun için her güzel ve iyi sanat eseri bir adaletin tecellisini andırır ve en âdil hâkim sanatkârdır.

Onun elinde beraet etsek de, mahkûm olsak da gam yemeyiz. Halis ve safi adaletin tadı bize herşeyi unutturur.

Bu tadı taşımayan eserler bizim bahsimizin dışındadır. Bu gibilerin sanat sahasına niçin geldikleri anlaşılmaz. Mevcudiyetleri yüreğimizde ancak nedamete benzer bir his uyandırır.

(1) Ustaişini şaheserin mukabili olarak kullanıyorum.

Cemiyeti Akvam istikrazları ve Malî müdahaleler

İsmail Husrev

Akvam cemiyetinin milletler arasında bir iktisadî anlaşma tesisi yolundaki mesaisi 1920 senesinde Brükselde toplanan malî konferansla başlar. Dünya harbini müteakip mağlûp milletlerin de iştirak ettiği bu ilk beynelmilel konferansta avrupa maliyesini alâkadar eden bu meseleler (bütce prensipleri, dahilî ve haricî istikrazlar, para siyaseti, kredi işleri, merkez bankalarının rolleri ilh.) masa üzerine getirilmiş ve bunların halli çareleri müzakere edilmişti. Bu müzakerelerden sonra iştirak eden devletlerin derhal tatbik etmesi talep olunan kararlar verilmişti. Fakat bu kararlar ancak verilmekle kalmış, konferans dağıldıktan sonra hiçbir devlet bunları nazarı itibare almamış, herkes katastroftan kurtulmak için kendi başına müstakil tetbirlere müracaat etmişti. Mamafih Brüksel konferansının şu iyiliği oldu: Harbin Aarupada tevlit ettiği mâlî buhrana ve mâlî meselelere Akvam Cemiyetinin iktisadî sulh namına müdahalesini usul haline getirdi. İlk zamanlar daha ziyade siyasî bir maksatla kurulmuş olan akvam cemiyetine, konferansı müteakip teşkilâtlarına ilâve olunan bir malî komita ile bir çok iktisadî vazifeler yükletildi. Fakat Avrupa hükûmetlerinin malî işlerini tetkik ve ıslaha memur olan bu komitada galiplerden hiç biri dahilî maliye işlerinin beynelmilel bir politika mevzuu olmasına riza göstermemiş hattâ bütün beynelmileliyetine rağmen borçlar meselei bile her devletin millî siyasetinin hududu dahilinde kalmıştır. Neticede beynelmilel " tetkiklerin „ mevzuuna, galiplerce, millî siyasetleri haricinde kalması ve Cemiyeti Akvamın " afakî „ ve " müstakil „ olarak tetkik ve mütalaa etmesi münasip görülen meseleler alınmıştır.

Cemiyeti Akvam, maliyesi bozuk memleketlerin malî işlerinin ıslâhında beynelmilel istikrazlardan istifade etmiştir. Bu nevi istikrazlarla ilk yardım Avusturyaya yapıldı.

1914 - 18 harbini müteakip Avusturyanın vaziyeti pek ümitsizdi. Habsburg monarşisi yıkılmış, asıl Avusturyaya isabet eden avuçiçi kadar sahada hükûmet, vaziyete hâkim olmaktan âciz kalmıştı.

7 ağustos 1922 tarihinde Avusturya maliyesini tetkike memur olan Cemiyeti Akvam komisyonunun raporunda da işaret edildiği gibi "bütün ictimaî sarsıntılara gebe bir buhran„ memleketin üzerine çökmüştü. Avusturya devlet reisleri yardım bulmak maksadile bir taraftan bütün Avrupa paytahtlarının kapularını çalıyor diğer taraftan da Berlin'de ilhak "Anschluss„ meselesi üzerinde müzakeratta bulunuyorlardı. Avusturya nın Almanyaya iltihakından fevkalâde ürken galipler, derhal Avusturya işlerine müdahaleye zaruret gördüler. Fakat bu müdahalenin harpten evvelki gibi doğrudan doğruya değil, Cemiyeti Akvam vasıtasile yapılması muvafık talakki edildi: Avusturya, Akvam Cemiyetinin visayetine tevdi olundu.

Cemiyeti Akvam şurasına verilen visayeti natık raporda deniliyordı ki, "Avusturya son üç senedenberi teberrüler mahiyetini alan dahilî ve hususî istikrazlarla yaşamaktadır. Avusturyanın istihlâkâtı, istihsalâtından fazladır. Maliyesinin ve iktisadiyatının ıslahı için şimdiye kadar yapılmış olan avanslar, gündelik ihtiyaçların kapatılmasına sarfedilmiştir. Yeni ikrazat, zarurî ıslahatın tatbiki işine hasrolunmalıdır. Islahat devri, bazı illetlerle malûl olabilir. Bunun için ya 1919 senesindenberi geçirilen müşkülâttan daha ağır müşkülâta katlanmak yahutta inhilâl ve sefalet yollarından birini seçmek lâzımdır. Avusturya için hariçten yapılacak ıslahata bilâ kayt ve şart inkiyat etmekten başka çare yoktur„.

4 Teşrini evvel 1922 tarihinde Avusturya ile Fransa, İtalya, Çekoslovakya, Belçika arasında malî ıslahat tedbirlerini ihtiva eden üç protokol imzalandı. Protokollar mucibince, Avusturya hükûmeti, maliyesini Cemiyeti Akvam namına beynelmilel bir kontrol heyetine tevdi etti.

Akvam Cemiyetinin Viyana,da teşekkül eden bu heyetine Avusturyaya yapılan istikrazların garantisini deruhte etmiş

olan devletlerin mümessilleri iştirak ettiler. Salâhiyeti fevkalâdeyi haiz bulunan bu heyet, hükûmetten evvel devlet bütçesini tasdik ve hükûmetin sarfiyatını mürakabe ederdi. Avusturya, istiklâlinden yaptığı bu fedakârlıklara mukabil, ancak tamirat borçlarının yirmi sene tecili müsadesini alabildi.

İkinci bir tedbir olmak üzere cemiyeti akvam vasıtasile 3 1/2 milyon Sterlinlik kısa vadeli bir istikraz aktolundu. Bütçe açıklarını kapamağa tahsis olunan bu para şu piyasalardan tedarik olunmuştu: (Bin Sterlin olarak)

Londra	1.800
Paris	800
Amsterdam	500
Brüksel	100
Stokholm	100
Zürih	200

Avusturya hükumeti bu istikrazlara karşılık olarak tütün inhisarı ile gümrük varidatını gösterdi. İstikrazları garanti eden İngiltere, Fransa, İtalya, Çekoslovakya hükûmetlerinden her biri emisyonların yüzde 24 $\frac{1}{2}$ unu Belçikada yüzde ikisini temin etmişti.

Hükûmet, birinci emisyonun nisbî muvaffakiyetinden sonra uzun vadeli ve yirmi senede amortili ikinci bir istikraz akti müsaadesi aldı. Yekûnu 585 milyon altın kuron olan bu ikinci istikraz da şöyle plase edilmişti:

Kreditörler		Emisyon miktarı	İskonto faizi
			%
İngiltere Bankası	(sterlin)	14 milyon	6
Morgan and. Co.	(dolar)	25 „	7
Stokholm Etskild	(kuron)	13 „	6
Hop. Co. Amsterdam	(florin)	3 „	6
Union Franç. de Genève	(frank)	25 „	6
Société Gen. Belg.	(belga)	25 „	6
Postsparkasse Viyana	(dolar)	13 „	7
Banque des Pays - Bas	(frs)	170 „	6 $\frac{1}{2}$
Banca d'İtalia	(liret)	200 „	6 $\frac{1}{2}$
Çek hükûmeti	(kuron)	60 „	—

Bu istikrazın 254 milyon kronu evvelki borçların itfasına tahsis ve 50 milyonu da ihtiyat olarak açıktan depozite edildi. Bütçeyi tevazün ettirmek için Cemiyeti Akvam âlî komisyonu emrinde 276 milyon kaldı. Bu font Avusturya hükûmetinin dahilde akdettiği 18 milyon kronluk istikraz ve devlet tahvilâtının mecburi olarak plase eylemesinden mütevellit 18 milyon kronla takviye edildi. Bütün bu menabi, devlet bütçesinin tevazününü ve paranın istikrarını temin ederek kısa bir zaman zarfında Avusturyanın maliyesini stşabilize etti.

Âlî komis yonun (heyetin) ilk işi evrakı nakdiye ihracını menetmek olmuştu. Eski evrakı nakdiye, yeni teşekkül eden emisiyon bankasına devredildi. Bu bankanın teşekkül senesi olan 1923 senesi nihayetinde Avusturya kronu $\frac{1}{15000}$e düşünce kronun yerine yeni ve sabit para olarak şilin ikame olundu. Bütçe açıklarile şiddetli bir mücadele başladı. 569.7 milyon altın kronluk bütçe 316.8 milyon açık veriyordu. 1923 senesi ortalarında âlî komisyon hükûmete, bütçenin 536.9 milyona indirilmesini kabul ettirdi. 1924 senesinde bir hareket daha yapılarak 495.9 milyona inmiş olan bütçe 438.9 milyona düşürüldü. 1923 senesinde 158.2 miyon olan bütçe açığı 1924 de 13 milyon olmuş ve 1925 te temamen kapanmıştı. Hattâ bir fazla bile vermişti. Bu netice üzerine 1926 senesinde âlî kumisyon da vazifesine nihayet verdi.

●

Akvam cemiyeti Macaristana da ayni şekilde malî yardımda bulundu. Yalnız arada şu fark vardır: Avusturya malî muavenet için Akvam Cemiyetine kendi müracaat ettiği halde Macaristan böyle bir arzu göstermemiş ve visayet altına girmeğe başkaları tarafından icbar edilmiştir.

29 eylül 1932 tarihinde Macaristanın komşusu olan devletler, Cemiyeti Akvama müracaat ederek " Macaristanda hâkim olan malî kaosun„ kendi memleketlerinde malî islâhat icrasına imkân vermediğini ileri sürdüler ve kendi islâhat işlerinin teshili maksadile Macaristan için Cemiyeti Akvam tarafından bir malî islâhat plânı ihzar ve bunun tatbik edilmesini rica ettiler. Tamirat komisyonu tarafından pek muvafık görülen bu teklif üzerine 14 dört mart 1924 tarihinde Macaristan bir malî islâhat protokolu imzaladı. Viyanada olduğu gibi

Peştede de bir âlî komisyon teşekkül etti. Ayni senenin temmuzunda Cemiyeti Akvam vasıtasile ilk istikraz akdolundu. On milyon sterlinden ibaret olan bu istikraz şu piyasalardan temin edilmişti.

Londra	7.902.700	sterlin
Newyork	1.733.606	dolar
Amsterdam	433.605	sterlin
Stokholm	280.772	„
Roma	1.696.864	„
İsviçre	1.226.996	„
Prag	568.848	„
Macaristan	543.195	„

İstikrazı garanti eden İngiltere, Fransa, İtalya, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya hükûmetleri mümessilleri hususî bir kontrol kumisyonu teşkil ederek Cemiyeti Akvam komisyonu ile müştereken Macaristan maliyesinin kontrolünü ellerine aldılar.

●

Estonyanın aktettiği istikrazın şekli de şayanı dikkattir. Estonya hükûmatinin ricası üzerine Estonyanın iktisadî vaziyetini tetkik eden Cemiyeti Akvam komisyonu, hükûmetin maliye sisteminde bazı esaslı tebeddüllerin icrasını ve Estonya devlet bankası nizamnamesinin Cemiyeti Akvam tarafından ihzar olunan nümunelik nizamnamelere göre tadilini ve bir ipotek müessesesi vücuda getirilmesini teklif etmişti

Bozuk olan dahilî siyasî işlerinin gün geçtikçe yeni ihtilatlar peyda etmesi Estonya hükûmetini, Akvam Cemiyetinin teklifini kabule ve 1350 bin sterlinlik bir istikraz aktine mecbur bıraktı. Protokol mucibince, Estonya millî bankasına tayin olunan müşavir, Akvam Cemiyeti komisyonunun bütün tekliflerini birer birer tatbik ettirdi. Merkez ihraç bankasının nizamnamesi temamen değiştirildi. Devlet tarafından çıkarılmış olan bütün hazine evrakı merkez bankasına devrolundu. Diğer bütün emisyon işleri devlet bankasının inhisarına verildi. Para tedavülünü tanzim eden fevkalade mahiyette kanunlar çıkarıldı. 1928 senesinde Estonya parası ve Estonya maliyesi istikrar buldu.

●

Cemiyeti Akvam istikrazları arasında Yunanistan istikrazları da mühimdir. Anadolu hezimetinden 1.400.000, mübadilin

ilticasından sonra Yunanistan bütçesi delik deşik olmuştu. Nihayet 1923 te hükûmet Akvam Cemiyetine müracaata mecbur olarak "moral ve teknik muavenet„ reca etti.

Akvam Cemiyeti, bu talebin mevzuunu tetkik etmesi için doktor Nansen'i âlî komser olarak Yunanistana gönderdi. Yunan mahacirlerile meşgul olmak üzere ayrıca malî komite nezdinde birde muhtar komisyon teşkil etti. Bu komite mübadil ve mahacirlerin iskân ve iaşe işlerini üzerine aldı. 1924 senesinde aşağıdaki piyasalara plase edilen beynelmilel bir istikraz aktolundu:

Londra	7,500 bin	Sterlin
Newyork	2.300 „	„
Atina	2 300 „	„

Bu istikraz, memleket dahilinde asayişin mefkudiyeti dolayısile kısa vadeli olarak yapılmıştı. Hattâ istikraz tahvilâtının satışından mütevellit paralar, Yunanistan hükûmetinin emrine tahsis olunmamış İngiltere Bankasına yatırılmış ve muhtar komsiyona avanslar şeklinde ikraz olunmuştu. Komisyon da bu parayı Âlî komsiyonun kontrolu altında Yunan hükûmetine ceste ceste vermişti.

Avanslar şu maksatlara sarfedildi:

Ziraî koloniler teşkiline	7,911.023	Sterlin
Şehirlerdeki iskân işlerine	1.051.174	„
İdarî masraflara	113.656	„

İstikrazlar sayesinde muhacir ve mübadillerden 170 bin ailenin iskânı temin edilmişti. Fakat diğer taraftan bu işe kendi kesesinden para sarfetmiş olan Yunan hükûmeti istikraz olunan para bitince tekrar malî bir buhranla karşılaştı. Cemiyeti Akvam tekrar vaziyete müdahale etti. Bir istikraz daha tertip ederek Yunanistan maliyesinin ıslahını deruhte etti.

1927 senesinde aktolunan 9 milyon sterlinlik istikrazın 3 milyonu muhacirlerin nihaî iskânına, 3 milyonu geçen senelerden müdevver bütçe açıklarına, 3 milyonu da drahminin istikrarına tahsis edildi. Bu istikraz vasıtasile Yunanistan maliyesinin idare ve kontrolu tamamen Akvam Cemiyetinin eline geçti. Akvam Cemiyetinin teklif ettiği bütün ıslahat tedbirleri meb'usan meclisinden fevkalade kanular olarak geçirildi.

Verdiğimiz bu birkaç karakteristik misalde ve burada mezuubahs etmediğimiz diğer müstakriz devletlerde (Finlandiya, Danzig, Romanya ilâh.) müşterek olan cihet, istikrazlar sayesinde ve Cemiyeti Akvam vasıtasile küçük ve iktisaden geri ve mağlup memleketlerin bütün maliye işlerinin büyük ve galip devletlerin kontorolu altına girmiş olmasıdır. Müstakriz memleketlere gönderilen âlî komisyonlar ve müşavirler, bütçelerinkabulünde, devlet bankalarının nizamnamelerini sermaye ikraz eden devletlerin menafiine muvafık bir şekilde tadilde hattâ, bazı dahilî siyaset işlerine müdahalede tamamen sahibi salahiyettirler. İki misal verelim: Romanya hükûmeti nezdinde bulunan M. Rist, geçenlerde hazırladığı son raporunda Romen milletinin menafiinden ziyade mukriz devletlerin menfeatlerini nazarı dikkate almış ve borçların bilâinkita muntazaman ödenebilmesi için Romanyada maaşlardan yüzde 50 tevkifat icrasını teklif etmiştir. Bulgaristan, muhacirlerini iskân için Cemiyeti Akvamdan istikraz aktettikten sonra, muhacirlerini istediği yerlere yerleştirememiştir. Akvam Cemiyeti bu iskân işine müdahale ederek mühacirlerin Romen ve Yugoslav hudutlarından 50 şer kilometre dahile yerleştirilmesini emretmiş ve bu böyle olmuştur.

Bundan maada, yukarda bahsı geçen istikrazların muvaffakiyetli neticeler vermesinin sebebini, dünyada bugünkü bünye inhilâline tekaddüm eden iktisadî îtilâ senelerinde aramak lâzımdır. Ozamanlar (yani 1929 dan evvel) istihsalde daimî bir tezayüt, dünya ticaretinde daimî bir inkişaf, işsizlikte mütemadî bir tenakus vardı. Bütün bunlar millî iktisatların dolayısile devlet bütçelerinin gelirini yükseltmiş, tediye kabiliyetlerini arttırmıştı. Müstakrız devletler, her sene istikrazların faizlerini öderken, tediye bilançolarında tahassül eden açıkları, cihan piyasalarına arzettikleri ve daima satabildikleri emtianın ihracatile mükmmelen kapayabiliyorlardı. Bugün cihanın bu vaziyetinde pek esaslı bir tebeddül olduğu herkesin malûmudur. Her memlekette istihsal tenakus etmiş, işsizlik akıllara hayret verecek derecede artmış, ziraî emtia fiatları düşmüş, dünya ticareti fevkalâde daralmış binnetice ihraç olunacak emtianın kârlı satış imkânları azalmıştır. Bütün bu hadiseler, millî iktisatların dolayısile devlet bütçe-

lerinin gelir menbalarını kısmıştır. Müstakriz devletler, bu vaziyet karşısında istikraz faizlerini ödeyebilmek için yeni yeni istikrazlar akti mecburiyetinde kalıyorlar. Bazıları da borçlarını tecile çalışıyorlar. Son senelerin karakteristik ciheti buradadır. Buhrandan dolayı millî geliri azalan her memleket senelik mükellefiyetlerini yeni istikrazlarla eda etmekte ve binnetice daha ağır yükler altına girerek halk kütlelerinin tediye kabiliyetlerini daha ziyade düşürmektedirler.

● Şimdiyekadar piyasalarda pek sağlam addedilen Cemiyeti Akvam istikrazları tahvilâtı da umumî buhrandan uzak kalamamıştır. Büyük devletler tarafından garanti altına alınmış olan birçok istikrazlar, bu sağlam garantilere rağmen büyük sukutlar kaydetmektedirler.

Cemiyeti Akvamın mürakabası altında bulunan istikrazların isimleri	Kurun vasıl olduğu en yüksek seviye		Mayıs iptidasında
	1931	1932	1932
Avusturya garantili % 7	105.25	100.75	98
Bulgaristan 1926 % 7	78. 5	34.25	27
İstikrar istikrazı % 7.7	83.75	34.25	32
Yunanistan muhacir istikrazı % 7	104.25	81.25	55
İstikrar istikrazı % 7	94.125	66.—	34
Macaristan 1924 % 7.5	105.31	70.—	53
„ % 7.5	98. 5	45.—	37
„ % 6	88. 5	35.—	25
Avusturya % 7	98. 5	49.24	48
Yunanistan Nafıa işleri % 7	90.—	56.—	34
Romanya % 7	82.62	71.62	47

Bu şerait altında yeniden istikraz akteden devletler, tahvilât kurlarının mütemadî sukutu karşısında istikrazatın umumî yekûnunda daima zarar etmektedirler. Tahvilât kurları sukut halinde iken çıkarılan istikraz tahvilâtını emisyon tarihindeki kurlardan çok dun satılacağı aşikârdır. Bu keyfiyet müstakriz devletleri yeni yeni mükellefiyetlere sevketmektedir.

Muhtelif memleketlerin borçlarının senelere göre artışını ve buna müvazi olarak hayat pahalılığının da nasıl tezayüt ettiğini görelim:

Harici borçlar:

		1922/23	1926	1928/29
Avusturya	milyon şilin	96.0	1.992.6	2.209.0
Bulgaristan	„ leva	19.8	35.1	35.8
Macaristan	„ Pengö	4.4	14.8	—
Yunanistan	„ drahmi	11.1	28.7	29.8

Hayat pahalılığı:

	1914	1923	1926	1929
Avusturya	100	76	103	112
Macaristan	100	116	103	119
Bulgaristan	100	—	104	112.1
Yunanistan	100	109	126	129.3
Estonya	100	94	107	121

Bu rakamlar gösteriyor ki, istikrazlar, yaşama şartlarını ucuzlatmamış bilâkis borçların muntazaman tediyesi zarureti karşısında halkın varidatından ıarh edilen vergilerle halkın alım kabiliyeti daralmıştır.

Bir icmal

Devrimiz, cemiyet kategorisinin müşahhas ve tatbikî bir şekilde idraki devridir. Fransız inkılâbına takaddüm eden içtimaiyatçıların cemiyeti idrak edişlerile devrimiz içtimaiyatçılarının idrak edişleri arasında, hayret edilir, bazı köhne kafalar, nasıl olur da bir fark olması lâzımgeleceğini bir türlü kabul edemezler!

●

Arada, bir buçuk asırlık bir zaman fasılasına sığmış öyle muazzam bir teknik inkılâbı karışmıştır ki: insanı kol ve beygir kuvvetile işliyen iptidaî aletlerden ayırarak 200.000 - 900.000 beygir kuvvetlik kudret cüzütamlarının yardımlarile teçhiz eden bu inkılâp, cemiyetin bütün uzviyetini ve bütün nesçlerini hüküm ve iradesinin altına almıştır. Öyle ki, eski telâkkilerine sadık kalmak isteyen herhangi bir cemiyet, böyle bir dev - tekniği istiap edeceğini zannetmekte nekadar taallül gösteriyorsa parçalanma tehlikelerini o nispette göze alıyor demektir. Yahut, modern teknikten mahrum olan cemiyetler zaviyesinden bakınca bu cemiyetler, bu modern tekniği almakta nekadar taallül gösteriyorlarsa gittikçe teressüm etmekte olan yeni nizamın ilk ve en talili mensupları olmak fırsatını o nisbette kaçırıyorlar demektir.

●

Modern tekniğe eski cemiyet görüşlerile hâkim olmak arzusunun ifade ettiği gafleti, bir millet, bize en iyi bir şekilde ispat ediyor. Bu millet, Amerikan milletidir. Bir zamanki masal kahramanlarının ejderlerle boğuşmaları gibi, Amerikalı, kendi eseri olan büyük ve modern teknikle hailevî bir boğuşmaya girişmiştir.

1929 sonuna kadar, bütün insanlığın gözleri önünde, modern istihsalin ziraat ve sanayideki en tam ve en kusursuz nevilerine varan ve bunu yaparken yeni yeni kaide ve kanunlar vazeden Amerikalı, iyi düşünürsek, makine bilgisini, noksansız olarak, ilk idrak etmiş olan adamdır. Standard ve tip

mefhumlarını, seri halinde büyük ve ucuz istihsali, teşkilatta rasyonalizasyon unsurlarını bulan ve tatbik eden o olmuştur. Makina sanayiini, el sanayiinden müdevver bütün zaaflarından temizleyen o olmuştur. Tarla ve çiftlik mefhumlarını kaldırıp toprak fabrikaları keyfiyetini bilfiil yaratan, o olmuştur. Ve bugün, Hindigûh dağlarında yaşayan yarı - insanların bile kulaklarının zarını patlatan tarakalar ile yıkılan şey, onun memleketidir. Onun, o düne kadar "musluklarından yağ ve bal akan„ acayip cennet diye medihleri dilden dile dolaşan güzel memleketidir.

Bu hadiseyi de bazı kürsü iktisatçıları "buhran„ faslına alıyorlar. Halbuki bunun buhran ile olan alâkası, buhranın buhranlar ile olan alâkasından da daha azdır. Kürsü iktisatçıları, o sırnaşık cücelerdir ki, bu hâdiseler devinin incik kemiğine kadar gelen boylarıyla onun cüssesini ihata edecek görüşe malik olmak isterler. Hâdise halbuki, iktisadî olan bazı vasıflarına rağmen, hiç te klâsik iktisat görüşlerile îzah edilebilir birşey değildir. Ve Amerika tragedyası, Avrupa memleketlerinin hemen ayni zamanda olarak maruz kalmış oldukları buhranın hiç te ayni değildir.

Amerika tragedyasını şöyle tarif edebiliriz: Tekniğin, birçok miktarca birikmelerden sonra tehavvülâtına birdenbire artık miktarca değil doğrudan doğruya keyfiyetçe bir başkalık vererek kendini istiap etmeğe çalışan içtimaî çerçevenin darlığını zorlaması ve onu parçalaması, yâni:

1789 ile 1848 arasında tedvin edilmiş yeni içtimaî görüşler sayesinde, teknik, kendine geniş bir içtimaî çerçeve buluyor, ve alabildiğine inkişaf ediyor. İnkişaf etmekte olan bu teknik, el sanayiini her tarafta öldüren ve müsait içtimaî şartları (yâni Fransız inkılâbının müsait içtimaî şartlarını) nerede buldu ise orayı kendine vatan ittihaz eden makine sanayiidir. Cihan harbine ve harpsonrasına kadar, bu inkişaf, keyfiyetçe değil miktarca değişiklikler arzediyor.

Makinelerin kudreti artıyor. "Keşifler ve ihtiralar„ başlığı altına giren bütün hâdiseler, insanın ihtiyaçlarını kapatmak işinde el yerine her tarafta makineyi ikame etmesi ameliyesini ifade ediyor. Bu keşifler ve ihtiralardan sanayi, durmaksızın istifade ediyor. Devamlı bir tıkanıklık ile karşılaşmıyor. Çünkü tekniğin inkişafına muvazî olarak birçok milletler esirleş-

tirilerek ve birçok memleketler pazarlaştırılarak cihan mikyasında bir müstemlekeler ve yarı- müstemlekeler manzumesi yaratılıyor. Metropoller, yaratmış oldukları bu pazarlar manzumesini "Hukuku Düvel„ ve "Diplomasi„ gibi bir takım beynelmilel müdevvenat ile ellerinde tutabilmek için kara ve denizdeki modern silâhlanmalarla bu işin müeyyidelerini meydana getirmiş oluyorlar.

Miktarca değişikliklerin son hatlerine vararak keyfiyetçe bir istihaleye vasıl olmaları tarihi yani cihan mikyasında ihtilâl alâmetleri, kürsü iktisatçılarının "buhran„ adını taktıkları hadisenin başlangıcına tesadüf ediyor. Bu kürsü iktisatçılarının izah formülleri oldukça karakteristiktir: Bunlar diyorlarki, "İstihsal vasıtalarının hatten aşkın bir şekilde tesisi fazla istihsali, fazla istihsal de buhranı doğurdu.„

Bu izah, teknik inkişafın *miktarca değişiklikler* gösterdiği devreler yani kapitalizmin mutat olan siklik buhranları için doğrudur. Fakat bu seferki değişiklikler, yukarda da söylediğimiz gibi, miktarca değil, doğrudan doğruya keyfiyetçedir. Keyfiyetçedir, çünkü:

1. Amerika, modern teknik üzerinde o kadar büyük bir anlayış ile çalışmıştır ki onu bir taraftan sanayi'de ki rasyonalizasyon ve bir taraftan toprak'taki fabrikalaşma ile hiç olmazsa 2-3 misli kudretli kılmıştır (yani bugünkü cihanın eski Avrupa tekniği ile mücehhez olan her noktasında Ameriken tekniği hâkim olsa istihsal hacminin hiç olmazsa 2-3 misli artması lâzım gelir).

2. pazarlar, içtimaî bir uyanışa mazhar olmuşlar ve cihan harbinin metropolleri zayıf düşürmüş olmasından istifade ederek isyan etmişlerdir.

(Pazarların isyanını, bizim millî kurtuluş inkılâbımız temsil etmektedir.)

1 inci nokta dolayısile tekniğin randemanı artmıştır.

2 inci nokta dolayısile tekniği besliyen saha, hatta eski yani nisbeten az randemanlı teknik bakımından dahi daralmıştır.

Bu iki kudretli unsur, eski içtimaî çerçeveyi parçalamağa kâfi gelmiştir. Eski içtimaî çerçeve: bir tarafta metropoller ve bir tarafta müstemlekeler ve yarı- müstemlekeler diye cihanca bir tasnif yapmış olan kapitalist ve emperyialst cihan nizamıdır. Kürsü iktisatçısının, ha'a "buhran„ diye yutturmak istediği

şey, işte budur. Cihanın, bu derin, manalı, ileri ve son derece tabiî bünye istihalesidir.

Hadisenin Amerikada patlak vermesi de gösteriyor ki, "tekniği istiap edemiyecek kadar darlaşmış bir içtimaî çerçeve parçalanır,, kaidesi, modern inkılâpların en güzel bir tarifidir. Amerika o memlekettir ki, orada, bir taraftan 1932 nin modern tekniği ve bir taraftan 1789 - 1848 in cemiyet telâkkisi çarpışmıştır. Bu hadise Belçikada yahut Fransada yahut İngilterede çıkamazdı. Nasıl ki 1789 a tekaddüm eden teknik inkılâbına da İngiltereden başka bir memleket sahne olamadı.

Modern teknik sadece en yeni makine demek değildir. En geniş mikyasta cemiyet cüzütmlarının en geniş ham madde, en geniş istihsal vasıtaları demirbaşları ve en geniş istihsal organizasyonlarile en rasyonel bir şekilde tatmini demektir. Gıda, giyinme ve ikamet meseleleri "standard,, esası üzerinden yalnız Amerikada bir tarzı hal bulmuştur. Bu gibi başlıca insan ihtiyaçlarını temin etmek meselesinde Avrupa tekniği, Amerikanınkine nazaran, bir vakitki el sanayiinin onu ayağının altında ezen makine sanayiine karşı olduğu kadar geri ve iptidaîdir.

Bunun içindir ki gözümüzün önünde gittikçe teressüm eden yeni cihan nizamının sebeplerini ve kanuniyetlerini Amerikanın geçirmekte olduğu buhranda görebiliriz de Avrupa memleketlerininkinde göremeyiz. Benzer emarelere tesadüf etsek bile, bu emareler, aldatıcıdır çünkü müteredditi bünyelerin emareleridir.

Yukarıda dedik ki: İleri tekniğin geri içtimaî çerçeveyi parçalaması hâdisesi ancak Amerikada baş gösterebilirdi. Nasıl ki 1789 inkılâbına tekaddüm eden teknik inkılâbına da İngiltereden başka bir memleket sahne olamazdı.,,

Burada hatıra şu sualin gelmesi mukadderdir:

Peki ama, neden 1789 dan evvelki teknik inkılâbın içtimaî sahadaki mukabilini İngiltere değil de Fransa verdi?

Çünkü, tekniği en ziyade inkişaf ettiren bir milletin içtimaî bünyesinde bir nevi alâstikiyet vardır. Farkında olmadan birçok içtimaî, "prégugé,, lerden (içtimaî hüküm kalıplarından) kurtulabilir. Fakat bunların tamamını, ancak bir diğer

millet görebilir. Çünkü ötekinin alastikiyeti kendisinde yoktur. Halbuki ötekinin yaptığı tarakkiler, kendi idrakine tam bir tahlil halinde sığmıştır. Öyle ki, günün birinde, rüc'î ve müteredd î olan kendi nizamını parçalar ve teknik bakımından ötekinden geri olmakla beraber, içtimaî bakımdan ondan çok daha ileri bir hamleyi bir ihtilâl ve bir inkılâp ile tahakkuk ettirir. Fransız inkılâbı, Fransız burjuvazisinin, İngiliz bojuvazisinin tarakkilerini görererek ve müstemlekelerden istifade eylemekteki kabiliyetine özenerek ayni şeyleri yapmasına mâni olan sarayı. asılzadeleri ve kiliseyi bertaraf etmesinden başka birşey değildir. O tarihte İngiltere ile Fransa arasında büyük bir benzeyiş vardır. Her ikisinin de hariçten kendi memleketlerine kıymetler akıtmak bahsinde cihanın bütün milletlerinden evvel ve fazla gözleri açılmıştır. İngiliz, loncaları ve saray tahakkümünü tedricen ve tekâmül yolundan tasfiye etmiştir. Fransız ise bunları "cebrüzor„ yani ihtilâl tarikile elde etmiştir.

Amerikayı o zamanki İngilterenin yerine koyarsak, o zamanki Fransanın yerini acaba kim alır?

Modern tekniğin kısa bir izahını yukarıya dercettik. Mühim bir nokta olarak dedik ki: modern tekniğin en büyük hususiyeti, geniş mikyastaki cemiyet cüzütamlarını en geniş ham madde, en geniş istihsal vasıtaları demir başları ve en geniş istihsal organizasyonlarile en rasyonel bir tarzda tatmin etmesidir.

Bu izaha göre o zamanki Fransanın yerini, bugün, alsa alsa Rusya alabilir. Vé hakikatın kendisi de, bu merkezdedir.

Rusya 1917 de bir inkilâba başladı. Bu inkılâp bir komünist inkılâbı olmak iddiasında idi. Karl Marx'ın dogmaları üzerinde yürüyordu. Tıpkı Fransız inkılâbının, J. J. Rousseau, Hobes v. s. nin tesiri altında kalması gibi. Fakat nasıl o zamanki Fransız inkılâbı J. J. Rousseau'nun mücerret akıl tahlillerinden kurtularak neticede modern demokrasiyi yani XIX uncu asır kapitalizminin siyasî rejimini tesis etti ise, bugünkü Rus inkilâbı da "5 senelik plan„ parolasını ortaya attı atalı Karl Marx'ın bütün dogmalarından sıyırılmış bulunuyor. Sovyetler, ne derlerse desinler, bizim görüşümüze göre, Karl Marx'tan bütün muhafaza ettikleri şey, bir taraftan diya-

lektik görüş yani hadiselerin seyr halinde iken izah ediliş-lerinin mantığı (dinamizm) ve bir taraftan'da geniş bir halkçılıktır.

Yoksa " 5senelik plan „ ile beraber, komünist dogmalarından bariz bir inhiraf ve hattâ tevakki ve Amerikalıların dar bir içtimaî çerçeve yüzünden yarım bıraktıkları bir işi determinist ve konstruktif bir şekilde tamamlamak ceht ve iradesi, bugünkü Sovyet rejiminin artık "taktik yapıyoruz„ mazeretile örtemiyeceği kadar belli bir iştir.

Sovyet rejimi, Avrupada ve hassatan Almanyada tereddi etmiş olan "devlet sermayedarlığı„ rejimini belki farkında olarak ve gizlice fakat belki de farkında olmıyarak ve harıçtan bakanlar için ap açık bir şekilde ve büyük hamlelerle tekemmül ettiriyor, sistemleştiriyor ve tedvin ediyor. Karl Marxın dogmalarını ise bir taraftan Trotski yoldaş ve bir taraftan da Merkezî Avrupanın komünist fırkaları geveleyip duruyorlar.

●

Amerikanın teknik inkılabı yapması ve Sovyet Rusyanın onu devamlılığa mazhar kılacak sosyal görüşleri hazırlaması arasında, millî kurtuluş inkılâbımızın müstakil ve onların fonksiyonları kadar ileri bir mevkii vardır. O da, eski şekildeki kapitalizmin tasfiyesi ilerler ve yeni şekilde bir devlet kapitalizmi gittikçe salâbet kazanırken, birinden diğerine devredilmesi pek tabiî bulunan " emperyalizm „ i mutlak surette reddetmektir.

Millî kurtuluş inkılâbımız, cihanın eski nizamı ile yeni nizamı arasında öyle bir köprüdürki, o köprüden geçeceğini zannedebilen her türlü "emperyalizm„ , maskesinin aşağı alınacağından mutlak surette emin olmalıdır.

Evet, cemiyet kategorisinin müşahhas ve tatbikî bir şekilde idraki devrinde bulunuyoruz. Evet çok daha plânlı ve çok daha adaletli bir cemiyet esasına geçiyoruz. Fakat eğer bu geçişteki maksat da, şu çökmekte olan eski nizamda olduğu gibi: bir tarafta en modern tekniğin en muazzam tekâsüf merkezlerini yaratarak bir tarafta birçok millet camialarını ziraatçı yahut hammaddeci ve *monokültür* şartları içinde yaşayan sürüler halinde bırakmak gibi bir şey, yani yeni cihanı eski ahlâkın harabesile payandalamaksa, şimdiden

haber verebiliriz ki, beden duvarlarında belirecek çatlakların yerlerini derhal işaretlemek kabildir.

Eski nizam, sadece sınıfları istimsar eden bir nizam değildi. Onun en büyük menfivasfı insanlığı iki ayrı karargâha bölmesi ve bir tarafa derebey milletleri oturtarak ötedeki mazlum milletleri onlara istimsar ettirmesi idi. Eski ahlâkî kıymetleri yıkarak yerlerine yenilerini ikame eylemesi her inkılâbın vasıflarından birini teşkil ettiğine göre, dava, sadece yeni doğmuş olan modern tekniği istiap edebilecek yeni cemiyetin şartlarını bulmak ve tedvin eylemek değildir. Dava, böyle bir taharriyi her zaman için müvazeneli kılmaktır. Bu da ancak "millet„ kategorisini tanımak ve onun ileri fonksyonunu benimsemekle kabildir. İşte bu noktada, millî kurtuluş inkılâbımızın eski nizamdan yenisine geçmek davasında reddedilmez müdahelesini görüyoruz.

Dumlupınarı yapanlar, birer mübeşşir gibi, yeni nizamın yeni ahlâkî esasını getirmişlerdir:

"*Yeni cihan nizamı, müstakil ve hür milletlerin biribirlerile müstakil iktisadî cüzütamlar halinde ve müsavî şartlar dahilinde karşılaşmaları nizamıdır.*„

Bu esastan inhiraf edilebileceğini zannetmek, tamir kabul etmez bir gaflettir. Çünkü Türk İnkılâbı ideolojisini yapmaktadır ve daha da yapacaktır.

Ankara
Moskova
Roma

Yakup Kadri

Fransız İnkılâbı:

1789 senesi 14 temmuzunun sabahı, XVI. Louis'nin mabeyncilerinden biri, Comte de la Rochefoucauld, efendisini telaşla uyandırdı, ve, Paris halkının Bastille üzerine yürüdüğünü haber verdi :

XVI. Louis :

— Vay, öyle ise bu bir isyandır, dedi.

Comte de la Rochefoucauld, başını önüne iğip:

— Hayır, Haşmetmeap, bu bir ihtilaldir, diye cevap verdi. Lâkin, o günün sabahından "guillotine„ e gideceği sabaha kadar, XVI. Louis, bunun bir ihtilâl olacağına ihtimal veremedi. Ya zabıta kuvvetlerile, ya dışarıdan gelecek ecnebî müfrezelerile bastırılması daima mümkün bir iğtişaş karşısında bulunduğunu zannetti.

Tohafı şudur ki, bu tarihî fıkrayı iktibas ettiğimiz eserin sahibi, maruf fransız müellifi Hyppolite Taine de, on iki ciltlik tarih kitabının ilk fasıllarına "Anarşı„ adını vermek ve Mirabeau'dan Marat'ya kadar bütün ihtilâlcileri bir alay meczup ve şerir şeklinde göstermekle, XVI. Louis'nin gafletine iştirak etmiştir.

Bundan daha tohafı da şudur ki, bu büyük ihtilâlin halis muhlis çocuklarından biri olan Napoleon Bonaparte da bu fikirde idi. Daima: "Şu budala Louis, Versailles'ya gelen halkın üstüne beş altı topun ağzını çeviriverse idi, başına gelenlerin hiçbiri olmazdı„ dermiş.

Ve bunlardan çok daha tohaf bir şey vardır ki, o da, bütün Avrupa devletlerinin, tam yarım asır, bu inkılâbın ciddiyet ve ehemmiyetine inanmamış ve onu siyasî, iktisadî ablokalar,

muharebeler ve propagandalarla yenip bastırmağa çalışmış olmalarıdır.

İngiltere, hürriyetin beşiği olan İngiltere, bu beynelmilel irtica zabıtasının başında idi. Napoleon Bonaparte'ı Waterloo'da mağlûp ederken, fransız inkılâbına son darbeyi indirdiğine kani idi. Artık kızıl donlu ihtilâl askerlerinin "Hüriyet, müsavat, adalet,,, nareleri tamamen boğuldu; artık Marseillaise'in dünya ufuklarına heyecan salan mızıkası tamamen susturuldu, zannediliyordu.

Lâkin, bu esnada, bir daha dirilmemek üzere boğulan, susturulan ve tarihe gömülen şey, ancak Bourbons hanedanının taç ve tahtı ve diğer Avrupa hükümdarlarının nüfuz ve kudretleri idi.

1789 - 1793 te ve hemen ondan sonraki devirlerde fransız inkılâbının bizde nasıl telakki edildiğine dair elimizde pek az vesaik vardır. Bu muazzam vakaya dair "Cevdet Tarihi,, nde rasgeldiğimiz satırlar insanı güldürecek kadar cahilce ve sadedilcedir.

Bu inkılâbın hakikî akislerini Türk entelektüellerinin ruhunda keşfedebilmek için, yarım asırdan fazla beklemek lâzım gelir. Bugün de, o akisler halk tabakalarına kadar sirayet etmemiştir. Halbuki Fransız inkılâbının doğurduğu prensipler yeni cemiyetleri kurmuş, onlara hususî şekil ve mahiyetlerini vermiş ve bu cemiyetler o inkılâbın ruhuna göre tekâmüllerini bitirip, şimdiden, eskimeğe ve çökmeğe yüz tutmuştur. Bu cemiyetler içinde yaşayan âlimler, mütefekkirler ve ekenomiyacılar artık kendi anaları ve kendi hayatlarının pensipi olan Fransız ihtilâline mücerret bir tarihî hâdise gibi bakmağa başlamışlardır. Onu, otopsi masasına yatırmışlardır. Her birinin elinde bir neşter, koca gövdeyi lime lime kesip, didikdidik ediyorlar.

Hele Umumî Harpten sonra bizi Fransız inkılâbından ayıran zaman uzaklığı aklın almıyacağı kadar genişlemiş, derinleşmiştir. 1914 - 1918 yıllarının acı ve kanlı imtahanlarından çıkmış olan milletler artık " Uhuvvet, hürriyet ve adalet,, kelimelirine inanmaz olmuşlar, bunlara bir takım metafizik ve abstrakt mefhumlar nazarıyla bakmaya başlamışlardır.

Her cemiyet kendi bünyesini bir yeni esasa göre kurmak istiyor. Faşist İtalya artık 1793 prensiplerine göre kurulmuş

bir devlet değildir. Alman demokrasisi tamamiyle başka türlü temeller üzerine bina edilmiştir. Rusya ise, dünyanın altıda biri kadar geniş bir kıta üstünde insanların hiç görme dikleri, bilmedikleri bir hayat tecrübesi yapmakla meşguldür.

Liberal sistem ve dünya buhranı:

Son asır sınaat ve para medeniyetini vücuda getirmiş olan ekonomik sistemler doğrudan doğruya Fransız inkılâbının ortaya attığı prensiplerin çocuğudur. Avrupanın şerefini ve kudretini teşkil eden o heybetli fabrikalar, o korkunç bankalar, o devağzı limanlar, kısaca garp medeniyeti dediğimiz muhteşem âlem, serbes rakabetten doğmuş ve yaşaması ancak serbes rekabetin devamına bağlı bir nizamdır. Halbuki serbes rakabet sistemi başka bir bakımdan bugünkü iktisadî ve siyasî iztirapların da başı olmuştur. Sanayi arttıkça kendilerine dişarda pazar aramak ıstırarına düşen Avrupa milletleri, bu nizam haricinde kalmış dünya kıtalarını kendi aralarında paylaşmak sevdasına düştüler. Ondokuzuncu asrın son kısmı ve yirminci asrın başlangıcı bu paylaşmanın çok defa kanlı didişme ve kakışmalarıyla doludur.

Bir taraftan Afrika'nın, Asya'nın, uzak ve yakın Şarkın -Osmanlı devleti de dahil olmak üzere- bütün milletleri Londra'daki kanserli lordun, Paris'teki sefih bankerin, Almanyadaki artiritik fabrika sahibinin menfaatine soyulup soğana döndürülürken, öbür taraftan, o kanserli lordla, o sefih bankerin ve artiritik fabrika sahibinin arasında vahşi bir mübareze hüküm sürüyor, ve bu mübarezede herbiri nefes nefese yorgun ve bitkin bir hale düşüyor.

İşte, 1914 muharebesi serbes rakabet sahasındaki bu ferdî boğuşmaların millet ve devlet halinde umumîleşmesi demektir.

Cihan harbi:

Bu bakımdan Cihan harbini Liberal sistemin bir iflası gibi telâkki edebiliriz ve dolayısile Fransız İhtilâlinin de... Çünkü Cihan Harbinde biz yalnız Liberal sistemin inhidamını görmedik, ayni zamanda, 93 prensiplerinin koyu bir kan ve çamur deryası içinde boğulup gittiklerine şahit olduk.

"Uhuvvet, Müsavat, ve İnsaniyet„ kelimeleri ancak Wilson namındaki meczubun ağzında kendilerine bir melce[bulabilmişti. Başta Fransa olmak üzere, bütün galip devletler, yalnız zaferden, yalnız zaferin verdiği haktan, yani kılıç hakkından bahsediyorlar ve dünyayı bu kılıçla, Amerika düğünlerindeki âdete göre bir tepsi içine konmuş pasta gibi bölüp paylaşıyorlardı.

Cemiyeti Akvam :

Bugün Fransız İnkılâbının prensipleri tereddi ede ede, nihayet "Cemiyeti Akvam„ gibi bir galatıhilkata vücut verdi. Gûya "milletlerin kendi mukadderatlarına kendileri sahip olmaları„ esası üzerine teşekkül ettiği söylenen bu müessesede, milletlerin mukadderatı bir iki emperyalist devletin hırs ve hevesine teslim edilmiştir. Cemiyeti Akvamın kuruluşundan evvel cihan servetlerinin yağması ve zayıf, küçük milletlerin istismarı daha müşkül ve zahmetli bir şeydi. Şimdi, Cemiyeti Akvam sayesinde bu iş, organize edilmiş yağmacılar ve istismarcılar lehine âdeta kanuniyetleştirilmiş, fennîleştirilmiştir.
Bir takım ince ve hileli metodlar ve formüller sayesinde, küçük ve zayıf milletleri, kendi ayaklarıyla bu kurulan tuzağa çekmek ve onları vesayet ve himaye altına almak, onların kanını tatlı tatlı emmek mümkün oluyor.
Eskiden hükümdar saraylarında olduğu gibi, "Cemiyeti Akvam Sarayı„ tüyler örpertici bir sürü intrikaların, fesat ve fitnelerin, zulüm ve şenaatlerin kaynağıdır.

S. Ş. C. B.

İşte biz, çürüyerek, kokarak, çözülerek, nihayet "Cemiyeti Akvam„ da son galiz şeklini bulan şu müeseseler karşısında S. Ş. C. B. ile yeni bir dünya, yeni bir insanlık, yeni bir cemiyet nizamının doğmakta olduğunu müşahede ediyoruz ve bu hadiseyi 1789—1793deki Türk entelektüelleri gibi garip bir lakaytlık ve gafletle değil, ta içten gelen bir dikkat ve alâka ile takibe koyuluyoruz.
İçten gelen bir alâka ile, dedik. Çünkü biz, Rus İnkılâbını lakayt bir gözle tetkik edemeyiz. (devam edecek)

Polemik.

Derebeyi ve Dersim.

Şevket Süreyya.

1925 te, Şeyh Saidin isyanına sahne olan yerlerden, o zaman İstanbul matbuatına akseden en dikkate şayan müşahedeler, Naşit Hakkı Beyin "Şark Mektupları„ olmuştu [1].

Naşit Hakkı Bey bu mektuplarını, ayni sahada yaptığı son seyahatinin intibalarile tamamlıyarak şimdi bir kitap halinde çıkardı. Kitabın ismi şudur: D e r e b e y i ve D e r s i m. [2]

Derebeyi ve Dersim, Dersimin içtimaî nescinin, göründüğü gibi ve olduğu gibi tasviridir. Bu kitapta müşahedenin ve eşyanın hakikati, bir takım sübjektif mütalaalara ve hükümlere feda edilmemiştir. Hiç tahrif olunmadan tasvir edilen hayat parçaları ve verilen tipler, hayalimizde hatlarını, her istediğimiz anda, hakikatte olduğu gibi çizebileceğimiz kadar canlı, taze, ve orijinaldir. Bununla beraber "Derebeyi ve Dersim„de biz, sadece, eyi tanınmıyan bir vatan parçasında eyi yapılmış bir seyahatin âfâkî intibalarını değil, ayni zamanda keskinliği uzaktan idrakimize çarpmıyan mühim bir vatan meselesinin de müşahede ve tefahhusunu buluyoruz: Bu kitapta biz, genç inkılâp Türkiyesine eski Osmanlı İmperatorluğunun en tehlikeli mirası olan "Derebeyi„ kurdunun, bütün sinsi kastlerini ve kımıldanışlarını —tıpkı berrak bir adese altında imiş gibi— görüyor ve takip edebiliyoruz.

"Derebeyi ve Dersim„ inkılâp münevverinin, hem hücra vatan bucaklarını hem bu bucaklarda gizli kalan geniş inkılâp davalarını görme ve tanıma cehtinin, kitap şekline inkilâp etmiş ilk eseridir.

Naşit Hakkı Beyin hacim itibarile küçük kitabı, ihtiva ettiği müşahedelerin ve vesikaların zenginliği itibariyle muhtelif cephelerden tetkik mevzuu olabilir. Fakat biz, burada bilhassa şu nokta üzerinde duracağız: Derebeylik.

●

Derebeyi kimdir? Ve Derebeylik nedir?

Eğer derebeylik meselesi sadece bir Dersim meselesi olsaydı, bu mesele derhal, üstünde fazla durulmaya mahal olmayan küçük bir idarî dava haline istihale eder giderdi.

Halbuki derebeylik deyince biz, Türk inkilâbının getirdiği bütün siyaset, iktisat ve hukuk usulleri haricinde ve bu usullere karşı cebren tegallüp

[1] Bu mektuplar 1925 yazında "Vakit„ gazetesinde neşrolundu.

[2] Hakimiyeti Milliye matbaası -Ankara- 1932.

etmek iseteyen geri bir cemiyet tarzının maddî müesseselerini yanı feodal toprak mülkiyetini) ve bu müesseselerin meşruiyetini müdafaa eden ruhanî kuvvetleri (yani şeyh ve tekke nufuzunu) anlıyoruz.

Toprak köleliği ve insanın toprakla beraber alınır, satılır bir "meta„ haline getirişi; toprakta müstahsilin ya bir duygusuz öküz, ya cansız bir kara sapan gibi s. ssiz ve hissesiz kılınışı ve nihayet vatandaş ruhunun bu menfur esarete baş eğmekten başka bir şey bilmeyn bir kara çamur haline kalbi derebeylik nizamının maddî ve manevî işaretleridir.

Bu işaretleri biz, Turk vatanının neresinde sezersek orada derebeyliğinin sıkılacak boğazını aramak hem hakkımız, hem vazifemizdîr.

●

Eski Osmanlı vesikalarına göre Van ve Diyarbekir vilâyetlerinde 24 "Osmanlı "sancağı„ 12 "Ekrat beyliği„ ve 9 "mefruzulkalem hükûmet„ vardır. Sancak, devlet idaresine bağlı olan yerlerdir. Ehrat beyliklerine devletin sıkı bir müdahalesi vardır. Fakat mefruzülkalem hükûmet ne varidatına, ne de idaresine devletin müdahelesi olmıyan bir müstakil, fakat iptidaî derebey hükûmetidir. Bu vesikalara göre, meselâ Palu bir hükûmettir. Bitlis bir hükûmettir. Bu hükûmet reislerinin istiklâl alâmeti olan "tabl ve alem„ i vardır. Kendilerine divandan zaman zaman, name ve ferman yazılır.

Bu manzaranın manası "Van ve Diyarbekir eyaletleri, eski Osmanlı İmparatorluğunca hiçbir zaman tam teshir olunmamıştır.„ demektir. Tanzimattan ve bilhassa Meşrutiyetten sonra bu mıntakalarda yapılmak istenilen ıslahat, hiçbir zaman tam inkiyat altına alınamıyan ve ictimaî temeli esasından tasfiye olunamıyan derebeyinin daima mukavemetine maruz kaldı.

Yeni Türkiyenin bu yerlerde eski Osmanlı İmparatorluğundan miras aldığı şey, teshir olunmamış bir toprak parçası üstünde, tecanüsünü bulmamış bir iptidaî cemiyettir. Bu cemiyetin dahilî ve iktisadî münasebetlerine hâkim olan usuller ve şekiller, geri ve menfur bir derebeyliğin vahşî usulleri ve şekilleri idi.

●

Osmanlı İmparatorluğu devrinde Van ve Diyarbekir eyaletlerinin tarihi, bu yerlerde Türk nüfusunun, Türk dilinin ve Türk harsının ezilmesi, temsil olunması ve yabancılaşması tarihi oldu. Osmanlı tarihinin bütün devirleri, Van ve Diyarbekir eyaletlerinde, iktısaden ve hukukan serbest Türk köylü ve şehirlisiyle, ferdin iktısadî ve hukukî esaretine ve sıkı bir toprakbentliğe istinat eden Kürt feodalizmi arasındaki cidal ile geçer. Bu mücadelede Osmanlı sarayını biz, daima Türkün aleyhine cephe almış görürüz. O zaman Şark hudutlarında daima bir büyük tehlike gibi sayılan Acem istilalarına karşı, bu hudutlara Kürt beyliklerinin Saraya ekseriya sadık kalan toplu kuvvetlerini bulundurmak endişesi, Cezireiulya yaylalarına daha Osmanlı saltanatı kurulmadan evvel yerleşen Oğuz Türklerinin, bu hergün biraz daha kuvvetlendirilen Kürt feodalizmine kurban edilmesini hernedense icap ettirmişti. Bu suretle, Şark çitelerinden Ege denizine ve Tunaya kadar, yayıldığı her yerde serbest mübadeleyi, küçük çiftçiliği ve yüksek medenî harsi temsil eden Türk nüfusu, Van ve Diyarbekir eyâletlerinde Osmanlı sarayının hiyanetine oğra-

mış, küçük çiftçilik yerine toprak köleliğini, serbest mübadele yerine mübadelesiz tabiî iktisat rejimini, medenî seviye yerine yazı ve hars yokluğunu temsil eden geri bir derebeyliğin lokması kılınmıştır.

●

Derebeylik nizamı, tarihin en eski devirlerindenberi her yayıldığı yerde, gerek istihsal vasıtaları, gerek toprak, gerek sanat mahsulleri üstünde Türk müstahsilinin fiilî mülkiyetine müstenit serbest bir iktisat nizamı kuran Türklerin içtimaî ve hukukî ananalarına zıttır. Eski Türk hukuku her Türkün ocağına, sürüsüne ve toprağına temellüküne istinat eder. Bunun içindir ki biz gittiğimiz yerlere, hiç olmazsa kendi ırkımızdan olanlar için, daima şahsî mülkiyeti ve küçük çiftçiliği götürdük. Bunun içindir ki ocak ve bacasından duman tüten bir yurt, Türkçede istikrarın, emniyet ve nizamın sembolüdür. Fakat Kürtlük bir iktisadî rejimidir ki esasında, herşeyden evvel, koyu bir toprak köleliği, yani müstahsilin yurtsuzluğu ve topraksızlığı yatar. Toprak köleliğinde müstakil küçük köylülük yoktur ki toprak mülkiyetinden, serbest mübadele yoktur ki pazar kaidelerinden ve binaenaleyh insanlar arasında bir takım medenî hukuk ve iktisat münasebetlerinden bahsedilebilsin.

Türk unsurunun, bilhassa dokuzuncu asırdan itibaren başlıyan son yayılışı tarihinde, ne Araba, ne Ruma, ne İslav, Macar veya Alman camiasına temessül etmiş ve bu camialar önünde kendi harsının, kendi hukuk ve iktisat nizamının hezimeti ile karşılaşmış tek bir Türk cüzütamı göremeyiz. Bu son yayılış dalgasının bütün kolları, dağıldıkları her yerde ancak mütefevvik unsur ve temsil edici unsur olarak kaldılar. Yalnız Osmanlı sarayının Acem hudutlarındaki kötü ve dar siyasetinden sonradır ki, Cezireiulyâ vadilerini dolduran kalabalık ve ileri bir Türk nüfusu, uzak yaylalarda yaşayan iptidaî bir Kürt ekalliyetinin iptidaî rejimine, geri ve siyah bir toprak köleliğine kurban edildi.

İstanbulda mevzi alan Osmanlı sarayının bütün nameleri ve fermanları, bu yerlerde Türk kanının, Türk huhuk ve iktisat nizamının bozulması ve dağılması için yazıldı.

●

Türk serbest iktisat ve cemiyet nizamiyle Kürt feodalizminin mücadele ettiği yerlerde, tekke, bu feodalizmin bir vahşî teşkilâtıdır ve bu teşkilâtın hedefi, Türk nüfusunun dilini, dinini ve serbest tefekkürünü izale etmektir.

Eski Türklerde din bir gönül rabıtasıydı. Halbuki Kürt tekkesinde aslolan bir koyu dinsizliktir. Burada din, bir dejenere putperestliktir ki, bu putperestlik unsurlarını biraz islâmdan evvelki İran dininden, biraz da Arap hegemonyasının Şarktaki sukutundan sonra bilhassa İranda İslamlığa karşı meydan alan dinî irticalardan, İslamlığın batınî anarşisinden ve bunların iptizal etmiş bakiyelerinden alır.

Fakat tekkenin ve şeyhin mânevî silâhları olmasa, Kürt toprakbentliği derhal müttekâsız ve mukavemetsiz kalır. Derebeyi ve şeyh, her ikisi de gıdasını toprak köleliğinden alan, biri cismanî diğeri ruhanî iki müteaddi iktidar ki bu kudretleri ekseriya ayni şahısta tecemmü etmiş buluruz.

●

Türk köyünün kürtleşmesi, Türk kövünde küçük çiftçiliğin serbest toprak mülkiyetinin tasfiyesile başlar.

Eski hükûmetlerin her türlü himayelerile, etraflarındaki Türk nüfusu aleyhine hergün biraz daha silâhlanan ve azan bir Kürt aşiretinin, tesallûtu karşısında birgün, ya canından, ya toprağından geçmek ıztırarında kalan Türk köylüsü toprağını bu Kürt beyine terkedince, derhal, bu beyin erazisinde çalışan bir canlı "meta„ bir "toprak kölesi„ haline düşer. Artık onun hem malı, hem canı, hem namusu Kürt beyinin malıdır. Artık onun kendini Kürt sayması, kürtçe konuşması ve beyin adamlarının ardından derhal köye gelip yerleşen izbandut gibi bir tarikat şeyhinin, her gösterdiğine tapması, her dediğine inanması lâzımdır.

Fakat bu da kifayet etmez.

Kürt beyi her zaman asîdir. Yeni tebaanın da beyinin isyanına iştirak etmesi, onun cinayetlerine şerik olması lâzımdır. O zaman talanlr ve baskınlar başlar. Kürt beyine teslim olan Türk köylüsü, başında bir keçe külah, elinde beyinin ariyet silahı ve sabıkalı bir haydudun kumandası altında, yakındaki Türk köylerini basmaya çıkar. Talanın bütün ganimeti beye aittir. Fakat arada birkaç günahsızın kanı dökülünce, bu köylünün de mukadderatı artık beyinin mukadderatıyle birleşmiş demektir. Dininden, milliyetinden ve müi kiyetinden tecrit olunan bu zavallı mahluk, artık bir vergi kaçağı, bir asker kaçagı, bir sabıkalı, bir vahşî unsurdur.

Kürt beyi tehakkümünü, kürtleştirilmiş Türkün, toprağı, kanı, milliyeti, dini ve namusu pahasına yaşatır.

●

Dersimi, Kürt aşiret feodalizminin vatanıdır derler. Halbuki Dersimde biz, ta dokuzuncu asırdan beri Anadoluda yerleşen ilk Oğuz Türklüğünün en halis lisan veteşekkülât unsurlarını buluruz. Dersimi görmemişseniz bile, tafsilatlı bir Dersim haritasına göz gezdiriniz. Bu haritada yer, köy ve geçit isimleriyle, aşiret isimlerinin % 70 i halis Türkçedir.

Kürt geçinen, fakat ahalisi Kürtçe bilmeyen köyleri hatırlıyorum. Ehalisi Türkçeyi unutan, fakat henüz Kürtçeyi de bellemeyen, ihtiyarları Türkçe konuşan, fakat gençleri Türkçe bilmeyen ve Türkçeyi bırakmalarının tarihi, daha ancak elli, otuz, yirmi, hatta beş on sene evveline irca edilen Kürt köyleri hatırlıyorum. Ermeni unsurunun çekilişi, fakat bırakılan boş yerlerin Türk muhacirleri tarafından doldurulmayışı, birçok yerlerde yayla ve dağ unsuru olan derebeyini ova ve geçit köylerine indirmiştir. Yeni Türkiyenin nizamı ve disiplini işe müdahale etmemiş olsaydı, bedeli sekiz senede ödenmek üzere yüz, yüz elli liraya satılan köyler üzerinden korkunç bir derebeyliğin, şark vilâyetlerindeki şehirlerimizin kapularına kadar sokulduğunu görecektik.

Derebeylik nizamının tasfiyesi, Şarkta, uzun asırlar imtidadınca toprak-sızlaştırılan mülkiyetsizleştirilen köylünün mal ve mülkiyet sahibi kılınması neticesinde bitecektir. Küçük çiftçilik, toprak köleliğinin zıttıdır ve derebeylik münasebetlerinin en emin tasfiye vasıtasıdır.

Toprak, yurt, ve istihsal vasıtaları sahibi kılınacak kürtleşmiş Türkün kendi diline ve öz iktisat nizamına dönmesi, oralarda serbest mübadele usullerini ve pazar münasebetlerini genişlettirecek ve bu genişleyen münasebetler Türk milletinin siyasî ve iktisadî tecanüs ve vahdetini temin edecektir.

Derebeylik nizamının tasfiyesi, Türk inkilâbının tabiî bir mevzudur. Bunun içindir ki Türkiye Cümhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğunun zıttına olarak, daha, ilk adımdan itibaren derebeyinin karşısında açık cephe almış bulunuyor. Yeni Türkiyenın ahlâkı, ne şoven, ne de emperyalisttir. Millî adavetler, yeni Türk devletinin Anadoluda teessüs ettiği gündenberi Türk vatanının mechulüdür. İnkılâbın derebeyliğine karşı harbi, bütün milletin kendi hürriyet ve emniyetini tehdit eden bir yabanı ve kurunu vüstaî müesseseye karşı madden ve manen mücadelesidir.

Asırlardanberi karşısında beyden, şeyhten ve eşkiyadan başka bir şey görmiyen Şark vatandaşına iyi idareci,iyi muallim olacak ve Türk inkilâbının temsil ettiği iktisat, hukuk ve kültür perensiplerini vatanın bu hücrâ bucaklarına götürecek idealist ve yetişkin bir gençlik kadrosuna muhtacız.

Ağrıdağ'ı gerilerinde pusuda bekliyenlerin sinsi kastleri, toprağından, milletinden ve mülkiyetinden tecrit edilip iktisaden bir canlı meta, ruhan bir kara çamur ve hukukan bir mücrim haline getirtlen Türk vatandaşının, toprağı, hürriyeti ve hakkı tamamlandığı gün kendiliğinden akim kalacaktır.

Munzur dağı eteklerindeki Frat kıvrıntısından Ağrıya, Van, Hakkkârı, Gevar hududuna kadar, dünyanın en güzel tabiatını sinesinde barındıran essiz bir vatan parçası yatıyor.

Bir zamanlar "Orto„ yahut "Orarto„ denilen ve tarihin en bilinmeyen devirlerindenberi bize ait olan. her adımında bizim kanımızın, dilimizin ve harsımızın yadigârlarını taşıyan bu derin vadiler, bir engin dağlar ve yaylalar memleketini her vatan çocuğunun bilmesi, tanıması, sevmesi ve ona bağlanması lâzımdır.

Eski Yunan tarihçilerinden Ksenofonun "On binlerin rıcatı„ isimli eserinden alınmış bazı parçalar okumuştum. Bu parçalardan birinde, şimdi bizim Şark vilâyetlerimizden bir kısmını teşkileden Cezireiulyâ yaylasından bahsederken Ksenofon diyor ki:

"Bu memleketin vadilerinde insan eli değmemiş bir karış yer bulunamaz. Her avuç toprak ayrı ayrı işlenmiş ve ekilmiştir. Her taraftan şen ve kalabalık bir hayatın sesi gelir.„

Ksenofonun devrinde, Asur kitabelerinde ismi geçen, hem medenî hem cengâver bir Asyalı kavmi barındıran bu memleket, şimdi Anadolunun en insansız yeridir. Yeni Türkiye bu yeri boş ve bakımsız olarak almıştır.

Kötü bir devrin idaresi altında köylüler göçebeleşmiş, yollar tenhalaşmış ve ekilen yerler ekinsiz kalmıştır. Fakat göçebenin yeniden köylüleştirilmesi, terkolunan mezreaların yeniden ekilmesi, yolların ve geçitlerin, malından ve hayatından emin, şen ve kalabalık bir Türk nufusuna yol ve geçit vermesi işi, *İnkılâp Türkiyesinin bilerek üstüne aldığı vazifelerin en çetini değildir.*

KRONİKLER.

Kadro ve İzvestiya.

Moskovada çıkan "İzvestiya„ gazetesi geçen ayın yirmi sekizinci günü "Yeni Türkiyenin içtimaî çehresi„ başlığı altında bir mekale neşretmiştir. Bu mekalenin bir kısmında "Kadro„nun esas fikirleri bugüne kadar yapılan neşriyatımıza göre hulâsa edilmekte ve bu fikirlerin, Türk inkılâbının kendine hâs davalarını ve inkişaf istikametlerini izah bakımından manalarına işaret olunmaktadır.

Ancak bu arada bir nokta vardır ki üstünde biraz tevekkufu icabettirir: İzvestiya, bu fikirlerin, gerek cihan buhranının, gerek bu buhranın Türkiyedeki tesirlerinin en ziyade keskinleştiği bir zamanda meydan almasına bilhassa işaret ederek Kadronun temsil ettiği fikrî hareketi, bu buhrandan çıkmak için «müstakil bir çıkış noktası aramak cehti» olarak kaydetmektedir. Gerek Cihan buhranı, gerek bu buhranın Türkiyedeki tesirleri hakkındaki telâkkilerini, filvaki Kadro, bu nüshasına kadar henüz tam ve toplu bir şekilde izah etmemiştir. Kadro serisi olarak basılmakta olan ve gerek cihan buhranını gerek bu buhranın Türkiyedeki tesirlerini toplu tetkike çalışan eserler de henüz intişar etmiş değildir. Fakat buna rağmen bütün intişar etmiş yazılarımızdan bariz olarak anlaşılabilir ki, bize göre Türkiye, cihan buhranının içinde değil haricindedir. Ve biz yahut bize benziyen, yani Türkiye gibi bir millî kurtuluş mücadelesi yapan bütün memleketler, cihan buhranının birer kurbanı değil, bu buhranı doğuran ve onun gün geçtikçe derinleştiren ve mürekkepleştiren amil ve müessirleriyiz. Gerek Türkiyenin, gerek Türkiyeye benzer bütün memleketlerin menfaati ve müstakil bir iktisat cüzütamı olarak inkişafı imkânı bu buhranın derinleşmesine ve mürekkepleşmesine bağlıdır. Kaldı ki, bu buhran, hiçbir zaman, klâsik bir iktisat buhranı diye alınamaz. Bugünkü buhran denilen şeyde klâsik bir iktisat buhranını karakterize eden vasıfların ve işaretlerin hemen hiçbiri yoktur. Bu buhran denilen şey, bir taraftan metropollerdeki sanayi kesafetine, diğer taraftan metropollerdeki bu sanayi kesafeti hesabına müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tâbi memleketlerin istismarına istinat eden muasır iktisat nizamının bir bünye istihalesidir. Bu istihale, mukadderatı bu müesses istismar nizamının devamına muallâk olan büyük sanayi memleketleri için bir "dağılışı„ ve yeniden doğuşları bu büyük ve istismarcı sanayi hegemonyasının dağılmasına muallâk olan bizim gibi iktisaden geri memleketler için bir «doğum ağrısı„nın mesut bir beşaretini ifade eder.

Türk millî kurtuluş hareketi ve bu hareketin manen temsil ettiği ve manen kendilerine örnek olduğu bütün millî kurtuluş hareketleri, muasır iktisat nizamının, istismare müstenit bütün iktisat ve cemiyet müesseselerine karşı öyle bir iktisadî ve içtimaî "aksülâmel„ teşkil ederler ki, bu aksülâmelin manâ ve mahiyeti, "büyük sanayi memleketlerinde, muasır istismar

nizamının çözülüşü„ demek olan bugünkü bünye istihalesini - yani buhranı tabiatile ve berveçhipeşin zarurî kılar. Biz millî kurtuluş hareketlerinin derinleşme ve genişleme seyrini, büyük sanayi memleketlerinde meydan alan buhranın genişlemesi ve derinleşmesi derecesiyle ölçüyoruz dersek, hiç te mübalâga etmiş olmayız. Bu nüshadaki bir yazımızda dediğimiz gibi:

"Bir zaman müstemleke ve yarı müstemlekelerin sefalet haddini, metropollerdeki sanayiin terakki derecesi tayin ederdi. Şimdi bizim teknik terakkimizin derecesi metropollerdeki sanayi dağılışının haddini ve şiddetini tayin edecektir.

"Şimdi bize buhran diye anlatılan şey, eski mübadele nizamına göre kurulmuş eski metropol hegemonyasının, teknik bazının bir sarsıntısından başka birşey değildir.„ müstemleke ve yarı müstemlekelerin istismarına istinat eden bu teknik bünye artık tabiî ömrünü yaşamıştır. Biz gerek bu sarsıntının, gerek onun doğurduğu içtimaî ve siyasî depresyonların ve katastrofların gerek bünye ve gerek inkılâbımızın mahiyeti itibarile haricindeyiz.

Ancak şu da var ki, bizim temsil ettiğimiz bu sert "otarşi„ rejimi, cihan içinde medeniyetin bir parçalanışını değil, sadece dünyada müesses bu günkü mübadele nizamının, gerek siyaseten, gerek iktisaden müstakil milletlerin, müsavî haklar ve şartlar dâhilinde karşılaşmalarına müstenit yeni bir mübadele nizamının teessüs etmesi demektir. Öyle bir mübadele nizamı ki, orada, her millet, emperyalist herhangi bir kaide altında değil, kendi iklim şartlarının, kendi iktisadî kabiliyetinin imkânları ve hudutları dahilinde kendi "spesifik„ emtiasının müstakil müstahsılı olarak yer alabilsin.

●

Bugün cihandaki bünye dağılışının Türkiyede uyandırdığı aksi tesirleri de filvaki hesaba katmamak kabil değildir. Bilhassa ham maddeler hattâ münhasıran Pamuk, Yün, Tiftik - üzerindeki keskin fiat düşkünlüklerinin Türkiyede bu emtianın istihsalile geçinen köylü nüfusu üstündeki tesirlerini ve bunun tevlit ettiği güçlükleri görmemek imkânsızdır. Fakat şu da var ki, bizzat bu tesirler de bizim, cihanın büyük sanayi kesafetine karşı olan passif tabiiyetimizin bir neticesidir. Yoksa. kendi ham maddesini kendi işleyecek bir Türkiyenin, istihsal ettiği bu üç ham madde itibarile de, cihandaki iktisadî depresyonun haricinde kalacağı aşikârdır. Her sene harice ithal ettiği mensucat fasılları için "70.000.000„ lira ödediği halde, ihraç ettiği mensucat ham maddeleri için yalnız "16 000.000„ lira alan bir memleketin, kendi ham maddelerine kendildâhilî pazarını mahreç kılabilmesi için hiçbir müşkül yoktur,

Hulâsa buhran, bize dolayısile bazı tesirleri dokunan bir âlemşümul bünye istihalesi olmakla beraber, Türkiye ve Türki. benzer memleketler bu buhranın, temsil ettikleri millî kurtuluş hareketlerinin mana ve mahiyetleri itibarile haricindedirler.

Bu millî kurtuluş hareketlerinin objektif inkişaf istikametlerini ve ideolojik esaslarını izah için çalışan ve bu esasların objektif unsurlarını kendine prensip edinen "Kadro„nun fikrî cehti, bittabi sadece, bu "buhrandan kurtulmak için müstakil bir çıkış noktası taharrisi cehti„ olarak tarif edilemez.

Ş. S.

Kadro ve Elmuhadenet.

Kahirede neşrolunan "Elmuhadenet„ gazetesi "Kadro„nun neşriyatı hakkında ilk gündenberi daimî ve hususî bir alâka göstermekte ve bu alâka bizi çok mütehassis etmektedir.

Kadro'nun cehti, yalnız Türk inkılâbının değil, muasır iktisat nizamı içinde herhangi bir suretle iktisaden tâbi vaziyette bulunan bütün memleketlerdeki millî kurtuluş mücadelelerinin, - cihanın bugünkü seyri ve yarınki mukadderatı için pek ziyade haizi tesir olan mana ve ehemmiyetlerini tebarüz ettirmektir. Bu itibarla "Kadro„ nun izaha çalıştığı ve müdafaa ettiği prensipler, yalnız millî inkılâbımızın değil, âlemin bugünkü nizamından muztarip bulunan ve kaydüşartsız istiklâlleri, cihanın bugünkü iktisat münasebetlerinin esasından değişmesine vabeste olan bütün millî istiklâl mücadelelerinin,âdeta müşterek prensipleridir.

Bu itibarla kendine hâs şartlar ve usuller dahilinde olmakla beraber, hergün biraz daha esaslaşan ve her gün biraz daha unsurlarını bulan bir millî istiklâl hareketine sahne olan Mısır'da, neşriyatımızın dostane bir akis bulması, bizim için mucibi memnuniyettir.

Elmuhadenet'in, gerek şahıslarımız hakkındaki teveccüh ve takdirlerine, gerek kitap ve makale şeklinde çıkan yazılarımızı Mısır'lı münevverlere tanıtmak ve bu suretle iki kardaş memleket arasında fikrî bir alâka ve rabıta temin etmek yolundaki kıymetli mesaisine teşekkürü borç biliriz.

Ş. S.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

7

TEMMUZ
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket süreyya	**« Europacentrisme » in Tasfiyesi**
Dr. Vedat Nedim	**Donan Ziraat kredilerine karşı**
İsmail Husrev	**Türkiyede Derebeylik rejimi**
Yakup Kadri	**Ferdiyet ve şahsiyet**
Bürhan Asaf	**Makina medeniyeti**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma**
İsmail Husrev	**[Polemik] Plân mefhumu hakkında**
B. A.	**Lausanne'daki anlaşmaların iç yüzü**

KADRO.

Objektif mevzuu, milletimizin tam ve noksansız kurtuluşu olan inkılâbımızın gittikçe mürekkepleştiğini ve mürekkepleştikçe derinleşerek verimlileştiğini görmemek, ya millet davası ile bir alâkasızlığın yahut bir kısa ve kifayetsiz görüşün eseri olabilir.

●

Millî kurtuluş inkılâbımız, sokak nümayişleri, beynelmilel konferans ve müesseselere yalvarma istidaları takdimi gibi ancak şaşkınlığın ve aczin tavsiye edebileceği hareketler üzerinde kalarak milletin mukadderatını bir takım gecikmelere salmadan yahut bir takım çıkmazlara sokmadan, Sivas ile Lausanne arasındaki yolu bir hamlede söktü. Millet, bu hamlesile, harice karşı siyasî istiklâle götüren destanını yazdı.

●

Bunun hemen arkasından, haricî istismarın Türk topraklarında bir acentası ve bir uşağı olan sarayı ve onunla beraber teokratik müesseseleri birkaç satırlık bir karar ile ilga etti. Millet, bu hamlesile, kendi kendisine karşı siyasî istiklâle götüren destanını yazmış oldu.

●

İstismarcı garp medeniyetinin istismar mekanizmasındaki sırrı, onun liberal ve ferdiyetçi iktisat nizamında teşhis ederek, bu nizam ile olacak karşılaşmalarında devletçi iktisadın tek el ve tek görüşle ve her defasında milletin ileri menfaatlerine uygun olarak sevk ve idare edilen kontrolünü kabul etmekle ve ziraatçi ve ham maddeci bir yarı müstemleke bünyesinden en ileri teknikle takviye edilecek bir ziraatçi, ham maddeci, sanayici ve millî sermayeci bir muasır millî iktisat bünyesine geçmek kararını vermekle, millet, iktisadî mücadelesinin ve iktisadî kurtuluşunun destanını yazmağa başladı.

●

Siyaseten hür ve iktisaden cüzü tam bir bünyeye istihalesini yaparken garp milletlerini birer tezatlar mecmuası haline getiren

sınıf davalarını, sınıfların teşekkülünü peşinen önlemekle, reddeden Türk milleti, bu hareketile ileri bir sosyal nizamın temellerini attı.

●

Siyasî ve iktisadî cüzü tam olmanın fikrî istiklâle *bağlı olduğunu bilen Türk milleti, hem kendi ve hem de dünya tarihini hem kendi ve hem de dünya iktisadiyatını müstakil bir görüşle tetkik ve tedvin etmek yoluna giderek « ilmî görüşte istiklâl » ve « ilmî görüşteki her türlü tağşişleri teşhir » kaidesini tatbik etti.*

●

Bunu yapmakla Türk milleti, Türk ilminin temellerini atmış oldu. Mürekkepleştikçe derinleşen Türk inkılâbı, düşünce ve hareket arasındaki vahdeti, gün geçtikçe daha fazla tesis eylemektedir. Ve yapı arsasının henüz tozlu topraklı havası, hem gürültülü ve hem de hoyrat faaliyetleri arasında, Türk milletinin yapısı, on dokuzuncu asrın hatalı ve yanlış hesaplı plânlarına göre değil, yirminci asrın şuurumuza akseden kaidelerine göre genç ve zinde yükselmektedir.

●

Bunun böyle olduğunu görmiyenler olabilir. Bunları ayıplamak bile fuzuli bir zahmettir. Bunlar, mürekkepleştikçe derinleşen inkılâbımızın heyecan ve inanç havasında daima bir yabancı ve işe yaramaz unsur gibi kırıntı ve köpük halinde, yaratılmakta olan millet maddesinin dışına atılacaklardır. Çünkü bunlar, bırakmakta ve kendisinden uzaklaşmakta olduğumuz cemiyetin dahi tortusuna ait unsurlardır.

●

İnkılâp, yürüyor.

İnkılâbın İdeolojisi:

"Europacentrisme„ in Tasfiyesi.

Şevket Süreyya.

«Geocentrisme» (1) — beşerin bir telâkki hatâsı idi ki, bu hatâ, onu bir ilim haline getiren Batlamyostan, ilim sahası haricine çıkaran «Coperinc»e kadar tam on iki asır beşerin idraki üstünde hükmetti. Bütün bu asırlar imtidadınca arz, hakikatta geniş kâinat sisteminin küçük ve tâbiy bir unsuru olduğu halde, bu sistemin merkezi ve mihveri gibi sayıldı. Bütün taharriler, bütün hükümler ve bütün hakikatler yalnız arzdan itibaren ve yalnız arz içindi.

«Europacentrisme» (2) — yine böyle bir telâkki hatâsıdır. Fakat bu hatâ muasır Avrupanın bütün içtimaî ilimleri lâboratuvar mevzuu kılmasına rağmen, beşerin idraki üstünde hâlâ hâkim bulunmaktadır. Menşeini, daha ilk Yunan ukalasından alan ve zamanımıza kadar gelen bu telâkkiye göre de, Avrupa tarihi, hakikatta geniş cihan tarihinin küçük ve tâbiy bir unsuru olduğu halde, bu tarihin mihveri ve merkezi gibi sayılır. Bütün teharriler, bütün hükümler ve bütün hakikatlar, yalnız Avrupadan itibaren ve yalnız Avrupa içindir.

Batlamyos arzın haricindekini, arza tâbiy saymakla, beşer idrakini bir uzun devir için nasıl darlığa ve yanlışlığa mahkûm kılmışsa, Europacentrisme de Avrupa haricindekini Avrupaya tâbi saymakla beşerin tefekkür tarihinde o kadar geri ve o kadar menfî bir rol oynamıştır.

●

Beşer tarihinin İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar diye bir takım traih devirlerine bölünüşü, filvaki çok yenidir.

(1) Geocentrisme — Arzı,'kâinatın merkezi telâkki etmek nazariyesi

(2) Europacentrisme — Avrupa tarihini cihan tarihinin merkezi telâkki etmek manasında kullanılmıştır.

Fakat şu da var ki, şimdi bu tasnif, Avrupa münevverinin tarihi telâkkisinde, tarih devirlerini beşer tarihinin değil, beşer tarihini bu dar ve çerçeveli tarih devirlerinin eseri zannettirecek kadar yerleşmiş ve mukaddesleşmiştir.

Bu tasnifin ilk vasfı, münhasıran Avrupaî, yani Europacentrik oluşudur. Bu tasnifte cihan tarihinin ve beşerin medenî inkişafının bütün seyri ve merhaleleri hemen münhasıran, esasen geç başlıyan Avrupa tarihinin küçük mihveri etrafına alınmış, Avrupa haricinde kalan her şey, ya Önasya ve Mısır medeniyetleri gibi «tekâmülden kalmış birer ihzarî medeniyet safhası» sayılmış, yahut Avrupa medeniyetinden evvelki devrin muzlim nisyanına sürülmüş ve orada inkâr edilmiştir.

●

Europacentrisme hatasının İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar diye bize öğrettiği tarih devirlerinin vasıflarını bir kaç cümle ile tebarüz ettirmek, bu hatâlı tasnif tarzının nasıl münhasıran Avrupaî bir noktai nazara göre tedvin edilmiş olduğu hakkında bize bir fikir verebilir:

«Europacentrisme»e göre İlk çağ, beşer medeniyetinin doğuşu ve kuruluşu devridir ki, bu devir, fecrinden zevaline kadar hareketini Avrupa ufkunda yapar ve Avrupa ufkunda bitirir. Bu harekette Avrupa haricinde tekevvün eden her şey, Avrupa medeniyetinin, kendi kendini doğuran mucizeli yaratılışı karşısında, birer kaba ve hayatiyetten kalmış mücerret tecrübelerdir.

«Europacentrisme»e göre bu İlk çağ medeniyetinin zekâ unsuru «Yunan mucizesi» - «Miracle Grec» - ve kuvvet unsuru «İndo-Europpen» ırkının ebedî kan ve pazû kuvvetini temsil eden «Germen»dir.

Bu telâkkiye göre 410 ile 476 arasında Gotların, Vandellerin ve tekrar Gotların Romayı tahribi, Avrupa tefevvukunun bir çöküntüsü değil, bilâkis, Yunan mucizesinde kemalini bulan insan zekâsının, Germen kanında kemalini bulan insan kuvveti ile bir şahane izdivacıdır ki, bu izdivac, kendi zatinde bir «yeniden doğuş»un rüşeymini tabiatile hâmildir.

Europacentrisme de İlk çağ, Orta çağa, sert bir kilise iskolastisizmine istinatgâh kılınan, donmuş bir Aristo felsefesile bağ-

lanır. Orta çağın tarihi bir din ve dünya feodalizmine ruh olan bu telâkki tarzı, bu telâkki etrafında harekete getirilen milyonlarca toprak bentlerin, ya kilise, ya şato, yahut ta ticaretgâh sahil şehirlerindeki korsan zenginler hesabına sürü sürü kurban edilmelerinin tarihidir. Bu tarih, Avruplaı tarihçinin dilinde saf imanın ve idealizmin bütün cihana nümune gibi verilen bir destanı şeklini alır.

Bu destanda, Avrupa haricinde kalan veya Avrupaya karşı gelen her sima bir yıkıcı ve bir barbar gibi tasvir olunur.
Rönesansın Yunan mucizesile alâkası daha barizdir. Bu devrin humanistleri, humanizmin menbaını her nedense yine Yunanda buldular ve bu başlangıcı insaniyete bir «tarih başı» gibi vermek istediler. Fakat asıl yeni çağdadır ki, Europacentrisme, vahşî ve müteaddî bir mahiyet aldı. Yeni kıtaların keşfi, yeni ticaret yollarının, yeni pazarların açılışı, bu yeni yollar, yeni kıtalar, yeni pazarlar üzerinde yapılan müstemleke harplerinin sonu, bir aralık bütün cihanın mukadderatını filhakika Avrupaya bağlar gibi, göründü. Müstemlekecilik, Avrupa harici memleketlerin açık yağması, her tarafta müterakim millî ticaret sermayelerinin Avrupaya akışı, bu kıtanın cihanşümul hegemonyası için ilk zemini hazırlar gibi oldu. Her tarafta eski yollar ve eski mübadele merkezleri değişerek, cihanın hayat kanalleri, küçük Avrupa kıtacığı etrafında müttehidülmerkez bir sistem manzarası arzetti.

Tarihin Europacentrik tasnifine göre «Son zamanlar» denilen devri açan «Sanayı inkılâbı», cihanın her tarafına akıttığı ucuz ve, mebzul fabrika emtiasile her tarafta mahallî ve millî iktısat vahdetlerini parçalayarak, Avrupanın bütün on dokuzuncu asır tarihini karakterize eden metropol istipdadını bir sistem halinde tamamladı. Fransız ihtilâli, on dokuzuncu asırda kemalini bulan bu sistemin bir beşareti ve bir ideolojik ifadesi idi ki, bu ihtilâlin, bütün cihan için doğru ve bütün cihan için hakikat sayarak âleme ihraç ettiği telâkkiler, «Europacentrisme»in itibarını her tarafta mukaddesleştirdi ve Aryanizm, bu siyasî ve iktısadî hegemonyanın bir karakteristik ifadesi oldu.

●

«Michlee»nin, İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar tasnifi, Avrupa tarihinin inkişaf merhalelerine belki bir hadde

kadar uyabilir. Fakat aşikâr olarak görünüyor ki, bu tasnif, gerek cihan medeniyetinin umumî inkişaf hatları ve merhaleleri, gerek Türk tarihinin karakteristik devirlerini ifade edebilmek itibarile tamamile uygunsuz ve elverişsizdir.

Türk tarihinin ana hatlarını ve inkişaf devirlerini, tarihin Europacentrik tasnifine göre izah, her şeyden evvel imkânsızdır. Avrupalı tarihçiye göre «Akvam muhacereti» ancak Roma zaviyesinden izah edilen bir hâdisedir ki, bu hâdisede Türk ırkının rolü sadece menfî ve sadece tahripkâr olarak gösterilmiştir. Halbuki bize göre akvam muhacereti, Avrupanın daha tarihten evvelki devrin muzlim şekilsizliği içinde yaşarken başlıyan ve cihanın her bucağına ve bilhassa Avrupaya hayvan ehlileştirmenin, nebat yetiştirmenin ve maden işlemenin ilk tekniğini yayan ve bu suretle dünyanın her tarafında menşe ve evsaf itibarile müttehit ilk medeniyetlerin teessüsünü mümkün kılan bir temdin akınıdır. Bu izah «Europacentrisme» in dar ve müceret izahına zıt, fakat cihan medeniyetinin tekevvünü bakımından tamamile vakıaya uygundur. Milâttan sonra 375-inci yılda başlayıp, Garbî Romanın sukutile nihayete ermiş sayılan Akvam muhacereti bu uzun temdin akınının bir faslı ve bir parçasıdır ki, bu hâdise de Türk ırkının rolü, hiç bir zaman, Europacentrik tarihin bize anlattığı gibi değildir.

Türk tarihinin bir tarih ötesi, yani tarihten evvelki devri hiç şüphe yok ki, mevcuttur. Fakat bu devir, daha «Europacentrisme»in mebdei tarihinin bile asırlarca evvelinde kalan bir dönüm noktasında bitmiş ve Türk tarihinin tarih devirleri ise, tarihin Europacentrik tasnifine hiç bir suretle uymayan kendine hâs bir mecra içinde inkişaf edip gitmiştir.

Türk tarihinin İlk çağı nerede başlar ve Orta çağı nerede biter? Bilinemez. Fakat aşikâr olan şudur ki, bu ilk çağ ve bu orta çağ, «Europacentrisme»in İlk ve Orta çağlarından tamamile başka evsaf arzetmektedir. Türk tarihinin ilk çağını biz, menşei itiraf olunmamak için ilâhlara irca olunan Yunan mucizesile başlayıp Romanın sukutile biten bir küçük safhanın klâsik ölçülerine göre nasıl izah edebiliriz?

kir ve san'at unsurları kaybolur gider.
Böyle bir ölçü içinde Türk tarihinde ilk çağın bütün teknik, fi-

«Europacentrisme»in Orta çağını Türk tarihinde nasıl bulabiliriz? Avrupa tarihçisinin Orta çağ dediği devirde Türk tarihi rönesansını çoktan bitirmişti. Sonra Türk tarihinde bir on altıncı asır gelir ki, bu asır Europacentrik ölçülerin hiç birile ölçülemez ve bu asır Avrupanın hiç bir asrına tevafuk edemez. Avrupa tarihinde On altıncı asır, din ve dünya feodalizminin, daha henüz on yedinci asır münekkitlerinin darbesini yememiş olan iskolastisizminin, teknik geriliğin ve millî tecanüssüzlüğün en karakteristik devridir. Halbuki Türk tarihinde On altıncı asır, ucsuz bucaksız bir dünya saltanatı ile beraber, kemal haline gelmiş bir medeniyetin, ilimde tefevvukun ve san'atı ile beraber, kemal haline gelmiş bir medeniyetin, ilimde tefevvukun ve san'atta tekâmülün eşsiz bir devridir.

Türk tarihinin on altıncı asır müessise ve telâkkilerile, Avrupa tarihinin on altıncı asrındaki o durgun müessese ve telâkkileri arasında nasıl iştirak olabilir?

Fransız ihtilâlinin ve son zamanların ise, Avrupa menfaatlarını ve cihanın her tarafındaki menfaat mücadelelerini teyit için, tarihin telâkkisine hâkim kıldığı ölçüler ve devir tasnifleri, bu devirde hemen kâmilen ya müstemleke veya yarı müstemlekeliğe, yahut iktısadî geriliğe mahkûm kılınan Türk cemiyetlerinin tarihî seyrini ve mahiyetini izah için tamamile uygunsuz ve elverişsizdir. Zaten bunun içindir ki, içinde yaşadığımız millî kurtuluş hareketleri devrinde, bütün bu Türk cemiyetlerinde ve umumiyetle Avrupanın siyaset, iktısat ve kültür hegemonyasından muztarip memleketlerde başlıyan bu millî kurtuluş hareketlerini izah için Avrupalı mütefekkirin elinde, bu mücadelenin hakikî mahiyetini izah eden bir telâkki ölçüsü ve bir ıstılah yoktur.

●

Avrupa ile başlıyan ve Avrupa ile biten tarih, hem bir dar ufuk, hem bir yanlış telâkkidir ki, bu dar ufuk ve bu yanlış telâkkide bizim yerimiz şimdiye kadar, ya tarih ötesine sürülmek, ya medeniyet harici kalmak olmuştur. Çünkü Avrupalı tarih yazarken, her şeyden evvel kendi toprağında kendi millet oluşunun vekayiini toplar ve bu toplayışta cehti, evvelâ kendisini toprağının ilk otokton halkı ve kültür müessiselerini, münhasıran Avrupada tekevvün etmiş sayılan Greco-Romen medeniyetinin bir asîl devamı gibi göstermektir.

Fakat, bu gösterişin maddî ve manevî temeli şimdi gün geçtikçe bir az daha sarsılıyor. Şimdiye kadar orijinal bir şey sanılan «Yunan mucizesi = Miracle Grec» Greco-Romen medeniyeti ve saf Germen kanı tahlil olundukça, bu terkiplerin her şeyden evvel, Avrupalı olmayan unsurları birer birer tezahür ediyor. On dokuzuncu asrın, o asır âlimine adeta bir din heyecanı veren mukaddes Aryanizmi gün geçtikçe azalıyor. Bizzat bu dinin mürtedleri şimdi, beşerin menşeini onun hakikî vatanına irca eden, ilk tekniğin ilk kültürün, ilk san'atın kaynaklarını Avrupa haricine çıkarmakta ve bu suretle cihan medeniyetinin cihan mikyasında ve kül halinde izahına imkân veren hakikî ilim cephesinde yer almaktadır. Bizzat bizim tarihimizi veren ve bizzat bizi alâkadar eden bu büyük fikir hareketinin en yüksek sentezini bizzat Türk inkılâbının merkezinde bulması ve en yüksek eserini bizzat Türk inkılâpçısının elinden alması bir tarihî hâdisedir. Çünkü biz, kendi tarihî vekayiimizi toplarken, haklı olarak, cihan tarihinin en büyük hâdiselerini kendi tarihimizin içinde buluyor ve bundan gurur duyuyoruz.

Türk tarihi, cihan tarihinin başı ve Türk inkılâbı Avrupa tarihinin yirminci asırda inkişafını bulmuş bir tarihî reaksiyonu olmak itibarile, biz o mazi ile bu halin birbirine bağlanışında geniş bir millî heyecanın bütün unsurlarını buluyoruz. Bu hareketin kül halinde ve bütün bu manasile tebarüz ettirilmesi ve «millî tarih tezi» mizin bütün usul ve vasıtalarile her gün bir az daha takviyesi inkılâp münevverliğinin vazifesi ve borcudur.

Donan Ziraat Kredilerine karşı.

Dr. Vedat Nedim.

Naktî kredi, münkeşif pazar iktısadiyatının bir unsurudur. Pazar iktısadiyatından pazar için istihsali kastediyoruz. Pazar için değil de kendi ailevî veya mahallî ihtiyaçları için istihsal eden, yani iktısadî faaliyeti, bir kazanç vasıtası değil de, bir geçinme vasıtası olan, kendi içine kapalı bir tabiî iktısat bünyesinde nakdî kredinin yeri ve rolü yoktur.

Pazar için istihsal eden mıntakalarda, istihsal farklılaşmıştır. Farklılaşan istihsal mıntakaları, birbirlerinin müşterisi olurlar. Bir mütekabil alış veriş, münkeşif bir pazar münasebeti teessüs eder.

Bu pazar münasebeti, ister bir memleketin muhtelif mıntakaları, şehir ve köyleri arasında cereyan etsin, ister muhtelif memleketler ve kıt'alar arasında teessüs etsin, bunda asıl olan, istihsalin *geçinme* için değil, *kazanç* için yapılmasıdır.

Kazanç mefhumunu, en geniş manasında, yani *sermaye terakümü*nün menbaı olarak alıyoruz. Her iktısat sisteminde sermaye terakümü, gittikçe genişleyen, *dinamik* bir istihsal faaliyetinin esasıdır.

Sermaye terakümü yapamıyan bir iktısat bünyesi, *statik* kalır, yerinde sayar. Sermaye terkaümünün şartı ise, kazançlı istihsaldir.

O halde sorabiliriz:

Köy iktısadiyatımızda istihsal kazançlı mıdır?

Kazanç, müstahsilin maliyet fiyatile, müstahsilin satış fiyatı arasındaki fazlalık olduğuna göre, belli başlı mahsullerimizin maliyet ve satış fiyatları arasında yapılacak mukayese bu sualin cevabını teşkil eder.

Fakat, yer yer değişen ve bütün unsurları iyice hesaba alınarak yapılmış maliyet fiyatı statistiklerine malik değiliz.

Müstahsiliin eline geçen ve yine yer yer değişen satış fiyatları hakkında da toplu malûmatımız yok.

Burada söyleyebileceğimiz, ancak perakende ve hususî tetkiklere istinat eden umumî mahiyette istintaçlardır.

Buğday, pamuk, tiftik, hattâ tütün gibi bazı mahsullerimizin satışında müstahsilin eline çok kerre maliyet fiyatına bile tekabül etmiyen bir fiyatın geçtiğini biliyoruz. Diğer mahsullerimizin satış fiyatlarında da umumî bir sukut temayülünün mevcudiyeti malûmdur.

Fiyat sukutunun yanında bir de sürüm sıkıntısı vardır. Filhakika üzüm, incir, fındık gibi bazı mahsullerimizin satılmayıp elde kalan stoklarından muztarip değiliz. Fakat tütün, afyon, tiftik gibi bazı mahsullerimiz ise düşkün fiyatlara rağmen, tamamen elden çıkarılamamaktadır.

Sıkıntı, ister düşük satış fiyatı, ister sürüm darlığı halinde tecelli etsin, netice bir ve aynıdır:

Köy iktısadiyatında sermaye terakümünün olmaması.

Bu neticenin tezahürlerini görüyoruz:

Kredilerin donması, vergi tahsilâtında ağırlık, zatî geçinme iktısadiyatına rücu temayülleri, ticaret hacminin daralması, münakalât hacminin azalması v. s.

Görüyoruz ki, ziraî kredilerin donması keyfiyeti, köy iktısadiyatında sermaye terakümünün olmamasından doğan neticelerden biridir. Bu vaziyet karşısında, kredilerin tecili-sebepler aynı kaldığı takdirde-müstahsilin faiz borçlarını arttırmaktan başka bir şeye yarayamaz.

Tecil yolu, bir tedavî vasıtası değil, sadece muvakkaten koruyucu bir tedbirdir. Donan kredilerin çözülmesi için ilk ve son şart, köy iktısadiyatında sermaye terakümünü temin edecek âmilleri harekete getirmektir.

●

Sermaye terakümü, bir taraftan maliyet fiyatlarının indirilmesi, diğer taraftan satış fiyatlarının daha doğrusu, müstahsilin eline geçen kıymetlerin, yükseltilmesi ile mümkün olabilir.

Maliyet fiyatlarının indirilmesi demek, herşeyden evvel geri istihsal tekniği yerine ileri istihsal tekniğinin ikamesi demektir.

Türkiye ziraatine ileri teknik, ziraat işlerimizin bilgili bir zaptü rapt altına alınmasile, ihtisaslı bir sevkü idareye tabiy tutulmasile girebilir.

Türk müstahsilini, geri tekniğin zararlarından, ananevî istihsal şartlarından kurtarmak için, tedricî tekâmülün cilvelerine terkedemeyiz.

Türkiye ziraatine, ileri teknik, kendiliğinden değil, yukardan aşağı girecektir. Bazıları, türk köylüsünün iztirabının sebebini uzun vadeli kredilerin yoksulluğunda ve faizlerin yüksekliğinde arıyorlar. Uzun vadeli ve ucuz faizli kredi temin olunduğu takdirde, her şeyin *kendiliğinden* hallolunuvereceğini umuyorlar.

Biz bu tılsıma inananlardan değiliz. *Çünkü, teknik inkılâp, sadece bir para işi değildir; bir devletçe tanzim mes'elesidir.* Bu temin olunmadan, münferit müstahsillere açılacak uzun vadeli ve ucuz faizli kredilerin çarçur olacağı tabiîdir.

Bir bando muzika teşkilâtı içine alındığı zaman, notayı okumasını, klarneti çalmasını, boruyu öttürmesini, zili ve davulu idare etmesini ve hep beraber «icrayı ahenk» etmesini öğrenen türk köylüsü, modern ziraat tekniğini de ancak ihtisaslı bir sevk ve idare altında teşkilâtlandırıldığı takdirde benimseyecektir. Bu işi, zamana ve ferdin iradesine, keyfine ve şuuruna terketmek, onun olmamasını istemekle birdir.

Maliyet fiyatını düşürücü âmiller arasında, en son alıcı olan köylünün eline müteaddit mutavassıtların zincirleme kârlarile pahalılaşarak geçen istihlâk maddelerini ucuza maletmek, nakliye tarifelerinde, mahsullerin düşük fiyatlarına göre tadilât yapmak, faiz seviyesini indirmek gibi tedbirleri de zikredebiliriz. Satış fiyatını, daha doğrusu köylünün eline geçen kıymeti yükseltmek mes'elesine gelince, bu da herşeyden evvel bir teşkilât işidir. İstihlâk maddeleri için son alıcı olan köylü, kendi mahsulleri için ilk satıcıdır. Bu itibarla istihlâk maddeleri için *en yüksek* fiyatı ödeyen köylü, kendi mahsulleri için *en aşağı* fiyatı alır. Gerek, ihracat, gerek dahilî ziraî istihlâk emtaamız için müstahsilin eline geçen fiyatların, zaten düşük olan piyasa fi-

yatlarının bile aşağısında olduğu malûmdur. *Mutavassıtkârı denilen bu farkın, millî sermaye terakümüne maledilmesi, millî iktısat siyasetimizin baş hedeflerinden biri olmağa lâyıktır.*

Afyon müstahsillerini bir birlik içinde teşkilâtlandırmağa sevkeden zaruret, mahiyet itibariyle diğer ziraî emtaamız için de varittir.

İngiltere'de bile Devletin, gerek ecnebî rekabetini karşılamak, gerekse müstahsili korumak maksadile, süt, tereyağı, yumurta için *mecburî* satış kooperatifleri kurduğu bir zamanda, mutavassıtkârı karşısındaki endişelerin mana ve kıymeti kalmaz.

Milletler arasındaki ticarî münasebetlerin gittikçe *serbest ticaret* safhasından çıkıp sur'atle *takas* istikametinde inkişafa yüz tutması da, satış işlerinin teşkilâtlandırılmasını icap ettiren başlı başına bir âmildir.

Bugün bile ihracat emtaamız için dünya piyasa fiyatlarının *en yükseğini* temin edemiyoruz. Herhangi bir ecnebî borsasının cetvellerini tetkik edersek mallarımızın rakip mallara nispetle geri fiyatlarla kaydedildiğini görürüz.

Dünya pazarlarında en yüksek piyasa fiyatlarını bulmak için, bütün tabiî evsafa malik bulunan ziraî ihraç emtaamızın büyük bir kısmını, yalnız satış cephesindeki geriliğimiz yüzünden *hakiki* kıymetlerile realize edemiyoruz.

Demek ki, bugün Türk müstahsili için kazanılacak iki pay vardır:

Biri, dünya piyasası fiyatı, diğeri dünya piyasa fiyatlarının en yükseği.

İşte Türk müstahsiline, ilk hamlede hiç olmazsa mahsullerimizin bugünkü dünya piyasa fiyatlarını ve sonra daha ileriye giderek aynı mahsullerin buldukları en yüksek fiyatları temin edecek yollara ayak basmak, yalnız haricî ticaretimizin inkişafı bakımından ayak basmak, yalnız haricî ticaretimizin inkişafı bakımından değil, donan kredilerin selâmeti bakımından da bir zarurettir. *«Türk müstahsiline kârlı fiyat» şiarile açılacak bir teşkilâtlandırma seferberliği günün en âcil bir dâvâsıdır.*

●

Ziraî ihracat emtaamızın talihi, hariç pazarların alım kabiliyetine bağlıdır. Hariç pazarların alım kabiliyeti ise, gittikçe azalı-

yor. Bu itibarla emtaamızı hariç pazarların tabiiyetinden kısmen olsun kurtarmak için, bunların *dahilî* pazarlarımızda da istihlâk imkânlarını aramak mecburiyetindeyiz.

Meselâ üzüm, incir, fındık gibi mahsullerimizin dahilde sarfolunan mıktarları gayet mahduttur. Halbuki bu sene, bu mahsullerimizin bereketli olacağı kuvvetle ümit olunuyor.

Bu seneki bereketli mahsul neticesinde vaki olacak fazla arz, alım kabiliyeti daralan hariç pazarlarda fiyatların büsbütün düşmesini mucip olabilir. Bu tehlikeyi şimdiden önlemek için, bu maddelerin gerek orduda ve mekteplerde, gerekse halk arasında sürümünü arttıaracak tedbirlerin alınmasına zaruret vardır.
İç pazarlarımızın istismarı bahsında ham maddelerimize alıcı olacak millî sanayiimizin inkişaf temposunu da mühim bir âmil olarak hesaba katmalıyız.

Bugün düşük fiyatlarla müşteri bekliyen pamuklarımız, pamuklu mensucat sanayiimizin inkişafı nispetinde dahilde pazarını bulacak ve hattâ, bütün ihtiyacımızı tatmin edebilmek için yeni pamuk sahaları açmak icap edecektir.

Aynı suretle memleketimizin şeker ihtiyacını dahilden temin için kurulacak fabrikalar yeniden geniş toprakların pancar ziraatine tahsisini zarurî kılacaktır.

Bu suretle ham maddesini iç pazardan temin eden sanayi şubelerinin teessüsü nisbetinde, sürüm sahaları garantili .ziraat şubelerimiz de genişleyecektir.

●

Türkiyede ziraî kredi tarihi tetkik edilirse, tâ Mithat Paşa devrinden bugüne kadar ziraat sahasına akıtılan kredilerin hiç te öyle azımsanacak bir seviyede olmadığı görülür.

Yine görülür ki, ziraî kredilerin donması keyfiyeti ve tecili zarureti de yeni bir hâdise değildir.
Ziraî kredilerin, ancak rantabl bir ziraat bünyesinde, rantabl bir iş olabileceği aşikâr bulunduğuna göre, Türkiye'de başlı başına hallolunacak bir ziraî kredi mes'elesi yok, belki ziraatin müstahsil için rantabl bir hale getirilmesi dâvâsı vardır.

Millî İktisat tetkikleri:

Türkiyede Derebeylik Rejimi.

İsmail Husrev.

Bugün Türkiyede toprak meselesile bir parça yakından alâkadar olan bir kimsenin bizdeki toprak münasebetlerinin mazisine bakmak zaruretini duymamasına imkân yoktur. Bu vâdide yekten akla gelen sualler şunlardır: Eskiden Osmanlı imparatorluğunda toprak üzerinde teessüs etmiş içtimaî-iktısat münasebetlerinin mahiyet ve şekli ne idi? Bugünkü münasebetler nasıl bir inkişafın muhassılasıdır? Bunlar maziye ait neleri muhafaza etmiştir?

Osmanlı tarihlerinde bu suallerin cevaplarını bulamayız. Hattâ bu cevaplara esas olabilecek vesikalara bile toplu bir halde tesadüf etmenin imkânı yoktur. Padişahların sergüzeştlerini nakletmekle vakit israf etmiş olan Osmanlı müverrihleri, Osmanlı imparatorluğunun içtimaî kuruluşuna ve bu kuruluşun iskeletini teşkil eden unsurlara nazarlarını çevirmeyi daima ihmal etmişlerdir. Onların bize tarih ismi altında dinlettikleri şey, bir «teracimi ahvali ali osman»dı. Bunun için Osmanlı imparatorluğunun cemiyet ve iktısat nizamını öğrenmek istiyen bir iktisatçının dağınık vesikaları bizzat kendisinin toplayıp bir fikir sistemine göre bina etmesi icap ediyor. Ancak bu sahada bir görüş tarzına, bir fikir sistemine istinat etmeden yapılacak tetkiklerin sıralanmış ve tezatları ayıklanmış bir vesikalar yığını halinde kalmıya mahkûm olduğunu da işaret etmek lâzımdır. Bu itibarla millî inkılâptan sonra Türkiye iktısat tarihine dair yapılan bazı tetkikleri bu nevi etütler sırasına koymak daha doğru olur.

●

Osmanlı tarihinin toprak meselelerini tetkik ederken kurunu vusta Avrupasının toprak münasebetlerini mikyas ve esas olarak almamız ve bizdeki münasebetleri bu mikyasa göre müta-

lea ederek Osmanlı tarihinde Feodalite veya bilmem hangi nizam vardı veya yoktu gibi münakaşalara girmemiz semeresiz ve aldatıcı neticeler verir. Doğru neticelere varabilmek için herşeyden evvel Osmanlı tarihinin cemiyet münasebetlerini, Osmanlı cemiyetinin içtimaî çehresini, Osmanlı devrinin kendi şartları içinde ve müstakil olarak tesbit ve mütalea etmemiz lâzımdır. Halbuki tarihçilerimizin aşağı yukarı hepsi Osmanlı tarihinin sınıf münaesbetleri mevzuubahis olunca, Osmanlı tarihinde Avrupaî bir feodal cemiyet nizamının olup olmadığını aramışlar ve Osmanlı müesseselerinin kendine mahsus olan haricî vasıflarına aldanarak daima yanlış neticelere vrmışlardır. Hattâ o derecedeki, bu yanlış neticeler onları, Osmanlılarda bir zamanlar Avrupalıları bile gıpteye sevkedecek kadar adilâne bir sınıf ahengi yaşamış olduğu kanaatına sürüklemiştir. Bir içtimaî görüş, bir metod noksanlığının eseri addettiğimiz bu nevi hüküm ve kanaatları tarih vesikalarile her zaman tekzip kabildir.

●

Tarihte Osmanlı saltanatının cemiyet nesçi çok renkliydi. Birbirinden farklı bir çok cemiyet münasebetlerinin saf veya muhtelit bir halde veya rüşeym olarak yanyana yaşadığı görülüyordu: Bir patriyarhal aşiret nizamının yanında mütekâmil bir şehir lonca sistemine, toprak köleliğine müstenit bir cemiyet tarzının yanında geniş ticarî münasebetlere ilh... tesadüf etmek mümkündü. Fakat mahiyet itibarile birbirinden ayrı olan bütün bu içtimaî münasebetlerin fevkinde ve bütün Osmanlı cemiyetine damgasını vuran tek ve hâkim bir nizam vardı: Derebeylik rejimi. Bütün diğer müesseseler, en iptidaisinden en mütekâmiline kadar bu rejimin içinde ve bunun kanunlarına tâbiydi.

Tarihçilerimiz, derebeylik deyince, bir kimsenin cebirle bir takım kimselere tagallübü tarzını anlarlar. Halbuki tagallüp, bizim kastettiğimiz rejimin unsurlarından ancak biridir. Biz bu kelimeye daha şamil bir mânâ verdik. Onu, aşağıda vasıflarını göreceğimiz Osmanlı tarihindeki bir cemiyet nizamına alem yaptık.

Osmanlı derebeyliğinin üç şeklini tesbit etmek mümkündür:

1. — Sipahi deerbeyliği. 2. — Ruhanî derebeylik. 3. — Serbest derebeylik.

Haricî şekilleri itibarile birbirinden farklı olan bu üç tip derebeyliğin aralarında sây teşkilâtı bakımından bir iştirak görüıüz. Bu iştirak, bu üç tipe bir nizamın üç cephesi manzarasını verir. Binaenaleyh sây teşkilâtı, her içtimaî nizamın olduğu gibi derebeylik rejiminin de esasını ve vasıflarını ihtiva eder. Bu itibarla derebeylik rejimini anlamak için onun sây teşkilâtını tetkik ederken şu metodik noktaları daima göz önünde bulundurmamız lâzımdır: 1. — Toprağa tasarruf veya temellük edenlerle toprakta çalışan arasındaki tabiiyet şekilleri. 2. — İstihsalin tanzimi işine müdahele tarzı. 3 — Mahsule iştirak usulü.

●

1. — Sipahi derebeyliği.

Sipahi derebeyliği, timar ve zeamet usulüdür. Tarihçilerimiz şimdiye kadar bu müesseseyi ne bir derebeylik ve ne de bir feodal rejimi olarak almışlardır. Bu müessesenin daima basit bir idarî vasıfı bulunduğunu, sınıfî hiç bir mahiyeti olmadığını göstermiye çalışmışlardır. Köylü ile sipahi yani timar sahibi ile müstahsil arasındaki sây münasebetinin dahilî bünyesini nazarı itibara almıyarak timar müessesesinin yalnız haricî vasıflarını Avrupa feodalitesile mukayese edersek hakikaten bazı farklı neticelere varabiliriz. Tarihçilerimizi aldatan cihet te öyle zannediyoruz ki, bu haricî vasıflar olmuştur.

Kurunu vusta feodal nizamında toprakta çalışan insan hukuken hür değildi. Fakat eski Roma «villa» larındaki «villicus» ler gibi esir, bir « instrumentum vocale » de değildi. Köylü feodale ait arazideki köylerde oturur. Feodale, angarya iş (Frondienst) görmiye ve istihsalâtının muayyen bir kısmını feodale terke mecburdu. Bu mükellefiyetler haricinde istediği gibi istihsalde bulunudu. Mamafih feodal isterse köylünün bütün mahsulünü alabilirdi.

Osmanlılarda haricî şekli koruyan bazı hususiyetler vardır. Timar arazisinde yaşıyan raaya, toprağa ba tapu mutasarrıftır. Sahibi arz, yani timar eri, varidatı kendisine thsis olunan araziye bir çiflik, bir malikâne gibi tasarruf edemez. Devlet, toprağın öşrü şerisini almak, mahlûlâtını talibine tefviz etmek, ferağ ve intikali vukuunda muayyen olan harcını alarak tapu

senedi vermek gibi hakları timar sahibine vermiştir. Mamafih Devlet isterse bu hakları alarak bir başkasına vermekte de serbestir. Fakat bütün bunlar, timar müessesesinin haricî şekilleridir. Sây teşkilâtı noktai nazarından bakarsak köylü ile sahibi arz arasında sıkı bir sınıfî tabiiyet görürüz. Raaya, müstakillen çalıştığı ve yalnız muayyen vergisini verdiği halde hür değildir. Raaya «ziraata kabil yerini üç yıl boz komak sipahiye zarar» [*] olduğundan sipahi, üç sene sahibi tarafından ziraat edilmiyen bir yeri alıp bir başkasına ba tapu verebilir. Köylü her sene muayyen miktarda mahsul ekmiye, hiç ekmediği sene ekilmediği veya noksan ekildiği için muayyen miktarda ceza vermiye mecburdur. Timar usulünde köylü istediği zaman toprağını terk edemez. «Timarlardan müteferrik olan raayayı cemetmek kanundur... Ama on beş yıldan ziyade mütemekkin olup oturanı kaldırmak refolunmuştur... İstanbulda bir kimesne mütemekkin olsa göçürmek memnudur [**]... Raiyet gitse damı ve çulu sipahinindir. Suvari kovsa damı ve çulu raiyyetin olur» [***]. Kanunnamenin bu satırları raaya üzerinde sipahi hakkının kat'î ve mutlak olduğunu gösteriyor. Raaya zahiren toprağa ba tapu mutasarrıftır amma, hakikatı halde bu tasarruf hakkı surî ve raiyyet mutasarrıf olduğu toprakla beraber sipahiye bağlıdır.

Sipahinin emrinde olan arazı iki nevidir: 1. — Sipahinin kendisine mahsus hâsı, hususî toprağı vardır. Bu toprak beylik topraktır. «Tapu olmakla kimseye mülk olmaz... Sahibi timardan kangisiki, akçaya tama edip kendi zamanında ol asıl yeri tapuya verse, kendi zamanında tapu ola. Verdiği kimesne ancak ol timar sahibi zamanında tasarruf ede. Ol sipahi niza edemez. Amma kendudan sonra timar kime müntakil olursa tapuyu ol boza. Kendi dahi bozsa olur» [****]. Sipahi bu kendi tasarrufu altında bulunan toprağı ortakçıya verir. Ortakçı tıpkı bugün olduğu gibi mülkiyeti olmıyan veya toprağı kâfi gelmiyen köylüdür. 2. — Diğer topraklar, varidatı sipahiye tahsis olunan arazidir. Bu arazide köyler vardır. Meselâ beşyüz köyü

[*] Kanununnamei Ali Osman. Tarih encümeni mecmuası. İlâve. s. 14

[**] Bilâhare Anadoluda başlıyan içtimaî tezebzüpler üzerine İstanbula halk akını başlayınca nüfusun fazlasını çıkarmak usulü kaim olmuştur.

[***] Kanunname. Keza.

[****] Keza.

ihtiva eden bir sancağın iki üçyüz köy icabına göre ikişer, üçerden seksen doksan timara ayrılır. Diğerlerinden de şehzadelere, vüzeraya, beylerbeyilere.. ilh (yani büyük derebeylerine) bir hisse ayırdıktan sonra bakiyesi, hâsı hümayun namile hazinei Devlete bırakılırdı. Devlet bilâhare bunları istediğine timar veya temlik tarikile yani doğrudan doğruya mülk olarak bahşederdi. Sipahi, icabında ölen veya «cilâyı vatan» eden raayanın topraklarını «kendi tasarruf eder. Kendi çiftin sürer veya ortağa veririr... Bu gibi yerlerden el çekip yine tapuya verse caizdir. Bunlar fiefsülemir raiyyetlik yerlerdir» [*]. Mamafih sipahinin, münbit ve verimli olan bir yerin sahibine cebirle «cilayı vatan» ettirerek, o yere tasarruf etmesi o devrin keyfî kaideleri altında pek âlâ mümkündü. Sipahinin bazen çiftini kendi sürmiye mecbur olması, onun içtimaî vaziyetinde bir tahavvülü icap ettirir. Sipahinin vasfı istihsale doğrudan doğruya iştirak etmemek, başkalarının sâyesinden geçinmekti. Çiftini kendi süren bu nevi sipahiler her halde fakir sipahilerdi.

Sipahî derebeyliği çerçevesi içinde böylece iki tip köylüye tesadüf ediyoruz. Her ikisinin de sipahiye bağlı olmasına rağmen aralarındaki fark birinin istihsal vasıtalarına sahip olması diğerinin bundan mahrum bulunmasıdır.

Raaya, sipahinin muayyen işlerini de görmiye mecburdu. Raayadan alınan mahsulât için sipahilere anbarlar inşası, bağ olan yerlerde muayyen zamanlarda bağlarda çalışmak, mahsulâtın sipahi anbarlarına taşınması ilh... gibi işler, raayanın angarya mesaisini teşkil ediyordu.

Sipahinin mahsule iştiraki vergi şeklinde cereyan eder. Bunun böyle olmasının sebebi, sipahi derebeyliği rejiminin hukuk münasebetlerinin hususî karakterinden tevellüt eder. Çünkü sipahi, Avrupalı feodal gibi toprakta çalışanın mahsulü üzerinde doğrudan doğruya bir mülkiyet hakkına malik değildi. Halbuki gördüğümüz gibi sipahi rejiminin zahirî şeklinde bir serbestî vardır. Müstahsil zahiren müstakil olarak yaşar. Bunun için müstahsilin mahsulüne ancak vergi tarikile iştirak olunabilirdi. Bu vergi ise tamamen sipahinin elinde kalıyor ve bunamukabil Devlet sipahiden harp vukuunda muayyen miktarda kılıçlı

[*] Keza.

çıkarmasını istiyordu. Köylüden alınan vergiyi ikiye ayırmak lâzımdır: Biri dönüm başına diğeri de mahsulden öşür olarak alınan vergidir. Mahsulün öşrünü almak, zannolunduğu gibi yalnız onda bir almak değildi. Bu nisbet mahalline göre değişiyordu. Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde yerine göre mahsulden ikide, üçte, dörtte, beşte, altıda, yedide, sekizde, onda bir olarak hisse alınırdı. Binaenaleyh bazı tarihçilerimiz gibi onda bir alındığını iddia ederek sipahi ile raaya arasında adilâne bir münasebetin bulunduğu zehabına düşmek vakıalarla teeyyüt etmiyor.
Vergilerin içinde isimlerile derebeylik nizamını karakterize eden vergiler vardı: Boyunduruk hakkı, kulluk hakkı, ağalık hakı, ilh.....

●

2. — Ruhanî derebeylik.
Bu tip derebeylik, tekkelerin ve dinî müesseselerin derebeyliğidir. Devlet veya hususî eşhas tarafından bu müesseselere içindeki köylerile beraber geniş arazinin varidatı vakfedilmişti. Bu müesseselerin başında Bektaşı tekkelerile Mevlevî tekkeleri gelir. Misal olarak yalnız Bektaşı tekkelerini alalım: Osmanlı imparatorluğunun her yerine yazılmış olan Bektaşi tekkeleri, adetleri yüzler hanesini aşan köylere malikti. Meselâ Mucur kasabasına tâbi Hacı Bektaş kariyesindeki «Bektaşi tekkesi, ehalisi Bektaşi tarikatına mensup 362 köyün vardiatile geçinirdi. Bilâhare bu köylerin adedi hükûmet taarfından muhtelif vesilelerle yirmi dörde tenzil olundu» [*]. «Aynı mahalde Bektaşi tekkesinin rakibi de vardır. Çelebilik müessesesi Hacı Bektaş tekkesinin rakibidir. Çelebilik müessesesinin, Hacı Bektaş civarında seksen köyü vardır. En uzağı, dört saatlik mesafededir» [**]. «Evliya çelebi zamanında Merzifondaki Bektaşi tekkesi 365 pare köyün iradile geçinirdi» [***]. «Hacı Bektaşın kısmen dergâha ve kısmen çelebilere mensup olan ehalisi topraksız ve fakirdir. Bugünkü halile dergâh hakikatta yalnız bir ibadethane olmayıp aynı zamanda iktısadî bir müessesedir. Müstakillen dergâha ait olup bağlarda (Dede bağı, Han bağı) ve dergâhta ve çiftliklerde tesbit olunan hayvan miktarı 105, dergâhın çift-

[*] Bektaşilerin coğrafî tevezzüü. Edebiyat fakültesi mecmuası C. 6. sayı 1. 1928.
[**] Hacı Bektaş tekkesi. Hamit Zübeyir. Türkiyat mecmuası C. 2. 1928
[***] Bektaşilerin Coğrafî tevezzüü.

liklerinde (Kütükçe çiftliği, Kaya çiftliği, Kızıl öz çiftliği, İlicik çiftliği) ortakçılarla müşterek olan ağnam ve hayvanat adedi 527, dergâh çiftliklerinde tesbit olunan arazi, tarla, bağ, bahçe, kavaklık, çayır, ağaçlık ve kıraç olmak üzere 4.487 dönümdür. Dergâha ait akarat dört yüzden fazla dükkân, buharla müteharrik un değirmeni, dört su değirmeninden ibarettir... Hacı Bektaş ehalisi bazı iktısadî sebeplerden dolayı babalara ve çelebilik müessesine muğber olmakla beraber tamamen sünniler de dahil olduğu halde hepsi tekkenin nüfuzu manevisi altındadır» [*] Bütün bunları mahallinde tetkik etmiş olan Hamit Zubeyir Beyden köylünün iğbirarını mucip olan iktısadî sebeplerin mahiyetini de ayrıca sormuştuk. Hamit Bey ihtilâf mevzuunun köylü arazisinin dergâh çiftliklerine ilhak edilmiş olmasından tevellüt ettiğini söylediler.

Bu bir kaç misal tekkelerin nasıl müstakil derebeyi müesseseleri olduğunu ve topraksız köylü kitlelerinin tekkeler arazisinde asırlarca kölelik ve ortakçılıkla geçinmiş ve hepsinin tekkelerin maddî esaretinden başka bir de manevî esaretini çekmiş olduklarını göstermiye kâfidir. Bu ruhanî derebeylik Osmanlı tarihinde cemiyet münasebetleri tetkik olunurken ihmal edilemiyecek kadar mühim bir mevzudur.

●

3. — Serbest derebeylik.

Derebeylik rejiminin bu cephesine imparatorluğun her yerinde tesadüf etmek mümkündür. Bu tarz, devlet tarafından hususî eşhasa malikâne, çiftlik olarak doğrudan doğruya temlik edilen veyahut istilâ edildiği zaman içtimaî müesseseleri aynen ipka olunarak timar usulüne tâbi kılmıyan yerlerde görülür. Serbest derebeyliğin en karakteristik nümuneleri, Bosna, Hersek, Eflâk, Buğdan ve şark eyaletlerinde bulunur. Misal olarak yalnız şarktakileri alalım: Milâdî 1600 de intişar etmiş olan «Ali Ayni» Efendinin kavanin risalesinde şu malûmata tesadüf ederiz: «Eyaleti Diyarıbekir, on bir Osmanlı sancağı ve sekiz ekrat beyi sancağı ve beş hükûmettir. Bu sekiz erkat sancağı hini fetihte gerçi sancak tarikile verilmiştir. Sancak itibar olunur. Lâkin yurtluk ve ocaklık üzre olup azil ve nasıp kabul etmez. Fevt olduktan vali marifetile oğullarına verilir. Harice verilmez. Lâkin

[*] Hacı Bektaş tekkesi...

sancaklar gibi ebvap ve mahsulâtı tahriri defter olunur. İçinde zeamet vardır. Sefer oldukta zaimleri ve erbabı timarı ve alay beğisi ile sancak beyi ve sair sancaklar gibi beylerbeyisile konup göçüp bayrağı altında sefer hizmetin eda ederler. Ferman olan hizmete gelmezlerse, sancağı oğluna veya akrabasına verilir. Ama hükûmetler tahrir olunmamıştır. İçinde zeamet ve timar yoktur. Hakimleri mülkiyet üzre zapt ve tasarruf ederler. Mefruzülkalem ve maktuülkadem olup ebvabı mahsulâtı her ne ise kendileri mutasarrıftır... Mefruzülkalem olan beylere divandan cevap yazılır... Eyaleti Vanda, mülkiye üzere dört hükûmet vardır... Eyaleti Şehri Zorda hükûmet veçhile bir sancak vardır... Livayı Bağdatta berveçhi hükûmet idare olunan iki liva vardır... İraktaki hükûmeti ümadiye berveçhi mülkiyet idare olunur.»

Bütün bu tam mülkiyet üzre idare olunan yerlerde (Şimdiki şark vilâyetlerinde) hâlâ izlerini gördüğümüz hakikî toprak köleleği hâkimdi. Osmanlı hükûmetinin zafı neticesi veyahut İrana karşı takip ettiği siyaset icabı olarak buralardaki «Ekrat beyleri»nin arazisi Osmanlı arazi teşkilâtının çerçevesi içine alınmamış ve binnetice koyu bir toprak köleliğine müstenit bir derebeyi nizamı bugüne kadar yaşamıştır. Buralarda Beyin, toprakta çalışan üzerindeki hakkı kat'î ve mutlaktır. Mahsule iştirakin kaideleri filân yoktur. Mahsulü eken, mahsulü ile birlikte beyin mülkiyeti altındadır.

Bu tip derebeylik Avrupa derebeyliğinden de daha geridir. Yukarda bahsettiğimiz Roma devrinin esaretinden farksızdır. Bosna-Hersek ve Eflâk-Buğdan derebeyliğinin Avrupa Feodalitesinden farkı yoktur. Oralarda istilâlardan sonra Avrupa Feodalitesi aynen ipka edilmiştir. Hattâ bir çok Avrupa tarihçileri buralardaki feodal nizamın Osmanlı toprak münasbatına müessir olduğu kanaatındadırlar.

Bu makalemizin dar çerçevesi içinde yalnız ana hatlarını statik olarak kısaca göstermiye çalıştığımız Osmanlı derebeylik nizamının tarihî istihalelerini ve bu istihaleler neticesi yaşadığımız devire nelerin intikal ettiğini gelecek makalemizde arıyalım.

Edebiyat :

Ferdiyet ve Şahsiyet

Yakup Kadri.

Her san'at eseri onu vücuda getiren san'atkârdan evvel cemiyetin malıdır. Çünkü, san'atkârın kendisi, bir tesadüfün veya esrarengiz bir takım kudretlerin meydana attığı bir mahlûk değil, doğrudan doğruya cemiyetin mahsulü bir insandır. San'atkâr kendi yarattığı san'at eserinde ve cemiyet kendi doğurduğu bu insanda şuura erer. Victor Hugo şairin tarifini yaparken daha ileri gitmiş: «Şair, kâinatın tannan şuurudur.» demiş.

●

San'atın nazariyesile meşgul münekkitler, kendi fikir ve meyillerine göre bir takım tasnifler yapmışlardır. Meselâ san'atkârları, ferdiyetçi cemiyetçi diye iki sınıfa ayırmışlardır. Bunlara göre PASCAL, STENDHAL, DOSTEİEWSKİ tam birer fert ve ferdiyetçi nümunesidir. Yani bu üç şahsiyetin bulundukları muhit ve yaşadıkları zamanla ne müteaddî, ne passif hiç bir münasebetleri yoktur ve dehalarının, mizaçlarının veya bünyevî teşekküllerkinin hususiyetinden başka bariz bir vasıfları görülemez. Şu halde acaba sebep nedir ki, Fransa'dan bir tane Dostoiewski ve Rusya'dan tek bir Stendhal çıkmamıştır ve Pascal'ı, halis bir Fransız olduğu halde, 1660 Fransa'sında tasavvur etmeğe imkân bulamayız?

●

Leningrad'da bir müzeyi gezmiştim. Burada müzenin her salonu yalnız bir nevi eşyaya değil, ilmî metotlara göre her nevi eşya ve vesikalarıyla bir devre tahsis edilmiştir. Meselâ, on sekizinci asra mahsus salona girdiğiniz vakit orada, o devre ait ne varsa, kunduradan vazoya, vazodan tabloya kadar hepsini bir arada bulursunuz. Bu muhtelif ve birbirini tutmayan eşya, hep birden ait oldukları asrı gözünüzün önünde sentetkik bir tarzda tecessüm ettirir.

●

Mizaç, sima, renk ve bünyece biribirinden ayrı görünen ve muayyen bir muhit ve zamana mensup olan insanlar da böyledir. Biz, ne yaparsak yapalım, kendimizi ne kadar zorlarsak zorlayalım bu çemberin dışına çıkamayız. Çıksak neye yarar? Nevi şahsına münhasırlık, şahsiyet sahibi olmak değildir. Biz ancak devrimizi, muhitimizi en enmuzecî bir tarzda temsil ettiğimiz vakittir ki, bir şahsiyet sahibi sayılabiliriz.

●

Garip ve anarşik ferdin, çok defa, bir şahsiyet sahibi görünce onu kendisinden zannetmesinin sebebini bunda, yani nevi şahsına münhasırlıkla şahsiyeti biribirine karıştırmasında aramalıdır.

●

Tek başına, bir dağ tepesinde oturan adam nevi şahsına münhasır bir adamdır. Fakat, şahsiyet sahibi değildir. Bu adam neyi ifade ediyor? Nihayet, bir dağ başında oturmayı... Bu hareket olsa olsa ancak bizim acayibimize gitmekle kalır. Onun, bizi, bundan fazla alâkadar edebilmesi için, hayatî, yani umumî bir kıymet ve manayı haiz olması, bir fanteziden ibaret bulunmaması lâzım gelir.

●

Ferdiyetçi Stendhal'in hotkâm ve âsi fertleri bile böyle umumî birer manayi ve hattâ hükmü ifade ederler. Julien Sorel'le Fabrice del Dongo'yu, bunun için biz hâlâ unutmadık.

Makina Medeniyeti.

Burhan Asaf.

Bizdeki «Garpçılık softaları» nın «buharii şerif» i Temps gazetesinde Lucien Romier, makina medeniyeti hakkında şu sözleri sarfediyor: «Maliye ve iktısat hâdisilerinin sevk ve idaresinde hatalar işlemek hususunda en ziyade israr gösteren memleketler, teknik sahasındaki icat ve muvaffakıyetlerin insan karihasını en ziyade heyecan ve taşkınlığa sürüklediği memleketler: Amerika ve Almanya olmuştur. Refahın devamlı şartlarına karşı gösterilecek ihtiyat ve basireti en ziyade ihmal edenler, Amerika ve Almanya yani gerek makina medeniyetinin, ve gerekse rasyonelleştirmenin, standarlaştırmanın ve taylorculuğun inkişafında en büyük hisse sahibi olan memleketler olmuştur.»

Lucien Romier kimdir ve kimin namına konuşuyor? Kim olduğu, onu, kıymet bakımından tasnif etmek istiyenleri alâkadar eder. Namına konuşmakta olduğu şeyi tesbit etmek, bizce Lucien Romier'nin de hakikî tarifini yapmak demektir. Bu zat, Temps gazetesinde dile geliyor. Temps'ın Fransası namına konuşuyor. Temps, Fransız sermayesile Fransız ağır sanayiinin organıdır. Yani Fransız tekniğinin ve bu teknik için kabul edilecek ilerilik (yahut gerilik) seviyesinin nâzımı olan bir sanayiin organıdır. İşte bu gazetede bir imza, tekniğin beynelmilel inkişaf ve terakkisi bakımından, Amerika ve Almanyayı, yani tekniği en ileri götürmüş olan memleketleri, tekniği daha büyük bir inkişaf ve terakkiye mazhar kıldıklarından dolayı, cihan ıztıraplarının mes'ulu ilân ediyor.

Böyle bir mantığın gülünç olması, mantıkî olmasına mâni değildir. Hakikaten insanlar, başka insanların daha ileri gitmelerini çekemezler ve zaman olur ki, kendilerini geride bırakacak olan böyle bir hareketi, her çareye baş vurarak, durdurmak isterler.

İstanbula, ilk matbaa geldiği zaman, bütün hattatların kıyam etmeleri ve makina medeniyetinin çocukluk çağında, bazı garp memleketlerinde, çulhaların kalkıp makinaları parçalamak istemeleri, *el altında* misallerdir. Şu var ki, itin uluması ve kervanın buna rağmen yürümesi gibi, her hangi bir şekildeki irticaın her hangi mukabil ilerilik hamlesini durdurduğu da görülememiştir.
Bunun gibi, ileri bir Alman ve Amerikan tekniğini, Fransız tekniğinin menfatlerini temsil eden bir gazetenin cihan buhranının mes'ulü ilân etmeğe kalkışması, hiç te şaşılacak bir hâdise değildir.

●

Fakat biz geri, ve bu yüzden, hem Alman hem de Amerikan tekniğine karşı daima mağlûp olmağa mahkûm, Fransız tekniğinin bu şirret ve muğalatacı avukatını bir tarafa bırakarak, davayı «Makina medeniyeti» namına kendimiz ele alalım.
«Makina medeniyeti», istihlâf etmiş olduğu medeniyet gibi kazanç esası üzerine kurulmuş bir medeniyettir. Makina'nın zuhuruna kadar kazanç, kol ve beygir kuvvetinin hududu ile mukayyetti. Ve ilk makinanın kuvveti bir kaç beygir kuvvetini geçmiyordu. Bu itibarla, Fransız ihtilâli, «insan hakları»nı kaleme alırken, nisbî ve kâfi bir müsavatı insanlar arasında tesis eylediğine kanidi. Fakat, bidayette bir kaç beygir kuvvetini geçmiyen makina bugün 200,000 - 800,000 beygir kuvvetlik kudret istasyonlarına istihale etmiştir. Makina, bir kaç beygir kuvvetini muhafaza ettiği müddetçe, hatta mahallî olmak vasfını bile aşamadı. Fakat kudretini arttırdıkça, bir memleketin iktısadiyat ve içtimaiyatını ve daha sonraları da dünyanın iktısadiyat ve içtimaiyatını vaşıflandırmağa ve kendi hükmü altına almağa başladı.
Bir taraftan kazanç esası ve bir taraftan makianın kazancı daima ve görülmemiş nisbetler dahilinde arttırmak vasfı, makina etrafında, gayet tabiî olarak bir «inhisar tertibatı» doğurdu. Makina, memleket zaviyesinden bakınca sermaye ve sermayedarın inhisarına, cihan zaviyesinden bakıncada sermayeci millet yahut sermayesi milletlerin inhisarına geçti. Bu yüzden, sermayeci milletlerin bünyelerinde sınıflar, insanlığın bünyesinde de metropoller ve pazarlar yani istismarcı ve istismar edilen milletler doğdu. Bu iki tyezat, bugünkü «Makina medeniyeti»nin iki bariz hastalığıdır.

Müstemlekecilik olmasaydı, dünya, yarım asır gibi kısa bir müddet zarfında bir mukadderat iştirakine doğru gidemezdi. Kazanç fikrinin bir taraftan fertleri ve bir taraftan da milletleri bir nevi faaliyet cezbesine ilka etmesi, bir kısım insanlığın sefilleşmesi bahasına bir kısım insanlığı daima daha fazla bir refaha sürükledi ve bunun temini için de bir çok kanların dökülmesine sebep oldu ve nihayet cihan harbını ve cihan buhranını doğurdu. Fakat «Cihan harbı» ve «Cihan buhranı» gibi mefhumların vücut bulmasından da anlaşılacağı üzere, ileri bir tekniği, yani tabiata tahakküm için ileri bir vasıtayı insanlığa mal eylemekle, ortaya, cihan mikyasında bir nizam çıkardı. Bunu ancak «Makina» yapabilirdi. Bunun içindir ki, muasır medeniyetin itibarî isimlerinden biri de (machinizme) «Makina medeniyeti»dir. Ve bunun içindir ki, bu medeniyeti ıztıraplı ve sarsıntıda görenler, kusuru, «Makine»ye atfeylemekte ve en ileri garp memleketlerinde bile bir nevi Gandi ciliğe meyil eylemektedirler.
Kusur halbuki, «Makina»da değil, büsbütün başka bir taraftadır.

Makina sayesinde meydana gelmiş olan bu nizamda, cihan mikyasında aksülamellerin görülmesine mukabil keza cihan mikyasında olarak, teknikte vhadet, tekniğe tasarrufta vahdet, içtimaî ve ahlâkî mevzuatta vahdet, hülâsa ahenkli ve muavezeneli bir rejimin esaslı şartları yoktur. Cihanın bir noktası 1932 damgasını bir diğer noktası ise, 1600 hattâ 1200 damgasını taşır. Amerikada finans kapitalizmi gibi sermayedarlık rejiminin en yüksek kademesine varılmış iken Asya ortalarında ve eteklerinde bir çok cemaatlar, henüz feodal şartlardan çıkamamışlardır. Bu melez ve acaip bünyeli cihanın halbuki her noktasında telgraf ve radyo vardır. Ticaret, İsveçte yapılan bir kibrit kutusunu olsun Çat gölünün kenarına, yahut bucaksız görünen steplerdeki çadırlara kadar götürmüştür. Belli bir şey ki, «Makina medeniyeti» dediğimiz şey, bütün ilerliğine rağmen cihan mikyasında bir şümulü içinde cihan mikyasında bir tecanüssüzlüğün ifadesidir. Kötü dikildiği için iğri biten bir ağaç gibi, muasır medeniyet, hatalı işin bütün alâmetlerini taşımaktadır.

Bunun sebebi ne dir?

Bunun sebebi, yukarıda söylediğimiz gibi, «Makina»nın evvelâ fertler arasında, sonra da milletler arasında bir nevi inhisar altına alınmasıdır. Yani tekniğin, şu cihana şamil kaideler koymak istidadı şüphesiz bulunan muazzam hâdisenin cihan içinde bir taraftan başı boş inkişafı ve bir taraftan da kötü ve haksız tevezzüüdür.

Bu başı boş inkişaf ve bu kötü ve haksız tevezzü on dokuzuncu asrın yarısından itibaren devam edip durmuştur. Bunu sevk ve teşvik eden şey, kazanç mefhumunun bir ihtiras halini alması olmuştur. O kadar ki, 1914 deki umum istihsal vasıtaları 1914 insanlığı için kat'iyen kâfi gelmezken bu vasıtaları ellerinde bulunduran milletler, istismar ihtiraslarına dar gelmeğe başlıyan cihanı paylaşmağa kalkışmışlar ve bu yüzden, «Cihan harbı» faciasını meydana getirmişlerdir. Ve 1929 da da, 1914 e nazaran, cihanda çok daha mühim mikyasta bir istihsal vesaiti cihazı mevcut iken ve bu cihaz dahi kat'iyen bu tarihteki insanlığa kâfi gelmezken, «Cihan buhranı» bir fazla istihsalden doğmuştur. Bir tarafta milyonlarca çıplak ve aç dolaşırken, bir tarafta fazla istihsalden şikâyet etmek, ancak sermayedarlık rejimi gibi mes'ul ve günahkâr bir rejimin ağzından beklenebilirdi.

●

Muasır medeniyet hiç te zannedildiği gibi, gapr sayinin bir mahsulü değildir. Bu medeniyet, başladığı günden itibaren, cihandaki bütün milletlerin alın terlerile hem de çalınmış alın terlerile kurulmuştur.

Kazanç fikrini bir ihtiras bandırası haline getirip başka milletlerin fazla kıymetlerini kendi topraklarına akıtarak kendi amelelerini bile berideki en yüksek tabakanın insanlarından müreffeh bir hayata alıştıranlar düşünmeli idiler ki, her derebeylik gibi, sermaye derebeyliğinin de bir sonu gelmesi lâzımdır.

İşte bugünkü vaziyet budur. Nasıl günün birinde, kulları nazarında kendini her itibarla mukaddes farzeden derebey, kendinin artık ancak âmmenin nefretini celbeylediğini anladı ise, sermaye derebeyliği de, birer «mukaddes» diye ezberlettiği şeylerin türlü tecavüz ve istihfaflara maruz kaldıklarını görmektedir: kimse koymuş olduğu kaidelere kulak asmamaktadır, serbest pezar bir serap olmuştur, «Açık kapı» Çinde bile tehlikeye girmiştir; kontejan, takas, millî gümrük, millî saanyi, millî iktı-

sat gibi mefhumlar, birer barikat gibi cihanda bir bünye istihalesine doğru takallüplerin başladığını işaretlemektedir.

Ve, kazanç ve kazanççılık fikri, bütün müessese ve mümessillerile beraber «Mimli» ilân edilmiştir. Bütün memleketlere bakınız: Âmme menfaati namına, tüccar kontrol altındadır, sermaye kontrol altındadır, emtea mübadelesi kontrol altındadır.

●

Besbelli bi rşey ki, ihtiras haline gelmiş kazanç fikri, eski derebeylerinin zulmü ve eski hükümdarların istipdadı gibi «menfur» ilân edilmiştir.

Bütün on dokuzuncu asır zarfında, «Makina medeniyeti» nin nüfuzunu bütün dünyaya yayan muharrik, «Kazanç fikri» olmuştu. Bugün halbuki ayni «Kazanç fikri» ayni medeniyetin, bizzat kendisinin yayılmasına bir engel teşkil etmektedir. Ve bugün bütün düyna, «İnhisar altında bulunan makina medeniyeti»nin nüfuzundan muztarip olduğu için ve artık o nüfuzu degil medeniyetin kendisini istediği için «Kazanççılığı» irticaa ve umumî ıstıraba götüren bir muharrik olarak tesbit eylemektedir.

●

Millî kurtuluş hareketini yapan Türkiyenin meclisinde şöyle bağrılıyor:

«Âmme menfaatinin mevzuu bahs olduğu bir yerde, ferdin kazanç hakkı diye bir şey tanımayoruz!» [*] Türkiyenin ileri tekniğe ve hakikî «Makina medeniyeti»ne kavuşmasının nelere mütevakkıf olduğu düşünülürse, «Âmme menfaati»nin yanında «Ferdin kazanç hakkı»nın ne kadar olması lâzım geleceği hakkında bir fikir edinmek kabildir. Çünkü Türkiye o memleketlerden bir tanesi ve öyle bir hareketin ele başısıdır ki, orada ileri tekniğe ve hakikî «Makina medeniyeti»ne kavuşmak, âmmenin yani siyasî istiklâlini iktısadî istiklâli ile tamamlamak kararında olan milletin bir arzusu ve âmmenin yani böyle bir milletin milletçe masruf olacak bir gayreti ile yani Devlet elile ve Devlet elinden tahakkuk edecek bir davadır.

---

[*] Bütçe encümeni reisi Gümüşhane meb'usu Hasan Fehmi Beyin Devlet vapurculuğuna dair bir müdafaasından alınmıştır.

Makina medeniyeti hiç te batmak üzere değildir. Bu medeniyet, hakikî inkişafına ancak bundan sonra mazhar olacak ve hakikî meyvelerini ancak bundan sonra verecektir. Cihanı sarmış olan buhran, dikkat edilirse, cihan mikyasında bir ahlâkî görüşü de beraber tedvin etmektedir. Buhran'ın objektif mevzuu, müstemlekeciliğin, bütün manevî ve maddî mvzuatı ile beraber yıkılması ve bir tarafta yirminci asır şartları içinde yaşıyan ileri fakat istismarcı milletler ve bir tarafta da tarihin her hangi geri bir asrını yaşıyan geri ve istismar olunan milletler tecviz eden haksız ve adaletsiz bir cihan nizamının tasfiyesidir. Bunun yerine gelecek olan hem insanlık hem de milletler için ileri nizam, müstakil ve hür milletlerin tezatsız iktısadî cüzütamlar halinde ve müsavî şartlar dahilinde karşılaşacakları nizam olacaktır.

Ankara.
Moskova.
Roma.[1]

Bir hatıra.

Yakup Kadri.

1917 Mart ayının bilmem kaçıncı günü. İsviçrede bir sanatoriumdayım. Sabahlayın, odamın taraçasında uzanırken yani başımdaki taraçanın demir bölmesi arkasından Frnsızça ve kadın sesiyle şöyle bir konuşma kulağıma geliyor:

— Ne aksi şey, bu Rus ihtilâli...

— Ya, sorma; şimdi, Boşlar'ın (yani Almanların) ekmeğine yağ sürülmüş oldu.

— Eh, bilinmez de, belki aksi çıkar.

— Aksi mi? Hiç zannetmem. İhtilâl köyleri de sarmış. Bütün köylüler asilzadelerin arazisini taksime kalkışıyormuş. Bu böyle giderse belki muharebeye de nihayet verirler.

— Öyle ama, yeni hükûmet haricî politikada hiç bir şeyin değişmeyeceğini ve İytilâf devletlerinden aslâ ayrılmıyacağını söylemiş... v. s., v. s.

Ben, hastalık saikasıyla mıdır, yoksa, Fransızça gazetelerin şiret harp edebiyatına artık tahammülüm kalmadığından mıdır, nedir, üç dört günden beri hiç gazete okumamışım.

Birden, şezlongumun üstünde doğruluyorum. Kalbim heyecanla çarpıyor. Yanımdaki konuşma, güya, kadim Yunanistan'daki Orakl'ların söylendikleri mağaralardan akseden sadalar imiş gibi bütün kulak kesiliyorum. Fakat Fransız karıları başka bir bahse geçtiler.

Zile bastım ve bir haftalık Journal de Genève'leri getirttim. Journal de Genève'lerde beni meraktan çıldırtan bu hâdiseye dair

[*] Baştarafı bundan evelki nüshada.

kâfi malûmat yok. Moskova sokaklarında ekmek kıtlığı yüzünden bir iğtişaş olmuş. Çar, cepheye gitmiş. Petrograd'dan bir kalabalık kalkıp Çarkoie Siélo'ya kadar yürümüş. Ayni şehrin bilmem hangi meydanında asker halk üzerine ateş etmeğe mecbur kalmış. Yeni bir muvakkat hükûmet teşekkül etmiş.

Journal de Genèv ağır başlı konservatör bir gazetedir. Muharebe zamanında mümkün olduğu kadar biytaraf görünmeğe çalışmakla beraber gene candan Fransız taraftarı olduğu belli idi. Onun için Rus inkılâbına dürbünün tersiyle baktığına ve bililtizam her şeyi küçük ve ehemmiyetsiz gösterdiğine kanaat getiriyordum. Bir birini takip eden Rus haberleri bu kanaatimi tekit etti. Çar ailesinin Pier ve Pol kalesine tıkılışı yüreğime emsalsiz bir ferahlık verdi.

Bugün kırkını geçmiş olan Türk milliyetçileri için ÇARLIK denilen müessesenin ifade ettiği mana kadar iğrenç ve korkunç bir şey var mıdır? Çarlık, büyük babalarımızdan bize kadar üç dört batınlık Türk camiasının üzerine abanmış bir heyulâ idi. Ak saçlı ninelerimizin ruhumuza dehşet salan millî felâket menkibeleri, dedelerimizin, ikide bir, alınlarını buruşturup yüzlerini kızartan geçmiş ve gelecek tehlikeler, hınç ve ayıp yüklü hatıralar kaynak olarak hep Çarlığa irca edilebilirdi. O mel'un Ayastafanos muahedesinden sonra bu dev gövdesinin sarp ve kesif gölgesi Boğaziçi'nin üstüne yıldırımlar taşıyan bir bulut halinde zaten uzanmış bulunuyordu.

İşte, ben, garip ve avâre Türk çocuğu, İsviçre'den, güzel İstanbul'un başındaki bu bulutun sıyrıldığını gördüm.

Gerçi, Rusya'da, ihtilâl sağnakları içinde biribirini takip eden muvakkat hükûmetler, Prens Llovof'tan Kerenski'ye kadar, hep, muharebeye devam edeceklerini ve İstanbul üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceklerini söylüyorlardı. Fakat, İngiliz ve Fransız heyetlerinin koydukları desteklerle ancak tutunabilen bu tahta perdelerin arkasındaki uğultu, bize, Rus inkılâbının daha bir çok hayret verici safhalardan geçeceğini bildiriyordu.

Hatıranın tahlili

İsviçre, o zaman, bütün dünya uğultularının aksedip çatıştığı bir yerdi. Denilebilir ki, insanlığı sarsan muharebeler, inkılâplar, o amansız milliyet, ırk, fikir mezhep ve menfaat mübarezeleri,

ezelî karlarla örtülü zirvelerin engin sükûnetini tehdit eden bir şiddetle, burada, kaynaşıyordu. İytilâf devletleri mazlum (!) Belçika'nın hakkını Almanya'ya karşı burada müdafaa ediyor; Almanya, en dessas bozguncularını buraya saldırıyor; sulh lehine neşriyat, harp lehine neşriyat burada yapılıyor; casuslar, bulanık suda balık avlayanlar, masum ve sadedil kimselere burada tuzak kuruyor; yüksek ve mert fikir adamlarının, feragat ve cesaret sahibi idealistlerin yanı başında şantajcı, dalavereci, sahte ve serseri sokak politikacılarının burada yer alıp yürüdüğü görülüyordu. Sanki, Avrupa'nın göbeğini teşkil eden bu noktada Avrupa medeniyetinin barsakları dışına fırlamış gibiydi.

1917 Rus inkılâbının prensipleri de ilk günlerinden iytibaren bu mahşerin içine katıldı. Zaten, Lenin buradan biraz evel çıkmış bulunyordu ve arkadaşı İsviçreli Grimm büyük komunizma şefinin bu müfarekatini proletarya zaferinin bir mukaddimesi adderek İsviçre amelesini de grevlere ve nümayişlere teşvik ediyordu. O kadar ki, üç dört gün için İsviçre'nin muhtelif yerlerinde komünist diktatörası hüküm sürdü diyebilirim.

Bu hâdise üzerine çok konservatör olan İsviçre halkı daha Rusya'da Soviyet idaresi teessüs etmeden evvel komunizmanın düşmanı kesildi. Çoğu Fransa'nın tazyiki ile bir sürü tevkifler ve takipler yapılmağa başlandı. Bu meyanda hâlis idealist sulhcular da polisin elinden yakayı güç kurtarabiliyorlardı.

İşte, ben «Kızıl tan»nın söküşünü böyle bir hercümercin arasından seyrettim, ve, günün birinde, düşman karşısındaki ordusunu dağıtan, bütün cihana bilâkayd ve şart sulhu teklif eden ve muahedelerin kendisine bahşettiği bir alay menfaattan vazgeçtiğini âleme iylân eden bir Rus hükûmetinin iş başına geçtiğini işitince bunun ne demek olduğunu anlamakta güçlük çektim.

Ben de Avrupa'nın ortasında her yandan hakaret ve istiskal gören, vatanı taraf taraf istiylâya uğramış bir garip ve âvâre yabancı olmakla beraber, cihan hâdisatını gene Avrupalının, Avrupa burjuvasının kendine göre iycat ettiği bir dürbünün adesesinden başka bir âletle göremiyordum.

Onun için, Rus inkılâbı ve onu takip eden Soviyet rejimi karşısında benim noktainazarımın herhangi bir imperialist Fransızın noktainazarından farkı yoktu. Bu vaziyetimin ne müthiş bir ano-

mali olduğunu anlamak için Anadolu istiklâl harbinin ateşinden geçmem lâzımgeldi.

İstiklâl harbi - Rus inkılâbı

İstiklâl harbi esnasında Rus inkılâpçılarıyle aramızda teessüs eden dostluk tesadüfî bir şey değildir. Rus internasyonalistleriyle Türk nasyonalistleri arasında-nazarî sahada mevcut derin tezatlara rağmen- iki taraf inkılâpcılarının ilk gününden birbirlerine el uzatışlarına siyasî ve askerî zaruretlerden doğmuş bir hâdise nazariyle de bakamayız. Her iki cephenin düşmanları bir olmasaydı, memleketlerimiz birbirine bitişik bulunmasaydı, biz, gene inkılâp platformunda yanyana mevki alacaktık. Lenin, Türkiye'de bir millî hareketten haberdar olduğu gün tarihî materiyalizma görüşünden bu hakikati anlamıştır. Mustafa Kemal, kendine has *intuision* kudretiyle her iki hareket arasındaki -birleşik demeyeceğimmuvazî hattı mebdeinden keşfetmiştir.

Moskova'daki komunizma şefi, «Dünya yüzünün bütün millî istiklâl davaları bizim davamızdır.» derken, Ankara'daki nasyonalist Şef, düşman kelimesi yerine «Avrupa imperialistleri» tabirini ikame ederken öbürü berikinin, dilini konuşmuş, beriki öbürünün yerine söylemiş oluyordu.

Türk nasyonalist inkılâp edebiyatiyle, Rus komunist inkılâp edebiyatı arasındaki bu benzeyiş de rasgele bir şey değildir.
Gazi'nin birinci Millet Meclisinde söylediği nutukların, çok kerre dahil ve hariçte «Komunizmaya mı gidiyorlar?» velvelesini tahrik etmesi bu yüzdendir. Gazi, hiç bir vakit komünizmaya meyletmedi. Hatta, en nevmit zamanlar için bile düşündüğü komunizma değildi. Fakat, millî kurtuluş cidalinin şefi ile internasyonal komunizma şefinin karşısına dikilen cephenin üzerinde «İmperialist» yaftası asılı idise, her iki tarafın bu kelimeyi ayni tarzda okunmaması için ortada hiç bir sebep yoktu.

Bazı hadiselerin manası.

Bu iytibar ile, komünist inkılâbı üzerine İngiltere'nin Arkanjel'i işgali, Japonya'nın beyaz Rus askerleriyle beraber Sibirya'da bir cephe kuruşu, Fransa'nın Karadeniz'e donanmasını gönderişi mana ve mahiyetçe İstanbul'un, İzmir'in ve daha bir çok vatan parçalarımızın işgal ve istiylalarından farklı değildi.

(Arkası var)

Polemik

Plan mefhumu hakkında.

İsmail Husrev.

İstanbul Liman Şirketi Müdürü Ahmet Hamdi Bey, yeni neşretmeğe başladığı Kooperatif mecmuasının ikinci sayısında Şevket Süreyyanın beş numaralı Kadroda çıkan "Plan mefhumu hakkında„ isimli yazısını tenkit mevzuu olarak almıştır. Şevket Süreyya kampta bulunduğu için bu tenkide bizzat cevap veremiyecektir. Kadronun tezlerinden birini alâkadar eden bu tenkide verilecek cevabın gecikmesini de muvafık bulmadık. Hamdi Beyle biz konuşacağız. Şevket Süreyya avdetinde veya ilerde lüzum görüldüğü takdirde bu meseleye tekrar avdet edecektir.

●

Şevket Süreyya Plan makalesinde nelerden bahsetmişti? Kısaca bunlar üzerinde duralım:

1 — Makale. planın tekniğini yani tatbiki meselelerini değil felsefesini. yani plânın telâkki tarzını münakaşa eden bir yazıydı. Orada biz, planlaşmak zaruretinin nasıl her defasında muayyen bir cemiyet hareketinin muhassılası yani mevcut cemiyet münasebetlerile istihsal kuvvetleri arasındaki tezadın tasfiyesi temayülünden doğan ve bu itibarla her defasında mevzuu bahis cemiyete göre değişen bir hadise olduğunu görürüz. Bu itibarla Şevket Süreyyanın yazısı yalnız sosyolojik bir tahlilden ibarettir. Planın tatbikatına müteallik meseleler ise, böyle bir makalenin mevzuu olmaktan ziyade bir plan dairesinin neşredeceği bir teknik mecmuada yer bulabilir.

2. — Binaenaleyh planın tekniği değil de felsefesi mevzuu bahsolunca akla şunların gelmesi gayet tabiidir:

a. — Planı bilfiil tatbik eden Sovyet Cümhuriyetlerinin plan telâkkisi.

b. — Plana geçmek temayülünü gösteren Avrupanın plan telâkkisi.

c. — Planı inkılâbının mühim şartlarından biri addedilen milli kurtuluş Türkiyesinin plan telâkkisi.

Nitekim Şevket Süreyya da ayni şekilde hareket ederek bu memleketlerdeki planlaşma işlerinin içtimai zaruretlerine temas etmiş ve bunların vasıflarını ayrı ayrı göstermiştir. Fakat bütün bunları yaparken sadet haricine çıkarak planın teknik meselelerine girmemiş, işin sadece telâkki sahasında kalmıştır. Bu üç cephenin karakteristiğini şöyle yapmıştır:

a. — Bize planı bilfiil tatbik eden Sovyet Cümhuriyetlerinde plan mefhumu üzerinde mevcut iki esaslı fikir cereyanını tanıtmıştır:

1. — Müvazene taraftarları. 2. — Direktif taraftarları. Şevket Süreyya bu iki cereyanın her ikisini ayrı ayrı izah ettikten sonra, Sovyet zimamdarlarının yaptığı gibi direktifi müvazeneye tercih etmemiş, her iki görüşün haklı ve özlü tarafları olduğunu söylemiştir: *"Rus Sosyalist cemiiyetinin bugünkü keyfiyeti düşünülünce, her iki noktai nazarın kendi bakımından doğruluğunu müşahede etmemek kabil değildir. Aşikârdır ki, yeni Rus cemiyeti, eski cemiyetin şartlarından uzaklaştıkça ve eski cemiyetin unsurlarından bünyesini kurtardıkça, orada insanın cemiyetin kör kuvvetlerine karşı olan tâbiiyeti gittikçe azalacaktır. Fakat bu eski şartların ve unsurların yaşayabildiği müddetçe ve yaşayabildiği nisbette, plân mefhumunun, cemiyetin seyrine tam ve kayit ve şartlarla fazla mukayyet olmadan bir müdahale ediş şeklinde alınamıyacağı da aşikârdır,,.*

a. — Avrupada planlaşma fikrinin en büyük nazariyecisi olarak Prof. Werner Sombart'ı görüyoruz. Şevket Süreyya Sombart'ın plandan ne anladığını kısaca izah ediyor ve bu büyük hocanın kapitalist şartlar içinde nasıl planlaşma imkânları aradığını anlatıyor. Ve Türkiye millî kurtuluş davası bakımından Sombart'ta kıymetli olan noktalara nazarı dikkatimizi çeviriyor.

2. — Şevket Süreyya, Türkiye için planı tanzim olunmuş bir iş birliği olarak almıştır.

Hamdi Bey, Şevketin, planı, tanzim olunmuş bir iş birliği şeklinde göstermesinde yeni bir şey bulmıyor. Halbuki, bizce bu birlik bir çok yeni şeyler ve bir çok değişen şeyler ifade eder.

Şevketin kasdettiği plan bir sosyalist plân değildir. Yani cemiyette mülkiyeti tasfiye ederek istihsal vasıtaları üzerinde içtimai mülkiyeti tesis eden bir nizamın iktisat planı değildir. Millî kurtuluş hareketlerinin böyle bir davası yoktur. Büyük sermayenin kâr zihniyetiyle muayyen istihsal branşlarını kartelleştirmesi veya tröstleştirmesi şeklinde de bir teknik plan millî kurtuluş hareketelrinin mevzuu olamaz. Birincisinde şahsi mülkiyetin tasfiyesi, ikinciside millî menfaatler zararına şahsi mülkiyetin takviyesi vardır. Birincisinde faktör amele sınıfıdır. İkincisinde şahsi sermayenin kâr temayülüdür. Şevket Süreyya makalesinde bu iki tarz planlaşma hareket ve temayülünü şiddetle reddetmiştir. Şevket diyor ki: *"Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf hamlelerinde, kendi millî sanayiinden mahrum kılınan ve Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf anından itibaren mahkûm kılındığı yarı müstemleke şartları içerisinde, geri, iktisaden tâbi ve pasif bir iptidai memleket hayatı geçirmiş olan Türkiyede büyük istihsal vasıtaları üstünde başka memleketlerde doğan keskin sınıf tezatlarını, geniş iktisadi menfaat mücadelelerini hülâsa plansız bir cemiyet nizamının, planlı bir cemiyet şekline istihalesini zaruri kılan büyük istihsal anarşisini görmeyiz,,.* Binaen-

aleyh bugünkü millî kurtuluş şartları içinde plan işi Türkiyede tamamen başka bir mâna ifade eder. Türkiyedeki planlaşma fikri ne münkeşif istihsal kuvvetlerile (teknikle) mevcut istihsal münasebetlerinin bir sınıf lehine tasfiyesi zaruretinden, ne de büyük şahsî sermaye menfaatlarının inhisarcı temayüllerinden gıdasını alır. Müstemlekeciliğe karşı bir isyan olan millî kurtuluş hareketlerinde planı, hem millî bünye içinde ileride doğabilecek veya mevcut tezatları, milletin yüksek menfaatleri namına tasfiye ve hem de bütün millete şamil bir iş birliği yani bir iş iştiraki temin etmek davası olarak anlamalıyız. Bu iş birliğinin tesisinde iktisadî hayata müdahale eden ana faktör, devlettir. Şevket Süreyyaya göre devlet: *"On dokuzuncu asır Avrupası için tamamen meçhul olan ve o asırın şartlarile hakikaten kabili telif olmiyan, tesahüp ve idare edici bir iktisat faktörü halinde yeni Türk cemiyetinin seyrini istikametlendirecektir,,*. Fakat bu devlet, ne bir Sosyalist nizamda, ne de bir kapitalist rejimde olduğu gibi her hangi bir sınıfın değil, milletin menfaati namına konuşacaktır. Şevket Süreyya bunu şöyle ifade ediyor: *"Tekniğin müterakki bulunduğu memleketlerde bazan bir ihtilâli, bazan katastroflarla müterafik bir bünye istihalesini ifade eden plânlı cemiyet mefhumu, bir millî kurtuluş hareketi yaşıyan Türk cemiyetinde tezat-mefhumu, bir millî kurtuluş hareketi yaşayan Türk cemiyetinde tezatsız ve mücadelesiz bir cemiyet doğuşunun, mes'ut bir kurtuluşun ifadesidir,,*. Fakat Hamdi Bey bu telâkkiye itiraz ediyor: *"Bu planla Avrupanın gitmiş olduğu yol arasındaki fark, bu işlerde şahsî sermaye yerine hâkim faktör olarak devleti ikame etmekten ibarettir,,*. diyor. Hamdi Beyin bu itirazında bir içtimaî görüş noksanı seziyoruz. Devleti hâkim bir faktör olarak almak esasen başlı başına büyük bir fark ifade etmez mi? Devletin istihsale müdahalesi, vereceği içtimaî neticeler itibarile pek yeni bir şeydir. Bu yeni tip devleti, bir taraftan tekniğin başı boş inkişafından mütevellit içtimaî tezatlar üzerinde baskı, diğer taraftan millî iktisadiyatı yüksek teknik vasıtalarla teçhiz eden fakat bu teçhiz işini millî iktisadiyatın belkemiğini teşkil eden istihsal branşlarının planlaşması bakımından kendi mülkiyeti altında der'uhte eden bir teşekkül olarak kabul etmek lâzımdır. Memlekette iş birliğini, iş iştirakini yani millî menfaatler namına tanzim edilmiş işi, bu tip devlet temsil edecektir. Şunu da kaydetmeden geçmiyelim ki, Şevket Süreyyanın: *"Millî iktisat nizamının menfaatlerine taaruz etmiyen ve cemiyet içinde hâkim tezatlara meydan vermiyen iktisadî teşebbüslerin bu hâkim faktörün* (yani devletin) *gölgesi altında yaşayabileceğini,,* söylemesinden maksadı, bugünkü küçük köylülüğün ve küçük teşebbüslerin haiz oldukları atomik karakterden dolayı bunların plan içine alınamiyacaklarını tebarüz ettirmektir. İstihsalâtı ve piyasaya iştiraki bir türlü hesaba gelmiyen küçük küçük teşebbüslerin derhal plâna giremiyeceği aşikârdır. Devlet, millî iktisadiyatın seyrine istikamet veren bir faktör olarak inkişaf ettikçe bunlar iktisat planının tâbi umurları haline gelecek ve kendi bünyelerinin zarurî olarak taşıdığı tezatlar, devletin iktisat planı içinde tedricen keskinliğini kaybedecektir. Binaenaleyh millî kurtuluş hareketlerinin iktisat planı bir sos-

yalist iktisat planı olamıyacağı için, Sovyet iktisadiyatında gördüğümüz spesifik kanuniyetlerin vücudüne millî kurtuluş iktisadiyatında tesadüf etmemize imkân olmiyacaktır.

Sosyalist iktisadiyatının icaplarından gelen bir kuvvetler müvazenesi fikri de millî kurtuluş iktisadiyatında münakaşa mevzuu olarak kendisine yer bulamıyacaktır. Millî kurtuluş hareketinin iktisat plânında ancak Türkiyenin kendi şartlarından doğmuş ve bu harekete hâs kanuniyetler bulunabilir.

Hamdi Bey planın Türkiye için bu tarzda telâkkisini çok mahdut görüyor ve Türkiye iktisadiyatında bir planlı cemiyetin kuvvetler müvazenesini ve bunun ince hesabını soruyor. Hamdi Bey Türkiye için bir sosyalist iktisat planını ve bunun icap ettirdiği kendine mahsus bir kuvvetler müvazenesini hakikî ve yegâne bir iktisat planı telâkki ederek bunu Şevket Süreyyanın makalesinde arıyorsa, bunu ne o makalede ve ne de ilerde bulamıyacağını kendisine şimdiden söyliyebiliriz. Bunun için Hamdi Bey şu süali tevcih etmemeliydi:

"Şu halde hani yukarda planlı bir cemiyet nizamında, muharririn söylediği kuvvetler müvazenesi ve bunun ince hesabı? Hani bir millî iş birliği?,,.

Hamdi Bey Şevket Süreyyanın yazısında yalnız plan telâkkisinin ve bunun prensiplerinin verilmiş olduğunu ve bunun haricinde plâna ait her hususun mevzu dışında bırakıldığını kabul ederse; o zaman yazıda her lâzım olanın söylenmiş olduğunu kolaylıkla görür.

Hamdi Bey, plan mefhumu hakkındaki fikirlerin sekiz sahifeye sığmadığını söylüyor. Biz de ayni kanaatte olmasaydık, plan telâkkimizi izah edecek olan "Planlı Türkiye,, ismindeki bir cildin telifini Doktor Vedat nedime havale etmiş olmazdık.

●

Hamdi Beyin makalesinde kendisile aramızda bazı iktisat ıstılahları ve mefhumları üzerinde bir mutabakat bulunmadığını gördük. Bu mutabakatsizlik Hamdi Beyi kullandığımız ıstılahlara başka manalar vermeğe sevketmiştir. Esasen Şevketin makalesi üzerindeki sui tefehhümler de buradan geliyor. Bunlar üzerinde bir parça tevakkuf edersek Hamdi Bey arkadaşımızla aramızda ihtilâf kalmıyacağını zannediyoruz:

Şevket Süreyyanın makalesinde bahsettiği spesifik kanuniyetlerle kuvvetler müvazenesi ayni şey değildir. Bunlar ayrı ayrı manalar ifade eder. Spesifik kanuniyetler, Sovyet iktisadiyatında mevcut olan kanuniyetlerdir.. Kuvvetler muvazenesi ise bir kısım plancıların bu kanuniyetlere göre bir müvazene tesisi için ortaya attıkları bir taleptir. Binaenaleyh biri mevcut olandır. Diğeri de olması lâzımgelendir. Spesifik kanuniyetler , başka cemiyetlerde olmayan kanuniyetlerdir. Meselâ plansız bir cemiyette istihsal münasebetleri ferdiyetçi ve liberal esaslar dahilinde insiyakî bir tarzda teessüs ettiği halde planlı cemiyette bu münasebetler Sovyet Rusyadaki proleterya devletinin iradî müdahalesi altındadır. Binaenaleyh planlı cemiyetin hareketindeki kanuniyetler, plansız cemiyetin hareketindeki kanuniyetlerden farklıdır. Şevket Süreyya kanunla ka-

nuniyeti karıştırmış değildir. Kanun statik, kanuniyet dinamik bir mana ifade eder. Kanun sebeple neticenin alâkasıdır. Kanuniyet ise bu alâkanın zaman dahilindeki seyridir. Şevket *"Hadiselerin zincirlenmesi,,* derken kanunu, dinamik manada kullanmıştır.

●

Hamdi Bey, Şevketin planlı cemiyetle plansız cemiyetteki buhranların karakterine ait fikirlerine temas ederek diyor ki: *"Muharrire nazaran kapitalist cemiyetlerde fazla istihsalden doğan buhranlar, yeni Rusya cemiyetinde istihsal kifayetsizliğinden husule gelebilir. Bu tabir de izah edilmeğe muhtaçtır. İstihsal kifayetsizliği, az istihsal mi, yoksa istihsal planının tanzimindeki yanlışlık mı, yoksa kuvvetler müvazenesinin bozulması mı? Yoksa bunlardan başka bir şey mi? Muharrir kapitalist cemiyette buhranın sebebini fazla istihsal olarak gösterdiğine nazaran Sosyalist bir cemiyete de istihsal kifayetsizliğinden, noksan istihsali kasdetmiş olacaktır. Noksan istihsal, az çalışmaktan yahut fena plan yapmaktan olur. Bu takdirde buhran kapitalist cemiyette olduğu gibi rejimin zaruri ve mukadder bir neticesi değil, belki yanlış ve beceriksiz tatbikinden neş'et eder. Birincisi ile ikincisi arasındaki fark şudur ki, kapitalist cemiyette buhran gayri kabili içtinap bir şey iken planlı bir cemiyette önlenecek bir şeydir. Planlı bir cemiyette istihsal kifayetsizliğinden bir buhran husule geleceğini kabul edersek, ayni cemiyette bir fazla istihsal de olabilecek demektir,,.*

Biz bir istihsal fazlasından ne anlıyoruz? Bize göre istihsal fazlası, teknik değil tamamen içtimai bir mana ifade eder. Bu tabirle, kapitalist cemiyette istihsal münasebetlerinin anarşik ve plansız olduğunu anlarız. "İstihsal fazlası,, tabiri adeta bir remzdir. Bu tabirden fabrikaların ihtiyaçtan fazla istihsal yaptığı manası çıkarılmamalıdır. Esasen buhranı, teknik bir istihsal fazlasından mütevellit addetmek hem bugünkü hem de harpten evvelki vakıalara uymayan bir hüküm olur. Cemiyette istihsal fazlası olduğu iddia edildiği zamanlar, bir çok halk kitlelerinin sefalet içinde bulunduğu görülmüştür. Bugün de ayni hadiseyi görmüyor muyuz? Bunun için istihsal fazlası veren cemiyet dediğimiz zaman bütün cemiyet münasebetlerinin ferdiyetçi ve liberal esaslar dahilinde ve fertlerin iradeleri haricinde teessüs ettiği cemiyeti, plansız cemiyeti anlarız. Şevket Süreyyanın makalesinde istihsal fazlası tabiri bu itibarla bir içtimai kategori (*) olarak kullanılmıştır.

Bir istihsal kifayetsizliğinden ne anlıyoruz? Planlı cemiyette istihsal münasebetleri evvelden tanzim edilmiş bir plana göre ve fertlerin iradeleri haricinde değil, fertlerin iradelerile idare olunur.

İstihsal fazlası remzile ifade ettiğimiz plansızlık ve anarşi bu cemiyette yoktur. Binaenaleyh istihsal kifayetsizliği de bu cemiyette bir plânsızlığın neticesi değildir. İstihsal kifayetsizliği, cemiyetle tabiatin teknik

(*) içtimai kategori, ictimai münasebetlerin nazari ifadesi demektir.

münasebetini ifade eden bir katagoridir. İnsan tabiata ne kadar az tehakküm ediyorsa, yani teknik ne kadar az münkeşif ise, bir istihsal kifayetsizliği de o kadar mümkündür. Meselâ bir kuraklığın yediği bir senelik pamuk mahsulünün mensucat sanayiinde tesirini göstererek sanayile ziraat arasında bir ademi tevazün (bir istihsal kifayetsizliği) husule getireceği aşikârdır. İstihsal kifayetsizliği bir teknik sebepten tevellüt eder. İnsan buna tekniğin inkişafı nisbetinde mani olabilir. Halbuki istihsal fazlası bir cemiyet anarşisinden gelir. İnsan bunun önüne cemiyetin kuruluşunu değiştirmekle geçebilir. Binaenaleyh beceriksizlik planlı cemiyette nisbi bir şey ifade eder. Bir senenin beceriksizliği gelecek sene o senenin tecrübesile telâfi olunabilir.

Kadro muharrirleri ne harpten evvelki, ne de harpten sonraki buhranları teknik bir istihsal fazlasının eseri addetmişlerdir. Hâkimiyetteki ve Kadrodaki yazılarımızda ilk defa tarafımızdan tebarüz ettirilmiş olduğu gibi bugünkü buhran, cihan iktisadiyatındaki bir bünye tahavvülünden mütevellittir. Bu bünye tahavvülünün başında milli kurtuluş hareketlerinin kuvvetlenmesile bir çok millî pazarların garp sanayiine kapılarını kapaması gelir. Cihan iktisadiyatında harpten evvelki vahdet kalmamıştır. Bugün dünya, mücadele eden üç büyük zıt karargâh halindedir: Bir tarafta emperyalist devletler, diğer tarafta müstemlekeciliğe karşı millî kurtuluş cidalinde bulunan memleketler, bir diğer tarafta da Sosyalizm için mücadele eden Sovyetler. Binaenaleyh dünya buhranının seyrini tayin eden amilleri bu üç karargâhın mütekabil münasebetlerinde aramak lâzımdır. Halbuki Hamdi Bey, bizim bu noktayi görmemiş olduğumuzu farzederek diyor ki: *"Avrupadaki sanayi buhranına amil olan Avrupa amelesi veya patronu değil, fakat Rusya ve Türkiye çiftçisi ve müstehliki derseniz hadiseyi biraz daha hakikate yakın şekilde ifade etmiş olursunuz,,.*

●

Şevket Süreyya makalesinde, tekniğin alabildiğine inkişafından bir çok içtimai uygunsuzlukların tevellüt ettiğini söylemişti. Hamdi Bey arkadaşımız itiraz ediyor: *"Şevket Süreyya Bey de çok iyi bilir ki, Rus ihtilâli tekniğin alabildiğine terakki etmesinden neş'et etmiş bir ihtilâl değildir. Ve tekniğin alabildiğine terakki etmesinden ise doğacak olan şey, ihtilâl değil, buhrandır. Buhranın ise, mutlaka ihtilâli doğurmıyacağı da hadiselerle malûmdur. Rus ihtilâli nasıl tekniğin alabildiğine terakkisinden doğabilir. Rusya tekniğe ihtilâlden evvel değil, ihtilâlden sonra kavuşmuştur. Ve tekniğin beynelmilel mikyasta alabildiğine inkişaf etmiş olması hadisesi de ihtilâlden evvel değil, yine ihtilâlden sonradır. İtalyaya gelelim: Burada devletin iradi müdahalesi, tekniğin alabildiğine ilerlemesile zerre kadar alâkadar değildir. Çünkü İtalyada teknik bu müdahaleden evvel ve hattâ sonra böyle bir müdahaleyi intaç edecek şekilde ilerlemiş değildi. Tekniğin fevkalâde telâkki ettiği yerler, Almanya, İngiltere, Amerika gibi memleketlerde ve buralarda olan ne ihtilâl, ne*

de idari müdahale değil, fakat yalnız buhrandır. Teknikte, İngiltere ve saireye nazaran çok geri olan Rusya ve İtalyada ise ihtilâl veya idari müdahale olmuştur. Bir inkılâp hareketile kendi nevinden bir cemiyet müdahalesi yapan Türkiyeye gelince, bu müdahaleyi tekniğin terakkisile alâkadar görmeğe ise hiç imkân yoktur.... Arkadaşımızın makalesinde zayif ifade edilmiş olduğunu gördüğümüz noktalardan biri de gerek Avrupanın sanayi memleketlerindeki buhranlar, gerek Rusya ve bizim gibi memleketlerdeki ihtilâl ve inkılâpların, bu memleketlerin kendi içlerindeki hadiselerle izah ediyormuş gibi gösterilmesidir. Halbuki, ne Avrupanın sanayi memleketlerinin düştükleri buhran ne de yüksek teknikten mahrum olmuş Rusya gibi memleketlerin geçirdikleri ihtilâl kendi hudutları ve milli bünyeleri içindeki hadiseler ve tekniğin başı boş inkişafı ile izah edilemez. Avrupanın buhranı, kendi içlerinde keskin sınıf mücadeleleri ve tekniğin plansız inkişafile değil, fakat beynelmilel mikyasta tezatları çok bariz olan Rusya gibi, bizim gibi memleketlerdeki hareketlerle ve dünya mikyasına göre izah olunabilir. Bu tezatlar, böyle milli mikyasta tezatların büyümesi ile değil fakat beynelmilel mikyastaki tezatların büyümesi ve genişlemesi hadisesile izah olunabilir„.

Hamdi Bey arkadaşımız bu satırları yazar iken bir noktayi hatırlamamış gibi görünüyor. Şevket Süreyya, evvelki sene mahdut miktarda teksir ettiği Kadro ve İnkılâp broşüründe ve tab'ı bitmek üzere olan Kadro ve İnkılâp kitabında ve hakimiyetteki bir seri yazılarında bu hususta fikirlerini etraflıca izah etmişti. Misal olarak tab'ı bitmek üzere olan ve ilk matbu formaları elimizde bulunan Kadro ve İnkılâp kitabından bazı cümleler alalım: *"Evvelce bir inkılâbın karakteri münhasıran o inkılâbın cereyan ettiği memleketin siyasi ve iktisadi vaziyeti ile izah edilirdi. Şimdi bu izah kâfi değildir. Artık bir memlekette inkılâbın seyrini yalnız o memleketin değil, onunla alâkadar bir kısım memleketlerin iktisadi vaziyeti ve cihanın umumi gidişile izah etmezsek rüyet ufkumuz gayet dar kalır. Şimdi her memleket cihan iktisat ve cemiyet zencirinin bir halkası halindedir. Binaenaleyh şimdi bir memlekette meydan alan her hangi bir inkılâbı yalnız o memleketin kendi bünyesinden gelen şartların neticesi gibi değil, cihan iktisat sistemindeki tezatlardan birinin şu veya bu sebeple o memlekette keskinleşmesi ve infilâk etmesi şeklinde görmek lâzımdır„.* Diğer bir sahifeyi açalım: *"Türk inkılâbı , tekniğin süratle ve muayyen mıntakalarda merkezleşmesi karşısında gittikçe müstemlekeleşen ve gittikçe istiklâlini kaybeden bir yarı müstemlekenin kendini hakirleştiren bütün iktisat ve siyaset sistemlerine karşı tek başına ve bizzat kendi müstakil tekniğini yapmak için kıyamıdır„.* Bir cümle daha *"Memleketimizin geri tekniğine ve iktisat şartlarımızın iptidai manzarasına tekniği ve tezatsız bir iktisat nizamına sahip olma cehtinin bir ifadesi binaenaleyh muasır liberal iktisat ve cemiyet nizamına karşı bir isyanıdır„.* Şevket Süreyyanın makalesinde bu kanaatlere zıt bir fikir yoktur. Plan makalesini okuyan bunu vüzuhla görür.

Rusyadaki ihtilâl beynelmilel bir tezadın mahsulüdür. İtalyadaki Faşist hareketi, beynelmilel bir tezadın bu memleket dahilinde tevlit ettiği içtimai sarsıntılara karşı bir reaksiyon hareketidir. Milli kurtuluş hareketleri müstemlekeciliğe karşı bir isyandır. Amerikada ve İngilterede ihtilâl olmamasının tarihi sebepleri başkadır: Bunlar evvelâ müstemlekecidir. Burada amele sınıfı müstemlekelerden gelen kâra iştirak eder. Binaenaleyh amele sınıfının bile muayyen tabakaları emperyalizmin bakasında menfaatini görür ve müstemlekeleri kaybettirecek her hangi bir ihtilâl hareketine taraftar değildir. Saniyen bunları kapitalizmin iyi muhafaza edilen metin kaleleridir.

Hamdi Bey, tekniğin alabildiğine harpten sonra inkişaf etmiş olduğunu söylemekle vakıalarla tezada düşmüş oluyor. Meselâ bugün bulunduğu seviyeyi muhafazaya çalışan ve yalnız tali unsurları üzerinde teknik yenilikler yapan muazzam metalurji, harpten evvelki devrin mahsulü değil midir?

●

Hamdi Bey, tekniğin alabildiğine harpten sonra inkişaf etmiş olduğunu başı boş inkişafı, metropollerle müstemlekeler meselesi, buhran meselesi, illâ.. hakkında Hamdi Bey noktai nazarlarımıza o kadar vakıftır ki, Hakimiyeti Milliyede ve Kadrodaki neşriyatımızla bir kül halinde ilk defa bizim tarafımızdan ortaya atılmış olan bu davaların plan yazısı vesilesile bizden yeniden izah edilmesini istemesi, adeta bizi kendi kanaatlerimize zıt bir vaziyet almış olmakla ittiham etmek gibi bir iştir. Bu tarzda bir ilzam tekniği, orijinal olmakla beraber Hamdi Bey de kabul ederler ki, fikir meselelerinde *patenta tertibatı* almadan bundan böyle şifahen hiç bir şey görüşmemek gibi acaip bir netice verebilir.

Hamdi Bey bu cevabımızdan yazısını fena telâkki etmiş olduğumuz manasını çıkarmamalıdır. Biz Hamdi Beyle hem konuşarak, hem yazışarak güzel münakaşalarda bulunmağı her zaman severiz.

Lausanne'daki anlaşmaların iç yüzü

1932 senesinin Temmuz ayında, masalların dahi kaydetmediği bir hadise oldu: Dünya finans merkezleri birleşti.

Finans merkezleri dediğimiz zaman üç noktayi kasdediyoruz: Londra, Paris ve New-York. Dikkat edilirse, dünyadaki siyasî ve ticarî borç miktarları kaç milyar olursa olsun, alacaklılar, bu üç merkezden biridir. Şimdiye kadar, bu üç merkez arasında görüş ve hareket ayrılıklarına, kendilerinin de birbirlerine karşı alacaklı ve borçlu bulunanları ve bir de, her üçünün de ayrı ayrı, kendi tahsilâtlarını mutlaka başa geçirmek istemeleri sebep oluyordu. Fakat cihan buhranı, her üçünün de şuur ve tahteşşuuruna soktu ki, bu borç ve alacak davalarını birleştirmezler ve kendi davalarını başa geçirmek hastalığından vaz geçmezlerse, neticede, buhran, borçlarla beraber başka şeyleri de tasfiye edecektir.

Daha Laval'in Londra ve New-York seyahatlerinde, her üç merkezin de elele çalışmaları kararlaşmıştı. Ve daha Londra'da Tuna memleketleri meselesi görüşülürken, İngiltere ile Fransa'nın müşterek hareket etmeleri kararlaştırılmıştı. Yalnız en büyük alacaklı Amerika olduğundan, buhrandan en ziyade muztarip olan Amerika olduğundan ve bundan maada da kendi halkına karşı en ziyade borçlu bulunan devlet, keza Amerika olduğundan, bu memleketin finansını temsil eden Hoover, "harp borçları,, nın ilgasını açıktan açığa iltizam edemiyor ve evelemirde Avrupa devletlerinin, yani kendisine karşı borçlu olanların, Almanya'yı "tamirat borçları"ndan ibra eylemelerini ve sonra Amerika'ya dönerek "harp borçları,, ndan da kendilerinin ibra edilmelerini talep etmelerini, gizliden gizliye teşvik ediyordu.

Denilebilir ki, "tamirat borçları,, ile "Harp borçları,, nın ilgası fikri, hemen her yerden evvel, Amerika'da vücut bulmuştur. Üç senedenberi Amerika gazeteleri ve mecmuaları, bunun zaruretinden bahsedip dururlardı. Çünkü Amerika bankerleri, harpsonrasında, Cenup Amerikası ile Çin pazarlarına ve Avrupa'da Alman sanayii ile Polonya maden sanayiine, milyarlarca dolarlık ikrazatta bulunmuşlar ve cihanın bu noktalarını fiilî hükümleri altına almışlardı. Harp borçları, nihayet Amerika hükûmetini ve tahvil sahiplerini yani küçük tasarruf erbabını alâkadar edebilirdi. Halbuki harpsonrası kredileri, Gold Standard Exchange sayesinde havadan elde edilmiş mefruz milyarların, senede ve imzaya raptolunarak, peyderpey para şeklinde tahakkuk ederek New-York

bankalarına avdetini tazammun eden harikulâde bir finans kombinezonu idi.

Tamirat ve harp borçlarının devamı, işte bu harikulâde kombinezonu suya düşürecek mahiyette idi. Ve bunu, en iyi, bir taraftan Amerikan finansı bir taraftan da onun pazarı olan Almanya biliyordu.- Öyle ki, itilâf devletlerine silâh ve mühimmat kredileri açarak "harp borçları,, gibi o zaman için kârlı bir fasıl açması Amerika'yı nasıl onlar lehine harbe sürükledi ise, bu sefer de, o fasıldan çok daha kârlı olan "harpsonrası kredileri", ayni Amerika'yı, sarih olarak üç senedenberi Alman davasının müdafii kılmıştır.

Bu, böyle olmak ve tamirat borçları,, ile "harp borçları,, nın ilgası New-York mahafili ve bunların mümessillerince çoktan kararlaştırılmış olmakla beraber, meseleden açıktan açığa bahsetmeğe, elbette ki imkân görülmemiş ve bütün mesele alttan alta ve gizliden gizliye, olgun bir hale getirilmiştir. Davanın, matlup şekilde, halli için, "buhran,, şüphe yok ki büyük bir rol oynamıştır. Eğer öyle olmasa idi ve eğer üç finans merkezi kendi aralarında uyuşmamış olsalardı, hiç, sarahaten Amerika'ya karşı bir müttehit ve kararlı hareketi temsil eden Lausanne konuşmalarını ve kararlarını, Amerika, bu kadar soğukkanlılıkla karşılıyabilir mi idi?

Hulâsa edelim:

1. Gold Exchange Standard ile finans merkezleri, milyarlarca krediyi, emtia mubadeleleri ile yani tabiî bir yoldan değil, "kredi ihdası,, ile yani sun'î bir yoldan ve doğrudan doğruya, kendi lehlerine kurulmuş bir para sisteminin hususiyetlerinden pervasızca ve zerre kadar ahlâkî endişe göstermeksizin istifade etmek suretiyle, hesap ve defter üzerinde "imal,, etmişler ve ikraz eylemişlerdir. Bu işte:

a) Amerika, büyük matlubata maliktir. Bunları tahakkuk ettirmek için harp borçlarından temamen değilse de kısmen, rahat rahat feragat edebilir.

b) İngiltere, Ortaavrupa'daki kredi inhidamının bir çok zararlarını görmüş olmakla beraber 4 milyar İngiliz lirası kadar bir matlubu ile cihan dayinleri arasında, gene birinci derecede bir mevki tutmaktadır. Tamirat tahsilâtında bulunarak Amerika'ya harp borçları tediyatına devam etmesi, menfi de olsa, tediye müvazenesinde cüz'î bir rol oynamaktadır. Her iki borç sisteminin kaldırılmasında, elbette ki ancak menfaat vardır.

c) Fransa, Gold Standard Exchange'ten ikrazatta bulunmak suretiyle istifade etmemiştir. Buna mukabil, muazzam miktarda altın biriktirmiştir ve bu sayede biriktirmiştir. Dünyada altın sisteminin bakasını temin edecek olursa, eldeki altınlara dayanan garantili bir para ve kredi ihracatına geçmesi, tamiratın kalkmasından göreceği zararları, bir kaç defa telâfi edecektir.

2. Finans merkezleri, görülüyor ki, harpten evvelki ve harp esnasındaki "matlup hesapları,, na, harpsonrasının en büyük gelir membaı olan Gold Standard Exchange'in temin eylediği "matlup hesapları,, nı takdim eylemekte, hem miktar bakımından bir tercih sebebi ,hem de "buhran,, dan çıkabilmek zaviyesinden "keyfiyet,, çe bir fayda umuyorlar.

3. Finans merkezleri, bu hesabı

yaparken, "buhran"ı, alelâde fakat "harp borçları,, ve "tamirat borçları,, gibi cihan tediye müvazenesini felce uğratıcı muameleler yüzünden keskinleşmiş bir "peryodik ve siklik,, buhran telâkki ediyorlar. Buhran, başlangıçta, finans merkezlerinin anladıkları manada bir buhrana benzemiş olabilir. Şu var ki, çok geçmeden, diğer buhranlarla bütün benzeyiş noktalarını gittikçe kaybetti ve üç yeni vasıf gösterdi:

a) Serbest mübadele esası kalktı.
b) Para esası yıkıldı.
c) Bir taraftan alacak ve borç arasındaki taahhüt esası sarsılırken bir taraftan da, gittikçe artan devlet müdahaleleri neticesinde, faiz ve fiatın serbestçe teşekkülü ve dolayısı ile "mülkiyet mefhumu,, şiddetli darbeler yedi.

Bu üç esas, "buhran"ı, buhranlıktan çıkarmıştır.

Bunun başlıca iki sebebi vardır:

1. Pazarların metropollere karşı isyanı ve sanayileşmesi.
2. Altın esası ile Gold Standard Exchange arasında, cihan para hacminin, birincisi ile gayri kabili telif ikincisinin ise baki kalmasını imkânsız kılacak derecede şişmiş olmasıdır. O kadar ki, her *zaman için, para emtianın ölçüsü iken, bugün, emtia paranın ölçüsü olmuştur.*

Pazarların metropollere karşı isyanı ve sanayileşmesi, cihan iktisat bünyesinde derin bir tahavvülün başladığını göstermektedir. Bu hareket, kapitalist nizamı sarsacak ve ona yeni bir şekil verecek kadar mühimdir.

Para hacmının şişmesi ise, "para esası,, meselesini, yepyeni bir şekilde ortaya salmaktadır. Gold Standard Exchange, iflâs etmiştir. Gold Standard, yani altın esaslı para isekabili tahakkuk değildir, iki bakıma göre:

Bir kere, mevcut ticarî ve iktisadî muamelelerin yekûnunu örtecek kadar bir paraya karşılık olacak kadar altın yoktur. İnsanlık, şu son çeyrek asır zarfında, iktisadî faaliyetlerini o derece ileri götürmüştür ki, cihan harbına kadar pek güzel kâfi gelen altın, bugün artık bu faaliyetlerin önünde giden yani onları sevk ve tanzim eden bir faktör değil, onların peşince koşan yani onları tağşiş ve teşviş eden bir unsurdur.

Halbuki insanlık, henüz mevcut dünya nüfusuna göre bir istihsale dahi geçememiştir. Milyonlarca çıplak ve aç vardır. Eğer bunların hepsi hakiki müstehlikler olsalar, ne yapacağız? *İşte altın esasının geriliğini ve kifayetsizliğini olduğu kadar Gold Standard Exchange sisteminin sebebi zuhurunu da izah eden bir nokta.*

Altın esasının, buna rağmen kabul edileceği bir an için (ve ellerinde altın bulunduran finans merkezleri istifade etsinler diye) farzedilse, derhal, altının itibarî kıymetini yükseltmek icap edecektir. Yalnız bugün için değil, önümüzdeki bütün devre için, altın fiatlarını emtia mubadelelerine ve dünyadaki para envestismanlarına göre adım adım kontrol ederek adım adım yükseltmek icap edecektir. *İşte, bir çok benam iktisatçıların (hassatan Keynes) bundan sonra artık ancak "dirigé,, yani "dümenli,, bir altın esasının yaşıyabileceğini iddia etmelelerindeki âmil.* Altının kifayetsizliğine dayanan bu gibi mülâhazalar, Garp'tan bize, sızıntı halinde gel-

mektedir. Altının bu son hususiyetini, bir sır gibi, saklıyanlar, bu sırrın taraf taraf malûm olduğunu acep biliyorlar mı?

Dümenli altın para esasını kabul ettiğimizi farzettik. Bunu nasıl tatbik edeceğiz?

Emtia istihsalâtının hacmına göre altına kıymet biçmek demek, kısaca, cihan iktisadiyatını bir plânın içine almak demektir. Besbelli bir şey ki, böyle bir işte, ne mevcut nizamın ne de evleviyetle harpten evvelkinin bir rolleri olabilir. Çünkü bu nizamlara göre, altının emtiaya ölçü olması lâzım gelir. Halbuki, vaziyet odur ki, emtianın altına ölçü olması zarureti ile karşılaşmış bulunuyoruz.

Mevcut nizamdan ayrılmamak gayesini gütmek, yahut harpten evvelkine gitmek meyillerini göstermek, "dümenli altın para esası,, nın kanuniyetlerini peşinen çiyniyerek, böyle bir nam altında Gold Standard Exchange ihtikârını, genecihan mikyasında olarak, tekrar eylemek demektir.

Plânlı cihan istihsalâtına göre dümenli altınpara esasının birinci ve sarsılmaz şartı, bizce, hem mevcut nizama, hem harpten evelkine arkasını dönerek yeni nizamı kurmak demektir. Bu uğurda ilk adım da dümenli altın para esasını finans merkezlerinin elinden alarak, devletlere teslim eylemektir *Aksi takdirde, kısa fasılalarla, dağıtılacak altınlar, gene çıktıkları noktalara avdet edecekler ve kısa fasılalarla, gittikçe keskinleşen "buhranlar,, olacaktır.*

Mevcut nizam tasfiye edilir, plânlı bir istihsale cihanın her noktasında geçilir, para esasının kontrolü devletlere havale edilir, kısaca: ferdiyetçi ve perişan bir esastan devletçi ve kontrollü bir esasa geçilirse, biz de "dümenli altın para esası,, na taraftarız.

Serbest bir altın para esasını imkânsız kılan ikinci sebebin izahı yukarıki tafsilâttan sonra kolaylaşmıştır.

Altın, üç finans merkezinin elinde birikmiştir. Altın esasına geçilecek diye onlardan altın satın almak, *istikrazların en faydasızını ve en pahalısını yapmak demektir.* Besbelli bir şey ki, dünyada hâlâ, bir tarafta sanayici ve sermayeci metropoller ve bir tarafta da geri teknikli ve sermayesiz ziraat ve hammadde memleketleri mevcut oldukça, satın alınan altınlar, çok geçmeden, çıktıkları noktalara avdet edeceklerdir. Çünkü, *tediye müvazenesi, daima birincilerin lehine ve daima ikincilerin aleyhine işliyecektir.*

Hem sonra, meselâ bir Türkiye, 200,000,000 lirayı altın esasına istinat ettirmek gibi bir lüks uğruna, bunun 80,000,000 unu, çok geçmeden çıkıp gidecek olan bir altına niçin yatırsın? Kendisi için faydasız olması şöyle dursun zararlı olacağı âşikâr bir para esasına geçeceğim diyee, neden memleketimiz, altına yatıracağı parayı, muhtaç bulunduğu yüksek istihsal vasıtalarına yatırmayı tercih etmesin? Bahusus ki, para denilen şeyin mahiyeti ve vazifesi, artık, cümle âlem için olduğu gibi, Türkiye'de de temamiyle malûmdur. Para, bir tediye vasıtasıdır. *Eğer istihsal ile istihlâk ucuca getirilirse, matbaa kâfidir.* Para hariçle bir mübadele vasıtasıdır. *Bu da kaç senedenberi döviz ve kambiyo kanalinden temin edilmektedir. Bu işte, tediye müvazene-*

sini korumak ise, kontenjan ve takas usulleri ile başarılmaktadır.
Bu itibarla, ancak başkalarının hayrına işliyecek bir "altın esası„ nı kabulde ve bu uğurda, daha ilk adımda 80.000.000 liralık bir külfeti tazammun eden bir fuzulî masrafı millete yükletmekte, Türk devleti'nin hiç bir menfaatı yoktur.

Türkiye için doğru olan bu kaideyi, bütün müvazene açıklı milletlere teşmil edebiliriz.

Altın esasına geçilebilir. Fakat, bunun için, altını dağıtacaklar, altını bedava dağıtmalıdırlar. Altın, çok geçmeden, gene kendi ellerine geçecektir. Gene bedava dağıtmalıdırlar. Ve, bu eğlenceli oyunu, istedikleri kadar, finans merkezleri tekrar edebilirler. Anlaşılıyor ki, *"altın esası", çoktan iflâs etmiştir.* "Dümenli altın esası", hakikaten üzerinde durulacak bir mevzudur. Bu hususta, beynelmilel bir konferans, eğer davayı samimî olarak tetkik ederse, bu esasın kendine mahsus kanuniyetlerine uymakla, yeni cihan nizamının temellerini atabilir. Fakat böyle bir konferans, Lausanne görüşmelerinin zıttına olarak, davayi, finans merkezleri menfaati bakımından değil, cihan ve cihan milletleri bakımından tetkik etmelidir. Şu noktaların tespiti, şarttır:

a) Buhran, buhran değildir. Bütün cihan için bir dönüm noktasıdır. Bir sistemin bozukluğunu ve kifayetsizliğini, iktisadî ve içtimaî bütün unsurları bakımından ispat etmektedir.

b) Cihan, makine medeniyetinin ve makine medeniyeti şartlarının bilâ kayit ve şart cihana teşmilini istiyor. Bir Amerika ve bir Efgan yanyana yaşadığı müddetçe, kurtuluş yoktur.

c) Cihan, fertlerin kazançlarına dayanan bir sistemi, bilfiil tasfiye etmektedir. Bu tasfiyenin devamı ve temamlanması için, hiç bir harp ve darp cephesine lüzum yoktur. Çünkü sistem, kifayetsizliği ile, kendi kendisini tasfiye etmektedir. Cihanın özlediği sistem: *siyaseten hür ve iktisaden cüzütam milletlerin, müsavî şartlar dahilinde karşılaşmaları ve "milletler arasında tesanüt„ şiarını, müsavî hak zaviyesinden tahakkuk ettirmeleridir.*

Eğer önümüzdeki iktisat konferansında, bu noktalar nazarı itibara alınarak konuşulursa, *Yirminci Asır,* kendisinden evelkine nazaran, hakikî makine medeniyeti asrı olur ve ileri teknikle her noktası tecehhüz etmiş cihanın her noktası, şu *"Amerikan prosperity'si„* ni bilfiil tanımış ve tatmış olur. Aksi takdirde, cihan mikyasında bir derebeyliği göre göre idame etmek istiyen finans, bütün yirminci asır boyunca, *bir modern Ortaçağ yaşatmış olmak mes'uliyetini, üzerine alıyor demektir.* - B. A.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

8

AĞUSTOS
1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

Şevket Süreyya	**Milli kurtuluş hareketlerinin ana prensipleri**
Doktor Vedat Nedim	**Mefhum teşkilâtı değil, madde teşkilâtı**
Bürhan Asaf	**292 inci konferansın zabıtlarından**
Yakup Kadri	**Edebiyat buhranına dair**
İsmail Husrev	**Türkiyede derebeylik rejimi**
Bürhan Asaf	**Faşizm ve millî kurtuluş hareketi**
Şevket Süreyya	**Yarı münevverler kulübü**
KRONİKLER	

KADRO.

1922. 30. Ağustosundan şimdi bizi ayıran, tam on yılın zaman mesafesidir. Zaman her ân biraz daha yürüyor. Bu mesafe her gün biraz daha açılıyor. Fakat bu ne garip tecelli ki, bu zaman mesafesi bizi, 1922. 30. Ağustosundan ne kadar uzaklaştırırsa, uzaklaştırsın, biz mânen ona her ân biraz daha dönüyor, biraz daha yaklaşıyoruz.

Ona döndükçe ve ona yaklaştıkca, kanımızda sıhhatin ve heyecanımızda tazeliğin, hudutsuz coşkunluğunu duyuyoruz.

Tarih içinde, bu kadar derin mânalı, fakat bu kadar yakın bir kahramanlık misali nasip olan kaç nesil vardır? Bu misalin enginliği bizi gün geçtikçe sarıyor, gün geçtikçe onu daha iyi anlıyor ve ona daha çok bağlanıyoruz.

●

Bu günü yaşatmak ve yarını kurmak için çalışan neslin, dünün hatırasını zinde tutmak ve ona bağlanmak istemesinden ne çıkar? diyenler, bir nesil için kahramanlık seciyesinin ve ruh asaletinin menbalarını tanımıyan ve kıymetini duymıyanlardır. Millî inkılâp tarihimizin bütün hamlelerini ve bütün kahramanlık misallerini neslimizin tabiî mirası saymak, bu mirasa bağlanmak ve yeni inkılâp hamlelerinde bu misallerin her zaman zinde ve her zaman heyecan uyandırıcı hatıralarına yaslanmak ve onlardan kuvvet almak ahlâkı, bizim neslimizin -eğer tabir caizse- yegâne muhafazakâr vechesidir.

Bizden evvel yetişenlerin, millet davası bahse mevzu olunca, her şeye rağmen ve her ne şerait altında olursa olsun mücadele etmek an'anesini kendimize ahlâk edinmek öyle bir keyfiyettir ki, bu keyfiyet bir inkılâp gencinin ruhuna ancak asil bir heyecan verir.

●

Millî mücadele, bir cephe harbi şekline istihale etmiş bir millî kurtuluş ihtilâlidir ki, bu ihtilâlde milletin cebr ve zoru, sokak mücadelesi etrafında değil, müstemlekeciliğe karşı bir harp

(İstiklâl harbi) *ve müstemlekeciliğin dahildeki müesseselerine karşı da bir isyan* (Büyük Millet Meclisi Hükûmeti) *şeklinde tecelli etti. Fakat Dumlupınar olmasaydı, bu ihtilâl akim kalabilirdi. Bu ihtilâl akim kalsaydı, Türk inkılâbı başlıyamaz ve inkişaf edemezdi. Dumlupınar millî kurtuluş hareketimizin ihtilâl safhasını inkılâp safhasından ayıran bir hattı vasıldır.*

Hâdisenin bu mânası üstünde şimdiye kadar eğer, çok söylenmemiş ve çok yazılmamışsa bu hal, hâdisenin herkes için kolayca idraki kabil olmıyan mürekkep azametindendir. Kaldı ki, bu günkü nesil, dünkü ihtilâl davasının henüz madiyeti içindedir. Fevkalâde insanlar, fevkalâde vak'alar, fevkalâde neticeler, âdeta tabiî zannettiği, tabiîliğine âdeta istinas ettiği maddî bir hava gibi bu nesli sarıyor.

Fakat gün geçtikçe, nesiller değiştikçe nazarların ihatası artacak ve o zaman 30/ Ağustos/ 1922 tarihinin, hattâ yalnız millî tarihimiz için değil, istiklâlleri takyit olunmuş bütün milletlere verdiği maddî misal ile bütün cihan tarihinin seyri üstündeki âlemşumul mâna ve tesiri hakkında, pek çok söylenecek ve pek çok yazılacaktır.

●

İnkılâp, ancak, büyük hâdiseler yapmak ve büyük kahramanlar doğurmak kabiliyetinde olan milletlerin işidir. Lâalettayin bir insan cemiyeti, lâalettayin bir kalabalık inkılâp yapamaz.

Filhakika, engin ummanlar içinde istikametini kaybedip te bağlanacak bir nokta bulamıyan ve ufuklardan ufuklara maksatsız bocalıyan avare tekneler gibi, ruhu müttekâsız kalan, bir ruh sefaleti ile diğer ruh sefaleti arasında mânasız bocalıyan milletler de vardır. Bu perişan, bu avare milletler halâs yolunu, bazan mutavaatın derin karanlığı, bazan her felâketi olduğu gibi kabul etmenin menfur mistisizmi içinde ararlar.

Fakat şimdi biz, tarihimizde yüz kızartacak bir takım esaret hikâyelerinden başka bir şey olmıyan ve istiklâl bahse mevzu olduğu zaman gençliğinin kanı, bir alevden su gibi değil de, bir sarı irin

gibi pıhtılaşan milletlere Dumlıpınar günümüzü bir misal gibi veriyoruz.

Ya müstemleke sokaklarının vebalı havası, ya bataklık kokulu mabetlerin gülünç putları önünde, insanlığından geçen milyonların, artık, mefkûreleri için bir asîl müttekâları vardır.

Bunu bizzat Dumlupınarı yapandan dinliyelim:

«Türk milletinin burada ihraz ettiği zafer kadar neticei kat'iyeli, ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, cihan tarihine yeni cereyan vermekte kat'î tesirli bir meydan muharebesi hatırlamıyorum.» [1]

---

[1] Gazi Hazretlerinin 30/ağustos/1924 Dumlupunar nutkundan.

İnkılâbın ideolojisi.

Millî Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri.[*]

Şevket Süreyya

1. — Millî kurtuluş hareketleri, tarihî orijinleri itibarile beynelmilel bir tarzda, yani müstemlekeci memleketlerle, müstemlekeler ve yarı müstemlekeler arasındaki iktisadî ve siyasî tezadın birer neticesidir. Bu tezat tarih içinde menşeini, bir taraftan makinelerin garp memleketlerinde sanayie tatbikinden doğan büyük sanayi inkılâbından, diğer taraftan bu sanayiin arzın mahdut noktalarına tekâsüf ve inhisar etmesi şeklinde tecelli eden beynelmilel müsavtsızlıktan alır.

2. — Millî kurtuluş hareketlerinin mebde noktası beynelmilel bir tezat olduğu gibi, gaye ve hedefi de bu beynelmilel tezadın, yani bir kısım memleketlerin diğer kısım memleketlere karşı iktisadî ve hattâ siyasî tabiiyeti şeklinde tecelli eden müstemlekecilik tezadının hallidir.

Bu itibarla millî kurtuluş hareketleri, gerek tarihî menşeleri, gerek inkişaf istikametleri bakımından, cihan içinde bir tezadı ve binaenaleyh bütün prensipleri kendi zatından çıkarılması icabeden müstakil bir beynelmilel davayı temsileder. Millî kurtuluş hareketleri, her hangi diğer bir hareketin peyki, tâbii veya rezervi olmaz.

3. — Tarihî mahiyetleri itibarile millî kurtuluş hareketleri, cihan iktisat vahdetini inhilâl etitrmiye ve cihan iktisadiyatını teşkil eden unsurların birer birer kendi kabukları içine çekilmeleri suretile gittikçe iptidaileşmelerine müteveccih menfî ve irticaî birer hareket değildir.

Bu hareketler filvaki, millî istiklâl cidaline giren müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tâbi memleketlerin kötü birer hammade müstahsili ve passif birer mahreç olmaktan kurtulma-

[*] Bu yazı, muharririn bu ay içinde intişar etmiş olan « İnkılâp ve Kadro » adlı eserinden alınmıştır.

larını istihdaf eder. Fakat bu otarşi, yukarıda işaret olunan hedefin tahakkuku için bir intikal seyridir ki bu seyir, bu memleketlerin kendilerini müebbeden âlemi hariciye kapamaları, beynelmilel iktisat münasebetlerinden uzaklaşmaları demek değildir. Bilâkis millî kurtuluş hareketlerinin inkişaf istikametleri, müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tâbi memleketlerin, millî iktisat cihazlarını, imkânın azamî haddine kadar inkişaf ettirmiş yeni iktisadî cüzütamlar halinde beynelmilel emtia mübadelelerine iştirak etmiye ve bu suretle daha rasyonel bir cihan vahdetini tesis etmiye müteveccihtir. Başka memleketlerdeki buhranları ve içtimaî mücadeleleri keskinleştirmek için «müstemleke ve yarı müstemlekelerin bir taraftan ham madde müstahsili ve mahraç olmaktan çıkmak, fakat diğer taraftan kendi kendilerini iptidaileştirmeleri ve cihanın mübadelesinden hariç kalmalrı telâkkisi, millî kurtuluş hareketleri bakımından merdut bir telâkkidir.»

4. — İstihsal vasıtalarile, tekniğe tahakküm tarzı, yani istihsal münasebetleriIe teknik arasındaki uygunsuzluk, muasır cemiyette yaşıyan bütün tezatların ve bu meyanda müstemlekecilik tezadının unsuru aslisidir. Yüksek tekniğin, büyük istihsal vasıtalarının, büyük iktisat faaliyetlerinin içtimaî bir mürakabe ve tanzim altına alınmamış olması yüzünden muasır cemiyette tekniğin her terakki adımı kendi peşinden bir sürü içtimaî tezatları sürüklüyor.

Yüksek tekniği ve büyük iktisat faaliyetlerini cemiyeitn kontrolü altına alması, millî kurtuluş hareketlerinin objektif mahiyet ve inkişaf istikametlerine iki sebeple tevafuk eder:

A. — Milletler arasındaki iktisadî tabiiyet ve metbutiyet tezadının tasfiyesi.

B. — Millet içindeki iktisadî menfaat tezadının tasfiyesi.

Cihanda sanayi yalnız mahdut memleketlerde tekâsüf ettiği ve o memleketlerde sanayiin başıboş inkişafı ham madde ve mahreç kavgalarına meydan verdiği müddetçe, cihanda müstemlekecilik tezadının tasfiyesi ve millî kurtuluş hareketlerinin en esaslı gayesinin tahakkuku imkânsız kalır.

Milletler arasında iktisadî tabiiyet ve metbuiyet tezadının tasfiyesi için, şimdi büyük sanayi memleketlerinde tekâsüf, inkişaf

etmiş olan yüksek tekniğin ve bu yüksek teknik üstündeki içtimaî münasebetlerin cemiyetin plânlı kontrolüne müstenit yeni ve daha rasyonel bir şekle inkılâbı, millî kurtuluş hareketlerinin inkişaf ve selâmeti hesabına zarurîdir. Büyük sanayi memleketlerinin kendi bünyelerinden gelen kanuniyetlere göre oralarda esasen cereyan etmekte olan bu bünye istihalesini hassasiyetle takip etmek ve bu istihalelerin oralardaki içtimaî mahiyeti ne olursa olsun onu kendi mücadelemizin gaye ve prensiplerine göre hükümlendirmek mecburiyetindeyiz.

Millet içindeki iktisadî tezatların tasfiyesi bahsine gelince; milletin ahenk ve insicamı üstünde menfî bir rol oynıyan ve binnetice millet bünyesinin -büyük sanayi memleketlerinde gördüğümüz gibi- keskin sınıf mücadelelerine, buhranlara, katastroflara ve nihayet bütün millet bünyesinin inhilâline mahkûm kılan iktisadî menfaat mücadeleleri, büyük tekniğin ve büyük iktisat faaliyetlerinin başıboş inkişafının birer neticesidir.

Halbuki şimdi Türkiyede -ve Türkiyeye benzer memleketlerde- büyük istihsal tekniği ve bu tekniğe müstnit büyük mülkiyet münasebetleri esasen inkişaf etmiş değildir. Henüz rüşeym halindedir. Bunların on dokuzuncu asır, yani klâsik kapitalizmin tezehhür ve inkişaf safhasında olduğu gibi, fertlerin serbest rekabeti ve liberal bir sermaye terakümü ile meydana getirilebilmesi için zarurî olan şartların ise, hiç birisi mevcut değildir. Şimdi millî kurtuluş mücadelesi içinde yaşıyan memleketlerin kendi millî sermayelerini böyle ferdiyetçi ve liberal bir sistem içinde -geçen asırda Avrupada görüldüğü gibi- teraküm ettirilmeleri için, ne taksim edecekleri müstemlekeler, ne fethedecekleri serbest pazarlar kalmıştır. Hulâsa bütün şartlar ve zaruretler, millî kurtuluş hareketlerine giren memleketlerin kendi iktisat cihazlarının inkişafını, daha ilk adımından itibaren cemiyetin sevk ve idaresi altına almalarını âmirdir.

Bu memleketlerde ileri teknik ve geniş iktisat faaliyetleri, ancak milletin, yani milletin ileri menfaatleri namına cemiyeti sevk ve idare eden plânlı bir iktisat devletçiliğinin, mülkiyet ve mürakabesi altında doğar ve inkişaf edebilir. Bu memleketlerde devlet, on dokuzuncu asır Avrupası için tamamile meçhul ve o asrın şartlarile hakikaten telifi gayri kabil bulunan bir «tesahup

ve idaer edici iktisat faktörü» olarak cemiyetin seyrini istikametlendirecektir. Büyük teknik, büyük mülkiyet, büyük iktisat münasebetleri bu yeni cemiyet faktörünün elinde toplanacaktır. Cemiyet içinde hâkim rol oynamıyan küçük teknik, yahut cemiyetin umumî gaye ve menfaatlerile tearuz etmiyen ve cemiyet içinde hâkim tezatlara meydan vermiyen mülkiyet şekilleri ve iktisat faaliyetleri, bu hâkim iktisat faktörünün tabiiyet ve kontrolü altında yaşıyabilecektir.

5. — Tekniğin tekâsüf ve terakki etmiş olduğu büyük sanayi memleketlerinde, en baş tezadı temsil eden sınıf mücadelesi bakımından cemiyet içindeki tezatların halli, istihsal vasıtaları üstündki mülkiyet münasebetlerinin bir ihtilâl ile tasfiyesine bağlıdır.

Millî kurtuluş hareketleri bakımından ise, keskin bir sınıf mücadelesi, yani hakikî mânasile cemiyetin mahiyetini tayin eden ve istihsal vasıtalarına sahip olanlarla bu istihsal vasıtalarından mahrum olanların kavgası, ancak büyük istihsal vasıtalarının inkişaf ve tekâsüf etmiş olduğu memleketlere mahsus bir hâdisedir. Halbuki büyük istihsal tekniği muayyen bir zümrenin elinde tekâsüf etmiş bulunmıyan ve cemiyetin plânlı bir mürakabesi altına girince bu nevi tezatların inkişaf edemiyeceği memleketlerde sınıf tezadının cemiyetin bünyesini değiştirecek ve bütün tezatları bir sınıf lehine halledecek kadar keskin ve hâkim bir mahiyeti yoktur.

Bu memleketlerde de filvaki, kurunu vustaî sınıfların bakıyesi enkaz ve kapitalist cemiyetlerde görülen sınıfların unsurları rüşeym halinde mevcuttur. Fakat millî kurtuluş hareketleri kendi objektif mahiyet ve istikametine uygun bir inkişaf seyri takip etikleri takdirde bu enkaz kendi kendine tasfiye edilmiye ve bu rüşeymler kendi kendine dumura uğramıya mahkûmdurlar.

6. — Büyük sanayiin mütekâsif olduğu memleketlerle sanayiden mahrum ham maddeci ve ziraatçi memleketler arasındaki iktisadî ve siyasî tabiiyeti idame edecek bir içtimaî inkılâp, millî kurtuluş hareketleri bakımından menfî ve ric'î bir cemiyet hareketidir. Bize göre bu günün şartlarına uygun progressist bir hareket ancak, bir taraftan millet içinde, diğer taraftan milletler

arasındaki tabiiyet ve metbuiyet tezatlarını tasfiye edecek bir harekettir.

Bu itibarla, cihan üstünde bu gün müesses olan ve bir kısım memleketleri sanayici, diğer kısım memleketleri ham madde müstahsili ve mahreç olarak ayıran iş taksiminin değişmesi, metropollerdeki sanayi kesafetinin dağılması ve tekniğin cihanda yeniden ve rasyonel bir tevezzuu, hülâsa her memleketin kendi mikyasında inkişaf ettirilmiş mütenevvi iktisat faaliyetleri ile kendi millî iktisadiyatını yapması ve cihanda yeni bir müstakil milletler nizamının teessüsü gibi meseleler millî kurtuluş hareketlerinin beynelmilel siyasetinin mevzuunu teşkil eder.

7. — Millî kurtuluş hareketleri, nizamı âlemin bu günkü çarkından muztarip bütün milletlerin, siyasî ve iktisadî hakları kaydü şart altına alınmış bütün memleketlerin müşterek davasıdır. Bu itibarla millî kurtuluş hareketlerine giren veya girmiye namzet bulunan millet ve memleketlerin, aralarında ne kadar mesafe veya ne kadar lisan, kan veya mahiyet farkı olursa olsun, mücadelelerinin mevzuu ve gayeleri itibarile aralarında mânevî bir mukadderat iştiraki vardır. Bu mânevî mukadderat iştirakinin idraki ve millî kurtuluş hareketlerinin bütün cihana şamil ehemmiyetinin her vesile ile ilânı, bu hareketlerin şümul ve itibarını bulması için şarttır.

8. — Bir millî kurtuluş hareketi, ne münhasıran siyasî, ne de münhasıran hukukî bir hâdisedir. Bu hareket, milletin siyasî ve iktisadî istiklâlini ve bu istiklâle müstenit müstakil bir devlet sisteminin ve bu sistemin bütün ideolojik unsurlarını ihtiva eden bir «yeniden doğuş ve kurtuluş» hâdisesidir. Bir inkılâptır. Bu dava millî kurtuluş cidaline giren bir milletin, müstemlekecilik şartlarını müdafaa veya temdit eden bütün haricî kuvvetlere karşı filen silâha sarılması ve esaret şartlarının dahilde mümessili olan saltanat hukukuna, feodal münasebetlere, hülâsa bütün köhne ve kurunu vustaî müesseselere karşı filen isyanı şeklinde bir ihtilâl hâdisesidir. Din ve dünya aristokrasisinin, cismanî ve ruhanî derebeyliğin, millî iktisadın müstakil seyrini ve iktisadî istiklâlin mahiyet ve ehemmiyetini anlamıyan levanten temayüllerin, kısaca kötü ve dar bir mutavassıtlık ve uzlaşıcılık ruhu-

nun (kompradorluğun) millî mücadelede yeri olamaz. Bu davanın, passif kombinezonlar, siyasî idarei maslahatlar, sokak veya diplomasi nümayişleri ile kazanılacak hiç bir tarafı yoktur. Millî istiklâle ancak, istiklâl harbi ile varılır.

9. — Millî kurtuluş hareketleri «millet» in «millet» olarak istiklâlini istihdaf eder. Bu istiklâlin yalnız kazanılması için değil, muhafaza ve idame edilebilmesi için de, millet vahdetini zedeliyen ferdiyetçi, zümrevî ve sınıfî şiarlara bu davada yer verilmemesi lâzımdır.

Bir milletin tarihinde millî kurtuluş hareketi devri, milletin içtimaî inzibata en ziyade muhtaç olduğu bir intikal devridir. Bu cidal, her şeyden evvel, onu anlıyan ve kendini ona vakfeden, şuurlu, ileri feragatlı ve disiplinli bir «avangard» ın, bütün ferdî ve zümrevî menfaatler haricinde teazzuv ve milletin umumî menfaatlerini temsil ve müdafaa eden bir rehber kadronun sevk ve idaresi altında cereyan edebilir. İnkılâbın prensiplerini idrak etmiş ve bu prensiplerin ruh ve mânasını kendine ahlâk edinmiş böyle tek bir rehber kadro ve bu kadro dahilinde standartlaştırılmış inkılâpçı unsur - yahut bir inkılâp nesli - inkılâbın muvaffakıyet ve selâmeti için lâzımdır.

10. — Muasır nizamın zarurî bir tezadı olan millî kurtuluş hareketleri, cihanın bu günkü seyri ve yarınki mukadderatı üstünde tesirleri gittikçe barizleşen müstakil âmiller halinde şekilleşiyor ve mânalarını buluyorlar. Binaenaleyh bu hareketler şümule ve kemale doğru daimî bir akış ve bir istihale seyri içindedir. Bu hareketlerin yarın, her birinin kendi mahallî ve millî şartları içinde alacağı istikrarlı mahiyeti şimdiden ve teferrüatile mütaleaya imkân yoktur. Bu hareketlere karışan her millet yarın kendi şeklini, hâdisatın seyri içinde, fakat o milletin, onu idrak eden rehber kadronun irade ve içtihatlarının müdahalesile, yine kendi bünyesinden çıkaracaktır.

11. — Millî kurtuluş hareketlerinin tam ve hakikî mümessili Türkiyedir. Bir taraftan muasır nizamın en şamil tezadı olan müstemleke şartlarına, diğer taraftan bu tezadın dahilde mümessil ve müdafii olan müesseselere ve kaidelere karşı milletin filen ve müsellâhan kıyamı ilk defa Türkiyede görüldü.

Gerek millet içinde, gerek milletler arasındaki tezatların kül ha-

linde tasfiyesini güden ve bir taraftan cihanda siyaseten müstakil ve diğer taraftan iktisaden tezatsız yeni bir millet nizamını getirecek olan Türk inkılâbı, yalnız millî tarihimizin değil, bütün beşer tarihinin en nadir, en şamil ve en mânalı hareketlerinden biridir.

Taktik ve stratejik zikzaklar, coğrafî şartlar ve milletlerin ırk ve tarihlerinden gelen kabiliyet dereceleri istisna edilirse kuvvetle iddia olunabilir ki, devrimizde cereyan eden ve yarın cereyan edecek olan bütün millî kurtuluş hareketleri, ana prensipleri itibarile, ancak Türk millî inkılâbının arkasından ve onun mânevî çığırı ve prensipleri üstünde yürüyecektir.

Tarih devirlerinin bütün imtidadınca beşer tarihinin seyrine müdahale eden ve medeniyetin ilk adımlarından itibaren tarihin bir çok dönüm noktalarına müessir olan Türk milleti, şimdi de kendi millî kurtuluş hareketile, cihanın sayısız insan kütlelerine yeni bir yol çizmekte ve yeni bir istikamet vermektedir.
Milletimiz, toprak hudutlarının darlığına ve kemiyetçe aczine rağmen, tarihini daima büyük hâdiseler içinde geçirmiş olmanın verdiği bir kabiliyetle tarihin bu yeni devrinde de, tesirleri bütün cihana şamil yeni bir hareketin başı ve mümessili bulunuyor. Bir yabanî ottan ilk defa bir altın başak yapan, ilk hayvanı ehlileştiren, kara yerin bağrından ilk parça cevheri alıp ilk madeni eriten insanların çocukları, şimdi de yeni bir medeniyet misyonunun önünde yürüyorlar.

Müstakil milleti, tezatsız milleti bütün fonksyonları nizam altına alınmış, bütün hareket kanunları idrak edilmiş, hem kendi kanuniyetlerinin, hem üstünde yaşadığı tabiatın bütün kör ve asî kuvvetlerini tahakkümü altına almış yeni millet tipini cihana Türk milleti verecektir.

Millet İktisadiyatı:

Mefhum Teşkilâtı Değil Madde Teşkilâtı.

Dr. Vedat Nedim.

Başvekil İsmet Paşa hazretlerinin İzmir'de Gazi heykelinin açılması münasebetile söylediği nutukta biz, Gazi hazretlerine karşı eşsiz bir belâgatle tasvir olunan vefa ve muhabbet şiymesinin yanında, millî iktisadiyatımızın en güzel idrak ve en güzel ifade edilmiş formüllerini buluyoruz.

●

Her fırsat düştükçe memleketimizde tabiat şartlarının mükemmeliyetinden dem vurup dururuz:

Türkiye, hayvancılık için en müsait bir ülkedir.

Türkiye, meyvacılık için misli bulunmaz bir yurttur.

Türkiye, pamukçulukta bir ikinci Mısır olabilir.

Kısaca, Türkiye kadar tabiat tarafından şımartılmış memleketler parmakla sayılabilir.

Filhakika yurdumuzun iktisat haritası, tıpkı renklerin bütün nüanslarını gösteren bir boya kataloğu gibi, tabiat ve iklim şartlarının bütün çeşitlerini gözlerimizin önüne serer.

Yalnız tabiat ve iklim şartları itibarile değil, ayni zamanda bildiğimiz ve bilmediğimiz yeryüzü ve yeraltı servetleri itibarile de Türkiye gıbta ve hayranlıkla seyrolunan bir diyardır.

Fındık, incir, zeytin, Ayintap fıstığı, palamut, tiftik, miyankökü, kömür, odun gibi bir çok emtiamızı tabiatın ihsanına borçluyuz.

Fakat aklımızın bir tecrit ameliyesile bir müddet için bunun aksini düşünelim: Fındıksız, incirsiz, zeytinsiz, palamutsuz, tiftiksiz, kömürsüz, odunsuz bir Türkiyede yaşasaydık, halimiz nice olurdu?

Hayvancılığımızn, meyvacılığımızın, pamukçuluğumuzun seviyesini de biliyoruz. O halde, tabiatın ihsanlarile geçiniyoruz. Ve onun müsait şartlarından istifade edemiyoruz.

Halbuki, insan oğlunun ideali, tabiatı uysal bir malzeme gibi kullanmaktadır. Milletlerin medeniyet seviyeleri tabiata tabiiyet veya hakimiyet derecelerile ölçülür.

İnsanın tabiat üzrindeki hakimiyet derecesinin artması neticesidir ki, bazı mümtaz memleketlere has sandığımız ziraat emtiasının yetiştirme sahası genişlemiş ve dolayısile dünya piyasalarında rekabet cidali keskinleşmiştir.

Meselâ tiftik, Türkiyenin monopolü kalsaydı hiç şüphe yok ki, bu günkü acıklı vaziyete düşmezdi.

Kuru üzümcülükte Ege mıntakasının yegâneliği baki kalsaydı, karşımıza bir Kaliforniya, bir Avusturalya, bir Yunanistan bir İran çıkmasydı endişelenmeğe hiç mahal yoktu.

Tütünün yetişme sırır anlaşılıp ta, bir çok memleketler tütüncülük yapmağa kalkışmasaydı, bu derece kuşkulanmazdık.

Kısaca, tabiat monopolleri, mutlak ve rakipsiz bir kıymet olmak vasıflarını gittikçe kaybediyor. Tat, koku, renk gibi bazı nisbî kalite farkları ise ucuzluk, bir örneklilik, zarif ambalâj, satışta dürüstlük gibi faikiyetler karşısında çok kere solda sıfır kalıyor. İşte bizim ıstırabımızın ana kaynağı.

Tabiat monopolleri ehemmiyetlerini kaybetmeğe, ve an'anevî ziraat yerini rasyonel, ilmî ziraate terketmeğe başlamasile, Türk ziraat emtiasının da sürüm davası karşımıza dikilmiştir.

Bu günkü sıkıntıyı buhranla izah etmek ve bununla iktifa etmek asıl meseleyi görmemektir. Eğer buhran olmasaydı, biz yine cihan piyasalarında gerilediğimize şahit olacaktık. Nitekim ziraat emtiamızın buhrandan evvel de dünya pazarlarında maruz kaldıkları rekabet mücadelesinin seyri takip edilirse, aleyhimize olan temayül vuzuhla görülebilir.

Dünya piyasalarında monopol vasıflarını kaybeden ziraî emtiamızın rekabet kabiliyetlerini arttırmak davasını her madde için müstakil bir kül halinde ortaya koymak icabeder. Bu ne sadece bir istihsal, ne munhasıran bir sürüm, ne de başlı başına bir kredi mes'elesidir.

Henüz bir türlü tatbik olunamıyan men'i tağşiş kanunu, Âli İktisat meclisinin ruznamesine alınan ihracat kredisi mes'elesi, yer, yer kurulan ziraî kredi kooperatifleri, ihracat ofisi, ticaret mü-

messillikleri gibi teşkilât davanın unsurlarile pearkende olarak uğraştığımızı gösteren emarelerdir.

●

Tağiş, mücerret bir mefhumdur. Kredi, mücerret bir mefhumdur. Sürüm, müceret bir mefhumdur. Bütün bu mücerret mefhumları konkreleştirmek, müşahhaslaştırmak, maddeleştirmek icabeder.

Her madde için *ayrı* istihsal şartları, *ayrı* tağşiş imkânları, *ayrı* kredi vaziyetleri; *ayrı* standart ve ambalâj usulleri, *ayrı* sürüm yolları olduğuna göre bütün bu mes'eleleri maddeden tecrit ederek mütalea etmenin imkânı yoktur.

Bizde, ekseriyet üzere, teşkilât mefhumunu mücerretleştirmeğe, maddeden ayırmağa doğru bir temayül vardır. Halbuki, teşkilât, *madde* için yapılır. *Mefhum* için teşkilât yapılmaz. Madde için yapılan teşkilât bir *ihtisas* organıdır. Orada mütehassıs kendisini evinde duyar ve tekemmül eder.

İhtisas organları ayni zamanda yeni unsur yetiştirmek için de bir mekteptir. Halbuki umumî ve mücerret mefhumlar için yapılan teşkilât içinde, yeni unsur yetiştirmek şöyle dursun mütehassıslar, ihtisaslarını unuturlar: *Bürokratlaşırlar.*

Bütün ziraat ve sanayi teşkilâtımızın tarihi bu hükmümüzü teyit eder.

Ne kadar ziraat memur tanıyoruz ki, işine başladığı zaman bir ziraat şubesinin amatör veya mütehassısıydı; fakat zamanla bir «Kalem efendisi» olmuştur. Ve yine ne kadar mütehassıs sanayicilerimiz vardır ki, bu günkü sanayi teşkilâtımız içinde muafiyet tezkeresi doldurmak yüzünden kâtipleşmiştir. Eleman, madde teşkilâtı içinde yetişir ve tekemmül eder.

O halde yapılması lâzımgelen iş: madde teşkilâtlarımızı kurmak ve mevcut mefhum teşkilâtlarını maddeleştirmektir.

●

Bir malın rekabet kabiliyeti istihsalden, istihlâke kadar muhtelif âmillerin muhassalasıdır. Dünya piyasalarında karşılaşan rakip malların talihi üzerinde müessir olan bu muhtelif âmilleri en ziyade zaptü rapt altına almış olan milletlerdir ki, rekabet cidalinde muvaffak olurlar.

Münferit iktisadiyattan, teşkilâtlı iktisadiyata geçmek zarureti bundan ileri gelmektedir.

Ziraî emtiamızdan hiç birinin rekabet kabiliyeti üzerinde müessir olan âmillere hâkim vaziyette değiliz.

İstihsal ve sürüm işlerimiz, tabiat nasıl hükmederse, fert nasıl bilirse, talih nasıl isterse öyle cereyan edip gidiyor.

Halbuki bütün millî varlığımızın talihi, bu istihsal ve sürüm işlerinin düzelmesine, iktisadiyatımızın tanzimine bağlıdır.

Bu kadar hayatî bir davada ne kadar hassas davransak yeridir.

Onun için tabiatın cilvelerine, ferdin kifayetsizliğne, talihin oyunlrına karşı cephe almak icabeder.

Bu zaruret, prensip itibarile kabul edildi mi, o vakit Devletçilik yolunda peszinde liberal an'aneler, ferdiyetçi hasis endişeler önünde zikzaklar yapmadan ilerliye biliriz.

Devletçilik, bölünmek kabul etmiyen bir bütünlüktür. Yarı devletçilik, tam bir liberalizmden daha menfî olabilir. Devletin iktisat işlerine müdahalesinden şikâyet edenler, Devletçiliği suçlu çıkarmak istiyorlar. Halbuki hangi iktisat sahasında Devletçiliğin tam bir tatbikine şahit oluyoruz?

Gerek ziraî, gerek sınaî istihsal sahasındaki hudutsuz başıboşluğu bu itibarla bir an evvel nizam altına almak lâzımdır.

Münakalât siyasetimizin vahdeti bilhassa *millî tarife* siyasetinde ifadesini bulmalıdır.

Kredi sahasında nâzım bir siyasete ve kredi menbaları ne olursa olsun isale edilecek kredilerin, hiç olmazsa, *tek* zaviyeden kontroluna muhtacız. Tek kredi değilse bile, ilk adımda tek kontrol bu siyasetimizin şiarı olmalıdır. Emtiamızın sürümü sahasında ise hâkim olan henüz tam bir liberalizmdir.

Millî iktisadiyatımızın bütün faaliyet sahaları için zarurî gördüğümüz millî kontrolü, bilhassa bu sahada tahakkuk ettirmek icabeder.

Türk Devletçiliğinin gayesini İsmet Paşanın İzmir nutkunda en veciz bir tarzda izah edilmiş buluyoruz:

«İktisatta millî varlığı müdafaa etmek ve iktisatta geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak mecburiyeti iktisadî devletçiliğimizin izahıdır.»

Millî varlığımızı müdafaa etmek ve geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak devletçiliğimizin ana ve esas gayeleri olduğuna

göre, bu hedeflere götürecek siyaseti bir plân etrafında tebellür ettirmek icabeder.

İşte Türk Devletinin iktisat plânı, bizi bu günkü mücerretlikten kurtaracak ve her mes'eleyi umumî siyasetimize bağlı bir parça, fakat başlı başına müşahhas maddî bir dava olarak mütalea edecektir.

O vakit meselâ, fındık, pamuk, üzüm, incir, tütün gibi belli başlı mahsullerimizin istihsalinden sürüm safhasına kadar teknik ve iktisadî bütün dertlerile meşgul bulunan, bu emtiamızın gerek millî, gerekse beynelmilel vaziyetini adım adım takip eden, kısaca istihsal ve sürüm hayatımızdaki bu günkü başıboşluğa mukabil her mahsule ait bütün rekabet unsurlarını tetkik ve mürakabe altında tutan mercilerimiz olacaktır. Bu sayede ne olduğumuzu ve nereye gittiğimizi bileceğiz. Askerî sahada millî varlığımızı müdafaa etmek için böyle yaptık ve böyle yapıyoruz. İktisadî sahada da ayni yoldan gitmek bir zarurettir.

Askerî sahada geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak için, askerlik tekniğimizn, askerlik bilgimizin, askerlik kabiliyetimizin hiç bir zaman ***kendiliğinden*** oluverişini beklemedik. Askerî varlığımızın her safhası ayrı, ayrı şuurlu, ihtisaslı plânlı ve disiplinli bir imal işidir.

lığımızın her safhası ayrı, ayrı şuurlu, ihtisaslı, plânlı ve disiplinbir idare ile vaziyet etmişse, iktisadî varlığımızın müdafaası ve geri bırakıldığımız mesafelerin sür'atle kazanılması için de ayni suretle devletin işe kül halinde müdahalesi şarttır.

Devlet ordusunun yanında başıbozuk teşkilâta nasıl müsaade edilmezse, iktisadî hayatımızı da başıbozukluktan kurtarmalıyız.

İnkilap ve Kadro Çıktı!

Yazan :
Şevket Süreyya

Cihan içinde Türkiye:

592-inci Konferans'ın Zabıtlarından çıkarılmış Bir Parçadır.

Burhan Asaf.

Sözü kesilen murahhas, denizdeki adamın simidi artık ele geçiremiyeceğini anlaması gibi devam eder:

— Efendiler! Tamirat ve harp borçları gibi davaların ruzname harici bırakılmaları onlar hakkında görüşmemize mani olamaz (gürültüler, doğru, işidemiyoruz, sadede! sözleri). Para esası meselesini görüşüyoruz. Para, tediyeler ile, tediyeler borçlarla alâkadardır. Bütün bu işlerin bir kül halinde müzakeresini teklif ediyorum.

İner.

●

Büyük devletlerden birinin başmurahhası:

— Arkadaşlar! Ruznamenin bir mânası vardır. Ruzname demek, bir mes'eleyi halledebilmek için bütün alâkayı yalnız buna ait unsurlar üzerinde teksif etmek demektir. Doğrudan doğruya alâkadar, bilvasıta alâkadar gibi mantık oyunları ile keçinin ölümünü kuyumculuk ticareti ile de alâkadar göstermek kabildir. Ruznameden ayrıldığımız dakikadan itibaren, konferansı akamete mahkûm etmiş oluruz (alkışlar).

Arkadaşlar! Hepimiz, ayrı ayrı milletlerimizi temsil ediyoruz. Temsil işini bir takım dar telâkkilere bağlamağa kalkışırsak, sorarım size, burada ne işimiz var? (Şiddetli alkışlar ve bravolar). Herkes yerli yerinde kalırdı ve böyle bir konferansı toplamağa hiç lüzum kalmazdı. Bizi buraya getiren bir şey vardır. Halledeceğimiz bir dava vardır. Bu dava, şunun yahut bunun lehine olarak halledilemez. Bu dava, halledilirse, hepimizin lehine ve bittabi bir takım fedakârlıklar pahasına yani hepimizin aleyhine unsurlar ihtiva ederek halledilecektir. İnsanlık, umumî bir ıstırap

içindedir. 1929 senesi ortalarındanberi, tarihin kaydetmediği şiddette bir buhran, devam edip duruyor. Bütün dünyayı göz önüne getiriniz. Milyonlarca zararı, milyonlarca işsizi ve adetleri değil vicdanımızı havsılamızı bile ürpertecek sefil aileleri göz önüne getiriniz. Burada artık ayrı ayrı hallolacak bir şey yoktur. Burada, elbirliği şarttır, burada (sürekli alkışlar. Salondakilerin bir kısmı ayakta ve heyecan içindedir),menfaat birliği şarttır. Burada bütün milletler, birbirlerine inanacaklar ve sarsılmış olan «emniyet ve itimad»ı yeniden tesis edeceklerdir.

Konferansın ruznamesini hazırlıyanlar, ikinci derecede mes'eleleri bilerek kenarda bırakmışlardır. Bilerek bütün ehemmiyeti, para esası ve gümrük tahditlerinin kaldırılması etrafında teksif eylemişlerdir. Vazifemizi elbirliği ile yapmış olmak için, yalvarırım size, ruznameye sadık kalalım. Reis bey; ruzname haricinde kimseye söz verilmemesini rica edrim (Alkışlar).

●

Bir diğer büyük devletin murahhası, para mes'elesinin harp esnasında ve harpten sonraki muhtelif safhalarını teşrih ettikten sonra, devam eder:

— Yani, muhterem murahhas arkadaşlar, iktisat sahasındaki emniyet ve asayişin bütün dünya için ayni olan bir para esasına bağlı bulunduğu besbellidir. Bu hususta ellerinde büyük altın stokları bulundıran devletler, temsil etmekte olduğum devlet te dahil olduğu halde, altının tevziini kabule amadedirler (bravo sesleri, alkışlar). Mütehassıslardan teşekkül edecek bir komite mes'elenin teknik müşkülâtını tetkik edecek ve hepimize müspet tekliflerde bulnacaktır. Bütün paraların ayni nispet dahilinde altın esaslı olacaklarına nazaran, memleketler arasında olacak tediyelerde tıkanıklıklara mâni olmak üzere belki de altın fiatını müşterek kararımız neticesinde yükseltmek icabedecektir. Şu var ki, bundan sonra artık, döviz takyidatı, kambiyo tedariki, altın mücadeleleri, beynelmilel tediye müşkülâtı gibi dertlerden âzade kalacağız. Son senelerin ıstırap yeren maddî ve mânevî darmadağınıklığından ve maddî ve mânevî çöküntüler ve yangınlar semtinden gençliğimizin çoşup geliştiği ve bir bahçe gibi gezip dolaştığı âdeta hayalimizden bile silinmiş muhite döneceğiz (alkışlar, hani o günler...). İnsanlar ve insanlık dünyasına

döneceğiz (daha şiddetli alkışlar). Arkadaşlar, her milletin menfaati, kendi sınırları içinde olduğu kadar yer yuvarlağı ismini verdiğimiz müşterek ana yurdun kucağındadır da (sürekli ve heyecanlı alkışlar)! Zannetmeyiniz ki memleket muhabbeti cihanın bir memlekete feda edilmesi ve zannetmeyiniz ki vatandaş muhabbeti, insanın vatandaşa feda edilmesi demektir (son raddesine gelmiş tezahurat). Arkadaşlar, eğer geniş görüşün, geniş duygunun ve geniş sevginin misalini burada verebilirseniz, zannetmeyiniz ki memleketlerinize avdetinizde sizi taşlıyanlar olacaktır. Hayır! Bütün kucaklar açılacak ve bütün şükran ve minnet coşkunlukları, her birinizi ayrı ayrı sarhoş edecektir. (Tezahurat, uğultu halinde devam eder). Çünkü arkadaşlar! Istırap umumîdir. Hiç bir milletin kudreti onu yenmeğe kâfi değildir. Onu ancak müşterek kudretimiz, yani müşterek irademiz, yani karşılıklı müsamaha ve taviz zihniyetimiz yere çalacaktır. Sizden bunu bekliyorum. Para mes'elesini halledelim.

●

İndiği zaman, herkes ellerini sıkar. Fotoğrafçılar sıraların üstündedir. Gazetecilerin stenoğrafya'daki meharet ve sür'atleri bütün sesleri zaptetmek işinde iflâs etmiş bir haldedir.

●

Bir diğer büyük devletin murahhasının gür sesi duyulur.

— Murahhas arkadaşımıza, bize bu kadar güzel heyecan anları yaşattığı için bütün burada olmıyanlar fakat bizden netice bekliyenler namına teşekkür ederim (bravo! bravo! bravo! burada olmıyanlar, doğru, bizden artık neticeyi, bizden artık müjdeyi bekliyorlar!). Evet arkadaşlar, doğru söylüyorsunuz. Onlar, bizden ıstırabın artık nihayete erdiği müjdesini bekliyorlar ve biz onlara bu müjdeyi vereceğiz ve vermeden ayrılmıyacağız.

Arkadaşlar, ikinci mühim noktaya gelelim. Para esasını halletmek, yolun ancak bir kısmını sökmek demektir. Biliyorsunuz ki millî iktisatlar birer mahsur kaleye dönmüşlerdir (serbest pazar münasebetlerinin nasıl kalmamış olduğunu, gümrük duvarlarının nasıl yer yer yükselmiş ve tahammül edilmez bir hal almış olduğunu izah eder).

Arkadaşlar kıymetler serbestçe mübadele edilecek ki, sermaye serbestçe seyr ve devretsin. Sermaye, serbestçe seyr ve devrede-

cek ki, refah olsun ve saadet olsun. Takyidat kalkacak ki *emniyet ve itimad* yeniden teessüs etsin. Burada hepinizden ve ayrıca kendi milletimden mühim bir talepte bulunacağım. Şayet, ve çok temenni ederim ki, aramızda bütün bu mes'eleler üzerinde tam bir uyuşma neticesine varılacak olursa, muayyen bir müddet ve hiç olmazsa on sene için, her millet, burada girişilecek taahhüdü, hiç bir suretle nezetmiyeceğine şerefi ile andiçsin! Çünkü arkadaşlar, iktisadî buhranlar gibi iktisadî refah devreleri de âni olarak gelen hâdiseler değildir. Her iki şey için de sebeplerin birikmesi ve sebeplerin müessir olması lâzımdır. Kararlarımızın hemen akabinde dünyanın derhal bir refah devresine gireceğini farzetmek gafletinde bulunmıyalım. O kadar çok inhidamlar olmuştur ki, tamir, zarurî olarak uzun sürecektir. İşte bu tamir müddetinin hiç olmazsa on sene olması şarttır. Burada girilecek bir taahhütten, aradan bir iki sene geçtikten sonra taraf taraf çayılması korkunç neticeler verebilir. İşte bunun için israr ediyorum: Para esasını halledelim. Gümrük takyidatını tamamile kaldıralım. Serbest mübadelenin açık ve temiz havasına avdet edelim. Fakat taahhüt edelim ki, hiç olmazsa on sene sabredeceğiz, on sene dişimizi sıkıp katlanacağız (sürekli alkışlar).

●

Şark Avrupası devletlerinden birinin murahhası.

— Efendiler! Altının tevzii dolayısile altın fiatlarının yükseltilmesi mes'elesine temas etmek istiyorum.

Bazı sesler:

— Komitenin raporu okunduktan sonra bahsedersiniz.

— Henüz kararlaşmış bir şey yoktur.

— Dinliyelim!

Murahhas, devam eder:

— Çünkü efendiler, bizim gibi memleketlerin altını yoktur. Altını büyük devletlerden alacağız, altın fiatının yükselmesi, ileride belki herkes için müsavidir ama, bidayetteki ameliye yani altına malik olanların altınlarını satmaları bakımından, şüphesizdir ki onların lehine ve bizim aleyhimize bir tekliftir. Gerçi, altın fiatının yükselmesile emtia fiatları da yükselecektir. Fakat bu yükseliş, ilk hamlede altında kabul edeceğimiz fiat farkına vasıl olamıyacaktır. Tecrübe ispat etmektedir ki, emtia fiatları bu far-

ka yaklaşsalar bile ona hiç bir zaman mülâki olamıyacaklardır. Halbuki, altını itibarî bir fazla fiatla satanlar, istifadelerini ilk adımda temin etmiş bulunacaklardır.

Para esasını müdafaa eden büyük devlet murahhası:

— Efendim, mütehassıslar komitası bu mes'eleyi esaslı bir surette tetkik edecektir, endişe buyurmayınız. Altının hali hazır fiatile beynelmilel bir bankaya devredilmesi ve itibarî farkın böyle bir banka tarafından tahsil olunması, meselâ, pek güzel kabildir.

Söz sahibi murahhas:

— Eğer bütün altın bu müesseseye teslim edilirse! Ya edilmezse?

Ayni muhatap:

— Münhasıran teknik müşkülât faslına girecek bu gibi mülâhazaları komitenin vereceği raporun müzakeresine saklayınız ve konferansın müspet havasını menfi kılmayınız (alkışlar).

Söz sahibi murahhas yerine oturtulur.

●

Merkezî Avrupa devletlerinden birinin murahhası:

— Efendim, ben gümrük mes'elesine temas ederek bunun birdenbire yapılmamasını teklif edeceğim. Çünkü gümrükler millî iktisat bünyesinin tabiî bir müdafaası esasından doğmuş tedbirlerdir. Gümrük duvarları arkasında bazı tahavvüllere maruz kalmış bir iktisat bünyesini birdenbire serbest pazar şartlarına iade etmek, hamamda yıkanmış bir adamı en keskin bir hava cereyanına tevdi etmekle birdir. Tamir edilmez felâketler hasıl olabilir (doğru sesleri).

●

Reis:

— İsterseniz hemen komitaları ayıralım ve derhal işe başlıyalım. Başka söz istiyen var mı?

Türkiye murahhası ayağa kalkar ve,

— Reis bey, ben, söz istiyorum» der.

— Buyurunuz.

●●

Kürsüden:

— Arkadaşlar, sizden, sözümü hiç bir suretle kesmemenizi rica edeceğim. Eğer bunu taahhüt etmezseniz ne söze başlamakta ne de müteakip müzakereleri dinlemekte bir faide görürüm.

Bariz bir hayret. Mırıltılar.

— İlk teminat olarak, sadedin haricine çıkmıyacağım. O kadar ki, sadetten ilk defa olarak ben bahsedeceğim.

Artan bir hayret.

— Arkadaşlar, hele teknik teferrüata hiç girişmiyeceğim.

Bu konferansın mevzuu, buhranı izale etmek için 1914 şartlarına avdet etmek midir? Bazı arkadaşlar, para esasını ve gümrüklerin ve sair türlü takyidatın kaldırılmasını son derece heyecanlı beyanatla müdafaa ettiler. Buhranı, bu gibi tedbirler mi izale edecektir?

1914 tenl 932 ye kadar, birbirini takip eden hâdiselerin yarattığı çıkmaza «buhran» ismini veriyoruz. Bir harabezarın ortasında kaldığımızı itiraf ediyoruz. Yıkılan nedir? Şu, hararetle müdafaaları yapılan şeyler değil mi? Bu enkazın tamirinden mi yeni yapıya varacağız? Hayat, bir film dahi olsa idi onu tersine çevirmek kabil olamazdı. Nasıl oluyor da, sizler, hem buna inanıyor hem de buna inandırmak istiyorsunuz?

Arkadaşlar, biz buraya birbirimizi kandırmak için toplanmadık. Buhran, bir hakikat ise, onu hakikatlar ile izale edebiliriz. Samimi olalım ve hakikatları, gözden geçirelim.

Hakikat, burada iki karargâhın temsil edilmekte olmasıdır. Burada, öyle beliğ cümlelerle anlatmak istediğiniz gibi menfaatleri müşterek olan milletler yoktur. Burada, menfaatleri bir buçuk asırlık muntazam ve usulü dairesinde bir çapulla gasbolunmuş bir karargâh, bir de bu gasbettiği menfaatleri iade etmemek çareleri arıyan ve bu çareleri yaldızlıyarak müşterek diye yutturmak istiyen bir diğer karargâh vardır. Bu iki karargâh ayrılırsa, neticeye daha çabuk varırız.

Size memleketimin davasından bahsedeyim. Bu dava, menfaatleri ve hakları gasbolunmuş milletler karargâhının davasıdır (millî kurtuluş davasını izah eder).

Görüyorsunuz ki arkadaşlar! para esası dediğiniz zaman, bu, sizin karargâhınız için ayrı bizim karargâhımız için ayrı bir davadır. Ve yine görüyorsunuz ki, sizlerde gümrük, teraküm ettirmiş olduğunuz servetlerin kendi aranızda bir garete duçar olmaması için alınmış bir tedbirdir. Bizde ise gümrük, satın almadığınız yünlerimizi kendimiz işlemek, satın almadığınız pamuk ve

ipliklerimizi kendimiz işlemek, ve şu tütün, fındık, üzüm ve incir gibi bir kaç maddemizin mübadelesinden umduğumuz ithalât kıymetlerini sizin vereceğiniz istihlâk eşyasına değil sizin vermeğe mecbur kalacağınız istihsal vasıtalarına yatırmak içindir.

Sizler, gümrüklerinizi ve diğer türlü takyitlerinizi, eğer birbirinizden korkunuz yoksa, kaldırmakta serbestsiniz. Özlediğiniz 1914 ve cennetleşitrdiğiniz serbest mübadele rejimine dönmeği de istediğiniz kadar ve keza birbirinizden korkunuz yoksa tecrübe edebilirsiniz.

Eğer birbirinizden korkunuz yoksa sözünü tekrar etmemdeki sebep, basittir. Blirsiniz ki, srbest mübadele rejiminde, sermaye ve teknik tefevvuku kimde ise, kâr eden ve ötedeki kıymetleri kendine doğru akıtan o olur. Siz bu işin bir buçuk asırlık üstatları olmak itibarile, bizim karargâhımıza mensup milletlerden bu hususta sizlere şimdilik hiç bir zarar gelmiyeceğini, gelemiyeceğini bilirsiniz. Zaten şu son yedi sekiz senelik hâdiseler dahi, serbest pazar mücadelesi sizler arasında oldu mu ne müthiş eb'at alabileceğine şahit olup duruyoruz. Yapmış olduğumuz döviz ve altın muharebelerinin kurbanlarını, bilmiyorum, tesbit edebildiniz mi?

Merkezî Avrupanın en medenî devletlerini Afrikanın en kötü müstemlekeleri vaziyetine düşürdüğünüzü ihmal etsek dahi, zavallı tasarruf erbabının sermayelerini çarçur ettiğinizi, büyük bankalarınızın zararlarını ancak küçükelri iflâs ettirmek suretile kapattığınızı görmemek kabil midir?

Para esası mes'elesine gelince, orada da acaba bizi mi yoksa kendinizi mi aldatıyorsunuz. Kanaatimce, kendinizi aldatıyorsunuz. Çünkü biz biliyoruz ki, bizim gibi milletlerin altın esasını kabul etmeleri demek [1], paraları için lâzımolan altın karşılığı tedarik edebilmek üzere, sizlerden muayyen bir istikraz yapmaları demektir. Öyle bir istikraz ki, istihsal vasıtalarına yatırılması şöyle dursun, hattâ istihlâk eşyasına bile yatırılmış addedilemez. Yani sizlerden, paramızın karşılığı olarak istikraz edeceğimiz altınları paraya karşılık olarak değil de, faraza bütün Türklere

[1] Bu bahis Kadro'nun 7 inci sayısında «Lozandaki anlaşmaların iç yüzü» isimli bir yazıda mufassal izah edilmiştir.

ikişer şişe şarap dağıtmak gibi mânasız ve bir haftalık bir hevese yatırsak, yine daha fazla istifade etmiş oluruz. Çünkü, böyle bir israfın hiç olmazsa milletçe bir hatırası kalır. Halbuki biz, istikrazın mukabilini paramıza karşılık olarak yatıracağız. İyi ama, siz, bir taraftan altın para esasının şahane methiyelerini yaparken bir taraftan da gümrüklerin ve diğer türlü takyidatın kalkmasını yani, serbest pazar şartlarının iadesini talep ediyorsunuz. Gerçi bu talebinizde haklısınız ve gerçi ne altın esaslı para serbest mübadelesiz ne de serbest mübadele altın esaslı parasız yaşıyabilir. Fakat düşünmüyor musunuz ki bize ikraz suretile vereceğiniz altınlar, bir iki sene zarfında yollanarak sizlere avdet edecektir? Çünkü biz, bir takım geri ham madde ve ziraat maddeleri memleketleriyiz!? Çünkü tediye müvazenelerimiz daima açık vermeğe mahkûmdur!? Çünkü tediye müvazenesini müttasıl cebrî ticaret müvazeneleri ile tutmağa kalkışmak tedricen her türlü mübadeleden çekilmek ve efganlaşmak demektir!?

Düşünüyorsunuz! Mükemmel düşünüyorsunuz! Yine ikraz edeceğinizi ve bizlerin yine istikraz edeceğimizi tasavvur ediyorsunuz. Hakikaten, davanın böyle bir tarzı halli de vardır ve bunda muvaffak olursanız, beğendiğiniz ve avdetini özlediğiniz iktisadî rejimi sonuna kadar tatbik etmeğe imkân vardır. Çünkü her ikraz size bir takım munzam haklar ve her istikraz bizlere yeni mükellefiyetler devredecektir. Hayır!! Bunların siyasî yollardan yürümesine hiç lüzum yoktur. Sermayeleriniz bizde devrettikçe, bizde tavattun edecektir. Tebaanız gelerek bizde çalışacaktır. Bizleşecektir. Avusturalyada avusturalyalaştığı gibi, Kanadada kanadalaştığı gibi ve Cavada cavalaştığı, Kuba'da kubalaştığı gibi, bizleşecektir.

Fakat insaf ediniz ve kanaat getiriniz ki, karşınızdakiler, ne Avusturalya'nın ne Cava'nın ne de Kuba'nın sekenei asliyesidir (indigenes mânasına). Karşınızdakiler sizler kadar medenî ve sizlere medeniyeti öğretmiş milletlerdir!

Kanaat getiriniz ki, oyununuz çok güzel olmakla beraber artık fazla miktarda basitleşmiştir.

Arkadaşlar! dediğim gibi, burada güzel ve heyecanlı nutukların birleştireceği bir takım milletler değil burada bir davacı karar-

gâh ve bir de töhmet altında bulunan karargâh vardır.

Davacı karargâh, herşeyi karşısındaki kadar bilen bir karargâhtır. Yapılan haksızlıktan haberdardır ve ***bunu ispat etmeğe muktedirdir.*** Bunun içindir ki ***itham ediyor!***

Eğer bu iki karargâh arasında, o güzel ve tomturaklı nutukların makes olduğu bir «yüksek beşerî vicdan» varsa, mes'elenin kendiliğinden de hallolması mümkündür. Eğer yoksa, hayatın halledebileceği bir işi, konferansların cılız omuzlarına nafile yere yüklemeyiniz.

Arkadaşlar! sözüme başlarken, sadetten ilk defa olarak ben bahsedeceğim demiştim. Umuyorum ki, sözümü tuttuğumu tasdik edersiniz. Sözümü kesmediğiniz için de, ben size teşekkür ederim.

Türkiye, çok daha âdil bir millet nizamını temin için âzamî mesai ve gayret göstermeğe amadedir. Fakat her şeyden evvel, karargâhlar ayrılsın. Ayrılsın ki, açık konuşalım. Ayrılsın ki davamızı bilelim!»

●

dedi ve Türkiye murahhası, kürsüden indi. [1]

---

[1] Zabıtların esaslı kısmı bundan ibarettir. Çünkü Türkiye murahhasının yukarıki beyanatından sonra büyük devletlerden birine mensup olan Reis bayılmış, konferans da müddetsiz olarak talik edilmiştir.

Edebiyat buhranına dair.

Yakup Kadri

«*Lâle Devri*» nin şuh ve şeyda şairi, bir sofra sonunun hüznüne dair yazdığı maruf mısralarında kırılmış kadehlerden, boşalmış sürahilerden, solup dökülmüş güllerden ve suyu çekilmiş havuzdan bahsederken, bize, yalnız bir adamın, yalnız Damat İbrahim Paşa ikbalinin zevalini değil, zevki, hassasiyeti, terbiyesi, ahlâkı, ilmi, san'atı, siyasî ve içtimaî nizamiyle bütün bir cemiyetin, bir medeniyetin çökmeye başladığını haber veriyordu.

Nedim, bu mısraları söylediği esnada zaten Türk serdarlarının kılıcı kınlarında çoktan pas tutuyordu. Yeniçeri orduları tam zaferlerin ganimet tadını çoktan unutmuş bulunuyorlardı. Hızlarına dünya denizleri dar gelen gemilerin altı, Halic'in mahsur sularında yosun bağlıyordu. Nerede ise, döğümhanelerdeki örs ile çekiç sesleri işidilmez olacaktır. Nerede ise, şayaktan dibaya, dibadan bürümcüğe kadar türlü bezler dokuyan tezgâhlar, inmeli kollar gibi, taraf taraf hareketten kalacaktır. Hançer kabzalarına küçük zümrüt taşlarından narin serviler hakkeden; kâğıtta, deride ve billûrda altın tozundan güneş ve mehtap oyunları yapan ve çini denilen çamura ilk-bahar ile son-baharın keskin, tatlı ve daussılalı bütün renklerini aksettiren san'atkârların gözlerine perde inecektir. Nerede ise, mimarın pergeli, nakkaşın fırçası ellerinden düşecektir. Ve artık Fuzulî diye bir şair gelmiyecektir. Naimanın yazısında en son kemaline varan Osmanlı nesri, artık tereddiye yüz tutacaktır.

●

Dünyanın başka bir köşesinde yeni bir nizam doğuyor. Yeni bir medeniyet cephesi çelikten müteharrik bir kale duvarı halinde, bu çöken şeyin üzerine doğru yürüyor. Garp medeniyeti dediği-

miz hâdise, köhne Osmanlı imparatorluğunu bir ihtiyar ejder gibi ikiye böldü. Ejderin baş tarafı bütün heybet ve haşmetiyle tarihe göçtü, alt tarafı ise, ikiye bölündükten sonra gene canlı kalan bazı uzviyetlerin yarım, eksik ve rüşeymî hayatiyetiyle bir müddet daha yaşamakta devam etti. Biz bunun adına «*istiklâlsiz ve yarı müstemleke Türkiye*» diyoruz. Kendine mahsus bir şuuru olmıyan, kendine mahsus bir içtimaî bünyeden mahrum kalan, eski kültürü gibi bütün sınaî ve iktisadî nizamı müstehaseleleşen böyle bir cmiyette hiç şüphesiz ki, ne güzel-san'atların, ne edebiyatın, ne de her hangi bir ilim şubesinin inkişafına imkân olabilirdi.

Gerçi bu ezilmiş ve donmuş mıntakadan Namık Kemal gibi, Hâmit gibi, Fikret gibi bazı büyük ve münzevî tayfların geçip gittiklerini göreceğiz. Fakat, bunlar - hele son ikisi - arkalarında hiç bir iz bırakmadan yürüyeceklerdir. Çünkü, onları Fuzulîye, Bakîye, yani ananeye bağlıyan zincirin halkaları çoktan çözülmüştü. Ve gelecekteki bu günkü nizamı, ruhları sezmemişti. Onun için Hâmit de, Fikret de Türkün son edebî hayatında birer *kaza*, birer *tesadüf*tür.

●

Arasıra münekkitlerimiz ve edebiyat tarihcilerimiz, Şinasî'den başlayıp bu günün şair ve muharrirlerine kadar dayanan bir edebî yenileşme ve gelişme hareketinden bahsederler. Ne gariptir ki, edebiyat sahasında memnuniyetle müşahede ettiğimiz bu yenileşme hareketi içtimaî hayatımızda nefretimizi celbeden *kozmopolit* ve *alafrangalık* cereyaniyle bir anda başlamış ve o buna, bu ona müvazi olarak yürümüştür. Zaten başka türlü olmasına da imkân yoktu. Çünkü bizim tanzimata göre maişette yenileşmemizin illet ve karakteristlikleri ne ise, edebiyatta yenileşmemizin illet ve karakteristlikleri de odur.

Türk cemiyeti, istiklâlsiz ve tâbi bir cemiyet haline girerken Türk dehası da passifleşiyor ve kendisine hâkim olan kudretin âdî bir mukallidi derekesine düşüyordu.

«Edebiyatı Cedide» nâmı verilen bir devrede, bu passifliğin gülünç ve acıklı bir şekil aldığını görüyoruz. «Edebiyatı Cedide» tam bir müstemleke edebiyatıdır. O vakit Muallim Naci mektebine mensup olanların «Edebiyatı Cedide»cilere «*Décadents*» lâka-

bını takmaları haksız bir şey değildir. Eğer «*Décadence*» kelimesi bir inkıraz ve inhitat ifade ediyorsa, «Edebiyatı Cedide» ye Osmanlılığın, yani Arap ve Acem harsiyle bulaşık Türk kültürünün bir inkırazı hâdisesi diyebiliriz.

Bu melez kültürün «*Décadence*»ı, inhitatı hâlâ devam ediyor. Yirmi beş otuz yıldanberi yapılan milî edebiyat hareketleri, bu uzun can çekişmesine henüz bir nihayet vermemiştir. Bu günün nesli zevk, hassasiyet ve yaşama üslûbu itibariyle henüz Tanzimat devrinin tesirlerinden kurtulmuş değildir. Şarkılarımız, musikimiz, yiyip içme ve gülüp eğlenme tarzımız, yani «*hayatı görüş*», «*hayatı telâkki ediş*» sistemimiz bundan otuz kırk sene evvelinin hemen aynıdır.

Bu *görüş* ve bu *telâkki* tarzı baştan başa değişmedn evvel, yeni ve canlı bir edebiyat ve san'at başlamasına imkân var mı? Her yeni edebî hareket bir yeni hayat telâkkisinin, hiç değilse yeni bir zevk ölçüsünün mahsulüdür. Türk cemiyeti, Türk inkılâbının ortaya attığı prensiplere göre şekillenmedikçe, yani millî hayatın üslûbu bu prensiplere intibak etmedikçe, verimli, sıhhatli, orijinal bir san'at ve edebiyat hareketinin doğuşuna intizar beyhudedir.

Henüz kabuk bağlamamış bu sulu, yumuşak ve bulanık âlemde ayakları yerden kesilmiş Türk münevverlerinin meydana koyabilecekleri şeyler, elbette ki, hayat ve hakikatle alâkası olmıyan bir takım *gölge - hislerin, gölge - fikirlerin* solukluğunu, özsüzlüğünü ve ölgünlüğünü taşıyacaktır.

●

Lâkin, bu âlem kendi kendine mi tasallüp ve teşekkül edecek? Hem ne kadar zamanda? Ruha eza veren şey şairin susması, san'atkârın durması değil, bu sualin cevapsız kalmasıdır.

Millî İktisat tetkikleri:

Türkiyede derebeylik rejimi.

İsmail Husrev.

II.

Geçen makalemizde Osmanlı tarihinde derebeylik rejiminin üç tipini tesbit etmiş ve her birinin ayrı ayrı vasıflarını göstermiştik. Bu üç tip şunlardı: Sipahi derebeyliği, Ruhanî derebeylik, Serbest derebeylik.

Tarihimizde derebeylik sistemi zamanla büyük istihaleler geçirdi. En büyük istihaleyi Sipahi derebeyliğinde müşahede ederiz. Bu istihaleler geçen asırın ilk nısfında Osmanlılar devrinde oldu. Diğer tip derebeyliklerde Cumhuriyet devrine kadar bariz bir tahavvül göremeyiz. Osmanlı idaresi bunları aşağı yukarı aynen muhafaza etti. Meselâ Ruhanî derebeylikte, Cumhuriyetin tekkeleri ilga ettiği güne kadar esasa taallûk eder mahiyette bir değişme olmadı. Yalnız Sultan Mahmut zamanında bektaşi tekkelerine mülhak köylerin adedi tenzil edilmek suretile Bektaşi derebeyliğinde kemmî bir gerileme olmuştu. Saltanat idaresinin «Ekradı şecaat nihat» diye hürmet ettiği şarktaki serbest Kürt derebeyliği ise Cumhuriyet idaresine, bilhassa şeyh Sait isyanına kadar haricî şeklini aynen muhafaza etti. Cumhuriyet hükûmeti Kürt beylerinin arazisinin satın alarak köylüye tevzi etmekle serbest derebeyliğin dahilî bünyesinde bir istihaleye sebep oldu ki, bundan ileride bahsedeceğiz. Bosna ve saire zamanla elimizden çıktığı için buralardaki feodaliteyi mevzuubahis etmiye hiç lüzum yoktur.

Osmanlı devrinde Sipahi derebeyliğinde gördüğümüz istihaleyi tevlit eden sebepleri iki kısma ayırmak mümkündür:

1 — Malî müzayeka dolayısile timar ve zaametlerin spekülâsyon mevzuu olması.

2 — Saltanat merkezinin eyaletler ve vilâyetler üzerindeki otoritesinin yıkılması.

Timarlar üzerindeki spekülâsyon şöyle başlamış ve cereyan etmişti:

A — Büyük ve varidatı çok timar ve zaametler mahlûl oldukça talibine tevcih edilmiyerek hükûmet tarafından mirî mukatıat ilhak olunmıya başlanmıştı.

B — Bir takım timar ve zaametler, sarayı hümayun ağalarına çıraklık olarak veriliyor ve eyalet sipahilerine mahsus dirlikler veziri âzam ile diğer devlet erkânı tarafından kendi mensuplarına ihsan ediliyordu.

C — Bir timar veya zaamet mahlûl olduğu zaman vali ve mutasarrıflar istihkaka bakmıyarak kim fazla rüşvet verirse timarları ona veriyorlardı.

D — Gûya müruru zamanla bazı timarların varidatı pek fazla tenakus ettiğinden kimse talip olmadığı için bunların beratı sepete konulmıya başlanmıştı. Halbuki bunların içinde varidatı pek yüksek ve talibi pek fazla timarlar vardı. Bunlara, vali ve mutasarrıflara mekel olmak üzere «sepet timarı» denilmişti.

E — Bir harp vukuunda vali ve mutasarrıflar, erbabı timar ve zaametin zenginlerinden para alırlar ve bir bahane ile fakirleri götürürlerdi.

«Koçi» bey, risalesinde bu spekülâsyon işlerini şöyle anlatıyor: *«Vüzera... iç halkına mütabeat ve hevalarına muvafakat idüp her ne mürat etseler dirig eylemez oldular. Anlar dahi nice yüz yıl mukaddem fetholunmuş kariye ve mezreaları birer tarih ile kimin paşimenlik, kimin arpalık, kimin temlik ittirüp ve kendulara tamam ve istiğna geldikten sonra her biri tevabiine nice timarlar ve zaametler ittirüp erbabı seyfin dirliklerin kateylediler». «Aslında ve cinsinde dirlik tasarruf etmiyen şehir oğlanı raaya kısmından bir alay fürumaye ki, bir şeye yaramaz ol makule eşhasa iptida emirlerin rayekân idüp zaamet ve timar mürat idenler, bir günde yüz bin akçe timara istihkak eder oldular. Mahlûlât dahi kanunu kadimin gayri asitanei saadet tarafından verilmiye başlayup erkân ve vükelâ, düşen mahlûlü tevabi ve müteallikatına verip memaliki islâmiyede vâki olan timar ve zaametin güzideleri hilâfı şeri şerif ve mugayırı kanunu münif kimini temlik, kimini arpalık, kimini paşmenlik, kimini havası hümayuna ilhak idüp kimini vakıf ve kimini bedeni sihhatta olan nice kimesnelere tekaütlük üzre verüp bilcümle zaamet ve timar ekâbir mekeli oldu». «Bunun için memaliki mahrusada zaamet ve timarların öşrü nizasız olup madası bilkülliye nizalıdır». «Her*

adamın elinde on beş yirmi kıta mukarrername vardır». «Böylece timar ve zaamet hali hercümerç olup alup satan belursuz oldu».

Bir Bulgar müverrihi timar usulünün teşevvüş devrinden bahsederken 18 inci asırın ortalarında Makedonya'da 25 - 30 haneli köylerin 18 - 20 kişiye birden verilmiş olduğunu söyliyor [1]. Bu anarşi sipahi adedini de fevkalâde düşürmüştü. Vaktile 100,000 - 200,000 kişi olan Osmanlı sipahi ordusu 1786 Rus harbinde 20,000 kişiye tenezzül etmişti.

Timar spekülâsyonu, Sipahi derebeyliğinin Serbest derebeyliğe tahavvülüne ve Serbest derebeyliğin inkişaf ve ittisaına sebep oldu. Sipahi derebeyliğinde raaya ile sipahi arasında zahiri olmakla beraber bir serbesti vardı. Sipahi, varidatı kendine tahsis olunan arazinin maliki değildi. Sipahiliğin en mümeyyiz vasfı da bu idi. Fakat timar işlerinin karışması üzerine bir çok sipahi ve zaimler bu araziyi kendilerine mülk yaptılar. Mülkiyetlerine geçirdiler. Esasen merkezden timarların mühim bir kısmı ötekine berikine temlik (mülk olarak) suretile ihsan edilmiş ve sipahilik kemmî bir tenakusa uğramıştı. Devlet otoritesi eyaletler üzerindeki nüfuzunu kaybettikçe derebeyler istiklâllerini ilâna ve merkezi tanımamıya başladılar. Mahallî hakimiyetlerini arttırdılar. Yeni teessüs ve eskileri tevsi eden bu serbest derebeyliğe zamanla yeni yeni içtimaî unsurlar da iltihak etmiye başladı. Bunlar mültezimler, muhassiller, voyvodalar, âyanlardı. Devlet, timar ve zaamet olarak kimseye tevcih etmediği hâslarının varidatını mültezimler ve muhassiller vasıtasile tahsil ediyordu. Mültezim mirî arazinin muaccele ve müeccele gibi rüsumu emiriyesini deruhte ve iltizam eder ve buna mukabil devlete maktuan muayyen miktarda para verir ve bu gibi arazinin ihale ve tefvizi hususunda tıpkı sipahi gibi sahibi arz itibar olunurdu. İltizam usulü Devlet varidatını arttırmak maksadile ve ilk zamanlar yalnız Devlete ait hâsların ilzamı suretile Sultan Süleyman zamanında damat Sadırazam Rüstem Paşa tarafından ihdas edilmişti. Bilâhaer büyük zaamet sahipleri de (Büyük derebeyleri) zaametlerini ilzama başlamışlardı. Tanzimattan sonraki mültezimlerle bu mültezim-

[1] İ. İvanof. Severna Makedonia. St. 208. Sofia Bulgarca.

leri birbirine karıştırınamak lâzımdır. İkinci tip mültezim yalnız âşarın tahsili işini üzerine almıştı. Halbuki tanzimatın ilga ettiği birincisi sahibi arzdı.

Muhassil, mirî arazinin varidatını tahsile memurdu. O da bir kaza veya liva dahilinde mirî arazinin ihale ve tefvizi işlerini görür ve sahibi arz addolunurdu. Ayan ve voyvodalar ise, memleketin sahibi nüfuz kimseleri idi. Bunlar mahallî idarî ve malî işlerle meşgul olurlardı. Ahali tarafından seçilir ve bilâhare ahaliye başbelâsı kesilirlerdi. Devlet bunları fermanlı ilân ederek derebeyliklerini tasdik etmişti. Kendilerine «âyanı vilâyet ve iş erleri» diye hitap ederdi. Devlet otoritesi gevşedikçe bütün bu içtimaî anasır taşraları ellerine geçirdiler. İçlerinde köyler ve köylüler bulunan vasi araziye tesahüp ettiler. Köylünün varidatına istedikleri gibi iştirak ettiler. İstedikleri gibi vergiler tarhettiler. Sipahi derebeyliklerindeki istihaleyi tevlit eden bütün bu sebepler de ayrıca büyük ve umumî bir sebein neticesiydi: Osmanlı imparatorluğu, artık büyük istilâlar devrini yaşamış ve hudutlarda daima mağlûbyietlerle karşılaşıyordu. İstilâların getirdiği bol ganimet varidatı tükenmiş ve lüzumsuz harpler, israf ve sefahatler büyük masraf kapıları açmıştı. Bunları kapamak için Osmanlı saltanatı ve Osmanlı derebeyliği gözlerini dahile çevirmişti. Kuruyan varidat menbalarına timarlar üzerinde spekülâsyon ve raayanın hudutsuz istismarı tarikile can vermeğe çalışıyordu. Raayanın nasıl istismar edildiğini «Kâtip Çelebi» nin «Düsturülamel» risalesinden (1645) okuyalım:

«Rakımılhuruf bin kırk beş tarihine gelince, on iki sene memâliki mahrusada gezüp ekser kariyeleri harap görüp Şahı Acem memalikinden Hemeden ve Tebriz ülkelerine vardıkta on beş yirmi menzil kadar mesafede bir harap kariye görmek vâki olmadı». «Yirmi seneye karip zamanda taşralar bilkülliye berbat olduğu haddi tevatura ermiştir. Bu telâşın sebebi izaf ve müzaaf tekâliftir. Baisi âzamı odur ki, emanet ehline verilmek ve naehil ve gaddarın hakkından gelinmek lâzım iken cümle menasip (belegan mabelâğ beyü limeniyezit) olup iştira eden melâin istical ile ol maddeden verdiği mali habisi maziyede cem ve gaspla sây üzere iken zaruret behanesile birine dahi bey edüp ol vardıkta dahi ziyade taaddi eder. Raaya fıkarası, taz'if olunan tekâlifi şakke uhdesinden gelemezler iken zalimlerin bu veçhile

taaddisine takat getirüp alem harap olduğuna şüphe yoktur».
Devlet otoritesinin yıkılması vilâyetlere şu manzarayı vermişti: Anadolu ve Rumeli âdeta Tavaifi Mülûk devrine dönmüştü. Meselâ Trabzon ve Lâzistan Tuzcu oğlunun, Diyarbekir ve Harput tarafları Ekrat beylerinin ve Boy beylerinin, Musul Abdulhalil zadelerin, Sürye Şahabilerin, vasatî Anadolu Cabbar zadenin (Çapan oğlunun) İzmir tarafları Kara Osman oğullarının, Balkan ve Tuna havalisi Pazvant oğlunun, Yılık oğlunun, Makedonya Serezli İsmail Beyin, Cenubî Arnavutluk Tepedelenlilerin, Şimalî kısmı İşkodralı Mustafa Paşanın, Bolu Hacı Ahmet oğullarının, Kastamoni Tahmisci oğlunun ilh. elinde idi. Yalnız İstanbul ve civarı saltanata tâbi idi. Fakat hakikatı halde burası da yeniçerilerle bektaşi dervişlerinin hükmü altına girmişti. Hükûmet Alemdar zamanında bütün bu derebeylerini ve âyanları İstanbula davet ederek onlarla bir ittifak aktetmek zâfını bile göstermişti.

Tarihlerimiz Osmanlılarda derebeyliğin bir tasfiyesi devrinden bahsederler. Bu devir Sultan Mahmut devridir. Hakikaten Sultan Mahmut zamanında yukarda isimlerini yazdığımız derebeyleri ve âyanlar tedricen temizlenmişti. Fakat bu temizlik hiç bir zaman derebeylik rejiminin kül halinde tasfiyesi değildi. Devlet içtimaî bir temizlik değil, tamamen siyasî bir temizlik yapmıştı. Zorba ve âsi derebeylerinin yerine uslu ve Devlete muti derebeyleri gelmişti. Derebeylerinin tasfiyesi esnasında beylerin, âyanların, voyvodaların, mültezimlerin ve sairenin ellerinden gayri meşru yollarla edindikleri toprakları alınarak köylüye tevzi edilmişti. Bunların mülkiyetleri aynen muhafaza edilmişti. Şarktaki Ekrat beylerile tekkelerin derebeyliği bu tasfiye işinin haricinde kalmıştı. Tasfiye Şarka kadar uzanmamıştı. Sipahi derebeyliği de 1839 da yeni askerî teşkilât yapılırken ilga olundu ve timar arazisi mirî araziye ilhak olunarak timar sahiplerine maaş bağlandı. Timar toprakları yine köylüye tevzi olunmadı. Hem esasen timar ve zaamet arazisinin pek mühim bir kısmı bu tarihe kadar mülk olarak bir çok kimselere geçmiş ve timarlı adedi pek azalmıştı.
1848 de neşrolunan arazi kanunu zahiren bir ziraî reform gibi

görünebilir. Çünkü bu kanunla «Arazii miriyenin rakabesi canibi beytülmale ait olarak ihale ve tefvizi tarafı devleti aliyeden icra olunagelen tarla, çayır, yayla, kışlak ve korular ve emsali yerlerdir ki, mukaddema ferağ ve mahlûlât vukuunda sahibi arz itibar olunan timar ve zaamet eshabının ve bir aralık mültezim ve muhassillerin izin ve tefvizile tasarruf olunurken muahharan bunların ilgası hasebile halen tarafı devleti aliyeden bu hususa memur olan zatın izin ve tefvizile tasarruf olunup mutasarrıfları yedlerine balâsı tuğralı tapu senetleri» (arazi kanunu. madde - 3.) verildi. Bu kanunla arazinin idaresi derebeylerinin, voyvodaların, âyanların, mültezimlerin, muhassillerin ellerinden alınarak Devlete veriliyor. Şüphesiz bu bir reformdu. Şahısların toprak üzerindeki keyfî hareketleri refediliyor ve Devlet, toprakların ihale ve tefvizi işlerini üzerine alıyor. Fakat bu kanun bir reform agrer, yani toprakları büyük arazi sahiplerinin elinden alarak köylüye tevzi eden bir idarî müdahalenin teyidi değildi. Bu kanun da evvelki islâhat gibi yalnız zahiri eşkâle temas etmiş, toprak üzerindeki derebeylik mülkiyetini tasfiye etmemişti. Kanunun yaptığı en büyük iş, muhtelif tarihî şartlar altında teessüs etmiş arazi mülkiyetini tesbit ve temin etmekten ibaret kalmıştı.

●

Gelecek ve son yazımızda bünyeye taallûk etmiyen bu haricî istihaleler neticesinde derebeylik rejiminin nasıl bir şekil aldığını ve bu günkü toprak münasebatında eski derebeylikten hangi unsurların kalktığını arıyalım.

Polemik.

Faşizm ve Türk millî kurtuluş hareketi.

Burhan Asaf.

Dr. Ettora Rossi, - Giornale di Politica e di Letteratura, da- (Politika ve edebiyat gazetesi) nde Türkiyenin millî kurtuluş inkılâbı hakkında ufak bir tetkik neşretmiştir. Doktorun, Türk dostu olduğu, inkılâbımıza tahsis ettiği cemilekâr sözlerden anlaşılıyor. Şu var ki, millî kurtuluş hareketinin tetkik ve tahlili işinde, bütün esas noktaların üzerinden kayarak noksan ve hatalı bazı hükümlere varmakla, bizi İtalyan münevverlerine ve İtalyan inkılâpçılarına fena takdim etmiştir. Bunun sebebi ise, millî kurtuluş inkılâbımızı, tarihî bir seyrin tabiî ve ahenkli bir neticesi olarak alacağına, bizim günlük matbuatımızda çıkan bazı münferit yazılardan istifade etmesi ve bir de inkılâbımızın hususiyet ve şahsiyetini, onu faşist inkılâbı ile mukayese ederek tayine çalışmasıdır.

Filvaki, Dr. Ettora Rossi, bazı Türk muharrirlerinin de düştükleri hatadan kurtulamıyarak, inkılâbımızı sadece «*garplılaşma*» hareketi diye vasıflandırdıktan sonra irtibatsız olarak, onun muhtelif ânâtını saymaktadır:

Padişahlık ve hilâfetin ilgası, İtalya ceza kanunu ile İsviçre kanunu medenîsinin kabulü, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması, Lâtin harflerinin kabulü ve saire. Eğer inkılâbımızın mevzuu, basit bir «garplılaşma» olsaydı, onun inkişaf seyri de, garp müessesatı içtimaiye ve siyasiyesini ve garp mevzuatı medeniyesini muhtelif garp memleketlerinde tetkik ederek en iyisi nerede ise, onu alıp memlekete getirmekten ibaret olurdu. Ve Türk inkılâbının başlıca tanıtıcı vasfı, garbı eklektik bir görüşle taklitten ibaret olurdu. Dr. Rossi, hakkımızda böyle bir tetkik yaparken ve bu esnada bu gibi hükümlere varırken bilmeli idi ki, böyle bir görüş, bizde «*Tanzimat*» ile başlamış, İttihat ve Terakki rejimi ile devam etmiş ve nihayet serbest fırkanın İzmir

macerası ile mutlak surette tarih arşimize havale edilmiştir. Türk İnkılâpçıları, taklit devresinin kapandığını ve Türk topraklarına has olan iktisadî, içtimaî ve siyasî rejim şeklinin ancak o toprakların şeniyetlerine uygun orijinal bir yaratıcılıkla meydana getirilebileceğini, ifadeleşen millî şuurun hareket ve vakıa olmuş bir şiarı olarak peşinen ilân etmişlerdir.

Öyle ki, «garplılaşma» faslına sokulması mümkün hareketlerimize inkılâbımızın gayeleri nazarile bakmak doğrudan doğruya inkılâbımızın kadrini indirmekle birdir.

Bizim bu gibi hareketlerimizi olsa olsa, büyük gayeye yürürken, «şef»imizin bir işareti üzerine derhal tahakkuk ettirdiğimiz muvaffakıyetler şeklinde telâkki etmek kabildir. Öyle muvaffakıyetler ki, muhafazakâr milletler için belki her birisi gaye addedilebilecek fütuhattır. Fakat öyle fütuhat ki, tarihin en derin en manalı ve en tam inkılâplarından birini tamamlamağa karar vermiş olan Türk milleti, onları şöylece ve geçerken elde etmiştir.

●

Halk Fırkası programından bazı maddeler alarak, millî inkılâbımızı faşist inkılâbının şimdilik henüz pek genç bir kopyesi telâkki etmek te, ancak «garplılaşma» esası ile kabili izah bir sakat hükümdür. Türk inkılâbının gayesi, garplılaşmak olsaydı, Dr. Rossi'nin kısa süren bir muhakeme silsilesinden sonra, Türk milletinin en yeni garp rejimlerinden biri olan faşizmi almağa kalkıştığını söylemesinde bir beis olmazdı. Ve böyle bir iddia, Balkan milletlerinden her hangi birisi namına ileri sürülmüş olsaydı, belki de yerinde olurdu; çünkü o milletlerin kararlarını tayin eden arzu, üç çeyrek asırdanberi «*garba benzemek*» tir. Fakat Türk inkılâpçıları, milleti millet ve memleketi memleket yapmak işini hiç bir zaman, model üzerinde kanaviçe işlemek gibi, basit bir ameliye telâkki etmemişlerdir.

Nitekim, bir zamanlar, hususile bazı Fransız muharrirleri, Ankara inkılâpçılarının Fransız inkılâbının geçikmiş bir adaptasyonunu yaptıklarını ileri sürmüşlerdi. Bazıları da bugün, Ankaranın Moskova mektebinin dümen suyunu takip eylemekte olduğunu iddia eylemektedirler. Türk inkılâbına bir mana ve is-

tikamet atfeylemek istiyenlerin şimdiye kadar ittifak edememiş olmaları, Ankara'nın ancak kendine has ve kaideleri, prensipleri kendisince tesbit edilmiş bir hareketi temsil eylemekte olduğunu göstermez mi?

●

Dr. Rossi'nin müsaadelerile, faşizm ile Kemalizm'i birbirinden ayıran bazı vasıfları aşağıda gösterelim:

1. — Faşizm, yarı-kapitalist bir İtalya'yı kapitalizm'in sınıf tezadından ve bu tezadın doğurduğu dahilî anarşi ile bu anarşinin makesi olan demagojinin ve bürokratik idare cihazından (demokrasi ve parlamentoculuk) kurtarmak hareketidir.

Korporasyonlar rejimi ile, sınıf tezadının halli yerine sınıf tezadının tehlikesiz bir şekilde istikrarlandırılması cihetine gitmiştir.

Millî kurtuluş inkılâbı ise, bir yarı müstemleke olan Osmanlı imparatorluğunun yerine müstakil Türk vatanının bu günkü tarihî şartlara göre ikamesidir.

Bu günkü tarihî şartlar derken, bittabi sınıf tezatları kastedilmektedir.

Türk milleti, inkılâbına, *sınıflaşmamış* bir millet bünyesi ile başladığı için, sınıflaşmayı reddedecek ve imkânsız kılacak tedbirler almakta ve bu tedbirleri gittikçe derinleştirmekte ve mürekkepleştirmektedir. Büyük istihsal vasıtalarının devlete tahsisi, ileri ve plânlı bir devletçiliğin kabul ve tedvini bundan ileri gelmektedir.

2. — Faşizm, demokrafik zaruretler dolayısile, müstemlekeciliğin zevali devresi olan harpsonrasında; müstemlekeciliği başlıca şiarlarından biri olarak ilâna mecbur kalmıştır. Bu sebepledir ki, iç iktisatta devletçi olan faşizm, dış iktisatta, yani beynelmilel iktisatta liberal olmak tezadına düşmüştür.

Kemalizm, müstemlekeciliğe karşı bir isyandır. Millî kurtuluş harbini, müstemlekeciliğin hariçten gelen muavin kuvvetlerine (Yunan ordusu) ve dahilde takviye etmek istediği muavin kuvvetlere (Saray ve Galata) karşı yapmış ve ihtilâllerin hususiyetlerinden biri olan «barricade» mücadelelerine, cephe harbinin ihtişamlı ebadını vermiştir. Yaptığı muharebenin malûm manada bir muharebe olmadığı, hem muharebenin cereyanı (Türk kadınının, istiklâl ve namus cephesine, sırtında cephane taşıma-

sı), hem de neticelenmesi tarzından (mağlûp ettiği ordunun siyasî şereflerı yerine, muahedesini yani Lausanne'ı doğrudan doğruya emperyalistlerle aktetmesi) anlaşılmaktadır.
Müstemlekeciliğe karşı bir aksülameli bütün şuurile temsil ettiği içindir ki, Kemalizm, samimî olarak, iç iktisatta da, dış iktisatta da devletçidir.
Ve bu itibarla, hem içeriye, hem dışarıya doğru, yani hem sınıflar, hem de milletler bakımından tezadı reddeylemektedir.
3. — Faşizm, bir yarı-kapitalist bünyeye has bir hareket olduğu için, gerek tam kapitalist, gerekse henüz kapitalistleşmemiş bünyelere uygun gelmemektedir.
İspanya'da muvaffak olamamıştır. Almanya'da işe şekil değiştirmeğe ve çok daha sola kaçmağa mahkûmdur.
Kemalizm' ies millî kurtuluş hareketlerini henüz tahakkuk ettirememiş milletler için daima bir ideal ve bir ideoloji kaynağı teşkil edecektir.
Dr. Rossi'yi, iki yanlış faraziye hataya sürüklemiştir:
A) Türkiye'nin aynen garplılaşmakta olduğu zehabı.
B) Fırkamızın programındaki maddeleri, o maddeleri ilham etmiş olan iktisadî, siyasî ve tarihî şartları bir kül halinde aramağa çalışmadan takdire kalkışması.
Eğer kurtuluş inkılâbımızla faşizm arasında, kapitalizmi ve onun siyasî bir ifadesi olan demokrasi'yi telâkki hususunda bir benzerlik varsa, bunu, bizim faşizmi taklide yeltenmemiz gibi, hem inkılâbımızın orijinal vasıfları aleyhine ifade edilmiş bir hüküm, hem de zatı meseleye uygun olmıyan bir hatalı görüşe istinat ettireceğine, harpsonrasının belki de bütün milletler için müşterek bir tarihî zaruretine raptetmiş olsaydı, hiç şüphesiz, hem daha bilgili, hem de dostluğa daha fazla uygun bir mütaleada bulunmuş olurdu.
İcmal edelim:
Türk inkılâbı, bütün diğerleri gibi, bir harpsonrası hareketi olmak ve ancak bu itibarla ve pek tabiî olarak diğerlerile bazı benzeme noktaları ihtiva eylemekle bearber, harpsonrasının milli ve beynelmilel manada en adaletli ve en ileri hareketini teşkil etmek iddiasındadır. Onun böyle olduğunun şimdiye kadar meçhul kalması, Türk milletinin cibilli bir vasfından, şamata ve tefahürden hoşlanmamasından başka bir şeye atfedilemez.

Polemik:

Yarı münevverler kulubü.

Şevket Süreya.

Azizim Nurullah Ata Bey:

İtalya'da vaktile her biri bir hükûmete payıtahtlık etmiş on iki şehir varmış ki, bu on iki şehir üstünde Roma, «tek İtalya» harsının ve tefekkür sisteminin, maddî ve manevî tefevvukunu tesis edebilmek için hâlâ mücadele eder dururmuş!

Bir devlete siyasî merkez olmanın bir şehre temin ettiği ufuk ve idrak genişliğinden mahrum kalan bu on iki şehrin, rejiyonal binaenaleyh dar - fakat hâlâ yaşıyan fikir ve kültür hareketlerine karşı, Roma'nın, ufuk ve idrak genişliğinden gelen tefevvuk mücadelesini tabiî görmek lâzımdır. Çünkü bugünkü Floransa ve bugünkü Venedik, hiç şüphe yok ki, artık, on iki ve on birinci asırların Venediğ'i ve Floransa'sı değildir.

Kurunuvustada Avrupa'nın, hemen bütün şehirlerine karşı, asırlarca zanaat ve para hocalığı eden, Floransa şimdi sadece, bir (eyalet şehri) dir. Bugünkü Floransa, ne bir Machiavel, ne bir Mikel-Anj yetiştirebilir. Venedik te öyle değil mi?

Siyasî iktidarı ile beraber fikir ve idrak ufuklarının genişliğini kaybeden ve damları altında bir zaman geniş davalar hallile yorulan mütefekkir, yahut geniş insan kalabalıklarının bedîî istiğrakını temsil eden san'atkâr yetiştirirken, daha sonra, ya rejiyonal meselelerin darlığında hapsolunmuş, ya idrakinin inkişafı yarı yolda dumura uğramış «yarım insanlar» veren şehirler, sayılmıyacak kadar çoktur.

Ya bir siyasî iktidarın, ya bir iktisat topluluğunun makarrı ve bu itibarla da geniş kalabalıklara şamil bir kültür tefevvukunun merkezi ve mümessili olmak vasfını kyabeden bütün bu şehirlerde arazı daima ayni olan, şöyle bir istihale görünür:

Derhal bir «eb'at küçülüşü» başlar. Davaların hududu derhal cesametini kaybeder. Ufuk daralır. Hulâsa maddî hayatın her sahasında meydan alan, daralış ve küçülüş, içtimaî hayatın bütün tecellilerine, fikir, san'at, ahlâk telâkkilerine de sirayet eder. Bu eb'at daralışı; siyasî ve iktisadî fonksiyonlarını ebediyyen kaybeden bazı kurunukadime şehirlerinde görüldüğü gibi, tam bir hezal ve iptizal manzarası almasa bile, fikrî ve ruhî darlığın kasveti bütün dimağlara siner. Sahada görünen artık bir takım cücelerdir. Büyük san'atkâr yerine küçük san'atkâr, hakikî münevver yerine yarı münevver, bütün şahsiyetler yerine yarım şahsiyetler, umumî kültür seviyesini her gün biraz daha basitleştirmek için ellerinden geleni yapar dururlar.

●

«Tek İtalya» harsının ve tefekkür sisteminin maddî ve manevî tefevvukunu, bütün İtalya şehirleri üstünde tesis etmek için müca -

dele eden Roma'ya karşı, Venedik, Floransa veya Turino'nun devam ettirdikleri dar fikir mukavemetini bugün, acaba biraz bizim İstanbul'umuzda da seçmek kabil değil mi? Acaba, bir siyasî merkez olmanın temin ettiği ufuk ve idrak genişliğini birdenbire kaybeden bir şehirde, derhal kendini gösteren eb'at küçülüşünü, bütün tecellilerile İstanbul'da da göremez miyiz? Acaba böyle şehirlerde, adeta yerden mantar biter gibi biten ve halkın umumî görüş seviyesini her gün biraz daha basitleştirmek için binbir hüner gösteren «yarım insan» tipi, şimdi İstanbul'un da sokaklarını adım adım istilâ etmiyor mu?

Çünkü hepimiz görüyoruz ki, İstanbul'da yaşıyan bir kısım okur yazarların seviyesi, İstanbul gazetelerinin, günlük vakayiin darlığında hapsolunmuş hazin vaziyetile hemseviye olduktan sonra, orada yarı münevverlik adeta iyi bir karakter ve binaenaleyh «fikrî hiffet» adeta bir ahlâk haline geldi.

Evvelâ şunu tayin edelim: Yarı münevver kimdir?

Yarı münevverlikte münevverliğin hududunu bir takım tahsil derecelerinin resmî vesikalarile tayine çalışmanın münasebetsizliği âşikârdır. Hayır, burada bizim ölçülerimiz tamamile başkadır: Yarı münevver, ya şahsî veya zümrevî fakat muayyen bir «cihanı telâkki tarzı»ndan mahrum olan adamdır. Hâdiselerin tenevvüü karşısında şuurun şaşalayışı ve bunları izah ölçülerinden mahrum oluşu, yarı münevverde derhal, bütün hâdiselere karşı bir «lâübalilik ve hafifmeşreplik» halini alır. Muhakkak ki, dünyanın en hafifmeşrep adamı, yarı münevverdir. Yarı münevver neye inanır? Yarı münevver neye bağlanır? Bunları tayin mümkün değildir. Çünkü inanış, çünkü inanıp bağlanış, bir şahsiyetin, bir seciyenin alâmetidir. Halbuki yarı münevverlik, her şeyden evvel, şahsiyetsizliğin şahsiyete karşı bir reaksiyondur. Filvaki yarı münevverin şahsiyetsizliği, bazan onda, büyük şahsiyetlere karşı bir hayranlık gibi tecelli eder görünür. Fakat buna inanmamalı. Yarı münevverde hayranlık bir şuur hâdisesi değil, bir insiyakî sürükleniştir. Daha doğrusu bir moda haleti ruhiyesidir. Eğer yarı münevveri, mahza bir garabet olsun diye bir gün, hiç kimsenin bilmediği, kıymeti üstünde hiç kimsenin mutabık kalmadığı bir yabancı isme, meselâ bir Fransız romancısının veya şairinin meşkûk dehasına hayranlığını bir maske gibi yüzüne takıp sokaklarda dolaştırıyorsa buna hayret etmemelidir. Çünkü bu bir snobizmdir ve snob ancak yarı münevverler arasında bulunur. Bazan da yarı münevverin hayranlığı sadece bir kalabalığa uyuş şeklinde tecelli eder. Meselâ, İstanbul yarı münevverleri arasında bazan (Paul Valéry) bazan (André Gide) modadır. Bu hal bazan felsefe veya içtimaiyat sahasında da görülür. Bazı zevat, bir müddet (Dürkhaim) ın bir müddet te (Bergson) un kuyruğundan çekerler. Yarı münevverler kulübü, devrine göre, bazan şu ismin, bazan bu ismin peşinden sürüklenir durur. Bunu da hoş görmek lâzımdır. Çünkü anlaşılmıyan, fakat bir defa sahneye çıkan isimler peşinde kervana katılış, bir «sürü psikolojisi» dir ve

sürü psikolojisi, yarı münevverin yarım seciyesini karakterize eden ruhî hallerden biridir.

●

Azizim Nurullah Ata Bey,

Bu yazıları yazmak fikri bana, sizin «Milliyet» te çıkan ve «kadro»dan bahseden bir yazınızı okurken geldi. Kadroyu «anlamıyoruz!» diyenlere cevap veriyor ve onları anlayışsızlıkla itham ediyorsunuz. Bence anlayışsızlık bir ruh düşkünlüğü değildir ve İstanbul'da, Kadroyu anlamıyoruz diyenler üstünde konuşurken daha başka bir takım sebepler ve izahlar aramak lâzımdır.

İyi okuyamıyan ve okuduğunu anlıyamıyan insan, hiç şüphe yok ki, Türkiye'nin bütün şehirlerinde mevcuttur. Kadroyu anlıyanların ise azlığını berveçhipeşin kabul etmek icabeder. Fakat ciddî mevzuları anlamıyan ve bu anlamadığı mevzuları ciddiyetinden tecrit edip derhal lâübalileştiren ve karikatürleştiren insan tipi Türkiye'nin yalnız bir şehrinde bulunur: İstanbul'da.

Bu tip, şu yukarda anlatmıya çalıştığımız yarı münevver tipidir. Anlamamak başka, anlamak foksiyonunun tabiî unsuları olan «telâkki» ölçülerini iptizal ettirmek gene başkadır. Anlamıyn, bir masum adamdır. Fakat idrak ve telâkki ölçülerini iptizal ettiren, ciddî insan olmanın bütün kayıtlarından sıyrılıp ta, bir fikrî hezal içinde şahsiyetsizleşen ve hakirleşen insan ancak bir müteredditdir.

Şimdi «Kadro» nun mahiyetini tayin edelim:

Kadronun mevzuu Türk inkılâbının ideolojisi ve muhatabı, inkılâp münevverliğidir. Binaenaleyh Kadro, evvelâ mevzuu muayyen olan, sonra da bu mevzu üstünde neşriyatını yaparken, kendi muhatap kütlesinin hududunu adeta hendesî bir kat'iyetle çizmiye çalışan bir mecmuadır.

İnkılâp münevveri kimdir?

Bunu tayin için, Kadroya mevzu olan «inkılâp ideolojisi» mefhumunda mutabık kalmak lâzımdır. O zaman inkılâp münevverinin siması, konkretize edilen bu mefhumun arkasından kendi kendine belirir.

İnkılâbımızın ideolojisi, inkılâbımıza esas olan, yani inkılâbımızın mahiyetinde mündemiç bulunan fikrî prensiplerdir. Her inkılâp ya bir fikir sistemini temsil, ya bir fikir sistemine istnat eder diyoruz. Türk inkılâbının da, mahiyetinde tabiatile mündemiç olan, yani onun temsil ettiği bir sıra fikrî ve nazarî unsurlar vardır ki, bunların izah ve tedvin edilişi ve bu suretle de inkılâbımızın, bir takım fikrî unsurları ihtiva eder bir inkılâp halinden çıkarılarak, bir takım muayyen ve müdevven nazarî prensiplere istinat eder bir inkılâp haline getirilişi, bugünün nesli için mühim ve âcil bir inkılâp vasifesidir. İşte inkılâp münevveri, bu vaziefyi idrak eden, bu vazifeyi benimsiyen, yani kendini inkılâbın davalarına veren adam demektir.

İnkılâp münevverini de inkılâpçı olmıyan münevverden ayıran hududun bir takım tahsil derecelerinin resmî vesikalarına göre tayinine çalışmaktaki münasebetsizlik âşikârdır. Fakat bir çok alâmetler vardır ki, bu iki tip insan arasındaki karakter farkını derhal tayine yararlar. İnkılâp münevverinde inkılâpçı idealizm asıldır. İdealizm, yani her şeyden

evvel ruhun kendini, kendi mevzuunun tefehhusuna vakfedişi öyle bir ruh haletidir ki, bu halet, ciddî mevzular ve bilhassa inkılâbın seyrine ve inkişafına müteallik fikrî taharriler üzerinde hafifmeşrepliği, bir ahlâk kaidesi olarak berveçhipeşin reddeder.

●

İstanbul'da, yarı münevverler kulübünün alacalı kalabalığı içinde, «Kadroyu anlamıyoruz» diyenlerin yarısından çoğu, şüphe yok ki Kadroyu filen okumıyanlardır. Fakat buna rağmen onlardan böyle bir iddianın kanaat halinde duyuluşu, yarı münevverler kulübündeki havanın sarî ciddiyetsizliğindendir. Binaenaleyh onların, bu anlayışsızlık rollerini de o kadar ciddiye almasanız daha iyi olur.

Bence yarı münevveri, en hafif hava yelpazelerile bile istediğiniz temayüle derhal sevketmek kabildir. O kadar ki, meselâ Kadroyu sevmiyen yarı münevverin sever görünmesi, anlamıyan yarı münevverin «anlıyorum» demesi niye kabil olmasın? Buna misal mi istersiniz? Fakat bizzat İstanbul yarı münevverliğinin hayatından, bu bahis üstünde size, binbir misal verebilirim.

Nurullah Ata Bey, bana kalırsa, burada asıl üstünde durulacak dava, Kadronun anlaşılıp anlaşılmamasından ziyade, İstanbul'un yarı okur yazarları arasında günden güne derinleşen ve karanlıklaşan fikrî lâübaliliğin ve fikrî hiffetin dehşet ve fecaatindedir.

Üzüm meselesi.

Türkiye'de halledilmesini bekliyen bir tütün, bir afyon meselesi olduğu gibi bir de üzüm meselesi vardır. En mühim ihracat mahsullerimiz gibi üzüm de satış imkânsızlıkları ile karşılaşmaktadır. Fakat bütün bu imkânsızlıklar tıpkı diğer mahsullerimizde olduğu gibi bir organizasyon fıkdanından doğmaktadır. Meselâ üzümcülükte harpten evvel piya-

	1913
1 — Kaliforniya	8.040
2 — Yunanistan	106.240
4 — Türkiye	52.000
3 — Avusturalya	500
5 — İran	30.000
6 — İspanya	24.000

Son sekiz sene zarfında Kaliforniya istihsali 10 misli, Avusturalya'nın 6 misli, İran'ın 2 misli artmıştır. Türkiye ise harpten evvel dünya rekoltesinin dörtte birini verirken bugün onda birini ver-

Senelere göre fiatların seyri:

Sene	Azamî	Asgarî	Vasatî	
1922/24	80-100	—	—	
1925	74	28	49.46	
1926	63	32	49.66	
1927	62	28	44.00	
1928	51	16	27.00	büyük sukut senesi
1929	60	20	29.00	büyük yağmur senesi
1930	60	20	32.00	
1931	60	30	40.00	Türkiye ve Yunanistanda büyük donlar

Harpten sonra bilhassa son senelerde kaybettiğimiz büyük piyasalardan en mühim ikisini misal alalım:

İngiltere'ye en ziyade üzüm ithal sayı dikte etmek vaziyetinde bulunan Türkiye bugün bu hâkim mevkiini tamamen kaybetmiştir. Bu piyasayı kaybetme keyfiyeti hem istihsalinin hacmi hemde satış imkânları noktai nazarından dandır.

Bazı rakamlara bakalım:

Çekirdeksiz kuru üzüm yetiştiren memleketler:

	1925-31 de vasatî istihsal
240.000	ton
120.000	»
50.000	»
45.000	»
40.000	»
16.000	»

mektedir.

Rakip memleketler istihsallerini mütemadiyen tevsi ederek piyasalar fetederken bizim üzümlerimiz mütemadiyen fiatlarından kaybetmişlerdir.

eden memleket (Korenk üzümü hariç olmak üzere) vasatî 30.000 tonla Avusturalya'dır. Diğer memleketler şunlardır:

Türkiye	16.000
İspanya	16.000
Girit	2.000
Yunanistan	1.800
Rusya	1.600
Cenubî Afrika	1.000
Sair memleketler	4.600

Türkiye'nin İngiltere'nin üzüm ithalâtında mevkii onda birdir. Halbuki harpten evvel 1912 de Türkiye İngiltere'ye 21.000 ton üzüm ithal ederek birinci gelirdi. 1912 de İngiltere'nin umumî üzüm ithalâtı 24.000 tondu. Harbi müteakıp üzüm istihlâk piyasası fevkalâde genişliyerek istihlâk hemen iki misli oldu. Türkiye bu fırsattan istifade edememiş ve İngiltere'ye olan satışları üç misli düşmüştür.

Almanya'ya üzüm ithal eden başlıca memleketler:

	1930	1931
Türkiye	17.000	13.000
Yunanistan	6.000	6.500
İran	500	5.000
Kaliforniya	6.000	6.000

Almanya'da birincilik mevkiimizi nisbeten muhafaza etmekle beraber son senelerde vaziyetimiz

Üzüm numarası	4 mart	17 mart
7	43	42
8	44	43
9	45	45
10	50	49
11	53	54

No.	17 şubatta	
7	44	florin
8	45	»
9	47	»
10	51	»
11	55	»

tonla 2 inci
» 3 üncü
» 4 üncü
» 5 inci
» 6 ıncı
» 7 inci

şöyle olmuştur:

1926 senesinde Almanya üzüm ithalâtının yüzde 63.4 ünü Türkyie verirken 1930 senesinde 54.8 ini vermiştir. Yunanistan ise 1926 da Almanya ithalâtında yüzde 13.13 yer tutarken 1930 da hissesi yüzde 18.7 olmuştur.

Hamburg piyasasında rakipleri - mizin mükemmel propaganda teşkilâtları vardır. Mükemmel satış teşkilâtları vardır. Bu işler için hem devlet hem fertler müttehiden çalışır. Rakiplerimiz hem istihsali hem satışı organize etmişlerdir. Halbuki biz bu güne kadar teşkilât namına bir şey yapmadık. Diğer mahsullerimiz gibi üzüm mahsulümüz de başı boş kaldı. İrili ufaklı mutavassıtların tağşişlerine, her türlü hilekârlıklarına mevzu oldu.

Üzüm satışlarımızın başı boşluğuna bir misal verelim:

1932 mart piyasasına göre Hamburg'ta fiatlar:

31 mart	
43.2	filorin
45	»
47	»
51	»
55	»

Okka ve Türk lirasına tahvil edildikten sonra

48	kuruş
49	»
51.18	»
55.57	»
60.00	»

Mart nihayetinde fiatlar okka başına vasatî üç kuruşluk bir tenezzül gösterdiği halde mart ayı zarfında Türkiye piyasalarında ihracatçı tüccarların tevlit ettikleri panikimsi hareket yüzünden 7 numaralı üzüm 30 kuruşa ve 10 numaralısı da 38 kuruşa satılmıştır. Hamburg'un 3 kuruşluk tahavvülüne nazaran piyasamızda 10 kuruşluk bir tahavvül olmuştur.

Burada ihracat tüccarlarının oynadıkları menfi rol neticesi hem müstahsilin elinden mahsul değerinden aşağıya çıkmakta hem de mahreç piyasalarda rakiplerimizin mahsullerinden daha pahalı satılmaktadır. Rakiplerimiz iyi 'ambalâj, iyi fiat, iyi organizasyonla bizim üzümlerimizi daima piyasa harici bırakmıya çalışıyorlar ki, yukarıki rakamlardan bu işte muvaffak oldukları vuzuhla görülmektedir.

Devlet afyon meselesini nasıl bir devlet meselesi yaparak işe müdahale ettise üzüm meselesine de ayni asabiyetle müdahale etmesi ve bu mühim mahsulümüzü başı boşluktan kurtarması.

Arkada kalan Darülfünun.

İstanbul Darülfünununun ıslahı hakkında İsviçreli mütehassıs M. Malche bir rapor vermiştir. Bu raporun metni, şu ana kadar, bizim gibi bütün memleketin de meçhulüdür.

Alâkadar makamların bu tarzda hareket etmelerinde bir isabet bulunması ihtimalini red eyle memekle beraber, memleket davaları hakkında mütalea beyan etmeğe davet olunmuş mütehassısların vardıkları hükümlere bütün memleketin birden ve zamanında muttali olmasında, şüphe edilmesin ki, büyük bir fayda vardır. M. Malche, çok doğru yahut çok yanlış, çok kıymetli yahut çok kıymetsiz bir rapor vermiş olabilir. Hatta böyle bir rapor, Darülfünun hakkında değil de «Türk süngerciliği» ne ait bulunmuş olsa dahi, doğru olup olmaması neşrinden sonra tesbit edilebilecek bir keyfiyettir. Kaldı ki mütehassısın Darülfünun raporu ancak teknik bazı mütalea ve hükümleri ihtiva edebilir. Çünkü milletin ayni zamanda manevî bir müessesesi olan Darülfünunun manevî ıslahı hakkında hiçbir yabancı mütehassısın mütalea beyan etmesine imkân olamaz. İnkılâp safhasında bulunan bir miliet camiasına en uygun gelecek bir Darülfünun, Avrupa'daki nazirlerinin en iyi bir kopyesi değil, inkılâp davasının en seri ve en tam bir şekilde tahakkukuna yardım edecek, belki de bambaşka evsafta ve muhakkak ki yepyeni bir ilmî görüşle mücehhez buiunacak olan bir hareket ocağı olacaktır.

Misal olarak «Ankara tarih kongresi» ni alırsak, bir M. Malche'nin hiç bir zaman göremiyeceği fakat Türk inkılâpçılarının üzerinde ehemmiyetle duracakları bir hususiyeti işaret etmek kabil olur.

«Ankara tarih kongresi»nde yeni bir tarih tezi ilân edildi. Bu tez ilân edilirken, İstanbul Darülfünunu hazır bulunuyordu. Bundan elli sene sonra, kogrenin zabıtlarını tetkik edecek bir adam, kongrede söz alan İstanbul profesörlerinin hakikaten İstanbul Darülfünun hocaları olduklarına inanamıyacaktır. Çünkü karşı tarafın tamamile ilmî hazırlıkları yanında ekseri İstanbul âlimlerinin ya davayı esasından kavrayamıyan cümle kırıntılarını, yahut ancak bir fikir dağınıklığının zahirî ifadesi olan sıkıcı sükûtlarını müşahede edecektir. Yanlış mehazlar göstermek, asılsız iddialarda bulunmak gibi ya kötü niyete yahut doğrudan doğruya hafifliğe irca edilebilecek müdahaleleri de hesaba katacak olursak İstanbul Darülfünununun tarih kongresinden nekadar hazin bir bilânço ile ayrılmış olduğunu, elli sene sonraki adam, eğer bir Türk ise teessürle, eğer değilse hayretle görecektir. Ve her iki takdirde dahi, inkılâp merkezinin tarih ilmini baştan aşağı yeni bir görüşle tasfiyeye tabi tutmak ceh-

ti karşısında İstanbul Darülfü - nununun bunu kavramakta gös - terdiği aczi yahut temerrüdü acaip bir hal olarak kaydedecektir.

İnkılâbımız, pek yakında on yaşına girecektir. İktisadî, içtimaî ve siyasî sahaların her birinde derin değişikliklerin başlamasını ve tamamlanmağa oğru devamını ifade eden böyle bir hareketin, memleketin yegâne ilim ve ergin gençlik ocağında akissiz kalması, bizden izahını istiyen bir hazin haldir.

Darülfünun hocaları, Ankara'nın yarattığı hareketlerin, sözle ol - sun, peşi sıra gelmekte hususî bir hareketsizlik göstermişlerdir. Her işte ve her defasında, arkada kalan, Darülfünun yani Türk gençliğini yetiştirmekte olan müessesenin maneviyeti değil, İstanbul Darülfünununun, kendi hallerin - den memnun olan ve kendi ilimlerile kanaat eden hocalarıdır.

«Ankara tarih kongresi» ndeki yüksek mana şu idi: Siyasî istiklâlden sonra ve iktisadî istiklâl mücadelesi doludizgin devam ederken, ***millî tarihi görüşte de istiklâle varmak.*** Eğer İstanbul hocaları bu manayı anlamış olsalar idi yeni tarih tezini büsbütün başka bir tarzda takdir edecekler ve ayni görüş istiklâlinin hukukta iktisatta, felsefede ve diğer içtimaî ilim şubelerinde de tesisi lâzım geleceğine, yekten kanaat getireceklerdi. Fakat onlar, hareket tarzları ve kendilerini zorlıyarak bulabildiklei bir kaç mütalea i c asıl bu istiklâli reddettiler. Asıl ilmî görüşte istiklâl olamıyacağını ve ilmin her taraf için bir olduğunu ihsas etmek istediler. Sonra, heyetin ciddî tetkiklerini dinledikçe, davanın gayri millî ve beynelmilel ilim bakımından da özlü olduğunu idrak ettiler. Ne çareki, sapmış oldukları çıkmazı, üstelik, hazırlıksız yani davayı topyekûn ihata etmemiş bulun - maları keyfiyeti, bir tıkaç gibi kapamıştı.

İstanbul Darülfünununun hocaları, Ankara'nın bu en son ese ile temasa girmek vazifesini de, işte böyle bir seyahatle ifa etti - ler. Seyahatname, muhakkak ki bir gün yazılacaktır. Bizim burada işaret etmek istediğimiz şey şudur:

Arkada kalan bir Darülfünun var dır. Ona yeni bir isim değil, yeni bir cisim ve yeni bir ruh vermek, Darülfünun gençliğine ve dolayısile inkılâbımıza karşı ödiyeceğimiz müterakim borçların başında gelse gerektir.

Vakıa şudur:

İnkılâp yürüyor ve Darülfünun geridedir! — **B. A.**

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

9

EYLÛL
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	**İş hasreti ve 500.000.000 liralık Türk Bütçesi.**
Dr. Vedat Nedim	**Fındıkta Devlet Kooperatifi.**
Yakup Kadri	**Türkçe**
İsmail Hüsrev	**Türkiye'de toprak ağalığı**
Bürhan Asaf	**Fırka mektebi**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma**
Bürhan Asaf	**Millî Kurtuluş Hareketleri ve bunların inkilâp nazariyeleri**
Şevket Süreyya	**Falih Rıfkı ve son eseri**
	KRONİKLER

KADRO.

Harpsonu matbuatını iki ana gruba ayırabiliriz:

Kazanç matbuatı,

İnkılâp matbuatı.

Kazanç matbuatı için, gazete çıkarmak, her hangi bir dükkân veya fabrika açmak gibi bir «iş»tir.

Kazanç matbuatında gazete, dükkânda satılan mal veya fabrikada yapılan eşya gibi yalnız kazanç için bir «vasıta»dır.

Kazanç matbuatı, piyasada tutunabilmek için geri, fakat kalabalık kütlenin seviyesine ve zevkine düşmek, onun sevki tabiîlerini istismar etmek ve hattâ halkın fikir ve şahsiyet sahibi kısımlarının seviyesini de bu kalabalığın seviyesine indirmek cehdindedir.

Onun için, bir memleketin kazanç matbuatı, ne derece basit, hafifmeşrep, şahsiyetsiz, iptidaî ve cür'etli ise, o memleketin okuyucu kalabalığının irfan ve kültür seviyesi de o kadar sathileştirilmiş demektir.

●

İnkılâp matbuatı için gazete, inkılâbın idealleri, inkılâbın yayılması, kökleşmesi, derinleşmesi ve inkılâp neslinin şuurlanması, gelişmesi için bir telkin, bir terbiye, bir mücadele cihazıdır.

İnkılâp matbuatı, piyasanın seviyesine düşmez, bizzat seviye yaratır.

İnkılâp matbuatı, okuyucuyu oyalamaz, iymaleder.

İnkılâp matbuatında gazete, «mal» *değil,* «fabrika»*dır.*

İnkılâp matbuatı için asıl olan, geri fakat kalabalık kütlenin menfî sevkitabiîlerine uymak değil, onun şuurunu uyandırmak ve günlük hayatın basit maceraları yerine inkılâbın ileri menfaatlerini onda ahlâk haline getirmektir.

●

Türkiye, bir inkılâp memleketidir.

İnkılâp memleketinin bir inkılâp matbuatına hasreti vardır.

İş hasreti

ve

500.000.000 liralık

Türk bütçesi.

Şevket Süreyya.

Bir cemiyetin kudreti, o cemiyet içindeki kuvvet unsurlarının âtıl haline göre değil, hareket haline göre hesap olunur.

Kendi çalışma ve yaratma kudreti tam tezahürünü bulamamış ve enerjisi kanında mahpus kalmış bir insandan, daha çaresiz bir mahlûk tasavvur olunabilir mi? Bir insanı hakirleştiren, bir insanı bizzat kendi nefsine karşı yıkan ve kıymetsizlendiren bu enerji ihtibasının, bir millet hacmini ve eb'adını alması ise âdeta muazzam bir ıstırap olur.

Üstünde yaşadığı tabiat maddesinin her mesamesinden bir kıymet unsuru intişar eden, fakat bir türlü işlenemiyen, bir türlü mağlûp edilemiyen bu vahşi maddenin üstünde kabiliyetini bir «sır» gibi gezdiren bir milletin bütün davasını bir tek kelimede ifade etmek kabildir: İş hasreti.

Evet. Türk milletinin de işe hasreti var.

Türk toprağının verim kudretinin ve Türk insanının «İş» kabiliyetinin hududu, bugünkünden ibarettir diyebilir miyiz? Hayır! Bugünkü Türk tabiatının başıboş, bakımsız ve asî tahakkümü altında bugünkü Türk insanı, bir geri ve vasıtasız adamdır.

Bunun içindir ki şimdi inkılâbımız, iki cepheli bir cidale girişiyor: Bu cephelerin biri, bizzat içimize, kendi cemiyetimizin perakendeliğine, geriliğine ve vasıtasızlığına, diğeri kendi toprağımızın kör, kısır ve itaat altına alınmamış kuvvetlerine karşıdır. Bu mücadelede bizim, bereketine hudut tasavvur olunamıyan ve henüz el değmemiş yatan bir kuvvet hazinemiz vardır: Millî iş kabiliyeti.

Yeni Türkiyenin inşası ve yeni Türk cemiyetinin kuruluşu demek, Türk milletinin kanında yaşıyan ve henüz el değmemiş yatan bu kuvvet sermayesinin, bu kuruculuk ve yapıcılık kudretinin, millî bir iş disiplini altında hesap ve tanzim edilişi demektir.

Hesap, disiplin, iş ve inşa..... Şimdi şiarımız budur.

●

Yeni Türkiyenin inşası ve yeni Türk cemiyetinin kuruluşu işinin ilk mevzuu, Türk milletinin iş ve inşa kabiliyetinin hesap ve takdiridir. Bu hesap ve takdir işinde para şeklinde sermaye, iş şeklinde sermayenin ancak bir peyki ve bir tâbiidir.

On dokuzuncu asrın eseri olan sermayedar memleketlerde millî sermayenin her zerre terakümü, ya müstemlekelerden çekilen kârlar (yani müstemlekecilik) ya ecir sâyinin istismarı (yani sınıf mücadelesi) hesabına temin olunurdu. On dokuzuncu asırda ancak, para şeklinde ifadesini bulan sermaye, cihanşumul hekemonyasına ve vahdet manzarasına rağmen, bizzat tezatlı ve illetli bir unsurdu. Bu illetli unsurun, bir gün, ya ecirlerin protestosu ya müstemleke milletlerinin isyanı neticesinde kendi kendine eriyeceği ve kendi kendine dağılacağı âşikârdı. Eriyiş ve dağılış illeti, on dokuzuncu asır sermayesinin tezatlı mahiyetinde bizzat mündemiçti.

Halbuki on dokuzuncu asrın eseri olan medenî milletlerin bünyesinde bizzarure yaşıyan bu iki tezat unsurunun (yani müstemlekecilik ve sınıf istismarı) yeni Türkiyenin millî nescinde yer tutmak ve hakim bir renk almak ihtimali tabiatile mevcut değildir.

Hayat sahnesine henüz çıkan ve daha inkişafını yapmıyan yeni Türkiyede yüksek teknik, makineli sanayi ve mühim istihsal vasıtaları henüz, kontrolü kabil olmıyan bir hacim almamıştır. Ancak devlet himayesinin istisnaî desteklerile yaşıyabilen bu ferdi sermaye kendi haricinden bir kimseye daima muhtaç olduğu ve geçen asrın Avrupa sermayesini gıdalandıran müstemlekecilik kârlarından, bugün de, yarın da, mahrum bulunduğu için, hiç bir zaman millî iktisadın mahiyetini tayin eden ve ona istikamet veren bir unsur halini alamaz.

Hulâsa, yeni Türkiyenin iktisadî kuruluşunda para şeklinde sermaye, memleketin seri ve mucizeli inkişafı için kifayetsizdir ve

bu şekil sermayenin inkişaf imkânları, gerek millî, gerek beynelmilel sebeplerle mahduttur ve mukayyettir.

Bunun içindir ki Türkiye, şimdi kendi tanzim ve inşa plânının temeline, kendi bünyesinde hiç bir tezat ve istismar vasfını taşımıyan, binaenaleyh, her türlü inhilâl unsurlarından beriy olan kendi millî «iş» sermayesini koyacaktır. Şimdi millî bir tanzim ve inşa plânının mevzuu ancak, Türk milletinin kanında yanan iş hasretine, cereyan sahası bulmak ve «iş»i realize etmektir.

Binaenaleyh, millî işlerimiz, paramızın miktarı ile değil, paramızın miktarı millî işlerimizle mukayyet olacaktır. Para sermayemiz yoktur, fakat iş sermayemizin bereketine, yani Türk toprağının verim kudretine ve Türk insanının iş kabiliyetine hudut tasavvur olunabilir mi?

Bu kudretin ve bu kabiliyetin talihini, her yerde para adını alan, bazan bir madenin soğukluğunada, bazan bir kâğıdın manasızlığında temsil olunan bir madde parçasının azlığına veya çokluğuna nasıl tâbi kılabiliriz? Bir inkılâbın mukadderatı, bir maddenin kemiyetine bağlanabilir mi?

Hayır. Paramızdan evvel işimizi çoğaltalım ve paramızın miktarını, işlerimizin miktarına tâbi kılalım.

●

Burada ancak umumî olarak işaret edilen bu fikrin biraz tavazzuhu için evvelâ, para mefhumu üzerinde kısaca tevakkufa lüzum vardır:

Para nedir?

Para bir «meta»dır ki bu metaın fiatı [1], esas itibarile her zaman, mübadeleye sevkolunan emtianın hacmine, yani kısaca, bir mübadele vasıtası vazifesini gören paraya olan arz ve talebe bağlıdır. Paraya talep artınca para fiatı yükselir. Paraya talep azalınca para fiatı düşer.

Vakıa, ya altın olan ya altınla tebdili kabil bulunan paraların fiat temevvüçlerinde daha karışık bir takım şartların tesirleri vardır. Bunların fiatını yalnız millî piyasalar değil, beynelmilel piyasalar da tayin eder. Çünkü altın, yahut altınla tebdili kabil para, artık yalnız millî bir kıymet olmaktan çıkmış, ayni zaman-

[1] Burada mevzuubahs olan, paranın «kıymeti» değil, fiatı yani pazardaki kurudur. Üstünde durmak istediğimiz nokta zaten Türk parasının vaziyeti oldugu ve Türk parası ise altunla karşılanmıyan ve binaenaleyh yalnız dahili fiyat kanunlarına göre tedavül eden bir para bulunduğu için, altun esasında müessir olan kıymet kanunlarının burada nazarı dikkate alınmasına lüzum görülmedi.

da beynelmilel talepleri de karşılıyan, millî hudutlar içinde fazla kaldığı zaman harice akan, hulâsa her yerde bir mübadele vasıtası, bir kıymet ölçüsü olmak rolünü oynıyan, beynelmilel bir kıymet haline gelmiştir.

Fakat beynelmilel kıymet ve beynelmilel mübadele vasıtası olmak vasfını bugün, ancak mahdut paralar, o da bir takım kayıtlar ve şartlarla muhafaza edebilmektedirler. Bunlar haricinde kalan paralar, hemen münhasıran millî birer mübadele vasıtası mahiyetini almışlardır.

Bizim paramızın da ancak, millî bir mübadele vasıtası olmak mahiyeti vardır. Paramızın esas karşılığını devletimizin itibarı siyasîsi teşkil eder. Diğer bazı memleketlerde olduğu igibi bizim de paramız, «mecburî tedavül kaidesi»ne göre tedavül etmektedir. Binaenaleyh, itibarı siyasîmizi paramızın değil, paramızı itibarı siyasîmizin tâbii saymak ve tâbii kılmak zaruretini berveçhi peşin işaret etmek lâzımdır.

Saniyen, paramızın fiat seviyesini de, gittikçe daha ziyade, millî iktisadiyatımızın dahilî hareketleri tayin etmektedir. İthalât ve ihracat hareketlerinin icap ettirdiği para arz ve taleplerinin devlet kontrolü altına alınması, beynelmilel para ve emtia piyasalarının Türk parası üzerindeki bilvasıta müdahalesini bir hayli azaltmıştır.

Filvaki yarın millî iktisat sahasında açılacak yeni ve çok işlerin lüzum gösterdiği istihsal aletlerinin pek ziyade artacak olan ithalâtı, Türk piyasasında döviz talebini o nispette çoğaltacak, fakat bu talep, keza ayni zamanda bir kaç misli artacak olan zirai istihsalâtımızla ve «aynen» tediye suretile karşılanabileceği için bu fazla talep, Türk parasının fiat seviyesinde menfî bir tesir yapamıyacaktır.

Bu noktaları böylece işaret ettikten sonra, Türk parasının hacmını ve Türk iktisadiyatının - muayyen bir zemin içindeki - para ihtiyacının derecesini tayin eden başlıca âmilleri -umumî hatlarile- şöylece düsturlaştırabiliriz:

$$\text{Muhtaç olduğumuz para yekûnu} = \frac{\text{Dahili ticarete arzolunan yerli ve ecnebi emtianın fiyat yekûnu} + \text{Dövizle karşılanan ihracat} + \text{müteferrik talepler}}{\text{Paranın sürati devri}}$$

Bu formülde görüldüğü gibi, paranın tedavül sür'ati, yani mu-

ayyen bir zaman içinde elden ele devrediş sür'ati baki kaldığı takdirde, bilhassa dahilî ticaretin hacmi ile, döviz mukabili ihracatın artması, paramızı fiatlandıracak ve azalması da fiattan düşürecektir.

Şu halde dahilî, ticaret hacmimizi, bilhassa ziraat ve sanayi istihsalâtımızı, inşa faaliyetlerimizi, nakliyat hareketlerimizi ve ücretler yekûnunu paramızın miktarının değil, bilâkis paramızın miktarını bu millî hareketlerimiz hacminin tayin etmesi icap ediyor.

Halbuki bugün, paramızın «miktarı» millî iktisadımızın ihtiyaçlarına değil, millî iktisadiyatımızın ihtiyaçları paramızın miktarına tâbi kalmıştır.

Münhasıran millî bir mübadele vasıtası olduğu için paramızın fiatı, dahilî ve idarî tedbirlerle kayıt ve şart altına alınmış, fakat bu idari istabilizasyon devlete, millî iktisadiyat bünyesine isale edilecek para miktarını, millî iktisadiyatın ihtiyaçlarile mütenasip olarak elâstikî bir şekilde mütemadiyen çoğaltıp azaltmak imkânlarını da vermediği için, tek cepheli bir mahiyet almış ve böylece kalmıştır.

Halbuki, millî iktisadiyatta «müstahsil bir iş» yani meselâ maden işletmeleri, arazi islahatı, yol ve inşa, yahut müstahsil iş ücreti şeklinde karşılığı bulunduktan sonra ve ancak muayyen işlerin icap ettirdiği miktarda paranın mübadele sahasına atılmasının, Türk parasının fiat seviyesi üzerinde -muhtemel sepekülâsyonlara ve tezvirlere rağmen- ciddî bir sarsıntı yapmıyacağı kuvvetle ispat olunabilir. Çünkü paramızın yalnız fiat kanunlarına göre temevvüç etmesi ve bu fiatın bilhassa dahilî talebin miktarına göre tayin olunması da teyit eder ki, dahilî pazarda bir plân dahilinde açılacak işler ve çoğaltılacak taleplerle paraya olan talebin arttırılması ve bu fazla talebin de fazla para arzları yani (emisyon) ile karşılanması tamamile kabildir.

Filvaki bu vaziyetin bir enfilasyon demek olacağı bazılarının hatırına gelebilir. Halbuki enflasyon millî iktisadiyat işleri başıboş ve münhasıran serbest pazar şartlarına göre dönen, ne istihsal faaliyetlerinin seyri, ne de para hareketleri üzerinde müessir bir devlet müdahalesi bulunmıyan memleketlere has bir hâdisedir. Bu gibi memleketlerde hesap ve kontrol altında tutulması kabil olmıyan iktisadî faaliyetlerin ve dolayısile emisyon hareketlerinin Tür-

kiye gibi, devletçi ve müdahaleci bir memleketten tam ve otomatik bir intizam ile cereyan etmemesi için ciddî bir sebep yoktur. Kaldı ki, enflasyon ve deflasyon, münhasıran piyasaya arzolunan paranın çoğaltılması ve azaltılması demek değildir. Enflasyonu her şeyden evvel mübadele tıkanıklığı tayin eder. Mübadele kanalında karşılığını bulmıyan para, -o memlekette para hacmi ne oursa osun- fonksyonsuzlaşır ve bu para, eğer altın esasına göre mübadele olunuyorsa mübadeleden çekilir, karşılıksız ise kıymetinden kaybeder ve düşer. Halbuki mübadele kanalında tıkanıklık olmadıkça, yani mübadeleye isale olunan her para vahidi kıyasisi, devlet bankası haricinde bir iş sahası ve bir talep buluyorsa yine ihraç olunan paranın hacmi ne kadar çok olursa olsun bu emisyon bir enflasyon manası ifade etmez ve para düşmez!

Halbuki vatanımızda iş sahası ve açılacak işler için para talebi hudutsuz denecek kadar vasidir.

Toprağımızda işlenmeyi ve inşayı bekliyen hesapsız kuvvet unsurları var ki, dar bir para hacminin bütün inşa imkânlarını takyit etmesi yüzünden ölü birer madde halinde kalıyorlar. Bugün hudutlarımız içinde yaşıyan ve çalışma kabiliyetinde olan milyonlarca insandan, sâyinin hakkile kıymetini bulan ve insanî ihtiyaçlarını hakkile realize edilmiş bir sâyin bedeli olan (bol ve fiatlı para) ile geniş geniş temin eden kaç kişi vardır?

Hulâsa; işimizin ve ihtiyaçlarımızın hacmini, paramızın hacmine esir kılmaktan kurtaralım.

Bırakalım ki, Türk vatanında iş çağlıyanı, Türk tabiatının her maddesini ve Türk milletinin her bir insanını neş'eli bir şenlik havası gibi sarsın! Türk toprağının verim kudretine ve Türk insanının iş kabiliyetine hudut tasavvur olunabilir mi?

Türk vatanının yeniden tanzim ve inşası için 160,000,000 liralık bir devlet bütçesi azdır. Yeni Türkiyenin en az «500,000,000» liralık bir varidat bütçesine ihtiyacı var. Bu bütçe bir para bütçesi değil bir iş bütçesi olmalıdır!

Paraya göre iş değil, işe göre para!

İş bütçesinde asıl olan varidat fasılları değil, masarifat fasıllarıdır. İş bütçesinde memleketin tanzim ve inşa plânı görünür, Bütün teyidini, inkılâbın, hâdisata tâbi olmak değil, hâdisata

tahakküm etmek, müdahale etmek ve emretmek vaz'ından alan bu iş ve inşa plânında vatanın bütün iş ve kuvvet unsurlarının kat'î hesap ve takdiri vardır. İş bütçesinde milletin «iş kabiliyeti» realize edilir. İş bütçesinde, millî iş ve inşa plânı içine alınmasında faide bulunan, zaruret bulunan, her vatandaşın ve her şeyin bir yeri vardır. İş bütçesinde biz, bugün mevcut olmıyan ve fakat yarın doğacak olan millî iş şubelerinin, zengin bir koyunculuğun, müterakki bir ziraatin, yüksek sanayi tekniğinin yolların, bankaların, kara, deniz ve hava vasıtalarının ve hepsinin üstünde, zengin, şen ve medenî yüksek bir milletin şeklini ve inşa plânını buluruz. Millî toprak mahsulâtına ve sanayi maddelerine yüksek fiat, Türk işçisine yüksek ekmek hakkı, Türk pazarına geniş ve hummalı bir mübadele faaliyeti ve nihayet devlet hazinesine çok varidat, iş bütçesinin tabiî neticesidir.

●

Hulâsa;

Şimdi inkılâbımızın mevzuu, millî kuvvet unsurlarımızın, millî bir «iş ve inşa plânı» içinde hesap ve tanzim olunuşudur. Bu unsurlara, yani bir taraftan Türk toprağının tabiatında uyuyan ve henüz işlenmemiş bulunan verim kudretine, diğer taraftan Türk insanının kanında yatan ve henüz işlenmemiş bulunan iş kabiliyetine hayat ve cereyan vermek işi, bugünkü inkılâp neslinin eseri ve mucizesi olacaktır.

Kendi yaratma kabiliyetini bir mucize haline koymıyan, kendi içinde «iş»in, millî hudutlar mikyasında tanzim olunmuş ahengine ve disiplinine istinat etmiyen bir milletin, bu günkü cihanın bu derin tekallübatına mukavemet edebilmesi çok müşkül olur.

Kendi hudutlarımızı masun kılmak ve bu hudutlar içinde milleti, hâdisatın bütün tekallübatına karşı hem dilek, hem de mukadderat itibarile mütecanis bir cüzütam halinde tutabilmek için, her şeyden evvel, millet içindeki iş ve iktisat münasebetlerini tanzim ve teşkil etmiye mecburuz.

Hudut birliği, iş birliği, dilek ve mukadderat birliği, yeni «millet»in vasfıdır.

Fındıkta Devlet kooperatifi.
Devletle müstahsilin işbirliğine doğru.

Dr. Vedat Nedim.

Tütün, üzüm, pamuk, fındık gibi kıymetçe umum ikracatımızın % 42 ilâ 55 ini tutan ihracat mallarımızın yedi senelik ihracat kıymetleri yekûnunda fındık, dördüncü mevkii tutmuş ve hattâ bazı seneler, mevsim ve piyasa tesirleri neticesinde, üçüncülüğü (1925, 1928 ve 1930 senelerinde) ve hattâ ikinciliği bile (1927 senesinde) kazanmıştır.

	Tütün	Üzüm	Pamuk	Fındık	Yekûn	Umum ihracat kıymetinin % de
1924	64.353.563	18.233.531	11.390.539	7.585.887	83.563.520	52
1925	60.244.493	10.999.246	14.905.946	14.180.679	100.330.364	52
1926	67.457.261	12.561.233	11.525.386	11.365.075	102.908.955	55
1927	43.837.051	7.603.691	10.198.591	10.365.365	72.004.689	45
1928	54.028.234	15.229.484	10.065.678	10.268.650	89.592.046	52
1929	40.687.158	9.931.374	10.898.015	4.678.070	66.194.617	42
1930	42.981.058	9.960.306	14.269.667	10.291.508	77.502.539	51
Lira	355.588.818	84.518.865	83.253.822	68.735.225	592.096.730	

Görülüyor ki, fındık, haricî ticaretimizin terkibinde mühim bir kemiyet unsurudur. Bu itibarla, fındık istihsal ve ticaretimizin talihi, fındığı bizzat istihsal edenlerin ve onun ticaretile geçinenlerin bir davası olmaktan ziyade, doğrudan doğruya millî ihracatımızın seyri üzerinde tesir icraedici bir âmil olarak mütalea edilmelidir.

Fındık mahsulünün -aşağıda göstereceğimiz sebepler neticesinde- bir sene iyi diğer sene fena oluşu, fındıklarımızı haricî piyasalara arzedenlerin rekabet şartlarından gafil bulunuşu neticesinde memleketimizin fındık yetiştirme ve fındık ihraç etme kabiliyeti ve imkânlarından azamî istifadeyi temin edememizden doğan zararlar, evvelâ millî ticaret blânçomuzun hesabına geçmektedir. Bu böyle olduğu halde, diğer bütün millî mahsullerimiz gibi, fın-

dık ta henüz millî bir iktisat siyasetinin mevzuu olarak ortaya konmamıştır.

Halbuki tütün, üzüm, pamuk, fındık gibi ihracat emtiamız iktisat ordumuzun neferleridir. Nasıl ki, orduya alınan kura efradının sistemli bir talim ve terbiye altında harpetme kabiliyeti tenmiye edilirse, belli başlı ticaert mallarımızın da istihsalden sürüm piyasalarına arzedilinciye kadar geçirdikleri bütün safhalarda rekabet ve mücadele kabiliyetlerini, bilgili ve intizamlı bir idare altına alarak, kuvvetlendirmek, millî iktisat ordumuzun muvaffakıyeti için şarttır.

Liberal Türkiyede fındık, üzüm, incir, tütün, pamuk gibi emtiamız, tıpkı insicamsız ve intizamsız başıbozuk çeteler gibi, kendi başlarına buyruk müstahsiller ve hiç bir şeyden pervası olmıyan tacirler tarafından idare olunup giderler.

Iktisatta devletçilik, iktisatta başıbozukluğun düşmanıdır.

●

Fındığı, devletçi bir siyasetin mevzuu olarak tetkik edelim:

Fındık Türkiyenin muhtelif yerlerinde yetişir. Fakat, bir ihracat malı olarak bizi alâkadar eden fındığın istihsal mıntakası Gireson, Trabzon, Ordu ve Rize vilâyetleridir. Bu itibarla ihracat malı fındığımızın tabiî hududu bu birbirine bitişik dört vilâyetimizle çerçivelenmiş bulunmaktadır.

Bu dört vilâyetimizdeki fındıkların sahasını gösteren bir fındık haritasından mahrumuz. Yalnız, fındık mıntakasındaki fındıklık sahasının genişliği hakkında yapılan umumî tahminler, 50 ilâ 55 bin hektar arasında tehalüf etmektedir. Bunun, bu dört vilâyetten her birine isabet eden miktarı da meçhulümüz olmakla beraber, istihsaldeki ehemmiyeti itibarile önce Gireson vilâyetinin ve sonra sırasile Trabzon, Ordu ve Rize vilâyetlerinin geldiğini biliyoruz.

Her seneki hakikî fındık istihsal miktarlarımız da malûm değildir.

Onun için yalnız ihracat istatistiklerimizle iktifa etmek mecburiyetindeyiz. Dahilî istihlâk miktarı da meçhulümüz olduğu için, fındık istihsalimizin istihsal seyri daima tahminlere istinat edegelmektedir.

Mevcudu meçhul bir ordu kabili tasavvur mudur?

Fakat bugün istihsal sahası ve istihsal miktarı meçhul bir fındık ordumuz vardır! Fındık istihsal sahası ve istihsal miktarı meçhul olduğuna göre, dönüm başına randımanı hesap etmenin de imkânsızlığı âşikârdır. Fakat burada da şahsî müşahedelere istinaden mütehassıslarımız dönüm başına hasılatımızı vasatî 60 kilo olarak tahmin etmektedirler. [1]

Dönüm başına vasatî 60 kilo fındık randımanı.. Bunun ne ifade ettiğini anlıyabilmek için belli başlı rakiplerimiz olan iki memleketin İspanya ve İtalyanın fındık randımanı hesaplarile mukayese edelim:

	Senevî istihsalât vasati ton	Fınnık sahası Hektar	Dönüm başına hasılat Kilo
İspanya	27.000	17.000	158
İtalya	16.000	10.000	160
Türkiye	34.000	55.000	60

Görülüyor ki, Türkiyede fındık randımanı İspanyaya nispetle % 62 ve İtalyaya nispetle % 63 geridir.

Bu gerilik neden ileri geliyor? Topraklarımızın, iklimimizin, tabiat şartlarımızın müsaitsizliğinden mi?

Fındık mütehassıslarımız, bütün tabiat şartlarımızın fındık yetiştirmek için en müsait, en feyizli, en cömert olduğunu iddia ediyorlar.

O halde bu geriliğin sebebini, sadece fındık yetiştirme tekniğindeki geriliğimizde aramalıyız. Gene fındık mütehassıslarımız, bunun böyle olduğunu itirafta müttefiktirler.. Demek ki, fındık yetiştirme tekniğimiz İspanya ve İtalyadaki kadar ileri olsa ayni sahadan, bugün aldığımız vasatî 33 milyon kilo fındığa mukabil, 80-85 milyon kilo, yani bir buçuk misli, fındık istihsali kabil olacaktır.

Hattâ, ileri fındık yetiştirme tekniğinin tatbiki sayesinde, topraklarımızın dönüm başına kolay kolay 300 kilo fındık verebileceğini tecrübelerile iddia eden mütehassıslarımız, 85 milyon kilo fındık alabilmek için 27 bin hektarın bile kâfi geleceği kanaatindedirler. Bu suretle 28 bin hektar toprak tasarruf edilmiş olur ki, bunun ekilebilir arazisi mahdut ve nüfusu kesif bulunan

[1] (Ziraat kongresi ihtisas raporları) birinci cilt. Fındık ziraat mütehassısı Kâzım beyin ve Ragıp Ziya beyin raporları.

Karadeniz vilâyetlerimiz için ne büyük bir kazanç ifade edeceği âşikârdır.

O halde, bugün 55 bin hektardan aldığımız vasatî 34 milyon kilo fındığa mukabil, yalnız 27 bin hektardan 80 milyon kilo fındık almak, yani sahadan % 49 tasarruf etmek ve hasılatı % 150 arttırmak mümkün iken ve bu suretle cihan fındık piyasasında hem keyfiyet, hem kemiyet bakımından hakim bir mevkie geçmek ve memleketimize fındığın her sene temin ettiği vasatî 10 milyon lirayı, hiç olmazsa (en düşük fiatlarla bile) yirmi ilâ otuz milyon liraya çıkarmak kabil iken, bu niçin olamıyor?

Olamıyor; çünkü:

1 — Fındık havzasının bir çok yerlerinde fındık ziraatine müsait olmıyan topraklar fındığa tahsis edilmiştir.

2 — Toprak, fındık ziraatinin icap ettirdiği gibi hazırlanmaz.

3 — Fidanlar iyi cinslerden seçilmez.

4 — Fidan dikme usulümüz sakattır.

5 — Fındıklarımız her türlü timar ve bakımdan mahrumdur.

6 — Hastalıklarla ve haşerelerle mücadele edilmediğinden ağaçlar haşere ve hastalık yuvası halinde bulunmaktadır.

7 — Başka memleketlerde fındıklıklar birer tarhedilmiş bahçe halinde iken, bizde yabanî bir orman manzarası arzeder. Dizkapaklarına kadar yükselen yabanî otlar, hasat tarzı üzerinde müessir olmaktadır.

Fındık ağacında olunca ya kendiliğinden düşer, yahut hafif bir silkme ile yere düşürülür ve yerden toplanır! Halbuki, bizde, olgun fındığın yere düşmesi demek, yabani otlar içinde kaybolması demektir! Buna mani olmak için, bizde fındık daha ham iken, dallarından yolarcasına koparılır. Bu suretle filizler ve dallar kırılır, gelecek senenin meyva tomurcukları zedelenir ve mahsulü azalır.

Mahsulün ham olarak toplanmasından hem kemiyyeten ziyan edilir, hem tabiî neşvü nemasını ikmale müsaade edilmediğinden keyfiyeten de zarar görülür. [1]

---

[1] Fındık yetiştirmeğe ait belli başlı noksanlarımızı ana hatlarile tespitettik. Bu hususta daha fazla malumat edinmek isteyenlere Ziraat kongresi raporlarını okumalarını tavsiye ederiz.

Bütün bu teknik tefarrüata girişmekten maksadımız, bir noktanın tavazzuhunu temin içindi: o da, fındık işinin sadece bir «meni tağşiş kanunu» ile halledilmiyeceği ve meseleyi başından yani istihsalden yakalamanın icap ettiğidir.

İhraç iskelelerinde yapılan kontrol, hiç şüphesiz ki, fındık ticaretinin başıboşluktan kurtulması için atılmış mühim bir adımdır. Fakat bu, membaından ve mecrasından bozuk gelen bir suyu içerken temizlemeğe benzer. Doğrudan doğruya membaı ve suyu temizlemek daha esaslı ve daha makul bir hareket olmaz mı?

Fındık işini istihsalden düzeltmek için bazı prensipler üzerinde mutabık kalınması icabeder:

1 — İhracat mallarımız arasında mühim bir mevki tutan fındık her şeyden önce (millî) vasfını taşıyan bir mahsulümüzdür. Bu itibarla onun talihile doğrudan doğruya millet alâkadardır. Yabancı memleketlere ihrac edilen fındıklarımız şu veya bu vatandaşın malı olabilir. Fakat mevzuu bahsolan Ahmet veya Mehmet efendinin fındıkları değil, Türk fındığıdır.

Ahmet veya Mehmet efendinin fındığı fena çıkarsa, iyi fiat bulamazsa, müşterilerini kaybederse, bundan Türk fındığının itibarı müessir olur.

2 — Yukarda saydığımız teknik meseleler, Ahmet veya Mehmet efendinin kendi kendilerine ve kendiliklerinden halledebilecekleri işler değildir. Buna ne manen, ne de maddeten takatları yoktur. Öyle ise:

3 — Fındık işi, bir Devlet işidir.

Bu üç prensip topyekûn kabul edilmedikçe, fındık işinin bir kül halinde ve esasından halledilmesine başlanamaz.

●

Türk devletçiliği, ferdin mülkiyet ve tasarruf haklarını tanır. Yalnız bu hakların kayıtsız ve şartsız istimali, milletin ve devletin yüksek menfaatlerile tearuz etmemelidir.

Tearuz vaki oldu mu, o vakit Devlet, ferdin mülkiyet hakkını milletin menfaatlerile telif edebilmek için, zarurî olan tedbirleri alır.

İktisadî devletçiliğin tatbikat sahasındaki hareket noktası budur.

Şimdi fındık meselelerini tekrar ele alalım:

Fındık bahçeleri sahiplerinin mülkiyet ve tasarruf haklarını kayıtsız ve şartsız istimal etmelerinden, Türk fındıkçılığının, dolayısile millî iktisadiyatımızın menfaatleri müteessir oluyor mi?

Muhakkak ki, oluyor. O halde Türk fındıkçılığının ileri menfaatlerini feda etmeden bunları fındık bahçeleri sahiplerinin mülkiyet ve tasarruf haklarile telif edici bir teşkilât şekli bulunmalıdır. Öyle bir teşkilât şekli ki, onda ferdin ve milletin menfaatleri en mükemmel bir tarzda temsil ve temin edilebilsin.

Aşağıda böyle bir teşkilâtın esas hatlarını münakaşaya arzediyoruz:

Böyle bir teşkilât ancak bir (Devlet kooperatifi) olabilir.

Devlet kooperatifi, bildiğimiz ve alıştığımız manadaki kooperatif teşekkülünden tamamile başka bir şeydir. Eski manasile kooperatif, küçük müstahsilin, küçük ve dar menfaatlerini her şeyin fevkinde tutan ve tavassut kârlarından cüz'î bir kısmını müstahsile kazandırmak suretile onun küçük teşebbüsünü koruyan, fakat millî mikyasta bir sermaye terakümüne imkân vermiyen, müterakim sermayeyi küçük müstahsilin zatî ve şahsî menfaatleri içi nparçalıyan geri ve tedafiî bir teşekküldür.

Halbuki, devlet kooperatifi, devletle müstahsilin ortaklığıdır. Devlet kooperatifinde müstahsil, gelirinden ve hattâ mülkiyetinden kaybetmez.

Bu teşkilâtta devlet, istihsal işini millî mikyasta tanzim ve idare eder. Millî menfaatlerin en ileri ve layık mümessili olan devletin bu tanzim ve idare işi yanında, müstahsil de kendi sâyiini ve mülkiyetini işe katan bir yaratıcı unsur olarak çalışır. ***Devlet kooperatifinde istihsal işinin millî mikyasta ve en elverişli bir teknikle tanzim edilmesinden doğan yüksek nemalar, bu işe, biri tanzim ve himaye kudretini, diğeri sâyiini ve mülkiyetini koyan iki ortak, yani devlet ve müstahsil arasında taksim olunur.***

Bu maksatla, fındık havzasındaki fındıklıklar mütehassıs bir heyet tarafından tetkik ettirilir. Gerek toprak, gerek fındık cinslerinin kıymeti bakımından haizi ehemmiyet olan fındıklıkların kıymeti takdir olunur.

Devlet kooperatifinin çerçevesi içine alınacak olan fındıklıkların ilk nüvesi bunlardır. Fakat bu kooperatifin gayesi, mevcut

ve kötü tesis olunmuş perakende fındıklıkları işletme plânına almaktan ziyade, henüz mevcut olmıyan ve binaenaleyh üstünde hiç kimsenin hakkı ve müdahalesi bulunmıyan yeni fındık sahalarını en fennî bir şekilde tesis etmektir.

Bu suretle devlet kooperatifi çerçivesine alınan fındıklıkların sahipleri, devletin ortağı ve yeni açılacak ve teşkilâtın asıl servetini teşkil edecek olan fennî fındıklıklar da bu teşkilâtın malı olur.

Bu teşkilâtın teknik işleri mütehassıs bir heyete verilir.

Devlet kooperatifi, bu heyeti, Türkiye fındık havzasının ileri menfaatlerini temin için, en vâsi idarî ve icraî salâhiyetlerle teçhiz eder.

Devlet fındık kooperatifinin müstahsil ortakları, mütehassıs heyetin tesbit edeceği iş plânı ve direktifleri altında çalışmağa mecburdur.

İş plânına riayet etmemek, Türk iktisadiyatına ihanet etmek sayılır. Bu itibarla bu gayrimillî hareketin mütecasirlerinden mülkiyet hakları nezolunur.

Yukarda saydığımız yetiştirme noksanlarının cezrî bir tarzda ve sür'atle tamiri ancak fındık sahası ve müstahsilleri, böyle vahdetli ve bilgili bir idare altına alındığı takdirde mümkün olabilecektir. Yoksa yarım tedbir, yarım müdahale her zaman ve her işte olduğu gibi, fındık işlerinde de neticesiz kalmağa mahkûmdur. Fındık istihsalinin düzelmesi demek, ayni zamanda fındık sürümü işlerinin de düzelmesi demektir.

Hâlen mer'i olan fındık ihracatının mürakabesine dair nizamnamenin 5 inci maddesi «*Fındıkların kemale ermeden toplanması*»nı menetmektedir.

Bu maddenin, bugün için tatbikine imkân olmadığını fındık mütehassıslarının raporlarından anlıyoruz:

«Fındıklıklarımızın, maalesef bir orman halinde olması ve altlarının hiç timar görmemiş bulunması yüzünden, hasadı biraz geç bırakmakta tehlike -amma ne tehlike- vardır. Çünkü geç değil, vaktinde bile hasad edilse, fındık mahsulünü, yabancı otların arasında büsbütün değilse de, kısmen kaybetmek tehlikesi mevcuttur. Yani fındık ocaklarının altı o kadar bakımsız, o kadar harap ve o kadar otludur.»

Görülüyor ki, istihsal işlerini tanzim etmeden, sürüm işlerini düzeltmenin imkânı yoktur.

Nümune bahçeleri ihdası suretile, fındık istihsal işlerinin düzelebileceğine de kani değiliz. Halkalı Ziraat mektebinin civarındaki köyler, hâlâ karasapan kullanıyorlar. Nümune bahçeleri, *İlim için ilim* yapan müesseseler halinde kalmağa mahkûmdur: Muhitlerinde inkılâp yaratamazlar.

●

Ziraî hayatımızda özlediğimiz teknik inkılâp, ancak müstahsilleri, bilfiil teşkilâtı ve idaresi altına alan müesseseler sayesinde doğacaktır.

Edebiyat:

Türkçe.

Yakup Kadri.

Ne zaman Türkçenin ıslah ve tedvini işi ortaya atılsa, daima, Pleiades devrine mensup Fransız şairlerinden birinin şu sözü hatırıma gelir: «Zavallı Fransızcacık; bakımsız, cılız fidan!.» Bundan yüzlerce yıl evvel yazılmış bir risaleden bu yarım cümle bugünkü Türkçe hakkındaki hissimin sadık bir ifadesidir.

●

·Zavallı Türkçe; bakımsız, cılız...» Lâkin. Türkçe bir fidan değil ki...

O, bir kocaman çınardı. Önce arabiyat ve acemiyat mutasallıflarının, sonra da, bizim, biz frengiyat *snoplarının* elinde bir melez lehçe haline girdi. Saffetini kaybetti. Kuvvetten düştü. Kendine uygun olmıyan kalıplar ve kılıflar içinde kötürümleşti. Sarardı, soldu, nihayet, bugün elimizde bulunan amelimanda batbal âlet şeklini aldı.

●

Halbuki, Pleiades şairinin «bakımsız, cılız fidan» dediği şey, şimdi cihana dal budak salmış gürbüz, meyvedar bir ağaçtır. Her dalından bir başka yemişin balları akıyor, ve, gölgesinde yüzlerce yabancı lehçeyi barındırabiliyor.

●

Bundan bir kaç asır evveline kadar bu devrin emsalsiz bir ilim ve felsefe dili olan Almanca bir vahşî ormandı. Renesans ışığıyle kafaları nurlanmış olan yüksek şahsiyetler buraya girmekten çekiniyordu. Luter'in güzel dilinden, yalnız, cahil keşişlerle, kaba köylüler anlıyordu. Rasional kıymetlerin yegâne neşir, ifade ve mübadele vasıtası Lâtince idi. Büyük Frederik'in Almancadan ziyade Fransızca konuştuğunu ve bu lisanla okuyup yazdığını biliriz.

●

Bugünkü İtalyanca, Petrarka'lardan, Dante'lerden D'Annuncio'lara kadar edebî kültürün en harikulâde semerelerini veren İtal-

yanca, ancak avam denilen umumî halk tabakalarının basit ihtiyaçlarını, basit düşüncelerini tebliğa kadir bozuk düzen bir lehçe taslağı telâkki ediliyordu. Petrarka bu dille söylediği bazı şiirlerini bir ayıp gibi saklıyordu. Lâkin, bugün, Petrarka'yı, atî nesilleri lâtince yazdığı şiirlerinden ziyade bu beğenmediği eserleriyle tanıyor. «İnferno» denilen tunçtan âbide bu malzeme ile kurulmuştur.

●

Ya Avrupanın şarkındaki edebî mucizenin kendiliğinden mi oluverdiğini zannedersiniz? Eğer Büyük Petro devrini müteakip muasır *rusça* halk dilinden toplanmış kelimeler, tâbirler ve metaforlarla, sarf ve nahiv hususiyetlerile yeni baştan tedvin edilmemiş olsaydı Puşkin'lerin, Gogol'lerin, Tolstoi'lerin meydana gelip yetişmelerine imkân ve ihtimal hasıl olabilir miydi?

●

Bizce, bugün edebiyat sahasında millî Türk dehasının geçirmekte olduğu buhranın başlıca sebebi, işte, *türkçe*'nin bu esaslar dahilinde tasfiye ve tedvin edilmemiş olmasıdır. Yetmiş yıldanberi, sade türkçeye doğru attığımız bütün adımlara rağmen melezliğinden, çetrefilliğinden ve hantallığından hiç bir şey kaybetmiyen bu ham maddenin, bu gayrisafî külçenin adı ve mahiyeti gene *Osmanlıcadır.*

Bir çok arapça ve acemce kelimeleri, arap ve acem kaidelerine göre yapılmış terkipleri atmış olmamız *türkçeye türkçeliğini* aslâ iade etmemiştir.

Bir dilin belkemiği o dilin kendi sentaksıdır. Muasır türkçenin sentaksı ise Cevdet Paşa zamanında arap nahvinden, son zamanlarda Fransız gramerinden çıkarılmış ahkâma göre tesbit edilmiştir ve bunun birinden on dokuzuncu asır *kitabeti-resmiyeci*'lirinin «inşa» tarzı, öbüründen de «Edebiyatı Cedide» nin alafranga uslûbu doğmuştur.

Eğer hakikati daha ziyade derinleştirirsek, itiraf etmemiz lâzımgelir ki- en son devrin kalem erbabı, hemen ekseriyetle, frenkçe düşünür, yani kafalarının içinde cümlelerini evvelâ frenkçe teşkil edip, onu, sonradan, türkçeye çevirirler. Büyük halk kütlelerinin bizim yazılarımızı anlamayışı, bir takım yabancı lûgatlar kullanmamızdan ziyade bu yüzdendir. Bütün medenî li-

sanlar arasında hesapsız kelime mübadelesi vardır. Elverir ki bu kelimeler yeni girdikleri dilin bütün millî şeraitine uysunlar.

●

Dil meselesinin yeniden ciddî ve kat'î bir surette mevzuu bahsolduğu bu sırada her şeyden evvel bugünkü *türkçe*nin illetlerini tesbit etmemiz lâzımgeliyor. Bundan yirmi sene evvel ortaya bir «yeni lisan» tabiri çıkmıştı. Bu çok yaşamadı. Yerini «güzel türkçe»ye bıraktı. Sonra, sadece «millî dil» oldu. Bu cereyanın ne kadar müstereddit ve metotsuz bir şey olduğunu kendine tam uygun düşen *ismi* bir türlü bulamamış olmasından kolayca anlıyabiliriz.

«Yeni lisan», «Güzel türkçe»,' «Millî dil» unvanlarını taşıyan bu cereyanın maksat ve gayesi gayet basit ve mahdutdu:

Arabî ve farisî kaidelerle yapılmış terkipleri atmak ve nazımda aruz yerine hece veznini kullanmak.

Bugün hepimizin yaptığı şey budur. Fakat, aradığımız, hasretini çektiğimiz *türkçe*'den hâlâ meydanda eser yok. Bunu bulmak için ta eski türkçe metinlere doğru uzun bir seyahat yapmamız lâzımgelir. «Kodatkobilik»de, «Dede Korkut»da, Türk nesrinin su katılmamış safî çeşnisini sezer gibi oluruz. ' Yunus Emre'de Türk nazmının erdiği kemali heyecanla görürüz. Sonra, serpintileri bugüne kadar gelen halk şiirlerinin çok defa yabanî ve iptidaî güzellikleri arasında doğrudan doğruya ruhumuzda çınlıyan sesler duyarız.

Yeni bir *lisan* yapmak, *güzel türkçe* diye müphem bir hayalin peşinde koşmak neden? Türkçe, anamızın tatlı dili, bütün saffeti, bütün tazeliğiyle, dağbaşlarından akan kekik kokulu sular gibi, işte, şuradadır.

●

Yapma bir dilin, yapma bir edebiyatın duvarları arasında mahsur kalanlar bunu bir türlü göremiyorlar. Bizi uydurma *Osmanlıca*'dan, uydurma bir türkçeye atmak istiyorlar.

Türkçe, arapça gibi, lâtince gibi, germanca gibi *ana dillerden* biridir. O muhtelif tekâmül merhalelerinden geçti ve kendi gövdesinden dünyaya bir çok lehçeler serpti. Onu, cihangirlik etmiş ve bir sürü medeniyet kurmuş bir ırk asırlardanberi konuştu, yazdı, okudu. Bugün, hâlâ, o ırkın evlâtları, muhtelif noktalara

dağılmış ve birbirinden ayrı düşmüş olmalarına rağmen gene ayni müşterek şuurla, onu, konuşmakta ve okuyup yazmaktadır.

İşte, biz, türkçeyi, ayni zamanda, bu geniş ufkun içinde görüp anlamağa çalışmalıyız. Bu ise uzun ve sürekli bir ilim işidir. Biz, dil tetkikatını henüz Anadolu'da bile yapmamış bulunuyoruz. Halbuki, Anadolu Türk dilinin coğrafyasında bir küçücük koridordur. Asıl geniş tetkikler ve keşifler sahası bunun arkasındaki engin yaylalarda ve uçsuz bucaksız isteplerdedir.

Şimdiye kadar hangi Türk âlimi böyle bir uzun sefer zahmetini göze aldı?

Türkiye'de toprak ağalığı

İsmail Husrev.

III.

Geçen iki makalemizde Türkiyede derebeylik rejiminden bahsederken, mütalealarımızın merkezi sikletini derebeyi ismini verdiğimiz içtimaî unsurla köylü arasındaki istihsal münasebetleri teşkil ediyordu: derebeyi ile köylü arasındaki tâbiiyet şekilleri, mahsule iştirak tarzı ilh. Bu içtimaî istihsal münasebetlerinin bir diğer cephesi daha vardır ki, o da toprağa tasarruf veya temellük edenle devlet arasındaki hukuk münasebetleridir. Bunlar toprak mülkiyetinin temin ve teyidine müteallik münasebetlerdir. Osmanlılar devrinde bu münasebetlerin tarihî seyrini iki devire ayırmak mümkündür: birinci devir Tanzimattan ve arazi kanununun neşri tarihinden evvel, ikinci devir de sonradır. Yalnız tanzimat ile arazi kanununun neşri tarihi arasında küçük bir intikal safhası vardır ki, bu safhanın tecrübeleri, arazi kanununu hazırlamıştır.

Birinci devirde arazi sahibi ile devletin münasebatını tanzim eden bir kanun yoktu. Beş buçuk asır süren bu devirde arazinin sureti tasarrufuna dair ahkâm ve muamelât «ahkâmı şer'iye ve fetavayi şerife» ile faslolunurdu.Yalnız Kanunî Sultan Süleyman zamanında «ahvali mülk ve raiyet» tanzim olunurken bir de arazi kanunu neşredilmişti. Bu kanun bir taraftan sipahi ile raiyyet arasındaki münasebetleri yani raayanın sipahi derebeyine olan tâbiiyetini teyit, diğer taraftan da sipahi ile devlet arasındaki münasebetleri tanzim ediyordu.

Birinci devirde arazi rejiminin hukukî kaidesi ne idi?

Osmanlı saltanatının teessüsünden itibaren fetholunan memleketler arazisinin bir kısmı (Rumeli ve Anadolu arazisi gibi), «*Arazii memleket*» itibar olunmuştu. Bu arazi, fetholunduğu halde fatihleri arasında (Beynelganimin) taksim edilmeksizin,

yani timar ve zaimlere tevcih olunmaksızın rakabesi devlete ait olmak üzere tevkif edilen topraklardı. Bu topraklar, muayyen miktarda vergi tahsil edilmek üzere «*Arazii emiriye*» namı altında, müstahak olanlara verilirdi. Diğer kısmı da fatihleri arasında taksim olunur, yahut Hicaz ve Basra arazisi gibi, yerli müsliman ahali veya Sakız, Midilli ve Kıbrıs adaları arazisi gibi gayri müslim ahali uhtesinde mülk olarak ipka edilirdi. Fatihler arasında taksim veya yerli müsliman ahali uhtesinde ipka ve takrir edilen araziye «*Arazii öşriye*», fatihleri arasında taksim veya yerli müsliman ahali uhtesinde takrir edilmiyerek «*Arazii memleket*» kabilinden mirî arazi ittihaz ve hakkı tasarrufu müslim ve gayrimüslim ahaliye tefviz olunan araziye, âdeta devlet için icara verilmiş arazi hükmünde tutulduğundan «*Arazii haraciye*» tabir olunurdu.

Temliken ipka kılınmış araziye veya mirî arazi ittihaz olunmuş köy ve mezrealardan mesağı şer'iyeye istinaden «*envaı vücuhu mülkiyet*» ile tasarruf edilmek üzere «*mülknamei hümayun*» ile meccanen temlik veya bedeli mukabilinde satılmış veya mukataa tarikile bir miktar vergiye bağlanmış araziye de «*Arazii memlûke*» denilirdi. «Arazii memlûke» rakabe ve mülkiyeti malik ve sahibine ait olan topraklardı. Dört kısma ayrılırdı:

1 — Öşriye, 2 — Haraciye, 3 — Mukattaa, 4 — Tetimmei sükna itibar olunan mahaller.

Köy ve kasabalar halkına ve ahaliye terk ve tahsis olunan koru, orman, yaylak, kışlak ve meralarla halkın gelip geçtiği yerlere «*Arazii metruke*» ismi veriliyordu.

Kimseye tahsis olunmıyan fakat insan sadası işidilmiyecek kadar uzak ve işe yaramıyan taşlık, bataklık, ilh. araiz de «*Arazii mevat*» dı.

Osmanlı saltanatının malî inhitat devirlerinde ihdas olunan emvalin müsaderesi âdetinin verdiği korku sevkile toprak ve mülk sahipleri evlâtlarına müsadereden masun irat yapmak ve yahut hakikî bir hayıra tahsis maksadile mülkiyet üzre tahtı tasarruflarında bulunan araziyi veya mirî araziyi dinî müesseselere veya her hangi bir cihete vakfederlerdi. Bu nevi araziye «*Arazii mevkufe*» denilmişti. Devletin mülkiyet hakkına tecavüzünün tezayüdü nispetinde vakıf arazi ittisa etmiş ve vâsi sahalar işgal etmişti. Vakıf arazi iki kısımdı:

1 — Mülkiyet ile tasarruf edilen araziden vakfolunan kısmına «*Arazii mevkufei sahiha*»,
2 — Mirî araziden vakfedilen kısmına da «*Arazii mevkufei gayrı sahiha*» tabir olunmuştur.

Gürüliyor ki, Osmanlılarda arazi, 1 — Arazii memlûke, 2 — Arazii miriye, 3 — Arazii metruke, 4 — Arazii mevat, 5 — Arazii mevkufe olmak üzere beş kısımdı.

İkinci devir bu arazi münasebetlerine kül halinde tadil veya tasfiye edici bir şey getirmedi. Geçen makalemizde de işaret ettiğimiz gibi yalnız arazinin ihale ve tefvizi işleri devlete verilmiş ve hukuku tasarrufiye de kemali ehemmiyetle temin olunmakla iktifa edilmişti. Devlet, Tanzimata kadar geçen iki buçuk asır zarfında otoritesinin ademi mevcudiyeti ve sui istimaller neticesi olarak tagallüp, ihsan ve suveri saire ile elde edilmiş geniş arazi ve çiftliklere el sürmemiş, bunların hakkı mülkiyetine katiyen dokunmamıştı. Bu itibarla yeni arazi kanunu eski arazi taksimatını aynen şöyle muhafaza ediyordu: «Memaliki devleti aliyede olan arazi beş kısımdır: Kısmı evvel arazii memlûke, yani berveçhi mülkiyet tasarruf olunan yerlerdir. Kısmı sani arazii emiriyedir. Kısmı salis arazii mevkufedir. Kısmı rabi arazii metrukedir. Kısmı hamis arazii mevattır. «(Arazi kanunu. Madde: 1.)».

«Arazii memlûke dört nevidir:

Nev'i evvel, kurra ve kasabat derunlarında bulunan arsalar ve kenarlarında bulunup ta tetimmei sükna itibar olunan nihayet nısıf dönüm miktar yerlerdir.

Nev'i sani, arazii miriyeden bilifraz mesağı şeriyeye binaen envaı vücuhu mülkiyet ile tasarruf olunmak üzere temliki sahih ile temlik olunmuş arazidir.

Nev'i salis, arazii öşriye ve nev'i rabi, arazii haraciyedir ki, meselâ hini fetihte ganimine tevzi veya temlik olunan yerlere arazii öşriye ve gayrimüslim olan asıl yerlileri yetlerinde takrir ve ipka kılınan yerlere arazii haraciye denilir. Haracı arazi iki kısımdır: Bir kısmı haracı mukasemedir ki, arazinin hasılatından yerin tahammülüne göre öşürden nısfa kadar alınmak üzere tayin olunmuş şeydi. Diğeri haracı muvazzafdır ki, arazi üzerine maktuiyet veçhile tavzif ve tayin olunmuş olan miktarı muayyen akçedir. Kâffei arazii memlûkenin rakabesi yani zatı ve

mülkiyeti sahip ve maliki olan kimseye ait olarak emval ve eşyayı saire gibi tevarüs eder. Vakıf ve rehin ve hibe ve şefea misüllû ahkâm cari olur» (Arazi kanunu. Madde: 2).

●

Geçen yazımızda Osmanlı derebeyliği rejiminde esaslı istihalenin sipahi derebeyliğinde vukua geldiğini görmüştük. Devlet otoritesinin zâfından bilistifade kuvvetli timarlı ve zaimlerin ekserisi, varidatı kendilerine tahsis edilmiş araziyi doğrudan doğruya mülkiyetlerine geçirmişlerdi. Gayri meşru tarzda elde edilmiş olan bu araziye ne tanzimatta ve ne de arazi kanununun neşri esnasında dokunulmamıştı. Timarlı ve zaimlerin tagallüp tarikile araziyi benimsemeleri yani serbest derebeyliğe istihale etmeleri üzerine raaya da toprakla beraber beyin mülkü haline geliyor ve toprak üzerindeki hakkı tasarrufunu kaybediyordu. Hakkı tasarrufu ve sipahi derebeyliğinde haiz olduğu suri hürriyeti gasbolunan köylü bu yeni rejimde (serbest derebeylikte), bu rejimin sây teşkilâtına tâbi olmak mecburiyetinde bırakılmıştı. Bey, topraklarında çalışan köylüyü istediği zaman istediği kadar angarya mesaiye icbar ediyor ve köylünün beye itasına mecbur olduğu aidatı istediği kadar yükseltiyordu. Beyin zevk ve sefa hırsı arttıkça köylünün angary mesaisi teşdit ediliyor ve mahsulüne daha fazla iştirak olunıyordu. Bir misal: Bulgar hükûmeti, sipahiliğin istihalesile meydana gelmiş serbest derebeyliğin temerküz etmiş olduğu Köstendil ve Radomir havalisinde derebeylik hakkında 1880 tarihlerinde tetkikat yaptırmıştı. Tetkikat raporunda köylünün vaziyeti şöyle tasvir olunuyordu: «Köylü kendi evinde yaşıyor. Fakat üzerinde çalıştığı tarla ve hattâ evinin arsası bile, senede ne kadar mahsul verileceğini, ne kadar angarya iş yapılacağını keyfî olarak tesbit eden sipahi beyine aittir. Her sene verilecek peynirin, yağın, odunun, kömürün, koyun ve kuzunun hattâ çorapların miktarı beyin arzusuna göre tayin olunuyor. Sipahi kesimcinin mükellefiyetlerini tesbit ederken kesimciye kalan gıdayı hiç nazarı itibara almıyor. Kesimcilerin senelerce köklerle ve kepek ekmeğile yaşadıkları görülmüştür» [1].

Bulgar hükûmeti 1887 de bu beylere bir milyon leva tediye ederek topraklarını satın almış ve bunları köylüye tevzi ederek ma-

[1] Sakazov: Bulgarische Wirtschftsgeschichte S. 348 1929.

hallî bir «reform agrer» yepmıştı. Osmanlı topraklarında bulunan beyler ise beyliklerine devam etmişlerdi.

Raporda bahsi geçen kesimciler, beylerin topraklarında çalışan eski serbest raayanın yeni ismidir. Bey bunlardan artık öşür (vergi) almıyor, senelik mahsule muayyen bir miktarda iştirak ediyor. Bu tarza kesim tâbir olunmuştu. Kesimciliğe tam sipahiliğin inhitat devri olan 16 ıncı asırda tesadüf etmiye başlarız. Yalnız bu tip kesimciliği devlet arazisinin mukataa usulile icara verilmesi şeklile karıştırmamak lâzımdır. Mukataa da hattı zatında bir nevi kesimciliktir. Yalnız aradaki fark birinin devlet arazisinde diğerinin de sipahi arazisinde tatbik edilmekte olmasıdır. Esasen mukataa usulünün tarihi çok eskidir. İlk Arap Halifeleri devrindenberi tatbik olunagelmiştir. Maamafih kesimcilik ilhamını her halde mukataa tarzından almış olacaktır.

Menşei sipahilik olan derebeyliğe bugün artık Türkiyede tesadüf edemeyiz. Bu tip derebeylik müruru zamanla ve muhtelif tarihî ve mahallî şartlar altında ve bilhassa mübadele iktisadiyatının inkişafile kurunu vustaî despotik karakterini (angarya mesai, mecburî aidat ve ilh.) tedricen kaybetmiş ve bu rejimi temsil eden unsurlar kısmen şehirlere yerleşerek ticaretle iştigale ve topraklarını ortakçılıkla icara vermiye başlamışlardır. Bugün Anadolunun bazı yerlerinde bu anasırdan dededen kalma ünvanlarını muhafaza edenlere tesadüf edilmektedir: Sipahi oğullarından filânın çiftliği gibi.

Menşei sipahilik olmıyan serbest derebeyliğe gelince: Bu tip derebeyliği ikiye ayırmıştık. Biri mültezimler, muhassiller, âyan, paşalar ve diğer bir sürü nüfuzlu ve nüfuzsuz kimseler tarafından merkezden ve mahallâtan tagallüp, ihsan ve saire tarikile kurulmuş derebeyliktir. Diğeri de Şarktaki Kürt derebeyliğidir [1].

Birinci tip derebeylik te tıpkı sipahi derebeyliği gibi istihaleye uğramıştır. Bu rejimi temsil eden anasır da kurunu vustaî karakterlerini bırakmışlar kasaba ve şehirlerde ticaretle iştigale veya devlette vazife almıya ve topraklarını ortakçılıkla işletmiye başlamışlardır. Yalnız bu tip derebeylik Şarkta bilhassa cenubu şarkide (Kilis, Antep, Urfa, Birecik, Maraş ilh.) tarihî şekillerini nispeten muhafaza etmiştir. Bunun sebebini komşu Kürt derebeyliğinin tesirlerinde aramak

[1] Kürt derebeyliğine ilerde başka bir yazı tahsis edeceğiz.

lâzımdır. Buralarda bir çok köyler, bir veya bir kaç kişinin tahtı temellükündedir. Köylü hür olmakla beraber ağa veya beyin mülkü olan arazinin demirbaş müstahsili halindedir. Ekseriyetle bir köyün bir veya bir kaç sahibi vardır. Köyler gedikler vasıtasile müteaddit kimseler arasında taksim olunmuştur. Gedik, bir müstahsilin ailesi efradı ve çifti ve hayvanile çalışarak maişetini temine kifayet eden araziye derler. Anadolunun garp ve orta kısımlarında arazi münasebetleri derebeylik karakterini daha çok kaybetmiştir. Toprak sahibi, müstahsili tarihte gördüğümüz gibi angarya mesaiye icbar ve müstahsilin mahsulüne keyfî olarak iştirak edemez. Müstahsil ile toprak sahibi arasında hür bir anlaşma vardır. Derebeyliğin mümeyyiz vasfı olan tâbiiyet ve bu tâbiiyetin icap ettirdiği mahsule iştirak tarzları kalmamıştır. Bunun için garbî ve orta Anadoludaki arazi münasebetlerine derebeylik değil, derebeyliğin bir istihalesi olan «toprak ağalığı» ismini vermek münasip olur. Toprak ağalığının mümeyyiz vasıfları şunlardır:

1 — Toprak ortakçılıkla işletilir [1].

2 — Ortakçı ile toprak sahibi arasındaki istihsal münasebetleri nakit değil ayniyat tarikile cereyan eder.

3 — Ortakçı toprak sahibine kurunu vustaî hukuk bağlarile değil, borç (iş üzerinden borçlanma) gibi iktisadî rabıtalarla bağlıdır.

Toprak ağalığında derebeylik rejiminden bakiye kalan unsurlar şunlardır:

1 — Ortakçılık tarzı.

2 — Toprak sahibi müstahsil arasında ayniyata müstenit istihsal münasebetleri.

3 — Topraksız veya toprağı kâfi gelmiyen köylüye mukabil geniş arazi mülkiyeti.

Ortakçılık tarzı derebeylik kadar eskidir. Buna Osmanlılarda olduğu gibi Bizanslılarda da tesadüf olunur. Toprağını işletmek istiyen toprak sahibi ile toprağı kâfi gelmiyen veya olmıyan müstahsil arasındaki münasebetler ortakçılık tarzında cereyan etmiştir. Hattâ Kanunî Sultan Süleymanın kanunnamesinde, şehzadekân arazisinde ortakçılık eden müstahsillerin angarya mesaiden muaf tutulması hakkında kayıtlar vardır.

[1] 3 üncü ve 4 üncü Kadrodaki yazılarımıza müracaat.

Anadoluda ortakçılığın şartları nüfus kesafetine bağlıdır. Nüfusu kesif binaenaleyh araziye ihtiyacı olan yerlerde veya arazisi nispeten az mahallerde ortakçılık şartları müstahsilin aleyhinedir. Arazisi geniş fakat nüfusu az olan yerlerde ortakçılık şartları müstahsilin lehindedir. Meselâ Adana gibi nispeten nüfusu fazla yerlerde mahsulün dörtte biri veya üçte biri müstahsile aittir. Tohum ve toprak, toprak sahibinindir. Antalya gibi nüfusu daha az fakat mevcut nüfusa nazaran yeri çok olan bir vilâyette ortaklama yarıyarıyadır. Toprak sahibi müstahsile daha müsaadekâr davranır.

Mübadele münasebetlerinin inkişaf etmiş olduğu yerlerde iktisadî rabıtalara nakit tevassut etmiye başlayınca toprak ağalığı sermayedar çiftlik işletmesine istihale etmiştir. Sermayedar çiftlik işletmesinde köylü ile toprak sahibi arasındaki münasebetler, sermaye koyanla kol kuvvetini satan arasındaki münasebetler şeklini almış oluyor. Bunun için Adana, İzmir, İstanbul gibi mübadele münasebetlerinin fevkalâde münkeşif olduğu mahallerde sistem olarak toprak ağalığından ziyade sermayedar çiftlik işletmesi hâkimdir.

Fırka mektebi.

Burhan Asaf.

Tanzimat ricali, garp devletlerine karşı bazı taahhütlere girişmişlerdi: Mal ve can koruyabilecek bir asayiş ve bu asayişi temin edebilecek bir idare. Taksimatı milkiyeyi ve Belediye teşkilâtınıilk olarak onlaryapmışlardır. Fakat bütün bu işlerin muktedir ve mütehassıs bir kadro'suz yürüyemiyeceğini düşünerek «Mülkiyei Şahane»yi açmakla, cidden kendilerine göre isabetli ve esaslı bir programcılık zihniyeti göstermişlerdir. -Temeyyüz etmiş valilerin maiyetinde idare bakımından ameliyat ve tatbikat görmeleri faydalı addedilen Mülkiye-mezunları için «Maiyet memurlukları« ihdas etmek ve, nahiye teşkilâtından vilâyet makamına kadar, alaydan yetişme idare memurlarını mektepten mezun olanlarla değiştirmek gibi prensipler, ilk ağızda, bir hayli güzel neticeler vermiştir. Genç kaymakamlar, gittikleri yerlerde, yolları ve köprüleri yaptırmayı bir mektep ve bir «guraba hastahanesi» inşa ettirmeyi, pazar yoksa açtırmayı varsa takviye eylemeyi meslek aşkının ilk hızı ile şiar edinmişlerdi. Kabilse hattâ bunlara, bir de «Belediye bahçesi» ilâve ederlerdi.

Fakat bu neviden işler, tekrarlana tekrarlana, gittikçe klâsikleşti; İmparatorluğun menfî iktisat çerçevesi içinde görüşü daralan Mülkiyeli'nin ihatası daha fazla gelişemedi, ve bahsı geçen icraat, gittikçe «icraat» vasfını da kaybederek zarurî ve bir çok kazalarda gitgide ya mühmel yahut imkânsız mevzular halini aldı.

Şurası kayde değer ki, Tanzimatın, esasen daha ileri gayeleri yoktu. İdare kurulmuştu; elemanı yetiştirilmişti; artık iyi kötü işliyebilirdi. Memleketin istiklâline, refahına, ticarî ve sınaî umranına matuf bir görüş, Tanzimat devletinin aklından bile geçmediği için, bu bahsi geçen mahallî ve beledî mahiyette icraatı idare memurunun şahsî kabiliyetine yahut kabiliyetsizliğine havale etmekte hiç bir beis görmedi.

Hulâsa idareci ve idarei-maslahatçı Tanzimat, gayelerine göre

bir teşkilât ve teşkilâtına göre eleman yetiştirme meselelerini pek âlâ halletmişti. Gerçi bu devrin en parlak günlerinde bile, devlet bir gölge-devlet, devlet otoritesi de bir gölge-otorite idi. Fakat, bu gölge-devlet ile gölge-otoriteyi memleketin her tarafında temsil hakkı ancak en yüksek idare memuruna verilmişti. Bir tanzimat-sonu hareketi olan Meşrutiyet, memleketi bu halde buldu. Bir tarafta devlet otoritesi ve bir tarafta merkezi umumî otoritesi diye bir ikilik hasıl olunca, az sonra, bunlardan birini diğerinin üstüne geçirmek mecburiyetini hissetti. Otorite, bir çok yerlerde kâtibi mes'ullerin eline geçti. Ancak sayılı ve gözde ittihatçı olan idare memurları idi ki, otoritelerin her ikisini de şahıslarında cemeylemekle rejimin dahilî siyasetini (bir hayli serbest tefsir hakkı ile de olsa) az çok vahdetle tatbik edebiliyorlardı. Meselâ, öyle valiler vardı ki, bunlardan bazıları sarih bir emir telâkki etmeksizin dahi mühim icraata geçebiliyorlar, bazıları da, kendilerinde emir hilâfına hareket etmek salâhiyetini görüyorlardı. Bazı yerlerde de, kıymetli bir idare memurunun kâtibi mes'ul şerrine karşı az çok himaye edildiği görülüyordu. Yani, siyasî otorite, inkısam ile vahdet formülleri arasında, şahıslara göre türlü şekiller almış ve türlü tezebzüplere sebep olmuştu. Fakat: İdare kadrosu ile Politika kadrosunu gerek gayeler, gerek teşkilâtlar, gerek ise eleman yetiştirme bakımından birleştirmek Meşrutiyet rejiminin aklına gelmemişti. Eğer gelmiş olsa idi, Mülkiye mektebini politikalaştıracaktı.

Bunu yapacağına, büyük idare memurluklarını merkezi umumiye ve komitacılıkları mücerrep zevata tevdi etti. Fırkanın belli başlı iktisadî ve içtimaî bir programı olmadığı için, dava fırkanın nüfuzunu hâkim kılmaktan ibaret kaldı. Bu da emniyet altına alındıktan sonra, artık bir İzmir valisi Rahmi Bey, meselâ vagon ticaretine başlıyabilirdi. Tanizmatın Mülkiyesi ise, bir takım idareciler yetiştirmekte devam edebilirdi. Doğrusu, Meşrutiyet devrinin iktidar fırkası, ne modern bir devlet teşkilâtına ne de «fırka» denilen şeyin demokratik ve yahut inkılâbî mana ve rolüne vukuf peyda edemeden, mütareke ile burunburuna geldi.

Bu suretle, hem, Tanzimatın bile kendine göre bir kadroyu «Mülkiyei Şahane» ile yapmağa çalıştığını hem de Meşrutiyetin bu hususta daha anlayışsız hareket ettiğini işaret etmiş olduk.

Halbuki, devrimizde, idare kadrosunu yetiştirmeğe ayni Mülkiye mektebi memur olduğu gibi, siyasî kadronun yetiştirilmesi için de, alınmış hiç bir tedbir görmüyoruz. Kaldı ki, Millî kurtuluş inkılâbı gibi çıkış ve varış noktaları muayyen bir hareketi idare eden bir inkılâp fırkası için, prensiplerin sarahaten tayini kadar bu prensiplere bağlanacak ve onları her türlü tecavüzden masun tutacak genç-kadronun yetiştirilmesi mühimdir.

Hemen söyliyelim ki, millî kurtuluş inkılâbımız «vahdet» prensipini başa geçirdiği için, idare ile fırkada ikiliği kabul edemez. Binaenaleyh, kadroyu yetiştirecek olan müessese, Mülkiye mektebi yahut mevcut Hukuk Fakülteleri ile yanyana yaşıyamaz. Yeni ve genç kadroyu, kanaatimizce, ancak bir Fırka Mektebi yetiştirebilir. Öyle bir Fırka Mektebi ki, ondan mezun olacak gençler, gerek idarede, gerek hariciye memurluklarında, gerek adliyede gerek ise matbuat sahasında, ayni görüşler ve ayni siyasî terbiye ile yer alsınlar.

Öyle ki, idare kadrosuna ayrılan gençlerimiz, Ecole des Sciences Politiques'in programından âriyet olarak alınmış «Hukuku idare», «İlmi idare» ve bunların birer tatbikat şubesini teşkil eden «İdarei umumiyei vilâyat» ve «İdarei hususiyei vilâyat» ile değil, millî kurtuluş inkılâbının bütün prensipleri ile birden mücehhez olarak işbaşına geçeceklerdir.

Öyle ki, hariciye kadrosuna ayrılan gençlerimiz, bu kadroya, gene Ecole des Sciences Politiques'in programından keza âriyet olarak alınmış mağşuş bir «tarihi siyasî» ve çoktan hükümsüz kalmış bir «hukuku umumiyei düvel ve hukuku hususiyei düvel» ile mücehhez ve kosmopolit bir dünyayı telâkki tarzının bridge partilerine Londradaki terzinin elbisesi ile oturan ve manikürlü tırnakların üzerinden yavan ve kalp mondanite bahisleri kaydıran züppeleri gibi değil, milletin geniş kültür tarihinden Avrupanın «müstemlekecilik tarihi»nden olduğu kadar haberdar ve rejimin bütün iç ve dış -iktisada ait davalarını müdrik şayanı emniyet mümessilleri olarak katılacaklardır.

Öyle ki, adliyeye intisap edecek gençlerimiz, rejimin hak ve adalet mefhumunu, Roma Hukuku'nun kim bilir kaçıncı basübadelmevtinde değil, Anadolu köylüsünün fedakârlıklar ve feragatler destanında arıyacaklardır.

Ve nihayet matbuat sahasına atılacak olan gençlerimiz, bize bugünkü matbuatın hazin manzarasını değil, inkılâbın prensiple-

rini iyi bilen ve bunların tarzı tatbikini münakaşa, tenkit ve kontrol eden hem terbiye hem de esaslı bir siyaset unsuru matbuatı yaşatacaklardır.

Fakat bütün bu işlerin yapılabilmesi için, Mülkiye Mektebinin ve Hukuk Fakültemizin meczedilerek bir Fırka Mektebi'ne kalbedilmeleri lâzımdır. Ankarada bulunması şart olan böyle bir mektep, inkılâbımıza göre bir «cihanı telâkki tarzı»nı verdikten sonra, bize; idarî, iktisadî ve malî sahalardaki teşkilâtçı ve tuttuğunu koparıcı ileri elemanı; haricî sahadaki siyasî ve iktisadî tahsil ve terbiyesi yerinde çalışkan unsuru; kitabı ve mercii inkılâbın prensipleri olan adliyeciyi ve nihayet, inkılâp devletini inkılâp prensipleri namına kontrol eden ileri görüşlü gazeteciyi yetiştirecektir.

FIRKA MEKTEBİ.

Anıkara
Moskova
Roma [*]

Yakup Kadri.

Rusya, Çarlık Rusya'sı bütün o haşmet ve debdebesine rağmen Avrupa nazarında iktısaden geniş bir müstemleke, tâbi bir pazar olmaktan başka bir kıymet ve ehemmiyeti haiz bulunmuyordu. Fransız bankalarının en hovarda müşterisi, İngiliz emtiasının en sadık alıcısı Rusya idi. Japonya, birer istiridya kabuğu gibi, tayfunlu Sarı-Denizin dalgalarında sallanan adaları üstünde kaç yıldır Mançuri'den Sibirya'nın engin topraklarına giden yolları gözetliyordu.

Bütün bu bakımlardan, İytilâf devletleri için Rus inkılâbının vehameti yalnız Cihan harbinde şark cephesinin bozulusuyla kalmadı. Fakat, yeni bir iktısadî nizamın başlangıcı olmak dolayısiyle imperialistlerin istikbale ait bütün ümitlerini kırdı geçirdi, ve, Kızıl Rusya ülkesi, müflis bir kibar zadenin şatosu gibi alacaklı mürabahacılar, bezirgânlar, simsarlar ve gasıplar tarafından çepçevre çevrildi. Lâkin, bu aç gözlü menfaatciler, komünist inkılâbını abluka altına alırlarken asıl maksatlarını asla ifade etmiyorlardı. Tıpkı cihan harbinde olduğu gibi bir insanî (!) davanın müdafaası uğrunda çalıştıklarını söylüyorlardı.

Vahşi ve kanlı Rus inkılâpçıları (!) zavallı halkı kırıp geçiriyor, köyleri, şehirleri yakıp yıkıyor, en iptidaî hayat haklarını tanımıyor, zulum ve şenaat, masum ve alicenap Çarların (!) ülkesinde tüyler ürpertici bir raddeye varıyormuş. Bu afet ve felâket karşısında, hiç, medeniyet âlemi hissiz ve lâkayt kalabilir miymiş? Kuzu postuna bürünmüş bu kurtların bu acaip meleyişlerini, biz, pek iyi biliriz. Onlar, Osmanlı İmparatorluğunun leşi üstüne de kaç defa böyle insanî nutuklarla saldırmışlardır. Ta Sırp istiklâlinden başlayıp Balkan harbi facıasına kadar bir sıra

[*] Altıncı nüshadan beri.

şenaatin adı hep «zavallı mazlum akalliyetleri kurtarmak» lâfı olmuştur.

Cihan harbinde, Çar orduları Şark vilâyetlerini bu bahane ile istiylâ etmiştir. Mütarekeyi müteakip İstanbulun işgaline sebep olarak bu gösterilmiştir. İzmir ve bütün garbî Anadolu bu insanî (!) endişe yoluna zaptolunmuştur.

Bir an geldi ki, bu düzme müraî edebiyatına Avrupa milletlerinin kendileri de inanır olmuşlardı. Amerikada sinema perdeleri üstünde Ermeni katliamlarına dair bir takım korkunç masallar gösterilirken elleri Zenci kanı kokan Yankilerin bile gözleri yaşarıyor, ve, bu mezalimi gazetelerde okuyan müstemlekeci İngiliz zabitlerinin yüreği bir ihtiyar hanım içliliğiyle titreyordu.

Öbür yandan, «*guillotine*» mucidi Fransız'lar hepsinden ziyade mesihî şefkat cazibesine tutulup, bu yeni *Ehlisalip* hareketine de ordu halinde *Pierre l' Hermite*'ler yetiştiriyordu. Türk milletinin üstüne en kara çamur yağmurunu yağdıran Fransız matbuatı oldu. Öyle bir an geldi ki, Türkler için bütün medenî âlem bir zindan kesildi. Avrupa kıt'ası üzerindeki vaziyetimiz Ortayaşın Yahudi katliamları esnasında Beni - İsrail'in düştüğü vaziyetten farksızdı. Hem dünyanın bütün tüyler ürpertici cinayetlerinin faili olarak biz gösteriliyorduk. Hem de en vahşî zulüm ve işkencelere biz maruz bırakılıyorduk.

İşte, bu sırada Kızıl Ruslar da, tam bizim geçirmekte olduğumuz lânet ve iftira selinin eşi bir sağnak altında bunalmış kalmış idiler. Çarlar zamanındaki *Progrom*lara, kütle halinde sürgünlere, Kazakların mütemadi kamçı seslerine, «Mujik»lerin feryadü figanına, hiç sökülmeden duran darağaçlarına, muzlim ve kanlı saray entrikalarına dair bir tek söz söylemiyen, bir tek satır yazmıyan Avrupalılar, her halde, Fransız İhtilâlinden çok daha az «sadique» hâdiselere sahne olan Rus İnkılâbının karşısında bir nevi dehşet ve nefret *histeri*'sine tutuldular. Bu histeri'den öyle bir edebiyat çıktı ki, on dokuzuncu asrın en korkunç melodramları, bunun yanında, hoş birer peri masalı gibi kalır.

Lâkin, bütün beşeriyet, Lenin'in «*dünya yoksulları*» dediği insanlar da dahil olmak üzere, hep birden, bunun tesiri altında kaldı. Bu nevi neşriyatın ilk ve ezelî kurbanlarından olmakla beraber, biz de bu tesirden yakamızı sıyıramadık. Rus İnkılâbı mef-

humu, beynimiizn içine, ateşten bir kızıl cehennem damgası halinde basılı kaldı.

Bir kaç yıldanberi Rusya hakkındaki neşriyat tamamiyle değişmiş olmasına rağmen, itiraf edelim ki, gene hepimiz, beynimizin içinde bu damganın izini taşımakta devam ediyoruz ve Komunist inkılâbı hailesinin büyük, müheyyiç, beşerî ve tarihî mânasını anlamakta güçlük çekiyoruz. Bu *kozmik* hâdiseyi, garptaki liberal burjuvalığın dar, küçük ve hasis ölçülerile tartıyoruz.

Marksizima - Leninizima

Bundan başka, hiç birimiz, Marksizim -Leninizma denilen ve yetmiş, seksen seneden beri tedvin edilmekte olan fikir sisteminin ne tarihinden, ne de felsefesinden lâyikile haberdar bulunmuyoruz. Bugünkü Rusyayı anlamak için bazı ekonomya kitaplarından Komunizmaya dair bir takım iptidaî malûmatla mücehhez olmak ve hattâ Karl Marx'ın «Sermaye» adlı eserini okumuş bulunmak kâfi değildir.

Marxisma, *skolastik* mantık üzerine müesses donmuş bir ilim olmadığı için, yarım asırdanberi bir çok tashihlere, tadillere, ilâve ve tefsirlere uğramaktadır. Zaten, bizzat Marx'ın vazettiği *diyalektik* usule göre bazı hükümlerin, zaman ile değişebileceğini kabul etmek lâzımdır. Marx, «Sermaye»sini yazdığı devirde sermaye âlemi, bugünkü sermaye âlemi değildi. Avrupada büyük sanayi henüz teessüs etmek üzere idi ve müstemlekecilik imperialismini doğuran, monopol usulü henüz kurulmamıştı. Marxın *kapital* dediği şey, sulh ve sükûn içinde tabiî tekâmül devrini geçiriyordu. Halbuki Lenin'in yaşadığı devirde bu tekâmül, artık en son inkışaf noktasına ermiş, bir sürü sınıf mücadelelerini, dünyayı bölüşme muharebelerini doğurmuş ve nihayet son cihan harbinde en korkunç, en azgın şeklini alıp tahripkâr bir kudret halinde hem kendini, hem âlemi temellerinden sarsmağa başlamış bulunuyordu.

Binaenaleyh, bugünkü Rusya'ya giderken, komunist inkılâbı hakkında, bu batan dünyanın bir istimdat nidasını andıran karışık ve asırlık neşriyatından ziyade, doğrudan doğruya, o inkılâbı yapanların en son fikriyat sistemine aşina olmak lâzımgelir. Çünkü Rus inkılâbı bir fikir sisteminden doğmuş hareketlerin en bariz nümunelerinden biridir. Onun içindir ki, Rus-

yadaki müşahadelerden, onları her şeyden evvel bu fikrî esaslara vurmak suretile bir netice çıkarmak veya bir hükme vasıl olmak mümkündür. Müşahede edilen vakıa ve hâdsieler, ne dereceye kadar, Leninizma düsturlarına uygundur. Bu düsturlara göre ne kadar yol alınmış, veya bunlara aykırı neler yapılmıştır, işte, Rus inkılâbını yakından ve objektif olarak tetkike giden her hangi bir kimse bu tarzda hareket etmek ve bu noktaları meydana çıkarmak yolunu tutmalıdır. Aksi takdirde ya lehte, ya aleyhte bir vaziyet almak lâzımdır. Ve, maatteessüf bu zamana kadar İnkılâp Rusyasına dair muhtelif dillerde yapılan neşriyat böyle bir tarafgirlik hududunu asla aşmamıştır. Nitekim, ben de, herkes gibi, az çok bu çeşit yazılarla dolmuş olduğum için, Rusya'ya giderken, kendimi bir taraftan yekpare bir hapishane binasına, öbür taraftan kapkara bir Kahosa yaklaşır hissediyordum.

İlk İntiba

Odesa şehri: Bir saf asker ve arkasında boz renkli halk kütleleri ve bunların arkasında, perdesiz camlariyle gene boz renkli evler. Daha ilk adımda hissediyorum ki, burada gülümseme bir cürüm ve gülmek bir cinayettir. Ciddî bir havanın içindesiniz ve güleyim, gülümseyeyim derken gülünç olmaktan korkunuz. Burada bir büyük hâdise, bir facia olmuş ve havada bunun mehabetinden, bunun acılığından bir şey kalmıştır.

Nedir o kalan şey? Şu çizmeli kadın mı? Şu deri ceketli, sert çehreli işçi mi? Şu yerle bir kaputları içinde dimdik duran askerler mi? Şu camları, açık kalmış ölü gözlerine benziyen binalar mı? Hayır bunların hiç biri değil... Hattâ, ne de gittikçe tebarüz edecek olan umumî sefalet manzarası... Bu bahssettiğim hava o kadar manevî bir şeydir ki, âdeta bir fikir, bir düşünce gibidir. Ama ne sert, ne yalçın bir fikir! Sizin ne olduğunuzu daha ilk adımınızda anlıyor; daha ilk adımınızda sizi tetkik, teftiş ve muhakemeye başlıyor, size dair hükmünü veriyor. Sizi kendi inzibatı altına alıyor.

Yarın Odesadan daha az mağmum şehirlere gideceksiniz. Tiflis, Moskova, Leningrat... Lâkin bu hava, bir gözü, bir eli, daha doğrusu, bir olgun adam çehresinde bir ifadeyi andıran bu hava, sizi asla terketmiyecektir. Yavaş yavaş ta ruhunuza kadar sokulacak, ruhunuzun içine sinecektir.

Bu sinsi tesir olmıya ki, sizde ya şiddetli bir reaksion, ya uysal bir imtizac hasıl ede. O vakit, buraya ne yapmak için geldiğinizi unutmanız muhakkaktır. Birinci şıkta gözlerinizi isyan bürüyecek, etrafınızı kapkara göreceksiniz. İkinci şıkta ise hiç bir şey göremiyecek kadar şahsiyetinizi kaybedeceksiniz.

İlk müşahadeler

İşte, bu hava Rus inkılâpçılarının ilk gördüğüm eserlerinden biridir. Bazı Frenk muharrirleri, Rusya seyahatleri esnasında «Gepeu» hafiyelerile çevrildiklerini ve bir dakika hür kalamadıklarını yazıyorlar. Bence Soviyet idaresi bir hafiye teşkilâtı tutmak ihtiyacında değildir. Bahssettiğim bu hava Rus inkılâbı lehine kontrol vazifesini pek alâ görebilir.

Rus inkılâpçıları hiç bir şey yapmamış olsalar bile kendilerine mahsus, muayyen bir inkılâp iklimi vücude getirmiş olmakla öğünebilirler.

Bu inkılâbın iklimi çok serttir. Bunun şeraitine uymıyan her yabancı unsur er geç mahvolup gitmeğe mahkûmdur. Bizim melon şapkalarımızı bile daha ilk adımımızda başımızdan alıp götürdü. Nerede kalmış ki bütün hayatlarını onun içinde geçirecek olanların üzerlerindeki mazi tozlarını silip süpüremesin.

(Arkası var)...

Not: Geçen nüshada çıkması lâzımgelen bu kısım muharririn rahatsızlığı yüzünden bu nüshaya kalmıştır.

Polemik:

Millî kurtuluş hareketleri Ve bunların İnkılâp nazariyeleri.

(G. Safarof'a cevaptır).

Burhan Asaf.

Berlin'de The Anti-İmperalist Review isminde emperyalizm aleyhtarı marksist bir mecmua çıkar. Bu mecmua, ikinci teşrin-birinci kânun 1931 tarih ve 2 numaralı sayısında G. SAFAROF-un «Millî kurtuluş inkılâpları» adlı Moskova'da basılmış son eserinden bir parça iktibas etmiştir. İktibas olunan parçaya «Millî kurtuluş inkılâbının nazariyesi» ismi verilmiştir. Hakikaten bu parçada, ötedenberi bu mevzu üzerinde kalem oynatan müellif, millî kurtuluş hareketlerinin nazariyesini vermeğe çalışmaktadır. Bunu yaparken, G. Safarof, Marx ve Engels'den başlamak üzere Lenin ve Stalin'e kadar bir çok marksist rehberler tarafından, davanın gerek inkılâbî ehemmiyetinin gerekse esaslarının verilmiş olduğunu iddia etmekte ise de:

Bu bapta verdiği misaller, hiç te iddiasını teyit edecek mahiyette değildir.

Gerçi, bahsettiği rehberlerin hemen hepsi, zamanlarına göre; yani, Marx-Engels İrlanda ve Macaristan yahut İtalya davalarından ve Lenin-Stalin ise Çin, Hindistan yahut Efganistan davalarından bahsetmişlerdir. Bunların ehemmiyetlerini de, hele son ikisi, tebarüz ettirmişlerdir. Bundan ne çıkar? Çin, Efganistan ve Hindistan gibi memleketlerin istiklâlleri için çırpındıklarını ve bu uğurda münhasıran emperyalizme karşı çarpıştıklarını bilmiyen kim var? Spengler bile, ayni davalardan hem de çok daha fazla üzerlerinde durarak ve onlara marksist ideologlardan çok daha büyük ve müstakil manalar atfederek bahsetmemiş midir?

Gerek Lenin ve gerekse Stalin, millî kurtuluş davalarını, proletarya davasının kapitalizme karşı mücadelesinde başta gelen bi-

rer yardımcı (Stalin, «rezerv» kelimesini kullanıyor) kuvvet telâkki etmekten ve bu suretle bu hareketlerin müstakil, yani ne kapitalizme, ne de sosyalizme gayri-tâbi bir ileriliği temsil ettiklerini nevama reddetmekten başka ne yapmışlardır?

Meselâ Stalin. «Leninizmin esasları» ismindeki kitapta merhum Efgan Emirinin İngilizlere karşı olan muharebelerini millî kurtuluş faslına soktuktan sonra: «Gerçi bu hareketin başında bir Kral ve onun da istinat ettiği bütün bir derebeylik rejimi vardır ama, harekete, buna rağmen ileri ve inkılâbî bir mana atfetmek lâzımdır» diyor. Eğer millî kurtuluş inkılâbının ehemmiyetini işaret etmek ve nazariyesini yapmak bu ise, diyeceğimiz yoktur ve mesele, üzerinde durulmıyacak kadar ehemmiyetsizdir. Çünkü millî kurtuluş hareketleri hakkında bu çeşitten hükümlere varmak, bunları hem takdir değil, bilâkis tezyif etmek, hem de bütün kurtuluş hareketlerini ancak bir başka dava uğruna istismar etmektir.

●

Nitekim G. Safarof, rehberlerinin bu işaretlerini takip ederek bütün kendi gibi düşünenleri bu mesele etrafında çalışmağa davet ederken, ancak bu sakat ve haksız görüşü daha fazla işlemekle kalıyor. G. Safarof, şu noktaları tesbit ediyor:

1 — Bugünün tarihî şartlarına göre, millî kurtuluş hareketleri, buhran ve hezal devresine girmiş bir kapitalizm ile gitgide muvaffak olan bir sosyalist devletin (Rusya) arasında yer almakla, inkişaf imkânlarını, birincisine değil, ikincisine iltihak ile temin edeceklerini anlamak zaruretindedirler.

2 — Millî kurtuluş hareketine girişen milletler, kapitalist safhadan geçmeden sosyalist safhaya gireceklerdir.

3 — İlk adımdan itibaren proletarya inkılâbı ile millî kurtuluş inkılâbı arasında bir görüş ve gayebirliği vardır.

Bu prensipleri saydıktan sonra, G. Safarof, işin programını veriyor.

Millî kurtuluş hareketine girişmiş her hangi bir millet, davasını başarabilmek için:

1 — Sınıf diyalektiğini başa geçirmek,

2 — Amele diktatorasını esas tanımak,

3 — Amele içinden yetişen rehberleri köylünün başına getirmek yani amele sınıfı ile köylü sınıfını bir tek teşkilâta raptetmek,

4 — Böyle bir teşkilât ile, hem dahildeki hem de hariçteki istismarcılara karşı mücadele etmek mecburiyetindedir.

●

G. Safarof, bu noktaları tesbit ederken, acaba hangi memleketlerden bahsettiğini bir kere daha tahkik etmiş midir? Çünkü bahsettiği memleketlerde, daha ziyade ricî ve feodal bünyelerin sınıfları yahut «kast»lar vardır. Amele sınıfı dediği şey, limanlarda birikmiş ve «sây»in ancak «sefalet»ini temsil eden Lumpenproleter'lerdir. Meselâ Çinde 400,000,000 u aşan bir nüfus kesafeti yanında, bir kaç limanda kurulmuş fabrikaların bir amele kesafeti yaratmasına imkân var mıdır? Çinlilerin % 70 i çiftçidir. Ve bu köylülüğün her hangi siyasî bir teşkilâtın içine alınması ancak milletçe yapılacak bir mücadele bakımından mümkündür. [***]

G. Safarof, bunları hiç düşünmüyor. Orta Avrupa'da bile ve harpsonrasının bahşettiği hususî anarşi şartlarına rağmen diktatorasını bir türlü kuramıyan bir teşkilâtlı amele sınıfının türlü hiziplere dağılışı devam ederken, millî kurtuluş gibi muayyen ve ele geçirilmesi mümkün bir gayeyi, mevhum bir takım sınıfların müdahalelerine havale etmek, o gaye için çarpışan milletlere yardım eylemek değil, olsa olsa, gayeyi bir başkası uğruna istismar etmek demektir.

Ne Çinli amele ve köylü ne de Hindistandakiler, millî kurtuluşun yüksek manasını anlıyacak ve bu manaya bağlanacak vaziyettedirler. Bunlar arasında bir teşkilât yapılabilse ve bu teşkilât bir takım rehberler çıkarsa bile, herkesten evvel küçük burjuva zihniyeti içinde hapsolup kalacak ve herkesten evvel tavizlerde ve ricatlarda bulunacak: bu teşkilâtlar ve bu rehberler olacaktır. Millî kurtuluş hareketleri, nerede inkişaf ederlerse etsinler, o memleketin münevverleri, intelligensya'sı, [*] o hareketin en ileri düşünüşlü ve en feragatli kadrosunu verecektir. Bittabi bunlar arasında da tavizciler ve bozguncular çıkacaktır. Fakat gene, bu kabil hareketlerin davadan inhirafı mutazammın döneklemeler olduğunu, okumuşlar - intelligensya söyliyecektir. Millî kurtuluş, yarı-müstemlekenin istiklâl hareketi demektir. Yarı-müstemlekede, «sây» değil «sâyin sefaletleri» vardır. Bü-

[*] Millî kurtuluş hareketlerinde «Münevver» sınıflı cemiyetlerde olduğu gibi herhangi bir sınıfın lâhikası değil, doğrudan doğruya millet'in malıdır.
[***] Anadolu İstiklâl harbinde olduğu gibi.

tün yığınlar, bütün zümreleri ile, topyekûn proleterleşmenin cevri ve mihneti altındadır. Bunun böyle olduğunu hissedecek ve bunu gidermek imkânlarını bir hamlede tahakkuk ettirecek olanlar, G. Safarof'un zannettiği amele rehberleri değil, münevverlerdir.

Hem G. Safarof, millî kurtuluşun nazariyesini yapmakta bir hayli gecikmiştir. Nasıl ki, nazariyesini yaptığı şeyi tamamile sübjektif ve doktriner bir görüşle ele aldığı için, marksizmin ve amele davasının bir kuyruğu derecesine indirmektedir. Ne o hareketlerin tarihî şartlarını ne de şeniyet hususiyetlerini idrak edemeden, onları, bariz bir terkip tağşişi ile, sınıf davasının bir yardımcı kuvveti şekline sokmaktadır. Halbuki:

Millî kurtuluş inkılâbının filî ve nazarî bütün prensiplerini nefsinde cemeden Türk Millî Kurtuluş İnkılâbı, sınıf davasına, ne çıkış ne de varış noktaları bakımından başrol vermektedir. Bilâkis, bu inkılâbın muharriki metropoller ile müstemlekeler arasında olan tezat olduğu gibi, gayesi de bu tezadın tasfiyesinden ibarettir. Sınıf meselesi ise, ancak, tezatsız ve vahdetli bir millet bünyesini meydana getirmek bakımından mühimdir.

G. Safarof'un meydana getirmek istediği nazariye taslağına, esas teşkil etmiş olan Marksist ve Leninist görüşü, Şevket Süreyya, İnkılâp ve Kadro'sunda [*] lâyık olduğu kadar bir ehemmiyetle tetkik etmiş ve çürüklüğünü gösterdikten sonra, millî kurtuluş inkılâbının nazariyesini ancak bu inkılâbı yapan ve bütün diğer milletlere örnek olarak ortaya seren millete mensup insanların, yani Türk İnkılâpçılarının yapabileceklerini işaret etmiştir. Şevket Süreyya, der ki:

«... esasen millî istiklâl cidallerini, lâalettayin bir mevzu gibi alan, bu cidallerden birinin içinde yaşamıyan ve kendi mukadderatını bunların neticesine bağlamıyan yabancı bir mütefekkirden, onun tam ve orijinal izahını istemiye hakkımız yoktur. Bu hareketler kendi mütefekkirlerini, kendi rehberleri ve kahramanları gibi, gene kendi içinden verecektir. Bu hareketlerin şümul, illiyet ve kanuniyetleri ancak onların kendi havaları içinde ölçülebilir.» (İnkılâp ve Kadro, S. 62).

●

Bu sözler, sanki bilerek, G. Safarof ve onun gibiler için, önceden söylenmiştir.

[*] İnkılâp ve Kadro : Muallim A. Halit kitaphanesi. Fiatı : 100 kş.

Falih Rıfkı
ve
Son eseri.

Şevket Süreyya.

İstanbul'un mütareke senelerindeki tarihini yazacak olan çocuklarımız ve torunlarımız, o günlerin bütün levsine ve iman teşettütlerine rağmen, millî istiklâl mefkûresini tatlı bir alev gibi bu esir şehrin vicdanına akıtan bir avuç genç ve cür'etli muharririn aziz simaları üstünde bilhassa duracaklardır. Falih Rıfkı bu muharrirlerden biridir.

Mütareke yıllarında bir taraftan müstevlilerin ve Galata unsurlarının tehdit ve tahkirlerine, diğer taraftan, başlarında fes, fakat beyinlerinde harâbâtî bir Şarklılığın bütün masiyetlerini gezdiren yerli mürtecilerin kin ve iftiralarına kahramanca mukavemet eden bu genç mücadelecinin talihi, zafer günlerinden sonra da tamamile değişmiş değildir. Millî mücadelenin zaferinden sonra da Falih Rıfkı, her sahada libasını değiştiren, fakat ahlâkını ve silâhlarını hiç bir zaman değiştirmiyen fesat ve muhalefet muharrirlerinin, daimî kin ve gayzlarının ilk hedefi olarak kalmıştır.

Maamafih bundan ne çıkar? İsimleri etrafında bir taraftan haset, kin ve tehevvür dalgalarını, diğer taraftan şeref ve muhabbet halesini toplıyan ve toplamıya lâyık olan insanlar, ancak, mücadelede yerini ve vazifesini bilen ve mücadelesinde kendini, kendi davasının işareti ve senbolü haline getiren insanlardır. Falih Rıfkı da, bu insanlardan biridir.

Falih Rıfkıyı ben, bilhassa son yazılarile tanıdıktan sonradır ki, onun peşini, yazı hayatına ilk atıldığı gündenberi bir an bile bırakmıyan ve her zaman mürteci ve düşman karargâhtan gelen gayz ve iftira selinin sebebini ve manasını kavrıyabildim.

Fallih Rıfkıya karşı hiç bir zaman «bitaraf» kalınılmaz. Bu ayarda bir adam, ya mutlak olarak sevilir, ya ondan mutlak olarak nefret edilir. Zaten daima mücadele içinde yaşıyan, mücadelede yerini ve cephesini tayin eden bir insan karşısında «bitaraf»lığm hiç bir manası yoktur. O kendi şahsiyeti ve kendi va-

zifesi ile inkılâp cephesinde yerini nasıl tayin etmişse, bu yolda onunla karşılaşan herkesin de, ona karşı yerinin ve cephesinin öylece taayyün etmesi tabiatile lâzımgelir. Nitekim bu netice, Falih'in hayatında da daima böyle olagelmiştir.

Türk inkılâbının şu on yıllık tarihinde, inkılâbın aleyhine müteveccih en küçük bir hâdise gösterilemez ki, bu hâdise, matbuat sahasında ilk sert ve amansız takbihini Falih Rıfkının kaleminden almış olmasın!

Fikirlerin karıştığı, kalemlerin tereddüde kaçtığı, «vaziyete intizar» ve «opportunizm» kurdunun bütün zayıf imanları karıştırdığı zamanlarda, ancak en büyük şeflerin dimağında kaybolmıyan vuzuh ve katiyet, bu şeflerin dimağından, ilk evvelâ Falih'in kalemi yolile gazete sayfasına akar. Matbuat sahasında cephelerin taayyün etmesi ancak ondan sonardır.

Zaten bir inkılâbın üç mühim tipi vardır ki, bu üç tipten birinin yokluğu, inkılâbın temposunu pek alâ zayıflatabilir. Bu tipler şunlardır: 1 — İş başında teşkilâtçı, yahut şef. 2 — Kıt'a başında emir adamı. 3 — Sayfa başında muharrir.

Falih Rıfkı inkılâbın sayfa başında muharriridir ve en lâyık muharriridir.

Şüpheli veya zayıf imanın ifadesi olan opportunizm, vaziyete intizar ve kara kalabalığa hoş görünmek endişesi, Falih Rıfkının bilmediği bir şeydir.

●

İnkılâp neslinin en zengin müşahedeli ve binaenaleyh en geniş ufuklu muharriri Falih Rıfkı'dır, denilebilir. Fakat o müşahedelerinin siklet ve tenevvüü altında ezilmez. Bilâkis, dünya hacminde bir yığın tutan ve hiç bir yıpranmak bilmiyen intibalarını tasnif ve mütalea etmesini bilir.

Falih Rıfkı'yı sevmiyenlerin, onu daima, ya ılık bir plâjda, ya bir rahat seyyah vapurunda ömür çürütüyor diye itham ettikleri senelerde o bize, muasır Türk edebiyatının en güzel eserlerini yarattı. Falih Rıfkı bugünkü neslin, sade en mücadeleci değil, ayni zamanda, en san'atkâr, en sistemli çalışan ve en velût çalışan muharrirlerinden biridir. Son on yıllık inkılâp nesli içinde bize bir (Zeytin dağı) veren, gittiği yerlerden bir (Deniz aşırı) bir (Yeni Rusya) bir (Moskova - Roma) getiren daha kaç

muharririmiz vardır? Hem bir Zeytin dağı kı, onun irtifaı, bizim millî edebiyatımız için, daha uzun seneler eşsiz ve rakipsiz kalacaktır. Bir Deniz aşırı, bir Yein Rusya, bir Moskova-Roma ki, biz bu kıymette eserlerin kendi edebiyatımız için şakını, uzun yıllardanberi bir hasret gibi içimizde sezer, fakat bu hasretimizi şekilleştiremez ve tarif edemezdik.

●

Son yıllarda Moskova ve Roma, dünyanın her yerinde kötü muharririn, ucuz gazete karilerini kolayca avlıyabilmesi için bir istismar mevzuu olup kalmıştır. Şimdi her dilde bir Roma ve bir Moskova edebiyatı var. Hattâ Türk kitapçılarının vitrinlerinde bile artık, Bolşeviklik âlemi, Komünistlik nedir? Faşizmin iç yüzü gibi merakı gıcıklayıcı isimler taşıyan bir takım hüviyeti meşkûk eserler, eski macera romanlarının yerini tutuyor. Fakat Falih Rıfkı'nın Moskova ve Roma'sının, bu harcıâlem sürüm edebiyatile hiç bir alâkası yoktur.

Moskova ve Roma'da biz, taklit olunmaz bir yazı tekniği ile, bütün ölçüleri kemalini bulmuş hür ve engin bir görüşün hayret verici imtizacını görürüz. Olgun san'atkâr, olgun mütefekkir ve olgun vazife adamı, bir yazı eserinde, ancak bu kitapta olduğu kadar birbirile kaynaşabilir.

Moskova - Roma bir kütle kitabı değil, bir rehber ve münevver kitabıdır. Eserin bu seciyesini her noktadan evvel işaret etmek lâzımdır.

Falih'in «Yeni Rusya»sını okuyupta (artık ben komünist oldum!) diyen birisinin hikâyesini dinlemiştim. Fakat bu hiç bir şey ifade etmez. Falih'in bu kadar yıllık neşriyatını okuyupta milliyetçi olmıyan bu adam, eğer Yeni Rusya'yı değil de «Robenson Krozoe»yi okumuş olsaydı, bu defa da derhal, Hayırsız adaya koşmak ve orada bir kazazede gemici hayatı geçirmeyi özliyecekti. Çünkü bu adam, kendine hitap etmiyen bir kitabı okuyan ve kanaatlerinde şahsiyeti olmıyan bir zayıf adamdır. Fakat cemiyet içinde hükümler, muvazenesiz adamların malûl tezahürlerine göre değil, normal ekseriyetin makul telâkkilerine göre hesap olunur. Bize göre Yeni Rusya gibi Moskova ve Roma'da, Türk nasyonalizminin en salâbetli ve en kıymetli iki eseridir.

●

Moskova ve Roma'da biz, Moskova ve Roma'dan evvel, harpsonu ihtilâllerinin metodunu ve tekniğini buluyoruz. Moskova ve Roma, Ankara'dan ayrıdır. Fakat harpsonu ihtilâli metodu ve harpsonu ihtilâli tekniği, her biri bir harpsonu ihtilâlini temsil eden Ankara, Roma ve Moskova'nın müşterek mülkiyetidir. Şef nedir? Kadro ne demektir? Disiplin tutar, kafa büyültür, fakat kalp hudutsuzlaştırır sözünün bir ihtilâl kadrosu için manası nedir? Hulâsa inkılâp nasıl bir sırdır ki, onda, şekilsiz bir halk kalabalığının, bir gün bir müşahhas kudreti olan şef, irade, fikir ve gönül kudretlerinin tılsımlı ahengi içinde bir milletin talihini bir kutuptan, diğer kutba bir mucize gibi nasıl tevcih edebilir? Bunu görmek istiyenler için Moskova - Roma hakikî bir düstur kitabıdır. Çünkü siyasî kültür, Türk inkılâp neslinin, maalesef henüz kâfi derecede istinas etmediği bir mefhumdur. Halbuki bir inkılâbın mukadderatını nihayet, onu yürüten neslin siyasî kültürü tayin edecektir. Moskova ve Roma'da biz, siyasî kültür mefhumunun satırlar haline getirilmiş prensiplerini buluruz. Bununla beraber Moskova ve Roma, iki ihtilâl tekniğinin ve iki ihtilâl metodunun sadece bir müşahede ve hikâyesi değildir. Bu eserde, bizzat bir ihtilâlin oğlu ve bir ihtilâl merkezinin ileri mücadelecisi olan Falih Rıfkı'nın şahsında, bir Türk mefkûrecisinin, kendi şahsiyetinden bir zerre bile vermeden iki büyük cemiyet hareketini, nasıl objektif bir tetkik mevzuu yapabileceğinin canlı misali verilmiştir.

●

Bir inkılâp devrinde, inanılacak prensiplerin, hazır ve münakaşadan berî mafhumlar halinde ruhlara isalesi, geniş halk kütlelerinin imanını teşkil için lâzımdır. Fakat bir inkılâbın rehber kadrosunda bulunan, bir inkılâbın ileri saflarında yer alan bir unsur için, kendi inkılâbını diğer inkılâplarla karşılaştıramamak, kendi inkılâba inanışını, mukayeseli bir idrakin, kendine verdiği şuura istinat ettirmemek, ancak bir zaaf âmili olur. Mukayese, kafamızda çeşit çeşit ölçülerin, çeşit çeşit katagorilerin muayyen bir hükme vusul için çarpışması demektir. İnkılâba inanışta bir hükümdür ki, onun da salâbeti, ona vusul için beynimizin açılıp kapanmasını, saatlerce, günlerce kıvranmasını zarurî kılar. Eğer hüküm ve iman, maddenin içinde hazır ve mamul olarak bulunsaydı, onu bir yudum su gibi alırdık. Fakat

o zaman bu imanın bir ölü maddeden, bir hareketsiz gölgeden ne farkı kalırdı?

Binaenaleyh, salâbetli bir rehber kadro için, kendi imanının her unsurunu, bütün inkılâpların ve bütün fikir cereyanlarının her unsuru ile ayrı ayrı tartarak işlemek ve kendi imanını bizzat kendi seciyesinin imtihanından geçirmek şarttır.

Çünkü mukayeseli bir idrake istinat etmiyen «inanış»ın salâbetine hiç bir zaman emniyet olunamaz.

Kronikler.

İnkılâp ve Kadro.

(5. 9. 1932 tarihli Hakimiyeti Milliyeden)

Türk inkılâbı için en faydalı fikir eserlerinden başlıcası, Şevket Süreyyanın yeni çıkan «İnkılâp ve Kadro»su olduğuna şüphe yoktur. Şevket Süreyya bu kitabında *İnkılâp Türkiyesinin toptan yekûn inşa plânı* hakkında esas prensiplerini izah etmektedir. Türk inkılâbı nedir? *Harpsonrası* inkılâpları ile karşılaştırıldığı zaman, kendisinde gerek millî gerek beynelmilel hangi hususî kıymetler tebarüz eder? Türk inkılâbı garp ve şarkı, dünya buhranını, milletler arasındaki fikir cereyanlarını nasıl görür ve muhakeme eder? Kendi buhranı nedir? Türk inkılâbının çocuğu, genci, terbiyesi, iktisadı, fırkası, hulâsa nizamı nedir, ne olmak gerektir.?

Şevket Süreyya eserinde bütün bu suallere cevaplarını vermektedir. Nikbin, asil ruhlu, ve yapıcı bir milliyetperver, işte eserin içinde dolaşırken hiç bir zaman gözden kaybetmediğimiz adam! İnkılâp ve Kadronun hiç bir sayfası ve satırı üstünde bedbinlik, tereddüt ve şüphe gölgesi görünmez. Şikâyeti açık, davası açık, sözü ve düşünüşü açıktır: Bunlar düsturlar değil, münakaşalardır. Şevket Süreyya bir tercüme -kafa olmadığı gibi, kalp- fikirlerden de ölüm korkusu ile kaçar. İnkılâp ve Kadro'da donmuş ve şekilleşmiş düsturlar yok değildir: Bunlar Türk inkılâbının temel - prensipleridir. Şevket Süreyya bu prensiplerde başkasile değil, kendisile de münakaşa kabul etmez.

Türkiyenin memleket ve millet olarak bütün şartları göz önüne getirildikten sonra, memleket ve

millet olarak topyekûn inşası gibi başdöndürücü bir *müşkülât*, ancak ilim görüşü ile inkılâpçı imanının yuğurduğu yıpranmaz bir karakter ve sabırsız bir aşk tarafından yenilebilir.

İnkılâp Türkiyesi büyük ve zor bir iştir. Büyük ve zor olduğu için hayatta hakikî şeref ve hakikî eser yaratmak ihtirasında olanlar için en mümbit topraktır. Büyük davalar, büyük iddialar ister. Şevket Süreyyanın da iddiası büyüktür. Muharrir iddia ve heyecanının öz ateşini, Türk kurtuluş hareketinin irade kaynağından alır. Bu kaynak, tılsımlı bir kuyu gibi, bütün dertlerin devasını verir. Bu kaynağın sıcak ve esrarlı havasını teneffüs edenlerden bütün *menfi*'ler eriyip gider; yağ tabakasından kurtulmuş adele gibi, genç irade, *müsbet*'in bir yıldırımı haline gelir.

Ankaranın yayla havası sağlam bünyeler için en temiz, sıhhatli ve şevk verici havadır; bu havaya yalnız çürük ciğer ve bozuk kalp tahammül etmez. İnkılâp havası, başka türlü değildir. Şevket Süreyya gibi aşklı inkılâpçıların düşünceleri tembeli ümitsizleştirir; oportünisti korkutur; gündelikçiyi isyan ettirir. Çünkü onlar inkılâbı yan yatarak otlanacak düz bir çayır zannederler. İnkılâpçı düşünceler, yalçın kayalar üstünde sıçrıyan hamlelerdir. *Hamleci* otla beslenmez ve yatarak değil, gözü açık rüya görür.

Şevket Süreyya *İnkılâp ve Kadro*'sunu bir nizamname olarak vermiyor; bir anahtar projesi olarak veriyor. Acaba fikir adamlarımızın fikri nedir? Muharrir, Darülfünun mükâfatının pek kıymetli olduğunu bilir. Fakat daha ucuz olan tenkit atiyesini beklemekte haklı değil midir?

F. R.

İnkılâp

ve

Kadro

yu

okuyunuz!

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

10

BİRİNCİ TEŞRİN
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	**İçpazar ve İktisatta «bütün»lük**
Dr. Vedat Nedim	**İktisat işlerinde Devlete Voto hakkı ve İktisat Vekâleti.**
İsmail Husrev	**Türkiye'de milli sermaye hareketi**
Yakup Kadri	**Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı**
Bürhan Asaf	**Cihan buhranı bitti mi?**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma**
	KRONİKLER
Neşet Halil	**İnkılâp ve Kadro**
İ. H.	**Bir eser**

KADRO.

Dil kurultayı. Yine büyük milletin yüzünde büyük gönlünün efkârlanmağa başladığı okunuyor. Her kendi içine döndükçe, o durgun gönül bulanır, o yeğit başı dumanlanır ve toprak - ananın başaklarını cömertçe salması gibi ana - millet büyük hâdiselere gebe kalır. Millet, Dil Kurultayı'*nda. Yeni dil doğuyor.*

Dört adam, bir tabutu sessizce serviliklere taşıyorlar. Beşiktekiler farkında mı? Enderunun bir sadık kulu daha, OSMANLICA, ömrünü tamamlamış, gidiyor. Beşiktekilere ne mutlu! Osmanlı yarımüstemlekesinin bu sırasıra mevtalarını gömmek için ömürlerinin arsasında bir mezarlık payı ayırmağa mecbur kalmıya - caklar. Yeni yapılardan başka birşey görmiyecek onların: dümdüz temizlenmiş, sınırsız gönülleri.

Biz halbuki bir nesiliz ki, milleti millet yapmak, onu toprağında müstakil, tarihinde müstakil, iktisadında müstakil ve dilinde müstakil bir varlık kılmak için esen inkılâp kasırgasının yıktıklarını sırtımıza alıp hayatın dışına atmakla mükellefiz. Ömrümüz böyle geçecektir. Yeniyi getirmek için, İnkilâp, bizi eskitecektir.

Fikri uğruna cefa ve mihnetleri gönlüne alamayan adam nasıl inkılâpçı sayılamazsa, üzerine aldığı işlerin ilk mirasyedisi olmak sevdasına kapılan nesil de, inkılâp yaptığını ileri süremez. Bunun içindir ki, çetin borcumuzun bir türlü bitmediğini görmek, bizim için, borcumuzu iyi ödemekte olduğumuzun delilidir.

Şimdi yeni dil doğuyor. Biz hâlâ bir parçacık olsun, eskiyi yazıyoruz. Bundan sonra yazmayacağız. Yazmamak için de konuşmayacağız. Bu ne çetin bir karardır. Titriyenler ve bu kararda daha ileri gidlmemesi için yalvaranlar, kararın çetinliği hakkında tam fikir sahibi olanlardır.

Fakat inkılâp içinde bulunulur ve inkilâba inanılırsa, çetin kelimesinin, hangi sahada bir manası kalır?

Dil Kurultayı'nda yeni dile gidiyoruz.

Bu dil herşeyden evvel bir büyük dil, yani bir kültür dili olacaktır. Kültür dili, çok insanlar tarafından konuşulan dil demektir. Fran-

sızca gibi, Almanca gibi. Bu dillerin herbirini en aşağı 100/milyon insan konuşur. Fakat dünyada 50/milyon Fransız, ancak o kadar İngiliz ve 80/milyon Alman vardır. Biz dünyada en az 60/milyon Türk olduğunu, saymaksızın biliyoruz. Şu halde Türkçe, zaten büyük bir dildir.

İstiyoruz ki, Kurultay'ın asgarî hesapları bu 60/milyon Türke istinat ettirilsin. Duraklama devirlerinde bile Türkçenin meddücezrini, Akdenizle Sarıdeniz arasında tespit ediyoruz. Yeni dilimizin bir büyük dil bir kültür dili olması için en gönülsüz ölçü, duraklama devirlerinde hükmü altında tuttuğu sahadır.

Yirminci asır Asyanın uyanışını müjdelerken bütün Orta Asyayı bir güzel vatanın türbesini bekler gibi elinde tutan Türklük: dili dirilirken ve dili ile beraber bütün tarihi ve bütün kültürü tozlarını silkerek ayağa kalkarken, bu dilce ve tarihçe dirilmede (en kararlamadan hesap) eski yurdun eski kaynağında yeni dilinin ve yeni dili ile beraber yeni kültürünün şahlanmasını görmek ister. Amerika Amerikalıların fakat Amerika İngiliz dilinin ve İngiliz kültürünün eseridir.

Yeni dil, büyük dil, kültür dili Türkçe ne İstanbul saksısında ne de Anadolu bahçesinde gelişebilir. Onun mevcut boyunu ve ihtişamını idrak edeceği saha, onun çocukluğunu ve haşarılıklarını kucaklamış olan sahanın kendisidir. Yeni dil, daha bugünden, 60/milyona göre kesilmesi lâzım bir han ve kültür bağıdır.

İçpazar
ve
İktısatta «bütün» lük.

Şevket Süreyya.

Türk inkılâbı, Türk teşkilâtçısından bir «İşplânı» bekliyor. Bu iş plânının ilk adımda hedefi; Türkiyede «İçpazar»ın yaratılması ve tanzim edilmesidir.

İçpazar deyince biz, her şeyden evvel, Türkiyede *Türk emtiası* arz ve talebinin ve bu suretle de Türkiyede Türk emtiasının mübadelesi ve paraya tahvili imkânının *bütün memleket mikyasında bir genişlik* almasını, yani millî iktisat işlerinin «Memleket - şumulleşmesi» ni anlıyoruz. Bütün hudutlarımızı saran ve memleketin her bucağını birbirine bağlıyan, « vatan - şumul » bir iktisat birliği, şimdi millî bir iş plânının, hem tezi, hem mevzuudur. Bu tezin ve bu mevzuun manasını olduğu gibi anlayabilmemiz için şu nokta üstünde biraz duralım:

Bugünkü Türkiye *geniş, fakat iptidaî* bir köylü memleketidir. Sayısı az modern sanayi müesseselerinin yeni, nakil vasıtalarının ve bunların zarurî kıldığı emtia hareketlerinin nisbî inkişaf manzarasına rağmen *iptidailiğin yani mubadele darlığının ve teknik geriliğinin* damgası, vatanımızın yüzünden henüz tamamile silinmiş değildir. Ta Akdeniz sahillerinden Cezireyiülyâ yaylâlarına doğru uzanan kalabalık bir aşiretler silsilesi, uzun ve geniş bir *seyyar Türkiye* vardır ki hâlâ, kurunuvusta oymaklarının âvâre hayatını yaşar.

Mubadeleye sahne olan şehirlerden ve münakalât vasıtalarından uzakta kalan; bilhassa şark vilâyetlerinin hücra yaylalarına, vadilerine yayılan geniş, bir köylü kalabalığı vardır ki hâlâ, burada her köylünün bütün hayatında istihlâk ettiği mübadele maddeleri kıymeti, nihayet bir hiçten ve meselâ bütün hayatı boyunca kullandığı mensucat miktarı, öldüğü zamanda sarındığı kefenden hiç te fazla değildir.

İnce bir sahil parçası müstesna olmak üzere hemen bütün Anadoluda *tekniksizlik, mübadelesizlik yahut pazar tıkanıklığı* « sâyi » semeresizleştirmiş ve « Sâyin semeresizliği » buralarda Türk vatandaşının ihtiyaç derecesini inanılmaz bir iptidaîliğe indirmiştir.

Birçok yerlerde petrol bilinmez. Şeker ancak mahdut kasaba ve köyler ve bu kasaba ve köylerin ancak mahdut evlerine girebilmiştir, ayakkabı henüz çarığın yerini tutamamıştır.

Hülâsa, vatanımızın geniş parçalarında Türk vatandaşı henüz *ne bir emtia müstahsili, ne de bir emtia müstehlikidir.* [*] Buralarda müstahsilin bütün endişesi ancak, kendisinin ve ailesinin asgarî hadde indirilmiş ihtiyaçlarını teminden ibarettir. Bu şerait altında mal mübadelesi yani emtia arz ve talebi tabiatile Türk vatanının ancak mahdut mıntakalarına inhisar etmiş, geniş vatandaş tabakaları bu emtia hareketlerinin haricine çekilmiş, hülâsa memlekette millî emtia üzerine müstenit bir « *İç pazar* », yahut memleketin bütün noktalarını biribirine bağlayan « vatanşümul » bir iktisat birliği teessüs edememiştir. Bu suretle de büyük inkılâbımızı mlilî iktisat sistemimizin hareketliliğine ve zindeliğine dayandırmak şartı tabiatile, henüz tahakkuk hedefine varmamış kalmıştır.

Binaenaleyh, vatanımızın bugünkü iktisadî manzarasını, *milletimizin iktisadî kabiliyetinin son ve tam ifadesi* ve memleketimizin bugünkü iktısadî görünüşün tam bir «*millî iktısat*» manzarası gibi almamız ve mütalea etmemiz henüz kabil değildir.

Çünkü; mübadele haricinde yaşıyan ve bu suretle memleketin iktisat devri daimisinin kenarında veya dışında kalan yüz binlerce Türk ailesinin yaratma ve satın alma kabiliyeti, yani bunların *iktisadî vatandaşlık hissesi* bugünkü iktisadî sigamıza henüz katılmış değildir. Saniyen bugünkü iktısadî keyfiyetimize, tam bir «millî iktisat» vasfını nasıl verebiliriz ki, ondan bir «millî iktisat» sistemi için esas şart olan «*vatanşümul*» lüğün, «*bütün*» lüğün, yani « *millî* » liğin ebâdı ve manzarası yoktur.

« Bütün » lük, yani millî iktisat işlerinin bütün millete sâri ve bütün milleti ihtiva edici bir faaliyet oluşu ve bu faaliyetin millî hu-

[*] Emtia laalettayin «mahsul» demek değildir. Emtia mahsulün müstahsilin zatî ihtiyacından fazla kalan ve pazara sevk, yani mübadeleye arzolunan kısmı demektir.

dutlarımız mikyasında inkişaf edişi, yani bütün memleketi ihtiva edici bir vüsat alışı, hülâsa millî iktisatta tamamlık ve birlik,

İşte iç pazar, yahut millî pazar budur.

Bu iç pazarın, bu millî pazarın, yahut bütün memlekete şamil ve milleti ihtiva eden, hülâsa hakikî manasile « bütün » olan yani « millî » olan bu iktisat birliğinin yaratılması,

İşte Türk inkılâbının Türk teşkilâtçısından beklediği millî iş plânının mezvuu ve hedefi.

●

Bugünkü Türkiye, geniş, fakat iptidaî, yani « dar mubadeleli ve geri teknikli » bir köylü memleketidir demiştik. Geri ve iptidaî bir cemiyette ziraat, yani toprak işleri, iktisadî istihsal faaliyetlerinin hepsini kendi içinde toplar ve ziraat haricinde bir istihsal faaliyeti âdeta düşünülmez. Böyle bir cemiyet merhalesinde, cemiyetin faal iktisat unsuru, yahut cüzütamı olan köylü ailesi, ziraatin bütün şubelerini (ekincilik, bağ ve bahçecilik ,hayvancılık ilâh..) kendi ihtiyacı nisbetinde, fakat kendi elinde tuttuktan başka, en hayatî sanayiin bütün şubelerini de yine kendi kulübesinde yaşatır. Meselâ ileri bir cemiyette ziraî san'atlar, gıda san'atları, geyim san'atları, inşa ve tamir işleri şeklinde ayrılan müstakil sanayi faaliyetleri, iptidaî bir cemiyette köylü ailesinin - yine kendi ihtiyacı nisbetinde işleri meyanındadır. Böyle iptidaî bir cemiyette ziraat adeta, « hem yetiştiren, hem de işleyen » tek bir san'at şubesi halindedir, ve bittabi böyle bir cemiyette mubadelenin genişlemesi, pazar işlerinin memleket mikyasında bir ehemmiyet alması ve mubadelenin memleketin bütün bucaklarını ve bütün vatandaşlarını sökülmez bağlarla biribirine bağlaması için hiçbir sebep mevcut değildir.

Çünkü bu cemiyette istihsal maddeleri, o cemiyeti teşkil eden cüzütamlar, yani köylü aileleri için hep aynıdır, ve istihsalin miktarı müstahsilin zatî ihtiyacile takyit edilmiştir. Binaenaleyh, ne köylerde, ne de adeta yarı köy şeklinde yaşayan ve toprağa merbut olan kasaba ve şehirlerde «*içtimaî iş bölümü*» yani istihsal işlerinin evvelâ ziraatle sanayi arasında, sonra da zira - atin ve sanayiin kendi içinde bir takım şubelere bölünüşü ya doğmamış veya inkişaf etmemiş ve genişlememiştir.

İşte şimdi Türk vatanının - ihracat için istihsal yapan bazı mıntakalarile, mahdut tevzi merkezleri müstesna olmak üzere - he-

nüz geniş sahalarda göze çarpan manzarası budur.

Binaenaleyh, Türk vatanını siyaseten olduğu gibi iktisaden de tam, ve bütün bir birlik haline getirmek için ilk adım, mubadele varlığının ve teknik geriliğinin eseri olan bu iptidaîliğin damgasını da onun yüzünden silmek, yani Türkiyede (içtimaî iş bölümü) nü memleket mikyasında yaratmak ve tanzim etmektir.

İçtimaî iş bölümünün inkişafı ve tanzimi..... İşte içpazarın, millî pazarın yaratılışı budur.

●

Bir memlekette ictimaî iş bölümünün ilk inkişaf merhalesi, mahsul yetiştirme işlerinin, mahsul işleme işlerinden ayrılması ziraatin sanayiden tefriki, yani köylü ailesinin. *gıda maddelerile ham maddeler müstahsılı, fakat sanayi mamulâtı müstehliki* haline gelmesile başlar.

Mahsulün işlenmesinin, mahsulün yetiştirilmesi işlerinden ayrılışı, bizzat ziraati bir sanat yani emtia istihsal eden bir iktisat faaliyeti haline kalbediyor ve bu iki istihsal şubesini, mütekabilen birbiri için çalışan, mütekabilen birbirine pazar olan iki millî faaliyet haline koyuyor. Çünkü istihsal ancak kendine hariçte talep bulduğu nisbette fazlalaşır ve mahsul, yani müstahsilin zatî ihtiyacına yarayan şey, ancak diğer mahsullerde kendi karşılığını (kendi kıymet muadilini) bulduğu nisbette emtiaya tahavvül eder, yani mubadeleye tahsis olunabilir.

İlk evvelâ mahsul yetiştirme işlerinin mahsul işleme işleri ile, yani ziraatin sanayile ayrılışı şeklinde tecelli eden bu seyir (Differenciation) gittikçe bir taraftan ziraatin, diğer taraftan sanayiin kendi dahilinde müstakil şubelere ayrılışı, nihayet bunlardan daha tâli diğer bir takım istihsal şubelerine bölünmesi şeklinde derinleşir ve mürekkepleşir. Bu suretle kendi istihsalâtını, diğer şubelerin istihsalâtile karşılaştıran istihsal faaliyetleri artar ve mubadele imkânları çoğalır (bir taraftan muayyen ziraat mahsullerinin istihsalinde ihtisaslaşmış ziraî mıntakalar, diğer taraftan müsait şartlarla inkişaf etmiş sanayi mıntakaları ve şubeleri vücut bularak mübadele memleket mikyasında bir mahiyet alır). Memleketin en hücra bucakları birbirine bağlanır. O ane kadar basit ve passif yani fakir ve geri bir müstahsil olan toprak işçisi bu makanizmada iş kabiliyetini paraya tahvil etme imkânını bularak « İçpazar » yani millî pazar doğar ve ilerler.

Hülâsa ictimaî iş bölümünün inkişafı, iç pazarın yaratılması seyrinde bir vaziyeti esasiyedir.

●

Filvaki Anadoluda şarktan garba doğru yaklaştıkça, bazı tipik ziraî istihsâl maddelerini (tütün, meyvalar, pamuk...) köylünün fazla istihsal ettiği ve bu suretle memleketimizin bir kısmında «mahsul» ün mubadele maddesi haline geldiği görülür.

Fakat bunun hususî bir manası vardır. Şu itibarla ki, evvelâ bu sahalar Türk vatanının hey'eti umumiyesi değildir. Bundan başka şu da var ki buralarda inkişaf eden ziraî istihsal işleri - hatta münakale ve mubadele makanizması - hemen munhasıran haricî pazarın, yani ecnebi sermaye piyasalarının arz ve taleplerine tâbi olarak inkişaf etmiş ve yürümekte bulunmuştur. Vakıa munhasıran ziraî ihracat maddelerinin inkişafı memlekete hariçten bir takım kıymetler girişini ve bu suretle de iç pazarda mubadelenin inkişafını icap ettirirse de bu genişleme, içpazarın teşekkülü, yani mubadelenin memleket dahilnde millî bir mahiyet alması için kâfi değildir. Çünkü münhasıran ihracatçı bir istihsal faaliyeti; munhasıran ihracatçı olan memleketin, bir taraftan sermaye hareketlerinde genişlemeler yaratırken, diğer taraftan onun kendi ithalâtçısı olan ecnebi sermaye piyasalarına karşı tabiiyetini doğurur.

Bilhassa harp sonu devrinde, hammadde ihracatçısı memleketlerin çoğalması, en ileri teknikle çalışanların vaziyete hâkim olup Türkiye gibi geri teknikli ihracatçı memleketlerin ikinci plâna atılmış, hammadde ve gıda maddeleri ihracatçısı memleketleri, kendi tekniklerini mütemadiyen rasyonelleştiren sanayi memleketlerine karşı gittikçe bağlamakta ve *geri tekniğin ileri tekniğe tabiiyeti şeklinde tecelli eden «yeni müstemlekecilik»* bu suretle doğmaktadır.

Nitekim eski Türkiyede de, bir kısım maddeler ihracatının ve bu suretle bir kısım ihracat mıntakalarında alım kabiliyetinin mütemadi artışına rağmen bu inkişaf, memleketin yarı müstemlekelik vasfını hiçbir suretle azaltmamış, bilâkis arttırmış ve onun etrafındaki menfaat mücadelelerini keskinleştirmişti. Buralarda ihracatın inkişafı içpazarın inkişafına muvazi bir şekilde cereyan etmediği için bu inkişaf eden ihracatçılık memleketin muhtelif bucaklarının biribirine bağlanması değil, ihra-

catçı mıntakalarımızın ecnebi sermaye piyasalarına karşı passif ve mukavemetsiz bir bağlılığı şeklinde tecelli etmişti.

Halbuki biz, bizm tâbiiyetimizi temdit eden tek cepheli bir inkişaf değil, *vatan şumulleşmeyi* müdafaa ediyoruz. Bir millî iktisadın vatan - şumulleşmesi başka, iktisaden tâbi bir pazar kılınış yine başkadır.

Vatan - şumulleşmek demek, şimdi millî mübadeleye hemen hiç bir şey vermeyen Diyarbekir, Bitlis ve Erzincan köylüsünün İstanbul ve İzmirin fabrikasyon işi olan gıda maddelerini, geyim ve ev eşyasını alabilmesi, İstanbul ve İzmir sanayicisinin de Diyarbekir, Bitlis ve Erzincan köylüsünün yarattığı gıda maddelerini ve ham maddesini kullanması demektir.

Millî iktisadın vatanşümul bir genişlik ve birlik alışında, memleketin her bucağnın diğer bucağına, her istihsal şubesinin diğer istihsal şubesine karşı karşılıklı tâbiiyet ve metbuiyeti, fakat bu suretle bir sistem haline gelen millî iktisadın, diğer millî iktisatlara, yahut ecnebi sermaye ve emtia piyasalarına karşı - *spesifik emtia ile ağır istihsal vasıtaları müstesna olmak üzere* - istiğna ve istiklâli vardır.

●

Harpsonu inkılâplarına kadar «İçtimaî iş bölümü» halk hayatının içinden kendi kendine doğru ve hariçten her hangi bir kuvvetin müdahale ve tesirine tâbi olmaksızın kendi kendine inkişaf eder giderdi. Harpsonu inkılâplarına kadar içtimaî iş bölümünün filosoflar ve iktisatçılar dilinde *fetiş* bir mahiyeti ve adeta mukaddes bir manası vardı.

Filhakika bütün kanuniyetleri başı boş cereyan eden ve bu kanuniyetlerin keyfine hiç bir suretle müdahale edilmeyen liberal bir cemiyette, ictimaî iş bölümünün maddî ifadesi olan *(Emtia)* nin fetiş bir mahiyet arzettiğini itiraf etmemek mümkün değildir. Burada müstahsıl, bütün makanizması ve bütün arz ve talep plânı evvelden hesap olunmuş bir pazar için değil, ne olduğu ve nerede bulunduğu bilinmeyen meçhul müstehlikler hesabına; hududu ve takati bilnmiyen meçhul bir arz ve talep için çalışır. Mahsulünü bir karanlık uçuruma bırakılan bir tali taşı gibi nereye vuracağını ve nereye varacağını bilmeden pazarın anarşisine atar ve (fiyat) denilen aksisadayı bu uçurumun derinliğinden kendi talihinin hükmünü bekler gibi endişeler içinde bekler.

Fakat Türkiye bir harpsonu inkılâbı geçiriyor ki, bütün harpsonu inkılâpları gibi o da seyrini bir tali oyununun seyrine ve anarşisine hiç bir suretle tâbi kılamaz. Hem işlenmemiş tabiatın, hem geri cemiyet kaidelerinin iptidaî cilvelerine tahakküm ve onları kendi maksadının hedefine ve plânına esir etmek mecburiyeti, bütün harpsonu inkılâpları gibi Türk inkılâbının da vasfıdır.

Bu inkılâpları ve onların inkişaf istikametlerini mütalâa için mutasavvıf filosofun ve mutasavvıf iktisatçının usul ve mantığı kâfi gelemez. Bir inkılâp memleketi için filosof ve mutasavvıf iktisatçı, Nietsche'nin beyaz tüylü masum koyuncuklara benzettiği acip âlim tipidir ki, bunlara verilecek en iyi ceza, onları kendi mantıklarile kendi âlemlerinde başbaşa bırakmaktır.

Halk hayatının içinden doğacak bir iktisadî inkişafı, bir ictimaî iş bölümünü beklemeğe bizim ne vaktimiz, ne de şartlarımız müsait değildir.

Halk hayatının içinden, millî iktısadiyat işlerimizi vatan-şümûl kılacak, millî istiklâlimizin vücut ve bakasına mesnet olacak bir iktisadî inkişafın, millî bir iş taksiminin doğuşunu beklemeğe razı olmak demek, Türk iktisadiyatının bugünkü iptidailiğine ve dağınıklığına, Türk tekniğinin bugünkü geriliğine, hülâsa Türk köylüsünün bugünkü iptidaî istihsal ve bugünkü aşağı tediye kabiliyetine daha doğrusu onun bugün olduğu kadar yarın da mübadele ve pazar harici kalışına ve bunun mukadder tesirlerine katlanmak ve razı olmak demektir.

Harp sonu inkılâplarından evvel iktisadî hayatın seyrine müdahale ediş, yani hariçten bir takım usuller ve vasıtalarla ictimaî iş taksiminin şu veya bu istikamette inkişaf ettirilişi « ***sun'î*** » ve « ***gayri makul*** » telâkki edilirdi. Filhakika o devir için böyle bir müdahale hem mevzusuz, hem de manasızdır. Halbuki harp sonu inkılâplarından sonra ve bu inkılâplardan en şayanı dikkat olanından birini yaşatan Türkiye için asıl «sun'î» ve «gayri makul » olan şey bu ictimaî iş taksiminin, inkılâbın gayelerine

ve menfaatlerine uygun bir şekilde inkişaf ettirilişi işine devletin alâkasız ve müdahalesiz kalışıdır.

Çünkü harpten evvel millet iktisadiyatı, ancak sermaye iktisadiyatı idi. Halbuki şimdi millet iktisadiyatı, ancak devlet iktisadiyatıdır. Bunun içindir ki ictimaî iş bölümünün, inkılâbın gaye ve menfeatlerine uygun bir istikamette inkişaf ettirilmesi ve tanzim edilmesi işi şimdi, başıboş bir inkişafın insiyâkî bir eseri değil millî bir « *iş plânı* » nın tezi ve mevzuudur.

Türk inkılâbı, Türk teşkilâtçısından bu «Plân» ı bekliyor.

İktısat işlerinde Devlete Veto hakkı ve İktısat Vekâleti.

Dr. Vedat Nedim.

Devletin memleket iktisat hayatile olan *passif* veya *aktif* münasebetine göre İtisat Vekâletlerini iki tipe ayırmak mümkündür: Passif İktisat Vekâletleri, aktif İktisat Vekâletleri.

Osmanlı İmparatorluğunun Ticaret ve Ziraat Nezareti, passif bir teşekküldü.

Türkiye Cümhuriyetinin İktisat Vekâleti ise, aktif bir uzuv olacaktır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunda Ticaret ve Ziraat Nezaretinin passif bir teşekkül olması kadar, Türkiye Cümhuriyetinde de İktisat Vekâletinin aktif bir uzvu olması *tarihî* bir zarurettir.

İktisat Vekâletimiz, en çok vekil değiştiren vekâletlerden biridir. Biz, bunu İktisat Vekâleti mekanizmasındaki aktifleşme ihtiyacının, bugünün şartlarına uymak zaruretinin bir ifadesi olarak izah ediyoruz:

Değişmek istiyen makina, vekil değiştiriyor..

●

Kapitülâsyonlarla, Düyunuumumiye ile elikolu bağlı bulunan, sözde müstakil Osmanlı İmparatorluğu devletinin iktisat siyaseti gibi, bunu temsil eden Ticaret ve Ziraat Nezaretinin de passif bir teşkilât olmaması kabil değildi. O derecede passif ki, bir kalemde lâğvedilse, memleket ikitisadiyatının, bu pek cezrî gibi görünen hareketten katiyen müteessir olmayacağı aşikârdı.

Ticaret ve Ziraat Nezareti olmadan da, pekâlâ tarlalar sürülür, bankalar işler, atelyeler çalışır, alışveriş yürür; kısaca, memleket iktisat makanizmasının mutat gidişinde hiçbir değişiklik ve hiçbir aksaklık duyulmazdı.

Osmanlı İmparatorluğu gibi bir yarı müstemlekenin Ticaret ve Ziraat Nezareti, işte bu kadar lüzumsuz, bu kadar faydasız bir

teşekküldü ve başka türlü olmasına da imkân y oktu. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğunun passif bünyesi, passif bir iktisat siyasetini ve bu siyasetin taşıyıcısı olmak üzere de, passif bir Ticaret ve Ziraat Nezaretini zarurî kılıyordu.

Halbuki Dumlupınar ve Lozan'da başlıyan yeni Türkiye Devleti müstemleke iktisadiyatından müstakil millet iktisadiyatına geçmek cehdinin timsalidir.

Bu cehdin ifadesi ise, ancak *aktif* bir iktisat siyaseti olabilir. İşte İktisat Vekâletimizin bugüne kadar geçirdiği değişiklikler, onun bu zarurete uymak ihtiyacının insiyakî birer tezahürüdür.

●

İktisat Vekâletimizin teşkilât bünyesi, *umumî müdürlük*lere dayanır.

İktisat hayatının umumî mes'elelerinden başka bir davayı iştigal çerçevesi içine almayan liberal bir iktisat siyaseti için, « *umumî müdürlük teşkilâtı* » biçilmiş kaftandır.

Liberal iktisat siyasetinde gaye, serbest iktisat kuvvetlerinin Devletle olan *kanunî* münasebetlerini tanzimden ibarettir.

Onun için böyle bir siyasetin organı olan, Meselâ bir Ticaret umum müdürlüğünün de vazifesi, ticaret ve sanayi odalarının, ticaret ve zahire borsalarının kanunî mevzuat dairesinde idaresini temin etmek, anonim şirketlerin ve kooperatiflerin kanunî murakabesini yapmak, yeni kurulan iktisadî teşekküllerin mukavelename ve nizamnamelerini tetkik ve tasdik etmek, ticaret muahedelerinin tatbikine nezaret etmek v. s. gibi tamamile *hukukî* ve *idarî* mahiyettedir.

Ayni suretle Sanayi umum müdürlüğünün de başlıca vazifesi, Teşviki sanayi kanunundan istifade eden müesseselere muafiyet ruhsatnamesi vermek ve bunları tescil etmekten ibarettir.

Madenler umum müdürlüğü de sadece, imtiyaz mukavelenamelerini tasdik ve bunların tatbikini murakabe ile iştigal edegelmektedir.

Bunlar, hiç şüphesiz ki, mühim işlerdir; yapılması zarurî olan işlerdir.

Fakat *bütün* işler yalnız bunlardan mı ibarettir?

İşte burada, doğrudan doğruya takip olunan iktisat siyasetinin mahiyeti ile karşılaşmış bulunuyoruz.

Eğer Devlet, liberal bir iktisat siyaseti takip etmek ve memlekat iktisadiyatının talihini ferdî teşebbüslerin serbest hakimiyetine bırakmak niyetinde ise, mes'ele yoktur. Bugünkü teşkilât makinası kâfidir ve mükemmeldir.

O takdirde dışpazarlarımızı kaybediyormuşuz, rekabet kavgasında gündeu güne geriliyormuşuz, memleketimizde geri teknikli ve ekseriyet üzere gayri millî bir sanayi başıboş teessüs ediyormuş. v. s. v. s. bütün bunlar, bu işlerle doğrudan doğruya alâkadar bulunan fertlerin hususî ve şahsî davalarıdır. Devlet, bu gibi teferrüatla uğraşmaz.

Bu hüküm, liberal bir siyasetin verebileceği en tabiî bir hükümdür.

O takdirde ise, mallarını satamıyanların, hesapsız ve bilgisiz sanayi kurmağa kalkışanların, kısaca serbest iktisat kavgasında karşılaştıkları zorlukları kendi kuvvetlerile yenemiyenlerin Devlet elinden yardım istememeleri de, yine en tabiî ve zarurî bir neticedir.

Fakat ne görüyoruz?

Çiftçi olsun, sanayici olsun, tüccar olsun, başı sıkışan, Devletin himayesine sığınmak istiyor.

Devlet kredi temin etsin, Devlet satılmıyan malları satın alsın, Devlet düşük fiyatlara karşı çare bulsun, Devlet sürüm pazarları arasın, Devlet gümrük himayesi koysun, Devlet muafiyetler bahşetsin, Devlet şunu yapsın, Devlet bunu yapsın dendi mi, o takdirde Devlete, iktisat işlerinde bir (veto) hakkı tanımak icap eder.

Çünkü herhangi bir banka bile, kendisinden kredi istiyenin herşeyden önce « *liyakat* » ini araştırır. Banka, bu suretle hareket etmeğe, kendisine emanet olunan mevduatın selâmeti hesabına mecburdur. Fakat Devletten himaye bekliyenler, kayıtsız ve şartsız himaye istiyorlar, Devletin liyakat araştırma hakkını tanımağa yanaşmıyorlar. Halbuki, Devletin de kendisine emniyet olunan mevduatın, yani vergilerin, selâmeti bakımından kendi (veto) hakkını kullanması tabiî ve zarurî değil midir?

Banka ve Devlet mukayesesini bir adım daha ileriye götürelim: Herhangi bir sebepten, bankanın himayesini iyi kullanmıyan ve bu yüzden kendisini ve dolayısile bankayı zarara sürükliyen bir müesseseye karşı, bankanın alacağı vaziyet nedir?

Ya o müessesenin tasfiyesini istemek ve « zararın neresinden dönülürse kârdır » fehvasınca işin içinden mümkün olduğu kadar az zararla çıkmağa çalışmak, yahut ta fenalık işin kendisinden değil de, herhangi bir teknik ve idarî kifayetsizlikten ileri geliyorsa, doğrudan doğruya o müessesenin sevk ve idaresini ele alarak zararlı bir işi kârlı bir işe çevirmek.

Akıllı bir banka siyasetinin gidebileceği bir üçüncü yol var mıdır?

O halde liberal tedbirlerle himaye olunagelen iktisat siyasetimizin yüzüne şöyle bir bakalım; ne görüyoruz?

Öyle bayat bir ziraat tarzı ki, onun kitapta yeri ancak ziraat tarihidir.

Sanayiimiz umumiyetle sistemsiz ve ekseriyetle geri tekniklidir.

Ticaretimiz ise, hâlâ esnafçadır.

Böyle bir ziraat, sanayi ve ticaretin uluorta, kayıtsız ve şartsız himayesi herhangi bir bankayı kolaylıkla iflâsa götürebilir.

Devlet, dipsiz ambar doldurmıya memur bir hayır müessesesi midir ki, ondan mütemadiyen kayıtsız ve şartsız himaye ve yardım beklenip durulur?

Bu vaziyet karşısında, Devletin yapabileceği iki şey vardır:

Banka misalinde olduğu gibi, ya bütün bu himayelere rağmen iki ayağı üstünde duramıyan millet iktisadiyatını kendi haline bırakmak ve « Bırakınız yapsın, Bırakınız geçsin!» diyerek tamamile liberal bir iktisat siyasetine geçmek,

Yahut ta, millet iktisadiyatının sevk ve idaresini bilgili ve ihtisaslı bir zabtürabt altına almak.

İlk şık, memleket iktisadiyatının bugünkü geriliği, bugünkü aczi içinde yuvarlanıp gitmesi ve neticede cihan iktisadiyatından tamamile uzaklaştırılması ve tekrar bir müstemleke olması suretile tasfiyesi demektir.

İkinci şık, memleket iktisadiyatının bir plân ve ahenk dahilinde şuur ve bilgi ile kurulması demektir.

Yeni Türkiyenin ilk şıkkı ihtiyar etmesine imkân yoktur, çünkü bu şık bütün inkılâbımızın nefyü inkârı demektir.

İnkılâbımızın tamamiyeti namına ve hadiselerin gittikçe artan tazyiki altında ihtiyarı bir zaruret haline giren ikinci şık ise, herşeyden evvel İktisat Vekâleti teşkilâtının yeniden kurulması davasını ön plâna almağı icap ettirir.

Çünkü İktisat Vekâletinin bugünkü *basit* teşkilât makinası, bu muazzam işin hakkından gelebilecek mahiyet ve kabiliyette değildir.

Yeni İktısat Vekâleti, Türk iktısadiyatının Erkânı Harbiye dairesi olmalıdır.

Yeni İktısat Vekâleti, Türk iktısadiyatının Erkânı Harbiye dai- İktisat Vekâletinin ve ona tâbi bütün müesseselerin reorganizasyonu bahsında ana perensip, memleket iktisat hayatının ihtiyaçlarına göre « *İhtisas büroları* » « *Madde teşkilâtları* » tesisidir. Buna müvazi olarak, Ziraat Vekâletini de bir reorganizasyona tâbi tutmak ve iki vekâleti alâkadar eden *müşterek* mes'elelerin vahdetli bir tarzda işlenmesini temin etmek icap eder.

●

İhtisas büroları üzerinde biraz duralım:

Türk iktisadiyatının buhranı, gerilik ve iptidaîlik buhranıdır. Türk iktisadiyatını korumak ve kurtarmak demek, ondaki gerilik ve iptidaîlik unsurlarile mücadele etmek demektir. Geri teknikli ziraat istihsali, hem keyfiyet hem kemiyet bakımından ticaret sahasındaki rekabet kabiliyetimiz üzerinde müessir olmaktadır. O halde, ticareti ıslah etmek demek, her şeyden önce ziraati düzeltmek demektir. İşte, İktisat Vekâletile Ziraat Vekâletinin, üzerinde elele ve başbaşa çalışacakları bir saha:

İktisat Vekâleti, bir taraftan cihan piyasalarındaki rekabet şartlarına göre, diğer taraftan millî sanayiimizin ihtiyaçlarına göre, ziraî istihsalimizin hangi veçheler dahilinde ıslah edilmesi lâzımgeldiğini tesbit edecektir.

Ziraat Vekâleti de, bu gayelerin mümkün olan sür'atle tahakkuku için tatbik olunması icabeden teknik şartları ve teşkilât şekillerini araştıracaktır.

Görülüyor ki, iki vekâletimiz arasında sıkı bir işbirliğinin kurulması, her ikisinin de muvaffakıyeti için esastır. Meselâ, standard işinin yalnız ticaret safhasında halledilmesine imkân yoktur. Standardlaştırma işi, tohum, ekim, bakım, toplama, hazırlanma safhalarında hallolunabilir. Mal, ticarete standardlaştırılmış olarak gelir. Bu itibarla meselâ, bugün cihan borsalarında yeri olmıyan pamuklarımıza bir itibar kazandırmak istiyorsak, bu işe, İktisat Vekâletinin tesbit edeceği ticarî esaslara göre Ziraat Vekâletinin tatbik edeceği teknik ve teşkilât usullerile, ilk önce *tarla*da başlıyacağız. Pamukdokumasanayiimizin muh-

taç olduğu pamuk cinslerinin ve pamuk miktarının yetiştirilmesi işi de, iki vekâlet arasında kooperasyon lüzumuna en canlı bir misaldir.

Yabancı borsalarda, adları kara listeye geçen ihracat tacirlerine karşı, yeni İktisat Vekâleti lâkayt kalmamalıdır. Adı kara listeye geçen tacir, yalnız kendi itibarını değil, ayni zamanda Türk malının şöhretini de lekelemektedir.

Bu itibarla yeni İktisat Vekâleti, Türk mallarının hangi şerait dahilinde cihan rekabet meydanına atılması lâzımgeleceğini tesbit etmekle mükelleftir.

Ayni suretle, sanayi sahasndaki bugünkü tesis ve işletme anarşisine karşı da, yeni İktisat Vekâleti göz yumamaz. Hangi sanayiin *nerelerde, nasıl ve ne mikyasta* kurulması ve nasıl işlemesi lâzımgeldiğini tesbit etmek - eczahanelerin bile ulu orta kurulmasına meydan verilmiyen bu devirde- en tabiî bir Devlet vazifesidir.

İşte bütün bu, ve buna benzer işlerin, bugünkü umum müdürlük teşkilâtile başarılamıyacağı âşikârdır. Çünkü artık mes'ele, sade hukukî, idarî, ve umumî olmaktan çıkmış, tamamile ayrı ayrı teknik ve hususî ihtisas işleri mahiyetini almıştır. O halde, ne kadar ihtisas işi varsa, o kadar ihtisas bürosu, o kadar madde teşkilâtı.

●

Burada, mahut bir itiraz nakaratile karşılaşacağımızı biliyoruz:
— *Ya eleman?*

Bizim memlekette, «*eleman*» denince, akla «*Anka kuşu*» gibi mistik bir mahlûk gelir! Eleman, gökten inmez ki; Eleman, işin içinde yetişir.

Türkiye'de otomobil yokken, şoför dediğimiz eleman da yoktu. Ve olması da mümkün değildi. Şoförü otomobil yetiştirdi.

Bu memlekette Bankacı, bankaların içinde yetişti.

Bu memlekette Demiryolcu, demiryolların üstünde üredi.

Bu memlekette bürokrat, bürokrasinin içinde türedi!

Her iş için belki kâfi miktarda elemanımız yoktur. Hattâ bazı işlerimiz için de hiç elemanımız olmadığı muhakkaktır. Meselâ ambalâj işinde olduğu gibi. Belki de vardır da, şimdiye kadar bu işin lüzumu idrak olunmadığı için, kim bilir hangi başka bir işe sarılarak maişetini kazanmak derdine düşmüştür. Böyle ihtisası

dahilinde çalışma sahası bulamadığı için, meslek değiştirmek mecburiyetinde kalan yetişmiş gençlerimizin talihi, bir içtimaî dava şumulünü almıştır. Niçin? *Çünkü eleman, ancak muayyen işsahalarında kökleşir. O halde eleman mes'elesi, yapılacak işler için bir engel teşkil etmemelidir. Eleman yetişmesi ve kökleşmesi ancak, makinenin kurulmasile ve iş sahasının yaratılmasile kabildir. Her iş için lâzımgelen elemanın önceden ve kendiliğinden yetişmesini istersek, «eleman yok» nakaratını torunlarımızın torunlarına da miras bırakacağımızdan emin olabilirz!*

●

İktısat Vekâletini bürokrat bir müessese halinden kurtarıp, disiplinli, aktif bir prensip ve bir iş teşkilâtı haline koymak, yeni İktisat Vekilimiz Mahmut Celâl Beyefendinin inkılâp Türkiyesine yapacağı hizmetlerin en büyüğü olacaktır.

"Yeni Türk Mecmuası,, nın ilk sayısında çıkan Müderris Mustafa Şekip Beyin "Kadroya açık mektubu,, na cevabımız, yerin darlığından gelecek sayımıza kaldı.

İnkılâp ve Kadro çıktı. 100 kuruş.

Millet İktısadiyatı :

Türkiye'de Millî Sermaye Hareketi.

İsmail Husrev.

Türkiyede istihsal şubeleri arasında millî sermayelerin hareketi henüz tamamile liberal iktisat şisteminin kanuniyetlerine tâbidir: Millî sermayeler, ihtisas şubeleri arasında umumî millî iktisat menfaatleri lehine şuurlu bir müdahale olmadan yalnız kâr normasının [*] seviyesini takip ederek insiyakî bir tarzda tevezzü eder. Liberal iktisadın, dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de mümeyyiz vasfı istihsali teşkilâtlandıranların birbirlerine tâbi olmıyan müstakil müstahsillerden (küçük müstahsiller, büyük müteşebbisler) ibaret olmasıdır. Her müstahsil, hangi mahsulden ve ne kadar istihsal edeceğini sırf kendi şahsî menfaatine göre tayin eder. İstihsal vasıtaları, ham mevat ve binnetice mahsul sermayeyi vazedene aittir. Bunun için istihsal faaliyetleri ferdiyetçi bir çerçive dahilinde cereyan eder. İstihsal pazar içindir. Zatî ihtiyaçlar da pazar vasıtasile temin olunur. Türkiyenin ancak ecnebi piyasalarile münasebette bulunan mıntakalarına inhisar etmek ve ecnebi piyasalarının seyrine tâbi olmak üzere dar ve geri teknikli bir içtimaî iş bölümü, müstahsilleri yine tamamile liberal bir mekanizma içinde birbirile karşılaştırır. Meselâ Adana pamuk müstahsillerile Boldan veya Kadıköyün dokumacıları arasındaki iş bölümü gibi. Bu suretle pamuk müstahsili mensucat müstahsiline, mensucat müstahsili de pamuk müstahsiline bağlıdır. Memleketin esasen mahdut mıntakalarına inhisar eden bu mütekabil rabıta, alış veriş vasıtasile cereyan eder. Fakat bu iktisadî münasebetler yalnız alış veriş-

[*] Kârın miktarı kâr normasile ölçülür. Kâr norması kazanılan kârın vazedilmiş sermayeye nisbetidir. Meselâ 10,000 lira kâr 1,000 7,000 lira da 700 lira kâr veriyor diyelim. Bu sermayelerin her ikisinde de kâr norması yüzde 10 dır. Sermayelerin miktarı muhtelif olduğu halde kâr norması müsavi olabilir. Her yüz lira ayni kâr normasını verebilir.

le teessüs etmekle kalmaz ayni zamanda alış veriş vasıtasile tanzim olunur. Fiatın tereffüü, yüksek bir kâr, tenezzülü de alçak bir kâr verdiğinden pazarda fiatlerin temevvücü, müstahsillerin sermayelerini hangi istihsal şubelerine yatıracaklarını gösteren bir ibre vazifesini görür. Liberal iktisdın iktisat prensibi, zatî ihiyaçların tatmini değil, kâr temini zihniyetidir. Binaenaleyh kâr nerede yüksek ise, müteşebbis sermayesini oraya yatırır. «Kıymetleri nemalandırmak, müteşebbisin enfüsî gayesidir». Liberal iktisatta iktisadî teşebbüslerin cemiyet için faideli bir şekilde tesisi zihniyeti yoktur. Sermayelerin hareketine cemiyetin şuuru hâkim değildir. Kimse kimseyi sen şu işe sermaye yatırma diye icbar edemez. Bunun içindir ki Liberal iktisatta istihsal şubelerinin mütevazin inkişafını göremeyiz. Bazan bir istihsal şubesi, kâr seviyesinin yüksekliğinden dolayı fevkalâde ittisa eder. Diğer bir şube ise geri kalır. Sermayelerin hareketini, fiatların seyri idare eder demiştik. Bu şöyle cereyan eder: Meselâ yüksek bir kâr norması veren bir istihsal şubesine fazla sermaye yatırılır. Fakat bu sermaye yatırılırken, piyasanın hazım kabiliyeti ve diğer evvelden görülmiyen hâdiseler hesap edilemez. Çünkü liberal iktısatta ihtiyaçların hacmi meçhuldür. Müteşebbis meçhulât üzerine hesap yürütür. Fazla sermaye vaz'ı istihsal ile alım kuvveti arasında bir nispetsizlik tevlit eder. Fiatlar ve binnetice kâr norması düşmiye başlar. Nispet teessüs edinciye kadar bu şubeye yatırılmış sermayeler ya geri alınır yahut mahvolur. Bir misalle bu hâdiseyi canlandıralım: 1927-28 Anadolu kuraklık seneleri, Türkiyede değirmenciliğin yüksek kârlarla çalıştığı senelerdir. «*Değirmen sanayii bu senelerde diğer sanayi istihsal şubelerine nazaran birinci derecede kâr temin etmiştir. 1927 de kâr yüzde 23 iken 1928 de yüzde 32 olmuştur. Bir sene evvelisine nazaran yüzde 9 tezayüt vardır. Bir kaç müessesede kâr yüzde 50 ye kadar çıkmıştır*». [*] Bazı değirmencilere göre daha fazla kâr temini ihtimali de varmış. 1928 senesinde 220,636 lira yani alettakrip yüzde 35 kazanmış olan «Şark değirmenciler şirketi» tarafından umumî hissedar heyetine verilen raporda «*Kârın daha büyük yekûna baliğ olması kabil olduğu halde un resminin tenzili şayialarının satışı durdur-*

[*] Sermayenin şirketlerdeki hareketi. Hamit Tahsin ve Remzi Saka S. 48. İstanbul 1929.

[*] Keza S. 48-49.

muş olduğu ve mevcut stokların daha noksanla satılması yüzünden temettüün arzedilen miktarda kaldığı» [*] zikredilmektedir. Değirmen sanayii bu yüksek kârların 1929 senesi ve daha ileriki senelerde de temin edileceği zehabile sermaye plasmanlarını geniş tutmuş ve fevkalâde hâdiselerin zuhurunu hesaba katmamıştır: 1928 senesi darlığının 1929 da tekrar edeceği zannedilerek Romanya ve Macarisandan 15,000 ton buğday ihtal olunmuştu. 1929 senesi Anadolu hububat mahsulünün bolluğu, değirmencilerin hesaplarını alt üst etmiştir. Bütün dünyada hububat fiatlarının sukuta başlaması da değirmencilerin vücude getirdiği stokların kıymetini günden güne düşürmüş ve o derecede ki, stokların satış fiatı, maliyet fiatının yarısına inmiştir. Mevcut stokların, 1928 senesi stoklarından bir misli fazla olduğu düşünülürse zararın büyüklüğü anlaşılır. Bütün bunların zarurî bir neticesi olarak değirmen sanayiinde kâr norması, 1929 da sür'atle sukut etmiştir. «*Un ve buğday üzerine iş yapan müesseseler, 1929 senesinde maalesef mühim denecek vüs'atte tehlikeye maruz bırakılmışlardır. O derecede ki, bir sene evvel borsada ihraç kıymetlerinden bir misli fazlasile tedavül eden Anonim müesseselerin aksiyonları (eshamı) 1929 malî senesinde itibarî kıymetlerinden de ehemmiyetli surette kaybetmişlerdir* [**].

●

Sermayelerin kârlı bir istihsal şubesine akışı, o şubede sermayeler arasında şiddetli rekabet mücadeleleri doğurur. Rekabet ise emtia fiatlarını düşürdüğünden tedricen kâr norması da sukut eder. Bu sukut sermayeleri yeniden harekete getirir. Diğer kârlı bir sahaya akış başlar. Yahut yatırılmış sermayeler mahvolur. Bir çok iktisat şubelerimizde bu hareketi aynen müşahede ederiz. Bilhassa mensucat sanayii sahasında istikrar teessüs edememiştir. İstikrarın teessüsü de kuvvetli bir sermayenin yahut devletin mensucat işlerini tanzim etmesile mümkündür. Bugün bir çok mensucat fabrikaları sürümü arttırmak için fiatları düşürüyor ve neticede bilânçolarını zararla kapatıyorlar. Elimizde rakamlar olmadığı için iflâsların miktarını gösteremiyeceğiz. Fakat muhakkak olan şey bu sahada bir çok millî sermayelerin eriyip mahvolmakta bulunduğudur.

Vapurcular arasındaki rekabeti hergün gazetelerde okuyoruz. Va-

[*] Sermaye hareketi Hamit Tahsin ve Remzi Saka S. 48-49.
[**] Ayni eser.

pur sahipleri rekabet yüzünden yolcuları nerede ise, İstanbuldan Trabzona beş kuruşa götüreceklerdir. Bir buhran senesi olmıyan 1929 da Türkiye'deki ticaret şirketlerinin de vaziyeti yine ayni mahiyetteki sebeplerden dolayı şayanı memnuniyet değildir. Şu rakamlara bakalım: «*1929 senesinde itibarî sermayesi iki milyon Türk lirası olan 10 Türk şirketinin tesbit edebildiğimiz zararları 258,099 Türk lirasıdır. Hissedarlarına hesaplarını arzedememekte oldukları için haklarında bilânçoya müstenit malûmat veremediğimiz Türk Anonim ve Limited şirketleri 11 dir. 1929 senesinde 12 ticarî Anonim ve Limited şirketi tasfiye kararı vermiş ve şu suretle tasfiye haline geçmiş ticarî Türk şirketleri 33 gibi bir yekûna baliğ olmuştur. Çalışmıyan, tasfiye halinde bulunan ve zarar eden şirketlerin mecmuu 53 olduğuna göre müsait netice alabilen şirketlerin iki misli demektir*» [*]. Bu misaller iktisadî hayatımızda teşebbüslerin hep liberal iktisatça yani sermaye hareketlerinin insiyakî pazar kanunlarına göre kendiliğinden tanzim edildiğini göstermektedir. Fakat memleketimizin hususiyeti dolayısile bu liberal sermaye hareketlerinin verdiği neticeler hiç te şayanı iftihar değildir. Bu neticelerin mahiyetini 1930 senesinde «İktisat ve tasarruf cemiyeti»nin teşebbüsile Ankara'da toplanan sanayi kongresine verilen sanayi encümeni raporundan okuyalım:

«*Memleketimizin sanayiinde çok tesadüf edilen ve fakat çare bulunamıyan hatalar:*

1 — Fabrika mevkiinin fena intihabı (nakliyat, işçi, mevaddı iptidaiye ve mahreç noktai nazarından).

2 — Fabrikaların rantabl olabilmesi için asgarî vüs'atinin yanlış tayini.

3 — Müteşebbisin sermayesinden büyük teşebbüslere girişip gayri müsait şeraitle para istikrazı. Sermaye ile faiz yekûnunun fabrika kıymetini geçmesi.

4 — Ne imalâtında ne de satışında ihtisas. Vazifeyi hüsnü ifa edebilecek adamların intihabından evvel işe girişilmesi.

5 — İhtiyaca tekabül edecek bir fabrika mevcut iken sırf kâr bıraktığını görerek ihtiyacı tesbit etmeden ayni yerde diğer bir fabrika tesisi.

---

[*] Keza. S. 164-165.

6 — Malzeme evsafını ve mamulât hususiyetlerini tetkik etmeden muvafık olmıyan makinenin celbi» [*].

Anlaşılıyor ki bilgisizlik, rekabet, plânsızlık ilh. iktisat faaliyetlerimizin sakatlığında yegâne âmildir. Sermayeler heder olup giderken bu sermayelerin yaratacağı fazla kıymetlerle bir sermaye terakümü temin etmek mevkiinde olmadığımız apâşikâr görünüyor. Halbuki Türk vatanı, memleketin imarını ve halkının refahını arttırmak ve dolayısile harice karşı millî iktisat istiklâlini temin etmek için kavi bir sermaye temeline muhtaçtır. Bu kavi sermaye temelinin atılması ise, devletin millî menfaatler mikyasında sermaye hareketine makul bir istikamet vermesi ve memleketin bugün hiç mevcut olmıyan, yahut istikametsiz çalışan iktisat şubelerini bizzat kendisinin yeniden teşkil etmesi ve yaratması lâzımdır. Başıboşluk millî istiklâlimizin en büyük düşmanıdır. Millî menfaatlerle tearuz eden her şeyin geme alınması zarureti karşısındayız. Yalnız burada sui tefehhüme meydan vermemek için devletin iktisat işlerine müdahalesi şekillerini birbirinden ayırmalıyız. Üç türlü devletçilik olabilir: 1 — Fiskal devletçilik. 2 — Nasyonalist devletçilik. 3 — Sosyalist devletçilik.

1 — Fiskal devletçilik, Devletin sırf bütçe varidatı temin etmek için iktisadî teşebbüslere girmesi veya iştirak etmesidir.

Bu şekil devletçilikte iktisadî faaliyetler yine liberal esaslar dahilinde cereyan eder. Ekseri garp memleketlerinde ve bilhassa Türkiyede gördüğümüz devletçilik bu mahiyettedir. Devletin bazı iktisadî teşebbüslere muafiyetler bahş ve bazı faaliyetleri tahdit etmesi de iktısadî faaliyetlerin tanzimi gayesile değil, yine Fiskal maksatlarladır.

2—Sosyalist devletçilikte devlet, iktısat işlerinin müstakbel sosyalist cemiyetini kurmak maksadile bir sosyalist plâna göre tanzim eder. Bütün istihsal vasıtalarına devlet tesahüp etmiştir. Devlet, muayyen bir sınıf namına yeni bir cemiyet kurmak davasındadır.

3 — Halbuki Nasyonalist (milliyetçi) devletçilikte Devlet, şu veya bu sınıfın emrinde değildir. Devleti milletin ileri menfaatlerini temsil eden teşkilâtçı bir rehber kadro, iktisadî faaliyetleri milletin ileri menfaatleri hesabına tanzim ve idare eden bir tek-

[*]Sanayi kongresi raporları. S. 61. Ankara 1930.

nisyenler kadrosu teşkil eder. Nasyonalist devletçiliğin ana prensibi bir taraftan millî istiklâli her nevi haricî kuvvetlere karşı masun tutmak, diğer taraftan da dahilde millî iktisadiyatın kül halinde ve bütün milletin menfaatlerine uygun ve bütün fertlere şamil olarak gelirini arttırmaktır. Umumî millî ihtiyaçları karşılayan ve büyük sermayeye muhtaç olan istihsal şubelerini devlet bizzat teşkilâtlandırır. Devlet mülkiyetinin yanında şahsî teşebbüsler de çalışır. Ancak bunların faaliyetleri, millî menfaatlerle taaruz etmeyinciye kadar devletin müdahalesinden uzak kalır. Millî sermayelerin bilgisizlik, manasız rekabet, plânsızlık ve saire ile israfına mani olunmak için devletin sermaye hareketi üzerine kontrolü teessüs eder. Millî iktisadiyata insiyakî kanunlar değil, devletin şuurlu ve plânlı mesaisi hâkimdir. Bu tip devletçilik, hattâ bizim idaremizin taallûku olmaksızın, bütün millî kurtuluş hareketlerinin zatında mündemiçtir. Millî kurtuluş hareketleri kendi iktisadî nizamlarının kemalini ve salim inkişaf imkânlarını ancak böyle bir Devletçi nizam içinde tam olarak bulabileceklerdir. Binaenaleyh Türk cemiyetinin inkişaf mekanizmasını lâyıkile idrâk edemiyen ve devletin bazı idarî tedbirlerinde dahi bir ihtilâlci sosyalizmin alâmetlerini görerek telâş gösteren anasıra karşı bu noktanın işaretini çok ehemmiyetli bulduk.

Edebiyat :

Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı.

Yakup Kadri.

Dokuz gün süren Dil Kurultayı'nda dinlediğimiz nutuk ve konferansların bir hulâsasını yapmak lâzımgelirse diyebiliriz ki, Aşık Paşa'dan Fikret'e kadar devam eden ve adına Osmanlı edebiyatı denilen bir nevi dil ve kültür mahsulü artık, bir daha gün yüzüne çıkmamak üzere tarihin karanlığına gömülmüştür. Bu hâdise, Türk edebiyatının bütün mazisini silmek manasını mı ifade ediyor? Gelecek nesiller, artık her şeyin kendilerile beraber mi başlıyacağına hükmetmek mecburiyetinde kalacaklar? Bir boşluk insanın arkasında olsa da önünde olsa da baş döndürür, göz karartır. Bize, yaşayış ve oluşta devam hissini veren şey gelecekten ziyade geçmiştedir. Hele, *dil* ve *edebiyat* ancak zamanla vücude gelen bir his ve fikir birikmesinin, bir millî maneviyat terakümünün mahsulü olduğu için her içtimaî müesseseden ziyade kültürün -yani an'anenin- tesir ve nüfuzuna bağldır. Onun için bizim de her medenî millet gibi çocuklarımıza, hiç değilse mektep dersi olarak öğretmeye mecbur bulunduğumuz bir *klâsik* edebiyatımız olacaktır. Ve, bu meydanda duruyor.

●

Bundan -zannederim yirmi yıl önce- bir mecmuada yazdığımı hatırlıyorum. Bizim bir klâsik edebiyatımız vardır. Fakat, bu klâsik Türk Edebiyatı, Türk tarihinin Osman'dan başlayıp Vahdettin'de bitişi gibi, Aşık Paşa'dan başlayıp Fikret'e kadar gelen ve yahut Galip Dede'de zaten son nefesini vermiş olan Divan Edebiyatı değil Velet Sultan ve Yunus Emre'denberi devam etmekte olan Millî Edebiyatımızdır. Bunu Folklor denilen *anonim* halk edebiyatından ayırmak lâzımdır. Zira, Folklor, bir adamın ismini taşımıyan, ve halkın dilinde dolaşan yazılmamış masallara, destanlara, koşma ve türkülere denilir.

Yunus gibi sofuların, Karacaoğlan ve Dertli gibi âşıkların yazdıkları şiirleri, biz, bunlar arasında sayamayız. Çünkü, gerek tekke ve gerek âşık edebiyatı Türk klâsismasının dağınık servetlerini teşkil eden eserlerdir. Bunları toplayıp tedvin etmek ve Türk edebiyat tarihinin ana hatlarını bunun seyrine ve tekâmülüne göre çizmek lâzımdır.

Bunun yanında, Divan Edebiyatı, nevi şahsına münhasır bir *zümre san'atı* olarak öğretilebilir. Çünkü, kültürümüzde ne kadar yabancı olursa olsun, Divan Edebiyatı, bizim millî fikir hayatımızda bir hâdisedir ve onun edebî tenkit sahasında hiç değilse bir *antitez* olarak yaşamasına ihtiyaç vardır. Bizim millî şiirlerimizin bütün güzelliği, Kurultay'da bir kaç hatibin yaptığı gibi, ancak Divan şairlerinin yazılarile karşılaştırıldığı zaman meydana çıkar.

Divan Edebiyatı, yalnız gayrimillî değil, gayriinsanîdir. Burada *ruh,* insanın *ruhu* muayyen bir takım söz, mecaz ve istiare kalıpları içinde hapsolunmuş ve pek azı dışarıya sızmak imkânını bulabilmiştir. Onun içindir ki, hayatın bin bir çeşit tecellilerinde daima tek motifli bir yeknasak musikinin borusiyle kodır. Ölüm, kahramanlık, mihnet ve saadet divan şairlerinin eserlerinde daima tek motifli bir yeknasak musikinin borusiyle konuşur.

Divan şairinde tabiat bir acem minyatürü üzerindeki *perspektif*siz bahçeyi andırır. Burada, ağaç insana, kuş göve yapışmıştır. Rüzgâr yoktur ve her ne varsa donmuş gibidir.

Onun içindir ki, Divan Edebiyatı mahzeninden çıkıp ta millî, halk şairlerine kavuşunca, birden bire, insan karakterleri, kuş cıvıltıları, yaparak haşırtıları, güneş ve deniz parıltılarile dolu canlı bir âleme doğmuş gibi oluruz.

Cihan Buhranı bitti mi?

Burhan Asaf.

Bazı ham madde fiatlarının son aylar zarfında yükselmesi ve beraberlerinde bazı borsaları da yukarı doğru çekmeleri üzerine, *buhran*'ın belki de hafiflediği zehabı: «Buhran bitti.» müjdesini ortaya saldırmıştır.

Buhran, hakikaten bitti mi?

Bu suale buhranın telâkki tarzları üzerinde durmadan cevap vermek, abestir.

Buhranı üç ayrı tarzda telâkki etmek kabildir:

1 — Konjunktur (piyasa şartları) *bakımından.*

2 — İllî ve dogmatik bakımdan.

3 — İktisadî strüktür (iktisadî bünye) *bakımından ve diyalektik görüşle.*

1 — Konjunktur bakımından.

Bu görüş, klâsik iktisat mektebinin görüşüdür. Buna göre, *buhran,* tabiî ve mukadder bir duraklama devresidir ki, sebeplerini, fazla miktarda kredilerin istihsal sahasına yatırılması dolayısı ile istihsal ile istihlâk arasındaki uygunsuzluktan alır. Peryodik ve siklik bir hâdisedir. Her 6-8 senede bir baş gösterir. Neticede, çürük müesseseler, çürük matlûplarla birlikte tasfiye edilir ve bu tasfiyeyi kendi kendine yapan piyasa, yeniden canlanmıya başlar.

Bu şekilde bir buhran zuhur edince, bu görüşte iktisatçılar, hâdiseyi bazan para, bazan kredi, bazan emtia bakımından mütalea etmekle kendi aralarında izahça ayrılıklar gösterirlerse de, esasata, yani *buhran*'ın tabiî ve telâşa değmez bir hâdise olduğunda beraberdirler. -Bu mektebin en son mezhebi, *Konjunkturculuk*'tur. Yani, piyasanın her 6-8 senede bir geri gelen hastalığını her defasında ayrı ayrı tahlil ederek *buhranlar arasında müşterek* halleri ayıklamak, bunlara göre sebebiyetleri tesbit etmek, bu suretle bir *iktisadî teşhis ilmi* (diyagnostika) meydana getirdikten sonra bir *iktisadî önceden teşhis* usulünü (prognostika) yaymaktır.

Bundan iki sene evvel az çok meydan alan bu mezhepçik, *buhranın* piyasa kanunlarının tamamile haricine çıkması ve eski buhranlardan bambaşka vasıflar ve ölçüler alması üzerine *klâsik iktisat mektebinin buhran telâkkisi ile beraber* suya düşmüştür. -Bu buhran çünkü, kendinden evvelkilerden tamamile farklı olarak:

A — Serbest mübadele rejimini,

B — Piyasadaki otomotiklik nazariyesini (piyasanın kendi illetlerinden kendi kuvvetlerile kurtulması),

C — Para esasını,

D — Devletin devlet kalması ve iktisadî işlere müdahalede bulunmaması prensipini yıkmıştır.

2 — İllî ve dogmatik bakımdan:

Bu görüşü koyan Karl Marx'tır. Bu görüşe göre de, *buhran,* tabiî bir haldir. Her zaman tekerrür edecektir, çünkü kapitalizm, bir plânsız ve ölçüsüz iktisat rejimidir. İstihsal vasıtalarının alabildiklerine inkişaf etmeleri esas tanındıktan sonra, 6 - 8 senede bir istihsal ile istihlâk arasında uygunsuzluklar belirmesi, bu uygunsuzlukların iktisatça çöküntülere yol açması elbette ki hem tabiî hem de mukadder bir haldir.*Hüküm: buhranları* kaldırmak için kapitalizmi tasfiye etmek lâzımdır.

Karl Marx, hiç şüphe yok ki, kapitalizmi en doğru tahlil ve tenkit etmiş olan adamdır. Bu itibarla, gerek kapitalizmin bir *mukadder buhranlar rejimi* olduğu gerekse bu buhranların neden ileri geldikleri hususunda en doğru ve en tam malûmatın, klâsik iktisatçıların kendileri de, Karl Marx tarafından verildiği hususunda müttefiktirler.

Şu var ki, mesele, buhranları izah etmekten ziyade bunları ortadan kaldırmaktır. Klâsik iktisatçılar, hem buhranı kaldıramıyacaklarını hem de kaldırmıya lüzum görmediklerini, çünkü bunun iktisadî bünyenin hattâ gayet sıhhî bir aksülâmeli olduğunu ileri sürüyorlar. Karl Marx halbuki, buhranın izalesini, ancak kapitalizmin kalkmasında ve ilmî sosyalizmin gelmesinde görüyor.

Eğer son buhran olmasa idi, yani son buhranın diğerlerinden tamamile farklı ve sıhhî değil, bilâkis yıkıcı bir hâdise olduğu tecelli etmesi idi, ne klâsik iktisatçıların telâşa girdiklerini ne de «devlet müdahaleciliği» prensipinin bir *iktisadî haram* vaziye -

tinden çıkarak bazılarına göre bir *iktisadî mekruh,* bazılarına göre de *iktisadî müstahap,* bazılarına göre bir *iktisadî vacip* ve hattâ *farz* mevkiini aldığını görecektik.

Devlet müdahaleciliği prensipi ile beraber ferdiyetçi iktisadın böyle muhtelif cevaz perdeleri üzerinden devlet kontrolü altına düşmesi de gösteriyor ki, *bu buhran, bir yeni iktisadî ahlâkın mübeşşiridir.*

Binaenaleyh, Karl Marx'ın dediği de olmamıştır. Yani *buhran,* dünya ölçüsünde bir ilmî sosyalizmden henüz hiç bir haber yokken dahi, herkes tarafından tasfiyesi bu seferlik zarurî ve tekerrürü son derece tehlikeli bir hal olarak görülmektedir.

3 — İktisadî strüktür bakımından ve diyalektik görüşle.

Bu görüş *Millî Kurtuluş İnkılâbının* yani Türk inkılâbının görüşüdür. Bu görüşe göre, *bu buhran,* klâsik ve peryodik buhranlar devrini kapatmakta olan cihanşümul bir hâdisedir. Sarsıntılarını hâlâ yapmakta olan ve daha uzun seneler yapacak olan ve kapitalizmin tasfiyesini değil istihalesini istihdaf eden bir inkılâbî hâdisedir.

Çünkü kapitalizmin tarihinde ilk defa olarak, bir buhran, münhasıran piyasa şartlarının bir mahsulü olmaktan çıkarak kendine mahsus ve yepyeni vasıflar ve istikametler gösteriyor.

İlk defa olarak tarihte, bir buhranın zuhuruna sadece piyasa şartları yani teknik sebepler değil de ayni zamanda milletlerin iktisadî istiklâllerine malik olmak ve bir iktisadî cüzütam olmak arzuları yani sosyal sebepler âmil oluyor.

ilk defa olarak, kapitalizm, her buhranda alışık olduğu bir vaziyeti yani *pazarlardaki alım kabiliyetinin düşmesi üzerine eldeki stokların bir türlü sürülememesi* keyfiyetini her zamanki sadeliği ile göremiyor. Bu sefer, pazarların *isyanına* şahit oluyor. Pazarlar, alım kabiliyetleri olmadığı için değil, *almamak için, metropolün mamul emtiasına mahreç olmaktan kurtulmak için, kendi sanayilerini kurmak için almıyorlar.* Şüphe yok ki, bu iki *almayış* arasında bir fark var. Şüphe yok ki, burada artık mesele teknik olmaktan çıkıyor ve sosyal bir mahiyet alıyor. Çünkü, pazarların alım kabiliyetini sıfıra indirecek kadar inkişaf etmiş metropoller sanayiine mevcut pazarlar, yani cihan, dar gelmiye başlarken ve bunun bir neticesi olarak, meselâ Avrupa sanayii, bizzat Avrupa'da pazar bulmak zaruretine düşerken,

pazarların ayrıca *pazarlıktan çıkmak ve müstakil iktisadî cüzütamlar olmak* arzuları, şüphe yok ki, *buhran*'ı mürekkepleştirmiş, ekonomiko -sosyal bir hâdise yapmıştır.

●

Öyle ki, bu buhran zail olsa bile, onu, eski piyasa buhranlarının sonuncusu ve en şiddetlisi olarak değil *yeni vasıfta buhranların yani içtimaî -iktisadî buhranların ilki ve en hafifi olarak tasnif etmek lâzımgelecektir.*

●

Bu mühim nokta, Millî Kurtuluş İnkılâplarına has «buhran telâkkisi»nin mihveri olmakla beraber bu telâkkinin yegâne ölçüsü değildir. Millî Kurtuluşçuların buhran telâkkilerini vasıflandıran bir diğer nokta, kapitalist iktisat rejimine tâbi memleketlerin:

A — Mütesaviyen inkişaf edememeleri,

B — Sermaye ve teknikte faik mevkide olan memleketlerin teknikte ve sermayede geri olan memleketleri şu yahut bu şekilde fakat mutlaka istismar etmeleridir.

Zaten Millî Kurtuluş İnkılâplarını gıdalandıran şey de, bu tezadın mevcut olmasıdır. Fakat bu tezat, buhranın teknik yani piyasa seyri bakımından da ihmale gelmez bir rol oynamaktadır. Meselâ:

A — Sanayide son derece ileri gitmiş bir Almanya, bütün harpsonrasında, *tamirat haracı* ile sermaye teraküm ettiremez bir hale sokulduğu için, sermayedar memleketlerin ileri bir müstemlekesi vaziyetine düşmüştür.

B — Geri teknikli *Ziraat Avrupası,* deniz aşırı memleketlerin ileri teknikli ziraatleri karşısında *kredi bolluğuna rağmen* tutunamamış ve aldığı bütün kredileri batırmıştır.

C — Sermayede başta giden fakat sanayi tekniği geri olan İngiltere, sanayiini koruyabilmek için *İmparatorluk ölçüsünde bir himayecilik*'e baş vurmak iztırarında kalmıştır.

Bu misalleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Hepsinde, *sermayeli memleket* ile *sermayesiz memleket* yahut *ileri teknikli memleket* ile *gri teknikli memleket* tezadını ve bu tezadın doğurduğu derin ve içinden çıkılmaz teşevvüşleri görürüz. Harpten evvel müstemleke ve yarı - müstemleke olmanın vasfı ham madde yahut ziraat memleketi olmak iken, harpsonrasında bu kaide baş-

tan aşağı değişmiş ve müstemleke yahut yarı - müstemleke olmak sermayesizliğin yahut teknikte geriliğin bir mukabili olmuştur. Yalnız, iktisat ehramının tepesinde oturan sermaye olduğu için, *sermayesizlik, geri teknikli olmaktan çok daha tehlikelidir.* Her iki menfî vasfın altında debelenenler ise, Orta Avrupa ve Şark Avrupası'nın politika mezadına arzolunmuş zavallı memleketlerdir. Ne sermaye ne de teknik müsavatına malik bulunan bu memleketler, ne yapsınlar, tutunabilmek için, şu yahut bu büyük devletin politikasına silâhşor yazılmaktadırlar.

Sermaye ve teknik farklarının ayrıca rol oynamaları, *buhran'ı* bir kat daha mürekkepleştirmekte ve ona bir *üçüncü vasıf* vermektedir: *bünyece farklılık.* Demek oluyor ki, bu buhran, hem piyasa bakımından iktisadî, hem Millî Kurtuluş hareketleri bakımından içtimaî hem de dünyanın iktisadî piyasası (sermaye ve teknik) bakımından bünyevî -iktisadî bir buhrandır.

Bu suretle Millî Kurtuluş inkılâbının «buhran telâkkisi»ni kısaca vermiş olduk. Finans merkezlerinin buhrandan kurtulmak için sarfettikleri gayretlere geçmeden evvel, şunu işaret edelim ki, «buhran var..» diye enaz telâşa düşecek olanlar, Millî Kurtuluşçu milletlerdir. Milletçe haklarını geri almak için pazarlıktan çıkmak istiyen ve bu suretle piyasaca, cemiyetçe ve mevcut iktisat nizamının yapısı bakımından teşevvüşlere meydan veren bu milletler nazarında *buhran ve buhranların kalkması, ne daha az ne daha çok, istismarın kalkması demektir.*

Buhrandan «çıkış noktası» arıyan finans merkezleri.

Buhranın sermaye ve teknikteki geniş farklar dolayısile bünyece illetlere yol açtığını, *finans merkezleri,* mükemmelen görmüşlerdir. Teknik farkları, hele, gerek piyasa görüşünü gerekse istihsali istihlâke uygun bir şekle koymak yani bir plânın içine almak endişelerini artıplana atmıştır. Teknik farkını, yirminci asra, Amerika getirmiştir. Nasıl ki, buhranın işaretini de ayni memleket vermiştir. Şu halde, ne yapmak lâzımdır?

1 — Mefluç piyasa otomatikliğinin yapamadığını yapmak, yani enkaz halinde bulunan büyük piyasaları bilmüdahale *ayak üzeri kaldırmak:*

A — İngiltere, parasını düşürüyor, devlet hazinesini ferahlatıyor; akseptasyon işinden City'yi bilfiil menederek, onu, cihan mübadelelerinin korkunç olmağa başlamış aksülâmellerinden koruyor. Arkasından, 2,000,000,000 İngiliz liralık % 5 lik harp tahvillerini % 3,5 luğa kalbediyor ve hazineyi bir kat daha takviye etmiş oluyor.

B — Amerika *Reconstruction Finance Corporation* bankasını tesis ediyor. Federal Reserve merkez bankaları nizamnamelerini çelerek onları bu işe bilâvasıta da olsa iştirak ettiriyor. Büyük kalemler dahilinde piyasayı tasfiye etmiye başlıyor.

C — Fransa, Fransız rantlarını daha aşağı bir faiz ve 100 milyara yakın bir yekûn üzerinden tahvil eylemekle devlet maliyesini ve kontenjan usulüne geçmekle millî iktisadı destekleyor.

Bu hareketlerde müşterek vasıf, iflâslarını kendi kendilerine tasfiye edemiyen yani yıkıldıktan sonra şimdiye kadarki buhranlarda olduğu gibi kendi kendilerini tasfiye edemiyen piyasaları, *devlet müdahalesi ve devlet parası ile* doğrultmaktır. Mevcut rejim, artık her tarafta devlet sübvansyonları ile yaşatılıyor.

2 — Beynelmilel tediye tıkanıklıklarına çare aranıyor.

A — Harp borçlarını Amerikaya ödememek için *Avrupalı borçlular cephesi* meydana getiriliyor.

B— Bu neviden yani itfaları imkânsızlaşmış borçların Avrupalılar arasında da ödenemediğini göstermek için, Fransa, tamirattan vazgeçmeğe icbar ediliyor.

3 — İstihsal teknikleri farklı sahalar nazarı itibara alınıyor.

A — Ottawa'da ileri ziraat ve ileri ham madde tekniğine malik Dominionların yardımı ile geri teknikli Britanya sanayii himaye ediliyor. Ottawa'da İngilterenin takip ettiği siyaset, Dominionların sanayileşmelerine mani olmak değil, bu sanayileşmenin temposunu biraz yavaşlatmak ve bir de bu sanayileşme hareketi için lâzımolan istihsal vasıtalarının Amerikadan değil İngiltereden tedarikini emniyet altına almaktır. Kanada mürahhasları, sanayide «tip» meselesini ileri sürerek Kanada sanayii için

daha ziyade Amerikan makine tiplerinin daha uygun geldiğini bildirdikleri zaman, İngiltere bu noktayı ehemmiyetle gözönünde tutmayı ve Kanadaya Amerikan tipinde makineler satmayı vadediyorlar. Binaenaleyh, İngilterenin Ottawa'da hazırladığı program, *sanayileşmek kararları kat'î olan Dominionları İngilz istihsal vasıtaları ile sanayileştirmek fakat bunu yapabilmek için yani Dominionlara modern Amerikan tipinde makineler satabilmek için sanayileşme temposunu yavaşlatmaktan ve vakit kazanmaktan ibarettir.* Çünkü İngiliz ağır sanayiinin Amerikan ağır sanayiinin bugün satabildiği modern makineleri satabilmesi için *outillage*'ını (fabrika teçhizatını) değiştirmesi lâzımgelmektedir. Bu ise zaman meselesidir.

Dominionların bu sabırlarını da, İngiltere, onların ziraat maddelerine ve ham maddelerine pazar olmak suretile satın alıyor. Ottaw konferansı ispat ediyor ki, akıllı ve uzak görüşlü Albion, bu anlaşma esası üzerinden Britanya İmparatorluğunun bütün yirminci asır boyunca modern ve rasyonelleştirilmiş tekniğe geçmesini istihdaf ediyor.

B — Stresa'da Avrupanın bir kapalı saha telâkki edilmesinin ve emtia mübadelesinin bu kapalı saha dahilinde tanziminin ilk teşebbüsünü görüyoruz. Bir Avrupa gümrük birliğine gidilmek isteniyor. Çünkü Orta Avrupa ve Şark Avrupasının geri ziraat tekniği Denizaşırı memleketlerle kat'iyen karşılaşamıyacak bir vaziyettedir. Fransanın bütün harpsonrası esnasında buralara yatırdığı siyasî kredilerin tamamen donması bundan başka da bu memleketlerde devlet maliyelerinin iflâsı, hep bu teknikteki geriliğin neticesidir. Bu memleketlerin mallarını satabilmeleri için mutlaka bir himaye payına ihtiyaçları vardır. İşte Stresa'da muttasıl «toprak mahsullerinin kıymetlendirilmesi»nden bahsolunmasının sebebi budur.

Fakat Stresa'da himaye olunan şey, sadece geri teknikli ziraat değildir. Ayni zamanda geri teknikli sanayidir. Mahreçsiz sanayidir. Ham maddesini hep dışarıdan getirmiye mecbur ve bu itibarla Amerikan sanayiine karşı daima altta kalmağa mahkûm sanayidir. Sade bu kadar değil. Stresa'da ayni zamanda *verilecek kredilerin kârlılığı ve verilmişlerin geri ödenmeleri imkânı* düşünülmüştür. Plasman sahalarını ancak Avrupada bulabile-

cek olan *Fransız sermayeleri,* sanayide ve ziraatte tekniğin gerilğinden muztarip bir Avrupada, eğer Avrupa ölçüsünde bir kıt'a himaye gümrüğü tesis olunmazsa; eğer Avrupa memleketleri arasındaki gümrükler ve tahditler kalkmazsa, eğer Avrupalılar arasında muntazam bir mal mübadelesi tesis olunmazsa, daima batacaklarını idrak etmişlerdir.

Kısaca, *Stresa,* hem geri hem de iktisadî bünye itibarile yirminci asır şartları için geri ve illetli bir Avrupayı ıslah etme yolunda atılmış ilk adımdır.

C — Amerikanın kendi sahası. Sovyet Rusyanın kendi sahası. Kendi başını kurtarmıya çalışan Japonya.

●

Hulâsa edersek, *finans merkezlerinin programları* şu olmuştur: Piyasaları devlet eli ve devlet parası ile tasfiye etmek. Cihan ölçüsünde mal mübadelelerinin hem imkânsız hem de tehlikeli (teknik farkları yüzünden plasman sermayelerinin donması yani batması) olduğunu görerek, teknik şartlarına göre sahalar tefrik etmek ve *mübadele makanizmasını* bu ayrı sahalar dahilinde ve *ayrı* denebilecek tedbirlerle işletmeğe çalışmak.

Çıkış noktaları bulunmuş mudur?

Zikrettiğimiz teşebbüsler, buhranın bir piyasa buhranı olduğuna, finans merkezlerinin bile inanmadıklarını gösteriyor. Ana hatlarını verdiğimiz bu teşebbüsler, kısmen müşterek anlaşmaların kısmen de hâdiselerin önünde mukadder neticeye doğru sürüklenip gitmenin eseridir. Bundan başka, gerçi teşebbüsler mevcuttur amma, gerek piyasaların tasfiyesi, gerek sahaların tayini gerekse mübadelelerin sahalara göre tanzimi bakımından alınan neticelr son derece cılızdır.

●

Daha ileri gitmeden hâdiseyi (buhranı) bugüne kadar olan neticeleri ile düsturlaştıralım:

Mihver, Amerikan tekniğidir.

Cihan harbinde kendine, tarihte ancak bir kere nasip olmuş bir gıdalanma ve palazlaşma fırsatı bulmuş olan *Amerikan kapitalizmi,* teknikte sür'atle tahakkuk ettirdiği *kantitatif* teraküm-lerden sonra birdenbire *kalitatif* bir tahavvüle sahne olmuş ve

bu teknik inkılâp *içtimaî çerçeveyi zorlıyarak* parçalamıştır. İçtimaî çerçeve nedir? *Bir vahdet arzeden cihan iktisadiyatı.* Düne kadar vahdet arzeden ve müşterek fiat, müşterek arzutalep, müşterek istihsal ve istihlâk kanunlarına nazaran işliyen cihan iktisadiyatının, *şimdi,* ayrı sahalar dahilinde ayrı kanuniyetlere göre yaşamağa çalışması, bu sahalar dahilinde tenebbüt etmeğe hazırlanmasından başka bir şey değildir. Bir nevi *tavaifi-mülûk* devresine girmiş olan bu rejim, sahalar politikasını, acaba kendi iradesi ile mi terviç ediyor, yoksa onu oraya hâdiseler mi sürüklüyor? Yukarıda, her iki âmile de yer vermiştik. Fakat, öyle de olsa böyle de olsa, acaba ne değişir? Vakıa meydandadır: vahdet halindeki cihan iktisadiyatı, bir kaç kocaman parçaya ayrıldıktan sonra, bu parçalar dahilinde de, ayrıca bin bir tezadın içinde kıvranıp durmaktadır.

●

Buna «*buhrandan çıkış*» demek hatalı olsa gerektir. Bu, olsa olsa, *buhran rejimine intıbak, buhran rejimine yerleşmek, buhran rejimini istikrarlandırmak demektir.*

Böyle bir halin verebileceği neticeler.

Sahaların birini, en çürüğünü, ele alalım: Avrupa.

Avrupanın finans sermayesini, Almanya ve Polonyada, İngiltere ve Amerika; Tuna memleketleri ile Şark Avrupasında da Fransa temsil ediyor. Amerika ile İngilterenin bütün gayretleri, şimdilik bu çürük plasman sahalarından kredilerini çekebilmektir. Bu çürük sahaya para yatırmış olmakla ne büyük bir yanlış işlediklerini çoktan anlıyan bu iki sermaye merkezinin Avrupadaki sermaye politikaları, paralarını kurtarmaktan ve bu çürük sahayı, kim isterse ona bırakmaktan ibarettir.

Kalıyor, Fransa. Filvaki Fransa, Avrupaya, toprağı ve mevcudiyeti ile bağlıdır. Bunun içindir ki, Avrupayı, kendi sermayelerine tahsis edilmiş bir saha olarak görüyor ve Almanya ve İtalya gibi ikincielden rakiplere karşı bazı emniyet tertibatı almak istiyor. (Avrupada Fransının bütün harpsonrası politikası bu gayesini tahakkuk ettirmekten ibarettir.)

Fransız sermayesini Avrupa sahası için kâfi farzedelim.

Yukarıda dedik ki ve bir hakikattir ki Avrupa, gerek sanayi gerekse ziraat bakımından Amerikaya nazaran geri bir tekniğe

maliktir. Avrupanın bir taraftan nüfus şartları bir taraftan da, geri de olsa, bütün on dokuzuncu asır boyunca dünya ölçüsünde pazalara ihracat yapmak için kurulmuş sanayii göz önünde tutulacak olursa, bir kıta-birliği meydana getirilse bile bu birliğin bir *otarşi*'ye yani kendi kendine yetmeğe doğru gidemiyeceği besbellidir. Kaldı ki, Avrupa, ham maddelerinin bir çoğunu dışardan tedarik etmeğe mecburdur. Ayrıca da bütün Şark Avrupası ve Tuna memleketlerinin hububat istihsalleri kıtadaki ihtiyacın ancak % 10 unu karşılamaktadır. Yani Avrupa, gıda maddelerinin de mühim bir kısmını ithal etmeğe mahkûmdur. Bütün bu ihtiyaçlarını örtebilmek için satmağa mecburdur, pazarlar aramağa mecburdur.

Nereye satacak?

İmparatorluk kapanmaktadır. Amerika?! Japonya?! Rusya?! Kalıyor Çin ve Cenup Amerikası ki, politika tezatlarının merkez değiştirircesine buralara doğru akması, buralarda, yeni pazar şartları değil doğursa doğursa bir harp doğurur.

Avrupayı kendi haline bırakır diğer sahaları ele alırsak, gene sahalar imkânının kısırlığını görürüz. Çünkü Amerikanın 12 milyon işsizine iş bulması, ayrıca mahreç ve pazar meselesidir. Sahalar politikasından ayrılındığı ve eskisi gibi cihan ölçüsünde bir serbest mübadele rejimine avdet düşünüldüğü takdirde ise, istihsal teknikleri arasındaki farklar baş gösterecek ve geri teknikli saha ileri teknikli memleketler tarafından tasfiye edilmesine şahit olacaktır.

Binaenaleyh böyle bir çıkmaza girmiş olan bir iktisadî rejim, bu çıkmazdan kurtulmak istedikçe ona ancak daha derin gömülmüş olacak ve tutunmak istedikçe, farkında olarak olmıyarak, ***bünye değişikliklerine maruz kalacaktır.***

Tahlilde daha ileri gitmeye şimdilik lüzum yoktur.

Şimdilik, eğer hâdiseye *buhran* ismini vermekte devam edeceksek, buhran devam etmektedir.

Millî Kurtuluşçu Türkiye ve buhran.

Cihan harbi emperyalist devletleri ordu bakımından o kadar bitap düşürmüştü ki, Türk Milleti, ***milletçe bir harp yaparak*** siyasî istiklâlini emniyet altına almak fırsatını buldu. O sırada, emi-

peryalistlerin kendilerini toparlamalarını istemek *Türkçe bir temenni sayılmazdı.*

Onun gibi bu seferki *buhran* da, emperyalist finans merkezlerinin ve onlarla beraber istismarcı finans ve iktisat mekanizmasının *felce uğraması* demektir. Türk vatanı, eğer iktişadî istiklâlini emniyet altına alırsa, şu sıralarda alacaktır. Kendini iktisatça toparlıyabilmiş bir emperyalizm, pazarların ne gümrük duvarları arkasında sanayi kurmalarına, ne bir millî para politikası gütmelerine müsaade eder. Eğer bugünkü İstanbulda bugünkü şeklinde bir *sanayi spekülâsyonu* yapılabiliyor ve böyle bir sanayi *metotsuz, plânsız ve son derece geri teknikli olduğu halde* inkişaf imkânları bulabiliyor ve büyük kârlar temin ediyorsa, İstanbul sanayii bu nimetleri, buhranın mevcut olmasına ve devam eylemesine medyundur.

Bu küçük misal bile gösteriyor ki, buhranın bitmesini temenni etmek, bundan on sene evvel, emperyalistlerin kendilerini toparlamalarını temenni etmek kadar *Türkçe olmıyan bir temennidir.*

●

Bu noktayı böylece işaret ettikten sonra ve buhranın umumî seyri hakkında yukarda vermiş olduğumuz noktaları göz önünde tutarak, memleketimizin buhran içinde bir cihandaki yerini vasıflandırabiliriz.

Buhran, öyle anlaşılıyor ki, bir taraftan *tasfiye edici* bir taraftan da *kurucu* bir hâdisedir. Avrupanın bir çok küçük milletleri, daha bugünden, bir millî iradeyi temsil etmekten uzaklaşmışlardır. Bundan bir kaç hafta evvel, sırf Fransanın verdiği talimat bu merkezdedir diye Besarabyayı Rusya ile Romanya arasında ihtilâflı saha tanıyan Romanya hükûmetini bu hareketinden dolayı muaheze eden meclise Başvekil Vaida-Voyvod «..asîl dostumuz Fransa..» diye bir iyma yapar yapmaz bütün meclis ayağa kalkmış ve Fransayı selâmlamıştır.

Bu, şunu gösteriyor ki, Türkiyenin küçük Avrupa milletleri arasında seçeceği hiç bir örnek yoktur.. Türkiye için bir Macaristan örnek olmıyacağı gibi, bütün ilim ve irfanına ve heybetli sanayiine rağmen Almanya da bir örnek olamaz. On dokuzuncu asır başlangıcında Alman devletçiklerine ufalandığı için Napolyonun çizmeleri altına düşen bu memleket, yirminci asır başlangı-

cında sınıflara ufalandığı için beynelmilel finansın bir futbol sahasına dönmüştür.

Türkiye kendini kuran bir memleket olduğu için, bütün on dokuzuncu asır ve onun doğrudan doğruya bir neticesi olan bugünkü kanserli Avrupa ve hasta cihan, ona bir örnek değil olsa olsa bir derstir.

Türk milletinin cemiyet yapısını tezatsız meydana getirmek için bir ders.

Teknik ile cemiyet davalarını kusursuz halletmek için bir ders.

ileri vasıfta bir ziraat kurmak için bir ders.

Yirminci asra uygun bir sanayi kurmak için bir ders.

İktisadı, sadece teknik bir dava olarak değil, bir cemiyet davası, bir millet davası olarak almak için bir ders.

Sınıflaşmamak için, sınıflara parçalanıp ağyarın oyuncağı olmamak için bir ders.

Anadoluyu ve Anadolluyu dünyanın en bahtiyar memleketi ve en bahtiyar insanı yapmak için bir ders.

●●

Cihan buhranı ne türlü seyrederse etsin, nasıl istikametler arzederse etsin, Türkün davası, ***bütün manası ile ve kaytsız, şartsız olarak millî kurtuluştur.***

Anıkara
Moskova
Roma [*]

Yakup Kadri.

Bununla beraber zannetmemelidir ki, Rusya'yı kaplıyan bu inkılâp atmosferi içinde artık bütün tezatlar ortadan kalkmıştır. Her halde, tam bir komunist nizamına girmemiş olan ve kendi tâbirlerine göre henüz *(precommuniste)* bir safhadan geçmekte bulunan bugünkü Rus cemiyetinin bünyesindeki kargaşalığı görüp meydana çıkarmak o kadar zor bir şey değildir. Zaten, hiç bir inkılâpçı Rus komunisti bunu inkâr etmez. Onlarca ve gene onların kullandıkları bir tâbire göre, bugün, Kızıl Rusya'da cari olan hukuk, hâlâ, (Burjuva Hukuku)dur. Engin köylü tabakası, henüz milkiyet ve kazanç haklarına bağlı müstakıl bir sınıf halinde yaşamaktadır. İntellektüeller, hele edebiyat ve san'at sahasındakiler *kollektivize* ve *proletarize* olmaktan uzak, eski hayatın, eski burjuvalığın şekleri, tereddütleri, zâıf ve temayülleri içinde bocalamaktadırlar.

Bunlar, kendilerini beğenmişlikleri, yani ferdiyetçilikleri, havaîlikleri, hattâ, belki, biraz da *snop*luklarile hemen her yerin intellektüellerine benziyorlar. Bunlarla, bulunduğumuz meclislerde -biz, millî, burjuva, Türk intellektüelleri!- kendilerini asla yadırgamadık. Bütün kusurlarımız, zâıflarımız, dağınıklıklarımızla, kendimizi onlardan ayrı bulmadık.

Kremlin sarayındaki bir suvarede biraz fazla kaçırmış olan genç bir romancı, tatlı bir coşkunlukla omuzuma vurarak, biraz evvelki ciddî bir edebiyat bahsini şu sözlerle bitirmişti:

— Adam sen de; prensip, meslek, çığır denilen şeyler de ne imiş! Ben, en müthiş realitelerin içinden çıkmış bir köylü çocu-

[*] Altıncı nüshadanberi.

ğuyum. Fakat, ayni zamanda, bir on dokuzuncu asır *romantiği* kadar *lirikim.*

İzvestia gazetesinin danslı ve çalgılı bir supesinde bir genç muharrir, halisüddem bir Parisli delikanlıya yakışan bir tavurla:

— Bu gece, hep dans etmek istiyorum. Hep dans etmek... diye söyleniyordu.

Ve ayni masada bulunan genç kadınlar kendilerini dansa davet edeceğimiz dakikayı gözlerimizden keşfe çalışıyorlardı. Bir tanesi, arkadaşlarımızdan birini âdeta zorla kaldırdı, diyebilirim.

— Bizim erkekler hiç dans etmiyorlar. Halbuki ben dans için çıldırırım.»

Ve bunları söylerken, bir Parisli kızın gözleri kadar rimelli kirpiklerini pudralı yanaklarının üstüne hüzünle indiriyordu.

Resmî bir ziyafette, resmî şahsiyetlerden birinin hanımı ile yanyanayız. Genç kadın gülüyor, söylüyor, içiyor. Tıpkı Tolstoi'nın Anna Karanin'indeki salon kadınlarından biri gibi. Çetrefil ve tatlı şivesile bana diyor ki:

— Fransızca konuşmağa bayılırım. Ne yazık ki burada, artık, hiç kimse Fransızca konuşmuyor. Eskiden...»

Eskiden dediği zamanda bu kadın -yirmi yaşında var mı yok mu? bilemem- henüz bir çocuktu. Bütün hususiyeti, bütün sinirleri, zevki ve kültürü ile inkılâp Rusya'sının malı olması lâzımgelirken, mazinin her hangi bir ehemmiyetsiz âdetine bu hasreti nereden duyuyordu?

Bana doğru eğildi:

— Son zamanlarda hiç Paris'e gittiğiniz oldu mu? Anlatın bana; orada neler gördünüz...

— Yeni bir dans çıktı. Adına *Rumba* diyorlar...

— *İşittim.* Fakat, hiç görmedim.

Lâkin bütün bunlar, koca Rusya'da daima 40 derecei hararette tutulan inkılâp havası içinde birer hurde teferrüat, birer anormal arızadır. Öyle ki, ben bile, disiplinsiz gençler, hava ve hevesine düşkün insanlar, dans meraklısı, rimelli, rujlu kadınlar ve Paris havadisleri içinde kendilerini unutmuşlar diyarından henüz gelmiş olmakla beraber bu tarz gençleri, bu tarz hanımları ve *bu tarz konuşmaları yadırgayorum.* Hele, şu bizim Bey-

oğlu ve Şişli âlemlerini hatırlatan her şey bana âdeta *batıyor*. Etrafımda, hep, ruscadan başka dil bilmiyen, kara gömlekli, beli kayışlı, ağırbaşlı adamları, saçları kızıl mendile sarılı, babacan kadınları arıyorum. Çünkü, içinde bulunduğum memleketin havasına ancak bunlar yaraşıyor.

Bizde, fesli bir adam ve çarşaflı bir kadın ne ise Rusya'da Avrupalı Monsieur'ler, Avrupalı Madame'lar gibi giyinmiş kimseler odur. Bir tiyatroda, perde arası, büfede duruyorum. Kalabalığın içinde küpeli, yüzüklü, dudakları ve yanakları boyalı bir kaç kadını hayretle gördüm. İlk anda bunları sahnedeki kıyafetlerile halkın arasına karışmış artistler zannettim. Sonra öğrendim ki, ecnebi gazete muhabiri imişler.

Bir mukayese.

Rusya'nın bu prensipleşmiş, fikirleşmiş, şuurlaşmış inkılâp havası içinde, çok defa, kendi inkılâp havamızı düşündüğüm olmuştur. İnkılâp Türkiyesinde, bu hava, İstanbul'da mı bulunur? Ankara'da mı? Hasiyetleri nedir? Nesinden tanılır? Hararet derecesi ne kadardır? Tesirleri ne gibi şeyler ve kimler üzerinde görülür? Doğrusu, bunu, Rusya'daki kadar kolaylıkla tayin edemiyorum. Bu hava tahlilini inkılâbımızın mihrakı olan Ankara'da bile yapmak güçtür. Çünkü Ankara'da manevî atmosfer yer yer, semt semt değişir. Tahtakale'de koyu bir orta-çağ havası hüküm sürer. Yeni Şehir, gittikçe alafrangalaşmaktadır. Meclis ve hükûmet mahafiline gidelim. Oralarda hâkim olan hava ekseriyetle, donmuş bir bürokrasi havasıdır. Yalnız, B. M. M. 'inde bazı fevkalâde günlerde, bir kaç dakika için, sıcak bir raşenin geçtiği hissolunur. Sonra, birden, her şey, mutat durgun haline avdet eder.

İstanbul'da Kozmopolitlik, adamsendecilik, kalenderlik ve derbederlik, bundan on beş yıl evvelinden daha farklı değildir. Burada, kitapçılar ve matbaalar semti, bizim bildiğimiz, Babı Âli yokuşunun bütün o sümsük ve uyuklar manzarasını muhafaza etmekte ve bütün İstanbul gençleri biraz hayata, harekete kavuşmak için Beyoğluna can atmaktadır. Beyoğlu'na, yani sinemaya, caz'a bara, kumara... Yeni Türk nesillerini Avrupalılaştırmak sisteminin bu dört terbiye şekli, en kuvvetli esaslarını teşkil eder. Bizim şu mahut Caddei-Kebir'in adı *resmen* İstiklâl

caddesi olmuş; fakat caddenin bu yeni adı, posta müvezzilerile tramvay konduktörlerinden başka kimse bilmiyor. Bazı şeylerin adı değişmekle mahiyetlerini değiştirebileceği zannı, inkılâp hareketinin, bizde, yarım yamalak kalmasına sebep olan âmillerden biridir. Türk inkılâpçıları lüzumundan fazla optimisttirler. Bunlar arasında bir çokları, hükûmetin, bilmem kaç yıl evvel verdiği bir kararın veya meclisten çıkmış bilmem hangi kanunun hayatta bir tatbik ve tahakkuk sahası bulduğuna kanidir. Halbuki, bugün, inkılâbımızın bu onuncu yılında, hileişer'iyesiz şapka veya kasket giyenler, kanunu - medeniye göre evlenip boşananlar, ve yeni harflerle yazıp okuyanlar bütün Türkiye'de on bin kişiyi geçmez. Bütün Anadolu kasabalarında, Ankara'nın, İzmir'in, İstanbul'un bütün kenar mahallelerinde kadınlar sımsıkı kapalıdır. Kocalarına şeriatçe bağlıdır.

(Arkası var)

Kronikler:

İnkılâp ve Kadro

6 eylûl 932 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesinden.

«Şevket Süreyya» bir senedenberi memleket güzideleri arasında münakaşa edilen «İnkılâp ve Kadro»yu «Kadro» neşriyatının birinci sayısı olarak neşretti.

«İnkılâp ve Kadro» nun bir kitap halinde intişarını inkılâbımız için bir kazanç telâkki etmekte tereddüt etmiyorum.

Türk inkılâbı «İnkılâp ve Kadro» da millî bir çerçeve içine alınmıştır. Şevket Süreyya bu inkılâbı ile Türk inkılâbını her sahada millîleştirmiş, onu eski ve yeni dünyanın muhtelif merkezlerinde yer alan fikir cereyanlarından ayrı ve inkılâbın bizzat temsil ettiği fikirlere göre bir kül halinde ortaya koymuştur. İnkılâbımıza bu asliyetini vermek için Şevket'in ve arkadaşlarının bir senedenberi yaptıkları neşriyatın leh ve aleyhinde bir çok sözler söylendi. Neşriyat muğlak, müphem, vuzuhsuz telâkki edildi. Hattâ bunlardan bazıları harpsonu dünyasındaki aykırı fikir cereyanlariyle alâkadar görülerek zararlı telâkki edildi.

Hakikat Şevket; ne Paris'in, ne Moskova'nın, ne Roma'nın, ne de Berlin'in hayranı idi. Onun inandığı bir tek fikir, Türk inkılâbı; ve beğendiği bir tek hareket, Türk millî kurtuluş hareketi idi.

Şevket, inkılâbımız için; *«Türk inkılâbı, ne başka memleketlerde ihtilâl namı verilen şekilde idarî bir tezebzüp, ne de inkılâp yapmak iktidarlarından mahrum memleketlerde manası mübalegalandırılan cinsten pasif bir reformdur.»*

«İnkılâbımız kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazarî vel fikrî unsurlara maliktir.»

Der ve Millî Türk inkılâbını; *«Harp sonunda meydan alan ve Osmanlı Türkiyesinin tarumar edilmiş enkazı üstüne kurulan genç, müstakil Türkiyede en karakteristik misalini bulan «millî kurtuluş» hareketini aynı zamanda bir «Otarşi»*

Olarak anlatır. Bu anlatışta inkılâbımızın aldığı iktısadî mana: *«Şimdiye kadar bir tabiiyet altında yaşıyan müstemleke ve yarı müstemlekelerle ziraî emtia müstahsili memleketlerin bu şartlardan kurtuluşu»*

dur. Millî Türk Inkılâbını millî bünyenin sosyal ve ekonomik şartlarına göre bir kül halinde ortaya koyan ve inkılâbın gelecek senelere şamil ileri hareketlerini en tam manasiyle «millî» olarak vasıflandıran Şevket Süreyya, ayni zamanda inkılâbımızın harpsonu dünyasında temsil ettiği büyük ve cihanşümul fikri;

Iç ve dışta, iç ve dıştan gelen her türlü istismarlara karşı müstakil millet fikrini, millî kurtuluş hareketini;

Harpsonu dünyasının muztarip milleteri için ideoloji olabilecek bir fikir sistemi halinde ve muvaffakıyetle ifade etmiştir.

«Inkılâp ve Kadro» da millet, devlet, cemiyet, sermaye, san'at her şey «millî» dir.

Türk inkılâbının bir sınıf diktatörasını temsil eden kommünizmden, sınıflar arasında ve sınıfların hayatiyeti lehine bir muvazene temsil eden Faşizm'den ve nihayet cihan mikyasında sınıflar, zümreler, tezatlar nizamı olan liberalizm'den ayrılan vasfı bu; onun millîliğidir.

Samimiyetle itiraf etmek lâzımdır ki; Türk inkılbını millî ve beynelmilel mikyasta bu kadar millileştiren, inkılâbımızın harpsonu dünyasında temsil ettiği «müstakil millet» fikrine bu kadar bağlanan Şevket Süreyya gibi, kalp ve hislerini memleket hudutları haricinde bu fikrin cereyanlarına karşı kapayan ve yalnız kendi benliğine, kendi milletinin hareketine inanan;

Ve inkılâbı için;

«*Biz inanıyoruz ki; Türk inkılâbı kendi ideolojisini tedvin edecek ve Türk cemiyetinin âlemi telâkki tarzı hiç bir içtimaî telâkki sistemi karşısında zayıf, elverişsiz ve müçtenip kalmıyacaktır.*» diyebilen bahtiyar güzidelerimiz pek azdır.

Bütün vuzuh ve sarahatlerine rağmen biz; «Inkılâp ve Kadro» da ortaya konan bütün fikirlerin, bilhassa millet, devlet, millî sermaye, millî sanayi bahislerinin bundan sonra münakaşasız kalacağını, bilhassa bu bahislerdeki ana fikirlerle tezat halinde inkişaf eden bazı sermaye teşebbüslerinin karşı karşıya gelmiyeceğini iddia etmek istemiyoruz.

Bilakis hükûmetin son kararlarından sonra gündelik gazete sayfalarında yer alan bazı neşriyattan mülhem olarak izhar ettiğimiz bu kanaat bizce;

Inkılâbın onuncu senesinde inkılâbın ön, yan veya arka saflarında yer tutan insanların mevkiini; ve Türkiyede «millî birlik» diye çerçevelemek istediğimiz «inkılâp birliği» nin hacmini tayin etmek noktai nazarından ayni zamanda çok faydalı olacaktır.

Şevket inkılâbın ancak;

«Irade ve menfaati inkılâbı duyan ve yürüten azlık, fakat şuurlu bir avangardın azlık, fakat ileri ve disiplinli bir kadronun iradesinde,

Temsil edileceğine; ve inkılâp menfaatlerinin ancak inkılâp heyecanı;

«İçinde yetişecek disiplinli, kendinden emin ve hâdisata nüfuz

etmesini bilir bir inkılâp nesli elinde»

Masun kalacağına kanidir. Şüphe yok ki, «Inkılâp ve Kadro» da çerçevelenen bu zümre, bir cemiyetin bütün unsurları, bir milletin bütün münevverleri ve güzideleri manasına gelen bir tabir değildir.

Inkılâbın müdafaası daha fazla inkılâbın cemiyet nizamındaki hayat şartlarına müdahalesinden sonra tahakkuk eden bir zaruret tir.

1932 Türkiyesinde inkılâp ayağa kalkmış ve cemiyete hâkim bir nizam kurmağa teşebbüs etmiştir.

«Inkılâp ve Kadro» da Türk inkılâbının bu büyük hamlesinin, Türk cemiyetinin zümresiz, sınıfsız, tezatsız millî bir inkılâp camiası haline intikalinin prensipleri vardır.

Ve bu bakımda «Inkılâp ve Kadro» 1932 Türkiyesinin kitabıdır.

Muhterem Şevket Süreyya'yı hürmetle tebrik edrim.

Neşet Halil

Bir Eser.

Bir yarım müstemleke oluş tarihi. Yazan: Hüseyin Avni. Sayıfa: 70 — Tâbii ve naşiri: Sinan matbaası neşriyat evi. İstanbul 1932 Fiat: 40 kuruş.

Akşam gazetesi muharrirlerinden Hüseyin Avni Bey, küçük kitabile bize Osmanlı imparatorluğunun son bir asırlık tarihine yeni bir zaviyeden bakmak imkânını veriyor. Kitapta garp kapitalizminin Türkiye gibi iktisaden geri bir memleketi nasıl müstemlekeleştirdiğini ve bu müstemlekeleştirme işinde ne gibi siyasî tazyiklerin yapıldığını ve Türkiye bir yarım müstemleke haline gelirken, memleket dahilinde nasıl bir taraftan yeni müstemleke şartlarına göre bir sınıflaşma, diğer taraftan da geniş bir fakirleşme hareketinin cereyan ettiğini görüyoruz.

Bu küçük eser, hem meselenin sureti vazı hem metot itibarile çok orijinaldir. Diyebiliriz ki, Türkiyenin müstemlekeleşmesi seyrini bize adım adım gösteren bu nevi bir kitap henüz lisanı-

mızda mevcut değildir. Osmanlı imparatorluğunun bir müstemleke olduğunu hâlâ bir türlü ihata edemiyenlerin bu kitabı dikkat ve alâka ile okumalarını çok isterdik. Muharrir mevzuunda muvaffak olmuştur. Materiyeller (az olmakla beraber) ve hükümler yerinde verilmiş ve yerinde kullanılmıştır.

●

Eserde umumî olarak bir iki noktaya temas etmek istiyoruz.

1 — Hüseyin Avni Bey, Türkiyenin müstemlekeleşmesi seyrini kapitalismin inkişaf safhalarına göre mütalea etmemiştir. Bunun için fikirler bir parça kronolojik bir mahiyet alıyor. Türkiyenin müstemlekeleşmesi, kapitalistmin muhtelif safhalarına göre şeklini değiştirir. Hüseyin Avni Bey, Türkiyenin müstemlekeleşmesini garp sanayi emtiasının memleketimizi istilâ etmesile başlatıyor. Halbuki bu seyir, daha evvelden başlamıştır. Şöyle ki: Kapitalism, inkişaf eden bir iktisat sistemidir. İnkişafı esnasında muhtelif safhalar, kalitatif tahavvüller geçirir. Bir ticarî kapitalism, bir sanayi kapitalismi, bir malî kapitalism safhaları vardır. Her safhada bir nevi sermaye hakimdir. Bu safhaları kapitalismin ilk çağı (Frühkapitalismus), orta çağı (Hochkapitalismus), son çağı (Spaetkapitalismus) diye ayırmak ta mümkündür. Bunun için kapitalismin müstemleke siyaseti de bu safhaların kanuniyetlerine göre şekil almıştır. Kapitalismin zuhur ve inkişaf devrinde (ticarî kapitalism) müstemleke siyaseti, ticarî menfaatlerin takviyesi işini esas tutmuştu. Bu siyasetin hukukî müeyyidesi kapitülâsyonlardı. Avrupa tüccarları, kapitülâsyonlar sayesinde bir çok menfaatler kazanıyordu. Sanayi kapitalisminin inkişafı ortaya yeni talepler attı. Garp emtiasının pazarlarımızda emniyetle ve suhuletle sürümünü temin etmek için Türkiye iktisadiyatının bir bünye tahavvülü geçirmesi ve devlet rejiminin garp münasebetlerine göre reorganize edilmesi lâzımdı. Bir taraftan ıslahat yapıldı ve diğer taraftan da Türkiye köy iktisadiyatı bir bünye tahavvülü geçirerek garbın ihtiyaçlarına uygun bir mübadele nizamına girdi. Malî kapitalismin garp iktisadiyatına hakim oluşu, müstemleke siyasetinin mahiyetini değiştirdi. Müstemleke isyaseti daha ziyade malî sermayenin menfaatlerine (sermaye ihracı gibi) göre şekil aldı. Binaenaleyh Türkiyenin müstemlekeleşmesini mütalea ederken kapitalismin bu inkişaf safhalarını nazarı itibara almak ve hâdiseleri ona göre mütalea etmek lâzımdır.

2 — Aile iktisadiyatı tabirile muayyen bir devirdeki iktisat sistemini karakterize edemeyiz. İstihsalâtının kısmı âzamı, mahallinde müstahsili tarafından istihlâk eidlen iktisat tarzına «zatî iktisat nizamı» demek lâzımdır. Avrupa emtiası, Türkiyede aile iktisadiyatını değil, pazar için istihsali olmıyan

zatî iktisat usulünü yıktı. Müstahsil pazar için çalışan ve ihtiyaçlarını pazar vasıtasile temin eden müstahsil haline geldi. Aile iktisadiyatı aile istihsali olabilir. Bugün biz buna hem köyde ve hem şehirde tesadüf ediyoruz: Köyde müstahsil ailece pazar için çalışıyor. Şehirde trikotajcı mutavassıta ailesile çalışıyor. Binaenaleyh aile iktisadiyatı, pazar için de olabilir. Daha sistematik olmak için iktisat sistemlerini birbirinden daha bariz vasıflar ve isimlerle ayırmak lâzımdır.

3 — Hüseyin Avni Beyden kitabına bir bahis daha ilâve etmesini isterdik. Bu bahis müstemlekeleşen Türkiyenin millî kurtuluş cidalidir. Tebarüz ettirmek lâzımdır ki, Türkiyenin millî istiklâli bu yarım müstemlekelikten halâs hareketidir.

●

Bir müstemleke oluşun tarihini bütün inkılâp münevverlerine tavsiye ve Hüseyin Avni Beyi tebrik eder ve memleket iktisadiyatına ait diğer kıymetli tetkiklerini bekleriz. *İ. H.*

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

II

İKİNCİ TEŞRİN
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	**Şeker istiklâli ve 160.000 ton Türk şekeri**
Dr. Vedat Nedim	**Sınıflaşmamak ve iktisat siyaseti**
İsmail Hüsrev	**Şark vilâyetlerinde derebeylik**
Yakup Kadri	**Yalın söz**
Bürhan Asaf	**İnkılâbımızın sesi**
Yakup Kadri	**Ankara, Moskova, Roma**
Behçet Kemal	**Milyonların marşı**
	Bir tenkit münasebetile
Şevket Süreyya	**Bergsonizm yahut Bir korkunun felsefi ifadesi**

KADRO.

Yirminci asrın en göze çarpan vasıflarından biri metropoller ve müstemlekeler tezadının, yani müstemlekeciliğin tasfiyesi olacaktır. En eski ve en büyük müstemlekeci devlet olan Britanya bile, bunu anlamış ve «Ottawa» ile, başa gelecği sadece geciktirmek istemiştir.

Sönmek üzere olan bir ateşin sonbir parlama istidadı göstermesi gibi, hayatta, her seyrini tamamlıyan kuvvetin son bir mukavemete girişmesi görülür. İşte bunun gibi, en büyük emperyalizm göçme cağını idrak ederken, bir başka taraftan, bir baskasının boyatmak istediğini görüyoruz. Fakat nasıl, «Götz Von Berlichingen»in şiddetli mukavemeti, göçmesi mukadder olan feodal cemiyeti kurtaramadı ve hayatın hızı çolak şövalyeyi kapıp yuttu ise, emperyalizmin kuğu şarkısını söylemek (1) de İtalyan faşizmine düştü. Torino'da yükselen ve Avrupa nın dört büyük devletine Avrupa'yı bu dört büyük devletin emrine vermek teklifini yapan sesle, biz, cihana ders vermek isteyenin tarihten hiç bir ders almadığını görüyoruz. Geç kalmış, yani, pazarların sadeçe taksiminden sonra değil pazarların kurtuluş inkılâplarını tamamlamaya andiçmiş oldukları bir sırada zuhur etmiş olan Faşist emperyalizminin dört devlete, doğru zannettiği fikri telkin etmeye çalışırken: «Amerika harp borçlarını affetmelidir!» diye avazı çıktığı kadar yalvarması, ökseye tutulmuş kuşun kelebek avlamak istemesi kadar hazin ve hoş bir manzaradır.

Dışarı doğru yayılabilmek için içindeki tezatları bir nevi içtimaî antiseptik ile tehammürden, kokmaktan koruyan bu rejim, bu gibi görüşleri ve bu gibi teklifleri ile antiseptiğin gittikçe tesirsizleşmekte olduğunu ifşa etmektedir.

On seneye kadar dünyanın faşist olacağını, hoş görülebilmesi dünyanın hakikaten daha rahat ve daha şen olmasına bağlı bir şaka gibi ilân etmekteki yegâne mana, buhranlara karşı faşiz-

---

[1] Kuğu hayatında bir kere, o da ölmek üzere iken öter.

min liberal rejimlerden de daha az mukavim olmasıdır. Üç senedenberi, durmaksızın kulaklara çarpan terane, içeri doğru liberalizm düşmanı olan bu rejimin dışarı ile olan münasebetlerde ayni liberalizmin hazin bir çığırtkanlığını yapmasıdır. Buna muvazi olarak, millet bünyesi içinde zayıf ferdi kuvvetli ferdin tegallübünden koruduğunu ilân edip dururken, insanlık bünyesi içinde zayıf milleti kuvvetli millete çiğnetmek prensipini kabul ettirmeye yeltenmesidir.

Cemiyet içindeki tezadı üstünkörü bir ideolojinin kabında tecrit etmeye çalışmakla bu tezadı dimağa sirayet ettirmekten başka bir şey yapmamış olan bir rejimin bu neviden ihtilâçlara kapılarak bu çeşit belâgatlarla avunması «megaloidea»nın lâtinleşmiş bir istihalesinden başka neye delâlet eder?

Şeker istiklâli ve 160,000 ton Türk şekeri.

Şevket Süreyya.

Türkiye'de bir şeker sanayii meydana getirmek teşebbüslerinin elli senelik bir mazisi vardır. Fakat bu sanayiin filen tesisi hareketi ancak 1925 nisanında neşrolunan şeker kanunile başlar. Zaten daha evvel, yani Millî mücadelenin zaferinden evvelki devirlerde bu sanayii vücude getirmek cehdinin tahakkuk sahasına çıkabilmesi imkânı filen mevcut değildi. Kendi gümrükleri üstünde istiklâli mevcut olmıyan ve dahilî pazarları her çeşit ecnebî eşyasının açık mücadele ve rekabet meydanı olan bir memlekette şeker sanayii gibi ancak sistemli himaye altında gelişebilecek bir iş şubesinin doğması ve yaşıyabilmesi bittabi kabil değildi. Binaenaleyh Türkiye'de şeker işinin tarihi ancak Cümhuriyetin tarihi ile başlar. Bir tarafta İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketinin malı olan Alpullu şeker fabrikasının kuruluşu, diğer taraftan Uşak Terakkii Ziraat Türk Anonim Şirketinin malı olan Uşak şeker fabrikası teşebbüsünün makul bir mecra alışı ancak 1925 şeker kanununun neşrinden sonradır.

Bu kanunun gayesi, Türkiye'nin muhtaç olduğu şekerin dahilde istihsaline imkân vermekti. Bu gayenin temin olunabilmesi için kurulacak şeker fabrikalarına muafiyetler ve mıntaka imtiyazları tanınmış, bu muafiyetler ve imtiyazlar altında -nihayet sekiz on seneye kadar- memleketin muhtaç olduğu şekerin dahilde istihsali kabil olacağı hulâsa memleketin şeker istihsaline kavuşacağı düşünülmüştü.

Bu gün bu hedefin tahakkuku yolunda ne kadar mesafe kazanıldığını ve tespit olunan gayeye ne kadar yaklaşıldığını gözden geçirmek faideli olacaktır:

Türkiye'nin senevî şeker istihlâki 80-85 bin ton arasında hesap olunmaktadır. Bu ihtiyaç yerli ve ecnebi şekerler arasında şu suretle taksim olunuyor:

Türkiye'de şeker istihlâki

Seneler	Dahilden temin olunan	Hariçten getirilen
1926	557 ton	43,500 ton
1927	5,163 »	59,150 »
1928	4,582 »	74,500 »
1929	8,139 »	77,000 »
1930	13,070 »	64,000 »

Bu rakamların bize verdiği netice şudur: Türk şeker sanayii, Türkiye şeker ihtiyacının henüz ancak (% 14.5)ini temin ediyor. Binaenaleyh Şeker kanununun yedinci yılında millî şeker istiklâli hedefi yolunda geçilen mesafe, bu günkü vaziyete nazaran, geçilecek mesafenin ancak (% 14.5)idir. Bu nokta üzerinde ehemmiyetle durmamız lâzımdır.

1925 Şeker kanunu, millî iktisadiyat bakımından memleketin ve beynelmilel iktisadiyat bakımından da cihanın, umumî bir iktisadî inkişaf manzarası gösterdiği bir devirde neşrolunmuştur. Bu devir, cihan iktisadiyatında, umumî harp tahribatının ve onu takip eden sarsıntı yıllarındaki (1918-1923) siyasî ve içtimaî paniklerin nispeten durgunlaştığı ve bazı istihsal şubelerindeki intizamsızlıklara rağmen umumî bir iktisat inkişafının «Prosperite» alabildiğine ilerlediği mes'ut bir yıldır. Cihan iktisadiyatındaki bu inkişafın açık seyrini, memleketimizde de takip etmek kabildir. Harpten sonra açılan pazarların ve bütün cihanı saran emtia açlığının gittikçe artan talebi karşısında, Türkiyenin ihracat maddeleri istihsalât ve ihracatı 1923 ile 1925 arasında âdeta (% 100) bir inkişaf kaydetmişti. Memleketin iktisadî simasında, arızasız bir inkişaf ümidinin derin emniyeti göze çarpıyordu. Ham maddelerle gıda maddeleri fiatları görülmemiş bir seviye almıştı. Fertlerin elinde bir sermaye terakümü başlamış, bilhassa tütün ve meyva ihracatına komisyonculuk yapanlarla, makine aksamı, demiryol malzemesi ithal edenlerin veya buna mümasil eşya üzerinde spekülâsyon yapanların

elinde az zamanda mühim sermayeler birikmişti. Bir takım durgun servetler her sahadan ticarî muamelelere akmaya başlamış ve bu suretle ticarî sermaye piyasalarındaki bu dolgunluk, bazı merkezlerde mühim ticaret sermayelerinin sanayi sahasına doğru bariz bir cereyan almasına sebep olmuş ve diğer taraftan hükûmetin sanayi sermayesi plâsmanlarına karşı vad ve temin ettiği yardımlar bu cereyanı hattâ ağır sermayeli sanayi teşebbüslerine bile çekmiye başlamıştı. Bu arada fabrika tesisi işlerinden başka hattâ demiryollar inşasında bile taliini tecrübe etmek istiyen serbest millî teşekküller görülmüştür.

Hulâsa bu devirde bütün alâmetler memleketimizde serbest müteşebbislerin elinde bir millî sermaye terakümünün başladığını ve memleket iktisadiyatının liberal bir inkişaf seyri takip edeceği, devletin iktisadî hayatta fazla bir müdahalesi olmadan, fakat mutedil bir gümrük himayesi altında millî sanayiin kendi kendini tesis edebileceği zannını bir kanaat halinde kuvvetlendiriyor ve hâkim kılıyordu.

Fakat gerek cihan iktisadiyatı, gerek memleketimiz bakımından bir aralık gayet müsait görünen bu iktisadî gidişin, diğer taraftan da kendi içinde kendi reaksiyonunun rüşeymlerini kendi kendine hazırlamakta olduğunu hattâ 1925 prosperitesinde bile müşahede etmek pek alâ kabildir. Çünkü bu devirde cihanda ham maddeler ve gıda maddeleri istihsalâtı o kadar başdöndürücü bir süratle artıyordu ki, bu artışın en yakın bir gelecekte, ham maddelerle gıda maddeleri istihsal eden memleketler arasında korkunç bir pazar mücadelesi doğurarak, geri teknikli ve satışları teşkilâtsız memleketleri mübadele sahasından kenara atacağı ve bu arada bazı memleketlerin, iktisadî manasile âdeta kalplerinden vurulacağı pek alâ görülebiliyordu. Çünkü bir taraftan ham maddelerle gıda maddeleri istihsalâtının istihlâk derecesile mütenasip inkişaf etmesinden sarfı nazar diğer taraftan harp, ham maddelerle gıda maddeleri istihlâk eden memleketlerin vaziyetini değiştirmiş, harbin inhisarlı kazançları sayesinde büyük mikyasta ham madde ve gıda maddeleri istihsalâtına girişen yeni yeni memleketler peyda olmuştu. Bu memleketler, harp içinde piyasadan çekilen memleketlerin -meselâ Türkiye'nin- yeniden piyasaya çıkmasile bir gün olup ya yeni-

den kendi mazilerine avdet etmek, yahut her ne pahasına olursa olsun tekniklerini terakki ettirmek suretile ellerindeki pazarları tutmak ve rakiplerini körletmek mecburiyetinde idiler. Vakıa ilk zamanların emtia açlığı bu vaziyeti bir zamana kadar gözden saklıyacak, fakat pek az sonra mücadelenin darbeleri iki taraftan biri için tezahur etmiye başlıyacaktı.

Nitekim öyle oldu:

1923 ten itibaren bizde seri bir inkişaf kaydedn ihracat emtiası ve fiatlar 1925 te azamî haddini bulmuş ve 1926 da bilhassa fiat seviyelerinde kronik bir sukut başlamıştı. Bu nispî fiat sukutu, 1927, 1928 senelerinde de, istihsalât hacminin miktar itibarile ittisaına rağmen menfi seyrini takip etmiştir.

Dünya piyasasını tanımıyan Türk ihractcısının müstahsil aleyhine ve sistemsiz mukavemetile istihsal hacminin artışı bir zaman için filvaki devam etmiş; fakat fiatların fasılasız sukutu, mukabil silâhı istihsal hacmini arttırmaktan ziyade istihsali ve satışı rasyonelleştirmek olması icabeden bu harbin cereyanını adım adım aleyhimize çevirmiş, nihayet istihsal hacmi de düşmüş, hulâsa Türk ihracat emtiasının haricî piyasalarda rakipleri lehine rücatı, bir takım dar ufuklu «serbest müteşebbislerin» elile, daha cihan buhranından evvel bir panik manzarası almıştı. Meselâ ayni cinsten ihracat metalarında Türkiye daha 1926 dan itibaren fiat sukutlarile darbelenirken Yunanistan hattâ 1930 senesinde bile pazarlardaki mevkiini muhafaza edip duruyordu.

Türk iktisadiyatının -lüzumsuz yere- yegâne mesnedi haline getirilen ihracat işlerinde meydan alan bu depresyonun, tez zamanda dahilî ticaret ve dolayısile millî sermaye terakümü hareketlerinde de aksi tesirini göstereceği tabiî idi.

Nitekim öyle oldu:

926-929 arasında, yani daha cihan buhranı başlamadan evvel Türkiye'de ya işlerini tamamen tasfiye eden yahut azamî hadde kadar darlatan ihracat teşekküllerinin ve komisyon evlerinin sayısı inanılmıyacak kadar çoktu.

Bu vaziyetin tabiî neticesi, 924-925 senelerinde sanayi sahasına akmak temayülünü gösteren millî ticaret sermayelerinin ya eriyişi, ya halsizleşmesi oldu. Bu suretle de 923-926 arasında,

memleketin takibedeceği zannolunan liberal bir iktisat inkişafının ümit ve hamlesi kendi kendine durdu. Binaenaleyh biz, daha cihan buhranı başlamadan evvel, kendi bünye ve telâkki buhranımızı esasen yapmış ve bir iktisat buhranının bizim gibi millî sermayesi teraküm ve sanayi tekniği teşekkül etmemiş bir memlekei isal edeceği tabiî merhaleye, yani hususî ticaret sermayesinin millî sanayii yaratması yerine, millî devlet teşkilâtçılığının millet sanayiini kurması zaruretine esasen varmış bulunuyorduk.

Bu izahattan sonra 1925 Şeker kanununun âdeta imtiyaza varan yardım ve muafiyetlerine rağmen, millî şeker istiklâlinin tahakkuku yolunda kazanılan mesafenin azlığı (% 14.5) kolayca anlaşılabilir. 1925 prosperitesi devrinde liberal bir millî sermaye terakümüne ve binaenaleyh liberal bir iktisadî inkişafa göre hazırlanan bu kanun, 925 i takibeden depresyon devrinde müspet ehemmiyetinden bir kısmını tabiatile kaybetmiştir.

Bu vaziyet, gerek Alpullu ve gerek Uşak'ta başlıyan şeker fabrikası teşebbüslerinin de, daha fabrikalar harekete geçmeden, serbest sermaye piyasasında meydan alan kifayetsizlik neticesinde ve sermaye teşekkülü itibarile devlet yardımına koşmasını ve bunlarda devletin ya doğrudan doğruya, ya dolayısile alâkasını zarurî kıldı:

Millî şeker fabrıkalarnın sermaye vaziyeti

Uşak		Alpullu	
Devlet müessesatı	640,548 Lira	İş bankası	300,000
Hususî eşhas	321,000 »	Ziraat »	100,000
Satılmıyan, tahsilolunmıyan	237,458 »	Vilâyetler	40,000
		Hususî şahıslar	300,000

Maamafih fabrikaların sermayeleri sabit kıymetlerini de korumuş olmayıp gerek bu kıymetlerin temini gerek işletme işleri için yeni devlet muzaheretlerine ihtiyaç hasıl olmuştur:

	Şirketin sermayesi	Sabit kıymeti
Alpullu	750,000 Aksiyon	3,085,930
	750,000 Obligasyon	
Uşak	1,200,000	2,116,000

1925 şeker kanununu takibeden iktisadî atmosfer ve bu atmosfer içinde şekilleşmiye çalışan millî şeker sanayii hakkında buraya kadar verilen izahatın bizi vardırdığı netice şudur:

Türkiye'nin şeker istihsali meselesi 1925 te olduğu kadar bugün de keskinliğini muhafaza ediyor. Bu istiklâlin, fertlerin hususî teşkilâtçılık kudreti dahilinde ve liberal bir hava içinde yaratılması tecrübesi verebileceğinin son haddini vermiştir.

Mamafih bu noktada biraz daha duralım.

●

Bir memlekette şeker sanayiinin tesisi demek, o memlekette o ana kadar mevcut olmıyan bir san'atin ve bununla beraber bir ziraî istihsal faaliyetinin yeni olarak doğması demektir. Binaenaleyh şeker sanayii devletin bir taraftan sanayi, diğer taraftan ziraat plânını ve dolayısile memleketin iktisadî siyasetini kül halinde alâkadar eder.

Bu vaziyeti kendi şeker işlerimiz üzerinde takibedelim:

Türkiye'nin senevî şeker istihlâkinin 80-85,000 ton arasında bulunduğunu kaydetmiştik. Bunu 80,000 olarak ele alalım.

80,000 ton şeker 530,000 ton pancar demektir. (100 kilo pancardan 15 kilo kristalize şeker alındığına göre, yani %15 safi emsal üzerinden) 535,000 ton pancar, 445,000 dönüm pancar sahası, yahut fennî bir çapa ziraati olan pancar üç senelik bir münavebeye tâbi tutulduğuna göre 1,335,000 dönüm toprağın itinalı bir şekilde hazırlanışı demektir. Bu ziraat derin hafriyatı, makineli ziraati, gübreyi icabettirerek toprağı iyileştirir. 1,335,000 dönüm iyi toprak kemiyet itibarile bütün Türkiye'deki ziraat sahasının % 3 üne ve keyfiyet itibarile ise pek çok fazlasına muadildir.

Fabrikaya sevkolunan 530,000 ton pancar 80,000 ton şekerden başka, % 50 polarizasyonlu 17,000 ton melâs ve bu da 4,000 ton ispirto verir. Geriye kalan 450,000 ton yaş küspe 27,000 ton kuru küspeye döner ve geriye ayrıca 70,000 ton gübre kalır.

Bu suretle de millî istihlâki koruyacak bir şeker sanayiinin senevî yarattığı kıymet para olarak «20,000,000 lira»yı aşar.

Fakat münhasıran ileri ziraat ve sanayi tekniği işi olan bu millî faaliyet, sadece emin bir gümrük himayesinin arkasına sığınarak, münhasıran kazanç endişesile çalışan ve kötü randmanlı bir zira-

at tarzına ve fena teşkilâtlı bir istihsal şekline istinat eden iptidaî bir faaliyet olarak kalırsa bu faaliyet millî iktisat inkişafı bakımından memleketin üstünde ağır bir yük olur kalır.

Binaenaleyh şeker sanayii, bütün millî sanayi şubeleri içinde, tesisi daha ilk adımdan itibaren kontrol ve plân altına alınması icabeden, plânlaştırılması ve kontrolü en ziyade kabil olan bir san'at şubesidir denilebilir. Bu vaziyeti yine kendi şeker işlerimiz üstünde takibe çalışalım.

Pancar randmanı, yani beher dönümden alınacak pancar miktarı, millî bir şeker sanayiinin verimliliğinde müessir olan ilk unsurdur. Bu miktar bazı pancar müstahsili memleketler arasında şöyle dağılmıştır.

Danimarka	3	ton	Almanya	2.6	ton
İsveç	3	»	Fransa	2.4	»
İtalya	2.7	»	Ş. Amerika	2.4	»
Blçika	2.8	»	Avusturya	2.2	»
Çekoslovakya	2.6	»	Polonya	2.1	»

Bu miktar Türkiye'de şeker fabrikaları için istihsal yapılan ilk senelerde şu merkezde idi:

Uşak	0.75	ton
Alpullu	0.90	»

Bilâhare bu miktar Alpullu ve Uşak için vasatî 1.2 ton miktarını buldu.

Alpullu'da	1.207	ton
Uşak'ta	1.244	»

Binaenaleyh pancar randmanı itibarile Türk şeker sahasındaki pancar zeriyatı cihan seviyesinden henüz geridir. Bu günkü pancar tarlalarının vaziyetine göre bu geriliğin tasfiyesi imkânı da yok gibidir. Çünkü hesapsız küçük parçalara ayrılan bu tarlalarda ne fennî ekim, ne de fennî gübreleme tedbirleri alınamaz. Pancar tarlaları uzaktan kübik tersimatlı bir levhayı, yahut daha doğrusu bin parçalı bohçayı andırır. Her çiftçinin pancar zeriyatına iştirak hissesi nihayet vasatî 1.5-2 dönüm etrafındadır. Bu vaziyetin neticesi Türkiye'de pancarı pahalıya

mal ediyor ve şeker maliyet fiatı her zaman cihan seviyesinden yukarıda kalıyor. Son seneler vasatîsine göre Uşak pancarı 2 ve Alpullu 1.5 kuruşa alıyor. Fakat bu pancarın siloya mal oluşu şudur:

Uşak	2.24	kr.
Alpullu	1.93	kr.

Çünkü pancar sahası Uşak'ta 150 ve Alpullu'da 60 kilometroluk bir mıntaka içinde dağılmıştır ve gerek Uşak, gerek Alpullu her biri kendi başına çalışan, kendi istediği gibi çalışan bu parçalı ve dağınık işi iyi kötü bu halinde olsun sürükliyebilmek için pancarın kilosuna vasatî 0.30 kuruş ilâve eden bir ziraat teşkilâtı çalıştırıyor. Halbuki Avrupa'nın diğer şekerci memleketlerinde pancarın siloya mal oluşu ancak:

1 veya 1.10 kuruş arasındadır.

Bu suretle bizde pancarın pahalıya mal oluşu şekerde pancar hissesini Uşak'ta 15-15.75 ve Alpullu'da 12-13 kuruşa kadar çıkarır. Halbuki ecnebi şekerci gümrüklerimizde 8-11 kuruş üzerinden şeker [illegible]abilmektedir. Çünkü Alpullu'da tonu 15 liraya alınan ve esasen çiftçiye 10.5-12 liraya mal olan ve 10 kilosundan 15 kilo kristalize şeker veren pancarın tonu Çekoslovakyada 8 ve Macaristan'da 9 lirayadır ve bu pancarın safi emsali bizimkine nazaran daha iyi yetiştirildiği için daha yüksektir. Halbuki bütün tecrübeler gösteriyor ki iyi yetiştirilen Türk pancarının şeker serveti Avrupa'nınkine nazaran yüksektir. ve traktörle derin hafriyat yapılmış, gübrelenmiş ve çapalanmış bir Türk toprağında (gerek Uşak ve gerek Alpullu'da) bir dönüm toprağın randmanı 3-4 tona çıkabilir.

Bu rakamların bizi isal ettiği netice şudur:

Türk şeker sanayii bir tanzime muhtaçtır. Bu tanzimin mevzuu bu sanayiin rantabilitesini temin etmektir. Bu işin başında her şeyden evvel şeker sahalarında toprağın fennin icaplarına göre işlenmesi gelir. Şeker sahasında toprağın fennî işlenmesi bir küçük çiftçilik veya sadece bir ziraî rehperlik işi değildir.

İzahatımızın son kısmına gelmeden evvel bir az da dünya şekerciliğinden bahsetmek lâzımdır.

Cihan şeker istihsalâtı mütemadi bir artış halindedir:

Seneler	Pancar şekeri	Kamış şekeri
1909-1913	79 milyon kental	95 milyon kental
1926	77 » »	161 » »
1927	89 » »	167 » »
1928	94 » »	182 » »
1929	91 » »	180 » »
1930	114 » »	? » »

İstihsalin tezayüdüne muvazi olarak istihlâk te mütemadiyen artmaktadır. Fakat istihlâk ile gayri mütenasip giden istihsal artışı nihayet bazı mübadele tıkanıklıklarına meydan vermiş ve bu suretle son senenin (28,000,000) tona varan istihsal hacmi karşısında istihlâk miktarı (25,000,000) da kalarak büyük müstahsil memleketlerde üç milyon tonluk bir istok birikmiş ve bu suretle şeker fiatları her tarafta düşmüştür:

Şeker fiatlarının seyri (Londra)

1913	% 100
1927	% 120
1928	% 103
1929	% 79
1930 .XII	% 52

Bu fiat seyri evvelâ bütün müstahsil memleketler arasında korkunç bir pazar mücadelesini doğurmuş, bilâhare (1930) büyük şeker müstahsillerinin kendi aralarında anlaşarak küçükleri ekarte etmeleri ve cihan şeker piyasalarını kendi aralarında paylaşmaları şeklinde beynelmilel bir şeker anlaşmasına müncer olmuştur. Bu vaziyetin neticesi, evvelce şeker ihracatçılığına özenen bir kısım küçük memleketlerin (meselâ Bulgaristan her sene bütün ihtiyacını dahilden temin ettikten başka 8,000 ton şeker ihrac ediyordu) kendi kabuklarına çekilmesi olmuştur.

Büyük şeker memleketlerinde pancar randmanının artışı ve pancar emsali safisinin % 20 ye varışı ve rasyonel çalışma tarzlarının günden güne pancar ziraatine ve şeker sanayiine tatbiki, şeker ihracatçılığı işini şimdiki halde mahdut memleketlerin inhisarına doğru her gün bir az daha götürmektedir.

Verilen bu izahattan sonra Türkiye'nin millî şeker siyasetinin istikametini tayin işi oldukça kolaylaştı:

Memleketimizin şeker siyaseti iki kademeli bir plânı istihdaf edebilir. Bu plânın birinci kademesi Türkiye'nin bugünkü ihtiyacı dahilinde şeker istihsalini temindir. Memleketn kendi muhtaç olduğu şekeri kendisi yapabilmesi ve bunun için de bir taraftan bugünkü şeker sanayiini millî bir tanzim plânı içinde rasyonelleştirip, diğer taraftan yeniden ihtiyacımız olan pancar çiftçiliğini ve fabrika tesisatını vücude getirmesi işi bu birinci kademe plânın mevzuunu teşkil eder.

Bu plânın ana hatlarının (teknik teferrüattan sarfı nazar) rakamla ifadesi şudur:

Her sene pancar ziraatine tahsis olunan 445,000 dönüm pancar sahası. Bugün bu miktar 100,000 dönümdür.

445,000 [illegible]ük pancar sahası bilâhare müterakki ve fennî bir çapa ziraatine tâbi tutularak 222,000 dönüme inecektir.

Emsali safisi «şeker nispeti» % 18 den aşağı olmıyan 535,000 ton pancar ve okkada 1 kuruş maliyet.

Bugün bu miktar 88,000 tondur ve emsali safisi % 14-15 tir. Maliyet fiatı 1.90 dır.

Her dönümden vasatî 2.5 ton pancar

Bugün bu miktar 1.1 tondur.

Senevî 80,000 ton Türk şekeri

Bugün bu miktar 13,000 tondur.

Her sene 4,000 ton ispirto ve 27,000 ton kuru küspe.

Hulâsa 20,000,000 luk bir istihsal, köyde her sene 5,000,000 luk pancar parası ve köyde her sene 5,000,000 çiftçi günü.

Şeker siyasetinin ikinci kademesi de, Türk milletinin bugününe nazaran hiç değilse iki misli şeker istihlâk eden bir müreffeh müstehlik haline getirilişi ve binaenaleyh Türkiye'nin bugünkü ihtiyacına nazaran hiç değilse iki misli şeker istihsal edebilecek bir şeker memleketi haline getirilebilmesi işini ihtiva eder.

Bu işin üç esas unsurunun rakamla ifadesi şudur:

Müterakki ve fennî çapa ve makine ziraati altında 500,000 dönüm pancar sahası

Emsali safisi % 18 den aşağı düşmeyen 1,000,000 ton pancar

Maliyet fiatı hiç değilse Şarkî Avrupa vasatîsini aşmıyan 160,000 ton Türk şekeri.

Bugün Türkiye nüfus başına vasatî ancak altı «6» kilo şeker istihâlk ediliyor. Nüfus başına «6» kilo şeker istihlâki ancak bir fakır alâmetidir. Kaldı ki bu miktar da, esası tetkik olunduğu zaman, milletin büyük kütlesi olan geniş köylü tabakalarının değil, bilhassa büyük limanların ve bazı büyük şehirlerin hissesine düşer. Yoksa bu büyük kütle henüz şeker kullanmıya lâyıkile başlamış değildir. Halbuki, iktisadî kuruluşumuzun ve yükselişimizin temeli ve esas duvarı, her şeyden evvel, iç pazarın mevzuu olan bu büyük kütleyi emtia mübadelesine çekmek, yani ona iş, para ve alım kabiliyeti vermektir. Bu büyük unsurun hayat seviyesini ve medeni ihtiyaçlarını bugünkü iptidaî ve basit seviyede bırakmak, bizzat memleketin yeniden yapılışı işinden vazgeçmek demektir.

Bunun içindir ki çeşitli istihlâk ve yüksek alım kabiliyeti yeni Türk köylüsünün vasfı olacaktır.

Nüfusunun % 75 ini zencilerle yarı vahşîlerin teşkil ettiği Okyanusya adalarında bile nüfus başına düşen şeker istihlâki vasatî «11» kilodur. Binaenaleyh memleketimizin yüzünden geriliğin ve milletimizin yüzünden fakirliğin damgasını silmek ve onu çok ve çeşitli eşya müstehliki bir hale getirmek, iktisadî milliyetçiliğimizin davası ve mevzuudur.

Millî şeker siyasetimizin birinci kademesini ikinci kademesinden ayrı mütalaa ve birini diğerine takdim etmiye çalışmak fennî bir görüş değildir. Bu siyasetin bütün hedefleri bir birine bağlı ve bu hedeflerin tahakkuk yolları bir birine mütedahil, hatta birbirile müşterektir. Bir taraftan mevcut şeker sanayiinin rasyonelleştirilmesi ve teşkilâtlandırılması, diğer taraftan memleketin, şeker işinde kendi kendine yeter bir hale getirilmesi, yani şeker istiklâli ve nihayet memlektimizi, nüfus başına senede en az «12» kilo şeker istihlâk edilen bir zengin memleket ve o nispette büyük bir şeker müstahsili haline getirmek işi, tek sistemli bir faaliyetin ayni cinsten unsurlarını ve prensiplerini teşkil eder.

Bu öyle bir faaliyet sistemidir ki, ancak millî vasfı ile vasıflandırılabilir. ve ancak millet namına ve milletin teşkilâtçı elile

başarılabilir. Şeker siyasetimizde fert rehperliğinin, yani fert sermayesinin yaratma ve teşkil etme kabiliyetinin son haddi, daha cihan buhranından evvel alınmıştır. Şimdi devir büyük istihsal ve bilhassa şeker sanayii gibi mürekkep istihsal işlerinin ancak millet elile ve millet mikyasında teşkilâtlandırılmasını icabediyor. Çünkü bu öyle bir teşkilâtlandırma işidir ki onda, memleketin hukuk sistemi, kredi cihazı, haricî ticaret politikası, nakliyat şebekesi, tevzi cihazı, siyasî kültür ve propaganda teşkilâtı kül halinde ve şiddetle alâkadardır.

Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti.

Dr. Vedat Nedim.

Sınıfsız ve tezadsız millet olmak, gayemizdir.

Fakat henüz, sınıfsız ve tezadsız bir millet değiliz.

Yalnız bizde, sınıf ayrılıkları, siyaset hayatımızda *hâkim* bir rol oynıyacak kadar açılmamıştır. Yani Türkiye Devleti, bir *sınıf devleti* değildir.

Türk Devleti, Avrupa ve Amerika devletlerinin tersine, ne bir finans oligarişisinin, ne bir sanayi sermayesinin, ne bir büyük toprak mülkiyetinin, ne de bir işçi zümresinin menfaatleri için işliyen bir icra makinesi olmaktan uzaktır.

Türk Devleti, Türk milletinin ileri menfaatlerini temsileden bir millet müessesesidir.

Türk milletinin ileri menfaatleri, sınıfların gittikçe keskinleşen ayrılıklarla birbirlerinden uzaklaşmalarını ve bu uzaklaşma neticesinde millet gövdesini yıpratan sınıf kavgalarının doğmasını icabettiren bir iktisatça inkişafın önüne geçmeği emrediyor. Sınıf kavgalarile liyme, liyme olmuş Avrupa milletlerinin bugünkü hali, gören gözlerimizin önünde dururken, onu bir ideal olarak alup benimseyemez.

●

Fransız inkılâbı, derebeylik hâkimiyetine karşı, burjuva hâkimiyetini kuran ve bugünkü sınıf ayrılıklarını ve neticede yeni bir sınıf devletini doğuran iktisat sistemine yol açtı.

Rus inkılâbı, Fransız inkılâbının bir reaksiyonudur. Burjuva hâkimiyeti yerine, proletarya hâkimiyetini kurdu.

Türk inkılâbı ise, hem Fransız inkılâbına, hem de Rus inkılâbına karşı bir reaksiyondur.

İdeali, ne bir burjuva, ne de bir proletarya hâkimiyetidir.

Türk inkılâbı, bir sınıf inkılâbı değil, sınıfsız ve tezadsız millet oluş inkılâbıdır.

Bunun böyle olması *tarihçe* bir zaruretti:

Çünkü Türk inkılâbı, tarihin öyle bir devrinde doğdu ki, onda en son olgunluğuna ermiş bir iktisat sistemi, *sırf sınıf ayrılıkları* yüzünden, teknik seviyenin bahşettiği imkânlardan istifade edemiyor ve milletleri ve milletlerle birlikte bütün bir insanlığı bin bir acı ve yoksulluk içinde kıvrandırıyor.

Böyle bir sistem, doğrudan doğruya bu sistemin doğurduğu müstemleke ve metrapol devlet tezadının mahsulü olan Türk millî kurtuluş inkılâbı için, tabiatile bir ideal olamazdı. Tarihçe zaruretin bir yüzü budur.

Bir ikinci yüzü daha vardır ki, o da iktisatça seviyemizdeki aşağı yukarı *yüz yıllık geriliktir.* Ve tedricî tekâmülün akışına kendimizi bırakarak ve ayni tarih yolundan geçerek, aradaki bu yüz yıllık gerilik ayrılığını kazanmamızın imkânsızlığıdır. Ayni tarih yolundan maksadımız, hususî sermaye terakümü yoludur.

Çünkü hususî sermaye terakümü yolunun, Avrupa ve Amerika da yüz senede vardığı bugünkü yüksek teknik seviyeyi mümkün kılan *serbest ve açık pazar şartları,* ille harpsonundan beri, tamamen ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Bugün artık serbest pazarlar yok. Tröstleşmiş, kartelleşmiş, teşkilâtlanmış pazarlar var.

Bugün artık açık pazarlar yok. Gümrük divarlarile çevrilmiş, dış rekabete karşı bin bir tedbirlerle örtülmüş kapalı pazarlar var.

Bu teşkilâtlı ve kapalı kuvvetlere karşı bizim Ziraat, Sanayi, Ticaret sahalarındaki tek ve dağınık varlıklarımızın kendi münferit kuvvetlerile boy ölçüşebilmelerine ve başa çıkabilmelerine -böyle bir mucizeye- inananlar varsa, onları imanlarile baş başa bırakabiliriz.

Fakat iman göklerinden inip te, hakikat toprağına ayak basarsak, o vakit Türkiye'nin hususî sermaye terakümü yolile varabileceği merhalelerin, hiç bir vakit bugünkü yüksek teknikli Av-

rupa ve Amerika'nın iktisat gövdesi olamıyacağını derhal teslim ederiz.

Hususî sermaye terakümü yolunun Türkiye iktisadiyatına vuracağı damğa, daima gerilik ve tabiylik damgası olacaktır.

Bu, istediğimizin üstünde duran bir zarurettir.

Bu, yüz yıllık geriliğin bize kabul ettirdiği bir keyfiyettir: Değişmez ve değiştirilemez.

Değişir ve değiştirilebilir, ancak bir şartla: *Memleket kapılarını, yabancı sermayelere ardına kadar açıp, iktisatça istiklâlimizi feda etmek ve neticede kayıtsız ve şartsız bir millet olmaktan vaz geçip, bir müstemleke olmağa katlanmak şartile..*

Buna imkân var mıdır?

●

Sınıflaşmak, hususî sermaye terakümü yolile kurulan bir iktisat gövdesinde yine isteğimizin üzerinde duran bir zarurettir.

İçtimaî sınıflar, batı ülkelerindeki iktisat rejiminin meşru çocuklarıdır. Hususî sermaye terakümüne dayanan bir iktisat sistemi altında, sınıfsız bir cemiyet tasavvur bile olunamaz. Yalnız, hususî sermaye terakümü yolile varılan teknik seviyenin ilerilik veya geriliğine göre, sınıflar da ileri veya geridir:

İleri teknikli bir iktisat gövdesinde sınıflar, daha keskin çizgilerle belirmiştir. Geri teknikli bir iktisat gövdesinde ise, sınıflar, sisli ve gölgelidir. Fakat nasıl ki, sisli bir günde güneşin varlığı inkâr edilemezse; geri teknikli bir cemiyette de sınıfların yokluğu iddia olunamaz.

O halde, hususî sermaye terakümü yolu, bizi bir yandan geri teknikli bir iktisada götürecek, fakat diğer yandan da sınıfsız ve tezadsız millet olmak idealimize kavuşturmıyacaktır.

Geri teknikli bir iktisada dayanan bir milletin diğer bütün cemiyet müesseseleri de geri kalmağa mahkûmdur. Halbuki, Türk inkılâbının hedefi, Türk milletini en çabuk yoldan, ileri, yüksek, verimli, gelirli bir millet yapmaktır.

Müstakil bir millet kalmak şartile, ileri, yüksek, verimli, gelirli ve ayni zamanda sınıfsız ve tezadsız bir millet olmak.. İşte yalnız inkılâbımıza has ana dâvâ budur. Böyle bir dava karşısında bulunan biricik millet, Türk milletidir.

Bu dâvâ, bizim dâvamızdır. Onun hakkından Türk'ten başkası gelemez.

İleri teknikli bir iktisat gövdesine en çabuk yoldan varmak ve ayni zamanda sınıfsız ve tezadsız millet olmak hedefine götürecek iktisat siyasetini çizmek veya çizmemek.. Bu, Türk inkılâbının *varlık veya yokluk* davasıdır.

Hem memleketimize ileri tekniğin girmesini istiyoruz, hem memleketimize girmesini istediğimiz bu ileri tekniğin millet içinde keskin sınıf ayrılıklarına ve sınıf kavgalarına meydan vermemesni istiyoruz. *Böyle bir dâvâ, Avrupa'lı mütehassıslar için mevcut değildir.*

Avrupa'lı mütehassıstan böyle bir dâvânın hallini istersek, o, put gibi susacaktır. Avrupa'lı mütehassıs, ancak bizim tesbit edeceğimiz iktisat siyasetinin *teknik* tatbikatı için faydalı olabilir. O halde, her şeyden önce, inkılâbımızın mana ve mahiyetine uygun bir iktisat siyaseti, sonra Avrupa'lı mütehassıs.

İktisat siyasetimizi tespit etmeden, Avrupa'dan mütehassıs getirmeğe kalkışırsak, şimdiden haber verebiliriz ki, netice umduğumuz gibi çıkmıyacaktır.

Bunun bir tecrübesini zaten yapmış bulunuyoruz: Ziraat siyasetimizi önceden tespit etmeden, Avrupa'dan getirttiğimiz mütehassısların büyük bir kısmını ters yüzü geri göndermek mecburiyetinde kaldığımız malûmdur. Burada kalan mütehassıslar ise bazı muayyen teknik işlerin hallile vazifelendirilmişlerdir.

O halde hangi işlerimizin halli için mütehassısa ihtiyacımız olduğunu önceden tespit etmeden, getirilen mütehassıslar, sudan çıkmış balıklar gibi, memleketimizde yaşıyamaz oluyorlar!

●

Türkiye'nin iktisat siyasetinin ana prensipi, âdetâ insiyakî denilebilecek şekilde, kendiliğinden belirmiştir: *Devletçilik.*

Türk Devletçiliği, o kadar Türk inkılâbına has bir prensiptir ki, onun ne tarihte ne de kitapta yeri vardır. Türk inkılâbı yaratıcılık kudretinin bir misalini de, iktisat siyasetinin tespitinde verecektir.

Nasıl ki, bugünkü Rus iktisat siyasetinin bolşevik ihtilâlinden önce, ne tarihte, ne de kitapta yeri yok idise; yine nasıl ki, bu

günkü İtalyan iktisat siyasetinin faşist ihtilâlinden önce ne tarihte, ne de kitapta yeri yok idise, Türk inkılâbına has millî iktisat siyasetimizin ilk eşsiz örneğini de biz, kendi kendimize yaratmak mecburiyetindeyiz.

Hususî sermaye terakümü yolile memleketimize girmiyecek olan ve farzımuhal girse bile, Türk milletinin keskin ayrılıklarla sınıflaşmasını zarurî kılacak olan ileri teknikten ancak ve ancak Devletin kudreti, idaresi ve kontrolü altında feyiz alabileceğimiz, bu kadar açık ve elle tutulabilir bir hakikatken, bunun aksini iddia etmek, yalnız ve yalnız hususî zümrelerin menfaatleri bakımından kabildir.

İleri teknikli bir Türk iktisadiyatı ve sınıfsız ve tezadsız bir Türk milleti ancak devletçi bir iktisat siyasetinin eseri olacaktır. Bu itibarla Türk milletinin sınıflaşmasına meydan vermeden, ileri teknikli bir iktisada kavuşması demek, ayni zamanda içtimaî endişeleri de göz önünde bulundıran bir iktisadî devletçilik demektir.

Kadro, bir sayı sonra birinci yılını bitiriyor.

Kadroya abone olan okuyucularımızdan, abonelerini yenilemek için abone bedelini İş bankası Ankara merkezinde Kadro hesabına göndermelerini ve keyfiyeti Kadro mecmuası - Ankara posta kutusu 62 „ adresine bildirmelerini rica ederiz.

Şark vilâyetlerinde Derebeylik.

I.

İsmail Husrev.

Garp hudutlarımızdan kalkarak şark hudutlarımıza kadar bir tetkik seyahati yapsak, yolumuzun üzerinde iktisat ve cemiyet tarihimize ait muhtelif devirlere, bunların bakiyelerine, kemale gelmiş şekillerine ve rüşeymlerine merhale merhale tesadüf ederiz. Bir tarih, âdeta hudutlarımız içinde garptan şarka doğru boylu boyuna uzanmış, geçmişi, bugünü ve geleceği aynen yaşatmaktadır. Yolumuz nasıl muhtelif vilâyetlerden geçerse ayni suretle muhtelif iktisat ve cemiyet mıntakalarından da geçer. Bu bakımdan Türkiye'nin bir tarih topoğrafyasını yapmak lâzımgelse, harita üzerinde, dünya iktisadiyatile temasta bulunan ve binnetice mübadelenin münkeşif olduğu garp vilâyetlerimizle sahil mıntakalarımızda muasır «kapitalist münasebetler» in, garpla teması nispeten çok aza olan şark vilâyetlerimizde kurunu vustai iktisat ve cemiyet tarzlarının (kendi kendine yeten zati iktisat ve derebeylik nizamı), orta Anadolu'nun demiryollarından mahrum bulunduğu ve sahil arkası nevahisinde ise, şark ve garp vilâyetlerimizdeki cemiyet ve iktisat münasebetleri arasında bir intikal safhasına tekabül eden sahaların (kısmen zatî iktisat ve kısmen mübadele iktisadiyatı unsurlarını taşıyan basit emtea iktisadiyatı ve toprak ağalığı) mevcudiyetini tesbit edebiliriz. Fakat bu yer yer tesbit ettiğimiz muhtelif tarih devirlerine ait iktisat ve cemiyet sistemlerinin ne millî vasıfları ve ne de hareket kanuniyetleri işlenmiş ve izah edilmiş değildir. Henüz biz bu çok geniş ve işlenmiye muhtaç millî mevzular karşısında hâlâ pasif ve alâkasız yaşıyoruz. Bu bakir mevzuların mütenevvi zengin'iğine rağmen fikir adamlarımızın gözleri henüz nazariye kitaplarından ve bu kitapların mevzu edindiği garp şeniyetinden memleket şeniyetine çevrilemedi. Memleketi ve memleketin iktisat ve cemiyet nesçini tanımadan,

istilâ baskınlarına uğramış ve inkılâplardan yorgun ve harap çıkmış bir vatanı yeniden ve millî menfaatlere uygun bir şekilde kurmak davasının yolları gösterilebilir mi? Biz bugün memleket bilgisizliği içinde el yordamile iş görmiye çalışan gözleri bağlı bir insan vaziyetinde değil miyiz? İktisat tedbirlerimizin memleket şeniyetile tearuz etmekte olması bu gözü bağlılıktan gelmiyor mu?

Bunun için bize memleket iktisat bilgisi olarak Türkiye'de nelerin, nekadar, nerelerde ve nasıl yetiştiğini anlatan basit ihsaî malûmattan ziyade, memleketin iktisat münasebetlerini ve bu münasebetlerin tâbi olduğu kanuniyetleri izah ve sistematize eden ve bu suretle memleketin hakikî bünyesini gösteren bir «memleket iktisat bilgisi» lâzımdır.

●

İşlenmemiş bakir mevzulardan biri de şark vilâyetlerimizdeki «derebeylik» tir. Bu mevzua ait şimdiye kadar ne muntazam monografiler yazılmış ne de tetkikler yapılmıştır. Elimizde malûmat olarak Şeyh Sait isyanı münasebetile şark vilâyetlerinde muhabirlik etmiş iki muharririn [*] ve oralarda yaşamış zevatın kıymetli müşahedeleri vardır. Erzincan valisi Ali Kemali Beyin son neşrettiği «Erzincan» hakkındaki eseri de şarktaki derebeylik münasebetleri hakkında kıymetli materyeller vermektedir.

Şark vilâyetleri hakkında lisanımızda ve diğer dillerde mevcut eserlerin isimlerini burada saymıya lüzum görmiyoruz. Çünkü bu eserlerin muharrirleri bize, derebeyliğin içtimaî - İktisat bünyesini izah edecekleri yerde aşiretlerin isimlerini saymakla ve aşiret reislerinin şecerelerini nakletmekle sahifeler doldurmuşlardır. Bu itibarla şark vilâyetlerimizdeki derebeylik hakkında yapılacak bir izah tecrübesi için elimizde mevcut materyeller adetçe pek fakirdir. İleride mahallinde yapılacak geniş tetkiklerin bizi daha fazla tenvir etmesini bekleriz.

---

[*] 1925 senesinde Akşam ve Cumhuriyet gazetelerinde «Yusuf Mazhar» Beyin Şark vilâyetlerindeki seyahatlarına ait mektupları ve Naşit Hakkı Beyin şarktaki müteaddit seyahatlerinin intibalarını ihtiva eden «Derebeyi ve Dersim» isimli kitabı.

Şarktaki derebeyliği, coğrafi bir saha üzerinde yaşıyan bir içtimaî - iktisat ünitesi olarak alıyoruz. Bu üniteyi etraflıca izah edebilmek için, diğer istihale etmiş şekillerinden ve yanyana yaşıyan ve mahiyet itibarile başka olan içtimaî - iktisat sistemlerinden tecrit edeceğiz.

Evvelâ bazı mefhumlar üzerinde mutabık kalalım: Bir içtimaî-iktisat ünitesi nedir? Zaman ve mekân dahilinde yaşıyan müşahhas (konkre) vakıaların bir kompleksidir. Ünitenin izahı deyince, bu müşahhas vakıaların sistemleştirilmesini anlarız. O halde sistemleştirme nedir? Sistemleştirme, konkre vakıaların nazarî bir şemaya ircaı yani müşahhas materyellerin nazarî bir şemaya göre bina edilerek bir sistem vücude getirilmesidir. Binaenaleyh bir içtimaî - iktisat ünitesinin izahı demek, bu ünitenin müşahhas iktisadî hâdiselerini tıpkı bir mühendis gibi bir plâna (şemaya) göre bina etmek, vakıaların kanuniyetlerini bularak içtimaî - iktisat sistemini kurmak demektir. Buna nazaran içtimaî - iktisat ünitesi konkre bir varlık, sistem de bu konkre varlığın işlenmiş nazarî binasıdır. Sistemi kurma ameliyesi için evvelemirde bir kurucu fikre yani bir görüş tarzına lüzum vardır. Bu görüş tarzı «*Muayyen bir devirdeki iktisadî hayatın ana hususiyetlerini tesbite ve bunları diğer iktisat devirlerinin iktisadî teşekkülâtından tefrika ve bu suretle beşeri iktisadın büyük devirlerini hudutlandırmıya yarar*» [*]. İçtimaî - iktisat sistemi şu unsurları ihtiva eder: 1 — İçtimaî istihsal nizamı. 2 — İstihsal vasıtaları (teknik). 3 — İktisat zihniyeti.

1 — İnsanlar maişetlerini temin ederken tabiatla mücadele ederler. Bu mücadelede bir çok vasıta ve tecrübelerden istifade olunur. Bu vasıta ve tecrübelerin heyeti mecmuasına «teknik» ismi verilir. Teknik an'anavî veya rasyonel olur. Meselâ köylü kara sapanla tarlayı babasından gördüğü şekilde sürerse, an'anavî bir teknikle, eğer kimyevî gübre ve traktör gibi modern vasıtalar kullanıyorsa rasyonel teknikle istihsalde bulunuyor demektir.

2 — Fakat insanlar maişetlerini temin etmek için tabiatla mü-

[*] W. Sombart. Die Eigenart des Wirtschaftslebens. S. 17. 1927

cadele ederlerken kendi aralarında da bir takım münasebetlerde bulunurlar. Bu münasebetler bir nizam ve kaide altında teessüs eder. Bu nizam ve kaideler, istihsal faaliyetlerinin nasıl organize edileceğini, istihsali organize edenlerle istihsale doğrudan doğruya iştirak edenler arasındaki münasebetlerin şeklini, istihsal olunan kıymetlere muhtelif zümreler su. eti iştirakini ilh. tayin eder. Bunun için bu nizam ve kaideler menşelerine göre «*hukukî*» (Devlet veya fertler tarafından ihdas edilmiş zecrî tabiiyet), «*ihtiyarî*» (fertler arasında serbest anlaşma ve mukavele neticesi teessüs etmiş rabıtalar), yahut «*örfî*» (ticarî üsanslar, âdet ve an'ane haline gelmiş rabıtalar ilh.) mahiyetinde olabilir. Bu kaidelerin heyeti mecmuası, «*içtimaî istihsal nizamı*» dediğimiz unsuru vücude getirir. İçtimaî istihsal nizamında biz, cemiyetin sınıfî nesçini görürüz.

3 — İnsanlar istihsal faaliyetinde bulunurken muayyen maksatlar, muayyen gayeler arkasında koşarlar. Bu maksat ve gayeler, tekniğin ve içtimaî istihsal nizamının inkişaf seviyesine göre şekil alır. İnsanlar ya zatî ihtiyaçlarının teminini yahut para kazanmayı düşünürler. Birinci şıkta iktisadî faaliyetlerde nafaka zihniyeti, geçim zihniyeti, ikinci şıkta kâr zihniyeti vardır.

Binaenaleyh iktisat sistemi dediğimiz zaman insanların muayyen bir içtimaî istihsal nizamı içinde muayyen bir teknikle maişetlerini temin ve bir iktisat zihniyetile hareket etmeleri tarzını anlarız. Fakat her devirde insanlar istihsal kuvvetlerinin inkişaf seviyesine nazaran başka bir teknikle çalıştıkları için iktisat sistemleri de devirlere göre değişir. Meselâ Avrupa'da derebeylik devrine bir esaret nizamının tekaddüm etmesi ve derebeylikten sonra da kapitalist istihsal tarzının gelmesi gibi. Binaenaleyh iktisat sistemleri tarihîdir. Devirlere göre değişir.

Şarkta derebeylik içtimaî - iktisat sistemini izah ederken gözümüzün önünde bulunduracağımız metodolojik esaslar bunlardır [*].

[*] W. Sombart'ın «Der moderne Kapitalismus»ta Marks'dan mülhem olarak fakat idealist bir mebdee göre yani içtimaî - iktisat nizamını iktisadî zihniyetin yaratması şeklinde takip ettiği metodolojik esaslar, ıstılahlar bakımından bizim şemamıza benzerse de bizim şemamız hareket noktası ve kuruluşu bakımından materyalist bir görüşe istinat eder. Çünki bizce muayyen bir iktisat zihniyeti ancak muayyen bir cemiyet nizamı içinde doğar ve yaşar.

Şark vilâyetlerimiz, Türkiye'nin ticaret ve münakale yollarına pek sapa düşen bir parçasıdır. Bu vilâyetler, deniz yollarından uzak olduğu gibi (şark yaylalarından şimalî Anadolu dağlarını geçerek Karadenize inmek için 2,000 metre irtifaında olan Zigana geçidini aşmak lâzımdır) kendi zemin arızaları itibarile de kara yollarına müsait değildir. Bilhassa kış mevsiminde münakalât tamamen münkati olur. Şehir ve köyler aylarca karlar arasında mahsur kalır. Münakale imkânsızlıklarından dolayı âlemi hariciye karşı olan bu kapalılık neticesi, mıntakanın pek münbit çukur ovalarında yetişen mahsulâtın kısmı azamı mahallî ihtiyaçlara hasredilir. Ancak fazlası şehir ve kasaba çarşısında satılır. Bunun için istihsal ile istihlâk birbirinden ayrılmamıştır. Müstahsil ancak istihlâk ettiği mahsulü istihsal eder. Halbuki mübadelenin münkeşif bulunduğu garp vilâyetlerimizde müstahsil istihlâk etmediği mahsulü istihsal ederek pazara arzeder. Şark vilâyetlerinin köylerinde «*tagaddi basit olmakla beraber ekseriyetle bir türlüdür. Darı çorbası, bulgur pilâvı, ayran ekmek gibi. Erkekler haricen giydikleri keçi postu ve yahut keçi postunu takliden işlenen ve aba tâbir olunan bir nevi tüyly keçedir. Bu keçeden kolsuz fakat omuzları kollarının üstüne taşkın geniş yeleklere benziyen bir nevi aba yaparlar. Bu abanın altındaki şalvarlar keçi kılından örülür. Ayakkapları da ham sahteyandan yerli köseleden imal ederler*» [*]. Şehir ve kasaba halkından maada köylülerin pazarla alâkası yok gibidir. Bunlar Devlete olan borçlarını bile topraklarında çalıştıkları beyler vasıtasile tediye ederler. Köy müstahsili kendi içine çekilmiş kendi kendine yeten bir müstahsil tipidir. Memurlar hariç olmak üzre şehir halkının çoğu da gıdalarını ve bazı giyecek eşyalarını kendileri bizzat hazırlarlar. «*Elâziz çarşısı, bir çarşıdır ki, alış verişinin kısmı küllisini ve kârını hükûmet hazinesinden geçinen takımın kesesinden bekler. Bunun haricinde herkes, ekmeğini tarlasından ve gömleğini kadınlarının işgüzarlığından, odununu ineğinin tezeğinden tedarik edip san'at ve ha-*

[*] Kürtler ve Kürtleşen Türkler hakkında. İshak Rafet Beyin raporu. Henüz neşredilmemiştir.

yat eşyasından yalnız şeker, gaz, çay, kahve gibi şeyleri pazardan alır» [*].

Coğrafî imkânsızlıklar dolayısile harice (millî ve beynelmilel pazarlara) kapalı olan bu mıntakalarımızda istihsal faaliyetlerinin müsmiriyeti de pek mahduttur. Müsmiriyetin geriliği istihsal vasıtalarının iptidailiğinden gelmektedir. Bazı yerlerde ziraî *«hafriyat ucu kıvrık bir çengel vasıtasile»* [*] bazı yerlerde de tahta kara sapanla yapılır. Pulluk gibi en basit rasyonel teknik vasıtalar bile meçhuldür. Müstahsil babasından gördüğü gibi tarla sürer. Tabiatle mücadelede görenek ve an'ane hâkimdir. Halbuki garp vilâyetlerimizde her gün bir az daha fennî vasıtaların taammüm ettiğini istihsal vasıtalarının bir az daha rasyonelleştiğini görürüz.

Şark vilâyetlerimizde istihsal vasıtaları iptidaî olduğu gibi topraktan istifade tarzları da münkeşif değildir. İstahsal faaliyetlerinde mütevessi (ekstansif) bir yetiştirme, mütevessi bir ziraat görülür. Fakat bu mütevessi ziraat ve yetiştirme müstakil branşlar halinde olmayıp ayni işletme (Betrieb) dahilinde bulunur. Müstahsiller hem hayvancılık ve hem ziraatle meşguldürler. Bilhassa topraktan istifade tarzında sây faaliyetinin bu iki cepheliliği derhal göze çarpar. Şehir ve kasabalar civarı müstesna olmak üzere köylerde «mera ile münavebeli tek tarla sistemi» (Einfelderwirtschaft mit Umlage des Ackers in der Weide) caridir. Müstahsil meradan ziraate tahsis ettiği bir toprak parçasını ertesi sene yine mera olarak bırakır ve yeni bir tarla açar. *«Arazi geniş olduğundan tarla bazan beş sene dinlendirilir»* [*]. Halbuki garp vilâyetlerimizde meselâ İzmir ve Manisa gibi yerlerde toprak dinlendirilmek şöyle dursun sun'î gübre gibi fennî vasıtalarla azamî derecede istismar edilmiye çalışılır. Şark vilâyetlerimizde sun'î gübre değil, tabiî gübre bile kullanılamaz. Tabiî gübrenin yeri, kışın yakılacak tandırdır. Yalnız şehir ve kasaba civarlarında mera ile münavebeli tek tarla usulünün bir kademe daha münkeşif şekli olan kısmen mahsulle münavebeli usuller vardır. Müstahsil tarlaya sıra ile kışlık, yazlık hubu-

---

[*] İsyan sahasında 1,800 kilometre. Yusuf Mazhar. Cumhuriyet 27 ağustos 1925.

[*] Anadolu ziraat ve yetiştirme vaziyeti: İhsan Abidin. C. I. S. 315. 1928.

[*] Keza S. 316.

bat eker. Bazı yerlerde iki hububat arasına nadiren bir çapa nebatı zereder. Maamafih bu usul de toprağın verim kabiliyeti ile tahdit edilmiştir. Toprak senelerden sonra yorulunca yine dinlendirmiye bırakılır. Üzerinde hayvanlar otlamıya başlar. Şehir, kasaba gibi merkezlerde nüfusun nispeten fazlalığı, topraktan bir parça daha fazla istifade edilmesini zarurî kılmıştır. Maamafih bu nevi tarlalarda da gübre meçhuldür.

Müstahsilin üzerind çalıştığı toprağı ve kullandığı isihsal vasıtalarını, içtimaî - istihsal münasebetleri yani fertlerin mülkiyeti bakımından mütalea edersek görürüz ki istihsal vasıtaları ile toprak, istihsale doğrudan doğruya iştirak eden müstahsillerin değil, mahdut bir zümrenin mülkiyeti altındadır. Bu zümre, aşiret reisleri, beyler, ağalardan mürekkeptir. «*İptida kuvvet ile etrafındakilere tahakküm eden reis, yaşanılan muhitteki araziyi hemen kâmilen kendi uhtesine geçirmiştir. Akraba ve taallûkatına işletir. Aşiret efradından araziye muhtaç olanlar, ziraatle geçinmek istiyenler, ya aşiret muhitinden uzaklaşmıya yahut arazisinden bir miktarını isticar için reise müracaata mecbur olmuşlardır*» [*]. «*Arazinin ekilebilecek kısımları hemen umumiyetle beylerin, ağaların yani aşiret reislerinin eline geçmiş olduğu için halk ekseriyetle ne bir eve ne bir parça toprağa maliktir. Ağanın, beyin, aşiret reisinin, mezraa denilen arazisinde birer in tarzında yaptırmış olduğu kulübeye, maraba namile sığınır... Bütün mülkü, altına serdiği bir çul kırık bir desti, bir kaç odun parçasıdır* [*]. Görülüyor ki fertler arasında teessüs eden içtimaî münasebetler mülkiyet münasebetleri şeklini almıştır. Bu münasebetlerin bu şekilde teessüsünün tarihî sebepleri cebir ve tahakkümden gelir. Cebir ve tahakkümün menşei de fetihtir. Vaktile buralarını fethetmiş olan aşiretlerin, küçük küçük hükûmetçikler kurmuş olduklarını «Türkiye'de derebeylik rejimi» hakkında yazdığımız makalelerde göstermiştik. Cebir ve tahakkümle toprak üzerinde bu nevi mülkiyet münasebetleri teessüs edince, bu münasebetleri teyit eden kaideler ve nizamlar da kendiliğinden kurulmuştur. Müstahsil, toprak sahibine karşı bir takım mükellefiyetlerle bağlanmış ve bir takım

[*] Erzincan. Ali Kemali. S. 197. 1932.

[*] Keza. S. 215.

aidat itasına mecbur bırakılmıştır. Müstahsil beye angarya iş görür. İstihsal ettiği mahsulün muayyen bir kısmını verir. Maraba ismini alan müstahsil «*sanki bir borçmuş gibi ağanın yani aşiret beyinin bütün angaryalarını da görür. Bunu yapmazlarsa, ağa kendilerini koğar. Hakikî veya muhayyel bir suç ile (Çünkü aşiret efradından her birinin cezayı müstelzim bir kaç suçu vardır.) hükûmete teslim eder, süründürür. Evlât ve ayalini mahvü perişan eder*» [*]. Bey müstahsillerle nazırları vasıtasile münasebette bulunur. Bu nazırlar angarya mesaiyi tesbit eder ve müstahsillerden mahsulleri toplarlar.

Tarlada çalışan köylü maraba ve azap ismini alır. Maraba mülkiyeti olmıyan fakat İstihsal ettiği mahsulden kendisine bir hisse alan müstahsildir. Bazı yerlerde marabaların kendi toprakları varsa da bundan istifade edemez. Ya toprağı verimsizdir, yahut beye borçludur. Azap, irgattır, ücretle çalışır. Bu tip müstahsil ekseriyetle cenup vilâyetlerinde vardır. Hem toprak, hem mahsul ve alât toprak sahibi beye ait olduğundan kaideten ancak mahsulün rubu müstahsile isabet eder. Maraba tâbiri de buradan gelmiştir.

Arkası var

Kadro

Bir kazanç mecmuası olmadığı için, masraflarını abonelerile korur.

[*] Keza.

Yalın söz.

Yakup Kadri.

Edebî kültürün ve edebî zevkın en büyük alâmeti, en şaşmaz mihenk taşı *edebiyatsızlıktır.*

Edebiyattan kaçınmak, edebiyat yapmamak, çıplak sözün sırrına ermiş bulunmak, işte, sahici edebiyatın ana şartları...

●

Partenon'un mermerlerini dile getiren; demir tulgalı ve demir yürekli *kahramanları* bir balmumu gibi eritip istediği şekle sokan, istediği yere sürükliyen; kâh Tevrat'ta bir kıssa, kâh İncil'de bir mesel, kâh Kur'an'da bir âyet olup milyonlarca insanı yüzlerce asır kendi ardından koşturan söz, (kelâm), beşerî kudretin bir tecellisi haline girdiği vakit kınından sıyrılmış kılıç gibi, mutlaka, hep yalındır.

●

Yunus, bir fukaranın ölümünden bahssederken:

Bir garip öldü diyeler
Üç günden sonra duyalar
Sovuk suyla yuğalar
Öyle garip bencileyin...

diyor. Şu bir kaç mısrada ne var. Şu bir kaç mısrada ne yok. Bu kadar engin bir elem denizini böyle bir damla gözyaşı haline sokmak için herhangi bir divan şairi, kendi kalabalık tersanesinde kim bilir ne çok alât ve edevat şakırtılarıyle kulaklarımızı hırpalamak mecburiyetinde kalırdı!.

Ve hangi Bakıy, hangi Nefî, Eşref oğlunun şu teşbihsiz istiaresiz, şu yalnız kanat kasılarından güç almış *lirismasına* kadar yükselebilmiştir?

Eşref oğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir.
Cennetteki yedi ırmak
Çoşkun akan sel bizdedir.

●

«Edebiyatı - Cedide» şairleri bir ahenk meselesi tutturmuşlardı. Fikretin, «her vezin şiirin mevzuuna uymalıdır» nazariyesini bilirsiniz. Fikret, bu vadide, bize, «Yağmur» ve «Verin Zavallılara!» manzumelerini örnek olarak göstermiştir.

Lâkin, ben, türkçede, bunun en canlı örneğini, ancak, edebiyat kitaplarına bile girmemiş olan şu sade halk türküsünde buluyorum:

Bahçeye kurdum çifte salıncak,
Yar gelip, yar gidip sallanacak.

Bunu, bana, ninem küçükken ninni diye söylerdi.

●

Yalın söz derken, doğrudan doğruya klâsik çıplaklığın taraftarlığını ettiğime hüküm vermemelidir.

Gerçi Sofoklis'ten Racine'e kadar hemen bütün Greko - Lâtin klâsiklerde hilesiz katıksız mermer güzelliğinin kemalli ve tamam çıplaklığını buluruz. Lâkin, burada, nihayetsiz kuruluk, nihayetsiz hendese ve ölçü endişesi — hele renesanstan sonraki klâsiklerde — hemen hiç bir insanî nefhaya yer bırakmamıştır. Bunların arasında, meselâ, bir Eşrefoğlu «... al haberi - Coşkun akan sel bizdedir.» diye haykıramaz. Ne de bir Ahmet Haşim:

Bir taraf bahçe, bir tarafta dere.
Gel, uzan, sevgilim, benimle yere.
Suyu yakuta döndüren bu hazan
Bizi gark eyleyor düşüncelere...

sözlerini mırıldanabilir.

●

Maupassant, edebiyattan nefret ettiğini söylermiş. Büyük Fransız hikâyecisinin ne kadar haklı olduğunu anlıyorum, bugün, uzun bir yazı hayatının girift tecrübelerinden sonra. Ve Stendhal'ın zevkine varmadığı için George Sand'a kızıyorum. Georges Sand'ı hâlâ okuyanlar var mı bilmem. Fakat, Stendhal'in, süssüz saçaksız gölgesinin, gürbüz bir ağacın dalı gibi bugünkü Fransız edebiyatının üzerine doğru uzandığını görüyorum.

●

Bizde Stendhal'e benziyen bir hikâyeci vardır ki, adı, edebiyatcılarımızca meçhuldür. Bu adam, tek bir eser yazmıştır: «Vakaî Zağre».

Bu bir kitap bile değil; yüz sahifelik bir risaledir ve içinde eski bir Zağre müftisi, 93 muharebesinde Zağre'de vukubulan Türk katliamlarını hikâye ediyor. Bu millî facia destanı, hergün konuştuğumuz dille yazılmıştır. Bunda ne düşmanlar zebanîye, ne hâdise cehenneme benzetilmiştir. Fakat, siz okurken bir takım zebanîler arasından geçtiğinizi ve bir cehennem ateşinde derinizin kavrulduğunu hissedersiniz.

●

Zağre Müftisi, bu «Configuration» kudretini nereden almış? Hiç şüphesiz, kendi ruhundan...

Büyük uslupçu, büyük san'atkâr o adamdır ki, kendi ruhunu, başka ruhlar arasına yollarken, onu, bir fabrika matahı gibi kalıplar ve sargılar içine almaktan hazer eder. Ona; kendi parıltıları veya kendi gölgeleriyle; kendi dalgalanışları ve kendi akışlarıyle, tıpkı bir pınarın suyu gibi, kendi yolunu kendi açarak yürümek imkânını verir.

Kadro aboneleri!
Yeni yıl için abonelerinizi tazeleyiniz!
Ve
Yeni aboneler bulunuz!

Cihan içinde Türkiye:

İnkılâbımızın sesi.

Burhan Asaf.

«... Tarihin öyle bir devrinde, arzın öyle bir noktasında ve hâdisatın öyle bir revişi içinde yaşıyoruz ki, Türk milletinin millet olarak bekası için, müstakil millet prensipini dünyanın her noktasında hâkim ve muhterem kılmağa mecburuz.»

İNKILÂP VE KADRO S. 70

İnkılâbımızın sesi. (Ne çok çehreler görür gibi oluyorum ki, uzun tren yolculuğunun serseme çevirdiği adamların arada bir uyanıp «daha gelmedik mi?» demeleri gibi - her «inkılâp» kelimesi geçtikçe, sıkıntıda olduklarını gizlemiyerek, soracaklardır: «Daha bitmedi mi?»

Hayır daha bitmedi. Hayır, daha inkılâptan, gene inkılâptan ve hep inkılâptan bahsedeceğiz. Bu bahsin zaten bu gibileri, ne muhatabı ne de mevzuudur.)

İnkılâbımızın sesi. Bu sesin, biz, gür olmasını istiyoruz. Hem içeri, hem dışarı doğru gür.

Bütün Türkler birden susar ve dışarıyı dinlersek, Moskova kadar Roma'nın da dünya namına konuştuğunu görürüz. Bu iki harpsonrası hareketinin dışında kalan memleketler ise, öteden beri dünya namına, eski dünya namına, mihverleri oynamış, yatakları aşınmış, somunları gevşemiş eski dünya namına konuşmaktadır. Nasıl olur da, millî kurtuluş inkılâbının millî kurtuluşlar asrında yapmış ve bu suretle milletin mukadderatı ile tarihin seyrini bir cebrüzor hamlesi ile tam bir mutabakat haline getirmiş olan Türkiye, sesini perde perde yükselterek, keza dünya namına konuşmaz?

Bizce millî kurtuluş inkılâbı için çarpışan milletler, Çin, Hint, Mısır ve İran gibi sadece şark memleketleri değildir. Bütün Balkanlar ve yukarıya doğru Şark Avrupa'sı ve (son senelerin

yarattığı inanılmaz vaziyetler dolayısı ile) bütün Orta Avrupa, Türk inkılâbının sesini duymaya mecbur yerlerdir. Bu saydığımız topraklarda oturan milletler, haraç mezat, finans emperyalizminin senedat cüzdanına girmişlerdir. O kadar borçlanmışlar ve borçlanma yüzünden istiklâllerini o derece elden çıkarmış milletlerdir ki bunlar, kendilerini mezada çıkarmış olan nizama bağlı kaldıkça, belki yarım asır belki bundan da daha fazla bir müddet, ödemek için çalışacaklar, ödemek için yaşıyacaklardır.

Bir Suriye bile, bunlara nazaran, hareket edecek kadar tazedir. Daha geçenlerde, Suriye'yi elde tutmak için ona senelerce ödeyemiyeceği bir parayı «işgal masrafı mukabili» ismi altında Fransa, zorla kabul ettirmiye çalışıyordu. Yani, Suriye'yi müstemlekeleştirmek hareketinin karşılığını bir siyasî borç senedini zorla kabul ettirmekte görüyordu. Suriye, böyle bir borcu, ne zaman olsa inkâr edecek vaziyettedir. Çünkü her zaman diyebilir ki: «Efendi, sana kim gel de bu toprakları işgal et dedi. Eğer, işgal masrafları dolayısile bir taraftan bir tarafın borçlanması doğru ise, senin değil benim alacaklı olmam lâzımdır.» Halbuki yukarıda saydığımız memleketler, kendilerini gittikçe daha fazla çökertmekte olan borcun altından böyle bir cevapla silkinip kalkınmıyacaklardır. Çünkü aldıkları paraları, kendi millî hükûmetlerinin delâletlerile ve kendi parlamentolarının tasvibi ile almışlar, topa tüfeğe bir az da konferanslar tahsisatı ve temsilî masraflar gibi öteberiye sarfetmişlerdir.

Millet dediğimiz zaman milletin tamamını anlıyoruz. Münevver deyince de, şu ve yahut bu sınıfa ek olmuş ve onun namına ektileşmiş kimseleri değil, kendilerini milletin tamamı ile beraber hissedenleri ve her hesapta muadeleyi ayni esasa yani milletin tamamına irca edenleri anlıyoruz.

İşte, saydığımız memleketlerin ancak bu gibi münevverleri inkılâbımıza muhatap olacaklardır.

Moskova inkılâbı, on beş senedenberi, Rusya dışındaki sınıf kavgalarını ve kavga namına çarpışan amele teşkilâtını ve amele meb'uslarını birer yedek kuvvet gibi kullanmış ve haricî emniyetini en çok bu hesaba istinat ettirmiştir.

Roma ise, bir kaç şehirde tramvay işletmek ve bir iki sokak kar-

gaşalığı ile başlamış olan hareketini, gerek Krala ve gerekse Papaya karşı bir takım *sadakat senetleri* imzalıyarak sağlama bağladıktan sonra, faşizme zorla bir inkılâbın ebadını verebilmek için dünyayı velveleye vermiştir. Daha geçen gün Torino'da, dünyanın, on sene zarfında ya faşist olacağını yahut batacağını, bir cenuplu mubalâğası ile iddiaya kalkışmıştır.

Bu iki hareketin yanında *İnkılâp mucizesini* erce başlamış ve erce bitmiş bir cephe harbi ve bir millet kıyamı ile başaran Türk milleti, nasıl olur da, milyonların davasını milyonlara işittirmek hususunda bir takım tereddütlere düşer?

Şevket Süreyya İnkılâp ve Kadro'sunun bir tarafında diyor ki: «... fikrî unsurlarını yalnız kendi içinden alıp yalnız kendi çerçevesine bağlıyan, tarih içindeki mevkiini ve cihan içindeki ehemmiyetini inkâr eden, kısaca, *kendi fikrî intişar sahasını bulmıyan* bir millî inkılâbın, muhtaç olduğu beynelmilel prestiji tesis edebilmesi ihtimali azdır..»

Şüphe etmiyelim ki, en geniş fikrî intişar sahası kendisine düşen ve konuştuğu zaman sesi ile Orta Avrupa'dan Uzak Şarka kadarki ve Orta Avrupa'dan Yukarı-Afrika'ya kadarki memleketleri kucaklıyan Türk inkılâbı, ne tarih içindeki mevkiini ne de cihan içindeki ehemmiyetini inkâr edecektir. Hayır, Türk inkılâbı da fikir bakımından *müteaddî* olmasını bileeck ve kendine dışellerde de *fikir menzilleri* yapacaktır. Bunun en kuvvetli delili, son iki seneki verimli fikir hareketidir.

Türk inkılâbının sesini dışarıya duyurtacak olan cihazımız, ayni vazifeyi içellerimizde başaran cihaz, yani, *Fırka'dır*. - Devlet ve hükûmet, resmî müesseselerdir. Dışarıya karşı bağlıdırlar. Sözlerini ve hareketlerini tartmağa mecburdurlar. Fırka için bu gibi bağlantılar yoktur. Fırka, sadece millete, daha doğrusu, milletin ileri menfaatlerine karşı mes'uldür. Dışarı doğru resmî sıfatları yoktur. Ne beynelmilel routine'lerden ürkmesine ne de notalarla karşılaşmasına imkân vardır.

Matbuat ve radyo ile beraber bütün neşir vasıtaları, Fırka'nın elindedir; yahut elinde olması lâzımdır. İnkılâbın bütün prensiplerini, bu vasıtalarla Fırka, hem içeri hem dışarı doğru kıskançlık ve karar - sertliği ile müdafaa eder. İki misal verelim ki, bunlardan birisi, bizzat imza sahibinin başından geçmiştir.

Birgün İzmir gazetelerinin Mısır'daki Türklerin Yunan'lılar kadar olsun kapitülâsyon haklarından istifade edememelerinden şikâyet ettiklerini okudum. Kapitülâsyonları kaldırmak için dövüşmüş bir milletin başka bir millette ayni hakları kendisi için istemesinin, yaptığı inkılâbı inkâr etmekle bir olduğunu ve böyle bir talebin Türk milleti gibi başka milletlere örnek bir hürriyet ve istiklâl inkılâbını başarmış bir millet için ancak bir ahlâkî irticaı ve zilleti ifade edebileceğini, bir makale ile bir gazetede izah ettim. İlerigörüşeü bildiğim bazı arkadaşların tenkidine uğradım. Bu arkadaşlar, bu gibi oportünist temayülleri tecviz ediyorlardı. - Çok geçmedi, yazımın Mısır gazetelerinde intişar ettiğini gördüm. Yazı, Mısır'da umduğum müspet tesiri yapmış ve oradaki gazetelere Türk milletinin civanmertliğine dair sütunlar dolusu şükran ve minnet kelimeleri buldurmuştu. - Eğer böyle bir mesele etrafında, bütün Türk Fırka matbuatı ayni ağzı kullanmış ve Türkiye'nin neden kapitülâsyon istemek zilletine düşmiyeceğini izah etmiş olsalardı, Türk inkılâbının bir ana-prensipini, bütün Mısır, ezber bellemiş olacaktı.

Bir diğer misal, «işgal masrafları» ismi altında, yanıbaşımızdaki Suriye'den on iki milyar frank yani bir milyar Türk lirası cizye istenmesidir. Böyle bir mesele devlet ve hükûmetimizi alâkadar etmiyebilir. Fakat Fırka matbuatının, bu haber üzerinde ehemiyetle durması ve inkılâp vicdanı denilen şeye muhakeme ettirmesi lâzımdır. - Avrupa'lıların zalim diye mekteplerdeki karatahtalarda teşhir ettikleri Osmanlı İmparatorluğu, beş küsur asırlık bir Suriye işgali için, metelik istememiştir. Oradan aldığı varidat ile orada bıraktığı eserleri karşılaştıracak olursak, Suriye'ye bilâkis Anadolu'nun haraçgüzar olduğunu görürüz. - Bu ufak vesile ile, Suriye'lilere iki işgal arasındaki farkı göstermekte fayda yok mudur dersiniz? Hâlâ kapı komşuluk ettikleri milletin civanmertliğini hatırlatmakta, hiç mi fayda yok dersiniz? O Suriye'liler ki, Osmanlı devleti, bir iki tren dolusu göç ederken, uzaklaşan karaltıya doğru bir kaç el kurşun sıkmasını bile esirgememişlerdir?

Bu misalleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Orta Avrupa'ya doğru. Cin'e doğru. Ve hattâ ihtiyar Avrupa'nın kendisine doğru.

Fakat biz, sesimizi duyurmalıyız, derken, daha başka şeyleri de anlıyoruz. Bir kere, bir *İnkılâp Kitaphansi* istiyoruz. 1933 senesinin sonuna kadar, Türk inkılâbı hakkında hiç olmazsa

100 eser yazılmalıdır.

Bunların bir kısmı içel bir kısmı da dışeller için olmalıdır. Dışeller için olan kitaplar, bir kaç dile çevrilmeli, basılmalı ve dağıtılmalıdır. Hürriyeti için Şanghay'da dövüşen Çin'liler, Türk inkılâbının sesini, bir *er selâmı gibi* işitmelidir. Orta Avrupa'daki Macar kardeşimiz ise, kitabı okuduktan sonra: «Bu sefer Türk akını, fikir kolları ile ilerliyor. Yağma yok, bu sefer onu hınçla değil, gene Mohaç'ta, bağrıma basmak için karşılarım» demelidir. Ve Balkan'lar, *fikir hegemonyamızın* en yakın intişar sahasını vermelidir. «Türk bu sefer, hürriyetin yolunu öğretiyor» demelidir.

Bundan başka, Ankara radyosu, sandukaları ile beraber ayağa kalkmış hicazkârı-kürdî gurultular ve bunaltı veren cazband konservaları değil, Ankara'nın inkılâpçı sesini işittirmelidir. Öyle ki, bu sesi duyacak olan bir Emil Ludwig, hayretinden takla attıktan sonra soluğu tekrar Ankara'da almalı ve bir iki müâkat almak için, dört hafta antişambr yapmalıdır.

Biz, inkılâpların en erkeğini yapmış bir milletiz. Sesimizi yükseltmek ve duyurmak sırası gelmiştir. Çünkü artık cihan:

« ... büyük hareketler yapan ve büyük»
«hareketler namına konuşan milletleri»
«dinliyor.»

Ankara
Moskova
Roma. [*]

Yakup Kadri.

Kendi kendini mütemadî bir kontrola tâbi tutan bir tam inkılâp örneğini, biz, ancak, Faşist İtalya'da bulabiliriz. Faşist teşkilâtı, bütün cihazları her gün yağlanıp parlatılan son sistem bir makine gibi, âdeta otomatik bir tarzda işler. Bütün teşkilâtın veya o teşkilâttan bir kısmının istenildiği anda harekete gelmesi için Şefin, parmağının ucuyla bir düğmeye basması kifayet eder.

Onun içindir ki, Mussolini'de - belki de kendi arzu ve iradesine rağmen - bir *diktatör* tavrından ziyade bir *ustabaşı* hali vardır. Kalın gövdesi, yalçın omuzları, dik ve huşunetli kafası her hangi bir merasim kıyafeti içinde bile bir sınaat teknisiyeninin, bir makine adamının sadeliğini muhafaza eder.

Zaten *Faşisim* yeni bir *Devlet tekniğinden* veya *teknik bir Devletten* başka bir şey midir? Faşisim'de ne bir siyasî mezhep, ne bir felsefî oturum, ne de fikrî bir sistem kokusu vardır. Eğer ondaki ideolojik unsurları bir tahlile girişecek olursak bulacağımız şeyler herkesin malûmu olan yıllanmış bir takım akidelerden ve şimdiye kadar bütün klâsik «Hukuk-esasiye» kitaplarında yer almış, düsturlaşmış bir takım siyasî şekillerden ibaret olacaktır.

Fakat, Faşisim «Hukuku-esasiye» kitaplarına yeni bir ilim, yeni bir idare sisteminin izahı gibi giriyor.

Bu adam sayesinde, daha doğrusu Faşisim sayesinde bütün İtalya kronometre gibi işliyen bir memleket halini almıştır.

Eğer Rusya, tatbik ettiği askerî disipline rağmen henüz bu nizamdan, bu intizamdan mahrum bulunuyorsa bunun başlıca se-

[*] Altıncı nüshadan beri.

bebi, Rus inkılâbının, eski Çarlık ülkesinde her şeyi kökünden söküp atmış bulunmasıdır. Rus inkılâpçıları, Faşistler gibi, iktidar mevkiine geldikleri vakit bütün evvelden mevcut kuvvetlerden istifade yolunu tutmamıştır, bilâkis, her şeye sıfırdan başlamıştır.

Rusya'da içtimaî hayat dediğimiz düzenli insan toplantısı ihtilâl esnasında bütün manasıyle inhilâl etmiş ve *insan* denilen mahlûk kendi hali ve yaşayış tarzı itibariyle mağara devrindeki insana dönmüştü.

Bir genç Rus muharriri, bana demişti ki:

«— Bu gördüğünüz nizam, bu insanlar ve bu cemiyet henüz on üç on dört seneliktir. Bundan evvel, Rusya bir büyük çöldü ve bunun içinde çıplak adamlar yaşıyordu. Rus ihtilâli önce her şeyi yok etti. Sonra her şeyi yoktan var etmeğe başladı.»

Rus inkılâpçıları, gerçi, Çarlık Rusya'sının birikmiş servetlerinden istifade etmiştir. Hattâ, denilebilir ki bugüne kadar istifade edip durmaktadır. Fakat, siyasî ve içtimaî müesseselerinin hiç birini muhafaza etmemiş, eski Rejimin idare sistemlerinden hiç birini kullanmamışlardır. Sovyet Rusya temellerinden itibaren inkılâbın orginal eseridir. Gerçi, yeni Devlet teşkilâtının mesai kadrolarında bazı Çarlık devrinden kalma altıncı yedinci derecede unsurlara tesadüf etmek mümkündür. Lâkin, bunların idare makinesindeki yerleri ve mahiyetleri Kremlin sarayında görülen masa ve sandalyalardan farksızdır.

Troçki, Hariciye Komiseri olduğu vakit ilk yaptığı iş, Çarlık Hariciyesinin bütün memurlarına «paydos!» demek olmuştu. Bugünkü Hariciye Komiserliği, bir Troçki, bir de onun maiyetinde çalışan yarı ümmî bir ihtilâlci bahriye neferiyle başlamıştır.

Onun içindir ki, Rus inkılâpçıları, kendi içlerinden bozulmak tehlikesini asla varit telâkki etmezler. Ancak haricî bir tehlikeden korkarlar. Kızıl ordu, işte bu korkunun mahsulüdür. Nasıl ki, İtalyan inkılâpçıları da daimî bir içten gelecek tehlikeye karşı karagömleklileri tepeden tırnağa silâhlandırmak ve hepsini kışlalarda yetiştirmek ihtiyacını hissetmektedirler.

Türk inkılâpçıları ise her iki tehlikeyi ayni derecede ve ayni ehemmiyetle gözönünde tutmalıdırlar. Bizde dahilî irtica hare-

ketleri daima haricî teşvik ve himayelerle vukubulmuştur. Şapkalı fıraklı olsun, sarıklı, cübbeli olsun bizde bütün mürteciler ya bilerek ya bilmiyerek mutlaka haricî düşmanın koldaşıdırlar. Ve düşmanlarımız, topraklarımıza silâh kuvvetile giremiyeceklerini anladıkları gündenberi, ancak, Türkiye'de mevcudiyetini tahmin ettikleri bu irtica unsurlarına güvenirler; ancak, bunların muvaffakıyetleri üzerine emel kurabilirler.

İnkılâp Türkiye'sine haricî tehlike türlü türlü şekil ve kıyafette kendini gösterebilir. O bize yeşil bayraklı bir Şeyh veya kızıl bayraklı bir ihtilâlcı suretinde görünebileceği gibi bir beyaz bandıralı *liberal* şeklinde de görünür. Ve maatteessüf bu liberallerin büyük bir kısmı bugün yalnız aramızda bulunmakla kalmıyor, İstiklâl ve Milliyet aşkının çocuğu olan Gazi Türkiye'sinde, rey, salâhiyet, nüfus ve vazife sahibi oluyor.

(Arkası var)

Milyonların marşı.

Emperyalizm bir altın kupa,
Bir yarış meydanı Avrupa....
. . . . . .
Gölgeli, çiçekli bir akasya
Altında yatar gibi Asya.
Bütün o eski mezheplerin,
Zehirli kokusile bitkin
- Altındaki toprak -
Kadar çorak
Ruhlar uzanmış yere,
Herkes kendi derdinde havasında....

Bu iki dünya safı ortasında,
Kendini yaratmıya veren,
Tek millet: Türk milleti.

Ey mazlum Asyanın,
Esir milletleri!
Beklemeyin gelmiyecek peygamberi,
Kurbanlık koyunlar
Gibi akın akın
Boynu bükük yürümeyi bırakın
Avrupa merkezlerinin
Kanlı, engin
Mezbahasına!...
Atmayın iradenizi
Kalp bir metelik
Gibi
O dibi delik
Derviş tasına...
Ey yarı beline kadar toprakta
Asırlardanberi gömülü
Canlı bir ölü
Hindistan!
Bir bostan
Korkuluğuna güvendiğin yeter!
Ey ezelî korkusundan
Kanı çekik duran
Derisi sararıp öyle kalan
Çin!
O ezelî sarı malaryan
Geçmek için,
Ateşimizde ısın, yan!

Bakın:
Bir yarı müstemleke
Nasıl tam, tezatsız, örnek,
Bir millet haline gelerek,
Ayakta duruyor!
Ey birer birer
Kurtuluş yolunu arıyan
Esir milletler!

Nerede ve nasıl olursanız olunuz,
Kurtuluş yolunuz
Bir Dumlupınardan geçer!
Ey kurduğu yapıların temellerini çatırdıyan,
Yolunu kaybedip arıyan,
Esir sahipleri!
Sonu geldi artık alınteri ticaretinin.
Şimdi artık kısılan sesinize karşı,
Gürlüyor milyonların marşı:
Dumlupınar, Dumlupınar..
Yer yüzüne ilk hürriyet tohumunu saçan,
Her ışık kapısını ilk defa açan
Dumlupınar!
Asyanın geriliğinde,
Avrupanın ölülüğünde
Gördüğünü bırakmak için,
O eski yarış meydanında yarış edenlere
Yukarıdan bakmak için,
Şimşek gibi karanlıkta çakmak,
Lâv gibi gayeye akmak için
Bize örnek oldun madem...
Artık ne tevekkül, ne sükûn,
Hız, heyecan:
Istiklâle varacağız,
Istiklâle varacağız!...

Behçet Kemal

Bir tenkit münasebetile.

Bir fikir mecmuası olan *Kadro,* kendisini alâkadar eden fikir hareketlerini ve bu meyanda kendi neşriyatının uyandırdığı akisleri takip etmektedir. Neşriyatımızı herkes tarafından, her zaman ve kolaylıkla anlaşılır mevzular üstünde tesbit etmiş olmadığımız için bunların bir takım münakaşaları davet edeceğini de müdrik bulunuyoruz.

Kadro'nun bütün telâkki ve hükümlerinin mihverini, onun müdafaa ettiği fikir sisteminin anaprensipleri teşkil eder. İnkılâbımızın zatında mündemiç bulunan ve hâdisatın seyri içinde *her gün bir parça daha teyit olunan* bu prensiplerin heyeti mecmuası bize inkılâbımızın ideolojisini verir. Kadro serisinin ilk numarası olarak neşrolunan (İnkılâp ve Kadro)da kül halinde izah olunmıya çalışılan bu ideolojinin parça parça anasırı her gün biraz daha işlendikçe görülecektir ki Kadro, milletin kayıt ve şartsız istiklâli siyaseti ile müstakil ve iktisaden cüzütam bir vatan mefhumunu şuur haline gelmiş bir heyecanla müdafaa eden ilk *fikrî cidal* organıdır.

Ancak şu da âşikârdır ki, bizzat bir cidal olan böyle bir fikir hareketi muhitimizde kendisine ancak taraftarlar ve aleyhtarlar bulabilirdi. Yani fikir hayatımızda neşriyatımızın fikrî bir şekilleşmiye imkân vermesi şarttı. Nitekim öyle oldu: Memleketimizin fikrî keyfiyetile alâkadar olan zevat daha ilk sayısından itibaren neşriyatımızı alâka ile takip ettiler ve ona karşı mütalealarını söylemek lüzumunu duydular. Ağaoğlu Ahmet Beyin Cümhuriyet'te çıkan «Devlet ve fert» isimli bir sıra yazıları bunun bir delilidir.

Bu satırların yazıldığı sırada henüz devam eden bu yazıları cevapsız bırakmıyacağımız tabiîdir.

Polemik:

Bergsonizm
Yahut
Bir korkunun felsefî ifadesi...

Şevket Süreyya.

Muhterem Mustafa Şekip Bey,

«Kadro»ya karşı yazılan ve «Yeni Türkiye» mecmuasının ilk sayısında çıkan açık mektubunuzu biz, yalnız, arkada kalan Darülfünunun» ve «yarı münevverler kulübü» isimli yazılarımıza bir cevap gibi değil, Kadro'nun müdafaa etmiye çalıştığı cihan telâkki tarzının bir tenkidi gibi alıyor ve bu itibarla hakikaten münakaşaya değerli buluyoruz. Binaenaleyh «arkada kalan Darülfünunun» ve «yarı münevverler kulübü» yazılarımızda serdolunan ve zaten sizin tarafınızdan da esas itibarile tasvip buyurulan hükümleri daha ilk adımda münakaşa harici bırakarak, bahsi, sizin ortaya sürdüğünüz mevzua derhal nakledebiliriz.

Eğer - iyi anlıyabilmişsem - açık mektubunuzun sözü şöyle hulâsa edilebilir:

«Daha ilk sayısındanberi gerek üslubu, gerek fikirlerinin taze-
«lik, sıcaklık ve olgunluğu ile ideoloji tarihimizde ilk defa ci-
«hanşümul bir ideolojiye doğru gitmeye beliren «Kadro»nun,
«doldurulması icabeden bir boşluğu vardır. Kadro, inkılâplar
«karşısında ideolojiye yarayabilecek unsurları, teknik ihtiyaç ve
«rasyonalizm zihniyeti üzerine kurulmuş ilimlerden alıyor. Hal-
«buki birbirinden bariz vasıflarla ayrılabilecek bir teknik ve
«onun halesi olan rasyonalizmin, bir de saf felsefe ve san'at
«vardır. İlim dediğimiz şey bir teknik ve rasyonalizmden ibaret-
«tir ki, ondan âlet ve vasıtadan başka bir şey, yani hakikat ve
«şeniyet tercemanlığı beklemek kabil değildir. İlim vasıtasile
«bildiğimiz, hakikî, tabiî, şe'nî bilgiler değil, sadece sun'î ve
«pratik ihtiyaçlarımıza tekabül eden bir takım mekanik yapma-

«cıklar, yani bir takım alet ve vasıtalar, yahut bir takım zihnî «faraziyelerdir.

«Binaenaleyh bilgilerimizin bir kısmını ilme, hendese ve meka-«nik'e ve diğerini h a d s e, yani hayatın yaratmalarile hemhal «olacak ve bunları oluşları içinde kavrıyacak bir saf felsefeye «mal etmek lâzımdır. Kadro'nun kendi telâkkilerine esas kıldı-«ğı rasyonalizmden kurtularak, esasen bir felsefî görüşle ısınmış «olan kendi telâkkilerini böyle saf bir felsefî idrak üzerine kur-«ması ancak, Bergson'un zihniyeti istikametinden gitmekle ka-«bil olur.»

Muhterem Mustafa Şekip Bey,

Açık mektubunuzda daha teferrüatlı naklolunan bu fikirlerin daha neticeli olabilmesi için bu fikirlerin, bizzat Bergson'da tabiî birer devamı olan bazı hükümlerle tamamlanmaları lâzımgelir. Vakıa biz Kadro'nun yazılarını ve teharrilerini Bergson'nun teferrüatlı bir tenkidinde ve nihayet metafizik bir idealizm münakaşası üstünde hareketsizleştirmeye hiç bir suretle razı olmayır. Fakat şu var ki, inkılâpçı bir teşekkülün organı olan «Yeni Türk» mecmuasının, daha ilk adımda Bergson'u takdim edişi ve sizin mektubunuzda ise bir inkılâp nesli için, mefkûrevî âlemi telâkki tarzının bir Bergsonizm şeklinde tecelli ettirilişi bizi bu mevzu üzerinde bazı umumî işeretlere sevketmiştir. Biz, inkılâpçı, cemiyetçi, maddeci ve dinamik bir felsefeye muhtacız. Kadro, ancak, bir cemiyet hareketi olan ve harpsonunun bütün cemiyet hareketleri içinde, içtimaîliği, kanuniyeti ve tarihî zarureti, yani Bergsonizmin berveçhi peşin reddettiği bütün vasıfları en ziyade temsil eder hareketlerden biri olan Türk inkılâbının muhtaç olduğu inkılâpçı, cemiyetçi, maddeci ve dinamik izah tarzını müdafaa için çıkıyor.

Bahse devam edelim:

Biliyorsunuz ki, Bergson, idraklerimizin bir kısmını ilme, yahut zihine, tecrübeye, tekniğe, amele ve maddeye müteallik idrakler, diğer kısmını felsefî, hadsî yahut ruhî idrakler diye ikiye ayırmış ve yalnız bu noktada da kalmamıştır. Bu idraklerimizin birinci kısmında muayyeniyetin ve zaruretin, diğer kısmında ise muayyeniyetsizliğin ve kendi tâbirince hür tekevvün-

lerin carî bulunduğunu müdafaa etmek suretile, bütün materyalist mekteplerde tezahürünü bulan ve Kadro'nun ise bütün telâkkilerine esas olan «tarihî zaruretçiliği» reddetmiş ve idraklerimizin şe'niyete uygun olanlarını da zihin ve tecrübe haricinde tekevvün eden ruhî hadseler, daha doğrusu metafizik sahasına almakla, bütün cemiyet hareketlerinin ve bu meyanda «inkılâp»ların kanuniyetlerini isabetsizlikler sahasına atmıştır. Binaenaleyh Kadro'ya bir fikrî müttekâ gibi tavsiye ettiğiniz Bergson zihniyetile bizim, hem ideolojik esaslarımız, hem imanımızın mahiyeti arasında, daha esasından bir keyfiyet ayrılığı ve bir bağdaşamamazlık vardır.

İş bu mikyasta alınınca dava, derhal, ilmimizin, cemiyet ve teknik şartlarının bizi isalettiği zaruretlerin şe'niyete uygun olup olmadığı, bu suretle de cemiyet, inkılâp ve cemiyetin yeniden tanzimi hakkındaki ideolojik esaslarımızın bir mana ifade edip etmediği ve bu esasların bir imâna esas teşkil edip edemiyeceği şeklini iktisap eder ki, işte bu şekilde, Türk inkılâbının tarihî zaruretini ve bunun şümulünü ve orijinalitesini müdafaa eden Kadro ile sizin inkılâp nesline yaptığınız tavsiye arasında tam bir tezat açılır.

Bu noktayı biraz daha tavzih edelim:

Bergson'un ilk vasfı, ilmi kabul etmek, fakat ilmin nazarî kudretine inanmamaktır. Bu şu demektir ki, eşyanın ve binaenaleyh cemiyet hareketlerinin kanuniyeti zihin için kabili idrak değildir. Şu halde ilk hücum, bir idrak vasıtası olan zihne tevcih etmelidir. Ancak zihnin kabiliyetsizliğine inanıldıktan sonradır ki, insan -hâdisatı takip ederse de- onun kanuniyetini tetebbua artık ihtiyaç duymaz!

Fakat burada bir tezat meydan alıyor. Zihin, bir taraftan daimî keşiflerile tabiatın sırrını -yani kanuniyetlerini- idrak yolunda hiç durmadan ilerlerken, diğer taraftan ilmin ve zihnin hakikatı idrakte, yani bulduğu kanuniyetlerin nazarî izahını -nazarî sentezlerini- yapmaktaki aczini ispat etmek ve bu suretle de materyalist mekteplerin tekâmül illiyetlerini ve inkişaf diyalektiğini çürütmek lâzım geliyor. Bergson'un bu noktadaki hareket tarzı o kadar mürekkep değildir:

O demek ister ki, insanın ilmi ve zihni, esas itibarile «amele-

partique»e bağlı ve onunla mukayyettir ve bu rabıtadan hiç bir zaman kurtulamaz. Binaenaleyh hakikî ve saf, yani amel haricindeki idrake hiç bir zaman erişemez. Yani ilim ve zekâ, idrak için değil, sadece amel ve hareket için elverişlidir!

Filhakika yarım asra yakın bir zamandanberi, kendine has bir mesleğin tedvinine çalışan bir filozofun en mühim hareket noktalarını teşkil eden bu esasları, bir kaç kısa cümle içinde mütalaa etmekteki imkânsızlığı işaret etmekle beraber, şunuda kaydedelim ki, ilim ve realitenin idraki yani hakikat denilen şey iki ayrı keyfiyet değildir. Çünkü esasen ilim, bize verdiği «obje» yi «*olduğu gibi*», yani realiteye en uygun bir şekilde idrak ettiğimiz nispette doğru oluyor ve zamanın seyri, ilmî sentezlerin realitenin kanuniyetlerine mutabakatını azaltmıya değil, arttırmıya müteveccihtir. Çünkü ilmî nazariye, realitenin ve realitedeki kanuniyetlerin bizim içimize bir inikâsıdır ki, bu idrakin isabeti yine bizzat ve tekniğin terakkisi yani amelimizle idrakimizin gittikçe daha fazla imtizacı nispetinde inkişafını bulur. Çünkü ilim hem amelden doğuyor, hem yine amelde kendi doğruluğunun kriteryumlarını ve ölçülerini buluyor. Çünkü amel hem sübjektif, hem teknik bir faaliyet demektir ki, bu amelin inkişaf etmesi ve mürekkepleşmesi nispetinde, kendi manevî şahsiyetimizi teşkilden idrakimiz de bilâfasıla bir «oluş»unu ve inkişafını yapar ve bu oluş ruhtan maddeye değil, maddeden ruha saridir, çünkü unsuru ve malzemesi zaten maddenin kendisidir. Zekâ amelelerile idrak amelelerinin iki ayrı keyfiyet olmadığı ve her ikisinin de maddenin, maddî kanuniyetlerinin ve cemiyetin ruhtaki inikâslarının şu veya bu mertebe sistemleşmesinden, sentezleşmesinden başka bir şey olmadığı göz önünde bulundurulunca, madde ve cemiyet hakkındaki bilgilerimizi tamamile isabetsiz gibi alan ve hakikatı dimağın, bizzat dimağa bile mal edilmiyen ruhî tecellilerine bağlayıp, irademizi, şevketimizi ve maddede yuğrulmak aşkımızı metafizikleştiren bir spekülâtif idealimizi bir inkılâp nesline ideolojik bir esas gibi tavsiye etmekte nasıl isabet olabilir?

Çünkü inkılâp bir cemiyet hareketidir ki, o inkılâba iştirak edenlerin, ona inanışı, her şeyden evvel, onun bir tarihî zaruret, bir illiyeti içtimaiye hulâsa isabetli ve müterakki bir hareket oluşuna iman etmelerinden gelir. Halbuki Bergson'da hakikî id-

rak, döne dolaşa maddenin ve cemiyetin kanuniyetlerini değil, kendini murakabe haline geliyor. Bergson'un derunî marifeti ile bir «kendi haricinde hareket» olan inkılâbın meşruiyeti nasıl müdafaa olunabilir. Bergson'da muvaffak bir prensip gibi görünen «daimî oluş» ve «keyfiyetler» terakümü ve buna mümasil tefekkür unsurlarının ne için birer orijinalite olarak muhakkak Bergson'a maletmeli. Bunlar öyle unsurlardır ki, meselâ diyalektik materyalizmde, hiç bir metafizik teşvişe uğramadan ve hiç bir statik mahiyet almadan Bergson'dan daha çok evvel ifadelerini ve tatbiklerini bulmuşlardır. Halbuki Bergson'da bu telâkkilerin teşrihi âdeta, bir laboratuvar içinde bir ferdin -bir mücerret e ne'- yahut «idee fondamenta»e, teşrihine benziyor. Halbuki bu fert bu lâboratuvara hapsolunmadan evvel bir cemiyetin içinde ve o cemiyetin mahsulü idi. Bir ferdin bir cemiyetin mahsulü oluşu demek, o ferdin o cemiyetin seyr ve istihalelerine hem tâbi, hem de bilmukabele müessir oluşu demektir. Bu tesir, her şeyden evvel; maddenin ve cemiyetin kanuniyetlerini idrak etmiye cehdeden bir «e n e'»nin, hamlesile kabil olabilir. Halbuki Bergson'da şuurumuzun istikbali, yani idrakimizin inkişaf istikametleri ve ruhumuzun hamleleri hakkında hiç bir «basiret - provision»in imkânı yoktur. Bergson'da zekânın şahsiyeti, yani içinde yaşadığımız tabiat ve cemiyet şartlarının bize verdiği hareket hamlesi - yahut inkılâp seciyesi - bervechi peşin esir ve mukayyet bir şeydir. Hakikî hürriyet ancak madde ve şeraitle alâkadar olmıyan amakı-ruhtadır!

Fakat burada da şunu söyliyelim ki, hakikî hürriyet, ancak insanın içinde yaşadığı tabiat ve cemiyet kuvvetlerine karşı kazandığı tahakküm derecesinin, yani bizzat amelin ve tekniğin bizi isalettiği idrak merhalelerinin hududu ile ölçülür.. Şuurumuzun derinliklerinde yaşıyan ve bizim şahsî noktai nazardan belki de samimî seciyemizi teşkil eden hislerimizin, zaaflarımızın, sevkitabiilerimizin ***başıboşluğu,*** bizim için bir içtimaî kemal eseri olan hürriyet, yani ***idrak derinliği ve teknik ileriliği*** ile hiç bir zaman keyfiyette ayni şeyler olamaz.

●

Muhterem Mustafa Şekip Bey,

Bir inkılâp devrinin zihnî ve zarurî telâkkilerile Bergson'u te-

zat haline koyan bir iki fikrî prensipi, bu prensiplerin tarihçi bir materyalizme ve bir millî kurtuluş hareketinin cihanı telâkki tarzına göre mukabil tezlerini, meselâ determinizmi, idrak tecanüsünü v. e. yi bundan uzun boylu teşrihe bittabi lüzum görmemek suretile işaret ettikten sonra şunları da kaydedebiliriz: Bergson bir mütefekkirdir ki, üslubü, zekâsı ve bütün haleli marifetlerile, ancak iptizal içinde bulunan bir Avrupa cemiyetinin, yine iptizal içinde bulunan bir münevverlik ideolojisini temsil ediyor. Zaten daha Bergson ilk taharrilerine başlarken bile Avrupa kapitalizmi ve müstemlekecilik rejimi, nazarî sentezleri itibarile artık statik bir mahiyet almış, fikrî ve felsefî ibda sahasında verebileceğinin azamîsini vermiş, bir tarafta sınıf kavgaları, diğer tarafta millî kurtuluş hareketleri şeklinde antitezlerini atmaya başlamış, hulâsa bu hava içinde, burjuvazinin fikir ve felsefe görüşleri, hürriyetsiz bir muayyeniyete istihale etmiş gitmişti. Bu hava içinde telâkkilerini tedvin eden Bergson'un bugünkü Avrupa münevverliğinin nasıl fikrî bir timsali olduğunu anlamak için bu zümrenin içtimaî vaziyetini kısaca tasvir etmek lâzımdır:

Muasır Avrupa münevverliğinin bütün sefaleti, çaresizliği ve mefkûre iptizali şundan ileri geliyor: Evvelâ münevver, tekniğin ve fennin durmıyan inkişafı neticesinde tabiata, tabiatin mütehakkim kuvvetlerine karşı insanın yeni yeni tefevvuklar elde ettiğini görüyor. Ve kendisi cemiyetin ya fikir, ya istihsal hayatında bir mevki sahibi olduğu için, kendi idrakinin de, tekniğin ve fennin bu terakkisile mebsuten mütenasip olarak genişlediğini biliyor. Fakat tekniğin bu terakkisi bir taraftan münevverin idrakini genişletirken diğer taraftan bizzat cemiyetin istihalesini ve bu meyanda münevverin istinat ettiği bütün fikrî ve nazarî esasları ve hulâsa bizzat münevveri nefy ve inkâr eden bir içtimaî kanuniyete tâbi olarak ortaya atıyor. Bu öyle bir içtimaî kanuniyettir ki, münevverin zihniyeti işte bu içtimaî zaruretin idrakinden mütevehhiştir. Çünkü bu idrak onun kendi telâkki sisteminin, kendi fonksiyonunu, hulâsa bizat kendi mevcudiyetini inkâr etmesile birdir. Çünkü gittikçe inkişaf eden tekniğin muasır Avrupa'yı sürüklediği yeni cemiyet şeklinde münevverin yeri ne olacak? Fakat muhakkak olarak gördüğü şudur ki, teknik terakkinin doğurduğu, yahut tamamladığı bir ta-

rihî zaruret, kendisinin cemiyet içindeki müstakil mevcudiyetini her dakika biraz daha tahdit etmekte, ve objektif bir zaruret, cemiyeti ve cemiyetle beraber kendisini her an meçhul bir akıbete doğru sürüklemektedir.

Filhakika harpöncesi münevveri bu derin kanuniyeti idrak bahsında çok kuvvetli değildi. Çünkü o zaman bu münevverin cemiyet içinde ancak teknik ve amelî bir rolü vardı. Fakat şu veya bu münevveri değil, umumiyetle münevverliğin bir içtimaî zümre olarak vücudunu tahdit eden ve cemiyetin teknik terakkisinden gelen bu içtimaî istihalenin dehşeti hava içinde sârî idi ve mütefekkir bir münevverin, havada yüzen bu dehşeti bir gün bir fikrî sistem şeklinde aksettireceği tabiî idi.

Bu sistemin bir «ilmî idrak»i inkâr etmesi bir zarureti evveliye olacaktı. Çünkü tarihî zaruretin ifadesi olan bir kanuniyetin idraki, muasır münevverin kendi taliini bir aynada seyretmek gibi bir şey oluyor. Fakat bununla beraber o, kendi yolunda sabitkadem kalmak için teleskopu inkâr eden astrolog vaziyetinde de kalmak istemez. Binaenaleyh olanı inkâr etmek değil, vaziyeti tebriye etmek lâzımdır. Bunun için de kendi ruhî haletine, korkusuna, imansızlığına ve bedbinliğine öyle bir edâ, öyle metodolojik bir prensiplik vermek lâzımdır ki, bu esaslar, tarihî zaruretin seyrinden katiyeti ve doğruluğu asgarî hadde indirsin! Buna varmak için de basit bir yol vardır: evvelâ zekâyı tenkit etmek lâzım. Zihin kanuniyetlerin idraki için kullanılıyor değil mi, o halde zihnin bunun için emin bir âlet olmadığını ispat etmeli. Sonra hem kendi, hem de başkalarını inandırmak lâzımdır ki, istikbali düşünmekten bir şey çıkmaz. Çünkü nasıl olsa onu göremezsin, çünkü istikbali evvelden müşahede kabil değildir. Bunun ise felsefe ile ifadesi şudur: Hâdisatın kanuniyeti, nazarî idrak için kabili idrak değildir!

Bergson'un da yaptığı bundan başka bir şey midir ki?

Siz Bergson'a filozofların kahramanı dersiniz. Halbuki onun kadar sihirbaz bir filozof zor bulunur. Bergson'da hakikat, âdeta bir sigara dumanının hare dalgalanışı gibi cazip, fakat gayri kabili ihata ve bunun arkasında ise şe'niyet, eski bir kale burcu kadar soluk, sabit fakat hakikat olarak kalır. O, tıpkı bir sihirbaz gibi, cemiyet meydanının yol başlarından birini tutmuş, elin-

leki marifetli değneğile bize, kendi ruhundan geçirdiği esrarlı yolun alacalı derinliklerini gösteriyor. Fakat biz, oraya girmiyeceğiz. Çünkü o yol, kendi istikbalinin korkusu içinde kendini avutmak istiyenlerin yoludur. *Biz bir içtimaî hezal reğil, bir içtimaî kuruluş felsefesine muhtacız.*

Yeni Türk cemiyeti ancak, kurulan bir cemiyettir ve bu kurulan cemiyetin inşa plânına muasır Avrupa'nın, hezali, tereddiyi ve yaşanılmış bir sistemin teyidini ifade eden, ne içtimaî ne de fikrî bir tek malzeme zerresi olmıyacaktır.

Yeni Türk cemiyetinde, teknik ancak milletin eli ve murakabesi altında ve ancak milletin ileri menfaatleri hesabına tekâmülünü yapan bir muti âlettir ki, bu organizm etrafında bir takım sınıf ve cemiyet tezatlarının meydan almasına ve tezatlar içinde Türk cemiyetinin - tıpkı muasır Avrupa cemiyetinde olduğu gibi- bir içtimaî inhilâl ve teşevvüş akıbetine sürüklenmesine, hem inkılâbımızın seyri, hem cihanın içinde yaşadığı şartlar, bir manidir.

Yeni Türk cemiyetinde Türk münevverine, bir ilmî idraki inkâr etmek değil, bilâkis cemiyetin kanuniyetlerini bulmak, kanuniyetleri teyit etmek ve teyit ettiklerine hem kendisi inanmak, hem başkalarını inandırmak, hulâsa, passif ve tâbî bir unsur değil, hâkim ve organizatör bir unsur olmak rolü, tarihî bir vazife olarak verilmiştir. Böyle bir unsurun cihanı telâkkitarzı ise ancak, inkılâpçı, cemiyetçi, maddeci, dinamik, determinist ve millî kurtuluşçu bir cihanı telâkki tarzı olabilir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

12

BİRİNCİ KÂNUN
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	Enflâsyon değil, iş bolluğu
Dr. Vedat Nedim	Serbest ticaretten bağlı ticarete
İsmail Hüsrev	Şark vilâyetlerinde Arebeylik
Yakup Kadri	Eski - yeni
Bürhan Asaf	Rejimler nasıl, niçin değişiyor
Yakup Kadri	Ankara, Moskova, Roma
Bürhan Asaf	Kötürüm
Şevket Süreyya	Milli kurtuluş hareketleri hakkında bizim tezimiz
	KRONİKLER

KADRO.

İğreti bir espapla dolaşılabilir. Kunduralarını hazırcıdan alanlar pek çoktur. İğreti dişler ve iğreti saçlar takanlar da vardır. Fakat bir iğreti ruhla nasıl yaşanır? Bir iğreti beyinle nasıl düşünülür?

●

Türk milletinde, bunun, tamamiyle zıttı görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun ilk orta devrinde, Türkün espabı kendisinindi. Kendi pabuçlarını kendi elile kendi evinde yapardı. İğreti saç ve iğreti diş takmazdı. Lâkin, ruhu Acemin, beyni Arabındı.

●

Osmanlı İmparatorluğunun son devrinde, artık, dışımız da içimiz gibi iğretileşti. Frenk sınaati, Frenk tekniği, Frenk bilgisi ve Frenk örneği yalnız memleketimizi değil bizi de müstemlekeleştirdi. Benliğimizi bir lahta kapatıp kalıbımızdan bir manken, *bir* camekân mankeni *yaptı.*

●

Şu son yirmi yıllık inkılâp safhası mankenlerin *kendi ruhlarını arayışlariyle doludur. Bu arayışlar, ilk anlarda bir kör dövüşünü andırırdı. Ve her hangi bir kör dövüşünden daha zahmetli, daha ıstıraplı, daha gülünç ve daha korkunçtu. Oradan, hâlâ, bir takım boğuk boğuk sesler, derin derin iniltiler ve kesik kesik ulumalar bize kadar gelmektedir.*

●

Ne mutlu bu ihtiraslı ve tehlikeli işten muzaffer çıkanlara!... İşte, İstiklâl harbini yapan onlardır. «Lausanne» *onların eseridir.* «Nefsimize güvenerek söyliyebiliriz ki, Türkiye'ye taallûk eden işlerin ana ve temel esasları ne olduğunu biz biliriz.» *diyen adam onlardan biridir. Tarihte, dilde, san'atta, bizi, kendi kendimizi arayıp bulmağa sevkeden büyük iradenin Sahibi ise, onların birincisidir.*

Lâkin, bu demek değildir ki, iğreti ruhlu, iğreti beyinli kimseler, artık, gelecekte açılması düşünülen bir Tanzimat *müzesi için, şöyle bir mahzende hıfzolunmaktadır. Hayır, bunlar, hâlâ, yeryüzünde ve güneş altındaki* otomatik *yaşayışlarına devam edip duruyorlar ve canlı insanlar arasına katılmak, canlı insanlara hempa olmak cür'etini gösteriyorlar. Bu kadarla kalsa iyi. Canlı insanların, sözlerine ve işlerine karışmak salâhiyetini de takınmış bulunuyorlar.*

●

Şu halde, denilemez mi ki, ruhlarını bulanların çoğu, babalarının yuvası olan camekândan henüz dışarıya, açık havaya çıkmak bahtiyarlığına erememişlerdir?

Kadro

Bir kazanç mecmuası olmadığı için, masraflarını abonelerile korur.

Enfilasyon değil İş bolluğu.

Şevket Süreyya.

Kadro'nun (9) uncu sayısında çıkan «İş hasreti ve 500.000.000 luk Türk Bütçesi» isimli yazımızın muhitimizde uyandırdığı akisleri takip etmeğe çalıştık. Geniş ve plânlı bir iş hacmi ve bu iş hacmine uygun para fikri; memleketimizin yeni esaslara göre inşası davasında bizim esas fikirlerimizden biridir. Bu itibarla, millî bir iş birliğinde kemalini bulan «Millet» «iş», «para» ve «plân» mefhumlarının inkılâbımızın zaruretlerine uygun yeni bir telâkkisine istinat eden bu fikrimizi bir parça daha şümullü olarak tetkik ve izah etmeği faydalı buluyoruz.

●

«9» uncu sayıda çıkan yazımızı okuyanların fikirleri bilhassa bir noktaya takılmaktadır. Bu nokta Türk parasının hacmini yeni açılacak işlere göre arttırma hareketinin iktisadî manasile, memleketimizde bir «Enfilasyon»a varacağı ve bu suretle millî paramızın fiatından düşeceği ve nihayet tedavül makanizmamızda bir anarşi başlıyarak ve para şeklinde müterakim servetlerin mahvolacağı endişesidir. Bir takım hududu belirsiz teşevvüşlere uğramadan iktisadiyatımızın arızasız inkişafını bir millî akide gibi ruhunda taşıyan her vatandaşın, bilhassa para tarikile gelecek sarsıntılardan kaçınması ve buna meydan verebilecek her muhakeme tarzını endişe ile telâkki etmesi tabiidir. Gerek millî iktisadiyat çarhında, gerek devlet ve vergi makanizmasında menfi neticeler verecek ve umumiyetle millî «para»nın fonksiyonunu darlatacak veya güçleştirecek bir «Enfilasyon = para fazlalığı» hâdisesini, biz de, bütün vatandaşlar gibi ancak endişe ile karşılarız. Fakat, millî iş hacminin genişletilmesi, vatanımızda *millî bir iş plânı altında yeni bir çok işlerin açılması* ve nihayet bu yeni iş sahalarının «talep» ettiği

«para»yı iş hareketlerini günü gününe takip eden aktif bir «Merkez Bankası»nın, mukabili sadece «iş»den ibaret olan yeni Emisyonlarla karşılaması, hulâsa, iş ve para hareketlerini tek elde toplıyarak para fiatını arz ve talebe göre idre etmek tarzı öyle bir iştir ki bunun mahiyeti bile, klâsik bir «Enfilasyon» hâdisesinin tamamile zıddıdır.

Binaenaleyh, «500.000.000 lıralık Türk Bütçesi» yazımızın istihdaf ettiği maksat, para piyasamızın lâalettayin bir para iptizaline sevkedilmesi değildir. Memleketimizde iş hacmini açarak, köyün ve şehrin alım ve verim kabiliyetinin genişletilmesi ve bu suretle de devletin idare ve imar kudretinin arttırılması arzusudur. Bu yazıda hedef tuttuğumuz millî iş plânı fikri ile «Enfilasyon» mefhumunun nasıl birbirinden ayrı ve hattâ birbirine zıt şeyler olduğunun daha vazih anlaşılabilmesi için «enfilasyon» mefhumu üzerinde biraz duralım.

●

Enfilasyon ve Deflasyon iki iktisat tâbiridir ki, bu tâbirler bilhassa harpsonu devrinin ilk yıllarında, yani 1917 - 1923 arasında günlük gazete havadislerine kadar geçerek umumî lisana karışmış ve konuşma dilinde -esas mefhumlarından aldukça ayrı olmakla beraber- bir takım umumî manalar almıştır. Bu gün -umumî telâkkiye göre ve basit manasile enfilasyon, para çokluğu ve bu yüzden paranın fiatından düşemi -ki bazı yerlerde meselâ Almanya'da 923 de bu sukut hemen sıfıra kadar varmıştır- ve Deflasyon ise bunun aksi olan para kıtlığı ve bu suretle de, para fiatlarının yükselmesi şeklinde anlaşılır. Paranın fiat sukutu emtia fiatlarının yükselişi ve paranın fiatlanması da emtia fiatlarının sukutu ile ekseriya beraber cereyan ettiği için emtia fiatlarındaki bu temevvüçler de ekseriya para hacminin bir neticesi gibi alınır. Pazarda tedavül eden paranın çoğalması ve azalması ise umumî şeklile hemen bir memlekette, tedavül ve ihraç bankalarının, yani piyasaya yeniden para çıkarmak hakkını ve dolayısile de icabında piyasada bulunan fazla parayı çekmek kudretini haiz bankaların kanalile cereyan ettiği için, hemen her yerde umumî telâkki enfilasyon ve deflasyonun, nihayet bir «para miktarı» meselesi, yani münhasıran «kemmî» bir hâdise olduğu zahabında saplanıp kalmış-

tır. Bu zehaba göre piyasaya atılan her yeni para bir enfilasyon ve piyasadan çekilen her yeni mıktar da bir «Deflasyon» dur. Meselâ bu telâkkide olanlara göre Türk Bütçesinin 500.000.000 liralık bir hacim dahilinde tanzimi ve talebin yeni para emisyonlarile kapatılması yani tedavülde mevcut bulunan para hacminin arttırılması fikri bir enfilasyondan başka bir mana ifade etmez. Enfilasyon ve deflasyondan her birinin mana hududu üzerinde muhtelif iktisatçıların görüşleri ve kanaatları arasında kat'î bir mutabakat mevcut olmamakla beraber, bu munhasıran «kemmiyet» bakımından izah tarzını aşağı yukarı her iktisat mektebinin para telâkkisinde bulabiliriz. Fakat bu telâkki enfilasyon ve deflasyon mefhumunun hiç bir suretle tam ifadesi olamaz. Çünkü her para ihracı daima bir enfilasyon davet etmez.

Yine bu kemmiyet telâkkisinin devamı olan diğer bazı fikirlere göre de «enfilasyon öyle bir hâdisedir ki, onda para fiatının alım kabiliyeti düşer, Deflasyonda ise bilâkis bu alım kabiliyeti artar ve yükselir. Bu arada paranın alım kabiliyetinin düşmesi hemen daima emtia fiatlarının nisbî yükselmesi ve paranın alım kabiliyetinin artması ise emtia fiatlarının nisbî düşgünlüğü ile terafuk eder. Bu telâkki, enfilasyon ve deflasyon para ile emtianın mütekabil münasebetinin bir ifadesi gibi almakla beraber bu hâdiselerin kat'î izahı için yine kifayetsizdir Çünkü meselâ, bugünkü Türkiye'de bütün millî istihsalât emtiamızın fiatları akılları durduracak bir şekilde yuvarlanıp gittiği halde bütün ithalât emtiasının fiatları senelerce evvelki seviyeyi aşağı yukarı muhafaza etmektedir. Şu halde bugün Türkiye'de para vaziyetinde -paramızın miktarı değişmediği halde- millî mahsulâtımıza nazaran bir deflasyon husule gelmiş ve ecnebi mamulâtına nazaran ise vaziyette hiç bir tebeddül olmamıştır. (1)

Bundan başka meselâ pazara sevkolunan emtianın miktarı artar ve paranın tedavül sür'ati baki kalırsa bu takdirde hasıl olan fazla para talebini krşılamk üzere piyasaya çıkarılacak pa-

(1) Şayanı hayret derece aleyhimize olan ve Türk köyünün bugünkü iktisadi düşkünlüğünün baş sebeplerinden biri bulunan bu hâdisenin seyrini aylara ve yıllara göre takip etmek istiyenler İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası mecmuasının hayat pahalılığı istatistiklerini tetkikedebilirler.

ra da, ne paranın fiatı, ne de emtia fiatı üstünde hiç bir tahavvüle meydan vermiyeceği için, bu para ihracı yalnız teknik bir mahiyet arzeder ve bir banka muamelesinden ibaret kalır. Halbuki enfilasyon sadece bir banka muamelesi ve teknik bir hal değildir. Çünkü serbest mübadele rejiminde emtia fiatı hareketleri hiç bir zaman münhasıran para sebeplerinden gelen hareketler değildir.

Binaenaleyh, emtia ve para fiatlarındaki tahavvüllerin hususî sebeplerini de ayrıca tahlil etmedikçe sadece para miktarı ve fiat hareketleri bize memleketteki paranın «*çok*» veya «*az*» olduğu hakkında bir fikir veremez.

●

Bu izahlardan sonra enfilasyonun hakikî manasını verebilmek için bir parça da «para» ve «tedavüldeki para miktarı» meselesine temas edelim

Para nedir?

Paranın mahiyeti hakkındaki telâkkiler muhteliftir. Fakat biz burada da bütün diğer telâkkilerimizde olduğu gibi tamamile materyalist izah tarzına sadık kalarak diyoruz ki para, «emtidaki mübadele kıymetinin (*) pazarda, yani mübadele seyrinde tebellür» edişidir.

Emtia ise mübadele kıymetini pazarda, yani mübadele seyrinde değil, istihsal esnasında alır ve bu kıymet mübadele esnasında, tedavül vasıtası rolünü görebilecek her hangi bir şeyde temsil edebilir.

İçinde yaşadığımız cemiyette paranın *fetiş* bir mahiyet alışı, mübadele işlerinin, âdeta idrakimiz ve irademiz haricinde cereyan etmesinden doğar. Binaenaleyh, bizâtihî mübadele, paraya hiç bir kıymet izafe etmez ve emtia kıymetini, mübadele esnasında değil, istihsal seyrinde alır. Aslolan *iş ve emtiadır.* İş ve emtia elde bulunduktan sonra bundaki kıymetin şu veya bu şekilde bir mübadele vasıtası ile ifade edilmesi keyfiyeti ancak teknik bir mana ifade eder. Bu böyle olduğu halde, bütün kanunlarını harpten evvelki Avrupa iktisadiyatının başı boş cereyan eden hareketlerinden çıkaran klâsik iktisat ilmi için, paranın kıymet ve miktarı emtianın kıymet ve miktarına değil,

[*] Mübadele kıymeti - Emtiaya insan emeğinin bahşettiği kıymet.

emtianın kıymet ve miktarı paranın kıymet ve biktarına bağlıdır. Binaenaleyh, klâsik iktisada göre emtia fiatları -diğer şerait baki kaldığı takdirde- pazarda mevcut paranın miktarile mebsuten mütenasip olarak artmağa veya düşmeğe mecburdur Halbuki hakikatta iş tamamile aksidir. Pazarda fiatların yüksek veya alçak olması mübadelede mevcut paranın çokluğundan veya azlığından değil, bilâkis pazarda çok veya az para bulunuşu, fiatların yüksek veya alçaklığındandır.

O halde bu şekle göre kendiliğinden anlaşılıyor ki, mübadele kıymeti ve dolayısile emtianın pazar fiatı -hattâ «altın»da dahil olduğu halde- emtianın içtimaı istihsali esnasında taayyün ediyor demektir. Pazara sevkolunan emtianın -pazardaki arz ve talebe göre- yaptığı piyasa inhinalarını bir tarafa bırakırsak, umumî hatlarile işaret olunan bu vaziyete göre artık enfilasyon ve deflasyon mefhumlarını kısaca tarif edebiliriz:

Pazara sevkolunan emtianın -ki buraya emek yani iş ücretleri de dahildir- fiat yekûnuna nazaran ve normal ihtiyaca nisbeten pazarda mevcut paranın hacmi bir *tezayüt seyri* gösteriyors mübadelede bir nisbet bozuluşu yani »*enfilasyon*» vardır. Bilâkis mübadeleye sevkolunan emtianın fiat yekûnuna nazaran mevcut paranın hacminde bir *tenakus seyri* görülüyorsa bir deflasyon karşısındayız demektir. Bu hâdiselerin her ikisi de *esasları paranın hacminden değil, mübadeleye sevkolunan emtianın fiat yekûnundan* yani piyasa ihityacından alır. Burada *emtia fiatları hareketi paranın hacmine değil, paranın hacmi emtia fiatları hareketine tâbidir.* Mübadeleye sevkolunan emtianın fiat yekûnu ve mübadeleye sevkolunan emtiaya talep miktarı her ne ise, ona müsavi olarak çıkarılacak millî para yekûnu hiç bir zaman -aradaki nisbeti bozamıyacağı için- millî iktisadın devri daimisinde bir mübadele nisbetsizliği hasıl olmaz ve bu suretle de enfilasyon ve deflasyon şeklinde bir tıkanıklık husule gelmez.

●

Bu vaziyetin böylece ve ana hatlarile izahından sonra; Kadronun «9» uncu sayısındaki 500.000.000 luk Türk Bütçesi yazısını gören okuyucularımız kolaylıkla hatırlıyacaklardır ki, o yazıda müdafaa edilen teze istinatgâh kılınan esas fikir de, Tür-

kiye'de para hacminin mücerret bir şekilde arttırılması değil, iş ve istihsal hacminin, yani dolayısile mübadeleye arzolunacak emtia hacminin arttırılmasıdır. Memleketimizde bu gün kısmen mevcut olan iş sahalarının genişletilmesi, kısmen de hiç mevcut olmıyan iş sahalarının yeniden yaratılması, «iş»i ve işle beraber istihsali o nisbette arttıracaktır. Bir taraftan bu istihsalin yürüyebilmesi, diğer taraftan istihsal olunan emtianın realizasyonu için pazara çıkarılacak yeni para, *-emtia fiatı ile para hacmi arasındaki nisbet mahfuz kaldığı takdirde-* bir fazlalık arzetmiyecek ve «enfilasyon» ne bilfiil, ne de binnazariye husul bulmıyacaktır.

●

Bizde enfilasyon ancak istihsale matuf olmıyan maksatlar için çıkarılacak paralarla husule gelebilir. Nitekim 1923 Alman enfilasyonunda para sukutunun asıl âmili müstehlik maksatlar, maaş ve saire tediyatı için çıkarılan paralardı. Millî iş plânında teferrüatile tayin olunan bir «iş»i karşılamak için çıkarılan para, umumiyetle serbest mübadele rejiminde Merkez Bankalarında iskonto edilmiş senedat mukabili yapılan emisyonlar gibi hariçte muayyen bir «talep»le karşılaşacağı için, bizde de bu muamelenin nihayet Avrupa'da cereyan eden şeklinden fazla bir ayrılığı yoktur. Binaenaleyh, hem para, hem emtia hareketlerini, hassas bir nâzım gibi kontrolü altında tutan tek ve enerjik bir murakabe cihazının, müstahsil maksatlar için piyasaya akıtacağı para ancak millî bir küşâyişe hizmet eder.

Kaldı ki yalnız bizde değil bütün dünyada «Dirigée» yani, devlet elile sevk ve idare edilen bir para nazariyesinin itibarı, büyük ticarette serbestinin tasfiyesile mebsuten mütenasip olarak artıyor. İngiltere'de bile paranın kıymetlendirilmesi için altın esasına değil emtia esasına dayanan bir para istandardı fikri gittikçe kuvvetleniyor.

●

Bütün Akdeniz ve Tuna havzalarının kömürsüz bulunduğu bir zamanda dünyanın en iyi cins kömürlerinden birini veren Karadeniz havzasında kömür istihsalâtımız hâlâ, senede «1.500.000 ton» gibi hazin bir rakam erzediyor. Ormanlarımız metruk, topraklarımız verimsiz, hayvancılığımız iptidaîdir. Hu-

dutsuz bir inkişafa namzet olan meyvacılık, sebzecilik işlerimiz âdeta gittikçe geriliyor. Nihayet sanayiimiz, bir çok sahalarda hâlâ, yarın iflâs etmiye namzet bir geri teknik üstünde, âdeta sakat bir şekilde doğuyor. Bütün bu haller ancak bir para yoksulluğu ile izah edilerek, iş hacminin büsbütün darlaştırılmıya doğru gidişi ve elimizde olan imkânlardan ve vasıtalardan cezrî bir iktisat istiratejisi ile istifade edilememesi yarın, bugüne nazaran daha mürekkep müşküller doğurabilir.

Binaenaleyh, vatanımızın yeni esaslar üzerinde inşa ve imarını hedef edinen geniş ve millî bir iş plânı içinde bütün kuvvet menbalarımızın hesap ve tanzim altına alınması ve böyle bir iş ve inşa plânının, haftalara, aylara ve mevsimlere göre tksim olunmuş bir emisyon plânı ile karşılaştırılması suretile pazarın alım ve satım kabiliyetinin tedricen genişlettirilmesi fikrinin, ciddî bir telâkki veya tenkide tâbi tutuluşu bile bugün müspet ve mühim bir adım teşkil edebilir

●

Biz, bu fikrin umumî hatlarını aydınlatacak yazılarımıza fırsat buldkça devam edeceğiz.

Kadro aboneleri!
Yeni yıl için abonelerinizi tazeleyiniz!
Ve
Yeni aboneler bulunuz!

Serbest Ticaretten Bağlı Ticarete..

Dr. Vedat Nedim.

Harpsonu âlemi bambaşka bir âlem olduğu gibi, bu bambaşka âlemin milletler arasındaki ticaret münasebetleri de tamamile bambaşkalaşmıştır.

Harpöncesi ölçülerile bu yeni âlemi kavramanın imkânı yoktur. Softalar, hayatta şerişerife aykırı gelen en basit bir başkalığı bile «kıyamet âlâmeti» sanırlardı.

Halbuki ortada, sadece daima değişen, daima yeni şekiller arıyan sonsuz bir oluş vardır.

Milletler arasındaki ticaret münasebetlerindeki bu değişikliğin mahiyetini anlamağa çalışalım.

●

Bir varmış, bir yokmuş...

Liberal iktisat sisteminin milletler arası ticaret münasebetlerini tanzim eden ticaret mukaveleleri «en ziyade mazharı müsaade millet» prensibine dayanırdı. Bu prensip, cihan iktisadiyatının demirbaş prensiplerinden biridir.

Emperyalistçe bir yayılma için biçilmiş kaftan olan bu prensip, harice karşı müstakil, kayıtsız ve şartsız bir ticaret siyaseti takibine engel oluyordu.

Çünkü karşılıklı menfaatler icabı her hangi bir yabancı millete yapmak mecburiyetinde kalınan bir müsaadeyi, bütün diğer milletlerle yapılacak mukavelelere de teşmil etmek mecburiyti vardı.

Bu itibarla tam manasile müstakil bir gümrük siyaseti gütmenin imkânı yoktu. İşte bugün bu prensibin tedricen iflâsına şahit oluyoruz.

Liberal mektebin softaları, bu hâdiseyi bir kıyamet alâmeti telâkki etmekte serbesttirler!

Fakat kârvan, her şeye rağmen, yürüyor.

Milletler arasında en ziyade mazharı müsaade millet prensibine dayanan serbest mal alış verişi, burada uzun boylu izahına

lüzum görmediğimiz bir takım zaruretler altında, bugün tarihe mal oluyor.

Serbest ticaret devrinin geri dönmesini özliyen ve geri döneceğine inanan romantikleri kendi fantazyalarile başbaşa bırakarak, biz «*olan*» ve «*yaşayan*»ı tesbite çalışalım:

Bugün bütün milletler, ticaret siyasetlerinde azamî istiklâle doğru gidiyorlar. Gümrük tarifelerini istedikleri gibi değiştiriyorlar. Gümrük resimlerini arttırıyorlar. Bazı malların ithalini tamamen men, bazılarınınkini tahdit, bazılarınınkini monopolize, bazılarınınkini kontrol ediyorlar.

Sonra, ayni zamanda, para bakımından da takip olunan döviz siysetile mal alış verişi üzerinde müessir olan binbir tedbir alıyorlar.

Neticede liberal telâkkiye göre cihan ticareti dediğimiz şeyin gittikçe efsaneleştiğini, gittikçe fiksiyonlaştığını görüyoruz. Buna karşılık, yeni şartlar altında yeni bir müvazenenin kurulmasına doğru adımlar atılıyor. Bu yeni müvazenenin ilk tecellisi, birbirlerile en ziyade mazharı müsade millet prensibine dayanan mukavelelerle değil, karşılıklı imtiyazlı, tercihli mukavelelerle bağlanan iktisat sahalarının doğmasıdır.

Liberalizmin kaynağı olan İngiltere'nin serbest ticaretten himayeci gümrük siyasetine geçmesinden, altın para esasını bırakmasından, sterlingin düşmesine razı olmasından daha mühim ve cihan iktisadiyatındaki değişikliğin mahiyetini daha canlı gösteren bir hâdise varsa o da Ottava konferansıdır.

Denilebilir ki, Ottava konferansı, en ziyade mazharı müsaade millet prensibinin mezarı olmuştur. Britanya imparatorluğunun teşkil eden memleketler, karşılıklı bir imtiyaz esasına dayanan mukavelelerle birbirlrile bağlanıyorlar. Ve diğer memleketlere karşı da kapanıyorlar. Konfrans mukarreratının teferrüatını bir tarafta bırakarak şunu tebarüz ettirelim ki, İngiltere ve dominyonlar, yalnız harice karşı muteber olmak üzere, gümrük tarifelerini %10 nispetinde arttırmağı kabul etmişlerdir.

Bu ne demektir?

Bu, imparatorluk mallarına imparatorluk hududu içinde, harice karşı % 10 bir imtiyaz vermek demektir. Meselâ İngiltere'ye satılan Türk üzümleri için Avusturalya üzümlerine nispetle % 10 fazla gümrük vermek icabedecektir. İşte en ziyade mazharı

müsaade millet prensibinin hâkim olduğu devirde memleketler arasında bu tarzda imtiyazlı mukaveleler aktine imkân yoktu. En ziyade mazharı müsaade millet prensibi, her memleketin tatbik ettiği gümrük tarifesinin bütün diğer memleketler için müsavi olmasını icabettirirken, birbirlerini tamamlıyan iktisat sahalarının kurulmasına doğru alınan istikamette ise, tek gümrük tarifesi değil, ayrı ve imityazlı gümrük tarifeleri tatbikine kapı açılmıştır.

İşte liberal iktisat nizamının cihan ticaretinde en esaslı desteği olan bir prensip te böylece yıkılmıştır. Hâdiselerin bu suretle inkişafı, bizi ancak memnun edebilir. Çünkü, hiç bir beynelmilel teamülle bağlı olmadan, hakikî gümrük istiklâlimize, ancak dünyanın bu vaziyeti içinde kavuşmuş oluyoruz.

En ziyade mazharı müsaade millet prensibine dayanan ticaret mukavelelerile bağlı bulunduğumuz zamanlarda, muhtelif memleketlerle olan haricî ticaretimizin ne garip şekiller aldığına şahit olduk.

Meselâ, bize milyonlarca liralık mal satan ve bizden yalnız bir kaç bin liralık mal satın alan Japonyanın bu imtiyazlı vaziyetine karşı, o mahut prensip altında, hiç bir tedbir almanın imkânı yoktu. Fakat bugün vardır.

Ticaret siyasetimizi o tarzda kullanabiliriz ki, Japonya, bize bundan böyle ancak bizden aldığı kadar mal satabilir.

Görülüyor ki, milletler arasındaki ticret münsebetleri, artık sadece hususî fertlerin ve teşebbüslerin işi olmaktan çıkmış ve araya Devlet denilen, tanzim ve idare edici bir müessese girmiştir. Devlet icabederse fertlerin haklarını ve menfaatlerini bir kalemde sıfıra indirebilir. Ve o vakit Japonya'dan Türkiye'ye mal getiren fertlerin haklarını düşünen ferdiyatciler ve liberaller, diledikleri kadar, kara kitabın çürümüş sahifelerinden misaller getirerek alınan tedbirlerin demokrasi prensibine uygun olmadığından dem vura dursunlar, hâdiselerin akışı ve tazyiki, bizi öyle bir safhaya getirmiştir ki, ister istemez haricî ticaretimizin tanzimi işinde de Devletin müdahale, tanzim ve idare fonksiyonlarının gittikçe daha geniş bir tatbik sahası bulduğuna şahit oluyoruz.

●

Görülüyor ki, şimdiye kadar tatbik edegelmekte olduğumuz ba-

sit kontenjan siyaseti bundan böyle ihtiyaçlarımıza kâfi gelmiyecektir.

Basit kontenjan siyasetinden kastımız, ithalâtı, memleketleri düşünmeden umumiyetle tahdide tâbi tutan siyasettir.

Bundan sonra biz de, memleketlere göre kontenjan siyasetine geçmek mecburiyetinde kalacağız.

Bu da kâfi gelmiyecek ve klering ve takas usullerine daha geniş bir mahiyet vereceğiz.

Bütün devletler, cihan ticaretinin yeni şartlarına uygun şekillerde birbirlerile anlaşmalar yapıyorlar. Her millet, ihracatı bakımından alâkadr bulunduğu memleketlerin muayyen maddeler üzerindeki ithalât ihtiyaçlarının mümkün olduğu kadar büyük bir parçasını kendi ihraç mallarile kapatmağa çalışıyorlar. Ve buna karşılık kendi mallarını alan memleketlerin ihraç mallarını da diğer rakip memleketlerinkine tercihan ithal ediyorlar.

Her tarafta ticaret mukavelelerinin geniş bir rövizyona tâbi tutulduğuna şahit oluyoruz. Hiç şüphesiz ki, Türkiye'de de yeni bir ticaret mukaveleleri akti devri başlıyacaktır. Yalnız bu işte inisiyatifi ele biz almalıyız.

Mevcut mukavelelerin müddetini beklemeden derhal harekete geçmenin lüzumuna kani bulunuyoruz.

Buna döviz bakımından da mecburuz. İhracat mevsimimizin en canlı zamanlarında bulunmamıza rağmen, Merkez bankasının bültenlerinde döviz vaziyetimizi pek ışıklı göremiyoruz. İhracat dövizlerinin kaçırılmasına mani olacak tedbirlerin -geç bile olsa- alınmış bulunmasına rağmen döviz piyasasını ticarî alış verişlerin tazyikından kurtarmak zarureti vardır.

Şimdi miletler arasındaki mal alış verişinde, para piyasalarının baskısından kurtulmak için de yepyeni yolların açıldığını görüyoruz.

Milletler arasındaki ödeme ve kredi işlerinin mücerret ve müstakil bir sistem halinde yaşadığı devrin geri dönmesi umutları sönmeğe yüztutdukça, mal alış verişlerine yeni bir düzen vermek istekleri de artıyor.

Şimdiye kadar, milletler arasındaki mal alış verişi, (Ticaret blânçosu), ödeme ve sermaye münasebetlerinin (Tediye blânçosu)nun bir fonksiyoniydi. Şimdi ödeme münasebetleri, mal alışverişinin bir fonksiyonu olmağa doğru gidiyor.

Nasıl ki, mal alış verişinde en ziyade mazharı müsaade millet prensibinden ve serbest ticaret devrinden uzaklaşıyorsak, milletler arasındaki tediye münasebetlerinde de, serbest para hareketlerini gittikçe arkada bırakıyoruz.

Milletler arasında devletçe tanzim olunan bir ticaret sistemi, tabiatile, devletçe tanzim olunan bir para sistemine yol açmıştır.

Milletler arasında serbest para münasebetlerinin timsali, borsada satılan ve alınan «kambiyo» idi. Milletler arasında tanzim olunan para münasebetlerinin timsali ise kleringtir.

Klering uzlaşmaları sayesinde milletler arasındaki mal alış verişi döviz hâkimiyetinden kurtuluyor. Ve bu suretle millî paraların kıymeti üzerinde borsanın rolü de gittikçe azalıyor.

Dış ticaretimizi tercihli, imtiyazlı ticaret mukavelelerile, takas ve klering uzlaşmaları ile yeniden tanzim ettiğimiz gün, millî paramızın da istiklâlini kazanmış olacağız. Ve ancak o vakit, memlekette yeni iş sahaları açmak için, para hacmini genişletmek imkânlarına da kavuşacağız.

Gerek dış ticaretimizin, gerekse millî para ve iş siyasetimizin tanziminde bize bu kadar geniş ve serbest hareket imkânları bahşeden cihan şartlarını, sürendüstriyalize Avrupa ve Amerika milletlerinin bakışile «buhran» diye adlandırıp, unların bir a yak evvel ortadan kaybolmasını ve eski vaziyetin geri dönmesini özlemek, bilmeyiz ki, nasıl millî menfaatlerimizle uzlaştırılabilir. Türkiye, cihan buhranından ancak istifade edebilecek vaziyettedir.

Şunuu da ilâve edelim ki, cihan mübadele sisteminin yukarıda işaret ettiğimiz değişiklikleri umumî değişme seyrinin ancak bir safhası ve hakikî yani hâdiseler tarafından dikte edilen temayülün setredilmiş bir şeklidir. Kapitalist memleketlerin en ziyade mazharı müsaade millet prensibinden ayrılarak karşılıklı anlaşma yolunu tutmaları, cihan mikyasında devm ettirilmesine artık imkân kalmamış olan *serbest mübadele* rejiminin belki muayyen sahalar içinde tesis edilebileceği ümidinden doğuyor. Halbuki buhranın verdiği en büyük ders, mübadelenin eski nümuneye göre daha ufak parçalar dahilinde tesisine çalışılması değil: *milletler arasında yeni ve daha adaletli bir mübadele esasının bulunmasıdır.* Sanayici ve ziraatçi yahut hammaddeci

memleketler tasnifinin kalkmasıdır. Yani mübadelenin şu yahut bu şekilde tanzimi değil, iktisadî bünyelerin değişmesi ve bu suretle tâbi ve metbu ekonomyalar haksızlığının tarihe karışmasıdır.

Türk inkılâp rejiminin buradaki rolü, münasebetlerini bu görüşe göre tesis eylemkle, hem kendi iktisat bünyesinin tam istiklâline hem de dünyanın her biri iktisaden cüzütam, birbirlerile olacak münasebetleri bakımından ise her biri bütün diğerleri kadar hür ve müsavi halklı milletlerden ibaret bir camia haline gelmesine çalışmaktır.

Onların eski'yi daha ufak sahalar dahilinde kurmak istemeleri ile bizim yepyeni bir nizamı istihdaf etmemiz arasında; buhranın önünde sürüklenip gitmekle buhranı büsbütün ortadan kaldırmak ve dünyanın yeni yapısını kurmak farkı vardır.

Şark vilâyetlerinde Derebeylik.

İsmail Husrev

II.

Toprak üzerinde bilfiil çalışmış köylü ile aşiret reisi, bey veya ağa (kısaca derebeyi) arasında teessüs etmiş olan içtimaî (sınıfî) münasebetler, menşe itibarile hukukîdir. Köylü, derebeyine hukuk bağlarile zecrî olarak tâbi kılınmıştır. Bu tâbi kılınış ise, geçen makalemizde de işaret ettiğimiz gibi vâsi toprakların cebren veya suveri saire ile derebeyinin mülkiyetine intikal etmesi suretile cereyan etmiştir. Hukukî tabiiyetin maddî ifadeleri şunlardır: 1 — Angarya mesai. 2 — İstihsal olunan mahsule muayyen nisbetlerde iştirak. 3—Cizye tediyesi. Bu cizye «*Uma*»[*] tâbir olunur. Bazı aşiretlerin efradı, derebeyine «*Uma*» tediyesile mükelleftirler. «*Uma, İstanbul, Zonguldak, İzmir, Balya gibi yerlerde çalışan aşiret efradı tarafından her sene veya iki senede bir kere verilir. Kazanç ile mütenasip olur. Maamafih ağanın nüfuz ve şerefinin derecesi de bunun miktarını tayinde tesiri haizdir. Cizyeyi vermiyenlerden ağa (reis) bir hak imiş gibi icap ederse tazyik eyliyerek ister. Verenlerden daha fazla metalebede bulunur*» [*]. Görülüyor ki, sınıfî tabiiyetin intişar sahası çok geniştir. Derebeyi, Şark vilâyetlerinden Türkiye'nin diğer köşelerine kadar tevabii üzerinde beylik nüfuzunu kullanmaktadır. Dersim'de 230 köye hükmeden «Seyit Rıza»nın maliye nazırının, her sene İstanbul'a giderek Kürtlerden cizye topladığını orada bulunmuş zevat söylemektedir. Bu cizye tediye olunmadığı takdirde Kürdün memleketteki ailesi rahatını kaybeder. Bey tarafından daimî tazyiklere maruz kalır. İsyandan evvel bazı yerlerde aşiret reisi, kendi arazisinden ge-

[*] Mogol dilinde « Umay » hediye, armağan manasına gelir. Bilhassa şamaniler arasında ruhanî reislere verilen nezir makamındaki hediyelere « Umaka » derler.

[*] Ali Kemali. Erzincan. S. 197. 1932.

çenlerden bir nevi «*toprak bastı*» resmi bile alırdı. Meselâ Muş ovasının mühim bir kısmını mülkiyeti altında bulunduran «*Hacı Musa*», topraklarından geçenleri bir baç tediyesine mecbur ederdi.

Bir hükûmet gibi arazisinde yaşıyanlardan veya bu araziden geçenlerden resim almak usulü, eski Kürt hükûmetciklerinden miras kalan bir âdettir. «Türkiye'de derebeylik rejimi» hakkında çıkan yazılarımızda gördüğümüz gibi, buralarda yakın bir maziye kadar «*Tabıl ve alem*» sahibi «*mefruzülkalem ve maktuulkadem*» «*ekrat beylikleri*» yani müstakil kürt hükûmetcikleri vardı. Bu hükûmetciklerin reisleri, hudutları dahilinde bulunan araziyi «*mülkiyet üzre zabt ve tasarruf ederler*» di. Halk ta bu hükûmetciklerin tabasıydi. Httâ 310 senelerine kadar cenupta kürtler kendilerini filân (veya falan beyin tabası addederlerdi. Sultan Hamit bu tâbirin istimalini menetmişti. Mamafih bu gün bile bazı ihtiyarlara sorulduğu zaman cevaben kendilerinin meselâ «*Hatipbey*» veya «*Cemalbey*» tabası olduklarını söylerler.

Şark vilâyetlerinde derebeyi «*hukuk rabıtaları*», Cümhuriyetin «*İhtiyarî*» anlaşmalara müstenit hukuk kaidelerile tam bir tezat halindedir. Şehirde ferde hürriyet veren medenî kanun, köyde ferdin hürriyetini tanımıyan ve fertleri fertlere cebren tâbi kılan derebeyi kanunu görülür. Demokratik hukuk kaideleri henüz şehirlerin varuşlarını aşamamıştır. Bilhassa isyandan evvel bu tezat daha keskin ve daha barizdi. İsyan, derebeyi nizamının cezrî hukuk kaidelerinin sarsılmasına ve bir çok yerlerde de tasfiyesine vesile oldu. Esasen isyan, derebeylik içtimaî nizamile inkılâp nizamının, derebeylik içtimaî münasebetleri aleyhine olan ittisaına karşı derebeylerinin bir raksiyonundan (irtica hareketinden) başka bir şey değildi. Bunun için kürt isyanının hakikî içtimaî manasını, bir sınıf nizamının idamesi cehdinde aramak lâzımdır. Bu bakıma göre kürt meselesi bir milliyet hareketi değil, bir sınıf mücadelesi meselesidir. Çünkü: Millî bir hareket ancak ve her şeyden evvel iktisadî ve millî bir menfaat iştirakinden doğabilir:

1. — İktisadî menfaat iştirakî, bir iktisadî iş bölümünün neticesidir. Bu iş bölümü ise, emtia iktisadiyatının (yani münhasıran

pazar için istihsal tarzının) ve dünya iktisadiyatile temasın yüksek bir inkişaf safhasında teessüs edebilir. Halbuki Şark vilâyetlerinde ne görüyoruz? Âlemi hariciye karşı bir kapalılık. Müstahsil pazar için değil zatî ihtiyaçları için istihsalde bulunmaktadır. Sınaî olsun (giyecek gibi) ziraî olsun (yiyecek gibi) bütün ihtiyaçlarını bizzat kendisi ailesi efradile temin etmektedir. Her müstahsil, ailesile beraber hem pazara karşı hem de diğer ailelere karşı tecerrüt etmiş vaziyettedir. Böyle kendi kendine yeten ve birbirlerile her hangi bir iş bölümü ile bağlı olmıyan ailelerden mürekkep bir otarşik iktisat ünitesinde her hangi bir iktisadî menfaat iştiraki olabilir mi?

2. — Acaba bir millî menfaat iştiraki, millî bir vahdet var mıdır? O da yoktur. Çünkü, bütün aşiretler ve aşiret reisleri birbirlerinin gözünü çıkarmakla meşguldür. «*Aşiret reislerinin tagallüplerini idame için buldukları en müessir vasıta ya ötedenberi devam edegelen yahut her hangi bir sebepten dolayı ahiren hâdis olan husumetitr. Reis (ağa) bu husumeti, her ferde zerkeder ve teşdit için her vasıtaya müracaat ve her fırsattan istifade eyler. Husumetin muhtelif neticeleri vardır. Muhasımlar birbirinin hayvanlarını ahz ve gasp ederler. Yalnızca buldukları aşiret efradını öldürürler. Nihayet müsellehan cidale başlarlar. Bu takdirde muhaseme edenlerin dostu olan aşiretler, ya silâh veya cephane vermek suretile yardım ederler. Yahut onlar da filen cidale iştirak ederler. Bu harpler esnasında köy basmak adam öldürmek bilhassa mevaşiyi sürüp götürmek günah addolunmaz. Her hangi bir suretle muhasemeye devam imkânı kalmadığı zaman bitarafların delâletile muhasımlar mütareke aktederler ki, buna «sürre» namı verilmektedir. Husumetin senelerce devam ettiği vakidir*» [*]. Bu birbirini yiyen insanlar arasında bir millî menfaat iştirakinin, bir millî birliğin olamıyacağı gayet tabiîdir. Bugün bir çok Kürt aşiretlerinin birbirlerine olan husumetlerine nihayet vermiş olmaları bir millî menfaatin müdafaasından mütevellit bir anlaşma değil, sırf elden gitmek tehlikesi pek artmış olan bir sınıfî hakimiyeti, bir sınıf menfaatini elbirliğile korumak endişesinden doğan bir ittihattır. Çünkü bu sınıfî hakimiyet, bilfiil çalışan müstahsilin

[*] Keza. S. 198.

mahsulüne havadn ve cebirle iştirak ve çalışmadan yaşamak imkânını vermektedir. Esasen derebeyinin iktisat zihniyeti, istihsali pazar taleplerine uygun ve rasyonel bir şekilde tanzim ederek kâr temini değil, beyce yaşamak zihniyetidir. Ruhlarda yaşıyan subjektif kuvvet, ihtiyaçların tatmini gayesidir. Bu haleti ruhiye, toprakta bilfiil çalışan köylüde ailenin ihtiyacını imkân dairesinde temin, derebeyinde ise sınıfî kudretin tevsi ve takviye ederek bey gibi bir hayat sürmektir. Halbuki garp vilâyetlerimizde pazar için istihsalde bulunan, millî ve beynelmilel iş bölümünde bir mevki almış olan Türk müstahsilinin subjektif gayesi, istihsale yatırdığı sermayeye mukabil yüksek bir kâr almaktadır. İstihsal ihtiyaçların tatmini için değil kâr temin maksadiledir.

Millî inkılâbın getirdiği yeni nizam, kurunu vustaî, beyce bir hayata, geniş kütlelerin sırtında cebirle beyce yaşamıya nihayet veriyor ve cebren istismarı ret ve ferde hürriyet bahşediyor.

●

Bir Kürt millî hareketi olmadığına nazaran acaba bir Kürt milleti var mıdır? Buna biz menfi cevap vereceğiz. Şark vilâyetlerimizde henüz taazzuv etmiş bir Kürt milleti değil, Kürtçe konuşan aşiretler ve Kürtçe konuşmıya icbar edilmiş Türk anasırı vardır. Bu Kürtçe konuşan aşiretlerde bir milletin taşıdığı vasıfları henüz bulamayız. Millet yüksek içtimaî bir kategoridir. Millet kategorisi, ancak fertlerin arasında sıkı bir iş birliği, iktisadî, siyasî, harsî, tarihî bir menfaat iştiraki olan camialarda şekil bulabilir. Vatanın bir ucundaki fert diğer ucundaki fert gibi ayni millî menfaatler karşısında ayni heyecanı duyar ve ayni millî ruh vahdetini hisseder. Binaenaleyh iştirak zıddiyetleri içinde birbirini yiyen ve millî bir iş birliğinden mahrum fakat fertleri arasında sadece dilde iştiraki olan bir camiayı taazzuv etmiş bir millet olarak kabul etmek bir görüş hatası olur.

Fakat vakıa olarak şunu da tesbit etmek lâzımdır ki, bu Kürtçe konuşan aşiretlerin, Şark vilâyetlerinde bir çok Türkleri de cebirle Kürtleştirdikleri yani kürtçe konuşan aşiretlerin anasırı haline getirdikleri görülmektedir. Şu iki kıymetli müşahede, bu hâdisenin sureti cereyanı hakında bize bir fikir verebilir:

«Türk'ler, sünnî ve hanefî, Kürtler alevî (mahallî tâbrle kızılbaş) tırlar. Yerleştikleri mahalde mezheplerini neşir ve tamime ve aleviliğin kürtlüğü ifade ettiği kanaatini telkine muvaffak olmuşlar ve hattâ asıl ve nesilleri Türk bazı köyleri (yalnız mezheplerine ithal etmekle kalmıyarak) onları da Kürtleştirmişlerdir. Bu cereyan her nedense, istilâî bir şekilde devam etmekte olduğundan buralarda Türklüğün istikbali hakikaten teemmüle şayandır. Arasına Kürt karışmamış Türk köyü pek azdır. Nitekim Germili, Mahmutlar, Küllüce, Hancıçifliği gibi müstakillen Ermenilerle meskûn bazı köylerde de kısmen muhacir iskân edilmiş ise de Kürtler müstecir veya mutasarrıf suretile yerleşerek ovadaki âdetlerini çoğaltmışlardır. Erzincan zenginlerinden bazıları mülkleri olan köylere Tercan, Bayburt, Dersim cihetlerinden Kürt celbederek Ortakçı yapmışlar ve bu unsurun ovada izdiyat bulmasına ve aşiret fikir ve hissinin inkişafına bâdi olmuşlardır. Sürperan, Semizali, Mercanvanki, Koçmaşat, Çilhoroz, Karataş, Hacıdere bu cümledendir» [*]. Yusuf Mazhar Beyin Şark seyahatlarında bir Türk maraba ile yaptığı mülâkat ta çok enteresandır:

«Ev sahibine sordum,

— Senin arazin var mıdır?

— Var efendim. Ama uzakta. Susuz ve taşlık, işe güce yaramaz. Onun için ben marabalık ederim.

— Niçin sizin tarlanız öyle çok uzakta taşlık ve kıymetsizdir.

— Efendim, hep bu topraklar bizimmiş. Bu beylerin dedeleri gelmiş bizim de dedelerimizi ceremelendirmişler bir tarlasını almışlar. Borçlandırmışlar bir tarlasını almışlar. Kıtlık zamanlarında biraz zahire vermişler ve tarlasını almışlar. Hayvanı ölenlere tohumu kalmayanlara tohum vermişler arazisini zaptetmişler. Bizim topraklarımız da böylece onların ellerine geçmiş. Bize de çorak yerler kalmış. Biz halimize şükür ederiz. Kürtlerin hali daha kötüdür.

Kürtlerin marabalığı beyler için daha kârlı imiş. Beyler onları daha fazla soyarlarmış. Kürtler beylerden daha çok korkarlarmış. Ben, siz korkak değilsiniz de sanki ne kâr ediyorsunuz dedim.

*] Keza. S. 213.

— Efendim; bey bizi sıkıştırınca gider başka bir memlekette çalışır orada para kazanırız. Bizim çok minnetimiz yoktur. Lâkin Kürtler öyle değildir. Hoş burada yavaş yavaş onlar da akıllanmıya başladılar. Lâkin ne olursa olsun Kürtlerin hali kötüdür. Beylerin elinden gelse bizi de Kürt yapacaklardır. Aramıza Kürt sokmak ve onlarla marabalık yapmak isterler. Bir kere köye Kürt girdi mi bizim işimiz biter. Çünkü bey ölmiyecek kadar darı verse de Kürt eyvallah der. O vakit beyin bizden çekineceği kalmaz. Bize de Kürtler gibi muamele etmiye başlar. Şurarada iki saat mesafedeki bir köyün bizim gibi Türk olduğunu dedelerimiz söylerler. Şimdi orada bir tek Türk kalmamıştır. Bey oraya Kürtleri doldurmuş ve Türkleri de Kürtlere benzetmiştir» [*]. Kürt aslında aşiret an'aneleri ve din rabıtaları dolayısile ve cebir tarikile istismara daha fazla boyun eğdiğinden beyin nazarında randmanı yüksek bir istihsal vasıtasıdır. Bunun için derebeyi arazisindeki Türk unsurunu da muti Kürt unsuru haline getirmeyi sınıfî menfaatının icabatından addeder. Bu gün bütün Elâziz, Malatya civar ve mülhakatı tamamile Türk iken Kürtleşmiştir. Bugün bu hal bütün şiddetile elân devam etmektedir. Şark vilâyetlerinde bir çok köy isimleri Türk olduğu halde köylerin içinde yaşıyanlar kürtçe konuşmaktadır. Kürtçe konuşan bir çok aşiretlerin isimleri de türkçedir: Arslanuşağı, Koçuşağı, Ferhatuşağı, Lâçinuşağı, Karaballıuşağı gibi. Hattâ bir aşiretin Sarktaki parçası kürtçe konuştuğu halde Kütahya ve Bursa civarındaki parçaları türkçe konuşmaktadır. Bu aşiret Karakeçili aşiretidir. Türk anasırının Kürt aşiretlerine iltihakının diğer bir sebebi de imparatorluk zamanındaki asayişsizliktir. Kürtler tarafından daimi taarruzlara, daimî tecavüzlere maruz kalan Türk köyleri, kurtuluş yolunun kürtçe konuşan aşiretler içinde millî varlıklarını eritmekte bulmuşlardır. Binaenaleyh Türk anasırının kürtçe konuşan aşiretler tarafından yutulmasının bir taraftan içtimaî - iktisadî diğer taraftan da idarî (asayişsizlik) sebepleri vardır.

Bugün derebeylik münasebetlerinin ittisadan kalmış olduğunu iddia edemeyiz. Bu rejim, hudutlarında tesadüf ettiği bütün Türkleri kendi çerçevesi içine çekerek coğrafi sahasını genişlet-

[*] Yusuf Mazhar. İsyan sahasında 1800 kilometre, Cumhuriyet 27. VIII 1925.

mek cehdini bırakmış değildir. Millî inkılâbın burada derebeyliği tasfiye ederek kurtaracağı ve millî mikyastaki iş birliğine alacağı iki unsur vardır: biri köle haline getirilmiş iş kuvvetleri, diğeri de Kürt aşiretleri içinde eriyen Türk unsurudur. Bu kurtarmanın yolunu biz ancak müstahsil ile toprağa tesahup eden derebeyi arasındaki derebeylik içtimaî münasebetlerinin kül halinde ve derebeyi sınıfının da sınıf halinde tasfiyesinde görüyoruz. Bu içtimaî nizamın tasfiyesi de ancak derebeyi topraklarının, köylüye bilâ bedel tevzii ve derebeylerinin mevcudiyetinin de tamamen imha edilmesi şeklinde olabilir.

●

Bugün Devletin, toprakları derebeylerinden alarak köylüye satması, derebeylik rejiminde yalnız bir istihale yapmakla kalmıştır. Toprağı satın alan beylerin hepsi, derebeyi olmaktan çıkarak birer toprak ağası haline gelmişlerdir. Şöyle ki: Hükûmet vasıtasile derebeylerinden toprak satın alan köylü, ziraat için işletme sermayesine muhtaçtır. Halbuki köylünün ne istihsal vasıtası ve ne de sermayesi vardır. Bunları yine beyden almak mecburiyetindedir. Eskiden de bunları bey verirdi. Nitekim bugün toprak sahibi olan köylü yine beyin tabiiyetinden kurtulamamıştır. Toprağa tesahup etmeden evvel beye hukukî bağlarla bağlı olan köylü şimdi iktisadî rabıtalarla (borç tarikile) bağlanmaktadır. Köylüye kredi veren umumî müesseseler olsa bile bu istihale etmiş derebeyi anasırı mevcut oldukça köylünün sınıfî tabiiyetten kurtulmasına imkân yoktur. Köylü toprağa tesahup etmiş olmakla beraber yine eski beyinin hem manevî hem de maddî tesiri altında kalacaktır. Hattâ bey olmadığı zamanlarda bile köylü bu tesirden kurtulamamıştır. Öyle vakıalar tesbit edilmiştir ki, sürülen beylerin, yerinde kalan nazırları, veya akrabası, mahsulün idrak zamanında köylüye müracaat etmişler ve «ne olur ne olmaz, sen beyin hissesini bir tarafa eyır» diyerek onda Devlete karşı bir itimatsızlık uyandırmışlardır.

Şarkta derebeylik nizamile yapılacak mücadele ancak inkılâpçı bir tasfiye hareketi olabilir. Bu nizam, nizam olarak kül halinde ortadan kaldırıldığı takdirde Türk inkılâbı daima yani başında ceraha fışkıran ve haricî müdahalelerle takviye edilen bir irtica kaynağını kökünden temizlemiş olacaktır.

Eski Yeni.

Yakup Kadri.

Edebiyatta *eski-yeni* davası, «*antika*» dediğimiz devirlerde bile mevcuttu. *Evripides*'le *Sofoklis*'in müsabakalarını bilirsiniz. Doksanını boylamış *Trageciacı*, genç rakibini yenmek için ne müthiş zahmetlere katlandı idi. Fakat, Atina halkı, her yerde ve her devirde olduğu gibi zamanla beraber yürüdüğünden, *şairler prensi* çelengini, akıbet, *Sofoklis*'e verdi. Horatius, «*Poetika*» eserinde Yeni'ye düşman olanları zekâsının zahiri oklarıyle delik deşik etmiştir. «*Edebî eser dediğimiz şey bazı şaraplar gibi midir ki durdukça iyileşsin?*» *aforisması*, ondan ve o zamandan kalmıştır.

Racine'nin büyük *Corneille*'i ne kadar hazin bir nisyan gölgesi arkasında bıraktığını da analım.

Lâkin *eski* ile *yeni* kavgasının en kızışkın safhası, hiç şüphesiz, bizim yaşamakta olduğumuz asırdır. Bir büyük Fransız basıcısı diyor ki: «Halk yalnız yeniyi arıyor. Kıymet namına başka bir şey sormuyor ve her yeni isim ilk kitabından sonra eskiyiveriyor.» Bu, ne müthiş, ne başdöndürücü bir inkılâp ve istihale devri içinde bulunduğumuzdan başka neyi ispat eder? On dokuzuncu asrın ilk yarısında başlıyan buhar - elektrik - makine medeniyeti fikir âlemindeki tesirlerini asıl şimdi gösteriyor. Kürenin iç göbeğinde yeni hasıl olmuş bir merkezî kudret gibi yalnız yeryüzünün kabuğunu değiştirmekle kalmadı, fakat, onun üstünde yaşıyan insanları, bu insanların kurduğu müesseseleri kökünden değiştirmiye başladı. Ve *yeni* - *eski* münakaşaları geçmiş zamanlardaki *akademik* mahiyetinden çıkıp *hayatî* bir dava, *hayatî* bir mübareze şeklini aldı. Nesiller arasında, orta-çağın din ve tarikat mücadelelerini andıran bir manasız didişme var.

Bütün eski kıymetler altüst oluyor. Eski hacimler, eski sıkletler

yerlerini henüz mesahaları tayin edilemiyen hacimlere, sıklet-lere terkediyor. On dokuzuncu asırdan arta kalan ölçülerle, artık, bunlar tartılıp ölçülemez.

Montesquieu'nün «*Esprit des Lois*»siyla *Faşism*'in tarifine kalkışmak ne kadar mümkün değilse, milletler arasındaki münasebetleri *Bonfils*'in «*Droit international*»ine göre izah imkânı da o kadar kalmamıştır. Bunun gibi bir *Kant*'çı bakımından *Freud*'u, bir *Auguste Comte* zaviyesinden *Buharin*'i görüp anlamanın imkânı olamaz.

●

Eğer, eski «Hukuku esasiye», eski «*sosiologia*» müsbet ilim kafasınca bir takım muayyen cemiyetlerin ve bu cemiyetlerde yaşıyan insanların *fonksiyon* tarzlarından çıkarılmış kanuniyetler ve düsturlar ise, o şekil cemiyetler, o şekil insanlar şimdi nerededir ki, ayni kanuniyetleri bunlara tatbik edebilelim ve ayni düsturları bunlardan çıkaralım?

●

On dokuzuncu asrın bütün romancıları bize ferdin ruh krizinden ve cemiyetle olan mübarezelerinden bahsetmiştir. *Paul Bourget*'nin incecik neşteri tam otuz yıl durmaksızın Fransız kibar intelektüelinin tarihî terbiyevî ve içtimaî dertlerini kurcalayıp deşmekle uğraştı. Son zamanlarda *Proust* bu neşteri ferdin ta canevine kadar soktu ve onu, küçücük küçücük parçalara ayırıp her parçayı bir ayrı hurdebinle tetkik etti.

Lâkin, *Proust*, ferdi öyle bin bir parçaya ayırırken, kapalı pençereli odasının dışındaki âlemde, teker teker insanlar tek bir vücut, tek bir *blok* halinde birleşiyordu. Bu milyon başlı yığınların müşterek ruhu, müşterek ıstırabı, artık, bir kılı kırk yaran o küçücük, incecik âletlerle nasıl tahlil edilebilir?

●

Eski, hâlâ doğru ve güzel olabilir. Fakat, mücerret bir doğru, mücerret bir güzel bizim bahsimizin dışındadır. Biz, hayattan bahsediyoruz. O hayat ki, dinmek bilmiyen bir kasırga halinde mücerredatçı, metafisikçi, nasçı âlimlerin masası üstündeki sararmış kitap yapraklarını allak bullak edip havalara savuruyor ve her gün kendi kanuniyetlerini hâdisat denilen canlı satırlarla taşın, toprağın ve insanın böğrüne kazıyor.

Rejimler, Nasıl Niçin Değişiyor?

Burhan Asaf.

Harpsonrasında birisinin hastalığı kuvvetle şayi oldu. Bu hasta, demokrasi idi. Bir taraftan onun neden hastalandığı hakkında kitaplar yazılırken, bir taraftan da Rusya'da komünizm ve İtalya'da faşizm gibi demokrasiyi bilfiil tasfiye etmiş rejimler peyda oldu. Fakat demokrasinin hastalığı hakkındaki tetkikler devam etti. Bütün bu tetkik ve münakaşalarda, demokrasi, haddi zatinde ve kendi manası içinde müstakillen mevcut bir rejim olarak alındığı için, mesele, ne «Hukuku esasiye»nin sınırlarını ne de mantık cambazlıklarının hünerlerini aşabildi.

Faşizim bile, çocukluk yaşında iken, demokrasiyi bilfiil ortadan kaldırdıktan sonra, prensiplerini takrir ettiğini zannetti Bir ağır ve kötü işliyen ve ayrıca da millî menfaati bir takım dilimlere bölerek onları fırkalar arasında dağıtan cihaz vardı ki —ortadan kaldırılmış ve bu cezrî hareketle her kötülük sakıt olmuştu. Demokrasi zuhur ettiği gündenberi onun aleyhtarlığını yapan şurada ve buradaki fikir ve menfaat zümreleri, meselâ Fransa'daki Action Française'ciler, bunu görünce, hükümdarcı olmanın çoktanberi nazarî kalmış sofuluğunu faşizmin ateşinde tazelediler. Ölmek üzere olduğu söylenen ne kadar tesbit edilmiş kusurları varsa, şişirerek tekrar ettiler. Almanya'da, Kayserliğin kaldırılması daha taze bir tarihte yapıldığı için, hükümdarcılık; sağ cenah muhafazakârları, çelik miğfer teşkilâtı ve bir aralık Hitlerci saflar arasında dahi kendine, Fransa'dakinden çok daha kalabalık taraftarlar buldu. Ayni faşist dalgası, Cumhüriyetçi mensuplarını gine Almanya'da Hitlerci'likte, Polonya'da ise Pilsudsky rejiminde buldu. Daha ehemiyetsiz kollar halinde de, Macaristan'da, Avusturya'da ve Yugoslavya'da kendine yuvalar yaptı. Hattâ, Finlandiya'ya kadar çıktı.

Fakat harpsonrası hâdiseleri, ayni zamanda başka mihverler etrafında da dönüyorlardı. Bu mihverler şunlardı:

1. — Sulh muahedelerinin, Avrupa'yı «memnunlar» ve «gayri-memnunlar» diye ikiye bölmesi.

2. — Tamirat haracı ve harp borçları gibi muazzam tediye davalarının, dünya tediye muvazenesini bozması.

3. — Kapitalizmin, Amerika'da görülmemiş ve umulmaz bir inkişafa mazhar olduktan sonra G. E. Standard'ı kendine bir motör yaparak, azması. Harbi umumiye kadar daha ziyade sınaî emperyalizm çerçevesi içinde kalmış ve finans emperyalizmi vasıflarını ancak Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusyası gibi bazı yarı - müstemlekeler üzerinde açığa vurmuş olan bu rejim, harpsonrasında Avrupa'yı toptan müstemlekesi ilân edecek kadar ileri gitmiştir.

Demokrasi hakkında şüpheler, itirazlar, hücumlar ve mukabil hücumlar devam ededursun, hayat yürüyordu. İşte bu yürüyen hayat, günün birinde; bütün demokrasi münakaşalarını art-plâna atarak, ortaya yeni ve çok daha mühim bir hastayı serdi. Bu hasta: kapitalizm idi.

Demokrasi münakaşacıları, bilmiyorum, şimdi nerededir? Çünkü ona, bu günkü günde artık bir Mussolini bile hücum etmiyor. Ne onu tekrar beğendiği ne de onu tartaklamaktan istiğna gösterdiği için. Hayır! Demokrasi münakaşalarının art-plâna atılmalarının sebebi, büsbütün başkadır. Demokrasiden artık bahsedilmiyor, çünkü bütün insanların gözlerinin önünden bir perde, birdenbire kalkmıştır. Bu perde, fikirci yani «idée»den yürüyen mektebin eseri idi. Halbuki harpsonrasının fırtınaları ve sağnakları bu perdeyi alıp her hangi bir kilise kulesinin külâhına doladılar. Ve anlaşıldı ki:

1. — Demokrasi, haddi zatinde ve kendi manası içinde mevcut bir şey değildir.

2. — Demokrasi, kapitalizm'in siyasî ve idarî kılıfından ibarettir.

3. — Hasta olan demokrasi değil, kapitalizmdir.

4. — Demokrasinin hasta gözükmesinin sebebi daha derinde yani bünyede olan illetin kendisine yani demokrasiye ârazını taşıtmasından ibarettir.

5. — Cemiyetin seyri üzerinde başlıca müessir, iktisadî olan yani infrastructurel (alt-yapıya ait) sebeplerdir.

Tarihî maddiyetçi görüşünü harpsonrasında olduğu kadar doğruluğu hiç bir zaman, harcıâlem bir hakikat olmamıştır. Harcıâlem diyoruz; çünkü, hem bütün harpsonrası hâdiseleri gözümüzün önünde cereyan etmiştir, binaenaleyh onları hep biliyoruz; hem de fikirci mektep mensuplarının heyeti umumiyesi bile, harpsonrasını mütalea ederken, tetkik metodu olarak, istisnasız, tarihî madiyetçilik diyalektiğinden istiane etmektedirler.

Tekrar Mussolini ve faşizmden bahsedelim. Evet, bidayette bütün ideolojisini bir demokrasi aleyhtarlığı etrafında teksif eden bu rejim, son senelerde, hele buhran yıllarında bu sathî görüşten ayrılmış ve bütün dikkatini, iktisadî bünyenin gerek İtalya içinde gerek İtalya dışındaki istihalelerine çevirmiştir. Evvelâ korporasyonlar rejiminin ikdasa lüzum görmesi ve bunu bir «İş kanunu esasisi» ile ifade etmesi; daha sonra ve gittikçe devletçi müdahaleyi mülkiyeti bazan kontrole, bazan tahdide bazan da hattâ kaldırmağa kadar muhtelif cevaz perdeleri üzerinden bir siyasî ahlâk haline getirmeğe çalışması da göstermez mi ki, faşizm, ilk günlerin faşizmi yani sadece siyasî ve idarî bir reform hareketi değildir. Emil Ludwig'e verdiği mülâkatlarda, Mussolini, faşizmin devletin ve milletin tamamile içinde fakat sınıfların mutlaka dışında kalacak bir hareket olduğunu ileri sürüyor. Şüphe edilmesin ki faşizmin gayet kısa bir zaman mesafesi içindeki (buhran esnasında) bu istihalesi ve çıkış noktasını artık demokrasi aleyhtarlığı gibi siyasî ve idarî bir başlangıca değil de kapitalizmin tezatları gibi her şeyden evvel iktisadî olan mebde'lere istinat ettirmesi diyalektik görüşün bir tetkik metodu olarak doğruluğunu ve ileriliğini isbat eden hallerdir. Çünkü bidayette, sınıfların sadece arasında yeralan ve uzlaştırıcı vasıflar takınan bu rejim, bugün bunların üzerine çıkmağa ve tasfiye metotları bulmağa çalışıyorsa, İtalyan bünyesinin istihalesini cihanın umumî istihalesine uydurmak zaruretini hissettiği ve bundan içtinap edilmiyeceğini bildiği içindir.

Almanya'yı ele alacak olursak, orada da, senelerden beri devam eden ve silâhlı fırkaların, parlamentodaki zıttıyetleri doğrudan doğruya sokağa taşıyarak, dahilî bir kardeş harbini

(1932 senesinde en medenî bir milletin kültür çerçevesi ne derece tecviz ediyorsa) azamî bir şiddetle idame etmeleri şeklinde tecelli eden hal «Hukuku esasiye» ölçüleri ile tahlil edilebilecek bir şey değildir. Ondokuzuncu asır Avrupasının emperyalist devletleri arasında Britanya imparatorluğununkine denk gelecek bir mevkii alabilmek için yüzde 80 nisbetinde sanayileşen, bu sanayileşme seyri esnasında kendine müstemlekeleryahut siyasî nüfuz ve iktisadî yayılma mıntakaları tedarik eden bu memleket, cihanharbinden sonra siyasî ve iktisadî nüfuz mıntakaları demirbaşını elinden kaçırmış fakat sanayileşme nisbetini muhafaza etmek mevkiinde kalmıştır. 1918 den 1929 a kadar tamirat haracı ödemek, bunu yapabilmek için de, Amerika'nın ve İngiltere'nin sermayelerine bir açık pazar olmak gibi iki imkân içinde imkânsızlığın ve surî bir istiklâl içinde istiklâlsizliğin mevzuunu teşkil etmiş - nihayet, cihan buhranı patlak verince, kanserli bünyelerin hezaline uğramıştır. Hindistan'ın *dokunulmaz*'ları ile Alman komünistleri arasında, eğer bir fark varsa, bu fark *dokunulmaz*'ların gittikçe insan ve müsavi addedilmesi, komünistlerin ise gittikçe mekruh sayılmasıdır; yani fark, her halde, Şarklı paryaların lehindedir. Ve Gandi'nin mistisizmi yanında Alman anarşisi, millî ruhun çok daha ıstıraplı bir haletine makes olmaktadır.

Hastalığın demokraside değil de kapitalizmde olduğunu ispat eden bir diğer misal de, kapitalist rejimleri henüz sağlamlık gösteren memleketlerde demokrasinin daha doğrusu parlamanter idarenin henüz mevcut olmasıdır. Amerika, İngiltere ve Fransa gibi cihan harbinin ve dolayısile bütün Ondokuzuncu asır talanının başlıca hissedarları, henüz ve düzgün intihabat yaparak parlamanter hükûmetler çıkarabiliyorlar. Henüz millî gelir diye bir şey vardır ve bu geliri sermaye ile sai mensupları arasında taksim etmek imkânı mevcuttur. Henüz diyoruz, çünkü buhranın bu dördüncü yılında, hattâ bu memleketlerde bile şu değişiklikleri kaydedebiliyoruz:

1. — İngiltere dünya ticaretinin merkezi olmak rolünden istifa etmiştir. Dünya ticaretinin 1929 da olduğu gibi teessüs edebileceğinden ümidini kesmiştir Bunun delili, Ottawa'da, İmparatorluğu, kendi sınırlarının içine çekmesidir.

2. — Amerika harp alacaklarını kaybetmiş gibidir. Bunun ar-

kasından ticarî alacakları gelecektir. İşin inkişaf seyri bu olacak olursa, siyasî ve içtimaî aksülâmellerin orada da başgöstermesi zamanı yakındır. (Açlık yürüyücülerinin safları Washington sokaklarını ikinci defadır yalıyor.)

3. — Fransa'da, idare, Solların eline geçmiştir. 1929 a kadar bu, devlet hazinesinin işsizler namına yağma edilmesinden başka bir şey ifade etmezdi. Fakat bu defa radikal sosyalistler derhal dümenli bir iktisadın tatbikine yani devlet müdahaleciliğinin azamî haddine geçmiş bulunuyorlar. Temps gibi bir gazetenin sütunlarında esen bedbin hava ve Rist gibi şahsiyetlerin, daha şimdiden iktidar fırkasını bolşevizm ile itham etmeleri, ne manasız ne de sebepsizdir.

Fransa ziraatinin kârlılıktan mahrum bir hale gelmesi, aksülamelini, bir taraftan çiftçideki alım kabiliyetinin bir taraftan da devlete vergi verebilmek kabiliyetinin külliyen kalkmasında göstermiş ve son «Buğday ofisi kanunu» gibi, mahiyeti itibarile son derece devletçi bir müdahaleye yol açmıştır. Şimdilik buğday ve ziraat sahasını alâkadar eden bu tedbir, hiç şüphe yok ki tesir ve şümulünü az zaman sonra sanayi, kredi ve sermaye sahalarına da sirayet ettirecek ve devleti umumî bir müdahaleye ve umumî bir plâna mecbur kılacaktır. Sağ cenah matbuatının acı tenkit şeklindeki itirazları bir müdafaa ve bir mukavemetten ziyade, daha şimdiden bir çırpınma ve bir bozgun halini almıştır.

Kapitalizmin keza henüz mühimce mukavemet kuvvetlerine malik bulunduğu İngiltere'de de yukarıda işaret ettiğimiz hallerden başka değişmeler olmuştur. Son zamanlara kadar «Zati Hazreti Kralinin muhalefet fırkası» unvanı ve bu unvanın kucakladığı uysal mana ile geçine gelen İngiliz sosyalizmi Leicester kongresi ile Alman ve Fransız sosyalist proğramlarını gayet geride bırakacak kadar radikal ve ihtilâlci kararlar almıştır. Ekseriyetsiz iktidar mevkiine gelmiyeceğini ve geldiği gün umumî bir iktisat plânı ile derhal sanayii, ziraati, parayı ve münakalatı sosyalize edeceğini ilân etmiştir.

Bütün bu değişiklikler, buhranın yani iktisadî âmillerin tesiri altında olarak vücut bulmuş ve inkişaf etmiştir.

Bundan başka 1929 a kadar kapitalizmin oldukça sağlamlık gösteren «*ihtibas*» kabiliyeti şu son aylar zarfında, denilebilir

ki, artık eriyip gitmiştir. Buhranın görülmedik derecede şiddetli olduğu ve çare bulunmıyacak olursa esaslı rejim değişikliklerine yol açacağı, artık İngiltere devletinin notalarında bile ifadesini bulmaktadır. Her ay çıkan yüzlerce kitapta, garp münevverinin, sarsılmış rejime karşı olan emniyetsizliğini duyuyor ve bu rejimin bütün hata ve suçlarını, onun ağzından dinliyoruz.

Avrupa'nın kendi kendini tenkit ettiği zaman hiç eksik olmamıştır. Fakat kendi kendine ve kendi tarihine karşı duyduğu nefreti bu derece şiddetle haykırmasına, Rönesans ve hattâ Fransız ihtilâli gibi belli başlı tarihî dönüm noktaları bile şahit olmamıştır.

Bütün bu haller gözümüzün önünde doğarak gözümüzün önünde bir umumî facianın eb'adını alırken, kendi kendimizi «Hukuku esasiye»nin «nas»ları ile avutmağa çalışmamız bu umumî değişme hareketi karşısında bir Reisülküttap Atıf Efendi gafleti göstermemiz demektir. O, Atıf Efendi ki, Fransız ihtilâli akıllı milletlere Ondokuzuncu asrın kapılarını açarken Fransız ihtilâlini yapanlardan, lâyihasında, birer haydut ve zındık gibi bahsetmiş ve seccadesine kapanarak «Cenabı hakkın İngiltereleû'yu, Jâkubîn'lere karşı mansur kılmasını» niyaz eylemiştir.(1)

Bu fıkıh softasının görüşü, milletimize nasıl bir buçuk asırlık bir geriliğe ve bir buçuk asırlık bir yarı - müstemleke hayatı zilletine mal oldu ise önümüzde bir çarşaf gibi yayılmakta olan yukarıda işaret ettiğimiz hâdiseleri «Hukuku esasiye» gözü ile mütaleaya kalkışmak ta Türk milletine en az bu kadar pahalıya oturabilir.

(1) Bu lâyihayı Ağaoğlu Ahmet beyin « Devlet ve Fert » isimli son rediyesile karşılaştırmak çok yerinde olan bazı mukayeselere yol açacak mahiyettedir. Okuyucularımıza, yukarıda işaret ettiğimiz vekayii göz önünde tutmak şartile her iki vesikaya da göz gezdirmelerini tavsiye ederiz.

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Yakup Kadri.

Ankara, Moskova, Roma... bu üç harpsonrası inkılâbı arasında, her üçünün kullandıkları sisteme dair yaptığımız mukayese, bize, şunu ispat eder: Bu üç inkılâp, menşe itibarile eştir. Yani, her üçü de müesses bir nizama karşı birer *reaksiyon*dur. Fakat, gaye itibarile birbirinin tamamile zıttı olduğu kadar kullandıkları sistemlerce de biribirine pek o kadar benzemezler.

Bununla beraber, *Faşisim* ile *Komünisma* arasında, bu son noktadan bazı eşlikler bulan müellifler vardır. Hattâ, *Faşisim reisi*nin bizzat kendisi der ki:

«— Biz (yani faşistlerle komünistler) biribirimize bütün menfî olan noktalarda benzeriz. Biz ve Ruslar liberallere, demokratlara, parlementolara karşıyız.

Lâkin, *Duce*'nin bu sözü, ancak, biraz evvelki hükmümüzü tekit eder. Yani menşedeki birliği. Sistemdeki birliğe gelince, biz, bunu yalnız şu noktada gördük: Kommünisma reisleri olsun, Faşisim reisi olsun, idare ettikleri halktan, ancak, iman ve itimat talep ederler ve bu iman ve itimadı almasını bilirler. En çok da burada sair rejimlerden ayrılırlar. Faşisim ve Kommünisma halk yığınlarının tam bir iman ve itimadı üzerine müessestir.

Böyle olmasaydı on iki yıldır İtalyan hürriyetsiz; on beş yıldır Rus, ekmeksiz nasıl yaşıyabilirlerdi?

Rusya ile İtalya'da bu iki türlü mahrumiyete katlanmanın yegâne saikını korkuya atfedenler yanılırlar. Gerçi, İtalya'da olsun Rusya'da olsun fabrika kapılarında silâhlı nöbetçilere tesadüf etmek mümkündür ve amele muhitlerinin umumî manzarasında bir cebrî çalışma emaresi vardır. Fakat, bu, her yerde, her zaman mevcudiyeti tabiî bir tenbel veya âsi azlığına karşı

(1) Altıncı sayıdan beri.

alınmış tedbirlerden başka bir manayi ifade etmez. Öbür taraf, asıl yığınlar, yeni bir dinin vecdi içinde kamaşmış kalmış gibidirler. Bunlarda çalışma bir ibadet halini almıştır ve dünyada hiç bir şey onlara kendi el işlerinin mahsulünden daha fazla bir zevk ve neş'e veremez. Plakalar, plânlar, grafik ve istatistikler bu koca çocukların yegâne oyuncaklarıdır.

İşte, oteldeki odamın pencerelerinden, bir hafta mütemadiyen seyrettiğim *Moskova yeraltı demiryolu* plânı... İki katlı bir ev cephesi büyüklüğünde duruyor. Ve bunun önü Moskova'nın en kalabalık noktalarından biri olmuştur. Kadın, erkek, çoluk, çocuk, bir kere durup bunu seyretmeden geçemiyor. Bir çokları, dakikalarca dikkat ve hayret içinde kalıyor. Sonra her biri bu seyrinden kendine göre bir sevinç ve iftihar hissesi alarak uzaklaşıyor. Bu suretle hükûmetin yeni bir tasavvuru herkesin candan alâkasını celbeden bir millî dava haline giriyor.

Bizde, Ankara'nın plânından kaç kişinin haberi var? Cinayet ve şehvet hikâyelerile ve yahut sadece Hollywood malûmatiyle dolu gazetelerimiz, bilmem, bir kere olsun bunun ana hatlarından bahsttiler mi?

Rusya'da «*Beş yıllık plân*» sözü, dedelerimizin «besmele»si gibi hemen her konuşmanın, her işin, her düşüncenin başına geçiyor. Bu büyük, bu devce iş, ancak, böyle kollektif bir alâka ile başarılabilirdi.

BEŞ YILLIK PLÂN

Başarılabilirdi, dedik. Bununla *Beş yıllık plân*'ın muvaffakıyetini mi tasdik etmiş oluyoruz? Dünyada bu inşa plânı kadar münakaşa edilmiş bir mesele daha hatırlamak mümkün değildir. Bunun üzerine ne kadar çok kitap yazıldı. Ne kadar rakamlar, resimler ve istatistikler v. s,. v. s. neşredildi. Buna rağmen *beş yıllık plân*'nın muvaffakıyetle mi, hezimetle mi neticelendiğini tayin etmek hâlâ epeyce zordur.

Amerikan, Alman hattâ Fransız kaynaklarından dinlediğimiz malûmata göre bir hüküm vermek lâzım gelirse, diyebiliriz ki, *Beş yıllık plân* bazı tatbik sahalarında yüzde yüz, hattâ, yüzde yüz altmış müsbet bir netice verdiği halde, bazı sahalarda da tamamen *fiyasko* çıkmıştır. Bunu, Sovyet matbuatı ve Sovyet reislerinin bir çoğu teyit etmektedir.

Beş yıllık plân insandan üstün bir cehtin, bir akıl, irade ve sis-

tem hareketinin ifadesidir. Bir Fransız müellifine göre, bu, *iktisadî* olmaktan ziyade *destanî* bir hâdisedir. Ve cihanda ilk defa olarak insan çalışması bir *kahramanlık* ve çalışan insan bir *kahraman* mahiyetini iktisap etmiştir.

Onun içindir ki, bu büyük harekete, bir divanelik demeğe hiç kimsenin dili varamaz. Ta ki vicdanı körletecek kadar had bir taraf-girlik, bizi mutlaka kötü görüp, kötü söylemeğe sevketmiş olmasın. Lâkin, Garp efkârî umumiyesi, *Beş yıllık plân* karşısında menfî bir yola sapmış bulunuyor. İlk «*dumping*» tehdidi önünde, bu efkârî umumiye büsbütün irkildi ve dünkü müstehziyane *septisisma,* yerini bir korkulu endişeye bıraktı. Artık, Ruslar, *Beş yıllık plân*'da muvaffak olamıyacaklar, denmiyor; ya muvaffak olurlarsa, deniyor.

YA MUVAFFAK OLURLARSA

Sovyet Rusya'nın iktisadî plânında muvaffak oluşu, yani 160 milyonluk bu zengin, geniş ve münbit ülkenin Amerika veya Almanya derecesinde teknikleşip teçhizatlanması yalnız serbest rekabet pazarlarını altüst etmekle kalmıyacak, zaten, bir istihale buhranı geçirmekte olan müesses cemiyet nizamlarına son tekmeyi vuracaktır. Zira, iktisat âlemindeki bu yeni hâdise her hangi bir milletin kalkınışından daha başka, daha mühim bir mana ifade edecektir.

Kommünist rejimi ve bu rejimin ekonomik sistemleri sair medenî milletler nezdinde büyük bir itibar kazanacaktır. Yani, Rus inkılâpçılarının en büyük gayelerinden biri olan *cihan ihtilâli* taraf taraf kendiliğinden vukubulmıya başlıyacaktır. Onun için, Avrupa'nın Rus tecrübesi önündeki telâş ve öfkesinin sebebini yalnız 160 milyonluk bir istihlâk pazarını kaybetmiş olmasına atfetmemelidir. Avrupa kapitalistleri bu *yapış plânının* bir *yıkış plânından* başka bir şey olmadığını pek iyi hissediyor.

Meseleyi böyle vazedince *Beş yıllık plânın* bizim hesap ve kitaplarımıza hiç uymıyan tarafları da derhal anlaşılır. Filân matah veya mahsulün *maliyet fiatı* nedir? Her hangi bir teşebbüse konulan *sermayenin faizi* ne kadardır? Sayi ve istihsal hacmi ile kâr ve istifade hacmi arasındaki nisbet ne derecededir? gibi suallerin artık hiç bir kıymeti kalmaz.

Beş yıllık plân bir sınaat ve ticaret plânı değil bir harp ve inkılâp plânıdır.

(Arkası var)

Kötürüm.

Burhan Asaf.

Odanın pancurları kapalı. Hem de aralarına ayrıca kâğıt sıkıştırılmış. Odanın kendisi bir odanın parçası kadar ufak. Tavan tabana doğru öyle ağır basıyor ki, duvarlar olmasa, iki takkemsi satıh bir biri üzerine bir mengenenin iki ağzı gibi kapanacak. Bu yassı odanın ortasında değirmi bir yatak, bir üçayağın üzerine oturtulmuş. Tamam.. odanın kendisi de değirmi. Bu iki değirminin mihveri, beyinden makada doğru inen bir şakulü giydiriyor. Bir adamın beyninden ve bir adamın makadına doğru iniyor, şakul ve mihver.

Bu adam, iki değirminin tek merkezi gibi. Bir kol hareketi yaptımı.. yatak değirmisi saat gibi, odanın değirmisi de, saatin tersi gibi dönüyor. Ve ortada oturan merkez - adam'ın tüysüz kafası, iki değirmi iki aykırı istikamette döndükçe, roulette çanağının ortasına kakılmış bir nikel topuz gibi ışıldıyor. Ayni şakulün tavanı deldiği noktada yıldırım kuvvetinde bir lâmbanın karpuzu yanıyor.

İki değirmi döndükçe, odann tavanı ile tabanı yay üzerinde gibi birbirlerine yaklaşıp uzaklaşıyorlar. O kadar ki, bazan, merkez - adam'ın kafatası ile lâmbanın karpuzu çarpışacak gibi oluyor.

Odanın duvarları kitapla dolu raflardan, gerili resim bezlerinden, heykel oturtacak kadar büyücek höcrelerden ibaret. Bu acayip ve yassı oda - portakalının sade bir dilimi: bir piyano. Bir küçük ayar oyunu ile de ayni dilim: bir piyanola.

Kafası ışıldıyan adam hakkında bir otobiografi, elime geçti: «Başından nur saçılır bu münevverin! Kendisine onun için *münevver* denmiştir!» diyor bir tarafında. Kafasından nur saçılır? Benim gördüğüm, yukarıki karpuzun belki 5000 mumluk ışığı aşağıki yuvarlağın tam ortasına çarpıyor ve parlak satıhlı bir topuza çarpmış gibi portakal - odanın cidarlarına fışkırıyor. Adamın kendisi ise önünde beş tabak; tabakların: birinde, bir demet fırça bir küme tulum ve bir palet; birinde, iki okka lüle-

ci çamuru, bir kalem ve bir çekiç; birinde, bir boş nota defteri; birinde, bir tomar kâğıt, bir hokka ve bir kaç kaz tüyü; sonuncusunda da bir resim tahtası ve bir pergel takımı duruyor.

Merkez - adam, şakul - devamı adam, bağdaşkurmuş - adam, ışıldak ve fırıldak - adam, bir davranıyor, bir şeyler boyayor; bir davranıyor bir şeyler yuğuruyor; bir yaslanıp makarna çubuğu kutrunda bir borudan, odanın dışındaki hayatı temaşaya dalıyor. Dalgın - adam, büyük - adam, böyle anlarında, ya sırtını kaşıyor, yahut burnunu karıştırıyor.

Portakal - odanın içini ve kötürüm kiracısını gördükten sonra dışını dolaştım. Bir tarafında, bir mermer levhanın üzerinde, yaldızları aşınmış harflerle şu ibareyi okudum:

«Burada san'at için san'at yapılır. Buarda San'atkâr oturur!»

Ya havayı nasıl alır ve nasıl bunalmaz diye düşündüm. Dediler ki: «Tehlike yok: tahnit edilmiştir.»

Polemik :

Millî Kurtuluş Hareketleri Hakkında Bizim Tezimiz.

Şevket Süreyya.

İçtimaî telâkkilerimiz, bizim hem en sadık, hem en aldatıcı rehberimizdir. Bu telâkkiler, eğer bizi saran cemiyet şartlarının değişmelerile hem ahenk değişirse, onlar bizim zihnimizde daima, cemiyetin hakikî makanizmasını aksettiren, yani bizi bir takım telâkki galatlarına sürüklemiyen ölçüler halinde yaşarlar. Fakat her hangi bir sebeple bu telâkkilerimiz, içinde yaşadığımız cemiyetin değişme temposile ahenktar olarak değişmiyor, tekâmül etmiyorsa, o zaman bu ölçüler, yürüyen hayatın ardında kalır. Bunların realite ile olan alâkaları bir müddet sonra kopar.

Bunun içindir ki içtimaî telâkkilerimizin isabeti, onların yürüyen hayat seyrine olan alâkalarının derecesile mukayyettir. Bu seyrin, bizim ruhumuza inikâs olmıyan cemiyet telâkkilerimiz, bizi ancak aldatan rehberlerimizdir. İçinde yaşadığımız cemiyetin ardında kalan kıymet ölçüleri kadar, içinde yaşadığımız cemiyete ait olmıyan ve başka cemiyetlerden istiare olunan kıymet ölçüleri de yanlıştır ve aldatıcıdır.

Meselâ eski Türk münevveri, hayat ve cemiyet hakkındaki bütün kanaatlarını muasır Avrupa'nın içtimaî hükümlerinden aynen istiare eder, fakat sonra onları benimserdi.

Halbuki içtimaî telâkki metodu başka, içtimaî hüküm yine başkadır. Her ilimde metot, beşer idrakinin bütün cemiyete malettiği fikir fütuhatıdır. Bunları benimsemek ve kendi cemiyetimizin müşahedesine tatbik etmek hakkımızdır. Fakat bu usullerin, başka cemiyet şartlarına tatbikinden çıkan hükümleri kendi cemiyetimizin de ifadesi gibi almak, yani hem zemini, hem şartları bizden gayri olan bir içtimaî telâkki sistemini, bizim için de doğru hakikatlar gibi kendi cemiyetimize vermek hakkımız değildir. Halbuki eski Türk münevverinin, gerek millî iktisat bünyesi, gerek millî muaşeret tarzı, hukuk telâkkisi, ilim, sanat duygusu hakkındaki bütün içtimaî hükümleri, muasır Garp hayatından bu suretle aynen iktibas edilmiş şeylerdi. Kaldı ki, bu hükümler, esasen bizzat Garp memleketleri için de artık cemiyetin ihtiyaçlarına cevap vermekten kalmış, yani oralarda da reaksiyonlarını vermişti. Binaenaleyh bunları hakikatın ifadesi gibi alan Türk münevverinin idraki iki cihetten malûldu:

1 — Kendi cemiyetine ait olmıyan telâkkileri ve hükümleri benimsemek.

2 — Hayatın ardında kalan içtimaî telâkkileri benimsemek.

İşte Ağaoğlu Ahmet Beyle aramızda cereyan eden son münakaşa, Türkiye'de inkılâp öncesi münevverliğinin, inkılâp münevverliğile olan fikir ve telâkki ayrılığını gösteren yeni bir delildir.

Cümhuriyet gazetesini takip eden okuyucularımız bu münakaşayı görmüş olacaklardır (1). Ağaoğlu Ahmet Beyin, daha ziyade «İnkılâp ve Kadro»yu ele almakla beraber bütün Kadro neşriyatını hedef tutan tenkitlerine yine ayni sütunlarda cevap vermeğe çalıştık. Fakat Ahmet Beyin cemiyeti telâkki tarzile, bizim bugünkü hayatın gidişi hakkındaki nazarî ayrılığımızı, daha ziyade konkre mevzular üstünde cereyan eden bir gazete münakaşasının siasına sığdırmak kabil değildir. Binaenaleyh biz, Ahmet Beyin mensup bulunduğu münevver nesille, bizim cihanı görüş tarzımızı biribirinden ayıran bazı noktaları lâyıkile tebarüz ettirmeyi «Kadro»nun bu sayısına bıraktık.

Tezimizin lâyıkile anlaşılması ve bilâhare bunlar üzerinde daha çerçeveli münakaşalara imkân vermek için fikirlerimizi maddeler halinde tesbite çalışacağız.

Fakat bundan evvel, Ağaoğlu Ahmet Beyin umumi kanaatlarını kısaca işaret etmezsek mukabil tezimiz bittabi vuzuhsuz kalır.

Ağaoğlunun, yalnız kendisine hâs olmamak ve onun mensup olduğu münevver neslin - bilhassa Darülfünun münevverliğinin - umumî idrakini teşkil etmekle beraber bugün bilhassa Ağaoğlunun kaleminde ifadesini bulan cihanı telâkki tarzını kısaca şu şekilde düsturlaştırabiliriz:

Kurunu kadimede bir Yunan ve Orta çağda bir rönesans medeniyeti vardı ki, devirlerinde cihan medeniyetinin mihverini bunlar teşkil eder. Bugün muasır medeniyetin mihveri de Avrupadır. Avrupa medenî tekâmülünü, birinci adımda rönesansa, ikinci adımda Yunana bağlamak suretile medenî inkişafın tabiî teselsülünü yapmış ve beşerin fikrî mücadelelerinin bir sentezini vücude gtirmiştir.

Şu halde Avrupa nizamı bu günün beşerî yahut üniversel nizamıdır. Onun iktisat, hukuk, siyaset, sanat, muaşeret ve saire bütün içtimaî şekilleri bütün insaniyet için doğrudur ve makuldür. Başka memleketler için ilim ve hakikat denilen şey, Avrupanın bu içtimaî şekillerini tetkik etmekten ve benimsemekten başka ne olabilir? Meselâ Ağaoğluna göre Avrupanın inkişaf yolu, Avrupa haricindeki bütün cemiyetlerin tabiî inkişaf yoludur. Fertlerin çarpışması, fırkaların çarpışması, sınıfların çarpışması, memleketin çarpışması, hulâsa klâsik demokrasinin bütün icapları haricinde yeni bir millî nizam teemmül

(1) Bu basitleştirilmiş tez bizce Ağaoğlunun ve onun bütün neslinin tabiî bir izahı tarzıdır ki bu, gerek onun gerek o neslin bütün yazılarında, ders takrirlerinde ve konferanslarında daimi bir mevzudur. Böyle bir Konferansı Ağaoğlundan son zamanlarda hep dinlemek fırsatını bulmuştuk. Mamafih bizim hulâsamızda yanlış varsa ve Ağaoğlu bu fikirde değilse cevap verebilirler; kendileri hakkında kendilerinden yeni bir şey işitmiş oluruz. (Ağaoğlu Ahmet B.in tenkitleri ve cevaplarımız, Cumhuriyetin 13 teşrinisani 1932 ve 27 kânunuevvel 1932 tarihleri arasında çıkan nüshalarında intişar etmiştir).

edilemez. Ve bizim millî inkılâp dediğimiz şey ancak dahilî bir reformasyon ve bir taraftan da Avrupanın klâsik demokratik bünyesine uyma cehdinden başka bir şey değildir. Zaten inkılâbımız olurken Türkiye'nin dünya ile hiç bir alâkası yoktu. İnkılâp ideolojisi dediğimiz şey de, harpsonrasında Avrupada -o da bazı memleketlerde- görülen fikiri hercümercin bizim hudutlarımız içine sirayetinden ibarettir. Binaenaleyh Türkiye için inkişaf, Avrupayı kavuran tezatların bizde de inkişafına çalışmak demektir. Bunun aksi, memleketi iptidailiğe götürmek olur. v. s... v. s...

●

Bize göre:

1 — İnsaniyet tarihinin bir Yunan medeniyeti, bir rönesans mihveri etrafına bağlanışı ve bu suretle bütün medeniyetlerin nihayet «Miracle Grec = Yunan mucizesi» etrafına toplanışı gibi, bu günkü Avrupanın bütün cihanın seyrini ve mukadderatını tayin eden bir mihver gibi alınması da yanlıştır. (1)

2 — Harbe kadar kapitalizmin gerek müdafileri (yani Burjuva iktisatçılar), gerek muarızları (yani Sosyalist iktisatçılar) bu sistemi (yani muasır nizamını) bütün aksiyon ve reaksiyonlarile cihanşümul saymışlar ve onun getirdiği bütün kaideleri, mahiyet ve tesir itibarile cihan mikyasında tabiî ve zarurî kaideler addetmişlerdi. Halbuki muasır Avrupa nizamı, büyük sanayii, büyük sermayeyi, büyük kültür hareketlerini yalnız Avrupada veya cihanın mahdut noktalarında biriktirmek suretile öyle bir cemiyet tarzına vücut vermiştir ki, bu cemiyet tarzının cihanşümulleşmesine, yani bütün büyük sermayelerin ve müterakki kültür hareketlerinin bütün cihana yayılmasına bu nizamın kendi bünyesi mânidir. Çünkü Avrupa'da veya cihanın bir çok noktasında biriken bu büyük tekniğin bütün cihana mütenasiben dağılışı, muasır Avrupanın teknik ve kültür tefevvukunu temin eden sermaye terakümünü ve müstemlekecilik hegemonyasını kaybetmesi demektir. Bu günkü büyük teknik ve büyük kültür, büyük sermaye terakümlerinin ve büyük sermaye istismarlarının eseridir. Binaenaleyh büyük sermaye ve müstemleke istismarları üzerine istinat eden Avrupa nizamının sahasında hem ferdin, hem milletlerin istismarı tabiî olarak yaşar. Avrupanın bütün kaideleri, telâkkileri, kanunları, mukadderatı ancak kendine hastır. Bunlar büyük sermaye ve müstemleke tezatları üstünde yaşıyan bir cemiyetin bünyesine uygundur.

3 — Avrupada tabiî olan büyük sermaye hareketleri gibi, antikapitalist hareketler, yani büyük sınıf ve sosyalizm mücadeleleri de ancak, kapitalizmin kendi içinde cereyan eden birer strüktür mücadelesidir. Bu mücadele büyük sermayelerin mütemerkiz olduğu memleketlerde şu veya bu sınıf lehinde bir değişme yapabilir; fakat kapitalizmin müstemleke ve geri memleketlerden gelen gelirlere istinat eden istismarcı vasfını tadil edemez. Binaenaleyh, sınıf mücadelesi şeklinde tecelli eden tezat, ancak kapitalizmin, yani büyük sa-

(1) Öropasantrizmin tasfiyesi. Kadro No. 7.

nayi ve sermaye kesafetinin ve ancak o memleketler için mukadderat tayin edici olan bir eseridir.

4 — İş bu bakımdan tetkik olunduğu zaman görülür ki, bu günkü Garp ilmi için hatta en tipik antikapitalist hareket gibi görülen Sovyetizm bile, büyük istihsal vasıtalarını, büyük sermaye -bu sermaye kimin mülkiyeti altında olursa olsun- yalnız muayyen merkezlerde tekâsüf ettirmek ve bu yüksek tekniği, bir takım tekniksizleştirilmiş memleketler hesabına yaşamak şeklinde bulundukça, nihayet bir tezadın diğer bir tezada istihalesinden başka bir netice veremez.

Binaenaleyh, büyük kapitalist memleketlerde sermayenin şu sınıftan bu sınıfın mülkiyetine intikali, o r a l a r d a bir bünye istihalesine ve binaenaleyh oralarda yaşıyanlar bakımından adeta kapitalizmin gayri bir rejime intikal edilmiş hissini verdiği halde, bu mülkiyet münasebetinin değişmesi, büyük tekniğe istismar sahası olan geri teknikli memleketler bakımından bir rejim ve bir keyfiyet değişmesini ifade etmez.

Binaenaleyh muasır nizamı, içinde yalnız bir tezadı, yani sınıf tezadını ihtiva eden bir sistem olarak almak ve cihanın mukadderatını, ya sermayenin, yahut antikapitalist sınıf hareketlerinin mukadderatına bağlamak doğru değildir. Çünkü büyük sermaye hareketleri cihanın yalnız mahdut noktalarında tekâsüf etmiştir, ve sınıf cidali bu anormal sermaye kesafetinin eseridir. Fakat diğer bir tezat vardır ki o hakikaten bütün cihana sâridir. Bu tezat büyük teknikli memleketlerle geri teknikli memleketler arasındaki müstemleke tezadıdır. Millî kurtuluş hareketleri ve o meyanda Türk inkılâbı, cihan bakımından bu tezadın ifadeleridir. Büyük teknikli memleketlerde yüksek sermaye, hareketlerinin gıdasını esasen müstemlekelerden alır. Binaenaleyh oralardaki keskin sınıf mücadelesinin hakikî anası da asıl müstemleke istismarlarıdır. Bu itibarla cihanın kül halinde yeniden tanzimi davasında asıl müessir faktör bu müstemlekelerin isyanı demek olan millî kurtuluş hareketleridir.

Kapitalizmin müdafileri olan âlimlerin müstemleke tezadının cihanşümul rolünü tebarüz ettirmesi kabil değildir. Çünkü bu izah, Avrupanın iktisadî ve fikrî hegemonyasını kökünden yıkabilirdi. Sosyalist âlimler için aslolan ise ancak sınıf tezadıdır. Bu tezadın izahı ve bu suretle menşei müstear olmıyan, ve Avrupaî olmıyan bir görüş tarzına imkân vermiye çalışırak işi ancak, millî kurtuluş hareketine sahne olan memleketlerin mütefekkirlerine düşen bir vazife idi.

5 — Maamafih bu gün cihanın gidişini, meselâ Marksın üzerinde durduğu gibi, münhasıran sınıf tezadı bakımından değil de, münhasıran müstemleke ve teknik tezadı bakımından izah edersek bu da tek cepheli bir izah olur. Tekniğin muayyen merkezlerde tekâsüfü kadar, tekniği bütün cihana dağıtan, fakat bu teknikle beraber sınıf mücadelesini de bütün cihana yayan bir keyfiyet değişmesi, keza ancak bir ıztırap rejimi olur. Sınıf mücadelesi cihanşümul bir mahiyet alır ve o zaman Avrupa nizamı illetlerini adeta bütün cihana teşmil etmiş bulunur.

Binaenaleyh bu günkü cihanın gidişine uygun ve fakat onun bütün davalarını kavrıyan bir izah tarzı, ancak, muasır cemiyetin bütün tezatlarını birden koyan ve onların hepsi hakkında ayrı ayrı teşhisini koyan bir izah tarzı olabilir. Böyle bir izah tarzı harpten evvel taazzuv edemezdi. Çünkü:

a) Harpten evvel ömrünün henüz inkişaf seyrini yaşıyan kapitalizm, sosyalizm ideologlarına, kapitalizmin cihanşümul bir ittisa peyda edebileceği zannını vermiş ve bu sistemin sıklet merkezini de münhasıran ileri teknik üstündeki mülkiyet münasebetlerinde zannettirmişti.

b) İstismara mevzu olan geri teknikli veya tâbi memleketlerde bu nizam, henüz antitezlerini ve reaksiyonlarını vermemişti.

Halbuki harpsonu devri bizi şu müşahedelerle karşılaştırdı:

a) Kapitalizm mübadele makanizması itibarile filvaki cihanşümul ise de, cemiyet bünyesi, yahut sınıfların mütekabil münasebetleri itibarile cihanşümul değildir. Bizzat kapitalizmin strüktürü, bir takım memleketlerin sanayileşmelerine, diğer kısım memleketlerin sanayisiz bırakılmasına istinat ettiği için, yüksek teknik üstündeki büyük mülkiyet münasebetlerinin âlemşümulleşmesine bizzat mânidir. Şu halde sınıfî reaksiyonlar ancak büyük teknikli memleketlere hâs lokal hâdiselerdir. Geri teknikli memleketlerdeki sınıfsız teşekküllerin mahiyeti tamamile başkadır. Ve müstemleke mevkiinde kalan memleketlerin Avrupadaki sınıf cidalile bir mukadderat iştiraki yoktur.

b) Garpta sınıf tezadının halli, kapitalizmin istismarcı vasfını tamamile izale edemiyeceği için bütün cemiyet hareketlerinin avansenine hem sınıf, hem müstemleke tezadını tasfiye etmeyi istihdaf eden daha şamil bir hareketin geçmesi lâzımdır. Bu hareket, memleketler arasındaki müstemleke tabiiyetini kökünden izale eden ve esasen yüksek teknikten mahrum olan bu memleketlerde büyük tekniği yaratılmış bir sınıfın değil, yeni ve kurucu bir devletin eline veren ve bu suretle sınıf tezadına imkân bırakmıyan bir hareket vücut bulmak lâzımdır. Bu hareket millî kurtuluş hareketleri oldu. Türk millî kurtuluş hareketi bunların en ileri, en tipik ve en karakteristik olanlarından biridir. Binaenaleyh harpsonu devrinin en aktif unsuru, iş Avrupa mikyasında alınınca sınıflar, fakat cihan mikyasında alınınca ancak isyan eden milletlerdir.

6 — Kapitalizmin âlemşümullüğü ve binaenaleyh Avrupanın cihanın mukadderatına hâkim bulunduğu bu suretle şüphe altına girince, kapitalizmin siyasi ve içtimai enstitüsyonlarının, yani Avrupaî rejimin kaide ve müesseselerinin de ancak Avrupaya hâs ve uygun olan müesseseler olacağı tabiatile anlaşılmıya başladı. Ve bu suretle bizim gibi memleketler içinde millî kurtuluş hareketlerimizin bünyesine ve mahiyetlerine uygun kaide ve müesseseler taharrisi başladı. Bu taharri, böyle memleketlerde, bu zamana kadar tenkit olunamaz sanılan kaide ve müesseseleri tetkik ve tenkit neşteri altına yatırmıya başladı.

7 — Bir taraftan kapitalizmin maddî rejiminin ve hegemonyasının tetkik mevzuu kılınarak hakikî mikyasına ircaı, diğer taraftan klâsik Avrupa kültürünün ve içtimaî telâkkilerinin, tetkik mevzuu kılınarak tenkidi; bu devre kadar kendilerini, idrak tarzı itibarile ancak tâbi ve passif bir fikrî itaat içinde hissetmiş olan memleketlerin ideoloğları için yeni idrak genişliği ve fikir hürriyeti temin etti. Hulâsa harpsonu devresi, bizim gibi yeni memleketler için bir fikr rönesans devresi oldu. Ve şimdi iskolastismin vatanını -Sosyalizmin doğum haline gelmiş cephesi de dahil olduğu halde- Garpta bıraktı.

8 — Bu zikrolunan telâkki istihalelerinin adım adım aksiyonlaşması için lâzım olan maddî şartları harpsonu tarihi sür'atle hazırladı.

Bir taraftan kapitalizmin cihanşümul, hegemonyasına, diğer taraftan fikir ve ruh esaretine karşı duyulan tehevvür, nihayet Türkiye'de, filen ve müşellehan bir cephe ihtilâli şeklini aldı: İstiklâl harbi. Bu hâdisede kapitalizmin bütün mümessilleri, o vakte kadar teessüs eden bütün cihanşümul hegemonyalarının inkârını ve bu hegemonyadan muztarip olan bütün müstemleke ve yarı müstemlekeler için kuvvetli bir misal sezdiler.

9 — Millî istiklâl harbile maddeten tecelli eden millî kurtuluş hareketinin kendi ideolojisini kısa bir zaman içinde ve müdevven bir fikir sistemi halinde meydana getireceği tabiî idi. Ve bu fikrî verim, Türk inkılâp münevverliğinin mukadder bir vazifesi olacaktı. Çünkü millî kurtuluş hareketlerinin tarihî neşrini teşkil eden tezatlar en evvel ve en ziyade Türkiye'de keskinleşmiş, bu hareket ilk idare edicisini Türkiye'de bulmuş ve ilk zaferini Türkiye'de kazanmıştı. Bu tarihî şartların fikrî bir sentezi olan millî inkılâp ideolojisinin de ilk evvelâ Türkiye'de tedvinine çalışmamak, bizzat bu tarihî şartların Türk milletine, maddî sahada olduğu gibi fikrî sahada da, hazırladığı rehberlik vazifesini görmemek demek olurdu.

10 — Binaenaleyh şimdi memleketimiz, bir taraftan kendi iktisat bünyesini, kendi cemiyet kaidelerini, kendi hayat tarzını, diğer taraftan da kendi yaşattığı ve temsil ettiği millî kurtuluş cidalinin âlemi telâkki tarzını, tamamile kendine hâs ölçüler ve telâkkiler içinde işlemek ve yaratmak mevkiinde bulunuyor. Bu kurma ve yaratma vazifesini dünün ölçüleri ve kanuniyetleri ile izaha çalışmak, ancak feci bir telâkki galatıdır.

Bizim, millî inkılâbımızı, telâkki tarzımızı veren ve yukarıda ana hatlarile kısaca işaret edilen bazı telâkki unsurlarının tetkiki, bizi Ağaoğlundan ayıran ayrılığın, nasıl bir görüş sistemi ayrılığı olduğunu teyide kâfidir. Biz bu ayrılığı körletmek ve kapatmıya çalışmaktansa, onu bütün noktalardan tebarüz ettirmeyi, Türk inkılâp neslinin kendine hâs bir şuur sahibi olması ve Türk münevverinin idrakinden, her nevi renksiz, kozmopolit veya müstear telâkki ölçülerinin silinmesi için faydalı sayıyoruz.

Çünkü yeni Türkiye, yeni bir uzviyet olacaktır. Yeni uzviyet yeni fi-

kir ve yeni rejim istiyor. Yeni fikir, cemiyetin ardında kalan değil, önünde koşan fikirdir. Halbuki eski fikir, kendi zamanına bile değil, kendinden evvelki zamana ait kalan, ve mücerretleşen fikirdir.

Biz yeni hayat şartları için yeni fikir ve yeni insanı arıyoruz. Hasretimiz ve teveccühümüz ancak yeniyedir.

Almanya'da Millî müdafaa nazırı Von Schleicber, Başvekil oldu. Almanya, daha ziyade dış pazarlar hesabına işliyen bir imalâthane haline geldiği için sanayileşmede, ziyadesile ileri gitmiş bir memlekettir. Fakat bu sanayileşme ona, ayni nisbette bir sınıflaşmaya oturmuştur. Bu sınıflaşma yüzünden, Alman milleti, millet olmaktan çıkmıştır. Bir takım birbirine düşman ve bir takım birbirine düşman olanlar arasında külâh kapmağa çalışan sınıflar bulunmuştur.

Azamî haddini bulan bu sınıf tezadı, Almanya'nın siyasî istiklâline Versailles'in kelepçeleri ve Almanya'nın satış imkânlarına buhran köstekleri burulduktan sonra, parlemanter idareyi bir anarşi makinesi haline sokmuştu. Garpta, bütün esaslı kanunları tetkik ediniz. Bunlar, «millî gelir» dediğimiz şeyin sınıflar arasında taksiminden ibarettir. Versailles sulhnamesi, Almanya'ya ancak geçinecek kadar çalışmak hakkını bırakmıştı. Teraküm eden sermaye, tamirat haracı şeklinde harice ödeniyordu. Bu hal, 1918 den itibaren, «millî gelir»in taksimi işini fena halde güçleştirdi. Ve sınıflar arasındaki uçurum, açıldıkça derinleşti. Fakat 1918 den 1929 senesine kadar Amerika'dan Almanya'ya akan sermayeler, istihsal çarkını öyle yağladı ki, memleket bir taraftan ödünç aldığı paralar ile bir diğer tarafa tamirat haracı ödemek formülleri arasında, kendisine de bir ilâve payı ayırmak usulünü keşfetti. Gerçi istikraz faizleri yükseldi, gerçi cihan pazarları, serbest Rusya başta olmak üzere sanayileşmekte ve pazarlıktan çıkmakta idi. Fakat buna en son aldıracak olan memleket Almanya idi. Amerika, kesesinin ağzını açmıştı ve Almanya durmaksızın avuçlayordu.

Derken, buhran çattı. Sahte refah, uçtu. «Millî gelir» in sınıflar arasında taksimi meselesi, bütün şiddetile baki idi. Buhran, satış imkânlarını azalttıkça «millî gelir» azaldı. «Mlilî gelir» azaldıkça, bunun taksimi güçleşti. Taksim güçleştikçe, sınıflar arasındaki tezat büyüdü. Nihayet bir gün milletin varlığını tehdit eder gibi oldu.

İşte Von Schleicher, ne kapitalist ne de sosyalist olduğunu proğramının başına geçirmekle, bu iltihaplı vaziyete çare arıyacağını anlatmak istiyor. Fakat bu beyanat, Alman milleti için bir teminat olamaz. Çünkü Almanya'nın davası «millî gelir»in taksimi olmaktan çıkmış «millî gelir»in temini olmuştur. Altı milyon işsiz, kötü bir taksimden ziyade taksim edilecek şeyin gittikçe azaldığına dikkat etse gerektir. — B. A.

Son Fransız intihabatında el üstünde taşınan Herriot, bir borç taksiti yüzünden, düştü. Almanya'nın tamirat borçlarını affeden büyük Avrupa devletleri Amerikaya olan harp borçlarını ödememek için birbirlerine söz vermişlerdi. Bunun için de meşhur Lausanne cephesini teşkil eylemişlerdi. Eğer son Amerika intihabatını Hoover kazanmış olsaydı, mesele kalmıyacaktı. Amerika finansını temsil eden adam, Avrupa finansına verdiği sözü tutacak ve harp borçlarını ya tamamen affedecek yahut onları 1 milyar dolara kadar (11 milyar dolardan) indirecekti. Fakat Roosevelt'in kazanması bütün hesapları altüst etti. Demokratların lideri, ne Amerikan mükelleflerini daha fazla ezdirmek ne de Wall Street'in heveslerine Washington'u kurban etmek niyetinde idi. Avrupalı'lar bunun böyle olduğunu bildikleri için, arka arkaya yolladıkları notalar ile Hoover'i sıkıştırmağa başladılar. Fakat bunu, bir cephe halinde yapmadılar, yahut yapamadılar. Her devlet ayrı müracaat etti.

15 birinci kânun vadesini İngiltere ödedi fakat Fransa ödemedi. 1918 denberi «muahedelere sadakat» düsturunu takip eden Fransanın borç senedine attığı imzayı tanımaması, bir acayip ve Fransa'nın hâlâ istifade etmekte olduğu karşılıklı taahhütleri tehlikeye koyacak iş idi ki, bunun olmaması için Herriot, bütün telâkatini sarfetti. Muvaffak olamadı. Mecliste akalliyette kaldı ve düştü.

Bizce Fransa için bütün mesele 15 kânunuevvel vadesini borçlar etrafında bir buhran ile atlatmaktan ibaretti. Çünkü Fransız meclisinde, vadenin tediyesine ancak sosyalistler muhalif olabilirdi. Biraz da Herriot'nun fırkası itiraz edebilirdi. Halbuki vadenin tediye edilmemesi için, bütün sağ cenah yani sanayi ve maliye mensupları ademi itimat reyi vermişlerdi. Besbelli bir şey ki, Londra ve Paris, siyaset kanalından değilse bile maliye kanalından, cephesini muhafaza eylemişlerdir. Çünkü bütün politikaları, tamirat alacaklarını kendi harp borçları ile takas etmekten ibaretti. Tediye taksidinin ödenip ödenmemesi keyfiyet harp borçlarının ipkası yahut tasfiyesi bakımından mühimdi. Binaenaleyh, Londra ile Paris'in müştereken yapacakları en güzel hareket, birinin tediye etmesine mukabil diğerinin tediye eylememesi olabilirdi. City ile Banque de France bu plânlarını mükemmelen tatbik etmişlerdir. — B. A.

Şu var ki, Ingiltere kadar Fransa da 15 kânunuevvel taksitini ödiyebilirdi. Neden ödeme rolü Ingiltere'ye düştü de, imzasını tanımamak işi Fransaya havale edildi?

1. — Tamiratta en büyük hisse, Fransa'ya ait idi. Binaenaleyh

en büyük alacaktan Fransa vaz geçti. Bundan başka, Fransa, harbin «işgal felâketi»ni duymuştur. İcabında, bunun etrafında bir takım belâgatler yumurtlıyarak, tamirat alacağı mukabilinde harp borçlarını takas etmek davasını müdafaa edebilir.

2. — Fransız frangının itibarı sağlamdır, çünkü Fransa'nın elinde muazzam miktarda altın vardır. Fransanın ödememesi, para esasını sarsmaz.

3. — Ingiltere, hem altın esasından ayrılmıştır, hem de altın esasının aleyhindedir. Taksiti tecil ettirmek yani İngiliz lirası şeklinde hazır tutarak tahvil işini daha münasip bir zamanda yapacağını söylemek, hem Ingilterenin siyasî itibarına yakışmaz hem de tehlikeyi biraz daha geçiktirmek olurdu. Döviz şeklinde de ödeyemezdi, çünkü düşme istidatları gösteren Ingiliz lirasını büsbütün düşürmüş olurdu. Bu mülâhazalarla, Ingiltere, üçüncü şekli yani altınla ödemeyi tercih etti.

İngiliz lirasını tutmağa tahsis edilen para dövizden ibaretti. Döviz şeklinde ödemiyeceği için paranın tehlikeye girmesine imkân yoktu. Altın mevcudunu azaltmakla, Fransa ve Amerika aleyhindeki ithamını bir kere daha ifade etmiş oluyordu. Çünkü İngiltere'ye göre (vaziyet te bu merkezdedir). Fransa ile Amerika, altın idharını kaç yıldır başlıca gaye bilmişler ve para esası buhranile beynelmilel tediyeler buhranına sebep olmuşlardı. Bir kaç ay sonra beynelmilel iktisat kongresinde toplanıldığı zaman, Ingiltere, bu seferki tediyeyi, hasımları aleyhine bir vesika gibi kullanacaktır.

İktisatçı Gustav Cassel, Ingilterenin ödemesini şöyle izah ediyor: İngiltere ödedi, çünkü Amerika onun kulağına eğilerek: «Şayet, sen borçlarını ödemezsen senin borçluların da sana ödemezler. Ve, siyasî borçların arkasından ticarî borçlar da tehlikeye girer!

Eğer Fransanın kendisi de dünyanın en muazzam alacaklılarından biri olmasaydı, Cassel'in hakkı olabilirdi. Fakat, nasıl olur da Amerika, Ingiltereyi korkutabilir de, Fransaya ayni tehlikeyi işaret etmiş olmaz?

Maamafih Cassel gibi bir adamın bu gibi tafahhuslara girişmesi manalıdır. «Söyleyene değil, söyletene bak!» derler. Cassel, siyasî borçlardan sonra ticarî borçların da günün birinde tasfiyeye ihtiyaç göstereceğini şimdilik ancak bu şekilde ifade edebiliyor. Biz halbuki, umumî tasfiye çanlarının bir gün çalacağına kaniiz. — B. A.

●

Almanya silâhları bırakma komisyonundan çekilirken, kendisile diğer devletlerin musavat esası kabul edilmediği takdirde komisyon müzakerelerine iştirak etmiyeceğini bildirmişti. Versailles sulhnamesine imzasını attığındanberi galip devletlerin her dediğine boyun eğmek mevkiinde olan Almanya'nın

birdenbire bir büyük ve müstakil devlet tavrı takınması, dünyayı şaşırttı.

Almanya'yı silâhlar meselesinde tutan âmilleri gözden geçirelim:

a) Buhran yüzünden, en kuvvetli bütçelerin bile silâh yarışına devam edemiyecek bir vaziyete girmeleri.

b) Avrupa'dan harp borçları dolayısile alacaklı olan Amerika, silâhlara para yatırmakta devam eden bir Avrupa'nın borç ödeme kabiliyetsizliğini reddediyor ve silâhlara verilen paralarla borç taksitlerinin ödenmesini istiyordu.

c) Fransız silâh hekemonyasını tasvip etmiyen Ingiltere, Fransayı başka işlerinde tutmayı, Fransa'nın silâhlarını indirmesile mukayyet görüyordu.

d) Cihan harbi ile, harp mefhumunun iflâsı anlaşılmış bulunuyordu.

İşte bir taraftan bu dört mühim sebep fakat bir taraftan da Almanya'nın dahilindeki anarşiyi ancak kuvvetli bir ordu ile tasfiye edebileceği kanaati, bu seferki Beşler anlaşmasını mümkün kılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Almanya, silâhlar artsa da eksilse de musavi muamele görecektir. Diğer cihan harbi mağlûbu devletler, keza. Fakat, gaye, silâhların azaltılmasıdır. Dikkat edilirse bu, bir sulh değil, bir mütareke formülüdür.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

S Ö Z L Ü K

ahz = alma, kabul etme.
akamet = verimsizlik, sonuçsuzluk, kısırlık
akim = 1. kısır; 2. sonuçsuz
alelitlak = genel olarak, mutlaka, nasıl olursa olsun, rastgele
âlemşumul = cihanı saran
amade = hazır
ameliye = işlem
ânât = anlar, zamanlar
araz = belirti

bariz = açık, belirli, görünen
bidayet = başlangıç
binaenaleyh = bundan dolayı, bu nedenle

cebr = 1. zor, zorlama, 2.düzeltme
cehd = çalışma, çabalama
cemmi gafir = insan kalabalığı
cerr = 1. çelme, sürükleme; 2. para, eşya v.s. çekme
cesamet = irilik, büyüklük
cesim = büyük, kocaman
ceste ceste = parça parça. yavaş yavaş
cezrî = köke ait, radikal

cidal = karşılıklı kavga, savaş
cihanşumul = 1. her yanı kaplıyan; 2. Dünya çapında, öçüsünde
cilâyı vatan = vatandan ayrı düşme
cumudiye = buzul
cüz-i tâmm = bütün, parçalandığı zaman ana özelliğini yitiren şey

dûçâr = tutulmuş, uğramış, yakalanmış
dûn = 1. aşağı, aşağılık; 2. alçak, soysuz kişi; 3. altta, aşağıda
düyunat = borçlar

eb'at = boyutlar
ebvab = 1. kapılar; 2. kısımlar, bölümler
efgan = ızdırap ile haykırma, bağırıp çağırma, inleme
emtia = mallar, satılacak şeyler
ene = ben
esham = 1. hisseler, paylar; 2. borç alınan paraya karşılık senetler

filvaki = gerçekten
fi nefs-ül-emir = gerçekte
fürû-mâye = sütü bozuk, mayası bozuk, soysuz, aşağılık kişi

galat = yanlış
garet = çapul, yağma, akın; eskiden düşman toprağına yağma için yapılan saldırı
gasb = 1. zorla alma, zaptetme; 2. zorla alınan şey
gavamız = 1. anlaşılmaz, güç şeyler; 2. sırlar, gizli tutulan şeyler
germ = sıcaklık, kızgınlık, hararet

hâdim = 1. hizmet eden, yarıyan; 2. yıkan, yıkıcı
hâile = dram, trajedi
halas = kurtuluş
halet = nitelik, keyfiyet
halisüddem = saf kan
harabezar = viranelik
hemseviye = aynı düzeyde bulunan
hiffet = hafiflik, hoppalık

ıztırar = çaresizlik, ihtiyaç

ibda = 1. yaratma, örneksiz olarak bir şey meydana getirme; 2. icad etme; 3. bir kimsenin karı tamamen kendisine ait olmak üzere bir başkasına sermaye vermesi; 4. sorulan şeye güzel cevap verme; 5. kandırma

ibka = 1. devamlı, sürekli kılma; 2. yerinde bırakma

ibtizal = 1. bir şeyin hor kullanılması; 2. bir şeyin çokluğundan dolayı bayağılaşması, ayağa düşmesi; 3. bir şeyi sürekli olarak kullanma

icmal = 1. özetleme; 2. genel toplama

iğbirar = 1. tozlanma; 2. kırılma, gücenme

iğtişaş = 1. karışıklık; 2. duruluğu, saflığı kaybolma, bozulma

ihata = 1. bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma; 2. tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi

ihtibas = tutukluluk, tutuklanma

ihzari = hazırlayıcı, yetiştirici

illî = sebebe ait. (fr. causal)

ilga = 1. lövetme, kaldırma, bozma; 2. yürürlükten kaldırma, hükümsüz bırakma

indî = bir kişinin kendi inanışına, kendi görüşüne dayanan, kendince

inhidam = yıkılma. harap ve viran olma

inhilâl = açılma. dağılma, erime

inhimak = 1. ahmak gibi görünme; 2. bir şeyin üzerine fazla düşme

inhiraf = sapmak

inhitat = yıkılma

in'ikâs = 1. mağlub olma; 2. yansıma; 3. yankılama; 4. (piyasada) tepki, tesir

inkıraz = çökme

inkısam = taksim olma, bölünme, ayrılma

intihabat = seçimler

inzimam = katılma, zam olunma

irap = düzgün konuşma ve gerçeği belirtme

irca = 1. eski haline çevirme, çevrilme; 2. geri döndürme

isal = vardırma, ulaştırma, ulaştırılma

isale = akıtma

istiare = ödünç alma

isticar = kira ile tutma
istiğna = 1. tokgözlülük; 2. ihtiyaçsızlık; 3. nazlanma, ağır davranma 4. çekinme
istihale = 1. mümkün olmayış, imkansızlık; 2. bir halden başka bir hale geçiş; 3. başkalaşma
istihdaf = hedef alma, amaç edinme
istinas = 1.alışma; 2. ürkekliği kalmama
işba = doyum
îtila = yükselme, üst rütbelere erişme
itmam = tamamlama, bitirme
iyrap, bkz. irap
iztirar, bkz. ıztırar

kebir = büyük, iri
kemmî = 1. cesur, yiğit; 2. silahlı
kesret = az
kıyam = ayaklanma
kudema = 1 eski adamlar; 2. eskiliği bakımından ileri gelenler
kurunu kadime = eski çağlar, devirler
kurunu vusta = ortaçağ
kut-lâyemut = ancak ölmiyecek kadar alınan gıda, para v.s.
kuvve-i muharrike = enerji
küll = toplu

lâalettayin = ayırdetmeksizin, rastgele, gelişigüzel
lîme lîme = parça parça
liyme liyme, bkz. lîme lîme

madud = 1. sayılı. sayılmış; 2. belli, belirmiş
mağşuş = saf olmıyan, karışık, hileli
mahafil = oturulacak, görüşülecek yerler, toplantı yerleri
mahlûlât = mirasçısı olmıyan bir ölünün evkafa veya devlete kalan mirası
mahmî = korunan kişi
mahrukat = yakacak
mahsulat = ürünler

mahza = 1. ancak, yalnız, tek, sade; 2. halis, katkısız tam
makes = akseden yer, akis yeri
mahlul = delinmiş, öbür tarafına işlenmiş olan şey
mamulünbih = yürürlükte olan
mavaka = olup geçmiş şey
mazarr = zararlar
mazhariyyet = elde etme
mebde = başlangıç, ilk unsur
mefhum = 1. anlaşılmış; 2. sözden çıkarılan anlam; 3. kavram
mefkudiyet = yokluk, bulunmama
mehafil, bkz. mahafil
mehabet = ululuk, korkunçluk, büyük görünme
mekel = geçinme yeri
melbusat = giyecekler
memalik = 1. ülkeler; 2. bir devletin toprağı
menabi = kaynaklar
menzil = inilecek veya konaklanacak yer, durak
meratip = rütbeler, dereceler
merbut = bağlı
merdud = 1. reddolunmuş. kovulmuş; 2. geri çevrilmiş
meskûkat = sikke haline getirilmiş madeni paralar
meşhud = gözle görülmüş, görülen
meta = 1. satılacak mal, eşya; 2. sermaye, elde bulunan varlık
metbuiyet = kendisine tâbî olunan, uyulan kimsenin hali
mevadd = 1. işler, hususlar; 2. kanunlar, nizamlar; 3. uzayda yer alan varlıklar; 4. kanun, sözlük gibi metinlerde her biri başlı başına bir hüküme veya bir konu bildiren bölümler; 5. maddeler
mevaşi = koyun, keçi ve inek, öküz gibi hayvanlar
mevce = dalga
mevhum = kuruntuya dayanan; aslı, esası bulunmıyan
mevrus = miras kalmış
miyar = ölçü, ayıraç
muaccele = beylik ve evkaf kiralarından peşin alınan kısım

muallak = bağlı
muhasebe = düşman olarak karşılama
muhassala = elde edilen sonuç
muhassıl = 1. hasıl eden. meydana getiren; 2. vergi tahsildarı
mukataat = 1. arazinin kesime verilmesi, belirli bir kira karşılığında birine bırakılması; 2. bağ, bahçe, arsa haline getirilen ekim toprağı için verilen vergi
mukatıat, bkz. mukataat
murabaha = 1. malı kar ile satma; 2. tefecilik
musaffa = süzülmüş, yabancı maddelerden ayrılmış
mutavassıt = aracı
muttasıl = sürekli
muvazene = denge
mübareze = savaş, kavga, uğraşma
mübeşşir = müjdeliyen
mücerred = soyulmuş, çıplak; 2. tek, yalnız; 3. saf, katışıl olmıyan; 4. soyut
müdevven = bir araya getirilip çeki düzen verilmiş
müeccel = ileriye bırakılmış, ileride yapılmak üzere vakti belirtilen
mülâki = erişme
münavebe = nöbetleşe
mündemic = dürülüp sarılan, içine yerleşen, içinde
münif = yüksek. ulu, büyük
münkalip = dönme. değişme
münkeşif = 1. açılmış, meydana çıkmış, açık; 2. yeni bulunmuş, keşfedilmiş
mürekkeb = çeşitli şeylerden bir araya getirilmiş
mürekkebat = bileşikler
mürted = islam dininden dönen
müsmir = 1. sonuç veren; 2. verimli, yararlı
müstakriz = borç eden
müstelzim = gerektiren
müşabih = benzer
mütaaddi = zulmeden, saldıran
mütabaat = birine tabi olma, arkasından gitme, uyma

müteaddı. bkz. müteaddi
müteamel = 1. yapılmış; 2. öteden beri olagelen işlem
müteammim = yaygın
mütearife = gerçekliği apaçık, meydanda olduğundan isbatı gerekmiyen söz, aksiyon
mütefessih = bollaşan, genişliyen
mütekâsif = sıklaşan, yoğunlaşan
mütemevviç = dalgalanan, dalgalı
mütemmim = tamamlıyan, bitiren, bütün haline getiren
müteneffih = 1. övünen; 2. şişmiş, kabarmış
mütenevvi = çeşitli
müteredddi = soysuzlaşmış
mütesaviyen = eşit olarak
mütetebbi = dikkatle araştıran
mütevâlî = birbiri ardınca giden, üstüste
mütezayit = artan. çoğalan
müttehim = suçlu görünen, kabahatli
müttekâ = dayanılacak alet, koltuk değneği
müvazi = paralel
müzayaka = sıkıntı, darlık, parasızlık, yokluk

nahvet = gurur. kibir, büyüklenme, böbürlenme
nassî = 1. sarih. açık; 2. anlamı açık olan Kuran ayetinin delil olarak gösterileni
natık = 1. söyliyen, konuşan; 2. düşünen; 3. bir ifadesi olan; 4. bir şeyi gösteren; 5. bildiren
nazir = benzer eş
nef' = kar, yarar
nefy = sürme, sürgün etme
nesç = doku
nez' = 1. bozma, halkı birbirine düşürme; 2. bir şeyi yerinden koparma, sökme; 3. kaldırma, yok etme; 4. can çekişme
nısf = yarı, yarım
peszinde, bkz. pest-zinde
pest-zinde = arta kalma

pişdar = öncü, ön tarafı güvenlik altına alan
rakabe = 1. ense kökü, boyun; 2. kul, köle, cariye; 3. bir malın sahipliği
raşe = titreme. ürkme
rayekân, bkz. raygan
râygân = 1. bedava, parasız; 2. pek çok, pek bol
resülmal = ana para, kapital
ricî = geri dönmeye ait, onunla ilgili
rub = çeyrek
ruzname = gündem
rüşeym = oğulcuk, embriyon
rüyet = 1. görme, bakma; 2. çevirme, yönetme; 3. araştırma

sairi-filmenâm = uyurgezer
sarî = bulaşıcı
sekene = sakinler, oturanlar
suitefehhüm = fena, yanlış anlaşılma
sukut = düşme
şemme = 1. pek az şey; 2. bir kere koklama
şenî = 1. gerçek; 2. kötü, ayıp
şeniyet = gerçeklik
şevk = arzu, istek
şeyda = çılgın
şiar = amaç
şîme = huy, tabiat
şiyme, bkz. şîme
şümul = 1. içine alma, kaplama; 2. ait olma

taammüm = genel olma, genelleşme
taayyün = 1. meydana çıkma, belli olma; 2. belli başlı adam olma
taazzuv = uzuv peyda etme şekillenme
tagallüb = zorluk zorla hüküm sürme
tagayyür = 1. değişme, başkalaşma; 2. rengi değiştirme; 3. bozulma, kokma
taharri = araştırma, aratma

tahassul = hasıl olma, sonuç olarak çıkma
tahavvül = değişme
tahtelşuur = bilinçaltı
takyid = 1. kayıt ve şartla bağlama, şart koşma; 2. bağlama
tarakkiyat = gelişmeler
tarik = yol
tasallüb = 1. katılaşma, sertleşme; 2. sağlamlaşma
tastir = satır dizme, yazı yazma
tavattun = yerleşme, yurt tutma
teazzuv, bkz. taazzuv
tearuz = birbirine zıt olma
tebellür = belirme
tebriz = ekilmiş
tecemmü = toplama, yığılma, birikme
tecdit = yenileme, tazeleme
tecerrüt = soyunma, çıplak olma
tedahü = 1. birbiri içine girme; 2. geri kalma; 3. ödemede gecikme; 4. yığılma, birikme; 5. karışma
teessüs = kurulma, yerleşme, kökleşme
teeyyüd = kuvvetlenme, sağlamlaşma, doğru çıkma, gerçekleşme
tefviz = 1. ihale, sipariş etme, edilme; 2. dağıtım; 3. bir gayrimenkulu bilinen bedeli karşılığında bir kimsenin üstüne bırakma
tegallüp = galip gelme, üstün olma
tekâsüf = sıklaşma, koyulaşma; yoğunlaşma
tekemmül = olgunlaşmak
tekevvün = var olma, meydana gelme, oluş
telhis = özetleme
telif = birleştirme
temerküz = 1. merkez tutma; 2. toplanma; 3. birikme, yığılma
temerrüd = dikbaşlılık, inat, direnme
temettu' = 1. kâr etme, kazanma; 2. kâr, fayda
temettü, bkz. temettu'
temevvüc = dalgalanma
tenakus = azalma, eksilme

tenevvür = parlama, nurlanma, aydınlık olma
tenezzül = 1. gönül alçaklığı, kibirsizlik; 2. inme, aşağılama; 3. (fiyat) düşme, inme
teraküm = birikme, yığılma, toplanma
tereddi = soysuzlaşma
terkip = birleştirme, birkaç şeyi bir araya getirme
tesahub = 1. arkadaşlık etme; 2. sahip çıkma, koruma
teshir = 1. zapt ve istila etme, ele geçirme; 2. aldatma, büyüleme
teslis = üçlü, üçleme
tesviye = 1. ödeme; 2. düzleme
teşahhüs = 1. şahıslanma; 2. birinin şahsını hatıra getirme; 3. tanıma
teşettüt = birçok şubelere ayrılma, çatallaşma, dağılma, perişan olma
teşevvüş = karıştırma, karmakarışık olma
teşrih = 1. açma, yayma, açıklama; 2. dilim dilim, parça parça kesme; 3. otopsi; 4. anatomi
tevafük = uyma, uygun gelme
tavaffuk = muvaffak olma, başarma
tevakkuf = 1. durma, bekleme! 2. bağlı olma
tevellüdat = doğumlar
tevessü = genişlemek
tevazün = tartıda bir olma, denk gelme
teveffuk = üste çıkma, yükselme. üstün olma
tevezzü' = 1. dağılma; 2. yer tutma
tevil = çözü çevirme
tevlik = meydana getirme, doğurma
tezayüt = sıkışma, artma

vahdet = yalnızlık, teklik, birlik
vekayi = olaylar
veyl = yazık
vüs'at = 1. genişlik, bolluk; 2. para durumu; 3. boş meydan, fırsat

zamimeten = ak olarak
zeriyyat = ekim işleri
zeval = sona erme, yerinden ayrılıp gitme
zimâmdar = 1. yular tutan; 2. bir işi elinde tutan, yürüten

KALİTE MATBAASI
30 23 95 ANKARA

ederi 300 TL